

Fælles kultur – forskellige nationaliteter

De borgerlige elitors skabelse af en national identitet i Danmark og Norge 1807-30

Rasmus Glenthøj

01-02-2010

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Indledning	2
Kapitel 2: Teori	6
Kapitel 3: Dansk og norsk historiografi	19
Kapitel 4: Metode	28
Kapitel 5: Danske og norske identiteter før 1807	36
Kapitel 6: Krig, politik og baggrund 1807-1830	49
Del 1: Samfund (kapitel 7-10)	56
Kapitel 7: Borgersamfundet, patriotisme og fædrelandskærlighed	57
Kapitel 8: At ofre sig på fædrelandets alter	69
Kapitel 9: Patriotiske selskaber og kampen mod luksus	80
Kapitel 10: Kongemagt og folkesuverænit	91
Delkonklusion 1: Samfund (kapitel 7-10)	108
Del 2: Fædrelandet, Danmark og Norge (kapitel 11-12)	110
Kapitel 11: Det flertydige fædrelandsbegreb	111
Kapitel 12: Danmark, Norge og skabelsen af et nationalt landskab	121
Delkonklusion 2: Fædrelandet, Danmark og Norge (kapitel 11-12)	133
Del 3: Forestillinger om nationen (Kapitel 13-14)	134
Kapitel 13: Nation, nationalkarakter og nationalisme	135
Kapitel 14: Forestillinger om danskere og nordmænd	150
Delkonklusion 3: Forestillinger om nationen (kapitel 13-14)	160
Del 4: Kultur, historie og nationale symboler (kapitel 15-18)	162
Kapitel 15: Brugen af historien og myter i forhold til nationen	162
Kapitel 16: Den nationale kultur	176
Kapitel 17: Sproget og dets nationale betydning	190
Kapitel 18: Nationale symboler, sange og ceremonier	205
Delkonklusion 4: Kultur, historie og nationale symboler (kapitel 15-18)	222
Del 5: Fællesskaber og modidentiteter (kapitel 19-21)	225
Kapitel 19: Det dansk-norske forhold omkring 1814	226
Kapitel 20: Det norske syn på Sverige omkring 1814	242
Kapitel 21: Danskernes syn på tyskerne omkring 1814	251
Delkonklusion 5: Fællesskaber og modidentiteter (kapitel 19-21)	262
Kapitel 22: Konklusion	264
Resumé	280
English Summary	285
Litteraturliste	290

Kapitel 1: Indledning

Baggrund, perspektiver og problemstilling

Diskussionen af nationalstaten og nationalitet har været intens i den vestlige verden i de sidste årtier, og blandt historikere har interessen for emnet været stærkt stigende. Der er flere årsager til den øgede offentlige og akademiske interesse for feltet. Den britiske historiker Eric Hobsbawm forklarede i begyndelsen af 1990'erne fænomenet med, at Minervas ugle først flyver i skumringen, dvs. at man opdager og studerer først et fænomen, når det er ved at forsvinde.¹ Tanken bag var, at globalisering, regionalisering og europæiske integration underminerede nationalstaten, der i overskuelig fremtid ville blive henvist til historiens losseplads.

Denne modernistiske tolkning er stadig udbredt, men den indeholder flere problemer. For det første bygger tesen på forestillingen om, at nutidens globalisering, formindskede nationale suveræniteter og heterogene stater står i kontrast til fortidens homogene og autonome nationalstater med en begrænset kontakt med omverdenen. Et hurtigt blik på nationalismens "glansperiode" fra 1870-1914 viser, at denne antagelse er tvivlsom, da epoken netop var præget af globalisering, mens nationalstaterne var kendetegnet ved intern splid og et internationalt råderum, der var begrænset af alliancer.² For det andet så modsiges tolkningen af empirien. Både de nyere østeuropæiske stater og de gamle vesteuropæiske statsnationer har set en national opblomstring i kølvandet på Berlinmurens fald, Balkan og Afrika har været hærget af nationale og etniske konflikter og krige, mens indvandring, flygtninge og religiøse spørgsmål har givet politiske partier med nationale standpunkter vind i sejlene over hele Europa.

Dette blev klart demonstreret ved Europaparlamentsvalget i 2009, hvor de traditionelt EU-skeptiske og nationalt orienterede partier vandt frem, mens tidligere EU-begejstrede partier fremhævede deres nationale forankring. I Danmark blev pointen understreget af en rekordlav valgdeltagelse og en debat, der var kendetegnet ved borgernes uvidenhed om og ligegyldige eller decideret negative holdning til det europæiske samarbejde. Den stærke fokus på det nationale gælder ikke blot i EU-landet Danmark, men ligeledes i Norge, hvor der til stadighed er et flertal i befolkningen mod at afgive national suveræniteter til Bruxelles. Med andre ord, så er der intet som tyder på, at nationalstaten vil lide en snarlig død.³ På trods af den stadig tættere politiske integration synes de "folkelige" vinde at blæse bort fra tanken om et føderalt Europa, som den brede del af de europæiske befolkninger ikke synes at identificere sig med, og tilbage mod et nationernes Europa. Forskningen i national identitet, nationalisme og disses rødder bør derfor ikke ses som et studie af et døende fænomen, men tværtimod som studiet af en stadig vigtig kulturel og politisk identitet og dens tilblivelse.

¹ Hobsbawm 2002 [1992]: 192.

² Hutchinson 2005: kap. 5; Smith 2009: kap. 5.

³ Berger & Lorenz 2008: 11-12; Østerud 1994: 9; Østergård 2007: 570.

Der foregår til stadighed en drøftelse både i offentligheden og i akademiske miljøer af, hvad national identitet er. I Danmarks tilfælde er denne debat intens og til tider uforsonlig. Dette skyldes ikke mindst de mange forskellige opfattelser af *danskheden*, dens betydning og begrebets historiske udvikling, hvilket er med til at gøre nationen til en konfliktzone.¹ I offentligheden foregår diskussionen ofte på et ureflekteret niveau, hvor mange ikke er bevidste om de begreber, som de henviser til eller implicit bygger på. Sproget er ikke en uforanderlig størrelse med bestandige begreber nedarvet fra Arilds tid. Den nationale idéverden og dens begreber er ligesom de fleste andre moderne politiske og sociale begreber et produkt af de samfundsmæssige ændringer, der fandt sted imellem midten af 1700-tallet og midten af 1800-tallet. Her blev nye ord skabt, og gamle givet ny betydning. Med Palle O. Christiansens ord så bygger nutidens antagelser om nationalitet på et fundament af det 19. århundredes nationalfølelse og politiske nationalisme, der – ofte ubevidst – glemmes, bruges og mistolkes.² Det er en holdning, jeg deler og vil forsøge at godtgøre i denne afhandling.

På denne baggrund kan det forekomme paradoksalt, at de første tre årtier af 1800-tallet stort set ikke er blevet behandlet i den danske nationalismeforskning. Dette paradoks bliver kun større i lyset af, at Revolutions- og Napoleonskrigene (1792-1815) samt den efterfølgende Restaureringsperiode (1815-30) i den internationale forskning normalt anskues som en afgørende formativ fase i nationalismens historie. En af årsagerne til den manglende forskning kan være, at perioden – med et vist forbehold for Englandskrigene (1801 og 1807-14) – er blevet betragtet som politisk død. Den generelle opfattelse er, at enevælden holdt den offentlige opinion i et jerngreb, der først svækkedes i 1830'erne. Årene 1814-30 ses som en epoke præget af stilstand og royalisme, og den har derfor ikke påkaldt sig opmærksomhed, mens de to efterfølgende årtier så politiseringen af samfundet, den dansk-tyske konflikt samt skabelsen af Grundloven.

1830'erne og 1840'ernes to politiske hovedspørgsmål var: På hvilket grundlag (og dermed hvor) skulle statens grænser trækkes? Og hvem skulle bestemme inden for disse grænser. Svaret blev, som Flemming Conrad har påpeget, ét og det samme – *folket*. Men hvis staten skulle bygge på et sammenfald med folket, så måtte man erkende, hvem dette folk var, og hvad dets egenart bestod i.³ Denne afklaring var allerede påbegyndt før omvæltningerne. De nationalliberales forestillingsverden byggede på idéer og begreber, der var blevet skabt i de foregående årtier. Den såkaldt ”døde” tid udgjorde dermed et fundament for forandringerne. Med et ensidigt fokus på begivenhederne efter 1830 overser man dermed den betydning, som Englandskrigene, adskillelsen fra Norge samt den tidlige guldalders begrebsdannelse har haft for udviklingen af den danske nationale identitet.⁴

Netop ”tabet af Norge” udgør i identitetsmæssig sammenhæng et andet sort hul i forskningen. Norge er næsten blevet lige så stedmoderligt behandlet i dansk historiografi, som norske nationalister

¹ Jf. Hutchinson 2005.

² Jf. Christiansen 2005b; Koselleck 2002c; Koselleck 2007a: 63ff.

³ Conrad 1996: 106.

⁴ Skovgaard-Petersen 1985: 208.

hævdede, at det blev i foreningen med Danmark. I mere end fire århundreder var de to lande forenet, hvilket har haft en afgørende rolle for dansk og norsk historie i almindelighed og *udviklingen af den nationale identitet i særdeleshed*. Norge udgjorde et ”nordisk” element i den danske stat, der af samtidens nationalsindede danskere blev anskuet som en vigtig modvægt i forhold til den tyske indflydelse i staten. Der eksisterede en samfølelse, der gjorde, at det danske borgerskab i slutningen af 1700-tallet dyrkede en fælles nordisk fortid sammen med den specifikt danske.¹ Danskhedens ”Godfather”, N.F.S. Grundtvig, følte sig således først rigtig *dansk* efter adskillelsen fra Norge.² Omvendt blev navnlig den norske elite præget af dansk kultur, sprog og dannelse i et omfang, der historisk er kommet til udtryk i norskhedsdebatten.

Danmarks rolle som centrum i det oldenborgske monarki gør, at danskerne aldrig har haft en ”norsketid”. Tværtimod har der været en tendens til, at den danske historieskrivning, der udviklede sig sideløbende med nationalstaten i det 19. århundrede, har set statens historie ud fra den enhed, den udgjorde efter 1864. ”Tabet af Norge” og de mange andre områder, som den multinationale danske stat bestod af i fortiden, har aldrig opnået den samme behandling og interesse som Sønderjylland. Bortset fra Knud Fabricius værk om Skåne så har selv det tidlige Østdanmark ligget under for det Danmarksbillede, der blev skabt i 1800-tallet.³ Men måske er nye tider på vej med udgivelser som Michael Bregnsbos og Kurt Villads Jensens bog om *Det danske imperium* (2004).

Omvendt forholder det sig med norske historikere, der per definition har været tvunget til at forholde sig til Danmark og ”danskertiden”. Dette gælder især forskere, der har undersøgt norsk national identitet, der umuligt kan forstås uden henvisninger til fællestiden. Spørgsmålet om dens tilblivelse og alder er et omstridt emne (jf. kapitel 3), men der er bred enighed om, at 1814 og tiden omkr. har spillet en afgørende rolle for udviklingen af norsk national identitet. Ligesom i Danmark voksede den norske nationalfølelse frem i løbet af 1700-tallet blandt landets embedsmænd og købmænd, der gennem kultur, familie og erhverv var tæt knyttede til den danske elite. Krigen betød en svækkelse af statspatriotismen i Norge samtidig med, den styrkede den norske nationale identifikation. Begivenhederne aktualiserede også danskernes nationale identitet, men generelt uden at denne kolliderede med den officielle statspatriotisme.

Udviklingen i krigsårene både nord og syd for Skagerrak gør, at årstallet 1807, hvor krigen brød ud, udgør et logisk udgangspunkt for en analyse af den proces, som den nationale identitet blandt de danske og norske borgerlige eliter undergik i begyndelsen af det 19. århundrede. På samme måde er året 1830 et passende slutpunkt for denne afhandling. Ernst Sars har placeret det såkaldte *nationale gennembrud* i Norge til dette år. Selvom andre forskere har argumenteret for, at det ”ægte”

¹ Lundgreen-Nielsen 1992a: 110-11; Linvald 1942: 238-29, 246-47; Bjørn 2003 [1990]: 182; Feldbæk 1989 [1982]: 248; Skovgaard-Petersen 1985: 190-91.

² Grundtvig 1877: 361. Flemming Lundgreen-Nielsen har påpeget, at Grundtvig andre steder har dateret sit nationale gennembrud til henholdsvis 1807, 1813 & 1816. Lundgreen-Nielsen 1992b: 14-15. Alle årstallene er dog forbundet med krigen og adskillelsen fra Norge.

³ Fabricius 1906-58.

norske først vandt frem i 1840'erne eller 1850'erne, så kan der ikke være nogen tvivl om, at tiden omkr. 1830 udgør en overgang til noget nyt både i Norge og i Danmark. Her vandt en ny generation frem, der ikke var mærket af fællestiden og krigen på samme måde. Det betød, at unge mænd, som Orla Lehmann (1810-70) og Henrik Wergeland (1808-45), ikke alene var præget af *slægten fra 1814's* normsæt, men også af omvæltninger og de nye erfaringer fra tiden efter adskillelsen.¹ Afhandlingens omdrejningspunkt er dermed en analyse af, hvorvidt perioden 1807-30 udgjorde en formativ fase i udviklingen af dansk og norsk national identitet i de borgerlige eliter, og i givet fald hvordan denne kom til udtryk i offentligheden, og i hvilket omfang der var et samspil og et modspil imellem nationsbygningen i de to lande.

Kapitel 2: Teori

Modernistiske danske forskere, som Claus Møller Jørgensen, har eksplicit sat spørgsmålstegn ved eksistensen af national identitet før 1830,² hvilket bør ses i forlængelse af det politiske nybrud, der skete i dette år, mens perennielle norske og danske historikere, som bl.a. Øystein Rian, Erik Opsahl og Anders Leegaard Knudsen, taler om dansk og norsk national identitet i middelalderen og tidlig moderne tid.³ Denne afhandlings hypotese er derimod, at perioden 1807–30 udgjorde en vigtig fase i tilblivelsen af en *moderne* national identitet i både Danmark og Norge. Denne antagelse kan kun påvises ved hjælp af konkrete ”redskaber”. Med andre ord så må der på forhånd gøres teoretiske overvejelser om: hvad er en nation – i en *moderne* forstand – og hvornår opstod den? hvad er *moderne* national identitet? og hvad er nationalisme? Uden en diskussion heraf og en arbejdsdefinition af disse begreber er en falsifikation af hypotesen og en reel analyse umulig, da man ellers ikke vil kunne bestemme, hvorvidt der eksisterede elementer af eller former for national identitet og nationalisme i perioden – og om hvorvidt disse ændrede sig.

Afhandlingen har to forskellige teoretiske indfaldsvinkler. Der vil for det første blive anvendt *nogle* af de teorier og definitioner, som man finder i de forskellige paradigmer i den internationale nationalismeforskning. For det andet vil den tyske begrebshistorie tjene som *inspirationskilde* for afhandlingen. Ifølge denne skole er sproget et centralt element i den historisk-socialt virkelighed, og det er dermed med til at forme og omforme menneskers tænkning og handlinger. Bernard Eric Jensen har med rette konstateret, at hvis forskningen skal videre, så må der foretages grundige analyser af datidens sprogbrug, da de centrale ord var tvetydige.⁴ Begreber er en ”semantisk slagmark” for personer og grupper, der har forskellige visioner for fremtiden, og en analyse af de centrale nationale begreber kan derved ikke alene give en indsigt i udviklingen af den nationale identitet, men også i de *forskellige* forestillinger om hvad nationen var eller kunne blive.

¹ Jf. Koselleck 2007d: 252.

² F.eks. Jørgensen 2000: 89.

³ Rian 1997; Rian 2002; Opsahl 2002; Knudsen 2000.

⁴ Jensen 1992a: 346.

Nationalismeforskningens forskellige paradigmer

Normalt skelner man mellem fire paradigmer i nationalismeforskningen: primordialisme, perennialisme, modernisme og etno-symbolisme. Primordialisme, der har sine rødder i romantikken, er det ældste af disse paradigmer. Ordet kommer af latin og betyder enten oprindeligt, evigt eller forudsætning for en organismes vækst. For primordialister er nationer objektive og evige størrelser, som mennesker fødes ind i og som verden er inddelt efter. Paradigmet er en overordnet tilgang med flere forskellige varianter, hvoraf den bedst kendte er den såkaldt ”naturlige”.¹ Denne hævder, at nationalitet er en naturlig del af det at være et menneske, at menneskeheden er inddelt i nationer med hver sin karakter og særlige skæbne og at nationalisme har eksisteret til alle tider.

Ordet perennialisme kommer ligeledes af latin og betyder noget vedvarende, hvilket understreger den vægt, som paradigmet lægger på kontinuitet. Perennialisterne afviser primordialisternes forestilling om nationen som en evig, organisk og naturlig enhed, men de ser nationen som et historisk produkt, der kan spores tilbage til middelalderen eller antikken, og som udgør en historisk enhed, der på trods af en udvikling besidder en række vedvarende værdier. Nogle perennialister anerkender nationalisme som en moderne ideologi,² mens andre bruger begrebet i forbindelse med middelalderen.³

I stærk modsætning til de to førstnævnte skoler står modernisterne, der som paradigme opstod i kølvandet på 2. Verdenskrig som en reaktion på de primordiale forestillinger, de forbandt med verdenskrigene. Forestillingerne om national kontinuitet blev erstattet af idéen om nationalisme og nationalitet som udtryk for et nybrud. Modernister ser nationen som et stærkt, men historisk tidsbestemt og eliteskabt fænomen af nyere dato, der adskiller sig fra tidligere samfundsformer, hvor der ikke fandtes stærke overordnede identiteter. Paradigmet findes i flere forskellige varianter, der lægger vægt på enten det socioøkonomiske, sociokulturelle, politiske, ideologiske eller det konstruktivistiske,⁴ men de ser alle nationalisme som et massefænomen,⁵ der er tæt forbundet med det moderne samfunds tilblivelse og processer som industrialisering, bureaukratisering, urbanisering, sekularisering og kapitalisme. Modernister indtager et strukturalistisk standpunkt og bygger på det klassiske sociologiske skel mellem det traditionelle og det moderne samfund, hvor nationalismen ved overgangen fra det ene til det andet tilbyder stabilitet og kontinuitet i en fragmenteret livsverden.⁶

Etno-symbolisme er en tilgang til studiet af nationalisme, der ønsker at supplere og korrigere det modernistiske paradigme.⁷ Det fokuserer på kultur, symbolik, myter, værdier og følelser, dvs. det forsøger at forstå nationalisternes ”indre verden”.⁸ Etno-symbolisterne mener modsat perennialisterne, at

¹ Jf. Özkirimli 2000: 64ff; Smith 2001: 51ff.

² Smith 2001 [1998]: 159.

³ Det bedste internationale eksempel på paradigmet er: Hastings 2003 [1997]. For skandinaviske eksempler jf. Knudsen 2000 og Øystein Rians debat med Harald Gustafsson: Gustafsson 1999; Rian 2000; Gustafsson 2001; Rian 2001. jf. Rian 1997.

⁴ Smith 2001: 47. Andre anvender kun en tredeling (økonomisk, politisk & sociokulturel), jf. Özkirimli 2000: 86.

⁵ Hobsbawm 2002 [1990]: 12.

⁶ Özkirimli 2000: 83; Smith 1983: 42; Eriksen 2002 [1993]: 104.

⁷ Smith 2009: 1, 13-16.

⁸ Smith 2009: 16-25; Hutchinson 2005: 37.

der sker et brud med overgangen til det moderne samfund i slutningen af 1700-tallet, men de afviser, at den moderne nation er uden rødder i fortiden. Nationer bygger ifølge Anthony D. Smith ofte – men langt fra altid – på et etnisk og kulturelt fundament, mens nationalisme er en moderne bevægelse og ideologi. Ændringen sker via det, Smith betegner som trippelrevolutionen, der bestod i overgangen fra feudalisme til kapitalisme, der skabte økonomisk vækst, integration og styrkelse af statsmagten, en transformation af militær som et resultat af international rivalisering, der affødte en bureaukratisering, som skabte en vækst i borgerskabet og intelligentsiaen, der medførte en øget identifikation med staten, territoriet og ønsket om en enhedskultur.¹

Teoretisk tilgang i afhandlingen

Spørgsmålet er, hvilken forskningstradition der byder på de bedste teorier, begrebsmæssige værktøjer og definitioner til at analysere afhandlingens hypotese om perioden 1807-30 som en formativ fase i udviklingen af en *moderne* national identitet hos borgerskabet i Danmark og Norge? I denne sammenhæng må man gøre sig klart, at definitioner ikke i sig selv er ”sande” eller ”falske”, men mere eller mindre brugbare til at afspejle ”virkeligheden”. Det ældste af paradigmerne, primordialisme, synes at være dårligt egnet til formålet af to årsager. Det første problem er, at skolen bygger på forestillingen om nationen som statisk og essentiel, og dermed kan den ikke bruges til at undersøge en udvikling og skabelse af nationalisme og moderne national identitet, da den i paradigmet benægter det som værende noget nyt. Det andet problem består i, at primordialisme opstod i forbindelse med nationalromantikken i den periode, som afhandlingen undersøger, og dermed ville en primordial tilgang betyde, at analyseinstrument og analyseobjekt var ét og det samme.

Perennialismen nyder som paradigme en stor udbredelse blandt antikhistorikere og middelalderhistorikere, der med et væld af empiriske eksempler har påvist en indiskutabel eksistens af stærke kollektive identiteter – i det mindste hos eliterne – i det førmoderne samfund. Denne identitet betegner de som national; ligesom nogle perennialister forbinder denne identitet til en national ideologi. Denne understregning af kontinuitet og en identisk begrebsbrug på tværs af tid kan anskues som en styrke, men i praksis betyder det, at paradigmet bygger på en meget bred opfattelse af national identitet. Det gør paradigmet mindre egnet til at analysere forandring, og dermed den problemstilling, som skal undersøges i denne afhandling. Det er yderligere problematisk, at man sjældent finder reelle definitioner af de centrale nationale begreber, national identitet og nationalisme blandt perennialisterne, der som retning er kendetegnet ved en empirisk tilgang.² I andre sammenhænge finder man definitioner, der er så løse og omfattende, at nuancer, ændringer og fundamentale forskelle kan være vanskelige at spore. Pointen er ikke, at man ikke kan definere

¹ Smith 1999 [1986]: 131-34.

² Se f.eks. Engelhardt 2007: 24.

begreberne, som perennialisterne gør, men derimod, at paradigmet gør det svært at skelne imellem og vise overgangen fra det traditionelle, hierarkiske og patriarkalske samfund og dets identitetsmæssige forestillingsverden, der var stærkt forbundet med religion, til det moderne og egalitære samfund og dets idéer om nationalitet.¹ Hermed forekommer en perenniel tilgang i afhandlingen at være problematisk, hvilket yderligere vil blive godtgjort i kapitel 5.

En løsning kunne være at vælge en modernistisk tilgang. Dette ville have den indlysende fordel, at man klart ville kunne skelne mellem et moderne og et førmoderne samfund og de identiteter og ideologier, der måtte være forbundet hermed – ligesom man finder flere klare definitioner af de centrale begreber. Med andre ord så er det, som flere danske og norske forskere har gjort i de sidste 20-30 år, muligt at bruge en modernistisk tilgang til afhandlingens problemstilling. Før man vælger denne, må man imidlertid reflektere over de forskellige indvendinger, der kan rettes imod paradigmet. For det første udgør paradigmet ikke én overordnet tilgang, men dækker i stedet over et væld af forskellige teorier, der næsten alle er kendetegnet ved ud fra en strukturel, funktionalistisk eller konstruktivistisk tankegang at forklare nationalisme og national identitet ud fra én bestemt faktor, som f.eks. staten eller økonomi. Selvom disse teorier ofte har kunnet bruges til at forklare nogle eksempler på nationalisme, så har de svære problemer med andre. Det vil sige, at der i nogle tilfælde synes at være en diskrepans mellem teori og empiri: F.eks. var nationalisme en realitet i det 19. århundredes Danmark og Norge, før industrialiseringen slog igennem, ligesom den danske nationalliberalisme ikke blev skabt af statsmagten, men i modsætning til denne.

Der synes yderligere at være et problem ved det modernistiske paradigme, at selvom det kan bruges til at forklare brud, så er det indlejret i dets tilgang, at det ikke kan forklare kontinuitet. Modernisterne gør ofte nationen til en *tabula rasa* uden forbindelse til fortiden, men empiri synes at vise, at der ikke altid er tale om utvetydige brud, men om processer hvori i det mindste elementer fra tidligere kollektive identiteter blev anvendt i skabelsen af en moderne national identitet. Med andre ord så kan en rendyrket modernistisk tilgang medføre problemer. Omvendt har paradigmet skabt vigtige indsigter og fint illustreret, hvordan mange angiveligt gamle traditioner er produkter af 1800-tallets nationalisme, der forsøgte at konstruere en national fortid. Noget af den viden, som man finder i paradigmet, kan derfor anvendes i afhandlingen, hvilket vil afspejle sig i gennemgang af de centrale nationale definitioner nedenfor.

Det efterlader os med det sidste paradigme: etno-symbolismen, der argumenterer for et brud mellem det moderne og et førmoderne samfund, men samtidig taler om en længere proces i denne forbindelse og betydning af fortiden for de moderne nationalister. Dens kritikere har beskyldt skolen for at blande etnicitet og nationalitet sammen for at overse, nationen er en moderne konstruktion, at overvurdere intelligentsiaen og at være ”for historisk”.² Det, at nationen ligesom alle andre

¹ Smith 2001 [1998]: 167; Gellner 1998 [1997]: 92-94.

² Özkirimli 2000: 184ff; Edensor 2002: 9-11.

menneskelige fællesskaber kan ses som en konstruktion, betyder imidlertid ikke, at Danmark og Norge som nationer er uden ”rødder”. De konstruktioner, som man skabte, anvendte en mentalmørtel fra de foregående århundreder. Her kan f.eks. nævnes betydningen af historien, sprogrensning i 1600-tallet og de muligheder udviklingen af bogtrykkerkunsten gav for skabelsen af et forestillet nationalt fællesskab. Sagt på en anden måde så skelner etno-symbolisme mellem etnicitet og national identitet, mellem det traditionelle samfund og det moderne samfund, ligesom nationalisme anskues som en moderne ideologi. Hertil kommer, at paradigmet indeholder klare definitioner, der kan bruges til at analysere og teste problemstillingen.

Sammenfattende kan man sige, at en primordial eller perenniel tilgang dårligt vil kunne anvendes til at analysere de ændringer i mentaliteten og begreber, der skete ved overgangen til det moderne samfund, mens man ved en ren modernistisk tilgang kunne frygte at overse betydningen af de allerede eksisterende elementer, der indgik i konstruktionen af de moderne nationer i 1800-tallet. Ved, som etno-symbolismen, at lægge vægt på kultur, symboler, historie, værdier og følelser, så får man tilgang til de byggesten, der blev anvendt i nationsbygning, samt adgang til aktørers mentale verden, som det netop er målet for denne afhandling at analysere for at afdække, hvor man i perioden 1807-30 *befandt sig i en nationsbygningsproces* i Danmark og Norge. Hermed synes en etno-symbolistisk tilgang at være det paradigme, der mest omfattende og dækkende redegør for processerne i en nationsbygning, og derfor vil dette være det, der primært bliver testet i forhold til empirien. De andre paradigmer vil imidlertid yderligere blive drøftet i forbindelse med kapitel 5, der ser på kollektive identiteter i Danmark og Norge før 1807, ligesom disse vil blive diskuteret i forhold til empirien i de senere kapitler og i konklusionen. Hermed vil prioriteringen blive klargjort i forhold til dansk-norsk realia.

Nationalismeforskningens definitioner af nationen

Nationsbegrebet er så komplekst, at man vanskeligt kan holde sig til blot *én* af de mange definitioner inden for forskningen, men i stedet må bringe flere alternative i spil. Årsagen hertil er, at begreber per definition er flertydige (jf. nedenfor). Ved at præsentere mere end én definition af nationen kan man hermed bedre anskueliggøre eksistensen – eller evt. manglen på samme – af de forskellige elementer i nationsbegrebet i samtidens komplekse opfattelse, hvilke ændringer der skete og fronterne mellem forskellige nationsopfattelser i samtiden. En nation bør ikke ses som en homogen og harmonisk enhed, men tværtimod, som etno-symbolisten John Hutchinson har påpeget, som en *konfliktzone*, hvor forskellige grupper kæmper om kontrollen af nationen, fortolkningen af dens historie samt retten til at definere begrebet.¹

Det klassiske skel går mellem en ”objektiv” og en ”subjektiv” idealtype. Den objektive definition, der traditionelt er blevet knyttet til primordialisme, bygger på kriterier som sprog, kultur, religi-

---

¹ Jf. Hutchinson 2005.

on, geografi og afstamning.¹ Især sproget er blevet tillagt en særlig betydning, hvilket tydeligt ses i Danmark og Norge i perioden 1807-30. Årsagen finder man i den romantiske filosofi, hvor sproget blev set som bæreren af nationens ånd, da individets opfattelse og forståelse af omverdenen foregik herigennem.² De nationer, der bliver objektivt defineret, kaldes kulturnationer. Det særlige ved kultur er, at når den bliver rodfæstet, bliver den anskuet som noget primordialt.³ Problemet med denne type definition er, at nationsbegrebet i sin natur er flertydigt, vagt og skiftende, og alle de enkelte elementer i definitionerne kan modbevises i praksis.⁴ Hans Kohn og Josef Stalin har fremhævet dette i forhold til Danmark og Norge, der har samme ”afstamning” og talte/taler det samme sprog, men alligevel bliver regnet som to forskellige nationer.⁵

Det umiddelbare alternativ hertil er en subjektiv eller *voluntaristisk* definition, hvor nationalitet afhænger af en viljesakt – et valg der i teorien er fuldstændig frit. Man kan finde flere eksempler i perioden 1807-30, hvor brødre, der tilhørte den dansk-norske embedsmandsstand, *valgte* henholdsvis Norge og Danmark. Ifølge voluntarismen er nationen en aktiv, politisk og selvstyrende enhed, der er kendetegnet ved medborgerskab og et subjektivt valg. Denne type nation bliver typisk forbundet med ældre (og vestlige) statsnationer, der er i besiddelse af en længere historie som politiske enheder. Disse nationer bygger på fælles politiske handlinger, institutioner og historie.⁶ Den subjektive nationsopfattelse kommer f.eks. til udtryk i anskuelsen af nationen enten som en daglig folkeafstemning,⁷ en banal praksis⁸ eller som et suveræent, afgrænset, *forestillet* og politisk fællesskab, som modernisten Benedict Anderson har døbt den.⁹ Han fremhæver med rette de trykte mediers fremkomst som afgørende for skabelsen af nationen (via den såkaldte *print-capitalism*), der både i Danmark og Norge har spillet en stor rolle i tilblivelsen, udbredelsen og vedligeholdelsen af national identitet.

Den subjektive definition er ikke uden problemer. Selvom der er noget rigtigt i Andersons idé om nationen som et forestillet fællesskab, så er denne også forankret i materielle, sociale og synlige komponenter.¹⁰ Hvis man *udelukkende* gør nationen til et spørgsmål om følelse og forestilling, hvordan adskiller nationen sig så fra andre fællesskaber som regioner, stammer og imperier?¹¹ Hvis en nation *blot* er et spørgsmål om vilje, så kan alle grupper i princippet hævde at være nationer.¹² Modernisten John Breuilly har fremført, at nationen må have et indhold. Det giver ingen mening at være ”dansk” eller ”norsk”, hvis disse begreber er tomme.¹³ Selv den politiske nationalisme, som man

¹ Hettne, Sörlin & Østergård 1998: 87, 89.

² Nipperdey 1983: 2.

³ Smith 2001: 38-40; Stoklund 2002: 14; Calhoun 1994: 12; Smith 1983: 198.

⁴ Hobsbawm 2002 [1992]: 5-6; Renan 1990: 47ff; Weber 2003: 23.

⁵ Kohn 1946: 14; Stalin 1994 [1913]: 19, 21.

⁶ Smith 1983: 198; Smith 2001: 37, 40-41; Østerud 1994: 20.

⁷ Renan 1990: 53; Hettne, Sörlin & Østergård 1998: 91-92.

⁸ Billig 2002 [1995]: 95.

⁹ Anderson 2000 [1991, 1983]: 6-7. Jf. Hobsbawm 2002 [1992]: 46.

¹⁰ Korsgaard 2004: 13.

¹¹ Smith 2001: 11; Gellner 2002 [1983]: 53.

¹² Hobsbawm 2002 [1992]: 7-8.

¹³ Breuilly 1998 [1993]: 6.

forbinder med den subjektive nationsopfattelse, er i praksis baseret på en række forudfattede ”objektive” kriterier.¹

En nation kræver et minimum af samhandling, kommunikation og gensidig forståelse, for at den kan overkomme barriererne mellem de forskellige klasser, stænder eller subkulturer. I praksis vil dette betyde, at der må indgå elementer som sprog, religion og kultur – om end de enkeltvis er kontingente. En definition af en nation bør derfor spænde over den objektive-subjektive skala. I afhandlingen vil analysen af den dansk-norske empiri vise eksistensen af både objektive og subjektive elementer i periodens nationsbegreb. I forskningen findes der flere bud på en kombineret objektiv-subjektiv definition af nationen.² Som den mest anvendelige overordnede arbejdsdefinition er her valgt Anthony D. Smiths etno-symbolistiske definition af nationen fra 2001 som:

a named human community occupying a homeland, and having common myths and a shared history, a common public culture, a single economy and common rights and duties for all members.³

Smith har senere tilpasset denne definition ved at fjerne henvisningerne til økonomi samt fælles rettigheder og pligter.⁴ Jeg har valgt at blive ved den gamle definition, da navnlig den sidste del af den understreger nationen som en egalitaristisk, politisk og moderne enhed, mens den nye gør skellet mellem den etniske gruppe og nationen endnu mere flydende, end den i forvejen er.⁵ En etnisk gruppe vil her blive forstået som:

a named human community connected to a homeland, possessing common myths of ancestry, shared memories, one or more elements of a shared culture, and a measure of solidarity, at least among the elite.⁶

Nationalisme og patriotisme

Nationalisme er et fænomen med mange sider, der både kommer til udtryk gennem kunst, kultur, litteratur, skolebøger, kort, monumenter, ritualer, ceremonier og massemedier, og som *kan* indeholde såvel kærlighed og selvopofrelse som ødelæggelse og undertrykkelse. Begrebet bør derfor forstås videnskabeligt og neutralt,⁷ ligesom det politisk hverken entydigt tilhører højrefløjen eller venstrefløjen.⁸

¹ Calhoun 1994: 9; Østerud 1994: 21.

² Østerud 1994: 18, 22-23; Hettne, Sörlin & Østergård 1998: 85; Smith 2001: 12-13.

³ Smith 2001: 13. jf. Hroch 2000 [1985]: xiii, 4-5, 22.

⁴ Smith 2002: 15; Smith 2009: 29-30, 109-110.

⁵ Jf. Hutchinson 2005: 14.

⁶ Smith 2001: 13.

⁷ Hettne, Sörlin & Østergård 1998: 351; Smith 1983: 13; Anderson 2000 [1991, 1983]: 141-42; Østerud 1994: 12.

⁸ Kedourie 1986 [1960]: 89-90, 141.

Nationalisme og patriotisme bliver ofte sammenblandet, hvilket har været med til at skabe forvirring i forskningen og offentligheden, men her vil patriotisme blive forstået som en følelse af kærlighed til ens stat, vilje til at forsvare og reformere den samt en loyalitet over for dens institutioner. Patriotismen er statsbaseret eller samfundsbaseret, og den er i udgangspunktet *ikke* forbundet med nogen ”objektiv” opfattelse af nationalitet, der f.eks. bygger på forestillinger om fælles kultur, sprog og afstamning. Dermed adskiller den sig fra nationalisme ved, at den ikke kræver et specielt syn på mennesket. Som det vil blive illustreret i kapitel 7, så spillede den patriotiske tankegang en afgørende rolle for de dansk-norske elites holdninger og handlinger, dvs. mere ”subjektive” faktorer. Kimen til nationalismen findes i patriotisme, da der i praksis altid er en tendens til at se ens ” eget ” land/stat som bedre end andres.¹ Varianter af den førmoderne patriotisme, der var knyttet til kongen, religionen eller imperiet, kunne bruges som byggesten i den senere nationalisme, hvilket ses i det dansk-norske tilfælde, hvor der var en glidende overgang mellem fænomenerne. Bevidstheden om at tilhøre en historisk nation kan betegnes som proto-nationalisme² eller nationalpatriotisme, dvs. et fænomen, der befinder sig mellem *statspatriotisme* og nationalisme (jf. kapitel 3).

Begrebets flertydighed har affødt et væld af definitioner,³ men overordnet kan man anskue nationalisme som en moderne følelse, der kobler troen på folkesuveræniteten og en følelsesmæssig tilknytning til nationen sammen.⁴ Den adskiller sig fra andre politiske bevægelser ved at være en form for kulturel og politisk surrogatreligion, hvor nationen ses som et helligt fællesskab af borgere.⁵ Nationalisme kan betragtes som et separat trossystem, der giver allerede *delvist* eksisterende ideer, følelser og symboler et politisk indhold.⁶ Dette var tydeligt tilfældet i Norge efter 1814.

Modernisten Elie Kedouries klassiske definition af nationalisme er, at den er en opfundet europæisk doktrin fra begyndelsen af det 19. århundrede, der hævder, at menneskeheden naturligt er inddelt i nationer, der har en række bestemte karakteristika, og den eneste legitime regeringsform bygger på national selvbestemmelse.⁷ Kedourie fremhæver, at det nationalistiske princip fremmer en manglende vilje til kompromis. Det er alt eller intet.⁸ Denne definition findes i tilpasset form hos en række andre modernistiske forskere. Nationalisme kan i kort form beskrives som et politisk princip, der kræver et sammenfald mellem statens og nationens grænser, og hvor loyalitet til nationen er hævet over andre loyaliteter.⁹ Nogle modernister, som Eric Hobsbawm, mener yderligere, at dette krav skal udtrykkes af en massebevægelse før han reelt forbinder det med nationalisme.¹⁰ En mere

¹ Kedourie 1986 [1960]: 73-74; Gellner 2002 [1983]: 138; Hobsbawm 2002 [1992]: 87-88.

² Hobsbawm 2002 [1992]: 67ff.

³ Smith 2001: 9.

⁴ Baycroft 1998: 5.

⁵ Smith 2001: 6-7.

⁶ Anderson 2000 [1991, 1983]: 5; Smith 2001: 24, 35, 146; Smith 2003: vii, 6, 17.

⁷ Kedourie 1986 [1960]: 9.

⁸ Kedourie 1986 [1960]: 18.

⁹ Gellner 2002 [1983]: 1-2.

¹⁰ Hobsbawm 2002 [1990]: 12.

bred definition af begrebet, der ikke står og falder med kravet om en nationalstat, er den etno-symbolistiske definition af nationalisme som:

*an ideological movement for the attainment and maintenance of autonomy, unity, and identity on behalf of a population some of whose members deem it to constitute an actual or potential 'nation'.*¹

Der findes flere typer af nationalisme, og der skelnes bl.a. mellem politisk og kulturel nationalisme, som især John Hutchinson har undersøgt. Politisk nationalisme bygger på oplysningstidens forestillinger om et civilsamfund af frie, uddannede og rationelle borgere, der nyder lige rettigheder og pligter, mens de afviser traditionelle autoriteter, som f.eks. en evig kongerige, og standssamfundet, der blokerer for moderne og rationelle idealer. Den politiske nationalisme bygger i udgangspunktet på en voluntaristisk opfattelse af nationen og knytter sig til eksisterende territorialstater. Kulturel nationalisme er i udgangspunktet ikke statsorienteret. Den ser nationen som et skæbnefællesskab med en unik historie og kultur, der er blevet formet af naturen. Denne opfattelse er tæt forbundet med den romantiske filosofi, hvilket afspejler sig i opfattelsen af nationen som en organisme med en særegen ånd, der udtrykker sig gennem sprog og kultur. Kulturel nationalisme fokuserer på en moralsk og ”indre” regenerering af det historiske fællesskab, hvilket typisk sker ved at promovere folkesprog, folkekultur, kulturelle og historiske selskaber, græsrodsbevægelser og politisk og økonomiske selvhjælpsorganisationer.

Hermed adskiller den sig fra den statscentrerede politiske nationalisme, og den er historisk set særligt blevet promoveret af humanistiske forskere, intellektuelle og kunstnere. Den kulturelle nationalismes fokus på moral og indre værdier gør, at den træder tydeligt frem i forbindelse med kriser og efter nederlag som i Danmark efter 1814, hvor samfundet skal genrejses ved at bruge historie, kultur og traditioner. Overordnet set er der en tendens til, at den politiske nationalisme især er knyttet til liberale eller radikale kræfter, mens den kulturelle nationalisme er blevet båret frem af mere konservative mænd (som Grundtvig og Ingemann).² Skellet mellem de to typer må ikke forstås for rigidt, da der er tale om idealtyper, der i praksis ofte overlapper eller henter inspiration hos hinanden.³

Ifølge Smith findes der en række basisantagelser, der er fælles for alle typer af nationalisme: En national *kernedoktrin*, der bygger på forestillingerne om, at:

- 1) menneskeheden er inddelt i nationer med hver sin karakter, historie og skæbne

¹ Smith 2003: 24; Smith 2001: 9.

² Grundtvig indtog forskellige politiske positioner i løbet af sit liv. Mens han i denne periode må betegnes som konservativ, så blev han senere liberal.

³ Hutchinson 1994: 122-23; Hutchinson 2005: 33-35, 45-46, 65-70; Smith 2009: 66-67.

- 2) den eneste kilde til politisk magt er nationen
- 3) loyalitet til nationen er vigtigere end alle andre
- 4) for at være frie må mennesker tilhøre en nation
- 5) nationer kræver maksimal autonomi og mulighed for selvudfoldelse
- 6) global fred og retfærdighed må bygge på mangfoldigheden af frie nationer

Hertil kommer, ifølge Smith, at man finder en række *nøgletemaer* i nationalisme som behovet for autonomi, enhed, identitet, autenticitet, et hjemland, værdighed, kontinuitet og skæbne. Den specifikke brug af de forskellige temaer varierer mellem nationale bevægelser og over tid, men de understreger forskellen mellem nationalisme og andre ideologier.¹ Keredoktrinen og nøglemotiverne vil i afhandlingen blive anvendt i analysen af identitet i Danmark og Norge før 1807, hvorved det kan afgøres, i hvilket omfang man kan tale om nationalisme før dette år, og i selve afhandlingens hoveddel til at analysere, i hvilket omfang man kan tale om nationalistiske holdninger i årene 1807-30 samt evt. ændringer i disse i epoken. I konklusionen vil disse analyseredskabers anvendelighed blive diskuteret.

Flere forskere har forsøgt at inddele den nationale udvikling i perioder, der ofte bygger på afgørende årstal. Denne type af inddelinger lider af den svaghed, at den fokuserer på konkrete lande eller områder. En mere almen anvendelig tilgang er Miroslav Hrochs trefasemodel, der bygger et omfattende empirisk arbejde og som nyder relativ bred anerkendelse i forskningsmiljøet.² Hroch mener, nationalisme³ opstår med de intellektuelles interesse for nationen, dvs. gennem akademiske studier af sprog, historie og kultur hos en etnisk gruppe. Denne fase A finder sted hos en lille isoleret gruppe, der ikke stiller politiske krav. I fase B forsøger de intellektuelle at sprede deres forestillinger om nationen, der efterhånden bliver koblet sammen med politiske krav – dog som oftest uden det store held i begyndelsen. Hroch betegner selv fase B, som en afgørende formativ fase i den nationale udvikling,⁴ og hermed vil eksistensen af Hrochs fase B i perioden 1807-30 været et stærkt argument i forhold til afhandlingens hypotese om, at disse år udgjorde en formativ fase i udviklingen af en national identitet i Danmark og Norge. I Fase C slår de nationale ideer igennem, og der opstår en fælles national bevidsthed. Nationalismen er nu blevet til en massebevægelse.⁵ Denne model vil blive anvendt i afhandlingen for at se, hvorvidt det er et frugtbart analyseredskab for problemstillingen.

National identitet

Begrebet identitet er afgørende for mennesket, da det omhandler selvdefinition, relation til verden og eksistensielle spørgsmål som: hvem er jeg, hvorfor er jeg til og hvad er jeg en del af? Identitet dannes

---

¹ Smith 2009: 61-63.

² Jf. Özkirimli 2000: 156-65.

³ Hroch anvender termen patriotisme i stedet for nationalisme.

⁴ Hroch 2000 [1985]: 23.

⁵ Hroch 2000 [1985]: xiii, 23.

konstant gennem en proces og indeholder forskellige komponenter, såsom familie, køn og arbejde.¹ Enhver har dermed flere identiteter, der indgår i et kontekstbestemt hierarki. Hvorvidt en norskfødt person før 1814 fremhævede sig selv som ”norsk” eller ”dansk”, afhæng af den individuelle forståelse af begreberne, familierelationer, erhverv, situation og styrken af henholdsvis den nationale og den statsborgerlige identitet hos individet.

Et individ opvokser i en social og kulturel kontekst, hvilket gør, at identitet skabes i samspil med andre personer og samfundet.² Individet får dermed kollektive identiteter, dvs. det identificerer sig med grupper (som nationen), deres ”ideal” og idealtyperne af grupperne. Grænsen mellem den individuelle og den kollektive identitet er flydende, da de indvirker på hinanden. Afhandlingen bygger på et stort antal udsagn fra individuelle norske og danske aktører, der danner basis for en analyse af deres kollektive identiteter, herunder: hvordan ”så” identiteterne ud og hvilke forandringer undergik de?

Handlingsmønstrene og målene for grupper, som nationer, er påvirket af historiske erfaringer. Traditionen giver nationer en følelse af et kollektivt selv, som ses gennem en prisme af symboler, myter og nedarvede traditioner.³ Det er derfor vigtigt, som her i afhandlingen, at analysere opfattelsen af den nationale historie og de nationale symboler for at forstå norsk og dansk national identitet. Som det vil blive vist her i afhandlingen, så fandtes der klare idealtyper for, hvordan man som dansker og nordmand *burde* handle – navnlig i krisetider. En identitet forekommer altid vigtig i situationer, hvor den er truet,⁴ som under krigen 1807-14 og i de efterfølgende kriseår. En analyse af national identitet kan dermed give os et indblik i individer og gruppers motiver for at agere, f.eks. nordmændenes modstand mod en indlemmelse af Norge i Sverige, samt forklare forhold i samfundet og relationer mellem stater.

National identitet er en analytisk kategori, der er blevet taget i anvendelse i stedet for tidligere tiders begreber som national karakter og national bevidsthed. National identitet er de forestillinger om nationens fælles karaktertræk og identifikation med nationen, som de nationale bevægelser har skabt hos et ”folk”. Det er en tolkning af egenarten og et valg af rødder og en holdning til fortiden.⁵ Den arbejdsdefinition på national identitet, som der vil blive anvendt i afhandlingen, er:

the continuous reproduction and reinterpretation of the pattern of values, symbols, memories, myths and traditions that compose the distinctive heritage of nations, and the identifications of individuals with that pattern and heritage and with its cultural elements.”⁶

¹ Hansen 1997: 8; Smith 2001: 18.

² Taylor 1985: 209.

³ Smith 1999 [1986]: 14; Eriksen 2002 [1993]: 62.

⁴ Eriksen 2002 [1993]: 68; Når man er ved at vinde eller tabe noget, bliver man mere bevidst om dette. Smith 1999 [1986]: 7; Østerud 1994: 26.

⁵ Østergård 2007: 547, 549; Smith 2001: 17; Østerud 1994: 26.

⁶ Smith 2001: 18.

Nationale symboler og historien

Afhandlingen indeholder analyser af forskellige nationale symboler, da disse er en uadskillelig del af nationale bevægelser og national ideologi.¹ De er et billedligt udtryk for national identitet, der udtrykker forestillingen om et fællesskab på tværs af standsmæssige, sociale og kulturelle skel i befolkningen. Nationale symboler viser uafhængighed udadtil og sammenhold indadtil og afgrænser staten og nationen i forhold til omverdenen. Symbolerne er en "mental mørtel", der forsøger at binde nationen sammen igennem et budskab om et nutidigt fællesskab, en glørværdig fortid og en lykkelig fremtid. Inge Adriansen har opdelt nationale symboler i to grupper: de officielle og de uofficielle. Til den første kategori hører rigsvåben, regent, forfatning, nationalflag, nationalsang, nationaldag samt pas, penge og frimærker, der ud over en tæt forbindelse med statsmagten er kendetegnet ved, at der er udarbejdet love eller regelsæt om dem. De uofficielle nationale symboler er forbundet med nationens fortid, dens kulturelle kerneområde og det der angiveligt er særegent for den. Den nationale symbolverden skaber ikke den nationale identitet, men den er med til at styrke og opretholde den.² Afhandlingen vil både analysere de relevante officielle og de uofficielle nationale symboler i periodens Danmark og Norge.

"Gamle" symboler og traditioner anvendes ofte i nye sammenhænge og på nye måder for at styrke nationen. Dette gælder navnlig efter større politiske omvæltninger, hvor de nye magthavere ønsker at styrke deres legitimitet, da de gennem symboler ønsker at forene borgerne bag sig og knytte dem til staten. Det er på den baggrund, at modernisten Eric Hobsbawm taler om "opfundne traditioner".³ Disse forsøger ifølge Hobsbawm at fremstå som gamle og dermed skabe forbindelse til en passende fortid, men de er reelt en reaktion på nye situationer og samfundets transformation. Disse traditioner forsøger at skabe stabilitet i en moderne verden, der er præget af omvæltninger og konstant forandring.⁴ Dette er i særdeleshed tydeligt i det "nye" Norge efter 1814, hvor man aktivt skabte nye nationale symboler, som man forsøger at plante i fortidens muld.

En historisk forankring spiller en stor rolle for nationen. Nationalister udøver ifølge etnosymbolister en "politisk arkæologi", de søger efter historiske og kulturelle "beviser", der kan give nationen et "autentisk" fundament og virke som et kognitivt kort, der viser vejen for nationen i nutiden og ind i fremtiden. Dette arbejde kan ligeledes have det politiske formål at forene folket, genoprette dets autonomi og selvforståelse og dermed bane vejen for, at den kan indtage sin retmæssige plads blandt verdens nationer,⁵ hvilket tydeligt ses i det norske tilfælde. Den del af historien, der styrker nationens sammenhængskraft, bliver fremhævet, mens de andre dele bliver "glemt". Nationen er dermed ikke blot et "forestillet" fællesskab, men også et "fortolket" fællesskab. Fortidens helte bliver fremstillet som nationens inkarnationer og anvendt som eksempler for nutidens ungdom. An-

¹ Smith 2001: 8.

² Adriansen 2003, 1: 15-16, 33, 37ff; Adriansen 2003, 2: 13ff.

³ Basalt set er alle traditioner opfundet, og der er intet nyt i, hvordan etniske grupper instrumentelt ændrer deres myter af politiske årsager, hvilket bl.a. athenerne gjorde i antikken.

⁴ Adriansen 2003, 1: 31; Hobsbawm 2002 [1983]: 1ff.

⁵ Smith 2009: 66.

dre gange påberåber man sig blot de ubestemte mandige forfædre, der grundlag nationen gennem deres mod.

Begrebshistorie

I denne afhandling står de centrale nationale begreber og deres udvikling i centrum for undersøgelsen af dansk og norsk nationalitet. Selvom analyserne ikke bør betragtes som begrebshistorie i en traditionel forstand, så er det nærliggende at hente inspiration i denne disciplin. Begrebshistorie kan i en bred forstand forstås som en metodisk tilgang inden for filosofi, idéhistorie, sociologi og politisk teori, mens det i en snæver forstand må ses som et led i den hermeneutiske tradition, der kritiserer en ureflekteret overførelse af nutidige og tidsbundne politiske begreber på fortiden og anskuelsen af idéer som uforanderlige størrelser.¹

Begrebshistorie undersøger både begreber på givne tidspunkter, deres transformation over tid og deres roller i den overordnede politisk-semantiske forandring, der fandt sted i overgangen mellem det traditionelle samfund og moderniteten (*Neuzeit*). Denne overgang bliver i begrebshistorien betegnet som ”saddel-tiden”, typisk placeret 1750 – 1850. Ifølge Reinhart Koselleck blev det gamle stændersamfund her nedbrudt til fordel for det moderne og omskiftelige samfund, hvilket ikke alene skete ved politiske og industrielle revolutioner, men ligeledes ved en begrebsmæssig, hvor erfaringerne og forventningerne skilte sig fra hinanden. Nye begreber (som liberalisme og socialisme) blev skabt, mens gamle blev givet ny mening (som nation). Denne omsadling muliggjorde en omfattende mental ændring og skabte muligheden for at konstruere en ny fremtid.² Dette postulat falder sammen med afhandlingens hypotese, at perioden 1807-30 udgør en del af en overgangsfase, hvor en moderne national identitet blev skabt af de borgerlige eliter i Danmark og Norge.

Opfattelsen i denne afhandling afspejler holdningen i begrebshistorien, at en begrebsmæssig udvikling ikke alene har en sproglig betydning, men også en politisk og samfundsmæssig, da komplekse begreber er forudsætningen for samfundets eksistens. Udviklingen af og ændringer i de centrale nationale begreber i 1700-tallet og 1800-tallet havde en afgørende betydning ikke alene for, hvordan nordmænd og danskere forstod sig selv, men også for hvordan de handlede politisk. Den konstante ændring af centrale politiske, sociale og nationale begreber i *Neuzeit* gør, at man kan studere samfundet ud fra den semantiske kamp, der foregår i dette, om grundbegrebernes betydning.³ Dette betyder ikke, at samfundet udelukkende skal forstås ud fra dets begreber, men at samfundet består både af sproglige og ikke-sproglige (socialhistoriske) elementer.⁴

Med hvad skal man præcist forstå ved begreber? Mens ord ifølge Koselleck kan defineres eksakt, så kan begreber kun fortolkes. Begreber er særlige og uomgængelige ord med komplekse be-

¹ Nevers 2007b: 123; Koselleck 2007a: 58, 66.

² Koselleck 1967: 91; Koselleck 2002a; Koselleck 2002c; Nevers & Olsen 2007a: 12-13; Ifversen 2007: 86.

³ Koselleck 2002b; Koselleck 2007a.

⁴ Koselleck 2002b: 31-32; Andersen 1999: 66.

tydninger, der ikke refererer til konkrete ting. Sociale og politiske begrebers uomgængelighed gør dem omstridte, hvilket tydeligt vil fremgå af den dansk-norske empiri fra perioden. De indeholder en påstand om almenhed, men alligevel er de altid flertydige. Denne flertydighed gør dem åbne for forandringer og muliggør, at de politiske og sociale begreber kan pege ud i fremtiden. Dette er årsagen til, at begreberne som nation udgør en semantisk slagmark, da individuelle og kollektive politiske aktører kæmper om at definere begreberne i deres forsøg på at bestemme fremtiden. Når en forfatter før 1814 taler om det ”dansk-norske folk”, er dette således ikke hverken politisk eller kulturelt neutralt.

Begrebshistorien opererer med et skel mellem en synkron og en diakron analyse. Den synkrone analyse tager udgangspunkt i den situationsbundne brug af et begreb. Den ser dermed på det semantiske felt, som begrebet indgår i, og dets forhold til andre begreber og modbegreber (jf. nedenfor). Den diakrone analyse ser derimod på begrebets forandring over tid: dets tilblivelses- og transformationshistorie. Begrebshistorien indeholder både den synkrone og den diakrone analyse for at afspejle samfundet og politiske og sociale forandringer.¹ Begge typer af analyse vil blive anvendt i afhandlingen.

Modidentitet, modbegreber og stereotyper

Ethvert begreb har sit modbegreb og enhver identitet har en modidentitet. Koselleck bruger ”modbegrebet” analytisk til at udtrykke et begrebs modsætning, f.eks. er begrebet solidarisk modsætning usolidarisk. Dette er essentielt, da ethvert begreb bygges op i forhold til sit modstykke. Dette kommer ikke mindst til udtryk i en identitetsmæssig sammenhæng, hvor kollektive identiteter altid skabes i et asymmetrisk forhold mellem et ”os” og et ”dem”. De andres anderledeshed er således en forudsætning for ens egen unikhed. Omvendt udgør de andre netop pga. deres anderledeshed en potentiel trussel.²

Nationalitet dannes til dels gennem en udelukkelse af et ”dem” fra et ”os”.³ I denne afhandling vil det blive analyseret, hvordan den norske nationale identitet *delvist* blev bygget op i modsætning mod ”dansk” og ”svensk”, mens den danske nationale identitet blev bygget op i modsætning til ”tysk”, hvor bl.a. symboler, sprog og historie med den norske antropolog Fredrik Barths term udgjorde ”grænsevagter”, der adskilte det nationale fællesskab fra ”de andre”.⁴ Udlændingen er i nationalismens tidsalder ikke blot en hvilken som helst ”anden”, men én med en anden nationalitet, som ikke bør nyde de samme rettigheder, hvilket vil blive illustreret i analysen af debatterne om indfødsret i Norge og Danmark. Omvendt har nationalister et behov for eksistensen af andre nationer, da deres ”egen” nation skal måles og beskrives i forhold til ”de andre” nationer. Dette er vigtigt for begge parter, da en identitet udelukkende kan være socialt effektiv, hvis den bliver anerkendt af andre. Som det senere

¹ Koselleck 2007a: 67-68, 77; Andersen 1999: 68ff.

² Harbsmeier 1986: 61; Billig 2002 [1995]: 79-80, 85; Eriksen 2002 [1993]: 110.

³ Koselleck 2007f: 106ff; Andersen 1999: 72-77; Lorenz 2008: 24-25, 31-32.

⁴ Barth 1996 [1969].

vil fremgå, så var det afgørende for nordmændene efter 1814, at den ”nye” norske nation blev anerkendt som en nation på linje med ”de andre” nationer.

Nogle individer kan imidlertid blive fanget i grænselandet mellem to nationer, f.eks. hvis ens forældre har forskellig nationalitet eller ens forældre stammer fra et andet land end det, man selv ”tilhører”. I perioden 1807-30 blev flere personer med et blandet dansk-norsk tilhørsforhold fanget ikke alene i loyalitetskonflikter, men kom også under anklage for ikke at være ”ægte” norske, hvilket vil blive uddybet i senere analyser. Identitet er imidlertid ikke kun et spørgsmål om skarpe modsætninger imellem grupper, dvs. ”os” vs. ”dem”. Det handler også om gradforskelle. Grænsen mellem dansk og norsk kunne til tider – navnlig før 1814 – være flydende, mens den var lukket i forhold til andre nationaliteter.¹ En nærmere beskrivelse af applikation af de forskellige teorier findes i kapitel 4 under metode.

Kapitel 3: Dansk og norsk historiografi

Ligesom i resten af Europa, så er dansk og norsk historiografi præget af historiefagets tætte tilknytning til nationalstatens fremvækst i 1800-tallet, hvilket gør, at selvom de politiske og nationale begivenheder i Norge og Danmark i og omkr. 1814 er tæt forbundne, så er de både i dansk og norsk historiografi blevet behandlet adskilt – eller rettere sagt: nationalt. Hændelserne er blevet tilpasset ”den store fortælling” (*the master narrative*) i de to lande, der begge bygger på forestillingen om en naturlig og teleologisk udvikling frem mod historiens endemål: nationalstaten.² På trods af lighederne i de nationale epos, så passer 1814 vidt forskellig ind i henholdsvis den danske og norske fortælling. I Danmark markerer året ”tabet af Norge”, mens man i Norge taler om *Annus Mirabilis*. Med andre ord så er 1814 i Danmark endnu et skridt på vejen fra en middelstor konglomeratstat til national småstat, mens 1814 i Norge symboliserer national genfødsel og dermed indtager en afgørende rolle i norsk historiografi. Ole Feldbæk har set på dansk og norsk identitet i perioden frem til 1814, men her har vægten primært været på 1700-tallet,³ mens Knut Nygaards afhandling fra 1960 udelukkende ser på nordmændenes opfattelse af danskerne i de første år efter adskillelsen.⁴ Hermed findes der slet og ret ingen studier, der ser på samspillet og modspillet mellem dansk og norsk identitet i perioden 1807-30.

Dansk historiografi

Hvis man ser på den generelle danske historiografi for perioden, så må man undres over, at begivenhederne i 1814 - på trods af deres indlysende betydning – er dårligt belyst. Frederik 6. og øvrigheden nedtonede allerede i samtiden betydningen af adskillelsen, men den manglende historiografiske inte-

¹ Jf. Eriksen 2002 [1993]: 62-63, 65-66.

² Jf. Thijs 2008: 72; Aronsson, Fulsås, Haapala & Jensen 2008: 256.

³ Feldbæk 1998.

⁴ Nygaard 1960.

resse skyldes snarere, at 1814 er blevet overskygget af de nationale oplevelser i 1848-51, 1864 og 1940-45, som man bedre har kunnet passe ind i fortællingen om den danske nationalstat og danskheden. Hermed er betydning af adskillelsen fra Norge, og dens betydning for udviklingen af den nationale identitet, blevet undervurderet i forskningen.

Hvis man ser bort fra C.F. Allen, der hævdede, at danske og nordmænd var ”sammensmeltede til een Nation”¹ før 1814, så går det som en rød tråd gennem dansk historiografi, at den styrkede nationale identitet i Norge på sigt gjorde en adskillelse uundgåelig, og at 1814 dermed sparede de to riger for en lang og smertefuld skilsmisse.² Denne tese, der er opstået under påvirkning af skandinavismen, den senere udvikling i norsk nationale identitet og idéen om folkesuveræniteten, kan spores tilbage til 1830’erne,³ og den genfindes uantastet i nutidens historiografi.⁴ Vurderingen virker umiddelbart rimelig, men den bygger i høj grad på processen *under* krigen og især udviklingen *efter* 1814, og den har dermed alle de problematiske kendetegn ved en national efterrationalisering.⁵

Yderligere har tesen muligvis været med til at fremme danske historikers manglende interesse for de dansk-norske relationer, hvilket gør, at studier på området både i denne og andre perioder ofte glimrer ved deres fravær. I de seneste par årtier har Ole Feldbæk beskæftiget sig med dansk-norske forhold – herunder udviklingen af national identitet,⁶ men han har imidlertid kun i yderst begrænset omfang set på tiden efter 1814 og konsekvenserne af adskillelsen.⁷ Hvis man ser bort fra Axel Linvalds værker fra 1940’erne, så skal man tilbage til den stormombruste professorkonkurrence i 1936 for at finde behandlinger af de dansk-norske forhold i perioden,⁸ og disse afhandlinger bygger i sig selv primært på tolkninger af norske historikere.

Hvis man ser nærmere på forskning i dansk national identitet, finder man kun få selvstændige undersøgelser af den før det forskningsmæssige gennembrud med *Dansk identitetshistorie* (1991-92), hvor den udvikling, der allerede var slået igennem internationalt, kom til Norden.⁹ Dette betyder ikke, at danske historikere ikke tidligere beskæftigede sig med nationalitet, da ”folket” siden C.F. Allens *Haandbog i Fædrelandets Historie* (1840) har været det bærende element i historiske fremstillinger, og danske historikere med primordiale eller perennielle grundsyn har således spillet en væsentlig rolle i den danske nationsbygning. Ud over den nationalliberale Allen selv kan nævnes A.D. Jørgensen og Vilh. la Cour som konservative eksempler herpå, men også radikale historikere, som Erik Arup, byggede i sidste ende på et perennielt og nationalt grundsyn.¹⁰ Men selvstændige akade-

¹ Allen 1840: 566. Senere reviderede Allen sit syn og fremhævede nu den liberale grundlov og at unionen med Sverige i sidste ende var en fordel for Norge. Allen 1881: 580-81, 583.

² Holm 1903: 654-55; Heiberg 2004: 15-16; Fabricius 1915: 544; Linvald 1942: 293, 297; Cour 1943: 213, 217.

³ Grundtvig 1831: 59-60; Jf. Fabricius 1855: 550.

⁴ Feldbæk 2004: 83; Rasmussen 1995: 29; Heiberg 2004: 39.

⁵ Et alternativt kontrafaktisk bud findes i Andersen 2001: 163-65; 168-69.

⁶ F.eks. Feldbæk 2004: 67, 74-75.

⁷ Feldbæk 1998: 389-403.

⁸ Jf. Ilsøe & Hørby 1980: 479-83.

⁹ F.eks. Cour 1913.

¹⁰ om Arup jf. Jensen 2008b: 137ff.

miske analyser af national identitet var imidlertid en mangelvare indtil et stykke op i 1980'erne, og studiet blomstrede som nævnt først efter udgivelsen af antologien *Dansk identitetshistorie*. Siden er der kommet en lang række værker og artikler, der omhandler fremvæksten og udviklingen af den danske selvforståelse fra middelalderen og fremefter, hvoraf de fleste har indtaget et modernistisk standpunkt.

Med andre ord så har mange historikere søgt et opgør med fagets primordiale/perennielle fortid ved at dekonstruere nationen gennem en modernistisk tilgang. Det har i nogle tilfælde skabt en brudflade mellem en nationalistisk periode og den tid, der kom før. Claus Møller Jørgensen har slået fast, at det var småt med nationale holdninger før dette årstal,¹ mens Inge Adriansens store værk om nationale symboler netop tager sit udgangspunkt i 1830.² Skellet ved 1830 er inspireret af den klassiske politiske tolkning af dette år som året, hvor den nationalliberale bevægelse under påvirkning af de udenlandske revolutioner spirede frem – et synspunkt, som de nationalliberale selv var med til at fremme. Andre forskere, som Juliane Engelhardt og Thomas Lyngby, har ud fra en modernistisk grundantagelse beskæftiget sig med 1700-tallet og de første år af 1800-tallet, hvor de argumenterer for, at tiden var patriotisk og ikke national – uden at diskutere muligheden for en overgang mellem disse fænomener.³

Årene 1814-30 er traditionelt blevet anskuet som politisk ”døde”, og den nationale agitation, der kendetegner Hrochs fase B, har Adriansen placeret mellem 1830-40, Hans Schultz Hansen i slutningen af 1830'erne.⁴ Hvorvidt denne placering af Hrochs fase er rimelig, vil blive testet i denne afhandling, da det berører den problemstilling, om årene 1807-30 var en del af en formativ fase i udviklingen af dansk og norsk national identitet. Dette spørgsmål samt betydningen af forholdet mellem dansk og norsk for identitetsudviklingen i perioden udgør i store træk en hvid plet på det danske forskningskort.⁵ I oversigtsværker og Danmarkshistorier nævnes tiden som værende af en vis betydning for udviklingen af en dansk identitet, mens ældre primordiale historikere, som C.F. Allen, direkte talte om en periode, hvor folket ”vågnede” i national forstand.

Dette har imidlertid ikke affødt reelle studier af emnet. Flemming Lundgreen-Nielsen har i oversigtsartikler berørt perioden i almindelighed og Grundtvig i særdeleshed, og han har i denne sammenhæng nævnt Norge, men uden at foretage uddybende diskussion af adskillelsens betydning.⁶ På samme måde har Lorenz Rerup i en artikel beskæftiget sig med perioden 1808-45, der imidlertid lægger næsten hele vægten på udviklingen efter 1830.⁷ Her er det interessant, at Rerup taler om en litterær nationalisme (dvs. kulturnationalisme), der forberedte hvad han kalder for politisk nationa-

¹ F.eks. Jørgensen 2000: 89.

² Adriansen kan ikke betegnes som en rendyrket modernist, men befinder sig imellem dette paradigme og etno-symbolisme.

³ Lyngby 2001b; Engelhardt 2002; Engelhardt 2004; Engelhardt 2006.

⁴ Adriansen 2003, 1: 22; Hansen 1990: 392-95.

⁵ En undtagelse er Glenthøj 2007f.

⁶ Lundgreen-Nielsen 1992a, 1992b.

⁷ Rerup 1991a.

lisme, der her skal forstås i en modernistisk forstand som kravet om en dansk nationalstat. Rerup sætter ikke præcise årstal på den litterære nationalisme, men det står klart, at den var under udvikling før 1830. Den viden, der eksisterer om dansk national identitet i perioden 1807-30 er dermed delvist spredt ud over et væld af værker, hvor emnet udgør en biting, eller befinder sig i oversigtsartikler, der ikke for alvor har undersøgt problemstillingen til bunds i almindelighed og særdeleshed ikke har forholdt sig til betydningen af det dansk-norske forhold.

Norsk historiografi

Afhandlingens problemstilling om betydningen af perioden 1807-30 for udviklingen af en national identitet blandt borgerskabet i Norge og Danmark er blevet bedre behandlet af norske historikere end af de danske. Den norske historieskrivning har været præget af det ”nye” Norges behov efter 1814, og dermed er spørgsmålet om norsk identitet et klassisk emne i norsk historiografi. Her finder man to forskellige skoler: den nationaldemokratiske venstretradition og den konsensusøgende konservative højretradition, der skal ses som en del af den politiske og kulturelle kamp mellem de to partier Venstre og Højre i Norge.

De konservative, som Michael Birkeland, Ludvig Daae, Torkel Halvorsen Aschehoug og Yngvar Nielsen, så nationalfølelsen som et produkt af *dansketiden*, der navnlig havde udviklet sig i årene efter 1807, hvilket stemmer overens med denne afhandlings udgangspunkt, og de modsatte sig dermed enhver primordial eller overdreven perenniel tolkning. Højrehistorikerne var realister og empirister, der fokuserede på eliten og dens politik, og de forsvarede den eksisterende samfundsorden, hvilket gav dem et mere positivt syn på *dansketiden* og de kulturelle bånd til Danmark.¹ Dette betød ikke, at de forkastede forestillinger om en indre udvikling i Norge, men den skulle ses i lyset af oplysningstiden og den generelle europæiske udvikling mod mere frihed. Den nationale norske kultur var blot en variation af den europæiske, og det var på denne baggrund, at nationen (dvs. embedsmændene) havde skabt frihedsværket i 1814.²

Venstretraditionen blev skabt af Henrik Wergeland og udviklet af Ernst Sars og bestod i en primordial tolkning af historien, der indgik i et nationsbygningsprojekt, hvor Norge blev set som et land splittet mellem to ”folk”. Bonden og bondesamfundet repræsenterede det ”oprindelige” Norge, hvis nationale og demokratiske samhørighed strakte sig tilbage til oldtiden, mens eliten var eksponenter for en fremmed, indvandret kultur, der havde placeret sig uden om det norske samfund. Ifølge *venstretradisjonen*, som Sars skabte den, var forudsætningen for national enhed, at eliten gjorde op med deres danske kultur og nærmede sig folket. Her blev 1814 af Wergeland set som den foreløbige kulmination på en lang historisk udvikling, hvor det ”gamle” og det ”nye” Norge blev forbundet. Året kunne kun forstås ud fra de lange, indre linjer i den norske historie; demokrati og frihed var slet

¹ Dahl 1970 [1959]: 133.

² Rian 1995: 134.

og ret en del af den norske folkeånd. Frigørelsen fra Danmark var dermed resultatet af en folkerejsning, der stod på skuldrene af flere generationers nationale indsats, og grundlov var et udtryk for folkets vilje – ikke stormagternes, Christian Frederiks eller elitens.

Sars underbyggede og udvidede Wergelands synspunkter. Historien var med Sars' øjne fortællingen om den folkelige organismes teleologiske udvikling frem mod dets endemål – national enhed i egen stat (dvs. det nationalistiske princip).¹ For Koht, der fortsatte traditionen og satte den ind i en marxistisk tolkning,² var det vigtige ved 1814, at folkesuverænitet blev et ”grundspørgsmål”.³ Vejen herfor var bl.a. blevet banet gennem en økonomisk og befolkningsmæssig udvikling, hvorved nordmændene havde indhentet danskerne og dermed skabt de nationale forudsætninger for mirakelåret. Ligesom Sars understregede han, at det på dette tidspunkt var embedsmandsstanden, der var den bærende klasse i den nationale udvikling. De havde på Eidsvold indlemmet bønderne i det nationale fællesskab gennem den vidtgående stemmeret. Det nationale projekt kunne ikke lykkes uden bøndernes støtte, og derfor måtte de gennem større indflydelse vindes for den nationale tanke.⁴ Dette udsagn er karakteristisk for Kohts perennielle historieopfattelse, hvor nationen langsomt voksede efterhånden som flere klasser blev politisk aktive og nationalt bevidste.

Med først parlamentarismen og siden unionsopløsningen sejrede den demokratiske nationalisme og venstretraditionen – foreløbigt. Udtagelsen, der bekræftede reglen, var den konservative kunsthistoriker, Carl W. Schnitler, der i 1911 udgav det klassiske værk *Slegten fra 1814*, der ud fra et modernistisk standpunkt forsøgte at påvise, at den norske elite i perioden var præget af klassicisme og patriotisme, mens de var fremmede over for den senere nationalisme. Efter 2. Verdenskrig blæste vinden bort fra venstretraditionens nationaldemokratiske projekt, da Sverre Steen angreb og besejrede det herskende paradigme og erstattede den med en ”kritisk”, empirisk tilgang, der lagde vægt på ydre udviklinger, realpolitik hos eliten og instrumentelle forklaringer. Dette lå i forlængelse af synspunkter hos den konservative skole,⁵ og banede vejen for en mere modernistisk udvikling, hvilket bl.a. gav sig udslag i Jens Arup Seips tese om nationalisme af eliter kunne bruges instrumentelt som et ”vikarierende motiv” i 1800-tallets Norge. Påstanden illustrerede han ved at henvise til, at prins Oskar (2.) bevidst brugte den konservative del af den norske presse til at ophidse nationalsindede nordmænd i et forsøg på at skade sin bror, kong Karl 15. Med andre ord så var pressens nationale retorik - i dette tilfælde - ikke affødt af national identitet, men af dårlige familierelationer og politik.⁶

Seip hævdede, at det var Christian Frederik – og ikke ”folket” – der var skaberen af det nye Norges fundament.⁷ En national bevægelse og en national bevidsthed i Norge var ikke en forudsæt-

¹ Lunden 1995: 40.

² Hubbard, Myhre, Nordby & Sogner 1995: 7-8; Feldbæk 1998: 397; Koht 1910; Dahl 1970 [1959]: 267-68; Lunden 1995: 43-44; Pryser 1999: 11; Seip 1974 [1963b]: 87.

³ Koht 1914: 65; Koht 1901: 2.

⁴ Koht 1946-48.

⁵ Lunden 1998 [1984]: 248.

⁶ Seip 1974 [1962]. Jf. Seip 1974 [1963a]: 9-10; Nordby 1995: 194-95; Sørensen 2004: 58-59.

⁷ Seip [1963]: 43.

ning for begivenhederne i 1814, men derimod et produkt heraf.¹ Hans elev, Knut Mykland, byggede videre på og reviderede Seips syn på 1814,² hvor 1814 på den ene side blev set som et resultat af Karl Johans politik og stormagternes interesse, og på den anden side af Christian Frederiks indenrigspolitiske rolle. Prinsens foreløbige sejr i foråret 1814 var et produkt af den stærke loyalitet over for kongehuset, kontrollen med embedsværket, propaganda, antisvenske følelser og et nationalt program. Dette byggede på krigsårenes nationale aktivisme, men havde samtidig klare linjer tilbage til 1700-tallets patriotisme.³ Mykland indtager dermed en position, der nærmer sig etno-symbolismen.

Den internationale interesse for national identitet slog også forskningsmæssigt igennem i Norge i 1990'erne, hvor den bl.a. kom til udtryk i projektet *Utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* fra 1993-97,⁴ hvis hovedprodukt var antologien *Jakten på det norske* (1998). Projektet var i udgangspunktet inspireret af den modernistiske nationalismeforskning og hovedhypotesen var, at den norske nationalisme blev skabt fra oven af eliten på et historisk sent tidspunkt (dvs. i 1800-tallet),⁵ hvilket passede med den konservative tradition. Flere af bidragene var dog i praksis præget af Smiths etno-symbolisme, ligesom den perennielle historiker Kåre Lunden som et led i kampen mod et norsk EU-medlemskab gav venstretraditionen nyt liv i værket *Norsk grålysning* (1992).⁶ Lunden betegnede nordmændene før 1814 som en sociologisk minoritet med egen kultur, der som følge af en konsekvent tilsidesættelse arbejdede hen imod en egen stat. Nordmændene havde med andre ord en distinkt national identitet før 1814, der blev fremmet af en dansk undertrykkelse. Lundens studie består i en indgående analyse af de vigtigste nationale begreber såsom fædreland og nation fra 1770'erne til 1814. Ifølge forfatteren henviste disse begreber primært til Norge og nordmændene og pegede dermed i retningen af en øget selvstændighedstrang. I Sars' ånd hævdede Lunden, at der kulturhistorisk eksisterede to folk i Norge, der nærmede sig hinanden gennem elitens identifikation med almuen.⁷ Lignende tanker findes hos Øystein Rian, der nok ser omvæltninger i 1814 som hændelser, der blev udenrigspolitisk udløst, men nordmændenes respons som et udtryk for deres eksisterende nationale identitet og nationale ambitioner, der bør ses i forlængelse af Rians brug af nationsbegrebet i førmoderne perioder.⁸

Lundens værk var et frontalt angreb på modernistiske forskere som Jens Arup Seip, Anton Fjeldstad⁹ og Øystein Sørensen. Sidstnævnte, der var redaktør på *Jakten på det norske*, står i traditionen fra Nielsen, Steen og Seip. Han anerkender eksistensen af en rudimentær forestilling om norsk national identitet fra 1770'erne, der imidlertid hverken havde den styrke eller det indhold, som der

¹ Seip 1974: 51-52.

² Nordby 1995: 195; Thue 2006: 618-19.

³ Bagge & Mykland 1987: 308-9.

⁴ Jf. Thue 2006: 640.

⁵ Tjelmeland 1999: 406.

⁶ Lunden 1992 & 1993.

⁷ Lunden 1992: 90-91.

⁸ Rian 1997: 183. Jf. Rian 2002.

⁹ Lundens bog udsprang af en debat med Anton Fjeldstad, der placerer romantikken fra 1840. Fjeldstad 1990.

senere blev udviklet i spændingen mellem en statsborgerlig og en kulturel nationalisme.¹ Den norske patriotisme før 1814 har ifølge Sørensen en forbindelse med den senere nationsbygning, men besad ligeledes temaer og udviklingslinjer, der forsvandt med adskillelsen. Norsk patriotisme var forbundet med identifikation med Norge, nordmænd, historien og kravet om ligestilling med Danmark, men man var loyale over for kongen og den fælles stat – og der synes at have været få udviklede ambitioner om politisk selvstyre.² I 1814 opstod der et helt nyt tankesystem med krav om folkesuverænitæt og demokrati. Ideerne var ifølge Sørensen ikke færdigudviklede, men de var alligevel på en gang en forudsætning for og et produkt af 1814.

Med henvisning til Carl Schnitlers *Slegten fra 1814* (1911) fremfører Sørensen, at den etniske og romantiske nationalopfattelse kun spillede en underordnet rolle på dette tidspunkt.³ Odd Arvid Storsveen har argumenteret for en nuanceret tolkning, hvor staten før 1814 bliver set som et fælles rum med flydende skel mellem ”dansk” og ”norsk”. Her var hele eliten tændt af en almenpatriotisme, men blandt *nogle* nordmænd eksisterede der i tillæg en *nationalpatriotisme*, hvor den almindelige patriotismes tanker om samfundets vel blev specifikt overført på nationens vel. Ved dette begreb forstår Storsveen en patriot, der var særligt optaget af naturlige, følelsesmæssige eller historiske bånd, der bandt ham til nationen.⁴ Storsveens afhandling beskæftiger sig imidlertid kun med perioden før krigen, og dermed ikke med omvæltningerne.

Afhandlingens historiografiske placering

Jeg vil i afhandlingen anvende den relevante viden, som er blevet frembragt af den hidtidige historiskrivning, men forbeholder mig naturligvis ret til at anlægge anderledes fortolkninger, i det tilfælde hvor det måtte forekomme mig rimeligt. På nogen områder vil jeg bygge videre på eksisterende traditioner, mens jeg på andre vil lægge afstand til de herskende dogmer. Derimod vil den afvige fra både ældre og nyere primordiale og perenielle opfattelser af national identitet i historiografien. Dette standpunkt vil blive uddybet i kapitel 5, hvor identiteter i Danmark og Norge før 1807 bliver indgående diskuteret i et teoretisk lys.

I forhold til den generelle historiografi i begge lande ønsker jeg at gøre op med den herskende tendens til at se udviklingen i Danmark og Norge separat, hvilket især danske historikere har gjort sig skyldig i. Som det forhåbentligt vil blive gjort klart i denne afhandling, så var den nationale proces i de to lande forbundet, og derfor bør de behandles som sådan. Udviklingen skete ikke alene parallelt, men i et aktivt samspil og modspil, hvor det tæt forbundne borgerskab på hver sin side af Skagerrak ikke alene hentede impulser og begreber fra hinanden, men ligeledes brugte hinanden både positivt og negativt i nationsbygningen. I forhold til den danske historiografi skal dette projekt

¹ Sørensen 2001: 9, 17-18.

² Sørensen 2001: 23-24, 32.

³ Sørensen 2001: 53-54, 78, 81-84; Sørensen 1998a: 25.

⁴ Storsveen 1997: 10, 15, 18.

også ses som et bidrag til opgør med den nationale historiografi, der har tilbageført de danske grænser efter 1864 på fortidens konglomeratstat. Norge og dets betydning for *staten* og de identiteter, der eksisterede i den, er generelt blevet overset. I begge lande har der været en tendens til at behandle nordmændene som norske og danskerne som danske, og kun sjældent har man forholdt sig til, at overgangen mellem disse to identiteter for det første kunne være fyldende, og for det andet ikke nødvendigvis udelukkede hinanden, dvs. man kunne både være norsk og dansk på samme tid. I den danske sammenhæng mangler der basalt set viden om, hvordan periodens danskere så på Norge og nordmændene, og hvilken betydning adskillelsen havde.

Problemet i den danske historiografi understreges af, at selve perioden 1807-30 – med udtagelse af Københavns Bombardement – i sig selv ofte er blevet forbigået i politisk og national sammenhæng. Dette står i skærende kontrast til det faktum, at Englandskrigene rystede tilliden til staten og kongemagten i sin grundlov, hvilket vil blive illustreret i de kommende kapitler. Betegnelsen ”den døde periode” kan ses som en videreførelse af de unge nationalliberales opfattelse af de sidste år før 1830, hvor benævnelsen forekommer mere rimelig, men for årene før 1820 er den delvist misvisende. Selvom betydningen af omvæltningerne i 1830’erne – hverken politisk eller nationalt – bør undervurderes, så vil jeg i denne afhandling lægge afstand til den modernistiske opfattelse, at det var ”småt” med nationale holdninger før denne tid. Omvendt vil jeg støtte mig til de forestillinger, som man navnlig finder i de især ældre oversigtsværker, hvor man taler om en slægt fra 1814, der forsøgte at genrejse Danmark nationalt. Dette skal ikke forstås ud fra den ældre litteraturs egen nationalromantiske selvforståelse, men derimod ud fra deres korrekte konstatering af, at krigen mobiliserede eliten mentalt, mens nederlaget skabte ønsket om at genrejse nationen efter ydmygelsen i 1814. Ligeledes vil der blive set nærmere på, hvorvidt der, som Rerup har hævdet, eksisterede en litterær nationalisme (dvs. kulturnationalisme) i Danmark før 1830, hvilket en etno-symbolistisk tilgang netop er yderst velegnet til at teste – både i forhold til om dette var tilfældet samt i *givet fald hvordan denne udvikling måtte være kommet til udtryk*.

Dermed vil jeg argumentere imod det syn, som findes hos Juliane Engelhardt og Thomas Lyngby, der har fremført, at identitet under Englandskrigene i Danmark bør anskues som patriotisk – et synspunkt som navnlig Lyngby også gør gældende for den norske elites vedkommende.¹ Der er ingen tvivl om, at der fandtes en stærk statspatriotisme i både Danmark og Norge i årene før 1814, men som anført i kapitel 2, så er overgangen mellem patriotisme og nationalisme flydende. Jeg finder det derfor både mere konstruktivt og historisk korrekt *også* at anvende Odd Arvid Storsveens begreb nationalpatriotisme til at demonstrere den proces, der var i gang i disse år, da empirien i mine øjne tydeligt afspejler mange af de elementer, som indgår i Smiths og andres definitioner af national identitet og nationalisme. I Norges tilfælde står det klart, at man i 1814 med oprettelsen af nationalstaten

---

¹ Lyngby 2004.

kan tale om en norsk politisk nationalisme, hvilket Hroch har understreget ved at placere sin fase B i dette år for Norges vedkommende.¹

I forhold til den norske historiografi kan området ikke siges at være et *terra incognita*, tværtimod er det en klassisk periode med et klassisk emne. Dette gør, at jeg både har kunnet hente inspiration og information fra mangfoldige værker, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at spørgsmålet efter min overbevisning allerede endegyldigt er belyst, da spørgsmålet om norsk national identitet 1807-30 enten er blevet behandlet som et led i en generel historisk udvikling, specifikt i forbindelse med året 1814, eller i artikler, der undersøger de store træk – men ikke spørgsmålet til bunds. Hertil kommer, som ovenfor anført, at der langt fra hersker konsensus i norsk historiografi. Denne afhandling er dermed et indspark i en igangværende debat om norsk *national* identitet og dens tilblivelse, *hvor udviklingen efter 1814 hverken vil blive set som enten et spørgsmål om brud eller kontinuitet i norsk historie, derimod som et udtryk for både og*. Det synspunkt, der vil komme til udtryk, er, at Norge i en fuldt ud *moderne* forstand af begrebet først opstod som nation efter 1814, men at denne ikke pludseligt og uden nogle rødder sprang fuldt udvokset ud af hovederne på eliten efter adskillelsen. Der eksisterede allerede med Odd Arvid Storsveens ord en klar norsk nationalpatriotisme, der blev brugt til at opbygge en reel national identitet.

Venstretraditionens opfattelse af den norske identitet som værende et mere eller mindre norsk produkt vil samtidig blive anfægtet. Den nationale proces samt temaerne og symbolerne, der blev forbundet med det at være norsk, må ligesom de danske ses som et led i en mere generel udvikling. Nordmændenes tilknytning til begrebet ”frihed” og fremhævelsen af et særligt forhold til naturen kan findes hos et væld af andre nationer som schweizerne, der ligesom nordmændene blev set som et hårdført bjergfolk, der levede i pagt med naturen og med nidkærlighed forsvarede deres selvstændighed. Hermed tilslutter jeg mig den konservative traditions betragtning af den norske kultur som en del af et større europæisk fællesskab samt deres opfattelse af embedsmændenes centrale betydning for nationsbygningsprocessen. Afhandlingen vil således ikke alene vise, *at* der skete en national udvikling i perioden, men også på hvilken *måde* denne kom til udtryk i Danmark og Norge.

Det betydelige skel mellem eliten og bønder, som Sars og andre har anvendt til at tale om Norge som et land med to folk, er i mine øjne en konstruktion, der netop bør forbindes med den nationale udvikling *efter* 1814, hvilket vil blive gjort i afhandlingen, hvor de borgerlige eliters syn på sig selv og på resten af befolkningen vil blive undersøgt. Undersøgelsen vil som nævnt være centreret på de borgerlige eliter i de to lande, men den vil adskille sig fra det fokus, som man finder i mange af værkerne efter 2. verdenskrig, der især har fokuseret på Christian Frederik og Karl Johan, dvs. et snævert aktørperspektiv. I sin stil vil afhandlingen i stedet minde mere om Carl Schnitlers klassiske værk om elitens kultur, *Slegten fra 1814* (1911), men modsat denne vil jeg ikke anskue det norske borgerskab som rendyrkede rationalistiske patrioter, men i stedet undersøge, om der fandtes en national identitet.

---

¹ Hroch 2000 [1985]: 34.

Kapitel 4: Hypotese, kilder og metode

Afhandlingens hypotese er, at perioden 1807-30 udgjorde en formativ fase i udviklingen af både dansk og norsk national identitet. Her blev mange af byggestenene til de to nationsbygninger formet i et aktivt samspil og modspil mellem de tæt forbundne borgerlige eliter og offentligheden i Danmark og Norge. Denne hypotese står i modsætning til nogle af forskellige historiografiske traditioner i Danmark og Norge, herunder den rendyrkede perennialisme og ekstreme modernisme. Dette betyder naturligvis ikke, at den ikke vil forsøge at indfange de fænomener og tendenser i empirien, der måtte tale for disse. Afhandlingen vil ved en kritisk brug af nationalismeforskningens teorier og definitioner af national identitet argumentere imod det skel, der implicit eller eksplicit er blevet sat i forhold til tiden før og efter 1830 i Danmark, mens den i en norsk sammenhæng vil problematisere et for skarpt skel mellem tiden før og efter 1814. Som nævnt i kapitel 2 så vil det primært være etno-symbolismen, der bliver testet på empirien, da dette paradigme synes at give de bedste redskaber til at teste den identitetsmæssige udvikling fra, hvad man kan kalde etnisk identitet, til en moderne national identitet, der kan ses af en overgang fra det traditionelle samfund til det moderne samfund. Hos Smith finder man således et sæt komplekse, facetterede, men alligevel anvendelige definitioner af de centrale begreber nationalisme og national identitet, der er blevet skabt i forhold til en stor og bred empirisk viden, og som kan anvendes til at analysere, i hvilket omfang man kan tale om en national identifikation hos de borgerlige eliter i Danmark og Norge i perioden. De tolkninger, der sker på en etno-symbolistisk baggrund, vil, hvor det umiddelbart synes muligt, blive holdt op imod perennielle eller modernistiske modargumenter.

I en norsk sammenhæng vil jeg på den ene side argumentere imod perennialisme, som man finder i den stadig eksisterende norske *venstretradisjon*, og på den anden side den ekstreme modernisme. Ved at applicere det ovenfor nævnte teoriapparat på kildematerialet vil der blive argumenteret for, at skabelsen af den norske nation i en moderne forstand af begrebet var en proces, der foregik både før og efter årstallet 1814. Ellers sagt på en anden måde: nogle af byggestenene til den norske nation eksisterede allerede før adskillelsen, men langt fra alle gjorde, og selv efter 1814 var der tale om en vedvarende nationsbygning, der fortsatte ind i det 20. århundrede – en pointe der også bør understreges i forhold til den danske udvikling.

Afhandling vil ligeledes argumentere imod den tendens, der findes især i Danmark (og i mindre grad i Norge), til at se de to nationsbygninger isoleret fra hinanden. Kilderne, der er anvendt i denne afhandling, vil godtgøre, at adskillelsen i 1814 ikke var en kulturel adskillelse. Båndene var stadig tætte, og især Danmark udgjorde på en gang et forbillede og et modbegreb i den norske nationsformation. Ved kultur forstås her forståelsesramme, der binder et fællesskab sammen og adskiller det fra andre, samt en praksis, der fremstiller genstande, der udtrykker dette. Afhandlingen bør imidlertid *ikke* forstås som et rendyrket komparativt studie af dansk og norsk national identitet, men der-

imod en undersøgelse af dansk og norsk national identitet, der tager højde for gensidig sammenhæng, påvirkning og indflydelse mellem de to lande i den synkrone og diakrone begrebsudvikling.

Denne afhandling vil dermed anskue perioden 1807-30 som et vadedsted mellem statspatriotisme, poetisk nationalfølelse og nationalisme, hvor de moderne nationale begreber, ideer og symboler blev skabt af embedsmænd, intellektuelle og borgere. Man kan dermed med en begrebshistorisk term betegne årene 1807-30, som en vigtig *del* af en ”saddeltid”, dvs. overgangen fra det traditionelle samfund til moderniteten. Dette vil blive påvist gennem en analyse af disse begreber. Denne nationale udvikling må ikke alene ses i et samspil og modspil mellem dansk og norsk, men også som et resultat af ydre pres (i form af den ufrivillige involvering i Napoleonskrigene) og udefrakommende nye ideer om nationalitet og politik. Den nationale udvikling i Danmark og Norge bør dermed ses som et led i en almen europæisk udvikling. I denne proces opbyggede de danske og norske borgerlige eliter delvist deres nationale identiteter i modsætning til hinanden og andre. I Danmarks tilfælde var dette i sidste ende med til at ødelægge den konglomeratstat, man var centrum i, og bane vejen for nationalstaten.¹ Med andre ord så vil afhandlingen ikke blot se på, *om* der skete en national udvikling, men også *måden* hvorpå, at denne i givet fald skete.

Hvorvidt hypotesen er holdbar, vil blive afprøvet i forholdet mellem kildematerialet og de nævnte definitioner fra den internationale nationalismeforskning af national identitet og nationalisme. Det skal i denne sammenhæng endnu en gang fremhæves, at perioden bliver set som en vigtig *fase i udviklingen* af en national identitet og nationalisme i de to lande. Det skal navnlig i Danmarks tilfælde understreges, at dette *ikke* er ensbetydende med, at der før 1830 eksisterede en fuldt udviklet national identitet og nationalisme i befolkningen, der beherskede hele den borgerlige elite – for slet ikke at tale om hele ”folket” (Hrochs fase C). Den del af hypotesen, der beskæftiger sig med betydningen af det dansk-norske forhold for den nationale identitet, vil blive underbygget på to måder. For det første vil betydningen af ”den anden” nation – både i en positiv og i en negativ forstand – blive fremhævet i de mange dansk-norske, norske og danske debatter, der omhandler nationalitet. Her skulle kildematerialet gerne være så rigt, at det støtter postulatet om dette som et ikke uvæsentligt træk (navnlig i det norske tilfælde). For det andet vil det ligeledes gennem kildematerialet blive godtgjort, at selve adskillelsen i 1814 betød et væsentligt skifte i den måde, man talte om dansk og norsk på.

Typen, omfanget og udvælgelsen af kilder

Afhandlingen bygger på et kvantitativt og emnemæssigt vidtfavnende kildemateriale, der består af bøger, tidsskrifter, aviser, pjecer, pamfletter, sange, digte, taler, prædikener, ordbøger, leksika, rejsebeskrivelser, parlamentariske forhandlinger, opråb, anmodninger, appeller, retsdokumenter, forord-

---

¹ Her må man naturligvis tage det forbehold, at Danmark stadig var i besiddelse af oversøiske kolonier frem til 1917, Island frem til 1944 og at de to gamle norske bilande, Grønland og Færøerne, stadig indgår i et rigsfællesskab med Danmark.

ninger, udgivne dagbøger, udgivne brevsamlinger, udgivne erindringer, symboler og monumenter. Disse er fundne gennem en opfattende gennemgang af og søgning i Det Kongelige Biblioteks base *Rex*, i *Bibliotheca Danica*, i Nasjonalbibliotekets base *Bibsys* og i *Bibliotheca Norvegica*. Disse er blevet systematisk gennemgået for perioden 1807-30, hvor relevante publikationer er blevet bestilt og undersøgt for brugen af nationale og politiske begreber samt andre udtryk for national identitet. De konkrete eksempler fra de enkelte værker og andre kilder er blevet noteret og senere kategoriseret ud fra begreber, handlemåder og typer af symboler. På baggrund af denne kategorisering er de forskellige nationale begreber og andre nationale udtryksformer blevet analyseret. For monumenternes vedkommende sker analyserne både på baggrund af besøg af disse, billeder af dem og tekster. Gennem det tætte og varierede kildekompleks skabes der et indblik i både individuelle og kollektive aktørers handlinger, principper og begrebsverden, hvilket er en forudsætning for at forstå udviklingen i de nationale begreber og de nationale identiteter i perioden.¹

I udvælgelsen af de norske kilder er der taget hensyn til at undersøge evt. regionale forskelle. Der er blevet anvendt aviser og tidsskrifter fra de tre største norske byer Bergen, Christiania og Trondhjem samt tidsskrifter og andet materiale fra Christiansand, der sammen med de tre ovennævnte byer udgjorde Norges fire stiftsstæder. I Danmark er der anvendt bøger og andet kildemateriale fra de fleste af de største købstæder og stiftsstæder, såsom Odense, Aalborg, Århus, Helsingør og Viborg, mens alle de anvendte aviser og næsten alle tidsskrifter stammer fra hovedstaden. Modsat Norge så fandtes der i Danmark få regionale forskel i den borgerlige danske elite, der var centreret mod København, hvor alle danske og norske embedsmænd og officerer var uddannet. Dette understreges af, at de forskellige bøger og pamfletter udgivet uden for hovedstaden hverken i indhold eller form adskiller sig fra dem trykt i København. Hertil kommer, at næsten alle de *førende* danske intellektuelle i perioden var bosat inden for hovedstadens volde, og at den akademiske debat var koncentreret i de københavnske tidsskrifter og aviser. Hertugdømmerne og deres litteratur er i denne sammenhæng fravalgt ud fra en nødvendig tematisk afgrænsning, hvor der vil blive fokuseret på Norge og selve kongeriget Danmark.

Kilderne og problemer i forhold til ytringsfriheden

Afhandlingens analyse af udviklingen i den danske og norske nationale identitet bygger primært på samtidigt trykt kildemateriale. I denne sammenhæng må man holde sig for øje, at datidens offentlige debat ikke var fri. Forordningen om trykkefrihedens grænser fra 27. september 1799 samt de stramninger, der fulgte fra 1805 og fremefter, lagde snærende bånd på ytringsfriheden, og de har uden tvivl påvirket hvad der offentligt blev givet udtryk for. Datidens aktører vejede deres ord på en guldvægt i et forsøg på at finde den rette balance mellem statspatriotisme, nationalfølelse, kongetroskab og respekt (eller frygt) for lovgivningen. Afskaffelsen af enevælden og den i princippet grundlovs-

¹ Forrest, Hagemann & Rendall 2009: 8-9.

sikrede ytringsfrihed skabte efter 1814 en helt anden og fri debat i Norge end i Danmark (selvom Karl Johan senere indskrænkede denne), men overordnet set er det vigtigt for forståelsen af den nationale identitet i begge lande at holde de offentlige trykte samtidige kilder op imod andre kildetyper. Derfor er senere trykte dagbøger, brevsamlinger og erindringer fra samtidige aktører blevet anvendt som en kontrolinstans i afhandlingen. At utrykt kildemateriale kun i yderst begrænset omfang bliver anvendt, skyldes primært, at undersøgelsesfeltet er offentligheden i de to lande. Selvom arkivmateriale uden tvivl ville kunne bidrage med yderligere informationer og nuancer, så er national identitet en kollektiv identitet, der primært skabes, udvikles og spredes i det offentlige rum, hvilket er årsagen til, at afhandlingen er afgrænset hertil.

Eliterne og de spor de har efterladt sig i kilderne

Når vi taler om national identitet og patriotisme i 1800-tallets begyndelse, så taler vi reelt om de borgerlige elites identitet. Bønderne, der udgjorde den altdominerende del af befolkningen, vidste naturligvis godt, at de enten boede i Danmark eller i Norge og at de var enten var ”norske” eller ”danske” i betydningen af at være kongens undersåt og bosat på dansk eller norsk territorium, men som det klart vil fremgå senere, så viser kilderne tydeligt, at der ikke var tale om en *national* identitet hos almenen. Både kongetroskaben, regionale identiteter og lokale tilhørsforhold spillede en større rolle end fædrelandet eller staten – i det omfang disse ikke flød sammen.¹

At identificere sig med et abstrakt forestillet fællesskab som nationen kræver et uddannelsesmæssigt og økonomisk overskud, som der ikke fandtes hos almenen. Adelen, som længe havde haft disse materielle og intellektuelle forudsætninger, havde, som vi skal se i kapitel 5, længe identificeret sig med staten i et eller andet omfang, men deres fædrelandskærlighed var af en kosmopolitisk – og ikke national - type, hvilket bl.a. kan tilskrives de mange indvandrede tyske adelsmænd, aristokratiets dyrkelse af tysk og fransk sprog og kultur og standens besiddelser i hertugdømmerne. Hertil kan tilføjes, at statens adel næsten udelukkende befandt sig syd for Skagerrak. Norge var dermed et af de få lande i Europa, hvor adelen næsten ingen rolle spillede.

Nationalismeforskningen i almindelighed og etno-symbolisterne i særdeleshed lægger stor vægt på den borgerlige elites rolle i skabelsen af nationalismen ved at ”opdage” nationen for siden at formidle den. Hutchinson og Smith har især fremhævet intellektuelle og kunstnere som moralske innovatorer og *revivalists*, der navnlig i kriser og efter nederlag arbejdede for at genrejse nationen (f.eks. kulturelle nationalister som Grundtvig og Ingemann), mens Kedourie har fremhævet betydningen af unge uddannede mænd i nationale bevægelser, der følte sig tilsidesat af staten (f.eks. Wergeland og Storm Munch). De fleste nationale bevægelser – navnlig i den kulturelle nationalismes

---

¹ Jf. Ottosen 2009a; Frost 2008; Glenthøj & Rasmussen 2007c: 26-28.

tilfælde – begyndte med små grupper af unge, uddannede mænd, hvis succes afhang af den politiske udvikling.¹

Danmark og Norge adskiller sig ikke fra normen. En spirende national identitet i perioden fandtes primært hos *borgerskabet, der sammen med begrebet den borgerlige elite vil blive forstået som en fælles betegnelse for intelligentsiaen, embedsmandsstanden og handelsborgerskabet*. Hverken i Danmark eller Norge udgjorde borgerskabet i sig selv eller dets forskellige dele en homogen gruppe. På den ene side havde man jurister, funktionærer, præster, intellektuelle, officerer, professorer, latinskolelærere, studenter, kunstnere og på den anden side grossererere, købmænd, skibsredere, brugsejere og håndværksmestre. Adelen og dens holdninger til nationale spørgsmål vil kun undtagelsesvis blive berørt, da den med sin sociale position, kosmopolitiske kultur og stærke tilknytning til hertugdømmer og Tyskland ikke var en drivende faktor i udviklingen af en national identitet. I Norges tilfælde var klassen næsten ikke eksisterende, men til gengæld spillede de få aristokrater, som fandtes i landet (som f.eks. Wedel-Jarlsberg, Løvenskiold og Rosenkrantz), centrale roller i perioden, og de vil som individer blive berørt. På samme måde vil bønderne ikke blive anskuet som en del af den borgerlige elite, som afhandlingen omhandler. Når det gjaldt de danske bønder, så udskilte de sig både socialt, kulturelt og uddannelsesmæssigt fra de ovenfor nævnte grupper i den borgerlige elite, ligesom de ikke gav udtryk for nogen form for national identitet. I Norge kan man argumentere for, at bønderne med Grundloven i 1814 kan anskues som borgere i en statslig forstand af begrebet, ligesom man finder repræsentanter for standen både i rigsforsamlingen og på Stortinget. Imod denne opfattelse taler imidlertid, at bønderne generelt ikke udtrykte nationale tanker, og i det omfang der var en politisk bevidsthed var, den baseret på nedarvede rettigheder og primært lokalt forankret. Selv hos de få prominente bondepolitikere, som Halvor Hoel og Hans Barlien, var tankerne mere præget af standens interesser end af idéer om nationens vel.

I afhandlingens materiale er der en klar overvægt af kilder, der stammer fra embedsmænd og intellektuelle. I den omfattende gennemgang af de mange forskellige typer af trykt kildemateriale fra perioden glimrer købmændene ved deres fravær, og man må på den baggrund konkludere, at handelsstanden kun i begrænset omfang gav deres meninger til kende i aviser og tidsskrifter. Det er særligt tilfældet i Danmark, hvor standen spillede en mere tilbagetrukket rolle i den offentlige debat end i Norge. Hertil kommer, at storkøbmændenes position i det norske samfund har fået norske historikere til at udgive en række af deres brevsamlinger og dagbøger, hvilket gør det muligt bedre at forstå standens identitet og synspunkter uden at ty til omfattende arkivstudier, der ligger uden for afhandlingens ramme. Efter 1814 kan det norske handelspatriciats holdninger ligeledes analyseres på baggrund af de pamfletter og de indlæg i Stortinget, som dets repræsentanter kom med.

Afhandlingen vil så vidt muligt tage højde for denne skævvridning i kilderne. Omvendt må man gøre sig klart, at embedsmandsstanden og handelspatriciatet ikke udgjorde to lukkede systemer.

¹ Hutchinson 2005: 59-61; Smith 2009: 84-85; Hroch 2000 [1985]; Kedourie 1986 [1960]: 98ff.

Embedsmændene og købmændene var ofte forbundet gennem familie og venskab, og det var ikke sjældent at skellet var flydende. Et godt eksempel er den norske Anker-slægt, hvor flere af dens medlemmer i perioden både var købmænd, embedsmænd og adelige på én og samme tid. Et alt for skarpt analytisk skel mellem de to stænder vil ikke give mening i forhold til fortidens kompleksitet. Hertil kommer, at embedsmandsstanden og de intellektuelle både i Danmark og Norge spillede en større rolle i udviklingen af de nationale begreber og identiteten, end storkøbmændene gjorde. Med andre ord så betyder det skæve kildekompleks ikke nødvendigvis en stærk forvrejning i billedet af den nationale udvikling nord og syd for Skagerrak; tværtimod kan den ses som et indicium på, hvem der satte den nationale dagsorden.

Citater og stednavne

Citaterne i afhandlingen er ordrette og uden modernisering, ligesom de anvendte stednavne hovedsagligt er de samtidige navne med deres datidige stavemåde (med enkelte undtagelser, såsom København staves uden ”i” eller ”j”). Dette har primært betydning for de norske byer, der i nogle tilfælde har skiftet navn op til flere gange. Det betyder f.eks., at Oslo vil blive omtalt som Christiania, Trondheim som Trondhjem og Kristiansand som Christiansand. Dette sker både for at have en fast fælles standard samt for at undgå forvirring mellem byernes nutidige navne og de bynavne, man finder i citaterne.

Applikationen af teorier

For at afprøve, i hvilket omfang man kan tale om national identitet og nationalisme i Danmark og Norge i perioden 1807-30, er det nødvendigt med en række konkrete teoretiske redskaber og definitioner, der både afspejler sig i selve opbygningen af afhandlingen og i analyserne i de enkelte kapitler. Som nævnt i indledningen så er afhandlingens struktur inspireret af nationalismeteorien og her i særdeleshed af den etno-symbolistiske skole og begrebshistorie. Anthony D. Smiths definition af en nation, som et navngivet menneskeligt fællesskab med et hjemland, en fælles historie og med fælles myter, med en fælles offentlig kultur, en sammenhængende økonomi og fælles rettigheder og pligter for alle dets medlemmer, er anvendt som inspiration til inddelingen af afhandlingen i dens forskellige hoveddele, (der efter indledning, teori, historiografi, metode og baggrund) består af følgende:

- Samfundet (fælles rettigheder og pligter / fælles økonomi)
- Fædrelandet, Danmark og Norge (hjemland)
- Forestillinger om nationen, danskere og nordmænd (navngivet menneskeligt fællesskab)
- Kultur, historie og nationale symboler (fælles offentlig kultur / fælles myter og historie)
- Fællesskaber og modidentiteter (modidentitet / modbegreber)

Hver af disse hoveddele vil blive indledt med nogle generelle refleksioner i forhold til afhandlingens problemstilling og afsluttet med en delkonklusion. De enkelte kapitler vil til dels - men ikke udelukkende - være bygget op som analyser af de forskellige centrale nationale begreber, hvor begreberne bliver diskuteret både synkront og diakront, dvs. både i deres felt i forhold til andre begreber og modbegreber samt i forhold til, hvilke ændringer begrebet selv måtte være undergået i perioden 1807-30. Som eksempler kan begreberne konge, fædreland, Storting og grundlov nævnes. Jo større betydning de tre sidste begreber blev tillagt på bekostning af det første, dvs. desto mere den traditionelle kongetroskab blev erstattet med idéer om folkesuverænitet og en fædrelandskærlighed, der var hævet over loyalitet til monarken, jo tættere er vi på en moderne national identitet. Paralleller og modsætninger i skabelsen af nationale identiteter i andre europæiske lande og i USA vil blive påpeget på relevante steder i afhandlingen.

Centralt for analysen i de enkelte kapitler er, i hvilket omfang man kan påvise eksistensen af de elementer, som indgår i de valgte definitioner af en nation, national identitet og nationalisme samt at undersøge, hvordan samtidens norske og danske borgerskab *selv* forstod de begreber og deres elementer. Samtidens komplekse og foranderlige opfattelser gør det formålstjenligt ikke at forholde sig dogmatisk i forhold til paradigmerne, dvs. man ikke bør smide barnet ud med badevandet i forhold til de indsigter og definitioner, som man finder navnlig inden for modernismen. I afhandlingen vil jeg primært – men ikke eksklusivt – benytte mig af de definitioner, som Anthony D. Smith anvender. Disse er som tidligere nævnt:

- Nationen er et navngivet menneskeligt fællesskab, der besidder et hjemland, der har fælles myter og en delt historie, en fælles offentlig kultur, en fælles økonomi og fælles rettigheder og pligter for alle dens medlemmer.¹
- National identitet er den kontinuerlige reproduktion og genfortolkning af mønstre af værdier, symboler, minder, myter og traditioner, der udgør en distinkt arv for nationen, og det som de individer, som besidder disse mønstre og denne arv, identificerer sig med.²
- Nationalisme er en ideologisk bevægelse, der ønsker at opnå og vedligeholde autonomi, enhed og identitet på vegne af en befolkning, som af nogle af dens medlemmer bliver opfattet som en reel eller potentiel ”nation”.³
- Den nationale keredoktrin: 1) menneskeheden er inddelt i nationer med hver sin karakter, historie og skæbne; 2) den eneste kilde til politisk magt er nationen; 3) loyalitet til nationen er vigtigere end alle andre; 4) for at være frie må mennesker tilhøre en nation; 5) nationer kræver maksimal autonomi og mulighed for selvudfoldelse; 6) global fred og retfærdighed må bygge på mangfoldigheden af frie nationer.⁴

¹ Smith 2001: 13. jf. Hroch 2000 [1985]: xiii, 4-5, 22.

² Smith 2001: 18.

³ Smith 2003: 24; Smith 2001: 9.

⁴ Smith 2009: 61.

- Nationale nøgletemaer: behovet for autonomi, enhed, identitet, autenticitet, et hjemland, værdighed, kontinuitet og skæbne.¹

Årsagen til, at disse definitioner er blevet valgt som de *overordnede*, er, at de giver et sammenhængende og empirisk velbegrunder grundlag til at bedømme tilstedeværelsen af nationale idéer hos de borgerlige eliter i perioden. Elementerne i disse definitioner vil blive anvendt som redskaber både i selve afhandlingens hoveddele samt i kapitel 5, der diskuterer de forskellige former for overordnet identitet, der fandtes i Danmark og Norge før 1807. Det burde her være klart, at jo flere af disse elementer man kan godtgøre eksistensen af i en periode med, desto større ret kan man tale om national identitet og nationalisme i denne betydning af begreberne.

Som det fremgår af kapitel 2, så er definitionen af de centrale nationale begreber omdiskuterede i nationalismeforskningen. En vigtig pointe i denne sammenhæng er, at den brug og de definitioner, som man finder i perioden 1807-30, mindst er lige så kompleks og facetteret som den nutidige teoretiske debat. For at indfange denne mangfoldighed kræver det, at afhandlingen i nogle tilfælde går ud over Smiths nævnte definitioner. For det første vil afhandlingen flere steder forholde sig til overordnede skel mellem en ”objektiv” og ”subjektiv” nationsopfattelse. Herved vil det fremgå, hvordan forskellige kollektive og individuelle aktører byggede deres forståelse af nationen på henholdsvis ”objektive” og ”subjektive” kriterier (og nogle gange skiftede mellem disse). I afhandlingen vil især aktørernes dilemmaer i 1814 blive fremhævet, hvor de måtte vælge mellem forskellige identiteter. Fokus vil være på de aktive individer, der *offentligt* dannede de nationale bevægelser i Danmark og Norge.

For det andet betyder udvælgelsen af Smiths definitioner ikke, at de teoretiske indsigter, som andre forskere har bidraget med, ikke vil blive anvendt, i det omfang de kan kaste lys over problemstillingen. Med andre ord så vil teorier, der ikke strider mod hinanden, blive brugt til at supplere hinanden. Benedict Andersons opfattelse af nationen som et forestillet fællesskab er således ikke i strid med Smiths opfattelse. Den sidstnævnte anvender selv mange af de samme forestillinger om fællesskab, sprog og kultur, som man finder hos Anderson.² Årsagen til, Anderson og hans definition af nationen som et forestillet fællesskab her bliver eksplicit fremhævet, er, at man i det danske og norske kildemateriale finder flere eksempler på aktører der i forhold til skriftkulturen og ceremonier fremfører idéer, der har en slående lighed med Andersons.

På samme måde vil afhandlingen også benytte sig af de indsigter, som bl.a. Eric Hobsbawm og Inge Adriansen har gjort i studiet af ”opfundne” traditioner og nationale symboler. *Der skete navnlig i Norge en åbenlys skabelse af nationale symboler og traditioner, der på trods af en vis forskningsfokus på nationaldagen og flagsagen er blevet underbelyst i udforskningen af tiden før 1830.* De teore-

¹ Smith 2009: 62-63.

² Smith mener imidlertid, at Anderson overser eller undervurderer andre faktorer. Smith 2001 [1998]: 138.

tiske indsigter i forhold til konstruktionen af national identitet i modsætning til andre nationer vil ligeledes blive anvendt både i forhold til det dansk-norske forhold og i nordmændenes forhold til svenskerne og danskernes til tyskerne. De alternative strategier for *nasjonsbygning* vil blive fremdraget og undersøgt. En analyse af forskelle, ligheder og gensidig påvirkning imellem den gamle kerne i staten (Danmark) og den nye norske nation vil give en fornyet indsigt i den nationale og demokratiske udvikling i de to lande. Udviklingen i perioden vil blive set i forhold til Miroslav Hrochs trefasemodell, og den danske og norske spirende nationalisme vil blive placeret i forhold til de forskellige typologiseringer, som der findes inden for nationalismeforskningen.

Kapitel 5: Danske og norske identiteter før 1807

Norge og Danmark er gamle kongeriger med historier, der kan spores tilbage til 900-tallet; og med en mytisk fortid, der strækker sig endnu længere tilbage. Man kan finde ”objektive” definition af nationale tilhørsforhold i middelalderen, der henviser til sprog, kongens love og skikke,¹ ligesom faghistorikere både henviser til fædrelandskærlighed i krøniker og årbøger² og taler om nationalisme³ og politisk brug af fjendebilleder i middelalderen.⁴ Tilsammen tegnes der et billede af kollektive identiteter i både Danmark og Norge, der var forbundet med et fædreland, hvilket peger i retning af en perenniel tolkning af national identitet, men før man drager denne konklusion, bør man overveje følgende spørgsmål: Hvem finder vi denne identitet hos? Bør man kalde denne identitet for *national*? Kan man tale om nationalisme i middelalderen? En dybdegående analyse er ikke mulig, men der vil blive argumenteret for en række overordnede svar.

Hvis man ser på det første, så giver kilderne os kun et indtryk af en dansk eller norsk identitet hos den lille adelige og gejstlige elite, der tjente riget og kongen, og som gennem deres stand var forbundet og forpligtet over for fædrelandet.⁵ Bøndernes holdning kender vi ikke, men kilder fra 1700-tallet og første halvdel af 1800-tallet viser en manglende national identifikation,⁶ og det forekommer derfor tvivlsomt, om denne i nogen særlig grad skulle have eksisteret tidligere. Denne tolkning støttes, hvis man ser på den ”bondefred”, der var et udbredt fænomen på begge sider af både den dansk-svenske og den norsk-svenske grænse i middelalderen og tidlig moderne tid. Her valgte man pragmatisk at ignorere kongernes krige og vedligeholde samkvemmet som normalt.

Svaret på spørgsmålet, om der fandtes nationalisme hos eliten i middelalderen, afhænger af ens definition af fænomenet, men når danske middelalderhistorikere på baggrund af solidt empirisk arbejde bruger begrebet, så skyldes det, at det forstås som anti-tyskhed. Men hvis begrebet skal dække alt fra ”almindelig” tyskfjendtlighed til nationale bevægelser og ideologi i 1800-tallet, så bliver det

¹ Knudsen 1996: 157.

² Se f.eks. Feldbæk 1996b.

³ Knudsen 2000.

⁴ Rian 1998a: 26.

⁵ Feldbæk 1996b.

⁶ Jf. Frost 2008; Ottosen 2009a.

udvandet. Det kan tilføjes, at den danske adels tyskerhad var forbundet med at holde embeder for sig selv, og at den gladelig allierede sig med tyske fyrster mod deres egen konge, når det tjente standens eller individets interesser. Kongerne selv var ofte tyske fyrster, der af dynastiske og strategiske årsager blev valgt til de nordiske troner.

Pointen understreges, hvis man anvender Smiths keredoktrin på middelalderens verden. Der eksisterede idéer om, at den kristne verden var inddelt i kongeriger med forskellige folk, men dette kan ikke sammenlignes med 1800-tallets nationale idéer.¹ Begreberne folk og nation fandtes, men de blev forstået radikalt anderledes (jf. kapitel 13). Idéen om, at mennesket måtte identificere sig med nationen, og at loyaliteten til denne var altoverskyggende, eksisterede ikke i middelalderen, hvor et væld af andre loyaliteter var sidestillet med eller hævet over fædreland.

Krønikerne afspejler stærke regionale identiteter og modsætningsforhold, og under 1100-tallets borgerkrige i Danmark og Norge valgte de forskellige landsdele forskellige konger. Idéen om rigsenhed var ikke stærkere end skåningene under den kongeløse periode i 1332 valgte sig en svensk konge, mens det danske rigsråd efter Valdemar Atterdags død af dynastiske hensyn var parat til at dele Danmark.² Hverken Danmark eller Norge havde et centrum, og kongen besad først et område efter hyldning på dets landsting, der i Danmarks tilfælde udgjorde selvstændige lovområder frem til slutningen 1600-tallet.³ Norge adskilte sig ved allerede i 1200-tallet at have fået et fælles lovværk, hvilket var med til at sikre en selvstændig norsk identitet i unionen med Danmark. Omvendt betød foreningen en omfattende fælles lovgivning.

Styrken af den danske adels fædrelandskærlighed var ikke stærkere end, at kongemagten i 1396 måtte indskærpe lensmændene, at de skulle standse plyndringerne og ødelæggelserne af landets len og slotte,⁴ mens gejstligheden – og muligvis også adelen – satte kristendommen over fædrelandet, og pavens bud over kongens. Monarkens autoritet i det traditionelle samfund underminerede i sig selv idéen om national identitet før 1750, da kongen enten blev placeret over nationen eller set som inkarnationen af den. Modsat det danske rigsråd, så var det norske rigsråd yderst kongetro, og det udgjorde ikke noget ”nationalt” bolværk imod centralisering uden for rigets grænser.⁵ Kongerne selv førte ikke en ”national” politik, men satte udlændinge i danske og norske embeder, førte en imperialistisk politik og skabte en konglomeratstat, der byggede på dynastiske interesser. Danmark og Norge udgjorde ikke undtagelsen, men reglen, i et Europa, der bestod af et byzantinsk virvar af statsdannelser, der ofte kun blev holdt sammen af loyalitet over for en fælles fyrste. De forestillinger om dansk og norsk identitet, der blev forbundet med ”objektive” kriterier, byggede ikke på en stærk offentlig kultur (jf. Smiths nationsdefinition), og folkesproget havde ikke den samme status som det

---

¹ Gustafsson 1999: 543-44.

² Albrechtsen 1998: 78.

³ Gustafsson 1999: 544-45.

⁴ Albrechtsen 1998: 116.

⁵ Albrechtsen 1998: 49, 123.

lærde latin. Derfor forekommer det umiddelbart mere rimeligt som etno-symbolisterne at tale om etniske grupper eller som modernisterne om proto-national identitet eller kongerigske identiteter.¹ Omvendt kan man argumentere for, at eksistensen af kollektive identiteter, der havde lighedstræk med den senere nationale identitet, udgør et problem for en radikal modernisme.

1500-tallet og 1600-tallet

Den norske identitet i middelalderen var tæt knyttet til de politiske institutioner og adelen. Disse var allerede i forfald før foreningen med Danmark, men unionen accelererede udviklingen, der kulminerede i 1536, hvor Norge blev erklæret for en dansk provins. Landet bibeholdt dog reelt status som et arveligt kongerige i forening med Danmark, da dette tjente monarkens interesser i forhold til det danske rigsråd. Resterne af den gamle elite holdt sagaerne og de gamle love i hævd samt udgav topografiske værker, der vidner om en norsk identitet, ligesom den nye, indvandrede borgerlige elite, der voksede frem i 1600-tallet, begyndte at forstå sig som norsk,² selvom deres sprog og kultur lå tæt på dansk.

Udefrakommende kulturelle, åndelige og tekniske nyskabelser var med til at omforme det mentale landskab i Danmark-Norge. Fra syd modtog man bogtrykkerkunsten og protestantismen, der spredte ”Guds ord” på folkesproget i statens kirker og i trykte bibles. I deres kølvand fulgte en stigende flom af udgivelser på et stadig mere standardiseret sprog. Læsefærdigheden steg, hvilket på sigt muliggjorde et ”forestillet fællesskab”. Den spirende kapitalisme ændrede langsomt samfundsstrukturene og skabte et borgerskab, der havde tid og penge til at købe bøger, hvilket skabte idéer, såsom at sproget var en gruppes ejendom.³ Staten blev gradvis mere bureaukratiseret og centraliseret, mens uddannelsessystemet blev udbygget og en intelligentsia skabt. Rationaliseringen af staten, standardiseringen af sproget og kulturen øgede identifikationen med den. Allerede i 1600-tallet ses en ”rensning” af det danske sprog for ”unødvendig” latin. Luthers lære forkyndte lydighed mod fyrsten. Kirken var et redskab i majestætens hånd og gejstligheden hans håndlangere, der prædikede de nye suverænitetsbegreber ”kronen” og ”staten”.⁴ I første halvdel af 1600-tallet finder man direkte ”en patriotisk bølge” med stærke idéer om at tjene og navnlig forsvare fædrelandet og fremme danske og norske mænds rettigheder, mens fremmede burde udelukkes fra danske embeder.⁵ På den baggrund kan man vælge at indtage en perenniel position og tale om national identitet i perioden, men før man gør det, bør man overveje følgende problemer.

De eneste samlende institutioner i Danmark og Norge var statskirken, det danske rigsråd og kongemagten (samt i Norge hæren fra 1628), mens der endnu ikke fandtes en borgerlig offentlighed,

¹ Jf. Smith 2001: 13; Hobsbawm 2002 [1992]: 67ff; Gustafsson 1999: 543-44. Reynolds 1984.

² Rian 1997: 167; Rian 1998a: 27-28; Rian 2000: 381; Heiberg 2004: 26-27; Opsahl 2002.

³ Anderson 2000 [1991, 1983]: 80-84; Korsgaard 2004: 58-59.

⁴ Korsgaard 2004: 39-50, 71.

⁵ Lind 1996.

der kunne forbinde større dele af befolkningen. Selvom den kollektive identitet også i løbet af perioden begynder at kunne findes hos borgerskabet, så blev den primært udtrykt af adelen, der hævdede et ideal om at tjene og elske fædrelandet, der primært var forbundet med krigstjeneste. Idéer om en dansk identitet blev udtrykt i Arild Huitfeldts krønike og Anders Sørensen Vedels indsamling af folkeviser, der blev set som udtryk for dansk kultur og karakter. Danskerne blev set som et godt og enkelt folk, der lever i et land med harmoni mellem konge og undersåtter.¹ Det ”danske” sat op i modsætning til den ”svenske” arvefjende samt et ”tysk” modbegreb, der stod for udansk ekstravagance, men modsætningsforholdet bør ses i lyset af adelens standsinteresser; det gjaldt om at holde ”fremmed” borte fra gode poster i staten.² De xenofobe tendenser bør imidlertid ikke overdrives. Aristokratiet var blevet kosmopolitter, der havde mere tilfælles med udenlandske standsfæller end danske bønder, hvilket blokerede for udviklingen af en national identitet i en moderne forstand.

Den danske stats krige i 1500-tallet blev ikke udkæmpet af værnepligtige eller frivillige tændt af patriotisme, men i 1600-tallet skete der en vis ændring, da man i 1614 begyndte udskrivning af bønder til hæren i Danmark, mens man i Norge i 1628 oprettede en national hær af udskrevne bønder. Dette var i tråd med den ideologiske ”defensionsbevægelse” i renæssancen, der med inspiration fra antikken fremmede forestillinger om fædrelandskærlighed i Europa, men det primære mål for en fast hær var stadig, at den skulle være et loyalt instrument i fyrstens hånd. I denne sammenhæng er det værd at bemærke, at fædrelandet sjældent blev defineret, og at det i det mindste i nogle tilfælde betød staten og ikke fødelandet.³ Konflikterne var ikke nationale, men udsprang af dynastiske interesser, statslige hensyn og religiøse stridigheder. Christian 4. kastede således efter en ”åbenbaring” sine riger ind i 30-årskrigen i kampen for protestantisme og magt i Tyskland. I stedet for storhed bragte 1600-tallets krige staten til afgrundens rand med omfattende afståelser.

Når det gælder de tabte norske landskaber, har den ældre litteratur tolket befolkningens identitet i nationale termer.⁴ Den nyere forskning har imidlertid sat spørgsmålstegn ved de tidligere opfatelser og påpeget, at identitet i bl.a. Jemtland primært var regional, og at indbyggernes politiske loyalitet i 1500-tallets og 1600-tallets krige var præget af pragmatisme og ikke af et nationalt tilhørsforhold. Overgangen til svensk styre forekommer at have været relativt uproblematisk, hvor det primært gjaldt for befolkningen om at beholde traditionelle privilegier og kirkeforordningen.⁵ Hvis man ser på Skånelandskaberne, så har den ældre svenske forskning ligeledes været præget af den samme nationale tolkningsramme,⁶ mens man fra dansk side – med få undtagelser⁷ – næsten har ignoreret de tabte landsdele. Der har imidlertid fra 1990’erne været en stigende interesse for Skånelandene. Fra

¹ Ilsøe 1991: 54, 60-61, 67-69, 72-77.

² Ilsøe 1991: 42-46, 62-64, 72; Rian 1998a: 27.

³ Lind 1996.

⁴ Bull 1927; Bromé 1954.

⁵ Imsen 2006; Njåstad m.fl. 2005.

⁶ Alenäs m.fl. 2006: 134.

⁷ Fabricius 1906-58.

perennielt hold er snaphanernes kamp i Skåne blevet tolket som udtryk for en udbredt national identitet, mens man har forklaret den relativt hurtige integration i Sverige med en brutal forsvenskning.¹

Begge påstande er problematiske. Under krigen plyndrede både svenske soldater, danske soldater og snaphaner befolkningen, og det var ofte uklart, om de sidstnævnte var dansk friskytter, lokale bondeoprørere eller røverbander.² Denne tvetydighed stemmer overens med den nyere forskning i populære modstand under Napoleonskrigene, hvor opstande nu ses som komplekse fænomener med elementer af loyalitet til konge og kirke, modstand mod ydre overgreb og plyndring.³ I Skåne finder man præcis den samme kombination, mens idéer om en *national* kamp for fædrelandet synes vage. Det betyder ikke, at skåningene ikke havde en idé om at være danske, men at deres identitet i lige så høj eller højere grad var forbundet med begreber som stand, by, undersåt og protestantisme, hvor nøgleordene var Gud, konge, patriot og ed.⁴ Selvom der eksisterede en forsvenskningspolitik, der i senere faser var mere hårdhændet, så var denne udvikling tovejs, og den blev fremmet af skåningenes materielle, sociale og politiske interesser samt en udbredt religiøs overbevisning, om at det var Gud, der afgjorde krige. Danmarks afståelse af Skåne var Herrens vilje, og det var hans straf over de syndige skåninge, at de nu skulle være svenskere.⁵

Med enevældens indførelse blev den traditionelle elite af danske adelige og indfødte borgerlige skubbet til side for tyske aristokrater fra hertugdømmerne og Nordtyskland, mens middelalderens forfatningsprincipper blev erstattet af en konge af Guds nåde. Den nye magtelite tjente staten og kongen loyalt, men deres kultur var tysk-kosmopolitisk. Majestæten selv herskede over en konglomeratstat med latin som det videnskabelige sprog, dansk og tysk som forvaltningsprog samt en lang række folkesprog som dansk, norsk, tysk, frisisk, islandsk, grønlandsk, færøsk, samisk og engelsk (i kolonierne). Klimaet på magtens tinde gav dermed *umiddelbart* national identitet dårlige vækstbetingelser. Genrejsningen efter svenskerkrigene hjalp dog på sigt både dansk og norsk national identitet med at vokse frem. Danmark-Norge fulgte den europæiske tendens. Staternes rivalisering afstedkom en ”militære revolution”, der i det dansk-norske tilfælde gjorde den til en af kontinentets mest militariserede. Denne proces skete i en vekselvirkning med den nævnte centralisering, bureaukratisering og uddannelsesmæssige vækst, der gødede bunden for de borgerlige eliter.⁶ Tabet af Skåneland og enevældens indførelse gjorde, at Norges særlige stilling som kongeligt arverige ikke længere var nyttigt for majestæten. I stedet talte man nu om det dansk-norske monarki som et ”tvillingerige”. Omvendt gjorde tabet af Østdanmark, at Danmark og Norge blev mere jævnbyrdige størrelser, hvilket betød, at forbindelsen i sidste ende byggede på norsk loyalitet. Med andre ord eksisterede der tydeligt kollektive danske og norske identiteter, men medmindre man accepterer en bred definition,

¹ Jf. bøger som Nilsson 1991 & hjemmesider som <http://skanskfremtid.dk/> & <http://www.nomos-dk.dk/>

² Sanders 2008: 43.

³ Esdaile 2005.

⁴ Jf. Sanders 2008: 11-12, 22ff; Alenäs m.fl. 2006; Vadenbring 2006: 167.

⁵ Sanders 2008; Engelhardt 2007: 60-77, 132; Vadenbring 2006: 167-68.

⁶ Jespersen 2007: 265-66; Heiberg 2004: 31-33.

forekommer det problematisk, at man som perennialisterne taler om en national identitet. Ved indgangen til det 18. århundrede kan danskere og nordmænd bedst betegnes som etniske grupper.

1700-tallet: patriotismens århundrede

Det kommende århundrede synes at have lagt grunden til en perceptionsændring, hvor først de lærde og siden hele borgerskabet tog fædrelandet til sig på nye måder. Hvem og hvad dette fædreland skulle indeholde, var der imidlertid delte meninger om. Med andre ord så gik man i 1700-tallets Danmark-Norge ind i en "saddeltid". Spørgsmålet er imidlertid, om man her bør omtale århundredet som nationalt eller patriotisk? På det finkulturelle niveau blev kunsten allerede i første halvdel af 1700-tallet kaldt patriotisk, men før 1750 var stilen fransk, inspirationen antik og hyldesten tiltænkt kongehuset og ikke nationen. Århundredets anden halvdel oplevede imidlertid en "nordisk renæssance", hvor man - ligesom i andre nordeuropæiske lande - ønskede et nationalt særpræg med "danske" og "nordiske" motiver og stilelementer. Udviklingen faldt sammen med en "demokratisering" af kunsten, hvor borgerskabet fik råd til at købe malerier og kobberstik samt rejse monumenter med politiske budskaber. Frihedsstøtten var et krav om fortsatte reformer, mens den oldnordiske gravhøj med den antikke obelisk, som borgerskabet rejste over de faldne i 1801, bør ses som klassens hyldest af sig selv og dens værdier.¹ Nationale nøgletemaer træder tydeligere frem, hvilket bl.a. ses i jagten på dansk og nordisk *autenticitet* i kunsten, der afspejlede det danske borgerskabs kulturelt mindre-værdskompleks, hvor man forsøgte at hævde et ligeværd med den tysk-kosmopolitiske adel og fremmede nationer.

De traditionelle autoriteter, kongen og kirken, blev angrebet af oplysningstidens filosofi og videnskab, der underminerede deres fundament med forestillinger om fornuft og fremskridt. Som i resten af Europa klang det i stigende grad hult at henvise til en konge af Guds nåde - ikke mindst når majestæten, som i Danmark-Norge, enten var fuld eller gal. I stedet voksede kravene om reformer og fyrstelig ansvarlighed. I Europa stod Frederik den Store, Katarina den Store og Josef 2. som eksponenter for en "oplyst" enevælde, der hvilede på idéen om en kontrakt mellem folket (dvs. borgerskabet) og kongen. I Danmark-Norge blev kontrakten forbundet med stændernes accept af enevældens indførelse i 1660,² og borgerskabets loyalitet blev betinget af, at monarken sikrede fred, fremgang og borgerlige rettigheder (dvs. ejendomsretten og retssikkerhed). Den teoretiske underminering af kongens magt sås i kunsten, hvor kongen først blev sidestillet med fædrelandet og senere underordnet det. Kongen var ikke længere - som Ludvig 14. - inkarnationen af staten, men som Frederik den Store statens førstetjener. De borgerlige eliter mente, at de burde blive taget med på råd ved, at kongen tog bestik af den offentlige opinion.³ Monarken var nu underordnet

¹ Kryger 1991: 233-34, 242 ff.; Monrad 1989: 15.

² Holm 1975 [1883]: 2-8.

³ Seip 1958.

fædrelandet og i princippet blot den første blandt ligemænd, der stod til regnskab over for ”folket”,¹ hvoraf enkelte begyndte at tænke på nye styreformer. P.F. Suhm ønskede efter Struensee en stænderforsamling, mens konstitutionelle og sågar republikanske idéer fandtes i 1790’ernes Danmark-Norge. I denne situation omfavnede kongemagten retorisk og symbolsk fædrelandet og skabte en statspatriotisme, der satte lighedstegn mellem loyalitet over for kongen og staten.

Utilfredshed og identitet

Danmark-Norge var langt fra et perfekt samfund. De klubber, der opstod i 1770’erne, definerede i høj grad deres identitet i modsætning til en undertrykkende øvrighed, og patriotismen havde derfor potentiale til at blive et oppositionsfænomen. Både blandt danskere og nordmænd var brandstifterne unge akademikere og arnestedet København. Den danske nationalpatriotisme, der blev skabt i borgerskabets opgør med adelen og ”tyskeri” (jf. nedenfor), var med til at forstærke norsk nationalpatriotisme. Den norske identitet hos borgerskabet i Norge udviklede sig med en lille forsinkelse i forhold til den danske proces, der begyndte i 1740’erne. I trykkefrihedsperioden 1770-73 udtrykte unge nordmænd deres utilfredshed. Kritikken lød, at Norge ikke var ligestillet med Danmark, at centraladministrationen ikke kendte landet og at det blev behandlet som en koloni. Man krævede kornmonopolet afskaffet (hvilket det blev i 1788), flere nordmænd i administrationen og særnorske institutioner. Købmændene ønskede en bank i Norge og et kommercekollegium, mens embedsmændene krævede et universitet. Disse krav kan spores tilbage til 1600-tallet, men de tog til i styrke, efterhånden som en selvrekrutterende norsk embedsmandsstand opstod i 1700-tallet. Fra 1790’erne blev universitetssagen gjort til en ”nationalsag”, der samlede støtte i hele den norske elite. Kravet blev dog i flere omgange afvist i København.²

Statsmagten kendte og frygtede de norske krav, der kolliderede med dens politik, og den forsøgte at tage højde for de norske følelser uden at give efter for ønskerne. Omvendt forholdt det sig med det danske borgerskab og dets krav. Det krævede det danske sprogs primat, indfødtes eneret til embeder og anerkendelse af en selvforståelse, der legitimerede borgerskabets sociale og kulturelle ambitioner. Det var modsat de norske krav alle punkter, der sejrede i 1700-tallets sidste årtier.³ Omvendt blev deres fordring på politisk indflydelse kontant afvist. Enevældens politik var en balancegang, hvor man gav nødvendige indrømmelser i et forsøg på at tæmme og styre de fremvoksende nationale tendenser til egen fordel.⁴

De eneste norske separatistiske tendenser, som vi med sikkerhed kender før 1807, var mødet på Eda Skanse mellem fire købmænd fra Østlandet og en svensk udsending i 1790. Dets betydning er

¹ Koch 1972: 116; Holm 1975 [1883]: 103.

² Feldbæk 1994.

³ Feldbæk 1984: 281.

⁴ Jespersen 2007: 269.

omdiskuteret, og vi ved kun lidt om de fire mænds planer og opbakning.¹ Men det er klart, at de havde en særskilt norsk identitet, der var vendt mod kongemagten og politiske forestillinger inspireret af britisk parlamentarisme og det revolutionære Frankrig. De ophidsede norske (og danske) sind i begyndelsen af 1790'erne slog imidlertid over i konservativ reaktion i anden halvdel af årtiet.² På trods af en vis misfornøjelse, så var de fleste nordmænd overordnet tilfredse med forholdene,³ hvilket skyldtes freden, retssikkerheden, de gode økonomiske tider og bøndernes skatter, der var blandt de laveste i Europa. Enevælden var sig bevidst om at stryge nordmændene med hårene på nogle områder, mens den på andre kørte en hård centralisme. Den vidste også, at den norske nationalpatriotisme var afgrænset til de borgerlige eliter. Lofthusoprøret og Haugebevægelsen var i første række vendt mod det lokale borgerskab, og både Lofthus og Hauge så kongen som en allieret.

Den norske identitet var ikke kun politisk, men også kulturel, hvilket især ses i Gerhard Schønings værker om norsk historie og geografi. Her forbandt, fremhævede og udtrykte han nationale nøgletemaer og tanker om norsk identitet og autonomi. Sammen med bygdemålsdigtning var Schønings bøger med til at give nordmændene byggesten til den senere nationsbygning. Det er dog vigtigt at understrege, at selvom de politiske krav og den kulturelle identitet var med til at styrke forestillingen om at være norsk, så stod den ikke *nødvendigvis* i modsætning til kongetroskab og loyalitet over for staten.

Ifølge Ole Feldbæk manglede der stadig to elementer i den norske identitet, som var afgørende for den danske: sproget og et eksplicit modbegreb. Folkesproget blev ikke, som i 1800-tallet, gjort til en national ”grænsevagt”, og danskerne blev – ifølge Feldbæk – ikke lagt for had. Den norske embedsmandsstand var selvrekrutterende, og man havde derfor ikke – som danskerne – behov for at opstille et fjendebillede for at sikre sin sociale position.⁴ Ståle Dyrvik har derimod påpeget, at der netop er en parallel mellem danskernes tyskerhad og nordmændenes følelser af at blive forfordelt af danskerne.⁵ De tætte dansk-norske bånd gør parallellen for hård, men der er ingen tvivl om, at danskerne – ligesom svenskerne – udgjorde et potentielt og til tider reelt modbegreb, hvilket tydeligt kom til udtryk både under og især efter krigen 1807-14.

Den norske embedsstand var sprogligt, kulturelt og uddannelsesmæssigt ”pseudodansk”; ligesom den gennem familie og venskaber var forbundet med Danmark. Skellet mellem dansk og norsk var flydende, da en far kunne være dansk og hans søn norsk eller omvendt. Dette gjorde, at nogle danskere så nordmændene som halv-danske og Danmark og Norge som et fælles fædreland.⁶ For danskerne udgjorde nordmændene et vigtigt nordisk element i staten, og samtidens danske poesi hylkede både det dansk-norsk-nordiske fællesbegreb og det specifikt danske. Dette provokerede nogle

¹ Feldbæk 1998: 301-2.

² Feldbæk 1994; Feldbæk 1998: 300-7.

³ Feldbæk 1994; Collett 2008: 137.

⁴ Feldbæk 1998: 170-71.

⁵ Se ligeledes Dyrvik 1999: 196, 264.

⁶ Storsveen 1997: 26-27.

nordmænd, der ikke så sig selv som pseudodanskere, hvilket de beviste ved at hævde deres norskhed. Dette skete ofte på dansk bekostning, hvilket affødte irritation syd for Skagerrak. Norskheden blev forbundet med natur, historie, odelsretten og en særlig norsk karakter, der bestod i hårdførhed, ærlighed, frihed og kongetroskab, mens danskerne i norske øjne var mere magelige. Forskellen mellem norsk og dansk var, ifølge Johan Nordahl Brun, skabt af naturen, men de to folk var borgere i samme stat, nød fælles fordele og byrder, og derfor gik troskaben fra Vardø til Kiel. Forholdet mellem de to nationer var for Brun en ædel kappestrid mellem brødre om at tjene deres far, kongen, bedst.¹

Den norske nationalpatriotisme kan forveksles med 1800-tallets nationalisme, men som bl.a. Odd Arvid Storsveen har påpeget, så eksisterede den side om side med en almenpatriotisme, der havde egne politiske mål og midler, såsom borgerdyd, rationalitet og almenvellet i hele staten.² Offentligheden var fælles og på trods af ”objektive” skel mellem dansk og norsk var identiteten i praksis flydende, flertydig og subjektiv, hvor individet til dels valgte at være enten det ene eller andet – eller både og.

Patriotisme og fædrelandsbegrebet

Oplysningstidens ideer affødte i første omgang en udpræget kosmopolitisk patriotisme, hvor fædrelandet som i Tyge Rothes *Tanker om Kiærlighed til Fædrenelandet* (1759) blev defineret som det sted, man boede og gjorde nytte som borger. Der eksisterede imidlertid allerede en alternativ opfattelse af fædrelandet som det land, man var født i. Dette var ikke politisk korrekt i en multietnisk stat, der var styret af en indvandret adel, men måske netop af den grund vandt den støtte. Den danske identitet bør ses i europæisk perspektiv. 1700-tallets Europa var præget af fjendtlighed mellem et fremvoksende borgerskab og det traditionelle aristokrati,³ der i det danske tilfælde blev til et nationalt modsætningsforhold. Tysk sprog og kultur havde i århundreder påvirket Danmark, hvilket bl.a. skyldtes tysk indvandring. For adelens vedkommende var denne blev forstærket med Frederik 3.s statskup i 1660, og udviklingen toppede først med Frederik 5. i midten af 1700-tallet.⁴ Fremvæksten af en national identitet uden for magteliten forudsætter normalt en borgerlig offentlighed, som må bygge på materielle forudsætninger. Fremvæksten af handel, tidlig industri og liberale erhverv var præmisserne for, at et reelt borgerskab kunne opstå. Disse forudsætninger begyndte at være til stede i 1720 og nåede et europæisk niveau ved midten af århundredet.⁵

Borgerskabet så aristokratiet både som et modbegreb og en forhindring for socialt advancement, da bureaukratiets topposter var forbeholdt adelen. Det definerede sig derfor i modsætning til dennes tysk-franske kultur og sprog og identificerede sig med dansk sprog, historie og kultur. I Danmark

¹ Feldbæk 1998: 289-90.

² Storsveen 1997: 10, 19.

³ Hroch 2000 [1985]: 15.

⁴ Winge 1991a: 107.

⁵ Jf. Feldbæk 1991b: 113ff.

havde Holberg været med til at vække yngre akademikere for sprog og historie, hvilket kom til udtryk i *Det kongelige Danske Selskab til den nordiske Historie og Sprogets Forbedring*. Her slog ungdommen fast, at danske patrioter burde skrive på deres modersmål, der kunne hævde sig på linje med alverdens sprog.¹ Den manglende tyske assimilering blev set som en provokation af det danske borgerskab, der udviklede en stereotyp af tyskerne som modbegreb til den patriotiske dansker,² hvilket kom til udtryk i begreber som tyskhed og tyskeri. Tyskhed bestod i at være brovtende, overlegen, nedladende og i manglende kendskab til Danmark, dets institutioner, skikke og embeder. Tyskeri var tyske embedsmænds forbigåelse af danskere og nordmænd til embeder, der blev besat af tyskere. Her blev der ofte ikke skelnet mellem holstenere og andre tyskere. P.A. Heiberg betvivlede direkte holstenernes loyalitet og betegnede dem som undersåtter af ”det hellige romerske Rige”, hvilket statsretsligt var korrekt, men politisk stærkt polemisk.³

Udviklingen væk fra den kosmopolitiske patriotisme begyndte med Christian 7.s magtovertagelse i 1766. Det efterfølgende paradigmeskifte blev slået fast med udgivelsen af Hagerups *Brev om Kierlighed til Fædrelandet* året efter, hvor fødsel og fædrelandet blev knyttet sammen.⁴ Udviklingen blev fremmet af Struensee-intermezzoet, der øgede nationalpatriotismen og tyskerhadet. Ove Høegh-Guldbergs efterfølgende styre havde let ved at udnytte den offentlige mening til at konsolidere magten.⁵ Dansk blev kommandosprog i hæren, der blev bestilt ”nationale” sørgespil og dansk og historie fik en større rolle i latinskolen. Kronen på værket var indfødsretten (1776), der var en *grundlov*, der forbeholdt alle embeder til statens egne borgere. At regeringen havde ramt rigtigt, viste sig ved den glæde, som budskabet om loven vakte i alle danske byer, mens den var mere afdæmpet i Norge og ikke eksisterende i hertugdømmerne. Indfødsretten er blevet fremhævet som enestående i 1700-tallets Europa.⁶ Dette er en sandhed med modifikationer. Som en konsekvens af de hollandske rådgivere, som William 3. havde bragt med sig efter den ”glorværdige” revolution i 1688, så vedtog det engelske parlament i 1701 *The Act of Settlement*, der fratog både fremmede og naturaliserede borgere muligheden for embeder.⁷ Denne bestemmelse blev med unionen i 1707 udvidet til også at gælde skotter. Den statsborgerlige britiske bestemmelse, der havde en grundlovslignende status, kan have været en inspiration for indfødsretten i Danmark-Norge.

Guldbergs kærlighed til dansk sprog og historie er ubetvivlelig, men den patriotisme, han fremmede, havde en instrumentel karakter, der ikke må forveksles med national identitet, men snarere som en statsborgerlig identitet, da indfødsretten gjaldt både danskere, nordmænd og holstenere. Ove Høegh-Guldberg ønskede at skabe statspatriotisme, hvilket tydeligt ses i Ove

¹ *Danske Magazin* I, 1745.

² Hviid 2005 [1787]: 125.

³ Heiberg 1884: 179.

⁴ At fødselskriteriet ikke var noget nyt.

⁵ Feldbæk 1991b: 185.

⁶ Feldbæk 1991b: 197.

⁷ Fahrmeir 2007: 187.

Mallings og P.F. Suhms bøger til latinskolen, som han bestilte.¹ Her var fædrelandet ikke Danmark, men alle kongens lande. Den norskgitte Suhm kritiserede i sit udkast til sin latinskolebog Norges stilling i staten, hvilket blev iredret af Guldberg med ordene: ”Ingen Nordmand er til. Alle er vi Borgere af den danske Stat”.² Holdningen bør ses i forlængelse af enevældens politik, der gik ud på at skabe orden, ensartethed og fællesskab i staten – ikke en dansk nation.³

Ifølge Japsen var denne *helstatspatriotisme* mere end blot kongetroskab, da den ud over loyalitet til monarken var forbundet med fælles statsinstitutioner som flåden og hovedstaden København. Statspatriotismen var forankret i regeringens neutralitetspolitik, der sikrede søfart, handel og velstand, og i en progressiv indenrigspolitik med trykkefrihed, indfødsret, landboreformer, skolereformer etc.⁴ Denne bevidste konstruktion af en statsidentitet kan sammenlignes med skabelsen af den britiske identitet,⁵ hvor de forskellige etniske grupper eller nationer inden for statens territorium i teorien var jævnbyrdige og styret fra et fælles centrum. Kunstnerisk blev dette skildret ved, at Holsten, der tidligere var blevet negligeret, nu allegorisk blev ligestillet med Danmark og Norge som børn af et fælles fædreland.⁶

Der eksisterede dermed tre beslægtede overordnede identiteter i Danmark-Norge i 1700-tallet: en kosmopolitisk, en statspatriotisk og en nationalpatriotisk, hvortil der knyttede sig tre forskellige opfattelser af fædrelandet, der henholdsvis var forbundet med et universelt begreb, et statsborgerligt begreb og et etnisk begreb. Dette var idealtyper, der ikke nødvendigvis udelukkede hinanden – *endnu*. Navnlig nordmænd argumenterede for, at i en naturlig forstand var Norge deres fædreland, mens i en borgerlig forstand var både Danmark og Norge fædrelandet; ligeledes kunne nordmænd og holstenere tale om sig selv som danskere og kalde danskere for landsmænd. Omvendt må man ikke undervurdere, at der under overfladen lurede en norsk utilfredshed, som af frygt for statsmagten kun sjældent blev luftet offentligt.⁷ En undtagelse var Hans Arentzs *Grundtegning af den fornuftige norske Patriotisme* (1787), hvor det hed, at nordmændene kun havde ét fædreland: Norge. Kongen blev set som lige så norsk som dansk, nordmændene burde kun have Norges vel for øje, og Arentz skjulte ikke, at der var nordmænd, der drøftede, om Norge kunne bestå som selvstændig stat.⁸

Tyskerfejden og udviklingen i begreberne.

Den nationale udvikling ses i begrebsudviklingen fra midten af 1700-tallet frem mod år 1800. Ifølge Feldbæk var ”patriotisme” kernebegrebet på Frederik 5.s tid, under Guldberg var det ”dansk”, mens

¹ Mallings 1992 [1777]; Suhm 1776.

² Nyerup 1799: 352-53.

³ Jespersen 2007: 266-67.

⁴ Japsen 1979-1981.

⁵ Jf. Colley 1992.

⁶ Kryger 1991: 291.

⁷ Collett 2008: 129.

⁸ Feldbæk 1998: 75-78.

det ”nationale” blev det centrale begreb op mod 1800.¹ Alle tre begreber forblev dog i brug, og deres betydning overlappede flere andre begreber og gør dem vanskelige at afkode. Tendensen var dog klar, og udviklingen nåede et foreløbigt højdepunkt med ”Tyskerfejden” (1789-90), hvor den tysksprogede elite blev lagt for had i offentligheden. Fejden afspejlede, at danskere og holstenere kun overfladisk interesserede sig for modparten, og at en statsideologi, der inkluderede tysktalende, ikke stod uantastet.² Nordmændene stillede sig i denne konflikt på dansk side. Holdningerne i hovedstaden fandt man et svagt ekko af i Nordslesvig, men de forstyrrede endnu ikke forholdene i hertugdømmet.³

Tyskerfejden sluttede brat, hvilket kan skyldes, som Bernard Eric Jensen har hævdet, at det københavnske borgerskab blev fanget mellem forskellige idealer. Det støttede med liv og sjæl reformpolitikken, der imidlertid blev ført af en regering, der i sprog og kultur var overvejende tysk. Borgerskabet vidste derfor ikke, hvilket ben det skulle stå på, da 103 jyske proprietærer gik til frontalangreb på reformpolitikken, men de fleste valgte i sidste ende at støtte op bag den tyskorienterede, progressive regering mod de reaktionære jyder.⁴ Man bør derfor ikke, som det til tider er blevet gjort, tale om aggressiv dansk nationalisme i 1790, navnlig ikke, da der ikke fandtes idéer om en nationalstat eller national autonomi i Danmark, men snarere om en aggressiv nationalpatriotisme.

Slaget på reden 1801 og det forestillede fællesskab

To afgørende begivenheder fandt sted på hver deres side af århundredeskiftet – censurens skærpelse i 1799 og Slaget på Reden i 1801. Censurens skærpelse satte et stop for udviklingen væk fra absolutismen. Radikaliseringen af den europæiske politik og det danske borgerskab tvang enevælden til at handle, og hermed begrænsedes den unge generations muligheder for at udtrykke sig politisk. Samtidig tvang revolutionens og krigenes blodbad ungdommen til at stille spørgsmålstegn ved oplysningstidens rationalisme og optimisme, hvilket ses i den fremvoksende (national)romantik.

Krig skaber modbegreber og ændrer identitetshierarkier. Slaget på Reden skabte (i det mindste midlertidigt) et ydre fjendebillede og et indre sammenhold på tværs af klasser og statsdele. Efter 80 år med fred oplevede befolkningen ”den glørværdige 2. april” 1801 krigens ansigt, men begivenheden blev i modstrid med sandheden opfattet som en sejr. Slaget testede den patriotiske ideologi om at ofre sig for fædrelandet. Omkr. 1000 danskere og nordmænd gav deres liv den dag, mens andre mistede et eller flere lemmer. Hermed blev det ”forestillede fællesskab” konkret – ikke kun i København, men i hele Danmark og Norge. Det manifesterede sig på det officielle plan i en kommission til understøttelse af kvæstede og faldnes efterladte, mens skuespilleren H.C. Knudsen på

¹ Feldbæk 1984: 282.

² Frandsen 2008: 32.

³ Hansen 2005: 97.

⁴ Jensen 1992a: 338.

det private kastede sig ud i sin *Dannebrogsvalfart*, der, ved hjælp af store kollektive og fransk inspirerede patriotiske optrin, indsamlede enorme summer til de sårede og efterladte. Fællesskabet blev yderligere formet af en massiv pressedækning, der gjorde, at folk over hele staten kunne læse om deres fællesskab med mennesker, de aldrig havde mødt, men som de delte følelser, værdier og identitet med.

At 1801 styrkede statsfællesskabet, ses bl.a. i posten fra Norge og Holsten til hovedstaden. Holstenerne udtrykte deres stolthed over at være ”Dänen”, og nordmændene foretog indsamlinger, afholdt mindefester og skrev patriotiske sange. Styrken i den norske statspatriotisme ses ved, at en tale holdt på årsdagen for slaget i 1802 blev solgt i hele 7000 eksemplarer i Norge.¹ Ligesom krigene mod Frankrig samlede englændere, skotter og walisere som briter,² samlede Slaget på Reden danskere, nordmænd og holstenerne som statspatrioter i fælles sorg over de faldne, glæde over ”sejren” og had mod Storbritannien. Det ydre tryk afledte de indre spændinger, og for en tid blev den tyske modidentitet ombyttet med en britisk, mens borgerskabets ideal for ageren gennem opofrelse for nationen var blevet aktualiseret.

Sammenfatning

Der fandtes forestillinger om at være dansk og norsk i middelalderen og tidlig moderne tid, som perennialister med rette fremhæver, men ud fra de her anvendte definitioner kan man ikke tale om national identitet eller nationalisme. Under ydre påvirkninger og indre udvikling fremvoksede der i 1700-tallet en mere moderne patriotisme og nationalpatriotisme, der pegede frem mod den senere nationalisme, hvilket omvendt gør en (radikal) modernistisk position problematisk. Danmark-Norge trådte ind i en ”saddeltid”, hvor begreber begyndte at ændre indhold og gjorde det muligt at tale om staten, nationen og samfundet på en ny måde, mens gamle autoriteter, som konge og kirke, blev delvist undermineret. Den danske og norske identitet i slutningen af 1700-tallet blev i stigende grad forbundet med ”objektive” kriterier som fødsel, sprog og historie, og koblet til ”danske” og ”norske” værdier, symboler og traditioner. Statspatriotismen var imidlertid stærk – selvom enkelte nordmænd anfægtede den – og en rendyrket national identitet fandtes endnu ikke i et forhold, hvor dansk og norsk let flød over i hinanden eller i fælleskategorien nordisk (der kunne forstås uafhængigt af Sverige).

Det tætteste på nationalisme man kom, var sammensværgelsen på Eda Skanse, men en enkelt svale gør ingen sommer.³ Man kan næppe tale om en udbredt ideologisk bevægelse i den norske borgerlige elite, der abonnerede på det nationalistiske princip om et sammenfald mellem stat og nation, men flere udtrykte idéer, der kunne tolkes i retning af større norsk autonomi, der netop er et punkt i keredoktrinen og i Smiths nationalismedefinition. På samme måde så den danske og norske elite

¹ DDT, 1802: 362.

² Colley 1992.

³ Feldbæk 1998: 307.

verden som inddelt i nationer med hver deres partikulære karakter, som man burde identificere sig med, men få så nationen som den eneste kilde til legitim politisk magt og loyaliteten, der var hævet over alle andre loyaliteter. Idéen om, at frihed enten på det individuelle eller globale plan var forbundet med nationen, synes ikke at have været udtrykt, der udgør de resterende punkter i keredoktrinen. Det er på denne baggrund, at man skal bedømme hvorvidt, at der – i henhold til afhandlingens hypotese – fandt en national udvikling sted i perioden 1807-30 i Danmark og Norge.

Kapitel 6: Krig, politik og baggrund 1807-30

Den lange fred havde gjort velstand, fremgang og fred til en del af den dansk-norske selvforståelse, men denne blev fundamentalt udfordret, da Danmark-Norge mod sin vilje blev revet ind i Napoleonskrigenes malmstrøm, der i sidste ende rev de to riger fra hinanden. Dødsdommen over den dansk-norske neutralitet blev underskrevet med freden i Tilsit i juli 1807, hvor de hidtidige fjender, Rusland og Frankrig, gik i alliance. I en hemmelig tillægsaftale bestemtes det, at Danmark-Norge, Portugal og Sverige skulle presses ind i fastlandsspærringen. Endnu kendte hverken den dansk-norske regering eller ministrene i London til indholdet af de hemmelige aftaler i Tilsit, men den britiske regering gennemskuede Napoleons hensigter og stillede den dansk-norske kronprins et ultimatum. Danmark-Norge måtte vælge mellem enten en britisk alliance, neutralitet, hvor den dansk-norske flåde var under britisk kontrol, eller krig. Frederik nægtede at vælge, og dermed blev valget truffet for ham. København blev bombet til overgivelse og flåden konfiskeret som britisk ejendom, hvorefter kronprins Frederik ikke så anden udvej end at alliere sig med Frankrig, der var den eneste magt, der kunne og ville garantere statens integritet.

Krig, fastlandsspærring og statsbankerot

Spørgsmålet er, hvad krigsudbruddet betød for det dansk-norske forhold og identitetsudviklingen? Umiddelbart støttede nordmændene op om regeringen og deres danske brødre, men på lidt længere sigt havde konflikten en modsatrettet tendens. Det var således af afgørende betydning, at de to riger med tabet af flåden reelt blev afskåret fra hinanden, hvilket bl.a. resulterede i oprettelsen af en uafhængig regeringskommission i Christiania under prins Christian August. Med andre ord så fik Norge en autonomi, som det ikke havde haft i århundreder, samtidig med, at det på en ny måde blev muligt at se danske og norske interesser adskilt. Krigen mod Storbritannien blev kæmpet til søs, men modsat fortiden så var det ikke en fælles dansk-norsk flåde, der kæmpede, men i stedet en slags guerillakrig til søs, hvor nordmænd og danskere kæmpede adskilt.

Fastlandsspærringen, som Danmark-Norge tiltrådte, ramte både danske og norske købmænd, men Norge udgjorde den eneste del af Napoleons kontinentalsystem, som briterne var i stand til at afskære fra resten, og landet blev derfor ramt hårdere end nogen anden. Norge blev af den britiske og

svenske flåde ikke alene afskåret fra Danmark, men også fra sin største handelspartner, Storbritannien. For at gøre ondt værre slog høsterne i 1807-9 og 1812 fejl i Norge, og der udbrød hungersnød i Østlandet.¹ Regeringens politik fik utilfredsheden til at stige voldsomt både nord og syd for Skagerrak, men forskellen var, at nordmændenes utilfredshed fandt udtryk langs nationale linjer, og krigen gav tanker om norsk autonomi og en selvstændig udenrigspolitik vind i sejlene. I perioden 1809-12 forbedrede den såkaldte licensfart betingelserne for skibsfarten. Her blev fastlandsspærringen fortolket mere pragmatisk, hvilket navnlig i Norge gjorde forholdene bedre, da man kunne genoptage den lukrative handel med England og modtage korn fra syd, hvilket dæmpede den norske utilfredshed og de separatistiske forestillinger.

Økonomien blev ikke alene tynget af den manglende handel, men også af de enorme udgifter til oprustning og kornfart til Norge. Statsgælden voksede eksplosivt, seddelpressen kørte og skatter blev hævet, mens befolkningens tillid til papirpenge forsvandt.² Mens nogle få blev rige på kaperi, smugleri eller licensfart steg fattigdom, arbejdsløshed og inflation støt. Situationen skabte spændinger i samfundet mellem de nyrige og flertallet, der stod foran finansiel ruin.³ Den økonomiske situation tvang i 1813 regeringen til en pengeombytning i forholdet 6 til 1. ”Statsbankerotten” underminerede befolkningens tillid til staten og den traditionelle kongetroskab - især i Norge og hertugdømmerne, hvor kongemagten i stigende grad blev set som ”dansk”. Den svindende tillid til den traditionelle royale autoritet gav omvendt plads i begge riger – især i Norge – til en øget loyalitet mod et nationalt fællesskab.

Krigen med Sverige 1808-09

Danmark-Norge havde med alliancen med Napoleon forpligtet sig til at støtte Napoleon og zar Alexander i at tvinge Sverige i fastlandsspærringen, hvilket i sidste ende modvilligt førte staten i krig med Sverige, da de russiske ambitioner om at erobre Finland og den svenske konges manglende evne til at læse situationen gjorde konflikten uundgåelige. Strategien bestod af en fælles dansk-fransk landgang i Skåne og et fremstød ind i Sverige fra Norge. Fremstødet mod Sverige fra Sjælland mislykkedes, da misforståelser, uenighed og manglende fransk kendskab til skandinaviske forhold forsinkede landgang i Skåne i så lang tid, at den britiske flåde nåede tilbage til de danske farvande efter vinteren og umuliggjorde planen.

Den mislykkede dansk-franske landgang blev af Gustav 4. Adolf udnyttet til en ugenomtænkt offensiv mod Norge.⁴ Den svenske hær angreb tabte hurtigt pusten. De norske sejre ved Toverud, Trangen og Præstebakke fremmede til en vis grad norsk nationalpatriotisme og troen på at kunne klare sig selv, men krigen mod Sverige blev i sig selv set som unødvendig, påtvungen og skadelig.

¹ Dyrvik & Feldbæk 1996: 96, 105-6.

² Rubin 1970 [1892]: 182-200.

³ Feldbæk 1989 [1982]: 296-300.

⁴ Jf. Ottosen 2010a.

Det fik også på dette punkt flere til at mene, at udenrigspolitikken blev ført til Danmarks fordel på Norges bekostning, hvilket svækkede loyaliteten over for staten, foreningen og Frederik 6. (konge fra marts 1808). Regeringskommissionen samt andre betydningsfulde aktører ønskede en selvstændig norsk udenrigspolitik og en separat fred med briterne. Nogle arbejdede hen imod dette mål i form af en ”loyal” opposition, mens andre ønskede et permanent brud med Danmark og en union med Sverige¹ eller et britisk protektorat.

I marts 1809 afsatte svenske officerer Gustav 4. Adolf, hvilket både skabte kaos og muligheder. Både nord og syd for Skagerrak så man chancen for Nordens forening under Frederik 6. I Norge arbejdede Christian August og i begyndelsen også regeringskommissionens førende politiker, grev Wedel, aktivt for, at få kongen valgt som enten svensk konge eller tronfølger. Dette stødte på flere problemer, da svenskerne ikke ønskede et enevældigt styre. Dermed måtte Frederik 6. enten opgive enevælden i Danmark og Norge eller også tillade svenskerne en separat styreform. Ingen af delene passede kongen, der i stigende grad var blevet reaktionær. Hertil kom problemet med ”nationalhadet” imellem de tre nordiske lande, men det tredje og største problem var Frederik selv, der i Sverige blev opfattet som forstokket, enerådig og svenskfjendtlig.

I stedet for en nordisk union ønskede ledende kredse i Sverige en svensk-norsk union under ledelse af den populære prins Christian August, der skulle gøres til kronprins for den nyudråbte og barnløse Karl 13. Mange i den svenske elite håbede på, at prinsen ville bringe nordmændene med i en ny statsdannelse. Prinsen selv afviste i første omgang tilnærmelserne og arbejdede fortsat på en nordisk forening. Grev Wedel havde imidlertid opgivet alle illusioner. Den norske greve så unionen som Norges eneste redning og arbejdede derfor på en norsk rejsning imod kongen. Christian August var imidlertid ikke parat til oprør, men han afviste omvendt kongens angrebsordre på Sverige. I juli blev han valgt til svensk tronfølger; et valg han først modtog på betingelse af Frederiks accept og fred imellem de to stater; præmisser der blev opfyldt, da alle andre muligheder syntes udtømt for kongen. Freden i december 1809 lagde sammen med licensfarten og senere oprettelsen af et norsk universitet en dæmper på utilfredsheden, men for nordmændene gjaldt kampen ikke længere Danmark-Norges integritet men Norges overlevelse. Statspatriotismen falmende, mens nationalpatriotismen blomstrede, hvilket illustreres af, at selv Frederik 6.s embedsmænd i regeringskommissionen førte en selvstændig politik, hvor kongens utallige angrebsordrer blev afvist med henvisning til norske interesser.

De sidst krigsår

Karl August, som Christian Augusts svenske navn blev, døde allerede i maj 1810 af et slagtilfælde. Det begyndte en ny kamp om den svenske trone, som Frederik 6. endnu en gang tabte. Det lykkedes revanchistiske svenske kræfter at få valgt den franske marskal Jean-Baptiste Bernadotte, da denne

---

¹ F.eks. Hyvik 2003: 132 ff.

både lovede fordelagtige lån til den tomme svenske statskasse og usandt hævdede at have Napoleons støtte. Valget af Karl Johan, som blev Bernadottes svenske navn, blev skæbnesvangert i Nordens historie. De modsatrettede interesser mellem Danmark-Norges to allierede, Frankrig og Rusland, gjorde i sidste ende en krig mellem de to uundgåelig. Frederik 6. satte sin lid til Napoleon – et valg, der på samtidens præmisser, var rationelt. Men med den franske armés undergang på de russiske stepper blev Danmark-Norges undergang besejlet, da Karl Johan samtidig havde opgivet de svenske drømme om en generobring af Finland og i stedet havde sikret sig russisk støtte til erhvervelsen af Norge.

Frederik 6. ønskede på dette tidspunkt fred, men han nægtede at indgå på de allieredes krav om en afståelse af Norge mod kompensation i Nordtyskland og Holland. Både kongen og hans norskfødte udenrigsminister, Niels Rosenkrantz, så den danske stat som en skandinavisk stat, og de fandt idéen om en territorial udvidelse i Tyskland og Holland for national uholdbar.¹ For Frederik 6. var krigen en kamp for Norge – næsten for enhver pris. Ud fra den forudsætning havde kongen ikke andet valg end en ny og tættere alliance med Napoleon, da han var den eneste, der kunne og ville garantere statens integritet. Krigens udfald stod klart i oktober 1813 efter det franske nederlag i ”folkeslaget” ved Leipzig. Efterfølgende trængte Karl Johan med en russisk-svenske armé den danske hær i Nordtyskland tilbage til Holsten. I stedet for formålsløs døds kamp traf Frederik 6. sit livs hårdeste valg og afstod med Freden i Kiel 14. januar 1814 Norge til den svenske konge.

1814

Selvom mange havde forudset adskillelsen, så kom budskabet som et chok for nordmændene, og sagen blev ikke bedre af, at de uden kamp var bortgivet ”som andet Kvæg”² til den svenske arvefølge. Den dansk-norske tronfølger, Christian Frederik, der året før var blevet statholder, satte sig i spidsen for en opstand både for nordmændene og kongehusets skyld. Han udråbte sig selv som regent, krævede, at alle nordmænd svor at ville forsvare et selvstændigt Norge og indkaldte til en grundlovgivende rigsforsamling på Eidsvold.

I Danmark skabte freden sorg over adskillelsen og en vrede vendt mod kongen, der ofte er blevet undervurderet. Omvendt greb tronfølgerens oprør alle med begejstring for Norge, Christian Frederik og en kamp, der også blev set som en kamp for genforening. I Norge var stemningen fundamentalt anderledes i foråret 1814, hvor man blev grebet af en national begejstring, der både byggede videre på eksisterende følelser og tilføjede en ny intensitet og et nyt indhold. Den nye nation var imidlertid en konfliktzone, hvilket ses af den indre splittelse på rigsforsamlingen. De fleste ønskede et frit og selvstændigt Norge, men muligheden herfor blev fortolket forskelligt. Unionspartiet, der af deres modstandere blev kaldt for ”de svensksindede”, anså målet for måske ønskeligt, men politisk

¹ Mentz 2007a 70-71.

² Platou 1872: 6-7.

urealistisk. Christian Frederiks politik nød dog stor støtte blandt flertallet. Selvstændighedspartiet blev af de ”svensksindede” beskrevet som ”danksindede” eller ”patrioter”, der under Christian Frederiks ledelse arbejdede for en genforening. Reelt hentede selvstændighedspartiet støtte fra flere til dels modsatrettede tendenser; herunder den traditionelle loyalitet til regering, regent og kongehus, håbet om genforening, had til Sverige, had til Danmark, separatisme og nationalfølelse. Alt dette blev mesterligt samlet af Christian Frederik i en national bevægelse.¹

På Eidsvold skabte de 112 valgte repræsentanter en forfatning, der var den mest liberale i Europa, men at kalde den demokratisk er anakronistisk. Selv opfattede Grundlovens fædre ikke Norge som et demokrati. Dette begreb blev efter Den Franske Revolution forbundet med radikalisme blandt de fleste i det europæiske borgerskab, der i stedet så sig selv som liberale. Liberalisme bestod på dette tidspunkt af en stærk tro på en tredeling af magten mellem en lovgivende, en udøvende og en dømmende magt, der i det norske tilfælde bestod i Stortinget, kongen og domstolene. Eidsvoldgrundloven sikrede i tråd med tidens filosofi en stærk udøvende kongemagt, der kunne forhindre et ”pøbelvælde” i stil med 1790’ernes Paris. Norge adskilte sig imidlertid ved et uhørt højt antal stemmeberettigede i forhold til andre liberale stater før 1848. Valgene var imidlertid indirekte, hvilket var med til at skabe et magtmonopol hos embedsmændene. Før 1814 havde de regeret i kongens navn, nu styrede de landet i nationens.

Den 17. maj blev Christian Frederik valgt til norsk konge, hvilket ikke ændrede den realitet, at stormagterne havde lovet Norge til Sverige. Han havde forsøgt at opnå stormagternes anerkendelse af Norges selvstændighed, men uden held. Da alle diplomatiske muligheder var udtømt var den nye norske konge parat til at abdicere, men kun hvis han kunne sikre Norge det bedst mulige forhold i foreningen med Sverige. Der blev forhandlet hen over sommeren 1814, men de svenske krav blev i første omgang set som uantagelige. Herefter talte kanonerne i ca. 14 dage, hvilket blot styrkede Sveriges position. Kongen lagde sin krone i hænderne på et Overordentligt Storting, der blev indkaldt. Våbenhvilen kom som et chok for de fleste nordmænd, der straks ledte efter syndebukke. Valget til Stortinget afspejlede, at den nationale selvstændighedslinje om muligt stod endnu stærkere end på Eidsvold. Men da situationen stod klar for nationens repræsentanter, valgte man at arbejde for en linje, der sikrede Norge de bedst mulige betingelser, hvilket til fulde lykkedes. Den 4. november 1814 blev de to riger forenet under kong Karl 13. Norge fik samtidig en ny Grundlov, der var en tilpasset version af den liberale Eidsvoldgrundlov fra maj måned. Foreningen gjorde samtidig, at stemningen i Danmark slog om, hvor glæde blev vendt til skuffelse og bitterhed.

Krigen havde ramt både den danske og norske handel hårdt, men nu forventede man både syd og nord for Skagerrak, at de gode tider ville vende tilbage. Verdensmarkedet havde imidlertid ændret sig fundamentalt, og de gamle handelshuse var ikke i stand til at tilpasse sig. De tæt forbundne dan-

---

¹ Mykland 1978: 323.

ske og norske handelshuse gik ned på striben fra 1816 og frem, hvilket i Norge gjorde, at næsten hele den økonomiske elite, der før krigen på mange måder havde tegnet Norge, forsvandt.

I Danmark førte København an i en økonomisk dødsspiral, der forvandlede byen fra et handelscentrum til landets største provinsby. Den status, man havde haft, blev nu overtaget af Hamborg, der trængte sig ind på det danske hjemmemarked og i Norge, hvilket var ødelæggende for København og fremmede for et økonomisk og potentielt nationalt fjendebillede af den tyske hansestad.¹ Situationen blev kun gjort værre af den europæiske landbrugskrise, der brød ud i 1818, og som ruinerede store dele af landbruget. Lidt efter lidt tilpassede man sig omkostningsniveauet eller omlagde produktion, men krisen havde forandret både Danmark og Norge.

Den politiske udvikling i Danmark og Norge 1815-30

Adskillelsen fra Norge betød en fundamental forskydning i den danske statsdannelse. Befolkningstallet faldt fra 2,5 millioner til 1,5 millioner, hvoraf de tysktalende nu udgjorde 40 % mod tidligere 25 %. Mange betvivlede, at den danske stat havde en fremtid, mens andre i det danske borgerskab enten overvejede, om man skulle vende sig ”indad” mod *selve* den danske nation eller om man burde omfavne sine holstenske brødre og lade dem erstatte fællesskabet med nordmændene? Hertil kom spørgsmålet om, hvordan man skulle forholde sig til et selvstændigt Norge, hvis elitesprog og elitekultur var dansk? Dette vil blive undersøgt i de følgende kapitler. I forhold til den nationale udvikling er spørgsmålet om den traditionelle kongemagts position ligeledes relevant. Modviljen mod Frederik 6. havde til dels lagt sig, da han i 1815 vendte tilbage fra Wienerkongressen, men de traditionelle tolkningen af hjemkomst og årene frem mod 1830 som præget af ”hysterisk Kongekjærlighed”² i Danmark er unuancerede. Neden under censuren og den politiske reaktion fandtes der en modvilje mod tingenes tilstand, der er blevet undervurderet, hvilket vil blive behandlet mere indgående i kapitel 10.

Begivenhederne i 1814 efterlod den norske elite splittet mellem ”patrioter”, der med næb og klør bekæmpede foreningen med Sverige, og de ”svensksindede”, der intet problem havde med foreningen og det nye monarki. I 1814 var Karl Johan pragmatisk kommet nordmændene i møde ved i store træk at anerkende den norske grundlov, men efter sin tronbestigelse i 1818 indledte han et frontalangreb på den, der i princippet fortsatte frem til hans død i 1844. Karl Johan blev ofte forbundet med Den Franske Revolution og dens frihedsidealer, men han var i realiteten et produkt af Napoleonstidens autokratiske magtfiksering. Han kæmpede for at begrænse Stortingets magt, han forsøgte at knægte ytringsfriheden og han skabte et netværk af hemmelige agenter. Han forsøgte at bibeholde en norsk adel, som han kunne støtte sig til, og da dette mislykkedes, prøvede han uden held at oprette et nyt meritokratisk aristokrati i Norge efter den franske mode. I sin kamp holdt Karl Johan sig tilbage fra direkte magtanvendelse, men truslen var flere gange til stede, som da han i 1821 afholdt en fælles

¹ Frandsen 1996: 63-66.

² Lehmann 1872: 226.

svensk-norsk troppesamling uden for Christiania under Stortingets samling, hvor kun de svenske tropper fik udleveret skarp ammunition.

Karl Johans angreb på Grundloven blev set som et forsøg på at underminere den norske selvstændighed og de liberale principper, og dens resultat var en norsk Grundlovsconservatisme, der forhindrede enhver ændring i forfatningen – selv de, som havde været gavnlige. Angrebene skabte også en dyrkelse af Grundloven, der bedst kom til udtryk i 17. maj-festlighederne, der samlede nordmændene i fejringen af deres nationalitet, deres selvstændighed og deres politiske rettigheder, dvs. en politisk nationalisme, der indeholdt de vigtigste elementer i Smiths keredoktrin. Karl Johan forsøgte at undertrykke disse fejringer, hvilket i en periode lykkedes.

Nationen var imidlertid splittet i synet på kongemagten. De traditionelt royale bønder støttede den nye konge og var parat til at sætte sig op mod Stortinget. I 1818 marcherede dele af Østlandets bønder imod parlamentet i Christiania, mens de ud fra traditionelle forestillinger appellerede til Karl Johan. Bøndernes protest var vendt imod den pengepolitik, som det embedsmandsdominerede Storting førte. Dette var for øvrigt en kritik, der blev delt af mange nordmænd i handelsborgerskabet, der dog udtrykte deres utilfredshed igennem deres repræsentanter i Stortinget og i landets presse. Bøndernes opførsel i denne og andre sammenhænge var med til at flytte flere tidligere liberale i en konservativ retning, da de ikke fandt almuen politisk moden. Disse strømninger var med til at skabe et embedsmandsstyre i Stortinget, der forplantede sig til den udøvende magt i form af statsrådet, der efterhånden fik en større rolle på kongens bekostning.

Foreningen med Sverige var sammen med Karl Johans politik med til at skabe en nationalopposition allerede i de første år efter foreningen. Den var ikke alene stærkt kritisk over for kongens regering, men også i forhold til flertallet i Stortinget. Oppositionen fandt sin primære opbakning blandt købmændene og bønderne, der støttede deres populistiske økonomiske politik. Tiden var præget af stærke fjendebilleder og en udbredt paranoia, der til fulde afspejler Hutchinsons forestilling om nationen som en konfliktzone. Udadtil frygtede man Sverige politisk, Danmark kulturelt eller både og. Indadtil jagtede navnlig ”patrioterne” i oppositionen de ”uægte” nordmænd, som man mente var i svensk sold, mens andre bekæmpede den indre fjende i form af ”danksindethed”. Den mest udbredte frygt var, at svenske adelsmænd ville gennemtvinge en sammensmeltning af Norge og Sverige til ét land: Skandinavien. Samtidig blev det gamle forhold til Danmark belastet af gældsopgøret efter den tidligere forening, begivenhederne under krigen 1807-14 og nordmændenes naturlige behov for at definere det selvstændige Norge i forhold til fortiden og enevælden i Danmark. Dermed kom både Sverige og Danmark i denne periode til at udgøre modbegrebet i forhold til Norge (jf. kapitel 19 og 20). Det nye Norge var et land præget af indre splittelse, armod og med modsætningsforhold både til den tidligere unionspartner Danmark og den nye Sverige. Danmark var ligeledes præget af fattigdom og modgang, men øvrigheden forsøgte at tegne et billede af harmoni både imellem fyrste og folk og statens tilbageværende dele. Mænd som Grundtvig og Ingemann støttede op bag disse idéer, men ud

fra en ny national tolkning, mens der under overfladen fandtes strømninger, der principielt modsatte sig enevælden og ønskede folkesuverænitet.

Den politiske, militære og økonomiske udvikling i perioden 1807-30, som her er blevet præ-senteret i kort form, påvirkede det danske og norske borgerskabs selvforståelse og udgjorde rammen for den identitetsmæssige proces i Danmark og Norge. De følgende kapitlers analyse af national identitet og nationalisme vil således have de forskellige politiske, militære og økonomiske omvæltninger og udviklinger for øje i forbindelse med de tolkninger, som der vil blive foretaget.

Del 1: Samfundet (kapitel 7-10)

En analyse af udviklingen af dansk og norsk national identitet i perioden 1807-30 må se på de forskellige elementer, der indgik i nationsbygningsprocessen, hvorunder forholdet mellem individet og samfundet er blandt de centrale forhold, der må undersøges. Denne del af afhandlingen vil afdække dette forhold ved at stille og undersøge en række centrale spørgsmål ud fra de forskellige definitioner på nationen og nationalisme. Herunder må være: hvilke forestillinger om fælles rettigheder, pligter og solidaritet, der eksisterede på tværs af stænder, eksisterede der i samfundet? Fandtes der idéer om folkesuverænitet, og i givet fald hvordan kom de til udtryk og hvilken styrke havde de? Og beherskede kongen og kirken stadig samfundet, eller blev loyaliteten til nationen sat over de traditionelle autoriteter? Med en modernistisk terminologi så vil svarene på disse spørgsmål være en del af lakmusprøven på, hvor langt man havde bevæget sig bort fra en traditionel samfundsopfattelse og mod en moderne national opfattelse af samfundet. For at besvare disse spørgsmål vil de borgerlige eliters forestillinger om individet og samfundet både på et ideologisk og et praktisk plan blive analyseret.

Dette vil ske på følgende måde. Kapitel 7 vil på et overordnet plan analysere borgerskabets ideologiske forestillinger om rettigheder, pligter og solidaritet i samfundet for at give et indblik i borgerskabets ”indre” verden og deres tanker om stat, fædreland og nation. Kapitel 8 vil se på den praktiske betydning af samfundsideologi hos borgerskabet. Her vil det centrale spørgsmål være tanken om national selvopofrelse i nationens navn i almindelighed og viljen til at dø for fædrelandet i særdeleshed, der i forskningen fremhæves som markante udtryk for nationalisme.¹ Kapitel 9 vil følge op herpå og specifikt se på de tanker, der kom til udtryk på det økonomiske område. Et klassisk træk ved nationale bevægelser er således en stræben efter at skabe autonome enheder med en selvstændig økonomi.² Kapitel 10 vil se på et sidste afgørende element i forhold til en national samfundsopfattelse: forholdet til kongemagten og spørgsmålet om folkesuverænitet.

¹ Smith 2003: 219ff; Smith 2009: 77, 97; Anderson 2000 [1991, 1983]: 141-42.

² Smith 2001: 9; Smith 2003: 24.

Kapitel 7: Borgersamfundet, patriotisme og fædrelandskærlighed

Borger og undersåt

Oprindeligt var borgeren en selvstændig næringsdrivende i en købstad, men begrebet blev i 1700-tallet komplekst. En borger kunne nu både være et medlem af en social klasse, en bybo og et medlem af samfundet. Det er navnlig den sidste opfattelse, der er interessant, da den peger frem mod et solidarisk fællesskab. Michael Bregnsbo har fremført, at begrebet borger omk. år 1800 stadig var i brug i alle tre betydninger, men at Den Franske Revolution og Englandskrigen fremmede opfattelsen af borgeren som et medlem af samfundet eller nationen.¹

Oplysningstidens filosofiske underminering af kongemagten og fremhævelse af fællesskabet satte individets forhold til samfundet i fokus og fremelskede en diskussion om forholdene mellem politik, privilegier, moral, økonomi og styreform, hvor man ikke længere var tilfreds med en patriarkalsk samfundsopfattelse. Det enkelte medlem af samfundet måtte tage et medansvar for almenvellet og dermed tage skridtet fra kongens barn til aktiv samfundsborger. Borgeren burde selv indse, at hans skæbne uløseligt var forbundet med borgersamfundets lykke, og at han derfor burde tilsidesætte kortsigtet egoisme til fordel for det fælles bedste.

Oplysningstidens tanker om borgere byggede på arven fra antikken, der indgik i uddannelse af alle unge dannede europæere. Her læste især de kommende embedsmænd om politisk aktive borgere i græske bystater og i den romerske republik, der havde hersket over sig selv. Det var dette ideal om borgeren, som et tænkende, handlende og (potentielt) politisk individ, som man kopierede og forsøgte at videreudvikle. På samme måde som folkebegrebet senere blev anvendt som et positivt præfiks (folkestyre, folketing, folkeskole, folkeparti m.fl.),² så blev borgerbegrebet i slutningen af 1700-tallet brugt til at skabe nye ord, som borgerånd, borgerdyd, borgerheld, borgersind, borgervel, borgerven og borgerværd.³ Det aktive og egalitære borgerbegreb stod i kontrast til det traditionelle samfunds patriarkalske begreb, ”undersåt”, der byggede på et ulige forhold mellem kongen og hans undergivne. Det sidstnævnte begreb blev stadig brugt i perioden 1807-30, men det blev mere sjældent og var primært begrænset til kongelige proklamationer, prædikener og opråb samt borgerskabets omtale af almenen.

Denne udvikling peger i retning af de forestillinger om rettigheder og pligter, som her bliver forbundet med nationsbegrebet og udviklingen af en national identitet, men det faktum, at processen til dels byggede på et græsk-romersk ideal, afføder den perennielle indvending, at der allerede eksisterede en national identitet i antikken. Her må man imidlertid, som modernisten John Breuille har pointeret, skelne mellem den *forbindelse*, der er imellem antikken og den senere udvikling af nationalisme, og et *lighedstegn* mellem antikke og moderne fænomener.⁴ Solidaritet, rettigheder og pligter

¹ Bregnsbo 1997: 156.

² Christiansen 2007a: 127.

³ Ordbog over det danske Sprog, på <http://ordnet.dk/ods/opslag?id=429260> (læst 8. juli 2009, kl. 15.40).

⁴ Smith, Breuille, Grant & Roshwald 2008: 643.

udgør blot et delelement i forestillingen om nationen. Rom var et imperium og dermed per definition ikke en nation, mens det antikke Grækenland på trods af klare forestillinger om fælles sprog, kultur og afstamning¹ bestod af indbyrdes bekrigende bystater. Hermed fandtes der ikke forestillinger om national enhed eller en national loyalitet, der var hævet over alle andre loyaliteter. Omvendt illustrerer eksemplet, at i det mindste nogle af de nationale idéer havde en længere historie, hvilket gør en radikal modernisme vanskelig.

De politiske omvæltninger i Norge i 1814 ses i en semantisk kamp om undersåtbegrebet. Nogle afviste slet og ret begrebet, som de forbandt med en ”monarkiske Stat” og ikke en konstitutionel stat.² Andre, som professor Steenbuch, fastslog med henvisning til Grundloven, at statens borgere endnu kunne kaldes for undersåtter, men at dets betydning var ændret. Det henviste ikke længere til at være underkastet regenten, men til at borgeren var undergivet statens love. Nordmændene var ”Statens Undersaatter” og kunne kaldes for kongens undersåtter, da lovene var sanktioneret af kongen.³ P.A. Heiberg, der fra sit eksil ivrigt deltog i den norske samfundsdebat, var enig i, at monarken kunne tale om mine ”Undersaatter”, men udelukkende i betydningen ”mine *Medborgere*” eller ”*Medundersaatter*”, da kongen som enhver borger var ”*Lovens Undersaat*”. Den klassiske forstand af begrebet var derimod forbundet med ”despotiske og uindskrænkede Stater”.⁴ Udviklingen i borger- og undersåtbegrebet viser bevægelsen bort fra det traditionelle samfund; især i Norge, hvor der samtidig var en klar brod rettet mod det tidligere enevælde, den gamle forening og Karl Johans absolutistiske tendenser. Det borgerbegreb, som det kom til udtryk i Norge efter 1814, peger dermed i retning af en politisk nationalisme.

Borgersamfundet

Forestillingen om borgeren var knyttet til idéen om borgersamfundet, der udadtil levede i fred og foredragelighed med sine naboer, mens det indadtil var styret af lov, orden og enighed. I det sidste begreb lå der, at borgerne var knyttet sammen i en harmonisk familieidyl, hvilket afspejlede sig i at borgerne omtalte hinanden som brødre.⁵ Idealet var med andre ord et retfærdigt samfund, der byggede på idéen om gensidige rettigheder og pligter mellem alle statens borgere og dermed præcis en række af de begreber, der indgår i nationsdefinitionen.⁶ Ifølge denne naturrettslige tankegang besad alle mennesker en række ukrænkelige rettigheder,⁷ som borgerne tilsammen sikrede hinanden. Regeringens grundsætning burde derfor, ifølge biskop Frederik Julius Bech i Christiania, være borgerens frihed og selvstændighed samt samfundets bedste.⁸

¹ Herodot 8.144.

² TAE, No. 83. 1822.

³ Steenbuch 1815: 25-26.

⁴ Heiberg 1826: 21-23.

⁵ Se f.eks. Brun 1808: 7; Jørgensen 1822: 7-8.

⁶ Bregnsbo 1997: 157; Damsholt 2000: 80.

⁷ Castberg 1964: 101-2.

⁸ Bech 1809: 26.

Bechs ord stammer fra hans tale på Frederik 6.s fødselsdag i 1809, og det kan forekomme paradoksalt at tale om frihed og selvstændighed i hyldesten af en enevældig konge, men begreberne skal forstås ud fra samtidens logik. Enkelte anvendte indirekte begrebet borgerlig frihed til lægge pres på og stille krav til kongemagten, men generelt skal udsagn af denne type ikke forstås ud fra idéer om politisk medbestemmelse. Borgerlig frihed og lighed handlede om lighed for loven og ejendomsret. Individets frihed var indskrænket af love, men som sikrede mod vilkårlighed,¹ og den borgerlige frihed var dermed ”en velsignet Tvang”, hvorigennem samfundet sikrede individet.²

Politiske rettigheder blev kun i begrænset omfang drøftet frit i Danmark i perioden, og i Norge ikke før 1814, men at de har eksisteret under overfladen, ses bl.a. ved at den norske opposition omkr. grev Wedel først arbejdede på en forfatning inden for rammerne af staten og siden uden for rammerne. Idéen om borgeren som et politisk subjekt trådte tydeligt frem i den norske offentlighed i begyndelsen af 1814 med krav om, at folkets rettigheder blev respekteret og deres medindflydelse i styret sikret. Ifølge den herskende opfattelse havde den eksisterende ”*borgerlige Frihed*” ingen betydning uden ”Folkets *politiske Frihed*”. I det ”nye” Norge var det den politiske frihed, der skabte borgerens kærlighed til fædrelandet og hans vilje til at forsvare dette.³ Oppositionspresen var fyldt af denne type udsagn, der sammen med borgerbegrebet peger i retning af eksistensen af en norsk politisk nationalisme.

Navnlig den norske opposition efter 1814 hævdede, at borgerbegrebet i en konstitutionel stat var uadskilleligt fra politiske rettigheder som ytringsfrihed og folkerepræsentation i landets ledelse.⁴ Hertil kom, at de fleste i eliten på tværs af politiske skel var enige om, at den tidligere enevældige regeringsform, der ”ganske udelukkede nationen fra al Stemmerettighed i offentlige Ting”, havde gjort den norske nation ”aldeles passiv” i et sådan omfang, at den ikke bekymrede sig om det offentlige og fælles vel. Denne videreudvikling i opfattelsen af borgersamfund blev ikke opfattet som noget nyt i samtidens Norge, men tværtimod forbundet med ”Rigets ældgamle *Statsconstitution*”,⁵ dvs. i det middelalderlige Norge. Det afspejler, at det nationale nøgletema kontinuitet her og andre steder var fremtrædende i det ”nye” Norge, som et middel til at sikre legitimitet, værdighed og autenticitet og autonomi, dvs. andre nationale nøgletemaer.

Den norske politisering af borgerånden fandt ikke genklang blandt deres tidligere danske medborgere, hvor man fortsat – *i det offentlige rum* – forbandt kongen og borgersamfundet. Med P.E. Müllers ord trivedes borgerånden ikke alene i ly af ”Frihedstræet”, ”men og i Kongetronens Skygge”.⁶ Det nationale nøgletema kontinuitet genfandttes i den danske kontekst, hvor Müller hævdede, at borgerånden fra Lejrekongernes kæmper til Københavns borgere i 1660 viste sig i

¹ Brubaker 1992: 39ff; Markussen 1995: 87,100, 128-30, 178-79, 184; Engelhardt 2004: 374; Damsholt 2000: 90.

² *NSK*, 22. juli, København 1826, s. 906; Treschow 1817: 5.

³ *DLTT*. No. 2. 1815: 1; Petersen 1824: XXXV.

⁴ Se f.eks. *Patrioten*, 1 hf., No. 30. 1824: 239.

⁵ Petersen 1824: XCIX.

⁶ Müller 1816: 5.

troskab imod kongen. Den nye udvikling i det norske borgerbegreb efter adskillelsen må ses som en logisk konsekvens af den nye forfatning og den pågående politiske kamp, mens styreformen i Danmark ikke tillod denne diskurs i offentligheden.

Rettighederne blev kausalt forbundet med pligter, og det blev forventet, at man agerede ud fra almenvellets bedste, hvilket Tine Damsholt – med reference til Kants etiske imperativ – har døbt borgernes etiske imperativ.¹ Denne almenånd gav sig udtryk i begreber som borgersind, borgerånd og borgerdyd, der var forbundet med forestillinger om rettigheder og pligter. Disse omhandlede følelser af forpligtelse over for fællesskabet og behovet for at handle i forhold til disse idealer, der kan ses som en sekulær version af pietismens forskrifter. Hermed stod den borgerlige ideologi i kontrast til rokokkens hofkultur, der havde lagt vægt på det ydre og formelle, og ikke indre motiver og handlinger.² Selvom enkelte forfattere forbandt borgerdyd med kongen, så var denne dyd med dens principielle egalitarisme adskilt fra den traditionelle kongetjeneste, der byggede standssamfundets hierarkiske opbygning med troskabsforpligtelse og æresbegreber.³

Patriotisme

Borgersamfundets ideologi var patriotismen, der blev prædikeret som et evangelium i en sekulær religion, der fremhævede idéer om borgerdyd, almenvellets bedste og offervilje, der kom til udtryk i patriotiske holdninger, handlinger og foreninger.⁴ Ifølge juristen og forfatteren Bredo von Munthe af Morgenstjerne var en patriot en borger, hvis hjerte og sjæl tilhørte fædrelandet, tilsidesatte egne interesser for fædrelandets og som var villig til at ofre livet for det.⁵ At være patriot var et aktivt moralsk valg, som det enkelte individ på baggrund af sin oplysning traf,⁶ og som resulterede i et arbejdsomt, flittigt og redeligt virke for almenvellet.⁷ Patriotismens objekt var fædrelandet, men hvad betød dette for den enkelte nordmand og dansker? I forskningen ses patriotisme som oftest som en ideologi, der modsat nationalismen, gik på tværs af etniske skel i staten.⁸ Enkelte forskere, som Odd Arvid Storsveen, har imidlertid fremhævet eksistensen af en nationalpatriotisme, der modsat den stats- og samfundsorienterede almenpatriotisme, især fokuserede på nationens interesser – om end overgangen mellem de to begreber ofte var glidende,⁹ og spørgsmålene er hermed: hvordan forstod man begreber som patriotisme og patriot i samtiden, og skete der i løbet af perioden ændringer i brugen og forståelsen af begreberne?

¹ Damsholt 2000.

² Vammen 1990: 287; Damsholt 2000: 111, 126-27.

³ Heiberg 2001: 81-82.

⁴ Fjeldstad 1990: 150-164, 151-52; Damsholt 2000: 76.

⁵ Morgenstjerne 1809a: 197.

⁶ Storsveen 1997: 16-17.

⁷ *PH*, No. 25 & 26, 1809: 197.

⁸ Se f.eks. Engelhardt 2001: 41; Damsholt 2000: 122-23.

⁹ Storsveen 1997: 18-20.

Hvis man ser på perioden før adskillelsen udgjorde almenpatriotismen statens ideologiske grundlag.¹ Både statsmagten og mange i de borgerlige eliter forsøgte at skabe en identifikation mellem staten og befolkningen i Danmark-Norge. Dette skete ud fra tanken, at individet udgjorde en celle i statsorganismen og borgeren og staten dermed var gensidigt afhængige.² De borgerlige friheder, som staten sikrede, gjorde både nordmanden og danskeren forpligtede over for den, og de burde som patrioter gøre dens vel til deres hovedmål.³ Den ægte oplysningspatriot troede på et fælles mål for hele menneskeheden. Hans kærlighed var imidlertid af praktiske hensyn begrænset til det nære fællesskab, som havde opfostret ham. Rektor Jacob Rosted belærte sine elever i Christiania om, at patriotismens genstand var fædrelandet og dets væsen kærlighed, og at de måtte elske det land, som den skulle udøves i. Dette udelukkede imidlertid ikke, at man også kunne elske et andet land, hvori man var optaget som borger.⁴ Både her og andre steder synes Rosted at udtrykke en nationalpatriotisme, der primært fokuserede på Norge. Denne tilpasning af patriotismen til at gælde nationen finder man også i et vist omfang i Danmark, men her skete det *især* i forbindelse med det nært beslægtede begreb fædrelandskærlighed (jf. nedenfor).

De modsatte tendenser i den norske patriotisme var tydelige under krigen, hvor den geografiske beliggenhed, materielle interesser og loyaliteter samt personlig baggrund drev grupper i eliten i forskellige retninger. I Østlandet fandtes der navnlig iblandt købmændene personer, der aktivt arbejdede for en union med Sverige, mens de kritiske røster i Vestlandet og Trøndelag i højere grad gik i en rent separatistisk retning – især i 1814. De fleste af embedsmændene forblev loyale over for staten, hvilket både kan tilskrives kongetroskab, embedsed, korpsånd og de stærke bånd til Danmark. På trods af modsætningerne i den norske borgerlige elite så argumenterede de alle ud fra en patriotisk ideologi – enten i en national eller almen form.

Efter adskillelsen i 1814 skete der både i Danmark og Norge en ændring i patriotismens objekt og indhold. I begge tilfælde skete glidningen i retning af nationen, der i det norske tilfælde nu faldt sammen med staten og dermed indeholdt det nationalistiske princip, der udgør kernen i en modernistisk opfattelse af nationalisme. Indholdsmæssigt blev begreberne patriot og patriotisme politiseret i Norge. Både af deres tilhængere og modstandere blev den nationaldemokratiske opposition betegnet som ”patrioter”, der forholdt sig kritisk over for foreningen med Sverige. Forestillingen om den politisk aktive borger prægede hele oppositionspressen, hvor et af bladene direkte hed *Patrioten* (1824-26).

---

¹ Storsveen 1997: 17.

² Engelhardt 2004: 359.

³ Morgenstjerne 1808a: 43.

⁴ Rosted 1811: 164-65.

Fædrelandskærlighed

Umiddelbart burde man tro, at fædrelandskærlighed og patriotisme var to alen ud af et stykke. De har etymologisk den samme kilde, hvilket både forskere i dag og periodens opslagsværker fremhæver.¹ Man kan også finde mange eksempler, hvor de to begreber blev anvendt synonymt med henvisning til følelser for og handlinger til fordel for fællesskabet. Spørgsmålet er blot: hvilket fællesskab? Det har været muligt at finde enkelte prædikener og taler fra begyndelsen af perioden, der knytter fædrelandskærlighed til staten ligesom almenpatriotismen blev. Det ses i en prædiken af biskop Johan Nordahl Brun i Bergen i 1808² og i en tale af den danske økonom Oluf Christian Olufsen i 1811.³ Men her skal man holde sig for øje, at Brun havde et dobbelt fædrelandsbegreb, hvor han skelnede mellem et statsborgerligt og et naturligt fædreland, mens Olufsens tale handlede om problemerne i at danskere, nordmænd og holstenere orienterede sig mod deres egne lande og ikke staten.

Overordnet blev begrebet fædrelandskærlighed sjældent brugt med henvisning til staten i perioden. I Danmark finder man kontinuerligt tilfælde, hvor begrebet blev koblet til kongen, hvilket dog primært var begrænset til taler på majestætens fødselsdag.⁴ I Norge efter 1814 er det kun lykkedes at finde ét eksempel, hvor ”Fødelandskærlighed” blev forbundet med kærlighed og trofasthed mod regenten,⁵ hvilket må tilskrives de politiske omvæltninger og det ambivalente forhold til det nye fransk-svenske kongehus, der af oppositionen blev set som en latent trussel mod nationen (jf. kapitel 10).

Juliane Engelhardt har fremhævet patriotisme og fædrelandskærlighed som begreber forbundet med fornuft, der stod i kontrast til følelser og medfødte instinkter.⁶ Dette stemmer imidlertid dårligt overens med empirien fra perioden 1807-30. Begrebet selv, fædrelandskærlighed, synes at understrege en følelsesmæssig tilknytning til fædrenes land, og ordet blev især forbundet med en følelse, der stammede fra naturen selv, og begrebet var tæt knyttet til opfattelsen af fædrelandet som fødelandet (jf. kapitel 5). Den danske præst J.P. Wedel talte om fædrelandskærlighed som kærlighed til det land, man var født og voksede op i, det land, hvor man havde nydt livets glæder, det land, der havde givet én næring, det land, hvor ens fædre og forfædre var født, og hvor de havde nydt de samme fordele som én selv, det land, hvor ens slægt og venner levede og havde levet. Det var en kærlighed, der kun kunne føles, men ej beskrives, og som gjorde is og snedækkede fjelde til ét paradys for grønlænderen, og fik ham hvor som helst på jorden til at længes efter sit fødeland.⁷ Med andre ord så var fædrelandskærligheden forbundet med et af elementerne i nationsdefinitionen og et af de nationale nøgle-

¹ Jf. *Conversations-Lexicon*, 1820, 10: 276-77.

² Brun 1808: 8-9.

³ Olufsen 1839: 170.

⁴ Gutfeld 1816: 28-29, 36. Jf. *NSK*, 2.5.1829: 547.

⁵ *BAE*. Tillæg til No. 40, 20.5.1826.

⁶ Engelhardt 2004: 386-87, 427.

⁷ Wedel 1808: 8-10; jf. Brasen 1808: 40-42; Bruun 1811: 2-3; Hertz 1814b: 19; Knap 1807: 9-12; Mølsted 1809: 22; Pontoppidan 1807: 12; *FV*, No. 1., 1827; *NSK*, 2.5.1829: 547; Heber 1812: 13-14.

temaer: hjemlandet. Perennialister, som Steven Grosby,¹ hævder med rette, at idéer af denne type kan spores langt tilbage, men som der er blevet argumenteret for i kapitel 2 og 5, så udgør en forestilling om et fædreland en nødvendig, men *ikke* en tilstrækkelig forudsætning for nationalisme og national identitet – medmindre man accepterer en meget bred definition af begreberne. Omvendt udgør den perennielle observation endnu en gang en udfordring for en (radikal) modernisme, der negliger betydningen af en forbindelse med førmoderne og moderne former for kollektiv identitet.

Ledemotiverne i J.P. Wedels tale går igen i hele epoken i begge lande og blev i denne forstand opfattet som noget alment menneskeligt. Den norske filosof, Niels Treschow, slog i sine forelæsninger ved Københavns Universitet fast, at fædrelandskærlighed var en naturlig drift, som alle mennesker i større eller mindre grad besad.² Forestillingen om en symbiose mellem individet og fødelandet viser eksistensen i periodens Danmark-Norge af punkt et i keredoktrinen om menneskeheden som inddelt i nationer samt det centrale punkt i begrebet om en national identitet, at individet må identificere sig med nationen.

Denne rent følelsesbetonede fædrelandskærlighed blev set som et produkt fra enten naturen, Gud eller opvæksten. De fleste, der beskæftigede sig med begrebet, hævdede imidlertid, at den naturlige fædrelandsfølelse, som man fandt hos alle verdens folkeslag, måtte forældes og fremmes i civiliserede nationer gennem opdragelse, undervisning og dannelse. Den manglende fædrelandskærlighed, som nogle fandt hos de lavere stænder, blev netop tilskrevet mangel på dannelse og fornuft.³ Patrioterne var bevidst om, at samfundet stadig bar præg af uvidenhed og irrationelle traditioner. Derfor måtte ungdommen i oplysningstidens ånd oplæres til at have en kritisk og selvstændig tankegang, der kunne bringe mennesker ud af den uvidenhed. Patrioterne arbejdede for oplysningen af sine medborgere, da dyd og fornuft var egenskaber, som alle burde besidde. Dannelsen af borgerne var, ifølge biskop Bech, afgørende for det patriotiske samfund, da kun den forstandige og retskafne statsborger ejede ægte fædrelandssind.⁴

Her kunne man ud fra en modernistisk position påpege, at denne type argumentation mere bærer præg af oplysningstidens tanker end af nationalromantikken, da folkekulturen her bliver set som noget negativt. Dette argument er ikke urimelig, men her må man holde sig to pointer for øje. For det første er denne kritik kun gyldig i forhold til eksistensen af kulturnationalisme og ikke politisk nationalisme. For det andet så går afhandlingens hypotese netop på, at perioden udgjorde en formativ fase, og ikke at der var tale om en fuldt udvokset national identitet i de to lande. I senere kapitler vil der blive argumenteret for, at der netop i denne periode skete en ændring i opfattelsen af folkekulturen i begge lande – og dermed en udvikling i retning af kulturnationalisme. Denne udvikling var gradvis og havde elementer af kontinuitet.

¹ Grosby 2005: 43ff.

² Treschow 1810-11: 169.

³ F.eks. *FV*, No. 1., 1826; *FV*, No. 1., 1827.

⁴ Bech 1806: 12.

I den pædagogiske debat slog navnlig den danske historieprofessor Laurits Engelstoft (1802 & 1808) på tromme for, at skolerne blev anvendt til at skabe fædrelandskærlighed i alle stænder (jf. kapitel 16). Lignende tanker blev tydeligt udtrykt i Norge, ofte med henvisning til Engelstoft. Med andre ord så var der 1700-tallets og det tidlige 1800-tals følsomhedskultur ikke vandtætte skotter imellem fornuft og følelse; tværtimod blev menneskets evne til at føle set som en forudsætning for at kunne handle moralsk,¹ og fædrelandskærlighed kunne af mænd som den danskfødte norske embedsmand, Enevold de Falsen, ses som kultiveret følelse.² Disse følelser afspejler dermed, hvad etnosymbolister betegner som nationalisternes ”indre verden”, og som det i afhandlingen vil være et mål at indfange og analysere for at forstå den nationale tankegang og se udviklingen i denne.

Præcis det samme kan fremføres om patriotismen, der på trods af de rationelle elementer krævede et følelsesmæssigt engagement, der kom til udtryk i bombastiske udsagn og sentimentalitet.³ Den norske advokat Peder Gotzen Debes hævdede ligefrem, at patriotisme var en følelse, der ikke logisk kunne defineres.⁴ Den herskende konsensus var imidlertid, at patriotisme var en dyd og en naturlig drift på samme tid.⁵ Følelsen ulmede i ens bryst, hvilket man fornuftsmæssigt måtte erkende som rigtigt. Følelser og fornuft antændte sammen ”den hellige Ild, som brænder for Fædrelandet”,⁶ der spillede en afgørende rolle i udformningen af en national identitet.

Begrebernes forandring

Efter adskillelsen synes der at være sket en ændring i brugen og indholdet af begreberne patriotisme og fædrelandskærlighed i begge lande. Ligesom begrebet patriot i Norge blev politiseret, så blev patriotisme det, der nu i stigende grad blev forbundet med begreberne nationen og selvstændighed, dvs. nationale nøglemotiver (autonomi), hvilket understreger en national udvikling. I en artikelrække vendt mod statholderens angreb på 17. maj-fejringen blev patriotisme fremhævet som nationens vigtigste dyd, da den bestod i individets eller nationens karaktermæssige evne til at sikre indre og ydre selvstændighed.⁷

Denne politiske betydning genfinder man ikke i de danske kilder. I opslagsværker som det *Conversations-Lexicon*, der blev udgivet i årene efter adskillelsen, finder man en ganske klassisk oplysningstidsforståelse af begrebet,⁸ men efterhånden synes begreberne patriot og patriotisme at tabe terræn til fordel for begreber, der bliver koblet sammen med nation og fædreland, som f.eks. fædrelandskærlighed. De steder, hvor man i slutningen af perioden finder begreberne, synes de at have skiftet indhold. Teologen Jens Møller knytter i 1830 sin ”patriotiske Glæde” til ”vore Fædres

¹ Damsholt 2000: 111, 127.

² Storsveen 1997: 37.

³ Lyngby 2001b.

⁴ Debes 1808: 6.

⁵ F.eks. Treschow 1810-11: 169.

⁶ Rosted 1811: 166.

⁷ *DT*, 9.4.1827.

⁸ *Conversations-Lexicon*, 1820,10: 276-77.

Land, vore Fædres Kongestamme og vore Fædres Sprog”.¹ Herved forbandt han det (national)patriotiske med ”objektive” markører, som sprog, hjemland og historie (samt den traditionelle kongetroskab), der indgår i nationsdefinitionen og som nationale nøgletemaer.

Hvis man ser på brugen af begreberne patriotisme, patriot og fædrelandskærlighed i Danmark og Norge i årene 1807-30, så synes patriotisme og patriot at have været udbredt i begge lande i begyndelsen af perioden, men efterhånden går de to første af brug i Danmark, hvor man i et stigende omfang benytter sig af fædrelandskærlighed eller begreber forbundet med nation. I Norge holder man derimod fast i begreberne patriotisme og patriot, men de får en anden betydning, end de havde under foreningen med Danmark. De to begreber blev forbundet med politisk aktivisme, opposition og en demonstrativ national identitet.

Med andre ord så sker der en begrebsændring imellem Danmark og Norge efter adskillelsen, hvor udviklingen syd for Skagerrak peger i en kulturnational retning med vægtning af historie og etnicitet, mens man i Norge ser en politisk nationalisme med fremhævelse af autonomi. Den ændrede danske begrebsbrug kan enten forklares kulturelt eller politisk. Allerede i 1814 blev det i en københavnsk avis fremhævet, at det i Tyskland længe havde været upassende at tale om patrioter og patriotisme, da det var et fremmed latinsk ord, og man havde i stedet vendt sig mod forskellige begreber udledt af *Vaterland*.² Denne tendens til sprogrensning genfindes i almindelighed i Danmark (jf. kapitel 17), og den nedadgående brug af begreberne kunne tolkes som en forsinket dansk reaktion på udviklingen i Tyskland, men det har ikke været muligt at finde danske eksempler på denne type argumentation. Det *kan* ligeledes have spillet en rolle, at begrebet ikke længere tjente en funktion for det danske borgerskab i forhold til at understrege fællesskabet med Norge over for sig selv og nordmændene. Omvendt kan man finde konkrete politiske forklaringer med en indirekte brod mod Norge. I et dansk opslagsværk fra 1820 hedder det, at begrebet patriot i den senere tid var blevet misbrugt af farlige partier og folkebevægelser (som den norske opposition), der hævdede at forfægte samfundets rettigheder, og dermed burde man nu ved en patriot forstå en demagog.³ Begrebet fædrelandskærlighed, der allerede blev anvendt flittigt i 1807 i begge de to riger, blev i Danmark efter 1830 langsomt erstattet af nationalfølelse og lignende begreber,⁴ hvilket blot understreger den nationale ideologis fremmarch.

Patriotismens fjendebillede

Forestillingen om, at den sande patriot burde ofre sig, var et fast tema i patriotismen. Navnlig under krigen var både danske og norske aviser fyldt med patriotiske opråb, der krævede selvopoffelse af danskerne og nordmændene. Kravet var, at den patriotiske handling skulle ske af fri vilje, ud af ægte

¹ Møller 1830: 112.

² *NSK*. 29.3.1814: 403-4.

³ *Conversations-Lexicon*, 1820, 10: 276.

⁴ Engelhardt 1998: 48.

følelse for samfundet og uden tanke om belønning, og intet offer var for stort i forhold til at hjælpe ens ukendte brødre.¹ Det sidste element tydeliggør, at der eksisterede det *forestillede fællesskab*, der indgår i Andersons modernistiske definition af nationen. Den gode patriot ville hjælpe og ofre sig for medborgere, udelukkende fordi de var borgere i samme stat eller tilhørte den samme nation.

At begreberne patriotisme og fædrelandskærlighed havde et klart handlingsorienteret element, ses i disse mange opråb, hvor det blev fremført, at de bestod ”ikke i *Ord*”, men i ”*Daad*”.² Der var en konstant og nådesløs kritik af dem, der blot havde deres patriotisme i munden. Mennesker som disse var, som Sebbelow fremførte, fjender af almenvellet.³ Det understreger den negative side i patriotismen: en tendens til en ekstrem diskurs, der skabte en overdreven og allestedsnærværende patriotisme. Ikke alene blev enhver handling set gennem et patriotisk kalejdoskop; de blev også alle bekendtgjort med fanfarer i alle medier. En dansk skribent beskrev sarkastisk, hvordan selv de mest ubetydelige handlinger blev gjort patriotiske, og at ingen var tilfredse før deres patriotisme var blevet udbasuneret i enhver avis.⁴ I Norge mente prokurator P.G. Debes, at patriotismen havde løsnet en skrue i folks hoveder, og selv krigens støj var mindre frygtelig end den patriotiske larm, der kaldte selv det ufødte barn i moderens mave til våben.⁵ Debes’ kritiske bemærkning var rettet mod Bredo Morgenstjerne, som han befandt sig i en pennefejde med om patriotismen og dens betydning. Forskellen mellem de to kampaner fandtes ikke på det principielle plan. Deres strid var et udtryk for, at aktører prøvede at definere indholdet i patriotismen og dens retning ud fra forskellige interesser. Den loyale og danskfødte Morgenstjerne var statspatriot med et afvejet forhold til købmændene. Den norskfødte Debes var nationalpatriot, der indirekte kritiserede regeringen og direkte handelsstandens egoisme i forhold til kornhandlen og det latterlige projektmageri, der fandt sted i forhold til at skabe surrogater til at føde befolkningen.⁶

I Norge blev de patriotiske forestillinger og krav ikke mindre efter adskillelsen, hvor opråbene typisk krævede, at man ”*værge for vort Land, vor Frihed, vor Selvstændighed til sidste Mand*”.⁷ Den følelsesladede og moralske diskurs, der spillede på nationale nøgletemaer og markører, kunne let tage overhånd i 1814 og de efterfølgende år. Den mere pragmatiske politiker Jacob Aall beskrev den norske patriotisme som ”fanatisk” og fyldt med væmmelige og skingre floskler,⁸ mens en anden ”svensksindet”, Jonas Lie, talte om ”*anarchisk Skraal, og patriotisk Raserie*”.⁹ Den uflexible og kategoriske patriotisme bør her kobles samme med tidens tendens til at tolke alt i absolutte termer og modvilje mod partier, der blev set som et begreb, der skabte splittelse i den nationale enhed. Denne

¹ Sebbelow 1808: 97; Debes 1808: 7; Pavels 1810: 22.

² *NSK*, 27.11.1807: 212.

³ Sebbelow 1808: 97-99.

⁴ *NSK*, 2.2.1811: 225-27.

⁵ Debes 1808: 5.

⁶ Debes 1808: 6.

⁷ Mørch 1814: 15.

⁸ Steen 1948a: 199, 223.

⁹ *TAE*, 6.9.1814: 1.

stræben efter enhed er igen et af de nationale nøgletemaer, hvilket understreger den generelle udvikling.

Efter adskillelsen blev det i Norge ofte anført, at patriotisme og fædrelandskærlighed nu var endnu vigtigere end før, da de blev set som de eneste samlende principper i en fri stat, hvor dele af eliten var skeptisk over for kongemagten. Flere følte dog at krigen i 1814 havde fortæret den rette nordmandsånd og offervilje. Mange vægrede sig ved at blive stortingsmænd. Det var ikke alene langsommeligt og utaknemmeligt arbejde, det var også forbundet med udgifter og tab, da man ikke samtidig kunne passe sin forretning i de økonomisk svære tider. Den manglende offervilje fremprovokerede mange indlæg mod købmændene, der hængte dem ud som egoister, der ikke tænkte på frihed og selvstændighed.¹ Hvis man tager anklagerne for pålydende, så kan egoisme ses som et indicium, der peger på en mangel på solidaritet og enhed i samfundet, hvilket svækker hypotesen. Omvendt synes selve diskursen og de klare idealer at vise en stærk borgerlige ideologi.

Egoisme var patriotismens modbegreb og blev ofte kædet sammen med handelsstanden og dens kapitalisme. Det er i dette lys, man skal se de mange spydige anonyme kommentarer i samtidens norske og danske aviser, hvor der gang på gang blev kaldt til våben mod den ”indre fjende” i form af upatriotiske medborgere, der enten som stereotypet modbillede eller med navns nævnelse blev hængt offentligt ud.² Omvendt var varm fædrelandskærlighed den sikreste modgift mod yppighed, forfængelighed, egen nytte, misundelse og brødnid, mens den fremkaldte venskab, sammenhold, velvilje, menneskekærlighed, mod, embedsiver og utallige andre dyder, der var forbundet med almenvellet.³

Solidaritet og social mobilitet

Ud fra et teoretisk synspunkt så er solidariteten på tværs af standsforskelle og en *vis* mulighed for social mobilitet en forudsætning for, at man kan tale om national identitet.⁴ Her må det konstateres, at det norske og især det danske samfund stadig var standssamfund, hvor der var store forskelle mellem de forskellige klassers rettigheder, pligter og sociale vilkår. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan man i de borgerlige eliter forholdt sig til dette ideologisk og praktisk, og hvilke forandringer der skete i perioden?

I dette afsnit vil jeg kun forholde mig mere overordnet til spørgsmålet, mens delelementer vil blive behandlet mere grundigt i følgende kapitler. Hans Vammen har fremhævet lighederne mellem de pietistiske idealer og den sekulære patriotisme; herunder begges ønske om at nedbryde barriererne mellem stænderne i samfundet.⁵ Dette var en almen europæisk tendens, som kraftigst kom til udtryk

¹ *DNT*, 1820: 259-60.

² Jf. Christensen 2007: 148ff.

³ *FV*, No. 1., 1827.

⁴ Jf. Østerud 1994: 68; Smith 2001: 13-14.

⁵ Vammen 1990: 287.

under Den Franske Revolution, men som også ses i f.eks. den preussiske reformbevægelse i kølvandet på statens forsmædelige nederlag til Napoleon. I sit berømte *Septemberdenkschrift* (1807) gjorde den preussiske udenrigsminister Karl von Hardenberg sig til talsmand for en total social og økonomisk reorganisering af staten, hvor stænderne ikke blev direkte nedbrudt, men hvor alle statens borgere formelt blev ligeberettigede.¹

Ønsket om at nedbryde det traditionelle hierarkiske samfund med dets privilegier gennemsyrede den offentlige debat i Danmark-Norge fra de sidste årtier af 1700-tallet. De borgerlige eliter satte spørgsmålstegn ved det bestående; navnlig adelens privilegier, der stod i grel modsætning til de borgerlige eliters meritokratiske idealer.² I sit værk om naturret skrev den indflydelsesrige professor J.F.W. Schlegel, der underviste generationer af danske og norske embedsmænd, at privilegier skete på bekostning af andre borgeres rettigheder og lighedsprincippet, og de dermed var skadelige for almenvellet, og regeringen burde derfor stræbe efter deres afskaffelse.³

På et rent ideologisk plan tog de borgerlige eliter i begge de to riger afstand fra inddeling af staten/fædrelandet/nationens indbyggere i stænder, da de alle var borgere, der havde lige borgerlige rettigheder – men ikke nødvendigvis lige politiske rettigheder.⁴ Konkret ser man en øget social mobilitet og patriotiske ideologi på flere forskellige måder. Udadtil kom den bl.a. til udtryk ved, at de ydre standsmæssige forskelle i form af beklædning og magtsymboler i portrætkunsten blev bevidst nedtonet i slutningen af 1700-tallet, hvorved den sociale differentiering blev mindre udtalt.⁵ Det betød ikke alene, at medlemmer af handelsstanden og embedsborgerskabet kom i familie, men også ved at handelspatriciatet blev forbundet med adelen, f.eks. i Norge hvor grev Wedel blev gift med storkøbmanden Peder Ankers datter. Endnu mere symptomatisk for den øgede sociale mobilitet var det faktum, at et øget antal af de optagne på universiteterne kom fra bondestanden.⁶ Flere professorer i København, som f.eks. Rasmus Nyerup og Rasmus Rask, kom fra små kår ligesom enkelte af storkøbmændene i hovedstaden havde været i stand til at kravle op fra bunden af den sociale stige. Solidariteten med almuen blev ligeledes konkret udtrykt gennem de omfattende indsamlinger til de nødlidende i både Norge og Danmark under krigen (jf. kapitel 8).

Dette betød naturligvis ikke i praksis, at de borgerlige eliter i Danmark og Norge forkastede enhver form for hierarkisk tankegang i løbet af perioden, eller at der ikke fandtes gnidninger både internt imellem handelsborgerskabet og embedsmændene og eksternt i forhold til adelen og bondestanden i de to riger, men der synes at have været en solidaritet i et omfang, der med rimelighed muliggør forestillingen om en nation i en moderne forstand af begrebet.

¹ Koselleck 2007a: 60-61.

² Christiansen 2007b: 23-14; Hansen 2004: 14-16; Heiberg 2001: 82; Engelhardt 2004: 417-18.

³ Citeret efter Mestad 2008: 38.

⁴ Damsholt 2000: 109-111, 374; Engelhardt 2004: 425; Bregnsbo 1997: 156-65; Markussen 1995: 87,100, 128-30, 178-79, 184.

⁵ Heiberg 2001: 89.

⁶ Vammen 1990: 287.

Kapitel 8: At ofre sig på fædrelandets alter

Forsvar og værnepligt

I Danmark blev soldaterne traditionelt anskuet som en separat og ilde lidt stand, men i slutningen af 1700-tallet begyndte man at se forsvaret af fædrelandet som en hellig borgerpligt. Årsagen skal findes i en europæisk dyrkelse af antikken og dens dyder; herunder de græske og romerske borgersoldater, hvis selvopofrelse blev set som et ideal.¹ En perennialistisk pointe er her, at denne type netop hvilede på antikt ideal, der var blevet genopdaget af Machiavelli i renæssancen,² og ses bl.a. i form af en national norsk hær i 1628.³ Denne ”nationale” hær bestod imidlertid kun af bønder, og selvom den byggede på en idé om pligt, så var den kun i lille grad forbundet med en national solidaritet på tværs af stænder. En forsvarspligt, der var knyttet til fædrelandet, blev aldrig systematisk realiseret på et nationalt plan før Den Franske Revolution. Værnepligten blev først universel i Danmark i 1849, men allerede ved reformen i 1788 diskuterede man en ordning, der hvilede på alle stænder, men man frafaldt tanken, hvilket viser, at tiden endnu ikke var moden til denne type nationale tanker i Danmark.⁴ I 1808 argumenterede Laurits Engelstoft for universel værnepligt,⁵ og i Norge blev den i en moderne forstand *teoretisk* indført i 1814 (jf. nedenfor). Selvom denne borgerpligt af standsmæssige og økonomiske årsager stadig var indskrænket til bondestanden, så ser man en national tankegang bag. Mens man i Norge siden 1628 havde bygget på en ”national” hær af bønder, så bestod den danske hær frem til 1803 delvist af hvervede soldater. Disse blev opgivet for en ren national hær af udskrevne bønder ud fra tanken om, at danskere ville kæmpe med en anden ånd for deres fødeland. Det blev understreget i diskursen af et klart forestillet fællesskab, hvor medlemmer af alle typer af værn og korps blev betegnet som borgere, brødre, landsmænd eller danske/norske mænd, der var knyttet sammen i et forsvar af fædrelandet.⁶

Det patriotiske krav om selvopofrelse, der var blevet prædikeret i 1700-tallet og testet i 1801, fik med krigen 1807-14 sin ilddåb, og reaktioner fortæller os noget om styrken af borgerskabets statspatriotiske eller nationale identitet. Retorisk manglede der intet. Professor Frederik Høegh-Guldberg udtrykte kun den almene diskurs, da han skrev, at for den sande patriot havde livet kun værd, så længe det var frugtbart for staten. Hvis dets frelse kunne købes ved borgerdød, så ville han med jubel gå mod tusind hvinnende kugler.⁷ Denne vilje til at ofre sit eget liv og den nationale soldats overlegenhed blev netop kædet sammen med forestillinger om kærlighed til og pligt over for kongen, samfundet, fædrelandet samt forsvar af hjemmet, ejendom, familien, kvinder, børn og gamle. Hertil kom, at man både i det norske og danske borgerskab fremhævede nationens forfædres beundringsværdige eksempel på

¹ Jf. Damsholt 2000: 236, 240, 248. Smith 2003: 176; Bell 2007: 80-81.

² Jf. Lind 1996.

³ Jf. f.eks. Rian 1997.

⁴ Damsholt 2000: 204-05, 214-15, 218.

⁵ Engelstoft 1808: 180-83.

⁶ Jf. Zahrtmann 1807: 8; Klæstrup 1820: 24-25.

⁷ Høegh-Guldberg 1815h: 191.

slagmarken. Ved at spille på forestillinger om fælles historie, pligter, solidaritet, autonomi og hjemland brugte borgerskabet dermed flere af de nationale nøgletemaer og elementer i definitionerne af nation, nationalisme og national identitet.

I Norges tilfælde blev disse temaer yderligere understreget i 1814. Allerede fra 1807 og fremefter bragte enkelte idéen om almen rettighedsbaseret værnepligt i spil. Dette skete med henvisninger til antikkens Sparta og samtidens Frankrig og argumentet om, at alle borgere fra statsministerens til tiggerens søn havde en pligt til at forsvare landet,¹ men idéen fik først en politisk dimension i 1814, hvor man under indtryk af truslen fra Sverige og skabelsen af konstitution fik en intens debat.² På selve rigsforsamlingen stødte elitens interesser og idealer sammen.³ Spørgsmålet var, om den studerende ungdom skulle være undtaget eller om værnepligten burde være en personlig pligt for alle statsborger. Den almene værnepligts hovedtalsmand, oberst Diderik von Hegermann, argumenterede her ikke kun ud fra almene borgerlige idealer om lighed og selvopofrelse, men også med henvisning til klassiske nationale temaer om at vække folkets ånd og styrke nationalkarakteren.⁴ Modstanderne fremhævede i stedet frygten for, at en personlig værnepligt ville true individets (dvs. elitens) frihed, dannelse og udøvelsen af borgerlige erhverv.⁵

Den specielle situation i foråret 1814 med ydre trusler og national begejstring sikrede det radikale synspunkt sejren – i første omgang. Grundlovens § 109 fastslog en almen værnepligt, men elitens splittelse gjorde, at det førstkommende Storting skulle afgøre, hvorvidt paragraffen i praksis skulle indskrænkes. Dette skabte en heftig offentlig debat i 1815, hvor begge partier argumenterede i nationens navn. Modstanderne fremførte, at man hverken havde råd eller behov for en stor hær længere, samt at sand fædrelandskærlighed ikke blev skabt på eksercerpladsen, men i undervisningslokalet.⁶ Denne holdning sejrede, da flertallet i Stortinget efter nederlaget i 1814 slog ind på en mindre radikal linje. Værnepligtsloven holdt fast i princippet om almen værnepligt som en personlig pligt, men indførte et væld af undtagelser, der nøje stemte overens med embedsmandsstandens interesser.⁷ At tanken om almen værnepligt ikke slog igennem i Danmark, og at den blev udvandet i Norge, bidrager til at vise, at man befinder sig begyndelsen af en nationsformation og ikke ved afslutningen (Hrochs fase C).

Frivillige korps

Manglen på almen værnepligt betød ikke, at de borgerlige eliter ikke modtog militærtræning eller var villige til at ofre sig på fædrelandets alter. Byerne havde egne borgerkorps, hvor det i teorien var

¹ *PH*, No. 35 & 36, 1810: 281-82.

² F.eks. Bøyesen 1814: 14-15; Adler & Falsen 1814: § 27.

³ Stubberud 2005.

⁴ Sverdrup, Platou & Omsen, 2. bd., 4. hf., 1814: 43-44.

⁵ Sverdrup, Platou & Omsen, 2. bd., 4. hf., 1814: 29-32; 48ff; 83; Sibbern 1870: 55-56.

⁶ Jf. Maribo 1815.

⁷ Munk & Birkeland 1874: 659ff.

pålagt enhver civil mandlig indbygger mellem 20 og 50 år at gøre tjeneste.¹ Disse korps var ikke altid populære, og særligt embedsmænd fik dispensation fra ordningen, men Slaget på Reden og Københavns Bombardement skabt blandt studenterne og de yngre borgere en stor entusiasme for dem. I 1801 blev Kronprinsens Livkorps oprettet til de studerende, mens de finere borgere meldte sig til Kongens Livjægere. Studenterkorpset var i teorien frivilligt, men reelt påtvunget af universitetet, øvrigheden og socialt pres.² Den militære ånd synes at gennemsyre alt, og Danmark blev i disse år beskrevet som en stor militærlejr fyldt med eksercerende soldater og borgerkorps,³ hvilket peger mod eksistensen af en forsvarsånd og dertil hørende identitet. De samme tendenser genfindes i Norge, hvor man allerede i august 1807 oprettede korps i flere norske byer,⁴ mens velhavende mænd, som grev Wedel og købmanden Ludvig Mariboe, oprettede private militære korps.⁵ De frivillige korps bar imidlertid præg af manglende øvelse, manglende vilje til at underordne sig officerer og til at opgive elitens bekvemmeligheder, hvilket gjorde de næsten ikke blev anvendt.⁶

Det klareste eksempel på borgerlig forsvarsvilje i Danmark findes blandt studenterne, som havde bevist denne i praksis i 1801 og 1807 og som i 1813-14 var parat til at kæmpe mod Karl Johan i Jylland. Bevægelsen var dog splittet på spørgsmålet om religion, da Grundtvig krævede, at kun mænd med sand Guds frygt burde deltage.⁷ På tværs af de forskellige partier stod det dog klart, at man ønskede at kæmpe for Danmark og foreningen med Norge. Omvendt blev de besatte hertugdømmer ikke nævnt. Dette kan tolkes som et udtryk for betydningen af et dansk-norsk fællesskab, mens statens tyske statsborgere ikke fik nogen opmærksomhed af de dansk-norske studenter. Projektet blev imidlertid aldrig realiseret, da fredsforhandlingerne allerede var gået i gang.

I Norge gentog mønstret fra 1807 sig i 1814, hvor mange borgere og studenter meldte sig for at kæmpe mod de ”svenske Despoter”.⁸ Netop appellerne til nationale stereotyper og centrale nationale temaer, som hjemlandet, autonomi og forfædre, går igen i appellerne til at melde sig frivilligt, der var med til at skabe forestillinger om en folkekrig.⁹ Krigspropagandaens anvendelse af historiske eksempler og national retorik blev plantet i frodig jord. Forfatterinden, Moer Koren, talte om hvordan Ponto Corvo (Karl Johan) og hans niddingshær ville blive udslettet på samme måde som Zinklair og hans mænd i 1612, mens hun stolt noterede sig, at hendes søn i fædrelandskærlighedens navn var trådt ind i et frivilligt korps.¹⁰ En anden kvinde gik endnu længere, da hun i avisen tilbød ”liig en anden Amazone eller Skjoldmø” at organisere og anføre et armékorps af kvinder.¹¹ Denne form for

¹ Rubin 1970 [1892]: 145-46.

² Jf. bl.a. Hatting 1988: 72-73.

³ Hedegaard 1975, I: 164.

⁴ Daae 1891: 312; Erslund & Holm 2000: 289; Ottosen 2009a: 128-29.

⁵ Aall 1859: 142.

⁶ Ottosen 2010b.

⁷ Grundtvig 1814; Werlauff 1873-74: 337; Hatting 1988: 81.

⁸ Daae 1891: 371-72.

⁹ Jf. Christian Frederik 1814.

¹⁰ Koren 1915, II: 108-09.

¹¹ Citeret efter Øverland 1909: 22.

ligestilling var man dog endnu ikke klar til i Norge, men forsvarsviljen må ses som udtryk for stærk identitet i borgerskabet, der ikke kan betegnes som andet end national efter adskillelsen fra Danmark.

Landeværnet

Tanken om forsvarspligt fandt ikke kun sit udtryk i tanker om værnepligt og borgerkorps, men ligeledes i hvad man med et moderne begreb kan kalde et hjemmeværn. Her kolliderede borgerskabets patriotiske og nationale idealer med bøndernes lokale og regionale virkelighed. I 1801 havde man i Danmark oprettet landeværnet ud fra tanker om et folk i våben, der forsvarede dets hjem, provins og *fædreland*. Det sidste skulle stå sin prøve med den britiske landgang på Sjælland i 1807, hvor både landeværnet på Sjælland og Lolland-Falster blev mobiliseret. På Sjælland lykkedes det, især takket være patriotisk stemte lokale embedsmænd, at få samlet landværnet hurtigt. Der var dog ingen patriotisk glød, og der var en modvilje – som blandt europæiske bønder generelt – mod at blive hevet bort i høsttiden.¹

På Lolland-Falster var situationen vanskeligere. Bønderne kendte ordlyden af den oprindelige forordning, der begrænsede forsvaret til ens provins. De havde derfor ingen intention om at forlade ”deres Land”; hvorved de forstod Lolland-Falster og ikke Danmark.² Eksemplet understreger den modernistiske pointe, at almuen havde en regional eller lokal horisont og ingen national identitet. General Oxholm prøvede uden held at forklare dem, at Lolland-Falster senere var kommet under det sjællandske regimentsdistrikt, ligesom han uden effekt forsøgte at vække dem med patriotiske appeller og hurraråb for konge og fædreland. Stemningen på øerne var nærmest oprørsk, og flere gange truede de lokale med at skyde generalen eller de få, der ønskede at marchere med ham. Mod alle odds lykkedes det til sidst at få fragtet landeværnet fra øerne til Sjælland. Sammen med deres sjællandske våbenbrødre mødte de her et britisk korps under sir Arthur Wellesley. Enkelte kæmpede stål-sat, men størstedelen fik ”kanonfeber” blot ved synet af fjenden.³ ”Træskoslaget”, som det blev døbt i København, blev hårdt bedømt af borgerskabet, da landeværnet havde svigtet *deres* patriotiske idealer og forestillinger om at være dansk. Kritikken var i bund og grund urimelig, da landeværnet hverken havde den nødvendige træning, udstyr eller ledelse, men eksemplet viser med al tydelighed, at den danske almue var upåvirket af statspatriotisme, nationalpatriotisme og nationalisme, hvilket til dels stadig var tilfældet i 1848-51.⁴

Med andre ord så befandt man sig stadig milevidt fra Hrochs fase C, hvilket understreger, at man ikke var i nærheden af at færdiggøre nationsbygningen. Den samme pointe kan fremhæves i forhold til Norge, hvor Morten Nordhagen Ottosen i øjeblikket er i gang med et større studie af bøn-

¹ F.eks. Mynster 1884: 174.

² Thanch 1807: 6, 10-11.

³ *Meddelelser fra Krigsarkiverne* 1888, 3; 105.

⁴ Jf. Frost 2008.

dernes holdninger og handlinger under krigen 1808-14,¹ hvoraf en række forarbejder allerede er publiceret eller under udgivelse.² Disse illustrerer, at man ikke – modsat hvad hidtidig forskning ofte har hævdet – kan tale om en folkekrig i Norge i disse år.³ Selvom nogle bønder meldte sig frivilligt, så kan deres motiver ikke tolkes som entydigt patriotiske. Det lokale bondeforsvar var netop lokalt, og det skete med henvisninger til frygten for plyndring, vold og voldtægt, mens nationale nøgletemaer var sjældne og tanker fra keredoktrinen næsten fraværende. Denne tolkning stemmer fint med både den danske empiri og den nyere forskning i folkelig modstand i Europa under Napoleonskrigene.⁴ Linda Colley har for Storbritanniens vedkommende vist, at der i 1798 fandtes den samme manglende vilje til at kæmpe uden for lokalt område, samt at patriotismen var svagest i landdistrikterne.⁵

Døden for fædrelandet

Borgerskabets idealer om selvopofrelse, pligt og forsvarsvilje blev i Danmark-Norge iscenesat med de samme pseudoreligiøse træk, som man finder andre steder på kontinentet i perioden, hvilket afspejler sig i samtidens forestilling om at ofre sig på fædrelandets alter. Det var ikke alene det ultimative offer, som borgeren kunne yde, men det blev set som en hæderfuld og nærmest lykkelig handling. Præcis som i den kristne teologi talte mænd, som professor Kierulf, om de faldne som mænd, der havde taget et skridt mod en højere bestemmelse, og derfor ikke skulle begrædes eller ynkes, men prises og misundes, da de evigt ville blive mindet.⁶ Den unge løjtnant Bruun, der faldt under hovedstadens belejring, havde ifølge pressen lidt en ærefuld død for fædrelandet.⁷ Mere end 500 københavnere af alle stænder deltog i hans begravelse, der kan ses som en kollektiv manifestation og belønning for den unge helts offer.⁸ I god overensstemmelse med nationalismeteorien blev nationen/fædrelandet af danskere og nordmænd her gjort til en objektiv størrelse, som man ud af kærlighed ofrede sig for.⁹ Denne dyrkelse af selvopofrelse og døden for fædreland bliver ofte forbundet med nationalisme og national identitet,¹⁰ men i dette tilfælde synes det at være afgørende, præcis hvad der blev forstået ved fædrelandet – et spørgsmål, der vil blive drøftet i kapitel 11.

Især faldne norsk og danske officerer blev set som martyrer. Tendensen bør ses i lyset af Den Franske Revolution, de antikke idealer og Slaget på Reden. Her var de ca. 1000 faldne danskere og nordmænd blevet gravlagt i en fællesgrav udformet som en oldnordisk gravhøj, der i sig selv understreger den betydning forestillinger om historie og kontinuitet blev tillagt (jf. nationsdefinition

¹ Ph.d.-afhandlingen *Krig, lojaliteter og identiteter i norske grenseregioner 1808-1814* (2009-2012).

² Ottosen 2009a; Ottosen 2009b.

³ Ottosen 2009a.

⁴ Ottosen 2009a; Esdaile 2005: 88-92; Scotti-Douglas 2005: 152-154; Hartley 2005: 185.

⁵ Colley 1992: kap. 7.

⁶ Kierulf 1807: 295-97.

⁷ Hansen 1983: 103.

⁸ Ræder 1845: 163.

⁹ Anderson 2000 [1991, 1983], s. 141-44; Smith 2003: 219ff, 234ff.

¹⁰ Smith 2003: 219ff. Hutchinson 2005: 137-43.

og nøgletemaer). Selve bisættelsen foregik under afsyngelsen af patriotiske sange, hvorefter det store ligtog skiltes fra hinanden ”med den Følelse, at Døden i Kamp for Fædrelandet er hæderlig og skøn.”¹ Den patriotiske rørelse, som den ”Glorværdige” 2. april 1801 skabte i både Danmark og Norge, gjorde årsdagen til det tætteste, man kom på en ”nationaldag” i begge lande.²

Den primært statspatriotiske kult omkring Slaget på Reden blev formet gennem patriotiske sange, optrin og teaterforestillinger, som de borgerlige eliter skabte til at mindes, ære og erindre de faldnes offer for fædrelandet. Det mest markante eksempel var H.C. Knudsens ”Dannebrogsvalfart”, der kan beskrives som ritualer i en kirke viet til fædrelandet. Thomas Lyngby har beskrevet begivenhederne, som borgernes symbolske soning for den ubalance heltenes død havde skabt i fællesskabet. De levende stod i gæld til de døde, hvilket de gjorde bod for ved at erindre, minde og ære dem.³ Erfaringerne fra 1801 hang ved under krigen 1807-14, hvor kulten for fædrelandets døde igen blussede op. Et godt eksempel er jordfæstelsen af faldne nordmænd efter et britisk angreb på Bergen 16. maj 1808. Ifølge pressen viste folket her deltagelse og entusiasme. Præsten talte om et blodigt offer for kongen og fædrelandet, som man mindedes med taknemmelighed, mens han til de efterladte fortalte, at de med smerte havde købt den hæder, som deres mænd og sønner havde vundet. Efter gravtalen istemte alle ”Held for Kongen og Fædrelandet”, der blev fulgt af en sang, der fremhævede offer, ære og minde.⁴ Denne offentlige kultur havde klare tendenser i retning af en sekulær samfundsreligion, der byggede på klare forestillinger om et hjemland/fædreland, som man identificerede sig med og i fællesskab er forpligtet over for, og hvis autonomi man burde kæmpe for. Hermed var den borgerlige diskurs i Danmark-Norge præget af nationale nøgletemaer.

Men hvordan skulle man reagere, hvis ens søn, bror, mand eller kæreste ofrede sit liv på fædrelandets alter? Idealet var klart. I digtet *Synet* (1807) blev det beskrevet, hvordan en far sender sin yngste søn samme vej som sine tre faldne brødre,⁵ mens en moder, ifølge præsten Ole Brasen, burde reagere på nyheden om sin faldne søn ved fattet at svare, at hun havde født ham til at strides for fædrelandet og holde intet – end ikke livet – for kostbart for dets vel.⁶ Dette reaktionsmønster kan forekomme nutiden fjernt og urealistisk, men man skal ikke undervurdere betydningen af disse idealer – især ikke i officersstanden. Eksempelvis håbede den norske oberst Nicolai Tidemand, da han indskrev sin søn på søkadetakademiet, at denne i stedet for et langt liv ville finde en ærefuld død for fædrelandet.⁷

Selvom man i nogle tilfælde bevidst undlod at afholde dissiderede militære ceremonier, så var bisættelsen af faldne officerer, soldater og matroser i flere tilfælde kollektive manifestationer af nordmændenes og danskernes fædrelandskærlighed,⁸ der både indeholdt optog gennem byen og (national)patriotiske grav-

¹ Citeret efter Lyngby & Skougaard 2001a: 68.

² Møller 1830: 154-55.

³ Lyngby & Skougaard 2001a 73-74. Jf. Lyngby 2001b.

⁴ *BAE*, 21.5.1808.

⁵ Høegh-Guldberg 1815g: 133-34.

⁶ Brasen 1808: 9.

⁷ Tidemand 1881: 194. Jf. Jessen 1808: 3.

⁸ Brekstad 2007: 44.

taler. En af de nordmænd, der ofrede sit liv på fædrelandets alter, var fændrik Halvor Tollefsen von Sæter, der fandt heldedøden i slaget ved Præstebakke. Han blev begravet i en laurbærbeklædt kiste til gravsang af 12 unge hvidklædte piger og de fremmødte officerer, hvori han blev hyldet for mod, pligt og ofret for Norge, som de levende ("Norges Sønner") svor at værge.¹ De afdøde heltes offer gav dem et krav "paa Fædrelandets hædrende Minde", som skulle være deres belønning i al evighed,² ligesom deres patriotiske eksempel både i teori og praksis tjente til at opildne unge vordende officerer.³ Inspireret af Laurits Engelstofts værk om nationalopdragelse (1808) finder man både i Danmark og Norge tanker om årlige mindehøjtideligheder i forbindelse med den igangværende krig,⁴ men idéen blev aldrig realiseret – bl.a. fordi de ville fremhæve de nutidige ofre på bekostning af fortidens helte og de, som tjente fædrelandet med fredelige sysler.⁵

Flere steder i Danmark rejste man monumenter og mindetavler over de faldne; herunder på Sjællands Odde (1808), Store Magleby (1809) og Anholt (1811). De hædrer de døde samt minder de overlevende og fremtidige generationer om de faldnes offer med den indbyggede appel om ikke at lade dette være forgæves.⁶ Mindesmærkerne havde en klar "demokratisk" tendens, da alle faldnes ofre – på tværs af rang - (næsten) blev ligestillet, hvilket peger i retning af en moderne og national samfundsopfattelse. Mindesmærket på Odden blev ligesom det på Holmens Kirkegård (1801) rejst for private midler og uden at nævne kongemagten.⁷ Selve mindesmærket bestod af en søjle med en urne på toppen, der symboliserede fædrelandets alter, som de faldne havde ofret sig på, hvilket understregedes af indskriften, der omtalte de døde som "Fædrenes værdige Sønner". Tidens mindesmærker knyttede an til en udenlandsk og historisk inspiration i form af antikkens Rom, Panteon i Paris og Westminster Abbey i London. Tanken om at hædre fædrelandets store sønner genfindes i de danske medier både i de første krigsår og efter krigen, hvor bl.a. C.F. Hansen forestillede sig at skabe et dansk Panteon i den nye Frue Kirke.⁸

Norge adskiller sig her både fra Danmark og resten af Europa, da man med undtagelse af monumentet over Christian August fra 1810 først for alvor opstillede mindesmærker over begivenhederne i forbindelse med de forskellige hundredårsjubilæer i perioden fra 1908-1914, der mere afspejler den nationale rus efter opløsningen af unionen med Sverige i 1905. Årsagen hertil er uklar, men en mulig forklaring kunne være manglede ressourcer under krigen, mens man efter krigen af politiske årsager undlod at opstille monumenter for ikke at provokere unionspartneren Sverige og den fælles konge. En mere modernistisk tolkning kunne være, at det først var efter 1850, at man fik et behov for dette element i nationsbygningen. Et eksempel herpå kunne være "Dreyer-Stubben", der blev rejst i 1850'erne. Der er ingen tvivl om, at nationale monumenter blev langt mere almindelig i denne del af nationsbygningsprocessen, men omvendt bør det

¹ BS, 1808: 114.

² Rynning 1809: 10; Høegh-Guldberg 1815h: 202.

³ Schrøder 1924: 19.

⁴ Engelstoft 1808: 259-60

⁵ Pavels 1866: 20.12.1812.

⁶ Jf. Koselleck 2002h.

⁷ Kryger 1991: 378-79; Lundgreen-Nielsen 1992a: 110-11.

⁸ NSK, 17.1.1807; 18.6.1808; SV. No. 11. 1822; Lyngby 2007: 132.

påpeges, at man allerede efter Slaget på Reden i Øvrelandet i Trondhjem Stift opsatte en mindeplade for de faldne nordmænd¹ og at man ivrigt diskuterede forskellige typer af nationale monumenter i forbindelse med 17. majfejringen (jf. kapitel 18).

Indsamlingerne efter Københavns Bombardement

Borgerskabets offervilje, solidaritet og identifikation med stat eller nation bør ikke kun tælles i blodsdråber, men også i klingende mønt og kærre med forsyninger, som blev indsamlet i Danmark og Norge under krigen. Her kunne de borgerlige eliter – uden selv at sætte livet på spil – bekræfte deres statspatriotisme og/eller nationale identitet for sig selv og ikke mindst deres landsmænd ved at vise solidaritet med fællesskabet. Fænomenet var i sig selv ikke nyt, da det allerede var blevet set bl.a. ved Christiansborg Slots brand i 1794 og Slaget på Reden i 1801.²

Under Københavns belejring i 1807 så man en tydelig vilje til at bidrage til forsvaret. Borgerskabet tog hurtigt og uopfordret initiativer til subskriptioner til fordel for ”Fædrelandets Forsvarere”, sårede og efterladte familier. Det lykkedes at indsamle store mængder af penge, mad og materiel, der blev doneret af mindst 500 forskellige borgere.³ Donationerne var især beregnet til byens fattige, der ikke var indrulleret i borgerkorpserne, og som blev betalt af øvrigheden for at gå på voldene. Der var således et element af aflad i indsamlingerne, men man bør ikke frakende de borgerlige eliter en følelse af solidaritet med den bredere befolkning af den grund. Diskursen understregede enstemmigt, at indsamlingerne gik til medborgere og medbrødre, og de skete i fædrelandet og Danmarks navn med appeller til den fædrelandskærlighed, der besjælede alle gode danske borgere.⁴ Den omfattende størrelse og effekt af borgernes initiativ afspejles i officielle opfordringer, bekendtgørelser, taksigelser og prædikener.⁵

København havde knap kapituleret før nye indsamlinger blev begyndt, som Jacob Thode Ræder har inddelt i tre kategorier: 1) til hovedstadens brandlidte, 2) til de sårede og faldnes efterladte og 3) til bygning og udrustning af en ny flåde (jf. nedenfor). Hertil kan man tilføje tre andre kategorier i Danmark-Norge: 4) almene bidrag til fordel for fædrelandet/staten 5) indsamlinger til fordel for krigen og de lidende norske grænseprovinser i Norge 1808-09 samt 6) til skabelsen af et norsk universitet. De sidste to foregik især – men ikke udelukkende - i Norge (jf. nedenfor). Offerviljen var stor og strakte sig over hele Danmark-Norge inkl. hertugdømmerne, hvor både rige og fattige bidrog. Gårdmænd, godsejere og skovejere over hele Danmark gav store mængder af egetømmer til nye skibe, nogle borgere gav alt hvad de havde, mange donerede deres sølvtøj, embedsmænd bad om at få holdt deres løn tilbage, officerer gav deres epauletter af guld og sølv, børn der gav deres sparepenge og anonyme rigmænd donerede i fædrelandets navn beløb i størrelsesordenen 10.000 rdlr.⁶ Opfindsomheden var stor blandt

¹ Engelstoft 1808: 261.

² Bjørn 1995: 168; Engelhardt 2001: 37.

³ *Dagen*, No. 146, 1807; *Adresse-Avisen*, 18.8.1807; Boyesen & Holten 1807; Bruun 1807b: 52. Jf. Münter 1807: 61.

⁴ Begjering af 16.8 & Bekjendtgjørelse af 17.8, Lange 1807.

⁵ Jf. Hansen 1807a: 153-54; Fallesen 1807c: 6-7; Ræder 1845: 364.

⁶ Hedegaard 1975, I, 115; Engelhardt 2001: 37-38; *Dagen*, 29.6.1810; *DLTT*, 10.2.1816.

borgerskabet, og indsamlingerne indskrænkede sig ikke alene til subscriptions. Der blev udgivet bøger, pjecer, prædikener, digte og mindeblade (som *Fædrenelandske Kirkegaard*),¹ opsatte teaterstykker, åbnede udstilling og afholdt højtideligheder, hvor overskuet gik til en eller flere af de nævnte indsamlinger. Dette synes at bekræfte eksistensen af et forestillet fællesskab i det danske og norske borgerskab, men hvorvidt dets karakter var statspatriotisk eller nationalpatriotisk, er svært at afgøre på denne baggrund.

Indsamlinger til flåde og matroser

Flåden havde været statens stolthed og garanten for dens sikkerhed, hvilket forklarer, hvorfor så mange danskere og nordmænd var villige til at ofre sig for dens genopbyggelse, og de matroser, der kæmpede for fædrelandet. Alene i sølv og penge modtog Admiralitetet 697.783 rdlr. kurant og 21.213 i rigsbankspenge. Sølvet blev ifølge forordningen af 24. december 1808 lavet til mønter og præget med inskriptionen ”frivilligt Offer for Fædrelandet”. Rundt om indskriften var der en egekrans, der symboliserede opofrelsen for borgersamfundet.²

Det største private initiativ kom fra H.C. Knudsen, der gentog succesen med sin Dannebrogsvalfart i 1801. Hovedformålet for indsamlingen var at hjælpe de danske og norske krigsfanger, som det lykkedes ham at indsamle mere end en halv mio. rdlr til fordel for.³ Flere tilbød enten tømmer til opbyggelsen af en ny flåde eller direkte selv at bygge skibene. Eksempelvis gav Tønning by et skib som ”Gave paa Fædrenelands Alter, som Pant paa sin Troskab”.⁴ De samlede donationer til flåden resulterede i skabelsen af i alt 173 kanonfartøjer i Danmark.⁵ Indsatsen skal ses i lyset af, at egetræer var en mangelvare. Det blev derfor set som patriotisk, at de døde blev begravet i en kurvekiste i stedet for trækister.⁶ I Norge donerede borgere i alle de store norske byer ca. 100 kanonbåde og kanonjoller,⁷ der skulle bruges til det norske kystforsvar. I Trondhjem konstaterede man i begyndelsen af 1808, at alle ”offentlige indenlandske Tidener ere opfyldte med fortegnelser over de mange velvillige Gaver der ydes paa Fødelandets Alter”,⁸ derimod var det allerede på dette tidspunkt sjældent, at man finder notitser om norske indsamlinger til fordel for en fælles flåde, staten eller københavnere, hvilket kan tolkes som et udslag af en norsk nationalpatriotisme. Fokus i de norske aviser var i stigende grad på indsamlinger, der enten gjaldt ens by eller Norge og ikke et statspatriotisk fædreland.

Kronprinsen befalede, at navnene på giverne samt deres donationers omfang skulle trykkes i *Danske Statstidende*.⁹ I *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* påbegyndte man i slutningen af november 1807 at

¹ Mindeblad udgivet af H.C. Knudsen, der indtjente 30.000 Rdlr. Neiiendam 1925: 23.

² Jf. Garde 1835: 419-22; Ræder 1847: 8.

³ Rubin 1970 [1892]: 475.

⁴ Møller 1808: 53.

⁵ Garde 1835: 609-27; Ræder 1847: 8-10.

⁶ Rubin 1970 [1892]: 545.

⁷ Jf. Tranberg 2010: under udgivelse.

⁸ *TAE*, No. 3., 1808: 1-2.

⁹ Ræder 1847: 8.

have en fast rubrik under navnet ”Hædersminde”, hvor enhver kunne skrive ind og berette om hædersmænd”, besjæle af sand Fædrelandskjerlighed, have tilbudet sig at bidrage til atter at ophjælpe og forøge Dannemarks Søværn”,¹ mens man i *Dagen* først i januar 1808 begyndte at trykke lange lister på forsiden med de patriotiske bidrag til den nye flåde både fra personer, byer og amter.² Hermed kunne borgerne stille deres patriotisme til skue, men omvendt indebar listerne også et element af social kontrol og pres, da naboen kunne vurdere om ens patriotisme var ”stor nok”, men donationerne understregede eksistensen af et forestillet fællesskab hvor i det mindste borgerskabet stod sammen om en fælles sag, der blev forbundet med nationen eller staten. Her er det værd at bemærke, at de forestillede fællesskaber, der kom til udtryk i medierne netop blev adskilt, da der primært blev nævnte norske bidrag i norske aviser og danske bidrag i danske aviser.

Indsamlingerne i Norge

Ud over bidragene til de allerede nævnte sager så havde mange i den norske borgerlige elite med hud og hår kastet sig ind i at sikre Norges kornforsyning ved initiativer forbundet med udskibningen fra Danmark og opbygningen af magasiner. Den store mobilisering af offentligheden bag de patriotiske – eller rettere nationalpatriotiske – indsamlinger fandt imidlertid først sted med krigen mod Sverige. Kampen i hjemlandet tændte en nationalpatriotisk glød hos nordmændene, der donerede enorme summer og indsamlede store mængder af fødevarer og tøj. I Christiania var drivkraften grosserer John Collett, der anskuede sit initiativ som sin pligt som *nordmand*.³ Det samme mønster gentog sig i andre norske byer, hvilket viser identifikationen med nationen.

Indsamlingen til fordel for de norske krigere var ikke forbeholdt det norske borgerskab, da både danske borgere og norske bønder bidrog. I København påbegyndte Grosserer Societetet og en række norske og danske embedsmænd uafhængigt af hinanden subskriptioner til fordel for ”vore Norske Brødre”, der kæmpede mod ”Landets Fiender”. De to initiativer slog sig hurtigt sammen til én kommission, der bestod af en række af Danmarks og statens ledende embedsmænd, professorer og største købmænd.⁴ Ud over de materielle gaver lykkedes det dem at indsamle 167.845 rdlr.⁵ Teologen Jens Møller skrev herom: ”min Kone og jeg skjænkede alt vort undværlige Sølv [...], dels til en ny Flaade, dels til Understøttelse for de tapre Nordmænd. Dog – ligesom dette var simpel Borgerpligt, saaledes faldt det i hine en ædel Begeistrings Dage ikke Nogen ind, at man kunde handle anderledes.”⁶ Ordene og gaverne understregede det bånd, som det danske borgerskab oprigtigt følte til Norge.

¹ *NSK*, 27.11.1807: 213.

² *Dagen*, 5.1.1808.

³ *BS*, 22.4.1808: 15; *BS*, 27.4.1808: 29.

⁴ *Dagen*, 3.6.1808.

⁵ *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1888, 3: 373.

⁶ Møller 1895-97: 259-60; jf. *Dagen*, 31.3.1809.

Indsamlingen blandt de norske bønder er grundigt blevet skildret i en ny artikel af Anna Tranberg.¹ Disse kollektioner bestod især af tøj, som soldaterne desperat manglede efter man var blevet afskåret fra klædefabrikkerne i Danmark. Initiativet kom fra prins Christian August og blev iværksat af landets bisper, og den gjaldt alle typer klædesager fra bønderne – enten mod betaling eller som gaver. Det står uklart, i hvilket omfang bønderne valgte den ene eller anden løsning, men en stor del blev med sikkerhed givet uden godtgørelse. Umiddelbart kunne det tolkes som et udtryk for patriotisme eller national identitet, men Tranberg har utvivlsom ret, når hun fremhæver vigtigheden af at skelne mellem borgerskabets og bøndernes motiver. Når man ser på den borgerlige retorik og diskursen i det nyoprettede propagandaorgan, *Budstikken*, så er den gennemsyret af nationalpatriotisme, hvor ofre blev gjort i fædrelandets, Norges og nationens navn. Bønderne synes at have haft mere jordnære motiver, da de klæder, de lavede, og de gaver, de gav, næsten altid gik til gutterne fra lokalsamfundet, der var ved fronten. Med Tranbergs ord så gav borgerne af kærlighed til fædrelandet, mens almuekvinderne gav af kærlighed til deres sønner.²

Efterhånden som invasionen blev slået tilbage, ændredes målet for donationer sig fra understøttelse af hæren til hjælp for efterladte og grænselandskabernes genopbyggelse. Hertil sendte man madvarer, heste og sædekorn, så ens ukendte landsmænd igen kunne komme på fode. Overskuddet fra salget af *Budstikken* gik ligeledes til en fond for norske soldater, matroserne i ”Prisonen” samt efterladte familier.³ Den næste store sag for den norske nationalpatriotisme var universitetssagen, hvor man indsamlede mere end 782.000 rigsdaler samt årlige bidrag af penge og korn.⁴ Alt dette bekræfter eksistensen af et klart nationalt forestillet fællesskab i det norske borgerskab.

Indsamlingerne i 1814 og efterfølgende

Krigstræthed, inflationen og dårlig økonomi mindskede evnen og viljen til at ofre en skærv på fædrelandets alter. I Danmark ser man de sidste krampetrækninger ved indsamlingerne i forbindelse med Karl Johans invasion af hertugdømmerne i december 1813. Diskursen var her nationalpatriotisk med referencer til et dansk ”vi” og en hær af kæmpende danske brødre ved Ejderens bred, der stred for fædrelandet, uden man nævnte Holsten, der var besat.⁵ Enkelte bidrag gik op til 3.000 rdlr., men gennemgående var donationerne beskedne, hvilket afspejler et borgerskab, der var mentalt og finansielt kørt ned efter syv års krig.

Anderledes så det ud i Norge. Det skyldtes ikke, at økonomien var bedre eller ofrene havde været mindre, men at man kæmpede for frihed og selvstændighed mod det ”svenske åg”. I Trondhjem donerede indbyggerne store beløb både i danske og engelske penge samt i sølv, kobber og fødevarer

¹ Tranberg 2010: under udgivelse.

² Tranberg 2010: under udgivelse.

³ BS, 31.3.1810: 257, 259.

⁴ Overland 1909: 283.

⁵ *Dagen*, 1.1.1814.

til ”vort gienfødte Fædrelands Tjeneste”,¹ mens kvinderne gav deres smykker til brug for Christian Frederiks kongekrone.² På samme måde lød der opfordringer til, at man som i Christian 2.s dage ofrede kirkesølvet i alle Norges 880 kirker til fordel for krigen. Da den nyvalgte konge forlod Eidsvold den 21. maj 1814, havde borgerne i Christiania indsamlet 175 kg sølv og en anselig mængde guld, kobber og engelsk valuta.³ Donationerne skete dog ikke altid af frivillighedens vej. I Trondhjem blev købmændene kaldt op på rådstuen efter prinsens ordre, hvor de skulle opgive, hvor meget korn de ville donere. De, der nægtede, blev opført i protokollen som ”slette Mænd i Samfundet”. Omvendt kunne giverne regne med regentens gunst.⁴ Hermed synes de modernister, der taler om en instrumentel brug af nationalisme, at have en pointe. At dette skete, er der næppe den store tvivl om, men spørgsmålet er, om hvorfor appellerne havde succes? To forklaringer kan være borgerskabets egeninteresse og social kontrol, men når hele den norske offentlighed, breve og dagbøger i 1814 var gennemsyret af nationalisme, så synes den at måtte bygge på allerede eksisterende nationale eller nationalpatriotiske idéer – og ikke blot Christian Frederiks politik.⁵

Viljen til selvstændighed og hengivenheden over for den nye konge gjorde, at Christian Frederik næsten daglig modtog deputationer fra forskellige byer med gaver og donationer.⁶ Selv efter konventionen på Moss modtog først kongen og siden Stortinget tilbud om penge, forsyninger og yderligere mænd.⁷ Med foreningen med Sverige forsvandt selvopoffrelsen, og de norske blade revsede borgerne for deres sløvhed og ligegyldighed.⁸ Landets finanser lå i ruiner, og Stortinget forsøgte i 1816 ad frivillig vej at få befolkningen til at skabe en grundfond til den nye norske bank med appeller til fædrelandssind,⁹ men folket havde enten ikke viljen eller evnen hertil, og staten måtte under protester fra det trængte erhvervsliv og oprørske bønder ty til særskatter. Almuens førmoderne reaktionsmønster, hvor politisk utilfredshed blev udtrykt gennem appeller til kongen, selvtægt og lokale oprør, understreger den modernistiske pointe, at der endnu ikke fandtes en national bevidsthed hos bønderne.

Kapitel 9: Patriotiske selskaber og kampen mod luksus

Økonomi, patriotisme og fastlandsspærringen

Den langsomme glidning bort fra merkantilisme og i retning af liberalisme, som handelsstanden støttede, blev effektivt stoppet med krigsudbruddet i 1807. Den dansk-norske udvikling må ses inden for rammerne af europæisk politik og økonomi. Staten var netop blevet trukket ind i krigen pga. Napole-

¹ Aall 1859: 373.

² Mykland 1955: 91.

³ Daae 1891: 371; Wergeland 1830b: 149.

⁴ Hornemann 1965: 59.

⁵ Jf. Smith 2001 [1998]: 94.

⁶ Christian VIII 1914: 235.

⁷ Hansen 1861: 15-16; Munk & Birkeland 1874: 129; Blom 1860 [1823]: 230-31.

⁸ Schnitler 1911: 32.

⁹ DNR, 13.7.1816.

ons økonomiske krigsførelse mod Storbritannien i form af fastlandsspærringen,¹ og det var præcis denne tankegang, som Frederik 6. applicerede ved krigsudbruddet 16. august 1807.² Som et ekko af Napoleons Berlindekret blev alle britiske varer, breve og penge beslaglagt og britiske borgere tilbageholdt, hvilket blev fulgt op af en række forordninger, der kulminerede med indførelsen af dødsstraf for handel med Storbritannien.

Det var en logisk konsekvens af krig og blokade, at økonomien måtte vendes indad, og i de følgende år resulterede det i oprettelsen af en række nationalpatriotiske selskaber, der arbejdede på autarki. Hermed ser man på det økonomiske plan en udvikling, der utvetydigt blev forbundet med de nationale nøgletemaer autonomi og enhed. Markus Rubin har kaldt dette for en tilbagevenden til ”Regeringsmerkantilisme”,³ men initiativet til den nye nationale økonomi kom ikke fra regeringen, men fra borgerskabet, og derfor er begrebet misvisende. Man bør snarere, som Ernst Bjerke, tale om kameralisme.⁴ Det var en ideologi, der var populær blandt embedseliten, og som ønskede at erstatte udenrigshandel med indenlandsk produktion i nationen. Det handlede om at udnytte nationernes råstoffer, oplyse befolkningen, forbedre produktionsmåderne og opbygge en industri, og dermed skabe en autonom statslig *eller* national økonomi.

Der var delvist tale om gammel vin på nye flasker. Over hele Europa og USA var der i 1700-tallet blevet skabt patriotiske selskaber, der ved at beskrive landenes geografi og ressourcer og forbedre landbruget, erhvervet og industrien havde arbejdet for statens bedste.⁵ Men de nye selskaber adskilte sig delvist på to områder. Juliane Engelhardt har fremhævet, at de klassiske patriotiske selskaber ikke havde nationale fjendebilleder.⁶ Dette var bestemt ikke tilfældet i hverken de nye danske eller norske selskaber, der var præget af en national retorik og klare nationale modidentiteter.⁷ Hertil kom, at mens de traditionelle selskaber enten havde virket på et lokalt, regionalt eller et statsligt niveau, så arbejdede *især* Selskabet for Norges Vel på et nationalt niveau, og i det mindste nogle af dets medlemmer stræbte efter en økonomisk uafhængighed fra både Storbritannien og Danmark. Hermed adskilte de nye selskaber sig fra de traditionelle patriotiske selskaber og begyndte navnlig i det norske tilfælde at minde om nationale bevægelser, der var forbundet med idéer om autonomi, enhed og identitet.

Selskabet for indenlandsk Kunstflid

Det første initiativ var dansk og blev affødt af et indlæg i tidsskriftet *Penia* af juristen Johan Hendrich Bärens, der opfordrede danskere og norskemænd til at forkaste alle fremmede varer til

¹ Om blokaden generelt: Aaslestad 2007; Aaslestad 2009; Best 1980: 82, 99-100; om Danmark specifikt: Ruppenthal 1943; Rubin 1970 [1892].

² Jf. Rubin 1970 [1892]: 322ff.

³ Rubin 1970 [1892]: 434-35

⁴ Bjerke 2008; Collet & Bjerke 2009.

⁵ Jf. Engelhardt 2001, 2004, 2007.

⁶ Engelhardt 2001: 41.

⁷ Dette berører Engelhardt, men uden at analysere det. Engelhardt 2004: 450.

fordel for indenlandske,¹ hvilket han i begyndelsen af 1808 fulgte op med en udførlig appel om økonomisk krigsførelse og uafhængighed,² der afspejler den livlige debat om sagen, som fandtes i den danske presse i slutningen 1807 og begyndelsen af 1808.³ Selve initiativet til Selskabet for indenlandsk Kunstflid kom i en indbydelse til alle danske og norske mænd fra naturforskeren Carl Gottlob Rafn den 28. november 1807 (holstenere blev her, som i andre sammenhænge, forbigået). Formålet var at understøtte indenlandsk manufaktur samt at skade fjenden ved at forpligte sig til ikke at købe engelske varer.

Indbydelsen blev trykt i begyndelsen af 1808 og med øvrighedens hjælp rundsendt, og den 8. februar kunne selskabet konstituere sig. Samtidig foranstaltede Rafn en indsamling til fordel for præmier for de bedste indenlandske produkter. Begge tiltag vandt stor opbakning i den danske borgerlige elite, men Rafns død og selskabets ukonkrete udformning nødvendiggjorde et nyt initiativ, som C.F. Hellfried udsendte i juni 1808.⁴ Denne fornyede indbydelse var gennemsyret af had til Storbritannien, men den indeholdt ligeledes en generel forpligtelse til ikke at anvende fremmede produkter. Dette tiltag begrundede Hellfried nationalt med, at med de udenlandske produkter indsneget sig en fremmed smag, tone og sæder, hvorved at ”Nationalaand og Fædrelandskhed bliver ukiendelige”, og de havde allerede lang tid før bombardementet nedbrudt den indenlandske industri, gjort medborgere arbejdsløse og ødelagt tankegangen hos ungdommen.⁵ Med andre ord så kan selskabet ses som en bevægelse, der ud fra en identitet, der var knyttet til et nationalt hjemland, arbejdede på at fremme enhed i nationen indadtil og autonomi udadtil.

Disse tanker afspejler paradoksalt nok den samme type af idéer, som Colley har fremhævet i britiske patriotiske selskaber som *the Laudable Association of Anti-Gallicans*, der blev skabt i 1745 som et økonomisk led i krigen mod Frankrig, og som var en blandt mange brikker i skabelsen af en britisk identitet. Selskabet byggede således på et stærkt fransk fjendebillede og en afsky ved fremmede – især franske – varer og et ønske om at ophjælpe indenlandsk industri. Flere af selskabets medlemmer havde selv økonomiske interesser i den indenlandske produktion, og de kunne dermed kombinere patriotisme med private interesser.⁶ Det samme har sandsynligvis gjort sig gældende i Danmark, men det ændrer ikke på den overordnede tankegang, da individet og nationens interesser her kunne ses som sammenfaldende.

Pointen var i det danske – som i det britiske – tilfælde, at en indenlandsk industri var forudsætningen for rigets selvstændighed og velstand. Underskriverne af den nye indbydelse forpligtede sig til at ophjælpe indenlandsk kunstflid ved at købe landets varer, selv hvis de var dårligere end uden-

¹ *Penia*, No. 16., 1807.

² Bärens 1808a.

³ F.eks. *KLE*, No. 48, 1807: 768; *NDT*, No. 1-3, 1808; *Dagen*, 29.2.1808; *NSK*, 12.1.1808; 9.2.1808; 13.2.1808; 1.3.1808.

⁴ Hellfried 1808b.

⁵ Hellfried 1808b: 6-7.

⁶ Colley 1992: 85-98.

landske – og så længe krigen stod på, ingen produkter produceret i Storbritannien.¹ Dette blev gentaget som et mantra i den danske offentlighed, og tydeligst udtrykt af filosofen Johannes Boye i værket *Om Krigen med England* (1809), hvori det hed, at ingen nation var blevet ramt hårdere af det engelske barbari end den danske, og derfor måtte nationen stå sammen i kampen mod britiske produkter, der på en gang svækkede fjenden og ophjalp fædrelandet.² Selve idéen om en forbrugerboycot var hverken dansk eller ny, og den kan bl.a. genfindes i de amerikanske kolonier i 1760'erne, hvor man boycottede britiske produkter og begyndte hjemmeindustrier i kampen mod moderlandets politik.³ Her skabte det en gryende national bevægelse, der ud fra forestillinger om en amerikansk autonomi og enhed udviklede en selvstændig national identitet.

Man skulle tro, at en boycot var overflødig, da handel med briterne var forbudt i Danmark-Norge som på resten af kontinentet, men blokaden var hullet som en si, og smugleriet blomstrede. I hertugdømmerne strømmede de britiske varer ind via Helgoland, der efter besættelsen i 1807 var blevet til "Europas varehus". I Danmark hævdede smuglere enten produkterne var produceret før blokaden, indenlandske eller stammede fra kaperi (hertil kom licensfarten 1809-12). I denne kamp mellem danske og britiske varer blev der skelnet mellem patrioter, nøjsomhed og svindlernes luksus. Ifølge Rubin så gjorde private og kongelige opfordringer, initiativer og forordninger, at det danske borgerskab for det meste var patrioter,⁴ hvilket støttes af den britiske krigsfange James MacDonalds observation af danskernes forkærlighed for egne produkter og overbevisning om at Danmark kunne blive selvforsynende og uafhængig af Storbritannien.⁵

Hellfrieds indbydelse gjaldt i princippet alle kongens riger og lande, men det var kun i Danmark, at initiativet slog igennem,⁶ hvilket afspejler det faktum, at selskabets aktiviteter og diskurs var centreret om Danmark, hvilket kan tolkes som et udtryk for en dansk nationalpatriotisme. Selskabet, der nød kongemagtens støtte,⁷ arbejdede aktivt for dansk industri, hvilket især skete gennem rentefrie lån til de nye industrier og ved afholdelsen af de første industriudstillinger i landet, hvis formål var at vække kappelyst og "overbevise os om vort Nationale værd".⁸ Det er her værd at bemærke, at disse udstillinger, der var en stor succes i begyndelsen, gjaldt Danmark – ikke staten, hvilket igen understreger eksistensen af de nationale nøgletemaer autonomi og enhed, der peger i retning af en dansk nationalpatriotisme. Selskabets industrielle initiativ betød sammen med statsstøtte og ledig kapital efter handels bortfald i 1807, at fabrikker - ligesom andre steder i Europa⁹ - skød op som paddehatte i krigens skygge.¹⁰

¹ Hellfried 1808b: 9.

² Boye 1809: 33-34.

³ Countryman 2000 [1985]: 236-38.

⁴ Rubin 1970 [1892]: 439-41. Jf. Hjort 1809: 49-51.

⁵ MacDonald 1809, I: 72-73; MacDonald 1809, II: 9.

⁶ I december 1811 blev der udsendt en invitation til et patriotisk selskab for Slesvig-Holsten; Løve 1812a: 9.

⁷ Nyrop 1873: 133.

⁸ Citeret efter Nyrop 1873: 139-40.

⁹ Aaslestad 2007: 116ff.

¹⁰ Rubin 1970 [1892]: 436-39; *NSK*. 11.7.1818: 865-66.

Både i Danmark og Norge så man ofte den idé i offentligheden, at krigen var et skjult gode, da det muliggjorde, at den indenlandske industri kunne blomstre. I et tilbageblik fra 1818 hed det, at alle bestræbelser var gået på at gøre sig fri af udlandet i almindelighed og England i særdeleshed.¹ Tændt af det samme had til briterne og af idéer om nationaløkonomisk uafhængighed opstod der et væld af regionale og lokale selskaber i Danmark, der var kendetegnet ved, at viljen oversteg evnerne og ressourcerne. Disse selskaber beskæftigede sig med alt fra industri, landbrug, fiskeri, biavl, lån, teknologi, mekanik, præmieuddeling, oprettelse af butikker mm. Hertil kom et væld af mere eller mindre vellykkede forsøg med at skabe surrogater for de forskellige varer, blokaden udelukkede fra Danmark.² I en sønderlemmende artikel i *Dansk Litteratur-Tidende* hed det om dem, at ”Alle ville de Alt”, men for de provinsielle selskaber stod hverken den fornødne ekspertise eller kapital til rådighed.³ Men initiativerne viser en virkelyst, der var forbundet med en identitet, der nok så meget var forbundet med nationen som staten, og dermed med rette bør anskues som nationalpatriotisk.

Selskabet for Norges Vel

I Norge blev de patriotiske initiativer i første omgang samlet i regeringskommissionen, hvor man forsøgte at skaffe korn gennem blokaden ved en provideringskommission under grev Wedels ledelse samt at oprette en industri, der kunne forsyne hæren med kugler og klæder.⁴ I begyndelsen af 1808 stod det klart, at dette ikke var nok, og man satte derfor sin lid til surrogater. Ud over det traditionelle barkebrød forsøgte man sig med kartofler og islandslav (*Cetraria islandica*) som supplement til korn. Resultaterne var blandede, men de mange tiltag var med til at skabe den centrale idé hos *nogle* nordmænd, at Norge måtte skabe sig en selvstændig fødevareproduktion og økonomi. Ligesom i Danmark så man fra 1808 og fremefter et væld af mere eller mindre realistiske planer for at nå dette mål.⁵ Dette ønske om autarki satte i sig selv et spørgsmålstejn ved Norges stilling i staten, og dermed peger i retning af en norsk national udvikling.

Den dansk-norske stat var et marked, hvor de enkelte dele spillede forskellige roller og nød flere direkte eller indirekte monopoler i de andre dele af staten. Centrum i dette system var den fælles hovedstad København, der nød en række særlige privilegier. Ernst Bjerke har påpeget,⁶ at Norge i en *vis* forstand kan betragtes som en intern koloni i staten, men det er vigtigt at tilføje, at Norges *økonomiske* position i staten i princippet ikke adskilte sig fra den danske provins'.⁷ Selve begrebet intern koloni stammer fra modernisten Michael Hechter, der hævder, at nationalisme skabes i sammenstødet mellem et center og periferi med en etnisk minoritet, hvor centret dominerer periferien politisk og

¹ NSK, 31.10.1818:1469.

² DLT, No. 7, 1814: 100-1.

³ DLT, No. 7, 1814: 99-100.

⁴ Jf. Worm-Müller 1918: 138.

⁵ Collett 2009a: 21-23. Jf. Bjerke 2008: 46ff.

⁶ Bjerke 2008: 36.

⁷ Jf. Frandsen 1996.

udnytter det økonomisk ved at holde det i et afhængighedsforhold. Denne ulighed kan sammen med (forestillingen om) etniske og kulturelle forskelle skabe nationalisme hos den lokale elite, der forsøger at kompensere sin underlegenhed ved at hævde en kulturel og moralsk overlegenhed samt modsætter sig økonomisk integration.¹

Der findes imidlertid flere problemer i Hechters modernistiske teori. For det første reducerer den udelukkende nationalisme til et spørgsmål om økonomi, for det andet tager den ikke hensyn til eksistensen af nationalisme i centrum og for det tredje findes der empiriske eksempler, som Catalonien, hvor ”periferien” økonomisk altid har været stærkere end i centrum.² Hechters model kan således ikke forklare udviklingen i Danmark, og den oversimplificerer udviklingen i Norge. Omvendt så bør man ikke negligere, at Hechters teori kan bruges til at fremhæve en relevant pointe i forhold til den nationale norske proces, da der ikke hersker nogen tvivl om, at det norske borgerskab til dels *opfattede* sig som udbyttede. Det arbejdede aktivt for ligestilling og særnorske institutioner, mens regeringen bevidst førte en politik, hvis mål var at fastholde status quo. Dette bør dog ikke ses som et udtryk for ”dansk” kolonialisme, men en regering, der førte en politik ud fra et statsperspektiv. Kriegen gjorde, at den ”interne koloni” Norge blev afskåret fra centret i København, hvilket gav den nyoprettede regeringskommission og den norske borgerlige elite en mulighed for at agere mere uafhængigt og fremme en politik, der førte mod en større økonomisk og fødevaremæssig selvstændighed for nationen. Der var stadig nordmænd (og danskfødte i Norge), der så økonomisk selvstændighed inden for rammerne af staten,³ men andre nordmænd forstod i stigende grad økonomisk uafhængighed i nationale termer. Det er i det perspektiv, at man skal se Selskabet for Norges Vel, der blev oprettet i de sidste dage af 1809, og hvis bestræbelser gik på at gøre Norge til en selvforsynende økonomisk enhed ud fra kameralistiske idéer. Med andre ord så var selskabet udtryk for de nationale nøgletemaer autonomi, enhed og identitet, som blev forbundet med et norsk hjemland i en bevægelse. Hermed kan man i *principper* tale om Selskabet for Norges Vel som udtryk for norsk nationalisme ud fra en etno-symbolistisk definition. Dette vil blive diskuteret nærmere i kapitel 13.

Selskabet for Norges Vel var det største og vigtigste selskab oprettet i den dansk-norske stat i perioden. Dette skyldtes ikke blot dets størrelse og organisation, men især dets nationale profil. Det var et redskab for den del af borgerskabet, der ønskede større økonomisk og politisk autonomi. Selvom selskabet var stærkest repræsenteret på Østlandet, så var det landsdækkende, og i oplysningstidens ånd og de patriotiske selskabers tradition forsøgte det at favne overalt fra økonomi, landbrug, naturvidenskab, litteratur, kultur, historie og sprog. De mere humanistiske elementer vil blive berørt i senere kapitler.

---

¹ Hechter 1975.

² Jf. Özkirimli 2000: 102-3; Smith 2001 [1998]: 62-63.

³ Pram 1811; Morgenstjerne 1808a; Morgenstjerne 1808b.

Det økonomiske arbejde bestod i ”Agerdyrkning, Fædrift, Huus- Konst- Manufactur- og Fabrik-Flid”, samt en rigtig ”Benyttelse af Landets naturlige Fordele”.¹ De valgte virkemidler lignede til forveksling dem, som man kendte fra Selskabet for indenlandsk Kunstflid. Selskabet for Norges Vel var med til at oprette industrianlæg, udøve lån og uddelte præmier til landbrug, industri og et væld af erhverv.² De tiltag, som selskabet støttede, var ikke alene rettet mod at gøre landet uafhængig af britiske produkter, men ligeledes af dansk korn og danske fabriksvarer.

Patriotisk tarvelighed og kampen mod udenlandsk luksus

Krigen fremmede en allerede eksisterende identisk patriotisk diskurs i Danmark og Norge, der forsøgte at bekæmpe luksus i almindelighed og udenlandsk luksus i særdeleshed – især den britiske. Allerede før 1807 forbandt det klassiskdannede embedsmandsmiljø luksus med moralsk fordærv. Standen, der var handelspatriciatet materielt underlegent, idylliserede – i det mindste i teorien – det enkle og tarvelige, mens importerede varer blev forbundet med en forfængelighed, der underminerede de patriotiske dyder i befolkningen og det kameralistiske økonomiideal.³

De fremmede varer blev af nogle set som et udtryk for en dekadent sydlandsk kultur, der stod i modsætning til det ægte norske, danske eller nordiske, der på spartansk vis blev koblet med det naturlige, det simple og det hårdføre.⁴ Oldtidens Norden havde ifølge disse forestillinger været ubekendt med de sydlige landes luksus og bløde sæder, hvilket havde gjort dem til et stærkt folk,⁵ de nordiske sæder var med tiden blev udvandet af en udefrakommende handelsånd. Dette understreger eksistensen af nationale nøgletemaer og elementer af nationsdefinition, som historie, kontinuitet og autenticitet, i den dansk-norske diskurs, der i større eller mindre omfang var knyttet til borgerskabets kollektive identitet.

De klassisk dannede akademikere byggede her på en traditionel fordom, der kan spores tilbage til antikken, hvor handel blev set som et moralsk suspectt erhverv.⁶ Købmanden var ifølge biskop Bugge drevet frem af grådighed, der gjorde penge til selve hans sjæl og livsgnist.⁷ Denne jagt på ussel mammon stillede akademikerne op over for samtidens ideologi om patriotisk selvopofrelse, som handelsstanden i princippet også abonnerede på. Den indiskutable forbindelse tilbage til antikken kan igen bruges i en perenniel kritik af afhandlingens begrebsbrug og hypotese. Pointen er relevant, da den viser, man ikke bør sætte vandtætte skotter op mellem det førmoderne og moderne samfunds tankeverden. Omvendt bør man konstatere, at der her blot er tale om et delelement, og at denne type

¹ Citeret efter Bjerke 2008: 65.

² Bjerke 2008: 72-75.

³ Engelhardt 2004: 430-31.

⁴ Christensen 1998: 67-68.

⁵ Blom 1860 [1823]: 115-116.

⁶ Jf. Henningsen 2008.

⁷ Bugge 1886: 25.

af kritik vendt mod handelsstanden i antikken ikke er forbundet med nationale og ideologiske bevægelser, der stræber efter national identitet, autonomi og enhed.

Navnlig i Norge gik bønderne heller ikke ram forbi akademikernes kritik. Årsagen til bøndernes dårlige vaner blev dog ofte tilskrevet deres kontakt med købmændene og livet i handelsbyerne. Jo længere væk man kom fra kysten, desto mindre ukorrumpet var befolkningen – i det mindste i borgerskabets forestillingsverden, der knytter an til de nationale nøgletemaer autenticitet og kontinuitet. Modsætningsforholdet blev kun tydeligere i den florissante periodes sidste dage, hvor handelsaristokratiet i begge riger levede et liv i luksus, hvilket uden tvivl provokerede de fattigere embedsmænd, der følte sig bedre begavet og uddannet. Officeren Jacob Ræder beskrev købmændene i Trondhjem som rå og uvidende mennesker, der kun spillede en rolle i denne provinsby, fordi de ved lykkelige omstændigheder var blevet rige. På samme måde skildrede Nicolai Wergeland de toneangivende handelsmænd i mindre norske byer som forgyldte bønder uden smag og oplysning. I hans øjne var standen ramt af den ”ondartede merkantile Aand”, der kun kendte den glans guld gav.¹ For de mest uforsonlige akademikere udgjorde handelsstanden en indre fjende, der i kultur og handlinger var *unational*.

Det var en udbredt forestilling, at handel underminerede nationens originalitet, sæder, dyder og karakter² og fordærvede folkets sjæl, da den lærte mennesker at udnytte andres arbejde. Man så englænderne og jøderne som eksempler på, at den materielle velstand, som handelen skabte, kunne ødelægge nationens moral og medføre lathed og svaghed.³ Denne diskurs udtrykte hermed det nationale nøgletema autenticitet og byggede på keredoktrinens forestilling om en verden, der bestod af nationer med individuelle kollektive karakterer.

En stor udenlandshandel og navnlig en stor import var derfor et onde, mens det selvforsynende land blev gjort til idealet. Handelens væsen blev set som en trussel imod borgersamfundet, da den gjorde begreber som fædreland og opofrelse til ord uden betydning. Ifølge Andreas Bonnevie kendte handelsstanden kun den patriotisme, der ”forrenter sig”, og han mente, at deres loyalitet tilhørte den, der så ud til at vinde,⁴ mens Laurits Engelstoft mente det var et faktum, at der fandtes flere slette borgere blandt handelsstanden.⁵ Denne holdning findes igen og igen i begge de to riger og kom selv til udtryk hos dannede erhvervsmand, som Jacob Aall og Carsten Anker. Aall nægtede dog at istemme ”Dagens Tone”, der hudflettede købmændene.⁶

Krigen 1807-14 forøgede kritikken af købmandsstanden og den fremmede luksus med støtte fra regeringen, der udstedte opfordring til tarvelighed og forbud mod indførelsen og udførelsen af

¹ Ræder 1968 [1912]: 23; Wergeland 1811: 179.

² Treschow 1810-11: 82-87.

³ Treschow 1810-11: 82-89; *KLE*, 1808: 381

⁴ Bonnevie 1813/1814: 27.

⁵ Engelstoft 1862: 372.

⁶ Steen 1948a: 175; Aall 1813: 177-236, 225; Christian VIII 1965, 1: 181.

typer af varer.¹ At skære de handlende over én kam er umuligt. Nogle tænkte først og fremmest på deres egne forretninger, mens andre ofrede alt, hvad de kunne for fædrelandet. De fleste købmænd har sandsynligvis placeret sig et sted midt mellem. I den øvrige elite var der nogle, der anerkendte handelsmænds indsats,² mens andre anså standen som moralsk korrupt – og dermed ikke som gode borgere, danskere eller nordmænd. Dette synspunkt blev i Norge fremmet af, at mange mente, købmændene ikke gjorde nok for at skaffe korn til landet.

Ligesom i resten af Europa så styrkede nøden den ”spartanske” ånd i Danmark-Norge. Den tidligere overflod var afløst af en påtvungen tarvelighed, der blev gjort til en dyd. For de moralsk vakte i Danmark-Norge, især de gejstlige, var krigen ikke kun en fysisk kamp, men også en åndelig fejde mod luksus. Man måtte ifølge biskop Krogh lære at undvære den fremmede overdådighed, der fortærede landets marv.³ Denne kamp gik hånd i hånd med krigen mod Storbritannien, hvor en stor del af luksussen stammede fra. Med Christen Prams ord var nordmændenes kamp for selvstændighed også en kamp for at befri sig fra britisk og al anden fremmed afhængighed.⁴

Der var en spænding mellem det parti, der så al luksus som skadelig, og dem, der ”blot” bekæmpede den fremmede luksus. Ludvig Heiberg, rektor på Odense Katedralskole, fremførte det ikke ualmindelige synspunkt, at det i samtiden positive begreb tarvelighed handlede om, at ”vi agte vort eget højere, end Fremmedes”, og at man hellere gik i ”Landets Uld” end ”Chinas Silke”.⁵ Indenlandsk luksus var ikke nødvendigvis et problem, hvilket afspejler sig i det kgl. reskript af 15. juni 1812, hvor det hedder, at det var en forsyndelse mod kongen og landet at anvende fremmed overdådighed og pragt, men at man anbefales at anvende indenlandske frembringelser, hvilket viser at statsmagten støttede tanker om autonomi. Denne autonomi blev imidlertid forstået inden for rammen af den dansk-norske stat – og ikke ud fra nationen. De nationale tanker, som man især finder i Selskabet for Norges Vel, udgjorde tværtimod en fundamental udfordring i forhold til den *statslige* enhed, som man fra regeringens side forsøgte at skabe.

Wincent Sebbelow bemærkede i 1810, at mens de fine kvinder før krigsudbruddet i 1807 ikke ville gå i tøj, der ikke var syet i England, så havde de nu lært, at hjemmesyede klæder ikke fratog dem deres skønhed. Hermed havde man i hans øjne banet vejen for at genvinde national stoltheden over sine egne produkter. Krigen med England havde været en forudsætning for denne udvikling, og derfor var ”Krig for Tiden et stort Gode for Norge.”⁶ Præsten Claus Pavels har næppe delt denne rabiate holdning, men som mange af sine samtidige blev han forarget, da baronesse Lillienchrone til en fest troppede op i den mest overdådige påklædning.⁷ Hos flere i embedsmandseliten, hvis lønninger blev udhulet af inflationen, vakte overdrevet og navnlig udenlandsk luksus foragt. Med andre ord

¹ Bärens havde allerede opfordret regeringen hertil. Bärens 1808a: 2-3.

² Sandberg 1811: 157.

³ Krogh 1811b: 9.

⁴ Lunden 1992: 130.

⁵ *DFPT*, 1811: 77.

⁶ Sebbelov 1810: 62.

⁷ Pavels 1866: 29.10.1812.

kunne de personlige afsavn skabe en vrede, der kom til udtryk i en patriotisk, nationalpatriotisk eller national diskurs. Hermed kan embedsmændenes nationale udfald mod købmændene i *nogle* tilfælde til dels have været et vikarierende motiv.

Det var dog ikke alle steder i Norge, at holdningerne var lige uforsonlige, og ifølge samtidige bughede ”de stores” sale endnu af engelske produkter.¹ I Norge var især Christiansand ramt af den ”lede kaperånd”. De mange opbragte skibe tilførte byen valuta og et væld af udenlandske varer. Nicolai Wergeland konstaterede, at man ikke her fandt den samme tarvelighed som i andre norske byer. Selv kokkepigerne gik angiveligt klædt i silke og bar guldringe, og den, som var iført hjemmelavede tøj, blev gjort til grin. Kaperfarten havde sat så mange penge i omløb, at høj som lav var blevet ”fordærvet” i Christiansand, og ifølge Wergeland havde kaperiet skabt en dagligdag fyldt med druk, hor og tyveri.² Holdningen genfindes hos præsten Frederik Schmidt, der i 1814 mente selvstændighedsprojektet var fejlet pga. de syv års krig og kræmmerånden, der havde undergravet nationens moral.³ For nogen selvstændighedsmænd har det sikkert været psykologisk lettere at skyde skylden på manglende moral og forræderi end at sætte spørgsmålstejn ved deres egne politiske analyser.

Selskaber, industri og luksus efter krigen

I *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (1816) kunne man læse, at den patriotiske ”Tarvelighed”, der var opstået under krigen, hvor man klædte sig i simpelt dansk tøj og drak dansk øl i stedet for udenlandsk vin, var forsvundet, da freden brød ud. Folk var vendt tilbage til deres tidligere ødselhed og lyst til det fremmede til skade for de indenlandske fabrikker.⁴ De patriotiske selskaber forsvandt ligesom størstedelen af den industri, som de havde oprettet. Den beskyttede industris forfald ramte ikke alene i Danmark og Norge, men på hele kontinentet, hvor man nu igen blev udsat for den britiske konkurrence.⁵ Dette illustrerer betydningen af kontekst, hvor bestemte forudsætninger – som krigen – fremmer en type af nationalisme, mens andre – som freden – kan have en dæmpende effekt.

I en beretning fra Selskabet for indenlandsk Kunstflid for 1818 hed det, at industriens og håndværkets nedgang gjorde, at selskabets virksomhed reelt var stoppet.⁶ I Norge førte freden ligeledes til, at Selskabet for Norges Vel længe førte en henslumrende tilværelse. Dette skyldes ikke kun økonomisk og mental træthed, men også at selskabet havde sejret sig ihjel. Det havde stræbt efter at være en norsk skyggeregering, der kastede sig ind på stort set alle felter af samfundslivet. Efter adskillelsen og oprettelsen af en *næsten* selvstændig norsk stat i 1814, så forsvandt behovet for

¹ *Tiden*, No. 3 & 4, 1808: 17-19.

² Daae 1882: 101, 107.

³ Schmidt 1966: 462.

⁴ *NSK*. 23.4.1816: 517-18.

⁵ Bjerke 2008: 72.

⁶ Lorenzen 1819: 3.

denne type selskaber. Efter lange perioder med inaktivitet lykkedes det endelig i 1829 at omorganisere Selskabet for Norges Vel til landbrugsselskab, og det eksisterer den dag i dag.¹

Selve diskussionen om nødvendigheden af en økonomi, der så vidt mulig er uafhængig af udlandet, fortsatte både i Danmark og Norge, og der blev fortsat tordnet mod den *udenlandske* luksus, som i den fattige tid stak endnu mere i øjnene. Man finder derfor både nord og syd for Skagerrak utallige opfordringer til at fralægge sig den udenlandske luksus og vende sig mod landets egne varer, og dermed støtte det fædreland, der havde hjulpet og ernæret én,² dvs. forestillinger der var tæt forbundne med den centrale nationale idé om et hjemland og en identitet, der var knyttet hertil.

I Norge ønskede de mest rabiater, at der blev indført et generelt forbud mod fremmede luksusvarer samt at man tvang folket til at gå i identiske nationaldragter.³ Præcis hvor omfattende et sådan forbud i givet fald skulle være, blev ivrigt diskuteret i offentligheden.⁴ I slutningen af 1816 blev der indbudt til et selskab, der skulle slå hårdt ned på den angiveligt altomfattende luksus, der korrumpere Norge. Medlemmerne skulle forpligte sig til hverken at købe eller bruge en lang række udenlandske varer, så længe disse fandtes i Norge. Dette var uafhængigt af, om de indenlandske produkter var dyrere eller dårligere end de importerede. Dette var i sin grundsubstans identisk med idéen for det danske Selskab for indenlandsk Kunstflid i 1808. Tanken var, at selskabets medlemmer på orwellsk vis skulle overvåge hinanden, så ingen brød reglerne.⁵ På trods af en vis interesse blev selskabet ingen succes, hvilket dels skyldtes de urealistiske krav, dels at mange mente, at man allerede havde en landsdækkende sammenslutning til dette formål i Selskabet for Norges Vel.⁶

I dette selskab tog man under et af genoplivningsforsøgene i 1817 sagen om den fremmede luksus op. Ifølge selskabets vicepræsident, biskop Bech, anvendte nordmændene 2 millioner rigsdaler på unødvendige udenlandske varer.⁷ Præsten Jacob Neumann opfordrede derfor selskabets medlemmer til at afstå fra fremmede møbler, klædedragt og øl, mens kaffe, te og vin skulle være tilladt. Men det blev ved de mange flotte ord og proklamationer.⁸ Et af de mere konkrete private tiltag var bogen *Den lille Tarif. Et Forsøg paa at bevise Skadeligheden ved Indførelsen af adskillige art fremmede Varer i Norge* (1820), der indeholdt en liste på 700 forskellige fremmede produkter, som efter forfatterens mening var overflødige. Hvor mange der i praksis anvendte *Den lille Tarif*, er et godt spørgsmål. Både i Danmark og Norge genfinder man i hele perioden en diskurs, der er præget om et ønske om national økonomisk selvstændighed og af modvilje mod luksus og fremmede produkter, men teori og praksis stemte ikke altid overens. Claus Pavels, der var blevet biskop i Bergen, bemær-

¹ Bjerke 2009b.

² *NSK*, 20.4.1816: 497; *MB*, 20.10.1822: 2341.

³ *DNN*, 4. hf., 1816: 173-75.

⁴ Pavels 1866: 28.12.1816.

⁵ *DNN*, 5. hf., 1816: 177-80.

⁶ *DNR*, 1.1.1817; Pavels 1866: 31.12.1816; *DNN*, 6. hf., 1817: 1.

⁷ *BS*, No. 1 & 2., 1817: 9-10.

⁸ Pavels 1866: 25.1.1817 & 12.2.1817.

kede tørt i 1818, at man gerne drak Norges skål, men fra Nordkap til Glommen tænkte man og virkede man for sig selv.¹

Kapitel 10: Kongemagt og folkesuverænitet

Kongemagtens traditionelle fundament

I teorien blev Danmark-Norge styret enevældigt af en konge af Guds nåde. Rigerne blev anskuet som et hus, hvori monarken var husfaderen, der regerede sine folk som umyndige børn.² Undersåtterne skyldte kongen ubetinget loyalitet og kærlighed på samme måde, som Bibelen foreskrev, at gode børn ærede og elskede deres forældre, mens landsfaderen var ansvarlig for undersåtternes velfærd og stod som garant for et retfærdigt samfund.³ Det hierarkiske samfunds umyndiggørelse, pligt og lydighed blev terpet fra prædikestolen og katederet,⁴ ligesom den blev gjort til en del af befolkningens erfaringsverden gennem skatteopkrævning, militærtjeneste og lovgivning, hvis legitimitet hvilede på kongen.⁵

Forholdet mellem fyrste og folk blev ligeledes styrket af forestillingen om, at monarkens forfædre havde hersket over folkets forfædre, hvilket stadig genfindes i denne periode.⁶ Frederik 6. blev kaldt for Skjoldungen og både i Danmark og Norge forbundet med tidligere store konger og sagnfigurer i de to rigers historie. Formålet var at legitimere kongernes styre ved at skabe kontinuitet. Dette skete navnlig efter 1814 ved at forbinde kongemagten og nationen i nutiden med en svunden guldalder med heroiske og retfærdige konger, der kunne anskues som nationens fædre og understrege familieforestillingen.⁷ Eksistensen af disse traditionelle forestillinger styrker *umiddelbart* en modernistisk tolkning og gør, at man kan stille spørgsmålstegn ved, om perioden var national, men udviklingen viser i sig selv en svækkelse af kongemagten og den øgede betydning af nationale nøgletemaer.

I det traditionelle samfund hvilede statsmagten på kongen, der inkarnerede staten,⁸ og ikke på nationen eller territoriet,⁹ men denne rolle blev i stigende omfang udfordret. Udviklingen fik kongemagten til at omfavne først fædrelandet og siden nationen i et forsøg på at definere dem og knytte dem til sig. Kongelige fester blev over hele staten forbundet med fædrelandet og majestætens fødselsdag kaldt for en nationaldag (jf. kapitel 18), mens Frederik 6. både i Danmark og Norge (før 1814) blev fremstillet som inkarnationen af borgerskabets patriotiske dydsideal.¹⁰ I en national sammenhæng er det interessant, at borgerskabet i Danmark og Norge (før 1814) i perioden synes at

¹ Pavels 1866: 15.5.1818.

² Koch 1972: 102; Marklund 2005: 16-17; Hunt 1993 [1992]: xiv, 3.

³ Kedourie 1986 [1960]: 10-11; Jf. Bregnsbo 2007a: 131.

⁴ Hansen 2005: 93.

⁵ Koselleck 2002g: 100.

⁶ Hammeleff 1818: 7.

⁷ *DNNV*, 19.7.1822: 191; Blom 1829: 15.

⁸ Bregnsbo 2007a: 67-68.

⁹ Østerud 1987: 76.

¹⁰ Ræder 1847: 10; Adriansen 2003, 1: 103.

påbegynde at ”nationalisere” kongen ved at forbinde Frederik 6. med nationens sprog, kultur og hans ”indenlandske” afstamning, og dermed et eksempel for sine landsmænd.¹ Hermed inkarnerede kongen ikke længere staten, men nationen. Disse to begreber står ikke nødvendigvis i modsætning til hinanden, men udviklingen er relevant at påpege i en multietnisk stat, der bygger på en statspatriotisk ideologi. Koblingen af kongen med fædreland og nation findes i Danmark i hele perioden, mens den i Norge efter 1814 blev sjælden i den borgerlige elite (jf. nedenfor), hvilket *kan* ses som et tegn på udviklingen af forskellige typer af nationalisme i Danmark og Norge.

Opinionsstyret enevælde og trykkefriheden

Den Franske Revolution udfordrede det traditionelle kongebegreb over hele Europa, men dens idéer om nation, fædreland og borgersamfund, der muliggjorde nye socio-politiske loyaliteter,² eksisterede allerede før 1789. Som anført så lykkedes det umiddelbart kongemagten i Danmark-Norge at inddæmme de nye tendenser, hvilket forhindrede en udvikling som den franske, men i stedet for et brat brud fik man en langsom glidning fra det traditionelle samfund til det moderne. Borgerne i den dansk-norske stat troede ikke længere på en enevælde af Guds nåde og at folket var fyrstens ejendom.³

Den danske juraprofessor, Johan Frederik Wilhelm Schlegel, der underviste generationer af dansk-norske embedsmænd, gjorde det i sine forelæsninger klart, at monarken var til for folkets skyld, og at dette bestod af frie mænd og ikke umyndige børn. Schlegel og andre så samfundet som en kontrakt mellem borgerne og monarken, hvor kongen ikke blot sikrede borgerlige friheder, men regerede i overensstemmelse med folkets vilje. Skete dette ikke, så var majestæten at regne for despot. Ud fra denne teori om en opinionsstyret enevælde eksisterede der dermed i realiteten allerede en form for folkesuverænitet, der enten byggede på kongens tolkning af en abstrakt og ideal folkevilje eller på en konkret aflæsning af den offentlige opinion. Disse tanker var centrale for Schlegels teori om en demokratisk enevælde, der byggede på folkets vilje,⁴ og hermed i sin essens indeholdt keredoktrinens forskrift om, at politisk legitimitet stammer fra folket; ligesom tanken om folkesuverænitet ligeledes er central for modernisters opfattelse af nationalisme, da den fremhæver, at dette moderne politiske begreb vender det traditionelle samfunds hierarki på hovedet.⁵

Med andre ord: her og andre steder er der et *vis* sammenfald mellem etno-symbolisme og modernisme. Omvendt bør man holde sig for øje, at den samfundsmæssige forandring, der underminerede det traditionelle hierarki, skete som en proces, hvor nationen ikke blot sprang frem som en komplet nyopfundet størrelse.

¹ Engelstoft 1808: 142-43; Cold 1811: 4; Bärens 1808a: indledning; Munthe 1811: 7; Høegh-Guldberg 1809b: 14-15; jf. Adriansen 2003, 1: 103-104.

² Baycroft 1998: 5; Anderson 2000 [1991, 1983]: 21; Kohn 1946: 18; Hobsbawm 2002 [1992]: 85.

³ Ussing 1817: 27.

⁴ Schlegel 1805 [1798], 2: 172; Seip 1958: 16-17, 21; jf. Korsgaard 2004: 167-68; Hansen 2005: 95.

⁵ Smith, Breuilly, Grant & Roshwald 2008: 641.

Virkelighed og teori kolliderede med forordningen om trykkefrihedens grænser i 1799, begrænsningen af ytringsfriheden 1805-14 og brevcensuren fra 1807,¹ der navnlig i Danmark svinebandt offentligheden. Advokat Morgenstjerne skrev i 1808, at han aldrig skrev mod sin overbevisning, men han tiede, når hans holdninger stred mod regeringens.² Nicolai Wergeland, lod sig ikke kue, men han forudså, at hans nationalpatriotiske prisskrift *Mnemosyne* (1811) ville give problemer. Han var splittet mellem kærlighed til fædrelandet, der forlangte, at han talte ”sandheden”, og til sin familie, der var afhængig af hans embede.³ Hos Wergeland sejrede kærligheden til nationen, og det var kendetegnende for den stigende principfasthed, der udviklede sig nord for Skagerrak i ly af krigen. Wergelands valg afspejler ligeledes, at keredoktrinens krav om loyalitet til nationen er hævet over alle andre hensyn. Mens offentligheden var bastet og bundet i København, så var kontrollen slækket i Norge, hvilket muliggjorde en mere åben opposition både i politisk og national forstand. Idealet om den opinionsstyrede enevælde, og dermed en idealiseret forestilling om folkesuveræniteten, levede under overfalden, og den dukkede i Danmark op efter Københavns Bombardement og Freden i Kiel, hvor enevælden var presset. Den hidtidige forskning har her overset utvetydige tilkendegivelser i tidens mest populære avis, *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, der ud fra tanker om en opinionsstyret enevælde krævede lempelse i trykkefriheden eller direkte begrænsningernes afskaffelse.⁴

Frederik 6. i dansk og norsk modvind 1807-14

Der er ingen tvivl om, at kongetroskab til tider er blevet brugt som et vikarierende motiv,⁵ men dette betyder ikke, at den kongetroskab, der især blev forbundet med den norske nations karakter, var grebet ud af den blå luft. Der synes klart at have eksisteret en loyalitet over for monarken, hvilket naturligvis ikke betyder, at man skal tage propagandaens ord for pålydende. I præsternes prædikener blev enevælden på trods af krig og undertrykkelse af borgerlige idealer fremstillet som en dynamisk styreform,⁶ mens upopulære tiltag, ligesom hos de amerikanske kolonister i 1760’erne,⁷ ikke blev tillagt kongen, men ministre eller de forhadte ”røde fjer”.⁸ Dette herskende billede er præget af samtidens censur, selvcensur og frygt, og det må korrigeres ved hjælp af breve, erindringer, spionrapporter og mediernes forsvar af kongemagten mod en kritik, der ikke findes på tryk.

Jacob Ræder hævder i sit klassiske værk, at kritikken efter Københavns Bombardement gik uden om regeringen, og at kærligheden til kronprinsen forblev usvækket,⁹ men kilderne giver et an-

¹ Jf. Pedersen 2008: 273ff.

² Morgenstjerne 1808a: 47 note.

³ Wergeland 1811: 32; Nygaard 1960: 29.

⁴ *NSK*, 7.11.1807: 114-118; *NSK*, 5.4.1814: 433-41.

⁵ Rian 1992; Rian 2003.

⁶ Bregnsbo 1997: 274. Jf. Paludan 1808: 29-30; Larsen 1811: 15; jf. Nissen 1808b: 2-3; Fuglsang 1814: 28-29.

⁷ Countryman 2000 [1985]: 109-10.

⁸ Rubin 1970 [1892]: 560-62, 565; Ræder 1847: 1-2; MacDonald 1809, II: 51-52; jf. Brasen 1808: 30-31.

⁹ Ræder 1847: 1-2. Ræder skrev under enevælden, hvilket kan have påvirket hans holdning. Hans personlige vurdering af Frederik 6. var stærkt kritisk. Jf. Ræder 1968 [1912]: 109-110.

det indtryk. Kronprinsen havde skabt sig et image som den kronede patriot,¹ og københavnernes forventede, at han som Frederik 3. var parat til at dø i sin rede, men i stedet tog han flugten i 1807. Situationen blev kun værre af, at han blev set som ansvarlig for (fejl)placeringen af hæren i Holsten. Kronprinsen kendte udmærket den oprørte stemning, der især herskede i hovedstaden, hvilket ses i hans strategi, hvor han aktivt lod sig forsvare i begge riger i prædikener og presse mod anklager, der ikke fandtes på tryk, samt i forbuddet mod al kommunikation med det besatte Sjælland efter kapituleringen. Alle breve herfra blev beslaglagt og fragtet til Kiel, hvor de blev studeret. Her viste de ifølge Engelstoft en oprørske stemning i København, hvor man anklagede kronprinsen og regeringen, og hvor købmændene angiveligt skulle være parate til at give sig under engelsk herredømme.²

Efter krigens udbrud finder man fortsat de traditionelle panegyriske taler på Frederiks fødselsdag, men de klang mere hult. Dette gjaldt især i Norge, hvor enkelte præster nægtede at holde dem,³ mens andre undlod at skåle for kongen. Selv konservative mænd, som Carsten Anker og Jacob Aall, kritiserede åbenlyst Frederik 6.s politik, hvilket understreger, at begreberne konge og nation både kunne forstås og blev forstået separat – og at kærligheden til sidstnævnte gik forud for loyaliteten til førstnævnte; eller med andre ord, at man ser en udvikling i retning af, at keredoktrinens krav om loyalitet til nationen var hævet over alle andre loyaliteter.

Pointen understreges af de revolutionære planer i kredsen omkr. grev Wedel, hvis omdrejningspunkt, i overensstemmelse med politisk nationalisme, var at redde nationen ved en ligestillet union med Sverige og indføre en konstitution. Her var Frederik 6. ikke inkarnationen af nationen, men dens modbegreb, ligesom Gustav 4. Adolf blev det med revolutionen i Sverige i 1809. Planerne, som Wedel forelagde en gruppe østlandske forretningsmænd i august 1809, blev imidlertid afvist af bl.a. brødrene Niels og Jacob Aall, der ifølge dem besad en nedarvet hengivenhed for kongehuset, hvilket viser, at man stadig befandt sig i en proces, hvor de traditionelle loyaliteter fortsat besad en reel magt. Niels Aall tilføjede, at valget aldrig kunne blive mellem Danmark og Sverige, men måtte stå imellem Danmark og fuld selvstændighed.⁴ Påvirket af mødet forsøgte Jacob Aall at skabe en ”loyal” oppositionsbewægelse, der fik opbakning af prominente personer fra Østlandet, og som krævede fred med Storbritannien. Hvorvidt denne gruppes krav blev forelagt myndighederne, er usikkert, men over for Christian August understregede Aall nødvendigheden af en norsk rådgivende forsamling.⁵ Tanker af denne type var ikke prinsen fremmed, da han sammen med grev Wedel og resten af regeringskommissionen tilbage i februar 1809 havde krævet en separat norsk fred med briterne. Det bør til dels anskues pragmatisk ud fra Norges vanskelige situation, men samtidig finder man heri

¹ Mentz 2007b: 79.

² Engelstoft 1867-68: 152. Jf. *Dagen*, 25.8.1807; Rubin 1970 [1892]: 454, 559.

³ Munch 1874: 8-9.

⁴ Steen 1948a: 9.

⁵ Steen 1948a: 184-85; Hyvik 2003: 161-62.

også kimen til en tankegang, der peger frem mod keredoktrinens princip om nationen som det eneste legitime fundament for politisk magt.

Licensfarten dæmpede uroen, men den genopbyggede ikke tilliden. Borgerskabet samlede sig bag Selskabet for Norges Vel, der arbejdede for norsk autonomi – i eller uden for staten. Selvom selskabet ikke stod lige stærkt over hele Norge, så institutionaliserede man her for første gang nationale interesser i en organisation,¹ der med dets netværk af lokale afdelinger og 2652 medlemmer² udgjorde et potentielt politisk instrument. Denne nationale bevægelse havde en struktur, hvori man anede konturerne til en folkerepræsentation og civiladministration.³ Efter intern splittelse undgik man bevidst kongens fødselsdag som selskabets stiftelsesdag til fordel for afskedsfesten for den nyvalgte svenske kronprins, Christian August. Selskabet blev demonstrativt oprettet uden kongelige accept, mens indbydelsen primært bestod i rituelle besværgelser i forhold til et norsk fædreland.⁴ Selskabet var ikke homogent og havde ikke et entydigt politisk mål, men det kunne samles om ”nationalsagen”, et norsk universitet. Dette forfulgte man mod kongens ønske og uden hans accept, men Frederik 6. valgte klogeligt at bøje sig for kravet for at sikre sig norsk loyalitet, hvilket for en stund lykkedes.

Situationen i Danmark under krigen er typisk blevet fremstillet som langt mindre kritisk for kongemagten end i Norge. I sin essens er det en rimelig tolkning, men omvendt har man undervurderet modviljen mod enevælden syd for Skagerrak i disse år, hvor den kritik, der var opstået i 1807, ikke forsvandt. En britisk informant rapporterede i 1808, at den tidligere kærlighed til kongen var erstattet af frygt.⁵ De mislykkede forsøg på invasioner af Skåne 1808-09 og de ligeledes fejlslagne forsøg i 1809-10 på at blive svensk tronfølger gjorde kun tingene værre og skabte bred uro i befolkningen,⁶ hvilket afspejles i britiske spionrapporter fra 1811 og 1812, der taler om stærk utilfredshed med Frederik 6. i Danmark.⁷ Denne kildetype bør anvendes forsigtigt, men informationerne stemmer med danske oplysninger. Krigens udvikling og statsbankerotten fik kongens anseelse til at falde yderligere⁸ til et punkt i 1813, hvor Danmarks førende avis, *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, ikke indeholdt festsange eller taler i forbindelse med majestætens fødselsdag.

I Norge betød krigens gang, husundersøgelser, inflation og især statsbankerot, at den popularitet, Frederik 6. havde vundet med oprettelsen af et norsk universitet, blev undermineret,⁹ mens selv ærkereaktionære, som biskop Brun, følte sig skubbet bort fra monarken.¹⁰ Oppositionen i Norge

¹ Dyrvik & Feldbæk 1996: 162-63.

² Øverland 1909: 48.

³ Bjerke 2008: 101.

⁴ *Tiden*, No. 39, 1810: 305-312; Øverland 1909: 21; Bjerke 2008: 66.

⁵ Mentz 2007b: 100.

⁶ Hedegaard 1975, 1: 116, 172-73, 206-07.

⁷ Suffolk Record Office, Ipswich, HA/93/6/1/2031. FO 22/62 – CHARLES FENWICK 1811-1813. Jeg takker Tim Voelcker for denne henvisning.

⁸ Blüdnikow 1986: 31; Bülow 1966 [1906]: 176; Rubin 1970 [1892]: 289-91, 565, 567-68.

⁹ Mykland 1978: 247

¹⁰ Rian 2007: 300.

bredte sig både socialt og geografisk, og i de større byer så mange snarere Frederik 6. som despot end landsfader.¹ Men kongetroskaben var ikke død. Slotspræsten Claus Pavels hævdede, at ved indgangen til 1814 var 96 ud af 100 nordmænd stadig Frederiks loyale undersåtter,² mens biskop Brun kort efter adskillelsen talte om sin og nordmændenes loyalitet, som det kun var Frederik selv, der havde gjort en ende på med Freden i Kiel.³ Denne forklaring, at det var kongen, der havde forrådt folket, og ikke nordmændene, der svigtede kongen, har sandsynligvis været lettere at acceptere. Det er tvivlsomt om opbakningen har været så massiv, som Pavels påstod, men at der stadig var noget tilbage – især hos bønderne⁴ – er givet. Samtidig må man skelne mellem utilfredshed og viljen til aktiv modstand mod den traditionelle kongemagt.⁵ Omvendt synes det at stå klart, at der fandt en udvikling sted, der ikke alene svækkede kongemagten, men i det mindste i borgerskabets tilfælde styrkede loyaliteten til nationen, der i overensstemmelse med keredoktrinen blev set som kilden til politisk legitimitet.

Christian Frederik og kongebegrebet 1814

Mange nordmænd havde længe ønsket, at tronfølgeren blev statholder i Norge, og i foråret 1813 gav Frederik 6. endelig efter. Christian Frederiks tilstedeværelse, fremtoning og politik vandt hurtigt nordmændene for ham. Han imødekom norske krav, rakte hånden ud til oppositionen og førte en propagandakrig, hvor han slog på norsk nationalpatriotisme, kongetroskab og et svensk fjendebillede. Allerede før Freden i Kiel var han den eneste person, der kunne samle landet bag sig, og idéen om ham som konge eksisterede allerede. Dette blev aktuelt i begyndelsen af 1814, men spørgsmålet var, om Christian Frederik, som øverste embedsmænd ønskede, skulle gøre sig enevældig, eller om han som akademikerne, handelsborgerskabet og de yngre embedsmænd ønskede, skulle lade sig vælge som konstitutionel konge. I den sammenhæng tegnede der sig et tydeligt skel mellem de generationer, hvis verdensbillede var blevet formet før og efter 1789. Den yngre generations holdning var, at magten med Freden i Kiel var faldet tilbage til folket. Efter at have loddet stemningen på en rejse til Trondhjem, hvor det liberale borgerskab gav deres mening til kende, kastede han sit lod i den konstitutionelle skål, udråbte sig selv til regent og indkaldte til en grundlovgivende rigsforsamling på Eidsvold. Hermed kom tanken om folkesuveræniteten, der var den bærende i året 1814 i Norge, utvetydigt til udtryk, hvilket både af etno-symbolister og modernister må tolkes som et afgørende skridt i retning af nationalisme.

Prinsens støtter så, hvad de ønskede i ham, hvormed han både blev set som inkarnationen af liberalisme, nationalisme og traditionel dansk-norsk kongemagt. Valgadresserne viser tydeligt, at

¹ Mykland 1955: 75, 79-81; Nygaard 1960: 86, 92; Schrøder 1924: 35.

² Pavels 1866: 31.12.1814.

³ Brun 1814a: 11, 27.

⁴ Pryser 1999: 202.

⁵ Jf. Wallem 1874: 197-98.

mange af nordmændene følte, at samfundet var blevet faderløst. Prinsen udfyldte et tomrum og afværgede som en samlende figur det anarki, som mange frygtede. Eidsvoldsmanden Peter Schmidt mente, Christian Frederik i foråret 1814 blev set som en jordisk Messias, hvilket viser den religiøse tendens, der var i tilbedelse af tronfølgeren, hvor han og nationen blev til ét, og hvor regenten stod som et ufejlbarligt nationalt symbol, der markerede nationens selvstændighed over for omverdenen.¹ Men selvom regenten bevidst spillede på norsk nationalisme, så stod han samtidig for håbet om en genforening – hvilket han utvivlsomt selv ønskede.

Alle grundlovsudkast byggede på ideen om monarki, mens de var rensset for begreberne republik og demokrati. Demokrati blev forbundet med radikalisme og Robespierres terrorregime. Eidsvoldsmændene var liberale i en 1800-tals forstand, dvs. de ønskede en styreform mellem enevælde og demokrati med Christian Frederik som ”Folkestyrer”.² Man forestillede sig en stærk kongemagt, der havde lighedstræk med teorien om ”den opinionsstyrede enevælde”, hvor monarken var en uafhængig instans uden private interesser, der tjente folket.³ Det var præcis, hvad man fik på Eidsvold, hvilket blev udtrykt i den formel landets love blev understrevet med: ”N. N., af Guds Naade og efter Rigets Constitution Norges Konge”; en formulering der både pegede bagud og fremefter, og som næsten identisk med den Ludvig 16. havde anvendt i sin korte tid som konstitutionel konge.⁴ På trods af den tvetydige formulering så stod det klart, at det ikke var kongen, men folket, der var suveræn, hvilket både etno-symbolister og modernister vil tolke som et tegn på en moderne national ideologi.

Den detroniserede konge

Med nederlaget i efteråret slog stemningen om, hvor tilbedelse blev vendt til foragt, da Christian Frederik viste sig mere jordisk end messiansk. Hans manglende vilje til at ofre liv i en håbløs kamp vendte de nationalt vakte væk, ligesom hans menneskelige skrøbelighed skuffede dem. Det affødte personlige angreb på majestæten for fejhed og frivolitet.⁵ Nogle nægtede at tro på, hvad der skete, mens andre følte sig holdt for nar og nedlagde deres hverv i protest. Det var symptomatisk for en del af kritikken, at den var national. Man forbandt Christian Frederiks karakter med hans danskhed og hans manglende vilje til at kæmpe med, at han manglede fædrelandskærlighed, da han ikke som nordmændene var forbundet til landet ved familie, afstamning eller ejendom (jf. hjemlandets betydning for nationsdefinitionen og som nøgletema).⁶ Forårets helt blev efterårets syndebuk, mens selvstændighedspartiet fralagde sig ansvaret.

¹ Jf. Dyrvik & Feldbæk 1996: 138-39; Sars 1913: 73, 148-49; Bergsgård 1943-46.

² Pavels 1866; 9.2.1814.

³ Hyvik 2003: 183-84; 216-17.

⁴ Jf. Smith 2001: 44.

⁵ Andresen 2005: 102-3.

⁶ Wergeland 1814: 26; Langslet 2000 [1998]: 160; Nygaard 1960: 105.

Langslet har påpeget det næsten uundgåelige heri, da Christian Frederiks nationale retorik havde været med til at fremme forestillinger om total mobilisering og kamp til døden, der af modernister som Kedourie er blevet udlagt som et typisk træk ved nationalisme.¹ Christian Frederiks nødvendige idealisme i foråret umuliggjorde accepten af hans realisme i efteråret.² Kongen havde stadig sine støtter, men de var især danskfødte officerer og nyansatte embedsmænd, hvis stilling afhang af Christian Frederiks person.³ Han blev stadig anvendt som nationalt symbol af dem, der ønskede fortsat kamp, og jo længere væk man kom fra Christiania og krigen, desto stærkere stod kongen stadig.⁴ Kærligheden til Christian Frederik fandtes stadig på det overordentlige Storting, hvor der både var forslag om en kommission, der skulle rensvaske monarken, en mindstøtte og fortsat apanage. Forslagene blev trukket efter svensk pres, men kongen modtog en adresse, som udtryk for folkets taknemmelighed.

Efter han havde forladt landet, blev hans rolle som syndebug for en kollektiv skam imidlertid cementeret. Kritikken gik på kryds af partiskel, men hos ”svensksindede”, som Nicolai Wergeland og Jens Christian Berg, blev den koblet med teorien om, at Christian Frederik havde været drevet af danske interesser.⁵ Den ensidige kritik affødte til tider indædte modreaktioner, og redaktør Hans Abel Hielm var ikke alene med den holdning, at det var tronfølgeren, der i 1814 havde muliggjort en fri forfatning, og at nordmændene for evigt burde være ham taknemmelig.⁶

Kongemagten i Danmark 1814-30

I Danmark synes modviljen mod kongen kun at være blevet intensiveret med fredsslutningen i 1814. Jacob Ræder skrev i sine erindringer, at enhver vendte sig imod ham,⁷ mens general Lützow i samtiden mente, Frederik 6. havde mistet sine undersåtters agtelse og tiltro.⁸ Utilfredsheden var både social og geografisk bred. Statsminister C.D. Reventlow kritiserede Frederik 6. nådesløst,⁹ mens generalstaben berettede, at jyderne og fynboer næsten var lige så fjendtligt stemt over for kongen som overfor Karl Johan.¹⁰ Frederiks rygter havde lidt så stor skade, at historien gik, at han forklædt måtte snige sig tilbage til København,¹¹ og adjutantstaben måtte holde sig inden døre efter tilbagekomsten.¹²

---

¹ Kedourie 1986 [1960]: 18.

² Langslet 2000 [1998]: 162.

³ Sibbern 1866: 40.

⁴ Jf. Brun 1814b; Bugge 1814.

⁵ Laache 1941b: 193-94.

⁶ *DNN*, 16. hf., 1819: 70-71.

⁷ Ræder 1968: 109-110.

⁸ Hedegaard 1975, II: 342.

⁹ Hedegaard 1975, II: 351.

¹⁰ Dreyer 1993, 1: 409-10.

¹¹ Ræder 1968 [1912]: 111.

¹² Clausen 1877: 6.

Danmark afbrød efter internationalt pres forbindelsen med Norge til befolkningens vrede, men kongen nægtede at give efter for det svenske krav om at fjerne Christian Frederik fra arvefølgen.¹ Det kan skyldes familiefølelse, men Frederik må også have frygtet konsekvenserne. På baggrund af informationer fra København skrev prinsen i sin dagbog, at hvis majestæten var nødsaget til at gøre ham arveløs, så troede kongen ikke handlingen ville stå ved magt i 24 timer; ”oprør vil straks bli[ve] følgen.”² Notatet kan tolkes, som Christian Frederiks klyngede sig til håbet om at blive i arvefølgen, men det strider med, at han selv havde tilbudt Frederik 6. at udtræde af den, hvis det kunne hjælpe Danmark. Kongen affejede netop tilbuddet med, at det ville underminere danskernes kærlighed til ham og gøre Christian Frederik til en martyr.³ Ifølge Hedegaard talte københavnere allerede på tomandshånd om at afsætte kongen til fordel for tronfølgeren.⁴

Den generelle tendens i hovedstaden synes i foråret 1814 at kombinere vrede mod kongen og tilbudelse af tronfølgeren.⁵ Danske breve til Christian Frederik forudsagde, kongen ville være afsat inden fire uger,⁶ mens den svenske gesandt i København berettede om pjecer, der krævede en forfatning efter norske forbillede; et krav, der ifølge gesandten vandt genklang i mange kredse.⁷ Dette bør naturligvis tages med et gran salt, men udsagnet understreges af, at tre danskere skrev udkast til den norske forfatning, mens en afhandling beskrev en dansk grundlov i 1814.⁸ Kilder viser ikke alene en rystet enevælde, men et kongebegreb, der var underordnet nationens velfærd og forestillingen, at om en monark, der brød kontrakten med sit folk, kunne afsættes, og hermed ses en tankegang, der nærmer sig centrale elementer i keredoktrinen. Alternativet forekommer, ligesom i Norge, at have været folkesuverænitet og et konstitutionelt kongedømme.

Sindene havde lagt sig, da Frederik 6. i 1815 vendte hjem fra Wien. Den traditionelle tolkning er, at kongen blev modtaget som landets frelser, hvilket mange udsagn understøtter. Omvendt så må man ikke være blind for, at der kan have været yderligere faktorer på spil. Muligvis påvirket af Orla Lehmanns bemærkning om, at ”hysterisk Kongekjærlighed” var den eneste politiske følelse i 1820’erne,⁹ har historikerne ofte set dr. Dampes dilettantiske revolutionsforsøg som en enlig svale. Men hvis man ser nærmere på empirien og den europæiske kontekst, så bliver billedet mere broget. Sverige fik i 1809 en forfatning, mens den danskuddannede norske elite i 1814 skabte en liberale grundlov. I hertugdømmerne rejste der sig en forfatningsbevægelse, Tyskland var fyldt med national-liberale bevægelser, mens der udbrød opstande i Neapel, Spanien og Grækenland. De danske embedsmænd, der var uddannet i 1790’erne, var stadig påvirket af Den Franske Revolution, hvilket ikke

¹ Bonderup 2007: 21-22.

² Christian VIII 1914: 206.

³ *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1902, 9: 187-88.

⁴ Hedegaard 1975: 342.

⁵ Aall 1859: 420.

⁶ Christian VIII 1914: 207.

⁷ Hedegaard 1975, II: 348-49.

⁸ Holm 1844: 75-78; Nilsen 1925: 27-28.

⁹ Lehmann 1872: 226.

alene ses med de danske udkast til en norsk grundlov og afhandlingen om et konstitutionelt monarki i Danmark,¹ men også ved de opfordringer, skitser og forarbejder til en dansk forfatning, der blev publiceret eller udformet mellem 1815-18² samt i plakaterne, løbesedlerne og opråb, der under jødefejden i 1819-20 krævede frihed, lighed og enevældens afskaffelse.³

Det er på den baggrund, at man bør se en indberetning fra den preussiske gesandt i København ved Frederik 6. hjemkomst fra Wienerkongressen. Her hed det, at man i Danmark havde ventet kongen ville vende tilbage med en konstitution, og da dette ikke skete, skabte det misfornøjelse.⁴ Glæden i 1815 *kan* dermed delvist være affødt af borgerskabets politiske forventninger. Ytringsfrihedens kår og manglende forskning gør, at vi ikke ved nok herom. Åben opposition var umulig i en tid, hvor der blev indført politispioner og provokatøragenter,⁵ men der var ingen mangel på misnøje i ”private samtaler”.⁶ Angiveligt havde flertallet af professorerne konstitutionelle sympatier, hvilket bl.a. Engelstoft på tomandshånd tilkendegav, ligesom man fandt liberalisme i *Jernringsforeningen*, klubben *Clio*, Studenterforeningen og læseselskabet *Athenærum*.⁷

Den var ikke indskrænket til hovedstaden, men sås også i provinsbyer på Sjælland, Lolland-Falster og Fyn. Ifølge rektor Tauber i Aalborg var tiden fyldt med almindelig utilfredshed, skumlesyge og kandestøberiers ækle tone, mens stiftamtmanden, Frederik Moltke, kom med udfald imod tidens despotiske konger.⁸ Med andre ord så havde Knud Fabricius ret, da han konstaterede, at tiden langt fra var så politisk død som antaget.⁹ I Odense gav borgerne udtryk for deres holdning ved 17. maj 1815 at vælge den tidligere konstitutionelle konge, Christian Frederik, til præsident for et nyoprettet litterært selskab.¹⁰ Ved sin hjemkomst fra Norge var han blevet modtaget som en helt, og han udgjorde nu et samlingspunkt for oppositionen.¹¹ Christian Frederik arbejdede i disse år på en dansk forfatning, men kunne ikke løse det problem, som hertugdømmerne udgjorde. Hans mente, at de fleste danskere (bønderne) stadig støttede enevælden, men at den ”oplyste del af Folket” (borgerskabet) ønskede et konstitutionelt kongedømme med Norge og Storbritannien som forbilleder.¹²

Den (næsten) frie norske presse gjorde, at danskere på deres eget sprog kunne læse nådesløse angreb på enevælden og et forsvar af en fri forfatning. Frederik 6. og hans håndlangere frygtede denne norske inspiration, hvilket var årsagen til, at postforbindelsen til Norge var lukket det meste af 1814 og siden blev systematisk overvåget.¹³ Det samme gjaldt *Clio*, som allerede ved stiftelsen i

¹ Holm 1844: 75-78; Nilsen 1925: 27-28.

² Holm 1844: 96-97; Jørgensen 1903: 108.

³ Blüdnikow 1986: 32-33.

⁴ Nielsen 1886b: 6, note.

⁵ Pedersen 2008: 340-41.

⁶ Helm 1986: 16-17.

⁷ Bjørn 2003 [1990]: 141; Blüdnikow 1986: 42-43; Engelstoft & Wendt 1964 [1934]: 18; Jørgensen 1957-59: 35.

⁸ Galster 1958, s. 148-51.

⁹ Fabricius 1937: 123-25. Hedegaard 1975, II: 372.

¹⁰ Jørgensen 1903: 28.

¹¹ Langslet 2000 [1998]: 171, 175.

¹² Langslet 2000 [1998]: 181-83.

¹³ Pedersen 2008: 343-45.

1816 blev set som en revolutionær rugeplads pga. dets mange norskfødte medlemmer.¹ I 1821 iværksattes på svensk foranledning en stor undersøgelse i Jylland, da rygten gik, at befolkningen sympatiserede med Stortingets forsvar af forfatning mod Karl Johan. Den hemmelige interne danske undersøgelse konkluderede, at der ikke fandtes et ”norsk parti” på halvøen, hvilket den danske regering heller ikke forventede. Året før havde man imidlertid på eget initiativ iværksat en lignende undersøgelse i Odsherred, hvor man havde været opmærksom på muligheden for en norsk påvirkning.²

Dette var ikke irrationelt. Nordmænd drog stadig til København, der fandtes en flittig dansk-norsk korrespondance, der også omfattede den yngre generation, og den norske presse støttede danske liberalisme, hvilket gav sig udslag i trykning af opråb om en dansk forfatning i Norge i 1819 samt i anonyme danske indlæg mod enevælden i norske aviser.³ I Danmark finder man flere artikler, der forsigtigt argumenterede for mere frihed, indirekte kritiserede regeringen og udtrykte idéen om en oppositionsstyret enevælde,⁴ hvilket må betragtes som det længste man kunne gå på tryk i landet. På samme måde må forslaget om en æresstøtte over Christian 7.s reformpolitik ses som et krav om nye tiltag,⁵ og ikke en hyldest af en ”oplyst” enevældig monark.

Der er ingen tvivl om, at offentligheden i 1820’erne var styret af konservative og moderate, og tiden præget af revolutionsfyrskækkelse og manglende dynamik.⁶ Grundtvig, Ingemann og Blichers kongetroskab samt offentlige afhandlinger, der forsvarede enevælden mod demokratiet, understøtter rigeligt Lehmanns beskrivelse af en royalistisk offentlighed,⁷ men det skal ikke skygges for indsamlingerne til den græske frihedskamp og moderate mænd, som A.S. Ørsted, der arbejdede for øget trykkefrihed og en kvalificeret offentlig mening.⁸ Dette resulterede i slutningen af perioden i en friere tidsskriftslitteratur,⁹ mens man i *Athenæum* diskuterede politik og læste udenlandske aviser og konstitutioner. Den elitegeneration, der blev modnet i 1820’erne, var ikke selv i tvivl om, at enevælden var et døende system, hvilket Lehmann er et glimrende eksempel på.¹⁰ Deres tanker var forbundet med idéen om en konstitution og i sidste ende folkesuveræniteten, hvilket i sig selv bærer kimen til en politisk nationalisme.

I 1830 skabte de europæiske vinde røre i den danske andedam og gjorde det muligt for liberalisme at komme op til overfaldet.¹¹ Revolution var urealistisk, men det kom til uroligheder og opstandelse i Kongeriget og hertugdømmerne, hvor man genfinder den norske inspiration i Uwe Jens Lornsens *Über das Verfassungswerk in Schleswigholstein* (1830). Her udgjorde den norske forfat-

¹ Helm 1986: 31-32; Pedersen 2008: 341-42..

² Nørregård 1950-52; Bjørn 2003 [1990]: 140-41.

³ Jf. Glenthøj 2008a: 150-51, 191; *DT*, 13.9.1827.

⁴ Se bl.a. *Borgeren og Politiet*, No. 1, 1817: 4-7; Gutfeld 1818; Jørgensen 1961: 53; *SV*, No. 13, 27, 33, 1822; *NSK*, 15.7.1815: 882-83.

⁵ Scholten 1822. Jf. *SV*, No. 1, 1822.

⁶ Jf. Vammen 1987: 30-33; Bjørn 2003 [1990]: 140; Bregnsbo 1997: 276ff; Langslet 2000 [1998]: 180; Jansson 2008: 189.

⁷ Bl.a. Lehmann 1872: 227-28; Jf. Blicher 1828; Galskiøt 1823; Stochholm 1820.

⁸ Bjørn 2003 [1990]: 140.

⁹ *MFL* 1829, 2: 99-100; Frandsen 1996: 47-49; Jørgensen 1961: 63.

¹⁰ Jf. Vammen 1984: 29.

¹¹ Heibergske Familiebreve, 1943: 34; Jørgensen 1957-59: 39; Jørgensen 1961: 49.

ning forbilledet og personalunion mellem Sverige og Norge et eksempel for det ønskede fremtidige forhold mellem Slesvig-Holsten og Kongeriget. Lornsen fik ikke held med bestræbelserne, men den 28. maj 1831 kom forordningen om stænderforsamlingerne, der af de liberale blev fejret på årsdagen. Her er det nærliggende at antage, at de var inspireret af de norske 17. maj-fejring, der netop i disse år var en del af forfatningskampen i Norge. De liberale idealer var endnu ikke forbundet med kravet om nationalstaten,¹ men nedbrydelsen af enevældens suverænitet skabte et vakuum, der blev fyldt af nationen – enten i en kulturel eller politisk forstand.

De nye norske konger

Valget af Karl 13. som norsk konge blev modtaget med resignation. På kongens fødselsdag var der enkelte digte i aviserne og forestillinger på teateret, men det var en tom gestus nødvendiggjort af unionen, der til tider blev demonstrativt udeladt.² Kongens bortgang blev slet ikke nævnt i mange aviser, mens den kendte digterpræst Jens Zetlitz i den befalede ligtale udtrykte, at Karls død ikke havde vakt almen sorg, da folket ikke kendte ham.³ Synet på den nye kongemagt blev formet ud fra opfattelsen af Karl Johan.

Den stærke udøvende magt skabt på Eidsvold var tænkt som et nationalt monarki, og i den reviderede grundlov fra efteråret blev kongens beføjelser beskåret for at beskytte nationen mod et styre, der blev set som ”svensk”. Som drivkraften bag Sveriges Norgespolitik havde Karl Johan i årevis været forhadet, og blot det at mødes med Karl Johan blev af ”patrioter” set som suspekt. Alligevel lykkedes det kronprinsen med charme, personlighed og rundhåndet gavmildhed at vinde flere selvstændighedsmænd for sig, og flere begyndte at se ham som en helt og feltherre fra Den Franske Revolution. Selv i den oppositionelle højborg, Bergen, hyldede man i de traditionelle fødselsdagsdigte den stærke kongemagt. Her blev Karl Johan, som oldtidens heltekonger, beskrevet som en kriger, der havde svunget ”Sværdet for Frihed og Fred” og med faderlig kløgt forenet det ”Suurmulende” Norge med Sverige i kærlige bånd.⁴

Billedet var dog langt fra entydigt. Flere af fødselsdagsdigtene hædrede mere Norge end kongen, og den første skål blev ikke drukket for hans majestæt, men for det norske fædreland, hvilket afspejler en ændring i det politiske hierarki i overensstemmelse med keredoktrinens forskrifter. Bergenhus’ stiftamtmand, politiker W.F.K. Christie, talte i 1819 om en anstødelig ligegyldighed over for Kongehuset, mens biskop Claus Pavels bemærkede, at der på kongens fødselsdag imod enhver sædvane ikke blev hejst et eneste flag i Bergen.⁵ Andre vendte poesien mod kongemagten og beskrev Karl Johan som ”sansculotte-general[en]” hvis hænder dryppede af ”Slagtedes Blod”,⁶ og

¹ Rerup 1991a: 369.

² Pavels 1866: 19.9.1815, 9.10.1816.

³ Zetlitz 1822: 361-62.

⁴ *DNT*, 1818: 33-39; *DNT*, 1819: 34, 49-50.

⁵ Pavels 1866: 26.1.1819.

⁶ Citeret efter Laache 1941b: 36.

som var en del af en fatal babylonsk sprogforvirring, hvor folket talte norsk, Karl 13. svensk og Karl Johan fransk.¹ Ud fra dette synspunkt skabte kongehuset ikke sammenhængskraft i nationen, men derimod splid, hvilket underminerede dets legitimitet.

Flere accepterede efterhånden det hændte, og da Karl Johan besteg Norges trone i 1818, havde mange ændret deres syn på ham. Hadet fra 1814 var mindsket, og både embedsmænd og købmænd havde en økonomisk og karrieremæssig interesse i et bedre forhold til den nye konge og Sverige.² Karl Johans politik efter tronbestigelsen, der indskrænkede ytringsfriheden og angreb Grundloven, rev imidlertid op i sårene. Der var dem, der – ofte ud af skuffelse over den politiske udvikling efter 1814 – støttede Karl Johans angreb på Grundloven. Disse såkaldte *carljohanister* mente, der var behov for en stærk kongemagt (eller måske endda enevælde), som kunne skabe orden i kaos, også selv om det betød at undertrykke ytringsfriheden. I midten var ”de forsigtige” eller ”indifferent”, mens dele af oppositionen blev betegnet som ”de ubesindige”, heriblandt enkelte republikanere. Oppositionen lagde især vægt på opdragelsen af nationen til politisk bevidsthed, hvilket stod i kontrast til forestillingen om en landsfaderlig regering,³ hvilket utvetydigt viser Norge efter adskillelsen befandt sig i Hrochs fase B.

En åben opposition mod unionen var ikke mulig. Regeringen blev anskuet som legitim og samarbejde nødvendigt, men der var stadig en suspekt aura herved, hvilket i sig selv var med til at skabe en national opposition, hvis identitet blev knyttet til Stortinget og Grundloven og stod i modsætning til regeringen og kongemagten.⁴ Oppositionen var ikke en entydig gruppering, men den opstod i en løs tilknytning til politiske klubber, *Nationalbladet* og sager som kampen mod adelskab, finanspolitikken, gældsopgøret med Danmark og et forsvar mod alle reelle og især *indbildte* angreb på forfatningen og selvstændigheden.⁵ Oppositionens opfattelse var, at Karl Johan forsøgte at underminere Grundloven, Stortinget og nationens frihed, og at man derfor befandt sig i en kamp mod et enevældigt ”svensk” tyranni. Oppositionen så sig selv som en forudsætning for folkets politiske frihed og dannelse, mens (oppositionens)pressen var formidlerne af de nationale debatter i Stortinget og offentligheden, og dermed med til at skabe et ”forestillet” nationalt fællesskab mellem alle statens borgere.⁶

Mange nordmænd var og blev kongetro og så dette som en del af at være nordmand, men op igennem 1820’erne gjorde Karl Johans politik nationen til en konfliktzone, hvor borgerskabet blev splittet mellem konservative, der hyldede kongen i landsfaderlige termer,⁷ og en opposition, der forsvarede politisk og *national* frihed. Her blev Karl Johan set som et modbegreb til nationen; ”en

¹ Laache 1941b: 358-70. Jf. *DNN*, 11. hf. 1818: 45-46; Wulfsberg 1824: 5.

² Bugge 1886: 108; Mykland 1955: 292-96; Nygaard 1960: 121-22. Jf. Glenthøj 2008a: 159.

³ Hauge 1963: 48-49; *DT*, 26.4.1827.

⁴ Andresen 2005: 101.

⁵ Pryser 1999: 236-38; Nissen 1964: 192-93; Langeland 2005: 192-94; Sars 1913: 152-53.

⁶ *Patrouillen*, 1. hf., No. 1-2, 1826: 1-4.

⁷ Se f.eks. Falsen 1824b. Her ses tanker, der minder om teorien om den opinionsstyrede enevælde.

fransk Sanculot [...] gennemrøget af de svenske Dunster”.¹ Studentersamfundet nægtede i 1822 at fejre kongens fødselsdag, mens de ofte demonstrativt hyldede universitetets grundlægger, Frederik 6., i ren og skær trods.² I dette tilfælde kan man tale om, at fejringen af den tidligere monark tjente som et vikarierende motiv for studenternes nationalisme og ønske om at provokere den nye kongemagt. Konflikten ses navnlig i de år, hvor Stortinget var samlet, og hvor Karl Johan genfremsatte sine ændringsforslag til Grundloven – herunder et absolut kongeligt veto. Hertil kom fra 1824 striden om 17. maj-fejringen, der splittede konge og borgerskab (jf. kapitel 18). I en epilog fremsagt på Karl Johans fødselsdag i 1821 hed det sigende: ”Hvor *Konger* nævnes i et Vennelag, / Let ogsaa *Politiken* Adgang finder, / Og sjelden eller aldrig med Behag”.³

Kongebegrebets forandring i Norge

Kongemagten i Norge viser både tegn på fundamental forandring og udpræget kontinuitet. Teorien om folkesuverænitet var allerede accepteret i Danmark-Norge i slutningen af 1700-tallet ved kobling med en opinionsstyret enevælde.⁴ Seip fremhæver korrekt, at disse tanker stadig levede videre i Norge efter 1814, men det bør tilføjes, at de blev udfordret og at kongen begrebsmæssigt blev degraderet. Krigen og måden, hvorpå adskillelsen fandt sted, miskrediterede enevælden, der fremstod som en styreform, der gjorde mennesker til slaver. Danmark blev fremstillet som et despoti, der udgjorde et modbegreb i det konstitutionelle Norge.

Det var de færreste, der fægtede åbenlyst mod den nye kongemagt, som man i stedet kritiserede indirekte. Man opstillede en ideal konge og skrev om, hvad man ”troede” Karl Johan tænkte. Når majestæten ikke altid handlede rigtigt, så skyldtes det ”Hofsnogene”, der holdt ham uvidende.⁵ Her ved genfindes nogle af idéerne fra teorien om den opinionsstyrede enevælde, men tanken om kongen som en potentiel forræder blev klart udtrykt i tilspidsede politiske situationer. Med henvisning til Grundlovens § 85 fremførte oppositionspresen, at den, der undertrykte Stortingets frihed, begik forræderi mod fædrelandet,⁶ og at de norske soldaters ed var svoret til ”*Constitutionen* og Kongen”, og at de derfor aldrig ville kunne berøve medborgere deres rettigheder uden at forråde fædrelandet.⁷ I oppositionens begrebsmæssige hierarki stod nationen, fædrelandet og forfatningen over den udøvede magt i form af kongen, hvilket understreger de basale elementer i keredoktrinen, hvor politisk loyalitet og legitimitet blev forbundet med nationen.

Under Den Franske Revolution forsøgte man at udrydde ”kongen” som begreb og at erstatte dets karisma med begreber som nationen, fædrelandet og konstitutionen.⁸ Noget lignende kan spores

¹ Citeret efter Laache 1941b: 134-35.

² Wallem 1913: 81.

³ *DNT*, 1821: 33.

⁴ Seip 1958.

⁵ *DNN*, 15. hf., 1819: 85-89.

⁶ *DNN*, 22. hf., 1821: 37.

⁷ *DNN*, 21. hf., 1821: 364.

⁸ Hunt 1993 [1992]: 53; Hunt 2004 [1984]: 20-21, 31-32.

i radikale norske miljøer. Matthias Conrad Peterson krævede i 1815, at man ikke længere talte om den ”kongelige Tjeneste” eller ”den kongelige Kasse”, men om ”Statens Tjeneste” og ”Statskassen”.¹ Denne begrebskamp genfindes i P.A. Heibergs artikler og bøger, hvor han fremhævede sprogets afgørende betydning for nationalkarakteren. Enevælde skabte gennem frygt et slavisk sprog og en slavisk karakter, mens konstitutionelle stater havde en fri karakter. Heiberg så, korrekt, Norge i en overgangsfase, hvor man måtte erstatte kongelige ord med borgerlige og fjerne den landsfaderlige retorik, da majestæten ikke var fader og nationen ikke børn.² Denne politiske sprogrensning var ikke forbeholdt de gamle samfundsrevsere fra 1790’erne, men genfindes i oppositionspressen, der krævede begreber, der passede til frie borgere.³

Modviljen må ikke overdrives, da ikke blot bønderne, men også en betydelig del af den borgerlige elite var kongetro, anvendte en landsfaderlig retorik og tænkte i termer i tråd med teorien om den opinionsstyrede enevælde.⁴ Derfor blev de moderate kræfter chokeret, da Karl Johan fra 1818 forsøgte at indskrænke trykkefriheden, som de så som et umisteligt gode, der bandt folket og kongen sammen. Trykkefriheden blevet set som folkets ”palladium”⁵ og en forudsætning for patriotismen, mens aviserne var ”Organer for Nationen”.⁶ Uden en fri presse kendte monarken ikke folkets vilje, og dermed angreb Karl Johan selve forestillingen om en opinionsstyret kongemagt. Hos de radikale var denne idé om kongen som et organ for almenviljen for længst død og erstattet af begreberne nationen, folket og konstitutionen.⁷ Oppositionspressen gjorde det klart, at nationen efter 1814 havde fået sine ”naturlige Rettigheder” tilbage, og det gennem Stortinget gav sine egne love. Folkets lydighed til kongen skyldtes udelukkende Grundloven.⁸ Karl Johan blev konstant gjort opmærksom på, at den, der bevægede sig uden for lovens rammer, var en hæslig despot.⁹ Den ”constitutionelle Konge” var som den øverste embedsmand ”Nationens Centrum”, men nationens vilje lå hos ”Folkerepræsentationen”, der dermed var borgerens ”egentlige herre”. Den konstitutionelle konges person var hellig (jf. § 5 i Grundloven), men denne byggede på nationens hellighed og hans konstitutionelle rolle som repræsentant for folkets vilje.¹⁰ Hermed var den traditionelle samfundsorden ved at give plads for en mere moderne, men den nye brug af begreberne betød ikke, at den gamle brug af dem endnu var forsvundet, hvilket blev udtrykt i den semantiske kamp mellem de forskellige politiske fløje.

¹ *DLTT*, No. 2. 15.2.1815: 1.

² *DT*, 12.1.1828 & 16.6.1828; Heiberg 1826: 21-22, 32, 46-47.

³ *DNNV*, 5.10.1821: 17-19.

⁴ Seip 1958.

⁵ *TAE*, 19.4.1814: 1.

⁶ *Patrioten*, 23.4.1824: 239.

⁷ Seip 1958: 32.

⁸ *DLTT*, 15.2.1815: 1; 8.3.1815: 21; Petersen 1824: C.

⁹ Petersen 1824: XCVII-XCVIII; *Extra-Tillæg*, No. 28-29, *BAE*, No. 15., 1829.

¹⁰ *DNN*, 9.8.1821: 373-75.

Stortinget og grundlov

1814 betød et identitetsmæssigt, loyalitetsmæssigt og begrebsmæssigt skred i det norske borgerskab, hvor andre institutioner blev ligestillet eller direkte sat over kongen i et nationalt og politisk hierarki; herunder Stortinget og Grundloven. Dette var nye konstruktioner i Norge, men de blev tillagt en historisk og en politisk legitimitet og symbolske værdi, som tidligere var forbundet med kongen. Stortinget med dets Odelsting og Lagting afspejlede i sig selv ønsket og viljen til at binde det ”gamle” og ”nye” Norge sammen. Her ser man tydeligt, hvad modernisten Eric Hobsbawms har døbt ”opfundne traditioner”, dvs. nye traditioner, der som en reaktion på en ny situation er blevet opfundet for at fremme et bestemt værdisæt, men som søger legitimitet ved at referere til enten en nær eller fjern fortid.¹ Herimod kan man imidlertid indvende, at traditioner per definition er opfundne, og perennialister vil påpege, at lignende former for konstruktioner kan findes før nationalismens tidsalder, som Hobsbawm reelt først placerer efter 1850. Omvendt har Hobsbawm en pointe i, at opfundne traditioner i særlig grad har kendetegnet nationsbygning. Smith betegner det som nationalisternes ”politiske arkæologi”, der i dette tilfælde kom til udtryk ved, at de kobledede 1800-tallets konstitutionelle monarki med middelalderlige institutioner i et forsøg på at skabe autenticitet, kontinuitet og historisk legitimitet (jf. nationale nøgletemaer og nationsdefinitionen), selvom Stortinget åbenlyst var en ”opfundet tradition” fra Eidsvold. Den afgørende forskel mellem den modernistiske og den etno-symbolistiske opfattelse er, at modernister som Hobsbawm generelt vil anskue udviklingen i 1814 som en rendyrket og *bevidst* national konstruktion, mens etno-symbolister vil påpege, at disse ”konstruktioner” ikke i alle tilfælde var grebet ud af den blå luft og at de ikke nødvendigvis var bevidste.

Stortingets politiske og nationale legitimitet og symbolske rolle ses i opfattelsen af institutionen som nationens forsamling og stortingsmændene som folkets repræsentanter og tolk, der uden hensyntagen til særinteresser arbejdede for almenvellet. Stortinget blev af oppositionen knyttet til nationale nøgletemaer som nationens værdighed, autonomi og frihed, mens hvervet som stortingsmænd var en hellig pligt, der blev udøvet af fædrelandskærlighed.² For ”patrioterne” udgjorde det ligeledes nationens bastion i kampen mod sammensmeltningen med Sverige. Stortinget nød dog ikke altid folkets respekt. Dertil var parlamentet for splittet og atmosfæren for giftig. Men for dem, der støttede en repræsentativ regeringsform, var Stortinget selve forudsætningen for folkets varige lykke.³ De manglende politiske erfaringer svækkede imidlertid den almenånd, som man forsøgte at styrke.⁴ Endeløse forhandlinger, pedanteri og indre splittelse skuffede de høje forventninger og svækkede manges tillid til det nye system.⁵ Stortingets uantastelige status som et nationalt symbol blev paradoksalt nok først skabt, da dets magt blev antastet af Karl Johan.

¹ Hobsbawm 2002 [1983]: 1-2.

² *DNN*, 15.2.1821: 99, 101-2; *BAE*. Extra-Tillæg, No. 4, 13.1.1827; *DNNV*, 13.9.1822: 225; Castberg 1964: 245.

³ *DNT*, 1818: 215-16.

⁴ *DNT*, 1818: 211ff.

⁵ *DNT*, 1818: 228ff.

Det samme var tilfældet med Grundloven. Forfatningen hvilede på oplysningstidens liberale tankegang og var stærkt inspireret af erfaringerne fra USA, England og Frankrig. Dette vidste man i samtiden, men alligevel var det en påtaget forbindelse til den norske fortid, der blev fremhævet.¹ Christian Magnus Falsen fastholdt, at det gamle Norge havde været et konstitutionelt monarki, der byggede på folkesuveræniteten, og at grundlov dermed blot var en tilbagevenden til forfædrenes forfatning.² Dette forsøg på at skabe historisk, politisk og national kontinuitet, autenticitet og legitimitet var ikke undtagelsen, men reglen i det ”nye” Norge, hvor man prøvede at forankre forandringerne i en svunden national guldalder,³ hvilket ikke alene afspejler den stærke tilstedeværelse af nationale nøgletemaer, men også betydningen af historien i definition af nationen og keredoktrinens princip om nationen som det afgørende legitimerende princip.

Spørgsmålet er imidlertid, om dette bør tolkes etno-symbolistisk eller modernistisk, dvs. bør vi tale om en ”opfundne tradition” og en bevidst historiekonstruktion – eller den mere bløde variant: ”politisk arkæologi”? Umiddelbart kan man mene, at sammenfaldet og hævdelserne af forbindelsen mellem middelalderens Norge og 1814 var påfaldende, og at der uden tvivl var et element af konstruktion i, hvad der skete. På den anden side så bør der ikke være nogen tvivl om, at de norske nationalister vitterlig var overbevist om den historiske forbindelse mellem det ”nye” og det ”gamle” Norge, og at de så det i fortiden, som de ønskede. Idéerne om en særlig norsk fri, ”demokratisk” institution og storhed i middelalderen var hverken nye temaer i 1814 eller fuldstændig uden hold i den historiske virkelighed. Det, der skete, var, at man som et led i nationsbygningen lagde en stærkt selektiv og national fortolkningsramme ned over de dele af fortiden, som man kunne anvende i samtiden til at skabe indre sammenhold og ydre anerkendelse.

På tværs af de fleste partiskel blev Grundloven set som selve symbolet på en selvstændig norsk nation, hvilket i maj 1814 var blevet mejslet ind i § 1: ”Kongeriget Norge er et frit, uafhængigt og udeleligt Rige”. Hermed naglede man samtidig keredoktrinens forestilling om nationens behov for størst mulig autonomi fast i den norske forfatning. I november blev man tvunget til at tilføje ordene ”forenet med *Sverige* under een Konge”, men Grundloven var stadig en national garanti mod sammensmeltningen med Sverige og en politisk garant mod enevælden. Hertil kom, at den ikke blot gav nordmændene muligheden for stolthed, men også overlegenhed i forhold til naboerne, hvor frie og lige nordmænd blev stillet op over for danske undersåtter og svenske adelsmænd.⁴

I den politiske nationalisme, der kom til udtryk i Norge, blev Grundloven beskrevet som et helhelligt skrift og en statsborgerlig katekismus, der udtrykte folkets vilje og som enhver var forpligtet til at kende.⁵ Navnlig oppositionen forbandt konstitutionen med nationalitet og gjorde den til det red-

¹ Jf. Michalsen 2008; Castberg 1964: 103ff.

² Falsen 1815b: 41-42, 63.

³ Jf. Aall 1859: 15; Petersen 1824: XCIX.

⁴ Jf. *DNN*, 10. hf., 1818: 180ff; Kaartvedt 1964: 270.

⁵ Laache 1941b: 246; *DNN*, 5. hf., 1816: 194; *DNN*, 6. hf., 1817: 204; *DNN*, 8. hf., 1817: 231; *DNN*, 15. hf., 1819: 2; *DNN*, 7. hf., 1817: 232; *Constitutions-Committeens Betænkninger*, 1824; jf. Birch-Reinwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 392.

skab, der skulle forme nationens karakter.¹ Grundlovdyrkelsen, der var tæt forbundet med nationalismen, understreger forestillingen om nationalismen som en form for sekulær religion, og den viser i sig selv, at i det mindste en del af den norske elite havde taget et afgørende skridt væk fra en gammeldags fyrstepatriotisme og omfavnet en national identitet.

Her er det vigtigt at bemærke, at ligesom med Stortinget så nød Grundloven ikke øjeblikkeligt status af et ukrænkeligt nationalt symbol. Landet befandt sig i en miserabel situation efter 1814, og flere gav den ændrede styreform skylden.² Allerede i 1815 var der dem, der ønskede en total revision af Grundloven, mens man i Stortinget i 1816 diskuterede at ændre 27 af de 112 paragraffer. Revisionismen affødte i sig selv modreaktion allerede før Grundloven blev presset af Karl Johan,³ men det var Karl Johans angreb på forfatningen og forsøg på en tættere union fra 1818 og fremefter, der fik borgerskabet til at danne en vognborg om konstitutionen og skabt en Grundlovskonservatisme, der forhindrede alle former for ændringer. Grundloven blev et omdrejningspunkt for en politisk nationalisme, hvis kult blev udtrykt i 17. maj-fejringen, og hvor kongemagten kun blev tildelt en sekundær betydning. I resten af Europa blæste vinden den anden vej, hvilket blot gjorde den norske elite mere bevidst om at forsvare, hvad de havde.⁴

Delkonklusion 1: Samfundet (kapitel 7-10)

Undersøgelsen af det danske og norske borgerskabs samfundssyn viser, at det på det individuelle plan var forbundet med begreberne borger og patriot, der på et kollektivt plan blev knyttet til en patriotisk ideologi. Selvom man stadig kan finde et hierarkisk samfundssyn, så finder man også både i teori og praksis en solidaritet på tværs af stænder samt tanker om rettigheder og pligter forbundet med at være borger eller medlem af nationen. Det patriotiske fællesskab blev som udgangspunkt forstået som staten, men der fandtes i begge riger en nationalpatriotisk variant, hvor borgernes loyalitet i højere grad var rettet mod nationen, hvilket gav mulighed for en udvikling i retning af nationalisme. Det ideologiske og begrebsmæssige udgangspunkt var det samme i de to lande, men der skete efter adskillelsen en delvist modsat rettet udvikling.

I Norge blev de patriotiske begreber politiseret og forbundet med nationen. I Danmark gik begreberne patriot og patriotisme efterhånden af brug, og i det omfang man finder begreberne henviste de i mindre grad til staten og i højere grad til nationen i en kulturel forstand. I stedet anvendte man det allerede eksisterende begreb fædrelandskærlighed, der både i en dansk og norsk kontekst primært henviste til nationen og ikke til staten. På dette punkt synes kilderne at afspejle en norsk udvikling i retning af politisk nationalisme og en dansk udvikling af kulturel nationalisme. Det skel bør ses i lyset af de to landes forskellige forudsætning efter adskillelsen, hvor Danmark var afskåret fra en

¹ *DNNV*, 25.1.1822: 90; *DT*, 12.4.1827.

² Aall 1859: 585.

³ Kaartvedt 1964: 267-69; *DNN*, 5. hf., 1816: 196-197; *DNN*, 8. hf., 1817: 233.

⁴ *DNT*, 1820: 1-6.

politisk offentlighed, mens Norge befandt sig i en forfatningskamp og et ideologisk opgør med fortiden.

Den borgerlige ideologi indeholdt stærke forestillinger om offervilje og forsvar, der rituellet og symbolsk blev udtrykt i dyrkelse af selvopofrelse og døden for fædrelandet. Herved er der elementer af en sekulær samfundsreligion, der i forskningen bliver forbundet med nationalisme. Selvom borgerskabets offervilje havde begrænsninger og social pres og tvang spillede ind, så må offerviljen overordnet ses som omfattende, og den skete vel at mærke i fædrelandets navn. I det danske tilfælde er det svært at afgøre om identitet var forbundet med staten, nationen eller både og, hvilket skyldes tvetydigheden i begreberne fædrelandet og Danmark (jf. kapitel 11), men der er ingen tvivl om, at der var en vis solidaritet med nordmændene. I det norske tilfælde synes ofrene i stigende grad at være blevet givet ud fra et nationalpatriotisk eller nationalt ideal, hvilket må ses i forhold til udviklingen af krigen og den norske identitet i perioden. De nationalpatriotiske selskaber, der blev oprettet under krigen, afspejler stærke nationale fjendebilleder samt forestillinger om national økonomisk autonomi, der bliver forbundet til tanker om national enhed og identitet. Hermed adskiller selskaberne sig fra klassisk patriotiske selskaber, og som bevægelser viser de en national udvikling i perioden, da fokus bliver fjernet fra staten og rettet mod nationen og dens modbegreber. Dette gælder i særdeleshed Selskabet for Norges vel, der ud fra en etno-symbolistisk definition kan betegnes som et udtryk for nationalisme (jf. kapitel 13).

Af afgørende samfundsmæssig betydning var ligeledes den underminering af det traditionelle kongebegreb, der allerede var begyndt før 1807, men som blev intensiveret i perioden. Navnlig i Norge ser man allerede under krigen tendenser i retning af en politisk nationalisme, der dog først for alvor bliver udtrykt i 1814. Enevælden blev til norsk modbegreb, ligesom den nationale opposition havde et belastet forhold til Karl Johan, som den så som en potentiel trussel mod nationen. Det vakuum den gamle fyrstepatriotisme efterlod, blev udfyldt af en national ideologi. Den konstitutionelle kamp gjorde Stortinget og især Grundloven til nationale symboler, som blev forankret i nationen gennem ”politisk arkæologi”. Tendenser er ikke ligeså klare i Danmark, men forestillingen om en uantastet royalisme i perioden er uholdbar. Der fandtes liberale holdninger i borgerskabet, der var forbundet med idéen om folkesuverænitæt, og som gav et fundament for en senere udvikling af politisk nationalisme. I begge lande fandtes også positive opfattelser af kongemagten, men begrebet synes enten at være forbundet med nationsbegrebet eller underordnet det. I Danmark og Norge (før november 1814) blev regenten ikke blot forbundet med borgerlige idealer, men også med nationale værdier.

Borgerskabets samfundsmæssige syn i begge lande synes at være forbundet til de forskellige elementer i nationsbegrebet (et navngivet fællesskab, et hjemland, fælles historie og myter, fælles offentlig kultur, enhed i økonomien og fælles rettigheder og pligter på tværs af stænder) ligesom næsten samtlige nationale nøgletemaer i perioden kom til udtryk herunder: autonomi, enhed, identitet,

autenticitet, hjemland, værdighed og kontinuitet. Man genfinder ligeledes de fleste af keredoktrinens punkter; herunder tanken om at menneskeheden er inddelt i nationer, forestillingen om nationen som kilden til legitim politisk magt, at loyalitet til nationen er vigtigere end alt andet og at nationen har behov for den størst mulige autonomi. Disse tanker og temaer blev imidlertid ikke udtrykt lige stærk i hele perioden og i begge lande. Overordnet synes der at være tale om udvikling fra almenpatriotisme, henover nationalpatriotisme til nationalisme i perioden. Dette blev klarest – i det mindste politisk – udtrykt i Norge. Der synes dog at have været en gensidig påvirkning både i positiv og negativ forstand mellem de to lande, der i udgangspunkt var ideologisk, begrebmæssigt og kulturelt forbundne. Blandt andet tjente Norge efter 1814 som et forbillede for danske liberale og et skræmmebillede for konservative, mens Danmark for den nationale norske opposition udgjorde et politisk modbegreb.

På baggrund af kapitlerne 7-10 kan det konkluderes, at det traditionelle samfundssyn var under forandring og at denne proces var knyttet til forestillinger om et nationalt fællesskab på tværs af stænder. De intellektuelle forandringer i de to lande var yderligere påvirket både i positiv og i en negativ forstand af hinanden. Begge forhold styrker afhandlingens hypotese om, at perioden 1807-30 udgjorde en del af en formativ fase i udviklingen af en national identitet i Danmark og Norge, der til dels foregik gennem et aktivt samspil og modspil.

Del 2: Fædrelandet, Danmark og Norge (kapitel 11-12)

Det er et centralt element i den nationalistiske ideologi, at enhver nation er uløseligt forbundet med et hjemland, der udgør et symbolsk og geografisk centrum for folket og som det lever i en symbiose med.¹ Hermed må en analyse af den nationale udvikling i det danske og norske borgerskab i perioden 1807-30 undersøge de borgerlige eliters forhold til deres hjemland for at afklare, hvorvidt der i henhold til afhandlingens hypotese var tale om en national proces i perioden. Dette vil ske med hjælp fra nationalismeteorien forskellige definitioner, doktriner og nøgletemaer samt gennem synkrone og diakrone analyser af de centrale begreber fædreland, Danmark og Norge m.fl. I denne forbindelse vil der blive stillet og undersøgt en række centrale spørgsmål. Herunder vil være: Hvad forstod man ved fædrelandet/fødelandet, Danmark og Norge? hvilke loyaliteter var forbundet med disse begreber og forandrede sig i løbet af perioden? Og afspejlede de forskellige forestillinger en patriotisk eller en national anskuelse af verden?

Dette vil ske på følgende måde: Kapitel 11 vil analysere fædrelands- og fødelandsbegreberne i Danmark og Norge 1807-30 både synkront og diakront. Den betydning, som disse ekstremt fremtrædende begreber blev givet i perioden, vil give os et vigtigt indblik i den type af identifikation, som man fandt hos de borgerlige eliter i Danmark og Norge. I kapitel 12 vil det norske og danske hjem-

---

¹ Smith 1999 [1986]: 28; Smith 2003: 131; Billig 2002 [1995]: 74-75, 108-9.

land blive undersøgt som historiske og geografiske enheder. Herunder vil der blive set på, om man finder forestillingen om ”naturlige” grænser (dvs. de floder, bjerge og bæltter, der adskilte folkeslag og kulturer) og hvorvidt der eksisterede forestillinger om et nationalt landskab eller om hjemlandet blot udgjorde en materiel ressource.

Kapitel 11: Det flertydige fædrelandsbegreb

Kosmopolittens fædreland

Kosmopolitten orienterede sig ikke mod en nation og dens skæbne, men mod hele menneskeheden og dens udvikling, og dermed havde han ikke en nationalitet i en moderne forstand. Hans fædreland var der, hvor han var bosat, og hvor han gjorde gavn som borger. Det ypperste eksempel på denne fornuftsbetonede forståelse af fædreland findes i danskeren Tyge Rothes *Tanker om Kjærlighed til Fædrelandet* (1759). Spørgsmålet er: fandtes dette rationelle fædrelandsbegreb stadig i Danmark og Norge efter år 1800?

I perioden 1807-14 er det lykkedes at finde nogle få eksempler på en kosmopolitisk fædrelandsopfattelse. Den københavnske garnisonspræst, Christian Brorson, skrev i *Moral for Krigere* (1807), at fædrelandet var: ”Den Stat, der beskytter, eller føder ham eller udvikler hans Kræfter og Virksomhed, den er – han være født, hvor han vil – hans Fædreland”,¹ mens sognepræsten Peder Holst erklærede, at fædrelandet ikke var en provins eller et sted, man var født, men det land, der havde optaget én som borger og beskyttede én.² Det første eksempel bør imidlertid ses i lyset af 1700-tallets aristokratiske officerskodeks, hvor en officer godt kunne tjene flere forskellige stater, mens det andet eksempel er tvetydigt, da kritikken meget vel kan være rettet mod regionalisme og ikke ”nationalisme”. Hertil kommer, at Holst i andre sammenhænge definerede fædrelandet statspatriotisk med elementer af nationalpatriotisme.³ Det eneste ”norske” eksempel findes i en undervisningsbog fra 1813 redigeret af den danskfødte historiker Ludvig Stoud Platou, hvor man finder et uddrag af Rothes tekst fra 1759. Her adskilte Rothes tekst sig ikke blot fra alle de andre bidrag i værket, der var enten statspatriotiske eller nationalpatriotiske, men ligeledes fra Platous forord, der indeholder en utvetydig kærlighedserklæring til det *dansk-norske folk* og dets sprog samt udfald mod tyskere og franskmænd, der blev anvendt som modbegreber til det dansk-norske fællesskab, der af Platou og især andre danskere blev tillagt egenskaber, der havde lighedspunkter med samtidens forståelse af en nation.⁴

Det eneste eksempel, som det har været muligt at finde efter 1814, er et anonymt indlæg i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (1826), hvor der skelnes mellem fædrelandsbegrebet i dets ”store” betydning og i dets snævre betydning, hvilket henholdsvis refererer til hele Jorden og ens fødeland. Det snævre begreb byggede ifølge skribenten halvt på egennytte og halvt på frygt, mens det store fædre-

¹ Brorson 1807: 114.

² Holst 1811: 5.

³ Holst 1807 & Holst 1809.

⁴ Platou 1813: I.

land gav mennesket alt, hvad det havde brug for, og derfor burde det første altid underordnes det sidste.¹ Forfatteren adskilte sig ikke fra samtiden ved at se det nære fædreland i forhold til en større enhed. Hans Vammen har fremhævet, at ”kritiske romantikere”, som brødrene Ørsted, Sibbern og Mynster, ikke så de nationale kulturers individualitet og udvikling i modsætning til hinanden, men tværtimod i et gensidigt og frugtbart samspil.² Den anonyme skribent adskiller sig derimod ved sin negative bedømmelse af det snævre fædreland og sine kosmopolitiske tendenser. Ifølge en københavnsk avis i 1820 måtte en kosmopolit ”lyses efter med Diogeneses Lygte”,³ hvilket understreger, at det kosmopolitiske fædrelandsbegreb og den kosmopolitiske tankegang ligesom i resten af Europa var forsvundet. De borgerlige eliter i Danmark og Norge så generelt kosmopolitismen som noget udefrakommende, som især danskerne forbandt med den tysktalende del af adelen i landet.⁴ Kosmopolitten blev set enten som en tankeløs, letsindig idealist eller en egennyttig egoist, der tilsidesatte ægte følelser for fædrelandet til fordel for indflydelse og rigdom.⁵ I et leksikon fra 1820 hed det, at kosmopolittens ”Kjerlighed til det Hele” gjorde, at begrebet i praksis blev gjort til patriotens modsætning.⁶ Denne opfattelse af kosmopolitten som et modbegreb til fædrelandsvennen genfindes i en lang række tekster fra hele perioden.⁷

Det statsborgerlige fædreland

Det statspatriotiske fædreland rummede per definition hele den danske stat og alle statens borgere, og det blev officielt udtrykt gennem formelen ”alle kongens riger og lande”, der strakte sig fra Nordkap i nord til Elbens bredder i syd. Flere forskere, herunder Knud J.V. Jespersen, har bemærket lighedspunkter mellem statspatriotismen i den dansk-norske stat og den ”britiskhed”, der blev skabt i Storbritannien i 1700-tallet.⁸ Begge var konglomeratstater (eller imperier)⁹ bygget op om en fælles kongemagt, centrale institutionen i hovedstaden og en stærk flåde, og i begge tilfælde forsøgte regeringen at skabe og styrke en identitet, der bandt nationerne i staten sammen, mens den modarbejdede regionale og separate nationale bevægelser.

Ud fra denne logik var skotter, walisere og irer gode briter, ligesom nordmænd og holstenere var gode danskere. Ove Høegh-Guldberg, hovedarkitekten bag det statsborgerlige fædreland, argumenterede for, at det var et gode, at begreberne dansk og norsk blev brugt uden forskel, og at der i streng forstand ikke eksisterede nordmænd i staten, da alle var borgere af den danske stat.¹⁰ Denne officielle statspatriotisme,

¹ *NSK*, 7.10.1826: 1258-61.

² Vammen 1987: 32.

³ *BAE*, 1.1.1820. Avisen henviser til ”et af de Kjøbenhavnske Blade”, men det har ikke været muligt at finde ud af hvilket. Diogenes var en græsk filosof, der i Athen ledte efter en ærlig mand med en lysende lygte midt om dagen.

⁴ Glenthøj 2007f: 48ff.

⁵ Rosted 1811: 162-63; Schmidt 1811: 205; *DNN*, 15. hf., 1819: 114-115, 180-81; Blom 1860 [1823]: 142-43.

⁶ *Conversations-Lexicon* 1820, 10: 276-77.

⁷ Høegh-Guldberg 1807a: 31; jf. Engelstoft 1808: XVIII-XIX; Manthey 1807: 31-32.

⁸ Jespersen 2007: 262-63, 269.

⁹ Jf. Bregnsbo & Jensen 2004.

¹⁰ Nyerup 1799: 352-53.

hvor begrebet dansk betød borger af staten, forblev den officielle position i Danmark i hele perioden,¹ hvor den blev understreget i værker som Jens Kragh Høsts oversigt over fædrelandet fra 1816. Med Høsts ord så havde grønlænderen og kreolen på Skt. Thomas dermed fædrelandet tilfælles med lollikken og holsteneren.²

På trods af de hyppige norske klager over den ”danske” regering så kan der ikke være tvivl om, at ældre aristokratiske statsmænd, som Schimmelmänn og Reventlow, vitterligt anskuede staten som et hele og kun i ringe grad lagde vægt på nationalitet før adskillelsen.³ Selvom den yngre borgerlige generation i centraladministrationen, som A.S. Ørsted, bestemt havde en national bevidsthed, så forfægtede de det samme ideal. I Ørsteds tilfælde kom det tydeligst til udtryk i hans frontalangreb på det, han så som den ”sygelige Nationalisme” i Nicolai Wergelands prisskrift *Mnemosyne* (1811). Hovedpointen i Ørsteds kritik var, at forfatteren indskrænkede fædrelandet til Norge, mens Danmark var Wergeland et fremmed og næsten fjendtligt land.⁴ For Ørsted var Danmark et fælles begreb, der ligesom i stater som Østrig, England og Preussen, gjaldt for både Danmark og Norge.⁵ Ud fra den statspatriotiske opfattelse var Kiel en dansk by, og navnlig nordmænd blev ofte kaldt danske. I Guldbergs ånd flød begreberne for de ægte statspatrioter sammen, som det var tilfældet for den danskfødte, men norsk gifte og norsk bosatte, forfatterinde Christiane Birgitte Koren (alias Moer Koren). Hendes kærlighed til de to riger og folk var uadskillelig, og hun lærte aldrig at ”betragte Danmark og Norge som forskellige Lande”.⁶ For Moer Koren var Danmark og Norge to søstre, hvis hjerter var bundet sammen af hellige bånd, og hun talte om ”vi danske” og ”vi nordmænd” uden, at det indebar en modsætning – hvilket går igen i, at svenskerne ofte omtalte nordmændene som danskere.⁷

Nogle nordmænd fandt det manglende skel mellem dansk og norske og Danmark og Norge provokerende, hvilket klart blev udtrykt i Wergelands nævnte prisskrift. Han medgav, at de to lande udgjorde en stat, men ikke ét rige. Hvis de blev sammensmeltet til ét, så måtte det medføre den enes død, og han så derfor den statspatriotiske begrebsbrug hos danske skribenter som et bevidst forsøg på at udrydde Norge fra kataloget over riger på Jorden.⁸ Udsagn af denne type synes umiddelbart at vise en klar national identitet allerede før adskillelsen, og i Wergelands tilfælde forekommer konklusionen rimelig. Man skal imidlertid være forsigtig med ikke at drage for vidtfavnende slutninger på baggrund af dette eksempel. Sandheden var, at den statspatriotiske begrebsbrug ikke var indskrænket til danske akademikere og danskfødte i Norge. Mange nordmænd følte sig oprigtigt som borgere i ”Danneriget” og kaldte sig

¹ Rerup 1992a: 14.

² Høst 1816: 1; jf. Schlegel 1827: 19-20.

³ Ørsted 1951: 234.

⁴ *DLT*, No. 38-43, 1811: 596.

⁵ Bergsgaard 1908: 26.

⁶ Koren 1915, I: 27; jf. Koren 1915, II: 100.

⁷ Koren 1915, I: VIII, 78. Jf. Rian 1997: 170. Så sent som 1867 omtalte den svenske officer C. Meijer i sin bog *Kriget emellan Sverige och Danmark åren 1808 och 1809* konsekvent nordmænd som danskere.

⁸ Wergeland 1811: 59.

for danskere, danske borgere eller danske undersåtter og talte om danskerne som landsmænd. Dette skete ikke alene offentligt, men også i dagbøger.¹

Det samme ses i hertugdømmerne, hvor den tysktalende del af befolkningen uden problemer betegnede sig selv som ”Dänen”.² Forestillingen fandtes også i de bredere lag af befolkningen, hvilket Rasmus Rask bemærkede to gang under et besøg i Norge i 1812. I det ene tilfælde betegnede en norsk bonde den norske hær som ”*de Danske*”, hvilket man også fra svensk side gjorde, mens en gammel kone i det andet tilfælde talte om Norge som ”Dansk Grund”.³ Nordmændenes identitet var ofte situationsbestemt, hvilket glimrende illustreres af kaptajn Peter Motzfeldt, der bemærkede, at han i Trøndelagen blev anset for at være ørkedaling, i Norge for trønder, i Danmark for nordmand og i Vestindien for at være dansker.⁴ Her bør det påpeges, at en radikal perenniel tilgang her vil give problemer, da perennialisten ville overse tvetydigheden i borgerskabets kollektive identitet og blot tale om en national identitet som en konstant og absolut størrelse.

Det statsborgerlige fædrelands udfordringer

Den statspatriotiske glød brændte ikke lige stærkt i alles hjerter. Nordmænd og holstenere interesserede sig stort set ikke for hinanden,⁵ og den borgerlige danske elite bekymrede sig mindre for de andre folkeslag, især tyskerne, end for sig selv. Udvikling blev kun fremmet af krigen. I en dystre forelæsning i Det Skandinaviske Litteratur-Selskab i 1811 hævdede Oluf Christian Olufsen, at landene i staten befandt ”sig i et Slags *politisk Polygamie med Danmark*”.⁶ Forelæsningen var et udtryk for de spirende nationale tendenser i det danske borgerskab. Hans frygt for statens undergang skyldtes ikke krigens ydre trusler, men statens indre splittelse. Denne frygt byggede imidlertid netop på tilslutningen til det nationale nøgletema enhed – navnlig i en kulturel forstand. Olufsen påpegede således den manglende homogenitet, der skyldtes de mange nationaliteter og de forskellige sprog i den danske stat, der ifølge Olufsen truede med at rive den i stykker. For den nationalt vakte del af det danske borgerskab var det Holsten og den tysktalende del af befolkningen, der udgjorde et problem for statens sammenhængskraft. Denne problemstilling blev taget alvorligt af kronprinsen og regeringen, hvilket afspejler sig i forsøget på at ”danisere” hertugdømmerne efter Holstens indlemmelse i Danmark i 1806 (jf. kapitel 21).

De danske skolebøgerne fra perioden anvendte normalt en statspatriotisk fædrelandsdefinition, men billedet er langtfra entydigt. Kapellan Peter Thornboe udgav i 1809, tre år efter Holstens indlemmelse i Danmark, *Fædrelandets Beskrivelse til Brug i Landsbyskoler*, hvor det udtrykkeligt blev gjort

¹ Se f.eks. Bonnevie 1813/14: 3; *Tiden*, No. 3-4, 1808: 24; jf. Schmidt 1966: 99, 106, 168; Morgenstjerne 1808b: 11; Pavels 1866: 26.1.1814; Hyvik 2003: 66-68.

² Engelhardt 2001: 35.

³ Rask 1941, I: 131.

⁴ Citeret Nissen 1964: 160.

⁵ Frandsen 2008: 91-92.

⁶ Olufsen 1839: 148.

klart, at Holsten var en del af Tyskland, mens Slesvig var en del af Danmark. Den samme tendens finder man hos den norskfødte og højt respekterede lærer Eiler Munthe, der i 1806 beskrev Norge som en del af fædrelandet, mens Holsten blev forbigået i tavshed.¹ Thornboes holdning afspejler, at indlemmelsen af Holsten i 1806 ikke umiddelbart forekommer at have sat sig mange positive spor i det danske borgerskabets bevidsthed. Dette viser en generel tendens i Danmark til at drage nordmændene ind i et fællesskab, der byggede på sprog, kultur, historie og en fælles oprindelsesmyte, som holstenerne pga. deres anderledeshed blev udeladt fra. Krigen gjorde forholdet mellem statens dele mere anspændt og gjorde det danske borgerskabs opfattelse af det statspatriotiske fædreland mere tvetydigt.

Et statsborgerligt fædreland, der bygger på de forskellige befolkningsgruppers loyalitet over for kongen og tiltro til, at statens fælles institutioner gavner dem som statsborgere, er i sagens natur afhængig af de forskellige befolkningers opfattelse af den førte politik. I de gode tider, i slutningen af 1700-tallet, så de forskellige nationer den dansk-norske stat som en garant for sikkerhed og velfærd midt i et europæisk kaos, men denne opfattelse blev svækket med krigen. Den politiske og militære udvikling fra 1807 og fremefter mindskede troen på kongemagten og staten, hvilket navnlig i det norske og holstenske tilfælde var med til at underminere det statspatriotiske fædrelandsbegreb til fordel for et mere indskrænket.²

Det dobbelt fædrelandsbegreb

Den officielle statsborgerlige definition af fædrelandet stod langt fra alene, da danskere og nordmænd samtidig identificerede sig med deres fødeland. Dette fik navnlig intellektuelle nordmænd til at splitte fædrelandsbegrebet i to analytiske enheder. At dette skel navnlig blev fremhævet af nordmænd, kan tilskrives, at danskerne, der befandt sig i statens centrum, ikke havde det samme behov for at fremhæve en forskel mellem deres fødeland og staten, der i samtiden blev omtalt med det samme navn: Danmark. Sondringen stammer fra den romerske filosof Cicero, der skelnede mellem et ”statsborgerligt” og et ”naturligt” fædreland. Differentieringen finder man første gang i Danmark-Norge hos Ludvig Holberg, men den blev først almindelig fra 1760’erne eller 1770’erne.³ Bedst kendt er den senere biskop i Bergen Johan Nordahl Bruns ord fra 1773 om, at ”I en naturlig Forstand er Norge vort Fædreneland; I en borgerlig er baade Danmark og Norge det”,⁴ men opfattelsen blev også eksplicit udtrykt efter 1807. Wergeland brugte skellet i sit forsvar, da Ørsted anklagede ham for nationalisme. Den norske præst svarede:

¹ Thornboe 1809b: 14; E. Munthe 1806; Soldin 1806.

² Jf. Rerup 1991a: 327.

³ Lunden 1992: 61.

⁴ Brun 1773: 3.

*Danmark er mig ikke et fremmed eller fjendtligt Land; ikke heller indskrænker mit Fædreland sig til Norge; thi det hele Værk igjennem betragtes Danmark og Norge for den Stat, af hvilken jeg er Borger, det er for mig Fædreland[et].*¹

Det er ofte blevet fremhævet, at både Brun og Wergeland lavede dette skel i situationer, hvor de var under pres af den offentlige opinion i Danmark,² og man kan ikke udelukke, at de to mænd, der begge havde en stærk norsk bevidsthed, talte magten efter munden for ikke at ødelægge deres fremtid. Men selv hvis det var tilfældet, så ændrer det ikke ved, at nordmænd uopfordret og uden, det var nødvendigt, kunne tale om ”dette vort fælles Fædreland”.³ Statspatrioter, som den iltre præst Andreas Bonnevie, udtrykte med glæde denne følelse helt frem til adskillelsen, men kombinerede det fuldstændigt naturligt med en tæt tilknytning til Norge. For ham var der intet ulogisk i ved indgangen til 1814 at kalde staten for ”vort Fædreland”, sig selv for ”Dansk Borger” samtidig med han gjorde klart, at han var norsk og følte sig norsk.⁴

I hertugdømmerne finder man dette dobbelte fædrelandsbegreb bl.a. hos den slesvigske jura-professor Niels Falck i 1819. For ham var hans fædreland først og fremmest hertugdømmerne Slesvig og Holsten, men det udelukkede ikke for ham, at det som begreb eller sindelag også kunne bruges om de øvrige dele af det danske monarki. Falcks regionale identitet stod, som Ruth Hemstad har påpeget, ikke i modsætning til hans identifikation med staten.⁵ Det dobbelte fædrelandsbegreb, hvor man på en gang udtrykte loyalitet over for staten og en tilknytning til sit etniske fællesskab, var ikke ualmindeligt i Europa, som i det britiske tilfælde, hvor en skotsk og britisk identitet ikke udelukkede hinanden. Dette kan stadig genfindes i dag i bl.a. Catalonien, hvor den catalonske identitet kombineres med et spansk statsborgerskab.⁶ Men blandt nordmændene var der under krigen en stigende tendens til, at den statspatriotiske fædrelandsopfattelse blev skubbet til side for et ”naturligt” fædrelandsbegreb. Det blev klareste udtrykt hos rektor Jacob Rosted i Christiania, da han i en tale i 1809 slog fast, at ”ved Fædrelandet i egentlig Forstand ikke bør forstaaes noget andet Land, end vort naturlige Fædreland”. Målet for den virkelige patriotisme var for ham og det stigende antal nationalsindede nordmænd udelukkende Norge.⁷

Blandt danskerne finder man gennem hele perioden 1807-30 statsborgerlige definitioner af fædrelandet, men tendensen var faldende, og begrebet forekommer i stigende grad at være blevet forstået i forlængelse af fødelandet. I 1811 definerede biskop Boisen i sin *Fædrelands-Katechismus* fædrelandet som alle kongens lande, hvorefter han to side senere beskrev det ud fra ”objektive” etniske begre-

¹ Wergeland 1812: 103.

² Lunden 1992: 61; Hyvik 2003: 66.

³ Pavels 1805: 18.

⁴ Bonnevie 1813/14: 3, 8, 15, 32-33.

⁵ Hemstad 1996: 44-45.

⁶ Smith 1999 [1986], s. 186; Colley 1992: 373.

⁷ Rosted 1811: 164.

ber og forbundet med nationale nøgletemaer samt elementer af nationsdefinitionen, som fødsel, forfædre, vedtægter, sprog og religion (kontinuitet, historie og kultur).¹ Navnlig sprogkriteriet stemmer her svært dårligt overens med det statsborgerlige fædreland, der havde et stort tysksproget mindretal. I 1829 finder man ikke den samme slinger i valsen i P.J. Bloms *Katechismus for den Danske Krigsmand*, hvori det hedder:

at vort Fædreland hedder *Danmark*, og at, skjøndt Søe og salten Vand skiller Jydland fra Fyen, og Fyen fra Sjælland, have disse dog til alle Tider hørt sammen og udgjort eet Rige, fordi de have Sindelag og Tænkemaade tilfælleds²

Betydning af de nationale nøgletemaer enhed og historisk kontinuitet i et hjemland, der her blev forbundet med en ”subjektiv” nationalitetsopfattelse, blev efterfølgende af Blom forbundet med en fædrelandsopfattelse, der var knyttet til en ”objektiv” opfattelse af nationen som et fællesskab, der var forbundet gennem fødsel, opvækst, natur, familie, forfædre, sprog, skikke og etnicitet/blod. Hermed ser man ikke alene den betydning en fælles kultur i henhold til nationsdefinitionen blev tillagt, men også keredoktrinens princip om, at verden består af nationen med individuelle og historisk bestemte nationale karakterer. Dette tegner et klart billede af en national udvikling i perioden, hvor fædrelandet og nationen i stigende grad blev set som sammenfaldende begreber.

Fødelandet og det naturlige fædreland

Som allerede nordmanden Hagerup havde fastslået i 1767, så blev man straks medlem af fædrelandet gennem fødslen,³ og både i Danmark og i Norge blev fødelandskærlighed anskuet som en naturlig tendens og lidenskab, der stammede fra Gud selv. Han havde ladet ethvert menneske føde ind i et bestemt fællesskab, som det fra naturen af var forpligtet til at elske. I god overensstemmelse med keredoktrinens inddeling af verden i nationer tillagde samtidsens danske og norske borgerskab landskabet, jorden og klimaet en rolle, hvor de gav mennesket en fødelandskærlighed, der ”ytrer sig alt som Naturdrift hos [selv] de meest raae og usædede Nationer”.⁴ Igennem denne type udsagn forsøgte det danske og norske borgerskab at udbrede den følelse, som de fleste besad i forhold til landsbyen, bygden, dalen eller købstaden, til enten hele Danmark eller hele Norge.⁵ Denne aprioriske fødelandskærlighed gjorde, at selv ”vilde” grønlændere ifølge samtiden elskede deres fædreland over alle andre lande. Analogien stammede fra det Thomas Thaarup udtrykte det i digt *Fødelandskærlighed* (1782), der gang på gang blev direkte eller indirekte citeret i både Danmark og Norge. Den tilknyt-

¹ Boisen 1811:1, 3-4.

² Blom 1829: 8-10.

³ Feldbæk 1991b: 156.

⁴ Heber 1812: 13-14.

⁵ Jf. Kohn 1946: 8.

ning, som man gennem fødslen fik til et bestemt land, mente Engelstoft var en naturlov, som ved vares, selv fremhævelsens, opdragelsens og uddannelsens magt kun bliver stærkere.¹

Det naturlige fædreland var tæt knyttet til ”naturlige” følelser, men uden fornuften kunne man hverken tjene fædrelandet eller hæve sin kærlighed til det til et højere og mere oplyst stadi, da man uden intellektet ikke forstod det og hvad det havde gjort for én.² P.E. Müller skrev til kollegaen Rasmus Rask, at ”Enhver af os kan saaledes sige at skyldes Fædrelandet alt”, da det havde sørget for ens undervisning, opdragelse og beskæftigelse.³ Rask var fuldstændig enig heri, og ordene *fædrelandet skylder man alt hvad man kan udrette* blev indhugget i hans gravsten i 1832.

Kærligheden til fødelandet blev også forbundet med konkrete følelser til hjemmet og familien; selvom der var tale om et abstrakt og *forestillet* dansk eller norsk fællesskab.⁴ Gennem hele perioden finder man argumentet, at kærlighed til fædrelandet blev suget ind med moder mælken. Fædrelandet blev også forbundet med familien ved, at det var det sted, hvor man vokser op ”under vore Forældres Pleie og Omsorg henlever Barndommens første Aar” og lever livet sammen med familien og ens venner.⁵ Det, at barndommen og ungdommen blev set som afgørende for skabelsen af et kærlighedsforhold til fødelandet, skabte et problem for det norske borgerskab, da mange unge nordmænd blev sendt til udlandet for at få deres uddannelse. Dette gjaldt navnlig studieårene på universitetet i København. Mange af skrifterne om oprettelsen af et norsk universitet i 1811 behandlede forholdet til fødelandet, og i et af dem blev der direkte argumenteret ud fra den præmis, at de 10-12 år i Danmark gjorde de unge nordmænd fremmede for deres fødeland.⁶

Forbindelsen mellem individet, familien og fædrelandet blev ikke kun skabt ved, at ens forældre, søskende og børn befandt sig i det, men også ved forbindelsen til forfædrene. Engelstoft udtrykte det klart ved ofte at skrive om, at fædrelandet og nationen byggede på de ”objektive” kriterier fælles blod og stamfædre, der understregede betydningen af nøgletemaet kontinuitet.⁷ Det biologiske aspekt blev direkte udtrykt i begreberne fædreland/fædreneland og fødeland, der byggede på ordene fader og føde. Biskoppen i Fyens Stift, Peder Hansen, forstod præcist fædrelandet ud fra, at det var stedet, hvor fædre og forfædre havde haft deres bolig, næring, ejendom og sysler. Det var det sted, deres bedrifter blev udført, og hvortil deres minde, ånd og aske var tilknyttet.⁸ Disse forestillinger var ikke særegent danske eller norske, og perennialister kan korrekt påpege, at tanken om fædrelandet som et historisk hjemland, der var forbundet med etnisk eller nationalt fællesskab, ikke afspejler en særegen forestilling, der blev skabt i 1800-tallet. Denne diskussion falder tilbage på debatten om definitionerne på nation, national identitet og nationalisme, og her er modargumentet, at den brede definition af begreberne, som perennialister benytter, udvisker de

¹ Engelstoft 1808: 25-27.

² *FV*, No. 1., 1826.

³ Rask 1941, I: 232-33.

⁴ Jf. Kohn 1946: 8-9.

⁵ Dam 1826: 159-60.

⁶ Schinnerup 1812: 16-17.

⁷ Engelstoft 1808: 38, 42, 116-17.

⁸ Smith 2009: 69, 94-95. Jf. Penrose 2002: 281.

klare forskelle, der var i opfattelsen og betydningen af nationalitet mellem det førmoderne og det moderne samfund. Dette gælder bl.a. idéen om folkesuverænit, national solidaritet på tværs af klasser og loyaliteten over for nationen som værende hævet over alle andre loyaliteter.

I Danmark – men i mindre grad i Norge (især ikke før 1814) – blev sproget ofte og i stigende grad i perioden anvendt som et element i definitionen af fædrelandet. I den tidlige del af perioden kommer tankerne tydeligt til udtryk hos Frederik Høegh-Guldberg¹ og Laurits Engelstoft, der i overensstemmelse med keredoktrinens principper skabte et nationalt verdensbillede, hvor sprog og skikke som ”objektive” kriterier blev anvendt som ”grænsevagter” til at adskille danskerne fra andre folk. Hermed blev sproget gjort til en ”grænsevagt” mellem ”os” og ”dem”. Danske forstod hinanden på tværs af sociale skel, men de i fremmede lande og på fremmede sprog enten bliver misforstået eller udelukket fra fællesskabet.² Dermed var man, ifølge Høegh-Guldberg, kun fremmed der, hvor dansk ikke findes.³ Sproggrænsen blev hermed gjort til grænsen for fædrelandet og det danske fællesskab, hvor holstenerne blev udelukket, mens nordmændene var indlemmet. Engelstoft skrev om fædrelandet, at det var et fællesskab, der byggede på ”fælles Blod, fælles Stammefædre, fælles Sæder, fælles Sprog, fælles Love; deels *Staten selv*, som Stat, dens Forfatning og borgerlige Indretning.”⁴ Hermed kombinerede han på sin vis det naturlige og det statsborgerlige fædreland på en måde, der pegede frem mod nationalstatens princip, der udgør kernen i modernisternes opfattelse af nationalisme.

Identifikation og adskillelse

Engelstoft og Høegh-Guldberg var ikke undtagelser. Tværtimod så voksede den del af borgerskabet, der forstod fædrelandet i forlængelse af objektive kriterier for nationalitet og centrale elementer i nationsdefinitionen herunder historie, kultur, sprog og etnicitet, og som individet var uløseligt forbundet til. I det danske ugeskrift *Fædrelandsvennen* stod der i 1827 om fædrelandet:

De levende Væsener, vi have kjerrest, ere vi udsatte for at frarøves ved Døden, Gods, Eiendele og Rigdomme kunne vi miste, men Fædrelandet blive til for os, indtil vort jordiske Liv ophører, hvad enten vi bygge og boe i det, eller vi befinde os i en saadan Frastand fra det, eller staae i saadanne Forhold til det, at vi aldrig kunne vente at see det meer. Erfaringen viser og, at ethvert godt Menneske bevarer stedse sin Kjerlighed til Fædrelandet, hvor det end færdes, selvom det troer at være behandlet ubilligt i det.⁵

¹ Høegh-Guldberg 1809b: 8-9, 18-20. jf. Nissen 1808c: 9.

² Hansen 1807b: 9-10.

³ Høegh-Guldberg 1809b: 19.

⁴ Engelstoft 1808: 24.

⁵ *FV*, No. 1., 1827.

Fædrelandet blev her – og andre steder – fremstillet som en transcendent enhed, der bandt individet og nationen sammen på tværs af tid til et bestemt sted, og dermed indtager det i tråd med Benedict Andersons teori om nationalisme en plads som et centrum for en form for sekulær religion. Idéen om fædrelandet som et rent nationalt begreb indeholdt i sig selv kimen til den multinationale danske stats opløsning. Den danske, norske og holstenske borgerlige elite begyndte langsomt, men sikkert, at forstå sig selv i forhold til mere nationale termer. Denne problematik blev direkte anført af Oluf Christian Olufsen i hans ovenfor nævnte tale. Han bemærkede:

Nordmanden bliver staaende ved Norge, Dansken ved Danmark, og Slesvig-Holsteneren ved Hertugdømmerne. Men denne Indskrænkning til en Deel gjør fremmed for det Hele. Begrebet om Fædreland kniber sig ind til en snæver Kreds, over hvis Grændser der sees uden Interesse; herfra til Ligealdighed er kun et kort Skridt.¹

Begivenhederne i 1814 fjernede (næsten) enhver tvetydighed i nordmandens fædrelandsbegreb. Herefter var fædrelandet og fødelandet altid ét. I *Normands-Foreningen*, der blev dannet i København i begyndelsen af 1814, hed det i vedtægterne, at Norge ”siden Tractaten af 14de Januarii 1814, eene er [...] [nordmandens] sande og rette Fædreland”.² Udviklingen gjorde, at den nye fædrelandsforestilling indeholdt både en emotionel og en rationel tilknytning. Nordmanden var i samtidens terminologi ikke alene knyttet til Norge gennem statsborgerskab, bopæl, arbejde, men også gennem ”objektive” kriterier for nationalitet som fødsel, opvækst, natur, klima og sproget, der var blevet omdøbt fra dansk til norsk. Omvæltningerne i 1814 gav også fædrelandet en om muligt endnu større betydning i embedsmændenes og handelstandens bevidsthed, da kongemagten ikke besad den samme legitimitet som tidligere. Nicolai Wergeland kunne triumferende skrive i 1817 om sig selv: ”han elsker kun eet Land og eet Folk med national Forkjærlighed, og det er hans Fædreland”.³

”Tabet af Norge” i 1814 påvirkede ligeledes holdningerne i Danmark stærkt, hvor adskillelsen fra de sprogligt danske nordmænd udstillede spændingen mellem de forskellige fædrelandsbegreber. I stedet for at omfavne det multinationale fædreland, så synes brugen af det statsborgerlige fædrelandsbegreb at snævre sig ind, hvilket illustreres af, at selv gamle, adelige helstatsmennesker, som C.D.F. Reventlow, efter adskillelsen fra Norge brugte begrebet nationalt og ikke statsligt.⁴ Det kan tænkes at afspejle en øget skepsis over for tyskerne i staten, men det synes mindst ligeså rimeligt, at den begrebsmæssige udvikling var med til at forøge uviljen mod holstenerne (jf. kapitel 21). Det kulturelle og sproglige fællesskab med nordmændene havde gjort det lettere for det nationalpatriotiske

¹ Olufsen 1839: 165.

² *Vedtægter for Normands-Foreningen*, 1814: 3.

³ Wergeland 1817b: XIV.

⁴ Bjørn 1994.

danske borgerskab at bruge fædrelandsbegrebet i en statslig betydning, mens adskillelsen gjorde det sværere, hvilket i sig selv afspejler en klar national udvikling i det danske borgerskab.

Kapitel 12: Danmark, Norge og skabelsen af et nationalt landskab

Danmark og Norge som historiske enheder

Begrebet Danmark var tvetydigt, da det både henviste til staten og den danske nations hjemland, der til tider blev betegnet som *selve* eller det *egentlige* Danmark. Brugen af Danmark i den statslige betydning finder man både blandt nordmænd og danskere før 1814, men adskillelsen synes at have sat gang i et skred. Claus Bjørn har bemærket, hvordan C.D.F. Reventlow efter ”tabet af Norge” gik fra at være inkarnationen af helstatsmennesket til at være nationalsindet og anti-tysk dansker, og hans brug af begrebet Danmark ændredes fra at referere til hele staten til blot at være en betegnelse for kongeriget Danmark – hvortil hans identitet og loyalitet blev bundet.¹ Denne observation afspejler en generel tendens, hvor borgerskabet i landet primært brugte begrebet til at referere til danskernes hjemland.

Udviklingen i Danmark og Norge var forbundet med det centrale nationale begreb historie (jf. nationsdefinitionen) samt nationale nøgletemaer som kontinuitet, autenticitet og værdighed. Dette ses bl.a. i danskernes og nordmændenes forkærlighed for at understrege deres rigers alder, som i digtet *Dania* (1828), hvor det hed: ”Aartusinder fløde hen i Tidens Hav - / Og mange stolte Riger faldt med Tiden, / [...] / Men Dannemark endnu det Samme er”. Med andre ord blev Danmark fremstillet som perenniel eller primordial enhed, hvilket andre steder blev understreget ved at knytte Jylland eller hele Danmark til det kimbriske oldtidsfolk på samme måde, som svenskerne blev forbundet med goterne.² Man finder i det førmoderne samfund lignende idéer om oprindelsesmyter og brugen af alder til at give legitimitet. Modernisten Harald Gustafsson har imidlertid overbevisende argumenteret for, at disse oprindelsesmyter indgik i en religiøs – og ikke national – verdensopfattelse, hvor alle folk gennem Noahs sønner var i familie med hinanden. Temaet alder (kontinuitet) bør på samme måde forstås på sine egne præmisser i det traditionelle samfunds politiske kultur, og ikke med vold og magt tvinges ind i 1800-tallets nationale forståelsesramme.³

På trods af de regionale forskelle og den fysiske adskillelse mellem landsdelene så udgjorde Danmark for den borgerlige elite en uantastelig historisk enhed. Selvom Jylland, Fyn og Sjælland var adskilte af vand, så argumenteredes der for, at de var bundet sammen af historie, sind og sprog.⁴ Med andre ord så blev det danske hjemland knyttet til både ”objektive” og ”subjektive” opfattelser af nationalitet, men det var den særlige danske identifikation med Danmark som en historisk enhed, der gjorde, at dette hjemland ikke inkluderede Norge, der ellers sprogligt blev anskuet som dansk. Præcis

¹ Bjørn 1994: 188.

² Schjøtt 1828: 3.

³ Gustafsson 2002.

⁴ Blom 1829: 8-10.

det samme mønster gjorde sig gældende i Norge, hvor sproget ikke før adskillelsen blev anvendt som en ”grænsevagt” i det norske borgerskabs forsøg på at adskille sig fra danskerne (jf. nedenfor). Det danske borgerskab begyndte i stigende omfang at se Danmark uafhængigt af andre dele af staten, men tanken om nationalstaten, der står centralt i modernisternes opfattelse af nationalisme, var endnu ikke slået igennem. Dermed vil de fleste modernister nok godtage, at den følgende danske udvikling, hvor borgerskabet vendte sig indad og gjorde storhed og ekspansion til et modbegreb til det at være ”dansk”, var national, men de vil per definition benægte, at der var tale om nationalisme. Heri ligger en afgørende forskel mellem modernisternes strengt politiske opfattelse af nationalisme og den etno-symbolistiske tilgang, hvilket vil blive uddybet i kapitel 13.

Allerede i 1811 understregede professor Olufsen allerede i 1811 – i tråd med en national tankegang,¹ at Sverige i 1659 blot havde fået sine ”naturlige” grænser (jf. nedenfor),² mens man i aviser efter adskillelsen kunne finde forslag til opdyrkning af den jyske hede³ ud fra devisen: Hvad udadtil tabtes skulle indadtil vindes. De norske fjelde gjorde, at landet i virkeligheden var splittet i regioner, men det ændrede ikke ved det faktum, at det norske borgerskab forbandt de nationale nøgletemaer enhed og autonomi med deres land. Hævdelsen af Norges selvstændighed og principielle lighed med Danmark var en norsk kongstanke, der bl.a. ses i Nicolai Wergelands *Mnemosyne* (1811). Ifølge ham var Norge ”et ældgammelt Kongerige, en ærværdig Olding, berømt ved sine Bedrifter, og ingensinde undertvungen og erobret”, mens han så Norge og Danmark som ”tvende lige ærværdige Riger” og brødre, der var forenet af kærlighed til den fælles konge, men hvis karakter, levemåde, skæbne og beliggenhed adskilte dem, hvorved naturen dannede grænsen imellem dem.⁴ Selvom vi her ser keredoktrinens inddeling af verden i nationer med historiske bestemte karakterer og en specifik skæbne samt de nationale nøglemotiver enhed og kontinuitet og de centrale begreber historie og kultur, så vil man fra perennielt hold kunne påpege, at forestillingen om riger som historiske enheder var et velkendt tema under *le Ancien Régime*. Dette er korrekt, men derimod var idéen om nationens naturlige ”grænser” ukendt i det førmoderne samfund.⁵ Kritikken viser imidlertid igen, at en radikal modernisme, der anskuer den nationale idéverden som fuldstændig afskåret fra tidligere tider, er problematisk, mens en etno-symbolistisk tilgang umiddelbart har en større forklaringskraft.

Wergeland henviste ikke blot til Skagerrak, men også til forskellen mellem de norske fjelde og de danske sletter; et tema, der altid gik ved sammenligninger af Danmark og Norge. Forestillingen om Norges naturlige grænser gjaldt ikke kun i forhold til Danmark, men generelt,⁶ hvilket netop afspejler dette grundtema i nationalismens naturopfattelse.⁷ Efter unionen med Sverige argumenterede

¹ Jf. Edensor 2002: 40; Penrose 2002: 280-81, 286.

² Olufsen 1839: 167.

³ *NSK*, 15.2.1820.

⁴ Wergeland 1811: 59-60.

⁵ Jf. Sahlins 1991 [1989]: 186ff.

⁶ Mørch 1814: 7.

⁷ Jf. Edensor 2002: 40; Penrose 2002: 280-81, 286.

dets tilhængere, som Nicolai Tidemand, for at den skandinaviske halvø udgjorde et naturligt forsvarsforbund¹ Det betød dog ikke, at han ønskede skellet fjernet. Tværtimod gjorde han krav på tabte norske landskaber fra Sverige. Den norsk-svenske grænse var ikke længere en potentiel krigszone, men dens præcise placering og naturressourcerne langs grænsen skabte uenighed op gennem 1800-tallet. Frygten for svenske amalgamationsplaner medvirkede kun til, at embedsmænd, historikere og kartografer stod vagt om grænsen som et led i et forsvar af nationen ud fra temaerne hjemland, enhed og autonomi.²

Idéen om det historiske Norge omfattede mere end det land, der blev (delvist) selvstændigt i 1814. Når nationalpatrioten Johan Nordahl Brun sejlede forbi Bohuslen gjorde det direkte ondt i sjælen på ham, og han var svært skuffet over, man i 1808 ikke havde generobret gammelt norsk land.³ Med Freden i Kiel blev tabene forøget, da Norge mistede sine gamle kolonier Island, Færøerne og Grønland. De var ikke at regne for kerneområder, og sejladsen på de gamle skattelande var i lang tid foregået fra København, men alligevel affødte tabet stærke norske reaktioner. Allerede før 1814 havde en øget historisk interesse sat fokus på disse provinser, der blev forbundet med national autenticitet og kontinuitet. Dette gjaldt navnlig Island, der med sit sprog og sagaerne blev set som et sted, hvor det særegne norske stadig eksisterede i en tidslomme, mens politiske og økonomiske hensyn næsten ingen rolle spillede.⁴

Tabet af bilandene i 1814 havde dermed ingen materiel eller praktisk betydning, hvilket man efterfølgende understregede fra dansk side,⁵ men nationalt havde det en betydning, som blev anskueliggjort i det harmdirrende værk *Et Par Ord til Moderlandet Norge* (1815) skrevet af den islandskfødte præst Gisle Johnsen. Bogen kom aldrig i handel, da den svenske statholder af diplomatiske hensyn pressede forfatteren til at tilintetgøre oplaget, men værket blev alligevel kendt i samtiden.⁶ Johnsen argumenterede ud fra forestillinger om nøgletemaer som historisk enhed og kontinuitet samt en ”objektiv” opfattelse af nationalitet, at Island, Grønland og Færøerne alle udgjorde ”integrerende Dele af Moderlandet Norge”,⁷ og i deres folks åre flød norsk blod, norsk fædrelandssind og norsk frihedstrang. Det var derfor Norges hellige pligt at give deres landsmænd og brødre de samme rettigheder som resten af Norge.⁸ Den stærke betoning af blodets og historiens bånd gik igen i den offentlige debat, hvor islændingene blev beskrevet som landsmænd og ætlinge.

Krav om genforening med bilandene dukkede først for alvor op i slutningen af 1815, hvor debatten indeholdt krav om en genskabelse af 1200-tallets Norgesvælde. I *Nationalbladet* gjorde sognepræst H.H. Thaulow det til en hellig pligt for Stortinget og regeringen at gøre krav på ikke alene

¹ Tidemand 1829: VI.

² Berg 2005b: 179-88.

³ Rian 2007: 301.

⁴ Nygaard 1960: 251.

⁵ Sverdrup, Platou & Omsen 1814, 2. hf.: 66; Motzfeldt 1888: 97; Johnsen 1922 [1815]: 5; Clausen 1816: 4.

⁶ Johnsen 1922 [1815]: 4; *DNN*, 2. hf., 1816: 158.

⁷ Johnsen 1922 [1815]: 13.

⁸ Johnsen 1922 [1815]: 14.

Island, Færøerne og Grønland, men også på Jemteland, Herjedalen og Bohuslen samt Orkneyøerne og Shetlandsøerne, der befandt sig i ”fremmed Vold”.¹ Listen over områder, der uretmæssigt var blevet stjålet og straks burde tilbageleveres, voksede konstant i oppositionspresen, hvor man bl.a. tilføjede Värmland, russisk Lapland, øen Man samt et væld af mindre øer.² Debattens omfang fik 1816 Pavels til at konstatere, at patrioter ikke var i stand til at få Island og Grønland ud af deres hove.³

Rent praktisk resulterede de nationale krav i, at indbyggere på Grønland født før 1814 blev anerkendt som norske statsborgere.⁴ I Stortinget blev sagen især debatteret i forbindelse med gældsopgøret med Danmark, og der er ingen tvivl om, at Sverige-Norge aktivt anvendte de tabte områder som brikker i et spil for at få nedbragt gælden, som dermed instrumentelt blev anvendt som et vikarierende motiv.⁵ Omvendt bør man ikke undervurdere den oprigtige vrede sagen havde skabt blandt nogle nationalister, der knyttede den til nøgletemaet national værdighed. Mange af argumenterne var mere statsretslige end nationale i natur, men det samme kan delvist sige om det senere opgør om Slesvig, hvor man også diskuterede ud fra nationens historiske ret og forfatning. De norske krav på Island var hertil stærkt forbundet med forestillinger om slægt, sprog og historie. For nogle nordmænd var riget mere og andet end landet anno 1814. Det var en historisk enhed, der udgjorde et norsk kulturelt og kødeligt fællesskab. Med andre ord ser man i tråd med en nationalistisk ideologi, keredoktrinen (pkt. 5) og nationale nøgletemaer en stræben efter at vedligeholde (og evt. udvide) en autonom, national norsk enhed.⁶

Danmark og Norge som mødre

Danmark og Norge blev ikke blot set som territorier, men også fremstillet som besjælede enheder og agerende subjekter med egen ære, selvstændighed, frihed. Allerede i 1700-tallet var man kunstnerisk begyndt at fremstille Danmark og Norge som unge kvinder i antikke gevandter med rigsvåbnene som attributter, mens man med den nordiske renæssance og romantikken gik over til at vise Danmark og Norge som oldnordiske ungmøer eller skjoldmøer.⁷ Det traditionelle samfunds patriarkalske fædreland, der var knyttet til den kongelige landsfader, var langsomt ved at blive erstattet af nationalismens matriarkalske moderland, hvor nationerne blev portrætteret enten som mødre eller gudinderne Dana/Dania og Nora. Udviklingen bør ses i lyset af romantikkens idealer og forestillingen om kvinden som en mere irrationel og følelsesladet skabning, der levede i tættere pagt med naturen end manden.⁸ Tilsvarende forbandt man landet med en moderrolle, da det var dette, der opdrog sine ”børn” og gav

¹ *DNN af blandet indhold*, 1. hf., 1815: 149; Nygaard 1960: 254.

² *DNN*, 2. hf., 1816: 158-59. Jf. *DNN*, 3. hf., 1816: 143.

³ Pavels 1866: 5.6.1816.

⁴ Munk & Birkeland 1874: 404-5.

⁵ Pavels 1866: 12.12.1817; Nygaard 1960: 254.

⁶ Jf. Smith 2003: 24; Smith 2001: 9.

⁷ Adriansen 2003, 2: 443ff.

⁸ Adriansen 2003, 2: 446-47.

dem deres sprog gennem opvæksten. Dette byggede på samtidens opfattelse af, at normer, kultur og emotionel tilknytning til landskabet blev indpodet i mennesket fra barndom af. Den identitet, der var knyttet hertil, var national og ikke statspatriotisk i karakter. Udviklingen var på ingen måde afsluttet, men i sig selv afspejler den en tankeverden, der adskiller sig fra den førmoderne samtidig med den knyttede sig til nøgletemaer som autenticitet og kontinuitet, da man ikke alene erstattede faderen med en moder, men ”nationaliserede” hende i stedet for at lade hende være formet af en fælles europæisk antik ikonografi.

Allerede i Johannes Ewalds *Fiskerne* fra 1780 omtales Danmark som ”vor” moder, men det var først i 1810’erne, at forestillingen om fædrelandet som en kvinde for alvor slog igennem i Danmark.¹ Udviklingen i Norge synes her at være forsinket, da man sjældnere støder på kvindelige allegorier. Det bør i denne sammenhæng bemærkes, at den nationalromantiske udvikling i 1800-tallet ofte bliver forbundet med en overgang fra en patriarkalsk til en matriarkalsk referenceramme, og de manglende kvindelige allegorier i Norge kan tolkes som et udtryk for mindre udviklet kulturel nationalisme i Norge end i Danmark, hvilket ville stemme overens med det generelle billede. I udgangspunktet blev Dana ofte fremstillet i rustning med spyd og skjold, men efter adskillelsen synes dette i stigende grad at have provokeret dele af offentligheden, der forbandt Danmark med fred.² Under krigen blev der bevidst i poesien spillet på et kønsrollemønster i begge riger. Danskere og nordmænd var børn af Danmark og Norge, og deres sønner burde derfor forsvare mødrenes kroppe mod fremmede mænds voldtægt.³

Nationen og det nationale landskab

1700-tallets topografiske litteratur havde lært danskere og nordmænd deres lande at kende. Denne udvikling blev forstærket i 1800-tallet med dets mange topografiske, statistiske og kartografiske udgivelser, hvorved nationen hele tiden lærte mere om ”sig selv”.⁴ Samtidig skete der en glidende overgang fra 1700-tallets nytteorienterede topografi til 1800-tallets nationale landskabsbeskrivelse knyttet til historiske mindesmærker (jf. kapitel 15). Denne tendens til at gøre landskabet nationalt ses allerede så småt i skønlitteraturen fra periodens begyndelse, mens den dukkede op i landskabsmalerier i periodens anden halvdel i både Danmark og Norge.

Der eksisterede allerede en forestilling om et symbiotisk forhold mellem nation og natur, hvor det fysiske miljø formede nationalkarakteren, og man mente opvækst, familie, erhverv og historie knyttede individet til hjemlandet og dets miljø. Specifikke geografiske træk blev givet symbolsk mening og skabt nationale attributter. Det nationale landskab kommer til at stå som symboler for konti-

¹ Jf. Adriansen 2003, 2: 446; Traustedt 1964: 552.

² Jf. *SV*, No. 38, 1821

³ Jf. Lorenz 2008: 46.

⁴ Jf. Højer 2005.

nuitet og enhed, hvor historien på en måde løber gennem geografien (jf. nedenfor).¹ Med nationalismen blev territoriet set som et geografisk udtryk for den nationale identitet,² hvilket allerede ses i skrifterne fra dens åndelige fædre Vico, Herder og Fichte, der alle skrev om et naturligt forhold mellem nationen og hjemlandet, hvor have, bjerge og floder ikke alene udgjorde naturlige grænser mellem stater, men også mellem folkenes karakter, traditioner og sprog (jf. keredoktrinens pkt. 1).³

Med eksplicit henvisning til Herder kunne man i *Den Danske Stats Geographiske Beskrivelse* (1817) læse, at rummets beskaffenhed modificerede menneskets karakter og medvirkede til at frembringe ”Folkets individuelle Character” og dermed ”Nationens Gjøren og Laden.”⁴ Dette afspejler den glidning bort fra et patriotisk landskab og mod et nationalt landskab, som Tine Damsholt har påvist i begyndelsen af 1800-tallet. Mens patrioterne havde en nyttemæssig tilgang til landet og undersøgte, hvilke ressourcer som man kunne udvinde til gavn for almenvellet, så var den nationale optik indstillet ud fra følelser, hvor landskabet blev forbundet med fødsel, sprog og historie. Den nationale tilgang var med til at understrege nationen som et forestillet fællesskab på tværs af levende og døde generationer.⁵

Ole Feldbæk har fremhævet, at den danske natur ikke indgik i kunsten før 1840, men denne tolkning bygger kun på billedkunsten.⁶ Forestillingen om det ”danske” landskab, som man kender det i dag, blev for alvor formet af poeternes penne i årene efter 1814, hvilket bl.a. ses i nationalsangen *Der er et yndigt land* (1820). Det landskab som man *valgte*, som det danske nationallandskab, var den delvist kultiverede natur.⁷ De danske digte og sange fra 1810’erne og 1820’erne indeholder en nærmest vedtaget formel for det ”danske” landskab, som et evigt (sjællandsk) sommerlandskab med blå himmel, bølgende enge, vange og frodige marker, der bugter sig i bakker og dale omgivet af lyse bøgeskove og strandene, hvor træernes toppe spejler sig i bølgen blå. Ifølge poesien var naturen i dette lille land mod nord blid, fredelig og kvindelig. Dette ”danske” landskab var tydeligt et land uden det vilde, spektakulære og ekstreme, hvilket afspejler sig i en evig fremhævnings af Danmarks manglende bjerge. Danmark var dermed – ligesom dets folk – præget af ”dyden i midten”, mens alle former for ekstreme blev set som noget ”udansk”. Steen Bo Frandsen har korrekt fremhævet, at følelsen af at være et lille land fremtræder endnu stærkere efter 1814 og blev forstærket af forbedringer i infrastrukturen – herunder dampskibene,⁸ der udvidede mulighederne for opdagelsesrejser i det nationale landskab, hvilket yderligere styrkede forestillinger om forbindelsen mellem den nationale identitet og hjemlandet.

¹ Edensor 2002: 40.

² Penrose 2002: 281-82.

³ Penrose 2002: 282, 286; Adriansen 2003, 2: 357.

⁴ Gliemann 1817: 2-3.

⁵ Damsholt 1999; Adriansen 2003, 2: 361, 379

⁶ Feldbæk 2004: 68.

⁷ Adriansen 2003, 2: 357; Engberg 1976 [1973]: 9.

⁸ Frandsen 1996: 79.

Denne konstruktion var ikke grebet ud af den blå luft, da denne natur vitterlig fandtes i Danmark, men dette idealiserede landskab bestod primært af en kultur og natur, som man fandt omkr. hovedstaden. Det var den, som den københavnske elite og kunstnerne kendte, da de endnu ikke havde ”opdaget” resten af landet.¹ De ikonografiske bøgeskove var Danmark fattigt på, da næsten alle skovene var blevet fældet. I slutningen af 1700-tallet var en genbeplantning påbegyndt, men det var primært sket med nåletræer, som kunstnerne så som ”fremmede” vækster. Den nationale status, som bøgeskoven fik, var heller ikke endegyldigt fastslået i perioden, hvor man navnlig i begyndelsen knyttede ”det danske” til egetræet.² I England brugte poeterne egetræet i nationale vendinger med henvisning til *Royal Navy*,³ og man kan spekulere på, om træets forsvinden som et potentielt dansk symbol kan skyldes ”ranet” af flåden i 1807 og tabet af herredømmet til havs.

Selvom det danske guldalderlandskab i billedkunsten først endegyldigt slog igennem efter 1840, så finder man allerede før 1830 malere, der var blevet inspireret af lyrikkens landskab, og lod deres pensler male et hjemland, der var forbundet med forestillinger om kontinuitet og historisk enhed. Det gjaldt navnlig den dansk uddannede nordmand J.C. Dahl, der mellem 1816 og 1829 malede flere danske landskaber, hvor han bevidst sammenkædede den danske natur og historie i ikonografiske malerier (jf. nedenfor), som *Dansk landskab i måneskin*. *Stendysse nær Vordingborg* og *Vinterlandskab ved Vordingborg*, der samme med kunsthistorikeren N.L. Høyens nationale kunstideologi lagde grunden for den senere udvikling af kunsten i Danmark.⁴

Det er med rette blevet fremhævet, at den norske elite efter 1814 gjorde meget for at adskille sig fra danskerne,⁵ men denne tendens var allerede klar før adskillelsen og kom især til udtryk gennem opfattelsen og brugen af de forskellige nationale landskaber. Det norske landskab var stærkt og mandigt som nordmanden selv, mens de danske sletter og Danmarks sydligere placering gav danskerne en mildere og mere kvindelig karakter. De tindrende fjeldtoppe, de høje graner og det skumpiskede Nordhav havde skabt nordmandens karakter, som naturen udgjorde ét rumligt udtryk for.

Oplysningstidens klimateori havde skabt en norsk stolthed over fjeldene og det barske landskab. De europæiske forestillinger om det høje nord som et hjemsted for demokrati, frihed og lighed blev konsekvent anvendt i skabelsen af den norske selvforståelse. Lignende tanker om en nordisk frihed kan genfindes i Danmark både før og efter 1814 (jf. Rothés, Suhms og Allens Danmarkshistorier), men forestillingen var stærkere blandt nordmændene, der efter adskillelsen kunne koble den sammen med den faktiske styreform. Det ses også i det norske fjendebillede af ”syden”, der var stærkere end de tilsvarende forestillinger, som man fandt hos danskerne. Norsk frihed blev sat i relief

¹ Frandsen 1996: 117; Baagøe 2000: 204.

² Jf. Baagøe 2000: 207-10.

³ Hutchinson 2005: 127.

⁴ Adriansen 2003, 2: 365; Baagøe 2000: 204-6.

⁵ Bø 1998: 114.

ved dyrkelsen af forestillingen om sydens ”slavelænker” i form af dekadence, dovenskab og despoti, hvilket tydeligt trådte frem i propaganda mod den franskfødte Karl Johan før unionen med Sverige.

Idéen om en ”norsk” natur findes allerede tydelig i den præromantiske hjemstavnsprosi, som norske poeter i hovedstaden allerede dyrkede i 1700-tallet. Poesien indeholdt en kulturkritik, der stillede Københavns luksus op over for det enkle og naturlige Norge, der fremstod moralsk overlegent. Det ”norske” landskab bestod af fjeldet, dalen, skoven, vandet og den rene norske luft. Fjeldet var det vigtigste element, og næsten alle beskrivelser af Norge tog udgangspunkt i det. Mange udlændinge betragtede landet som ét stort bjerg, hvilket blev spejlet i nordmændenes egen betegnelse af Norge som ”Klippelandet”. Fjeldet kan ses som et udtryk for nøgletemaet værdighed, da det udtrykte en storhed, der blev forbundet med Norge og nordmændene, hvilket prægede den politiske retorik, hvor man især henviste til Dovrefjeld, der stod som et nationalt symbol. Dets styrke var nordmandens styrke, og så længe Dovre stod, så længe ville Norge stå. Naturen, nationen og den nationale identitet smeltede her sammen til ét.

Fjeldene var forbundet med skoven og granen som en del af det norske landskab. Johan Storm Munch sang om ”Norges Granlund”, mens N.F.S. Grundtvig sammenlignede Norge med den tusindårige gran på det høje fjeld. Dette billede af den norske gran anvendte Christian Magnus Falsen i sit forsvar af den norske odelsret i 1815, hvor han bevidst forbandt den norske natur og en hævdevunden norsk institution.¹ Imellem fjeldene befandt sig ”Norges elskte Dale”, hvortil Christen Pram hævdede, at enhver nordmands hjerte fløj hen, når de befandt sig i fjerne egne af verden.² Det var her, at Norges ”dyrkbare Pletter” befandt sig.³ Det var i dale som Gudbrandsdalen, at de ægte og ufordærvede nordmænd angiveligt boede, hvor man forestillede sig bonden stadig levede i et simpelt liv i pagt med naturen upåvirket af moderne materialisme og fremmede skikke.⁴ På den måde kunne naturen, landskabet og den almindelige befolkning anvendes som symboler på nationen og fremhæve det nationale nøgletema autenticitet.

Den sunde ”norske” luft blev ligeledes gjort til noget særligt, hvilket kan ses som en måde at adskille et sundt Norge fra et usundt Danmark og et argument for et selvstændigt norsk universitet, da studenterne hermed undgik den kvalme københavnerluft.⁵ Vandet spillede også en vigtig rolle i opfattelsen af Norge. Fosserne strømmede igennem landet, mens det brusende Nordhav omgav landets kyster. De voldsomme bølger mod vest blev ”nationaliserede” og beskrevet som ”Norske Bølge[r]”,⁶ hvilket understregede forestillingen om et land og et folk, der var voldsomt, naturligt og frit.

¹ Falsen 1815b: 2.

² Citeret efter Winsnes 1924: 305.

³ Pram 1809: 38.

⁴ Jf. Smith 1999 [1986]: 190.

⁵ Schinnerup 1812: 19.

⁶ Platou 1810: 50.

Indenlandske opdagelsesrejser

Statistikeren Jens Krafts seksbinds topografi over Norge (1820-35) kombinerer nytteorienteret tradition fra oplysningstiden med snigende romantiske tendenser. Hans monumentale værk byggede ikke alene på de offentlige arkiver og indberetninger, men også på rejser rundt i landet, hvor han oplevede fædrelandets natur og forfædrenes mindesmærker. Men Kraft var ikke alene om denne form for national turisme.

Fænomenet selv var hverken norsk eller nordisk. Tidligere havde Europas eliter begivet sig ud på klassiske dannelsesrejser i udlandet, men i lande som England kan man allerede fra 1760'erne spore en indre udforskning af landets indre i jagten på det "autentiske", som den fælles europæiske civilisation endnu ikke havde ødelagt.¹ Ideen spredte sig over hele Europa og fandt bl.a. sin vej ind i Engelstofts indflydelsesrige værk om national opdragelse fra 1808, hvor indenlandske rejser blev set som et redskab til at nedbryde provinsialisme og opbygge fædrelandskærlighed. Engelstoft havde selv foretaget en rejse i Nordsjælland i 1799 sammen med nordmanden Jacob Neumann, litteraten Rasmus Nyerup gjorde en lignende på Fyn i 1805, mens Christian Molbech og N.F.S. Grundtvig vandrede rundt i Danmark i 1809.² Den norske præst Peder Schinnerup foreslog tilsvarende i 1812, at unge norske embedsmænd burde lære fædrelandet at kende gennem rejser i landets egne og naturvidenskabelige udflugter.³

Lignende undersøgelser findes også i Danmark i både 1810'erne og 1820'erne, men denne form for jagt på naturens ressourcer i fædrelandets navn fandt i mindre grad sted syd for Skagerrak i denne periode. Den nyttemæssige tilgang stod i Danmark i baggrunden for en voksende kulturel nationalisme. I Nyerups og Molbechs rejsebeskrivelser og i Oehlenschlägers Langelandsrejse ser man netop den ovenfor nævnte glidning mellem en patriotisk og en national landskabsbeskrivelse, hvor naturen, steder, bygninger og mindesmærker, i romantikkens ånd blev besjælet med nationens historie. Oehlenschläger skrev, at den "Aand, som luer i de gamle Skrifter" endnu fandtes i Roskilde domkirke, hvor oldtiden og nutiden blev forbundet,⁴ mens Molbech talte om erindringssteder som forfædrenes "Helligdom",⁵ der ved at forbinde fortidige og nutidige generationer var med til at skabe national kontinuitet.

Disse landskaber og erindringssteder, der blev forbundet med den danske nation var f.eks. Sorø, Ringsted, Herlufsholm og Roskilde, mens Holsten og delvist Slesvig befandt sig udenfor. Her slumrede den nationale storhed – ligesom det sovende folk,⁶ som de kulturelle nationalister ville vække. Flere af stederne var forbundet med nationens fædre. Dette gjaldt især gamle konger, der som

¹ Colley 1992: 172ff.

² Molbech gjorde ligeledes en alene i 1813. Molbech 1811b & 1815c.

³ Schinnerup 1812: 17.

⁴ Citeret efter Traustedt 1965: 47.

⁵ Molbech 1811b; Hørby 1978: 33-34.

⁶ Damsholt 1999: 6-7.

Christian 4. blev betegnet som folkets fader,¹ men også Absalon og de ukendte kæmper, der havde rejst landets gravhøje, blev anskuet på samme måde. Dette falder sammen med tidens stigende interesse for landskabets oldtidsminder, der både blev udtrykt politisk, videnskabeligt og kunstnerisk i perioden. Hvilket henholdsvis ses i fredningen af oldtidsminderne i 1807, historieskrivning og arkæologien samt poesien og malerkunsten, hvor fortidens gravmonumenter over danske ”kæmper” i alle tilfælde blev brugt til at væve landskabet, historien og nationen sammen (jf. kapitel 15 & 16).² Tilsammen tegnes et billede af en ”politisk arkæologi”, der knytter sig til nationale nøgletemaer som historisk enhed, kontinuitet og værdighed. Denne udvikling af et nationalt landskab berører perennialister sjældent, mens modernister tolker den som et udtryk for konstruktion og/eller manipulation. Etno-symbolister ser ligesom modernisterne transformationen af landskabsopfattelse som et vigtigt indicium på en national udvikling, men de er mindre begejstrede for begreberne konstruktion og især manipulation. Hvis man ser på empirien, så synes det ikke urimeligt at betegne det nationale landskab, der blev skabt i 1800-tallet, som en mental konstruktion. Derimod er det straks mere problematisk, når *nogle* modernister instrumentelt forbinder de mentale konstruktioner med mere eller mindre bevidst manipulation, som der i det mindste i forhold til landskabsopfattelse ikke synes at være empirisk belæg for i det dansk-norske tilfælde.

Et konkret eksempel på, hvordan naturen, historien, fædrelandskærligheden og kongetroskaben kunne gå op i en højere enhed, er kobberstikket af egen ved Nørreris. I 1797 var Niels Ebbesens plads i nationens panteon blevet understreget ved både en bogudgivelse og et ”nationalskuespil”. Hans betydning fik en af samtidens søhelte, Steen Bille, til at besøge Ebbesens fødested Nørreris, hvor han i en gammel eg skar ordene: ”Tak Niels Ebbesen”. Dette egetræ blev i 1811 foreviget i et kobberstik med en medfølgende pjece af Nyerup, der begge blev tilegnet Frederik 6. Træet blev hermed et levende monument i et nationalt landskab, hvor nationens fortid og nutid blev forbundet. Historien om Ebbesen, ”Danmarks Skytsånd”, der havde reddet riget fra ”Opløsning og Undergang”, ligesom man nu håbede på mænd som Bille kunne gøre det i samtiden.³

Brugen af naturen var endnu tydeligere i Molbechs rejsebeskrivelser af fædrelandet, der eksplícit blev skrevet for ”Folket” med det mål at vække ”en mere levende Sands for historiske Minder og Naturskønhed i Danmark”.⁴ Molbech og hans ligesindede kan dermed anskues som kulturnationalister, der aktivt prædikede et nationalt budskab, der afspejler en overgang til Hrochs fase B, der af Hroch selv anskues som den afgørende *formative fase* i den nationale udvikling.⁵ Politisk forblev Molbech tro mod helstaten, men det fædreland, som han beskrev, indskrænkede sig til det *egentlige* Danmark, der sluttede ved Ejderen og var afskåret fra Norge, hvilket afspejler konturerne af en nati-

¹ Molbech 1811b: 172-73.

² Jf. Smith 2003: 136.

³ Øst 1797; Sander 1799; Nyerup 1811: 3ff. Jf. Adriansen 2003, 2: 483-485.

⁴ Molbech 1815c: IX.

⁵ Hroch 2000 [1985]: 23.

onal identitet.¹ Den afgørende vægt, som mange modernister lægger på politik, gør, at de netop ved en analyse af denne periode risikerer at overse den nationale udvikling i Danmark på andre niveauer. De nationale mindsteder var stadig – ligesom det nationale landskab – primært indskrænket til Sjælland, mens Jylland delvist var et *terra incognita* for den borgerlige elite i hovedstaden. Dette begyndte så småt at ændre sig med ”tabet af Norge”, hvor man langsomt også ledte efter ”det danske” i det jyske, men med få undtagelser (som Blichers *Jyllandsreise i sex Døgn* (1817)), så hørte *Opdagelsen af Jylland* primært til tiden efter 1830.²

I Norge finder man en blanding af patriotisk (politisk national) og en romantisk (kulturel national) tilgang til landskabet. Det første ses bedst i krigsårene, hvor den norske natur blev et led i selvstændighedsprojektet, der afspejlede keredoktrinens tanker om størst mulig national autonomi,³ mens man omkr. 1820 ser et nyt kuld naturvidenskabsmænd, som Baltazar Keilhau, Christian Boeck og Christopher Hansteen, der afspejlede en ny tid. De og deres kollegaer foretog en indre erobring af ukendte dele af den unge nationalstat. Den nationale betydning, som det blev tillagt, ses i Stortingets bevilliger hertil på trods af landets elendige økonomi,⁴ hvilket i det mindste delvist må forklares ud fra forestillinger om national værdighed og behovet for national anerkendelse i en verden af nationer. De unge mænd ønskede, som deres forgængere, at deres videnskab skulle bidrage til ”Fædrelandets Flor”,⁵ men de adskilte sig fra deres mere patriotiske forgængere ved at se deres opdagelser i optikken af H.C. Ørsteds naturromantik og en national oldtidsbegejstring.⁶

Den spirende norske kulturnationalisme genfindes i malerkunsten. I 1818 fik Norge sin første tegneskole, der i stigende grad søgte sine motiver i de norske fjelde og bygder. De første af de mange landskabs- og folkelivsbilleder blev udstillet i 1820.⁷ Malere, som den danskfødte Flintoe, var her med til at skabe et billedligt udtryk for det norske fjeldhjem. Det nationalromantiske norske landskab blomstrede først i fuldt flor, da ”nationens store søn”, J.C. Dahl, i 1826 foretog en rundrejse i Norge. Ligesom han havde gjort i Danmark, så lagde Dahl her grunden for det senere nationalromantiske landskabsmaleri, da han med Rune Slagstads ord billedliggjorde Herders tanker om forbindelsen mellem den nationale identitet, nationens fortid og nutid i et fysisk, nationalt rum.⁸ Dahls betydning for den nationale udvikling i begge de to lande viser blot, at der var et delvist sammenfaldende persongalleri blandt de aktører, der direkte eller indirekte var med til at skabe byggestene til de to nationsbygninger.

Denne erobring af nationens rum i 1820’erne var allerede foregrebet i litteraturen og kan allerede spores i billedkunsten før dette årti, og den afspejlede ligeledes forbindelsen mellem de to lande.

¹ Jf. Damsholt 1999: 22.

² Frandsen 1996: 78ff; 86ff.

³ Jf. Bjerke 2008.

⁴ Esmark 1829: fortale; Beyer 1995: 26-28.

⁵ Andresen 2005: 137.

⁶ Andresen 2005: 139-48.

⁷ Slagstad 2008: 95; Messel 2008; Beyer 1995: 27.

⁸ Slagstad 2008: 93-95.

Inspireret af Oehlenschlägers rejse til Langeland begav den norske digterpræst Johan Storm Munch sig i 1812 ud på en sommerrejse i fjeldene, der resulterede i digtsamlingen *Fjeldblomster* (1813), mens Selskabet for Norges Vel begyndte en subskription til fordel for maleren Heinrich August Groschs ”maleriske Reise i Norge”. Planen var, at malerierne skulle pryde det nye Christiansborg, mens kobberstik heraf skulle udgives i en række bind, der hver skulle have en vignet af et mindesmærke fra oldtiden. De enkelte billeder skulle ledsages af en tekst, der beskrev både egnens nutid og fortid. Den bagvedliggende idé var dermed, ligesom i Danmark, at forbinde nationen på tværs af tid gennem landskabet og historien. Pointen blev skåret ud i pap ved selskabets proklamation af, at dette var et nationalt projekt og udgivelsen skulle være et nationalt værk. På trods af 600 abonnenter blev det først endeligt realiseret i 1821, hvor billeder udkom i en mappe, som i *Nationalbladet* blev omtalt som ”nationale Kunst-Stykker”.¹

De nationale grundidéer om erindringssteder, landskab, historie og nation genfindes i Storm Munchs *Fjeldblomster*, hvor bl.a. Tønsberg og borgen Tunsberghus bliver set som minder over en svunden glørværdig fortid. Som sine danske kollegaer anskuer Munch ruinerne som hellige mindesten, der gemte sagaheltenes knogler. Her var i fortiden ”Houge-Ting”, hvor folkets kække stemmer lød, mens nutidens by blot er en sørgelig påmindelse for vandreren om nutidens manglende kraft og tro, hvilket afspejler den klassiske nationale forestilling om en svunden guldalder, der adskiller sig fra nutiden, hvor nationen slumre (jf. kapitel 15). Efter at have sendt et vemodsblik tilbage mod den ”svundne Old” skal digteren til at tage afsked med den gamle by. Her støder han pludselig på en gæv og stor mand på den øde strand. Kæmpen viser sig at være kaptajn Holm fra det sønderskudte orlogsskib *Najaden*. Hans mod får himlen til at opklare brat og viser, at der endnu ulmer kraft i Norden. Holms mandighed får digteren til at genoverveje sin dom over nutiden og giver ham håb om en fremtid, hvor Norge atter stiger til ”Fortids tabte Hæders-Rang”.² Denne beskrivelse af landskabet rummer hermed nationens fortid, nutid og fremtid.

Digtsamlingen indeholder ligeledes en beskrivelse af ruinerne af den gamle kongsgård Sæheim, tæt ved Jarlsberg hovedgård, hvor digterens fantasi fører ham tilbage til ”Hedenold”, hvor han møder nationens fader Harald Hårfager, der ”vandt sig hele Norges Rige”. Oplevelsen får Munch til at erklære at det gamle Jarlsberg snart vil hæve sig i genfødt glans og heldet vil følge Jarlsbergs ædle drot.³ Dette er en national og politisk troserkendelse og en poetisk krigserklæring, hvilket understreges ved digtsamlingens dedikation til Jarlsberg hovedgårds ejer, lederen af den nationale opposition grev Herman Wedel-Jarlsberg, der i digtet bliver givet en nationalhistorisk legitimitet og set som en potentiel leder af landet, og hermed var digtets slet skjulte motiv det nationale nøgletema: autonomi.

¹ BS, 12.7.1811: 132-34; Øverland 1909: 240-41; Sveen 1988: 54; DNNV, 16.11.1821: 50.

² Munch 1813: 107-112.

³ Munch 1813: 117-131.

På trods af klare nationale og romantiske elementer så manglede der hos Munch i Norge og Molbech i Danmark endnu den integration af folket og landskabet, som karakteriserede det senere nationalromantiske landskab. Forbindelsen mellem land og folk finder man til gengæld hos den unge og nationalhistoriske digter Mauritz Hansen i hans nationale fortællinger, der udgav sig for at være rejsebeskrivelser fra en ung akademiker. Den mest kendte af fortællingerne var *Luren* (1819), der appellerede til den stigende interesse for ”*det egentlige Norge*”,¹ og som var gennemsyret af det nationale nøgletema: autenticitet. I digtet placerede Hansen sin fortæller i Gudbrandsdalen, der var så ”ægte nordisk” som ingen anden egn og tæt forbundet til den norske historie. I dette ærkenorske landskab møder man den fiktive vandrers bonden Thor, der er en direkte efterkommer af Harald Hårfager.² Igennem fortællingen skaber Hansen en forbindelse mellem kongen, som samlede Norge, bondebefolkningen og det norske kerneland, der på tværs af tid smelter sammen i en organisk og nationalromantisk enhed.

Delkonklusion 2: Fædrelandet, Danmark og Norge (kapitel 11-12)

Analysen viser fædrelandsbegrebets ekstreme tvetydighed, men også en forandring over tid, der netop viser en udvikling i national retning. Der fandtes et statspatriotisk fædrelandsbegreb, der kan sammenlignes med det britiske, men krigen og adskillelsen svækkede det i Danmark og Holsten, mens begivenhederne i 1814 gjorde Norge til en nationalstat, hvilket fjernede enhver tvetydighed i fædrelandsbegrebet. Før 1814 synes der imidlertid at have været et aktivt med- og modspil mellem den danske og norske begrebsbrug. Det statspatriotiske fædrelandsbegreb udelukkede heller ikke i sig selv et ”naturligt” fædreland, da flere i borgerskabet – ligesom andre samtidige og nutidige stater – bevidst brugte begrebet i en dobbelt forstand, hvor det både kunne henvise til stat og fødeland. I Danmark synes den nationale brug af begrebet at være blevet stadig mere dominerende i løbet af perioden.

Til tider blev fædrelandsbegrebet brugt næsten synonymt med nationsbegrebet. Det ”naturlige” fædreland knyttede danskere og nordmænd symbiotisk til hjemlandet, der blev set som et helligt centrum for fællesskabet (jf. nationsdefinition). Dette blev ikke set som noget særligt dansk eller norsk, men som et alment menneskeligt fænomen i en verden af nationer. Dette stemmer overens med flere af punkterne i keredoktrin; herunder, at verden er inddelt i nationer med hver sin partikulære karakter, og at individet må identificere sig med nationen og at loyaliteten til fædrelandet – i det mindste af nogen – blev set som hævet over andre loyaliteter. Alle disse elementer tegner til sammen billedet af netop den type identifikation med nationens kultur, der udgør national identitet.

Disse forestillinger om et nationalt hjemland understreges i analysen af Danmark og Norge som historiske enheder, og som danskerne og nordmændene identificerede og fremstillede som be-

¹ Beyer 1995: 60; Bull 1928: 99-100.

² Hansen 1969 [1819]: 13-15.

sjælede enheder. Disse faktorer spillede en afgørende rolle i adskillelsen af de to riger og de to folk fra hinanden. I overensstemmelse med keredoktrinen blev verden set som inddelt i nationer, hvor naturens grænser også udgjorde nationens ”naturlige” grænser. Man mente, nationerne levede i et symbiotisk forhold til naturen, der formede den danske og norske karakter i henholdsvis en blød kvindelig og en hård mandig retning. Selvom den nationale proces ikke var afsluttet, så ser man en tydelig bevægelse i landskabsopfattelsen fra en patriotisk til en national opfattelse i perioden, hvor nationen, naturen og historien blev gjort til en fælles enhed på tværs af tid. Udviklingen var tydeligst i Danmark, men fandt også sted i Norge allerede før 1830, og i begge tilfælde blev den drevet frem af yngre akademikere og kunstnere. Disse kulturnationalister forsøgte at vække folket og gøre det nationalt bevidst først gennem rejsebeskriver og poesi, og siden i malerier, hvor både nationens natur og centrale historiske mindesteder bliver formidlet og skaber et nationalt rum.

Både i analysen af fædrelandsbegrebet og Danmark og Norge som historiske enheder og landskaber finder man ud over de allerede nævnte elementer af keredoktrinen en stærke forbindelse til de nationale nøgletemaer og elementer af nationsdefinitionen som kontinuitet, enhed, autonomi, autenticitet, historie, fælles kultur og ”objektive” nationale markører som afstamning samt idé om en subjektiv identifikation med hjemlandet og nationen. Overordnet kan man tale om, at kulturnationalister i de to land skabte, fortolkede og reproducerede forestillingerne om en forbindelse mellem landet, historien og folket og var dermed med til at udvikle den nationale identitet.¹ Kilderne viser ligeledes, at der var et klart samspil og modspil mellem udviklingen i Norge. Generelt synes Danmark at have formidlet de nationale ideer til Norge, hvor de blev brugt til at adskille sig fra Danmark.

På baggrund af denne sammenfatning af kapitlerne 11 og 12 kan det dermed konkluderes, at det danske og norske borgerskabs forestillinger om deres hjemlande under påvirkning fra hinanden undergik en udvikling i en national retning i perioden 1807-30. Hermed kan det konkluderes, at analysen på dette punkt støtter afhandlingens hypotese om tiden som værende en del af en formativ fase i udviklingen af en national identitet i Danmark og Norge.

Del 3: Forestillinger om nationen (kapitel 13-14)

En national identitet i det danske og norske borgerskab forudsætter både generelle idéer om hvad en nation er samt specifikke idéer om hvad det vil sige at være henholdsvis dansk og norsk. Denne del af afhandlingen vil analysere hvorvidt man genfinder denne type af idéer i de danske og norske borgerlige eliter, og hvilken vægt de blev tillagt. De centrale begreber er i denne forbindelse nation, dansk og norsk, der alle vil blive underkastet en synkron og diakron analyse, ligesom der på baggrund af nationalismeteorien vil blive stillet en række centrale spørgsmål. Herunder vil være: Hvad forstod borgerskabet ved en nation i perioden? Fandtes nationalisme i Danmark og Norge i perioden?

---

¹ Jf. Smith 2001: 18.

Hvad ville det sige at være henholdsvis dansk og norsk og var en evt. national identitet forbundet med en ”objektiv” nationalitetsopfattelse eller en subjektiv voluntarisme?

Dette vil ske på følgende måde. Kapitel 13 vil specifikt analysere de centrale begreber: nation, folk, nationalkarakter og nationalisme, for at undersøge om de borgerlige eliters brug af disse begreber stemmer med de teoretiske nationale definitioner, doktriner og nøgletemaer. Undersøgelsen vil ikke alene enten støtte eller forkaste studiets tese, men ligeledes giver et afgørende indblik i borgerskabets mentale verden og vise ligheder, sammenhænge og forskelle mellem den danske og norske udvikling.

I kapitel 14 vil der blive foretaget en analyse af de konkrete forestillinger om dansk og norsk identitet i perioden for at se, om man her finder idéer om fælles nationale karaktertræk, identifikation med nationen og reproduktionen af angiveligt fælles værdier, symboler og kultur, der blev forbundet med en fælles national arv for henholdsvis den danske og norske nation (jf. definitioner af national identitet). Som et led i denne undersøgelse vil der blive set på i hvilket omfang, der skete ændringer heri i perioden.

Kapitel 13: Nation, nationalkarakter og nationalisme

Nations- og folkebegrebet

Nationsbegrebets historie udgør et ”zigzag” mønster af semantisk forandring, hvor begrebet konstant er blevet brugt i nye betydninger – uden den gamle er gået tabt.¹ Det betyder, at der i begrebet findes en spænding mellem kultur (*ethnos*), familie/slægt/afstamning (*genos*) og politik (*demos*), der alle genfindes i nutidens nationsopfattelse.² Fortidens – såvel som nutidens – begrebsbrug var løs, hvilket betød, at nationen i middelalderen både refererede til hjemegn, region, stat og overnational kategori, som de romanske eller germanske folkeslag. I dets politiske forstand blev begrebet udvidet gennem historien fra oprindeligt blot at have omfattet adelen til efterhånden at blive udstrakt til hele befolkningen.³ Denne udvikling understreger den modernistiske pointe, at blot fordi et begreb – som ”nation” – blev anvendt i det førmoderne samfund, betyder det ikke, at det havde det samme indhold som i det moderne samfund.

I den periode, som afhandlingen omhandler, har man i norsk historiografi fremhævet en statsretslig forståelse af nationsbegrebet,⁴ men spørgsmålet er, om det var den mest almindelige brug af begrebet i Danmark-Norge i perioden? Treschow gjorde i 1811 et skel mellem en statsretslig og en antropologisk brug af begrebet. I den første forstand var begreberne nation, folk og stat synonyme,

¹ Greenfeld 1995 [1992]: 5.

² Østerud 1994: 17-18.

³ Kedourie 1986 [1960]:13-15; Hobsbawm 2002 [1992]: 16-19; Østerud 1994: 16-17; Greenfeld 1995 [1992]: 4ff.; Ilsøe 1991: 32-36. Korsgaard 2004: 14, 110-12; Hastings 2003 [1997]: 14-18; Østergård 2007: 546.

⁴ Sanness 1959: 3. Jf. Sørensen 2001: 82-83.

mens folk/nation adskilte sig fra stat i den anden.¹ Umiddelbart synes det at være i den sidste forstand, at begrebet ofte findes i offentligheden og i norske og danske ordbøger, hvor begrebet blev defineret som et folk, folkeslag, mennesker i et fædreland² eller mennesker i en stat eller korporation; som ”det danske, det norske Folk, Haandværksfolk, Bønderfolk”.³ Begrebet folk kunne henvise til almuen, underklassen eller blot en gruppe, men det blev i stigende grad synonymt med det antropologiske nationsbegreb, men både her og andre steder blev det adskilt fra ”pøblen”.

Den mere traditionelle opfattelse af begrebet, hvor det blev forbundet med en stand, synes at have været indskrænket til klasserne uden for borgerskabet. I 1819 diskuterede en dansk forvalter, en greve og en birkedommer begrebet nationalånd. Forvalteren forbandt begrebet med militærtjeneste (da ”de nationale” for almuen var soldaterne), greven argumenterede for hver stand måtte have sin nationalånd, mens dommeren, som borgerskabets repræsentant, forbandt nation og nationalånd med hele folket.⁴ Dette skel i begrebsbrugen afspejler et skel mellem begrebsforståelsen på rigsdansk og i folkesproget, hvor den traditionelle betydning ses i dialektordbøger og soldaterbreve langt op i 1800-tallet.⁵ Det samme ses i Norge, hvor bl.a. bondepolitikeren Hans Barlien indskrænkede folkebegrebet til den producerende del af befolkningen, hvilket kraftigt blev tilbagevist fra akademisk side, hvor man ud fra det nationale nøglebegreb enhed henviste til, at folket var hele nationen.⁶ Hvis man ser på selve brugen af nations- og folkebegrebet, så dominerede det første i periodens begyndelse, men i 1820'erne blev folkebegrebet mere fremtrædende i begge lande.

Statsnationen bliver ofte koblet til oplysningstidens patriotisme, mens kulturnationen ses som et produkt af 1800-tallets romantiske forestilling om *folkets essens*. Det skarpe modernistiske skel afspejler ikke samtidens komplekse virkelighed. I brugen af nations- og folkebegrebet finder man både elementer af *demos* (politik), kulturel (*ethnos*) og i mindre grad *genos* (afstamning), men det betød ikke, at de i lige grad kom til udtryk i offentligheden og i de to lande. I Danmark blev der i hele perioden lagt mest vægt på kultur, mens man i Norge ser et skifte i 1814. Før adskillelsen forekommer begrebsbrugen identisk i de to riger, men efterfølgende ses en politisering af begrebet i Norge. I *Den Norske Tilskuere* (1818) hed det, at Norge i 1814 blev en nation i ordets mest omfattende betydning.⁷ Med Freden i Kiel blev de endnu ikke færdigudviklede forestillinger om en norsk nationalstat sluppet løs. Ideerne var på en gang en forudsætning for omvæltningerne i 1814 og et produkt heraf.⁸

¹ Treschow 1810-11: 57.

² Handrup 1807: 21.

³ Heiberg 1807: 24.

⁴ *Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn*, 12.6.1819.

⁵ Korsgaard 2007: 20; Frost 2008.

⁶ *DNN*, 7. hf., 1817: 233; *DNN*, 9. hf., 1817: 51. Jf. Pavels 1866: 2.6.1817.

⁷ *DNT*, 1818: 65-66.

⁸ Sørensen 2001: 53-54.

Nationalkarakteren

Allerede i 1700-tallet var ideerne om nationalånd og nationalkarakter udbredt blandt Europas intellektuelle som Shaftesbury, Montesquieu og Rousseau. Klarest og mest indflydelsesrigt kom de til udtryk hos Herder, der gjorde idéen om et *volksgeist* til kernen i en kulturfilosofi ifølge hvilken, ethvert folk besad en ånd, der udtrykte sig gennem nationens tanker, handlinger og kommunikation.¹ Disse tanker, der i sin essens rummede keredoktrinens princip om, at verden bestod af forskellige nationer med historisk bestemte individuelle karakterer, blev ved indgangen til 1800-tallet anskuet som et faktum ikke blot i det dansk-norske borgerskab, men blandt dannede europæere i almindelighed: uden en nationalkarakter ingen nation.

Den fælles dansk-norske nationsopfattelse blev før 1814 udtrykt klarest hos Niels Treschow og Laurits Engelstoft, hvor begreberne nation og nationalkarakter blev set som resultatet af en oprindelig karakter (autenticitet), som blev påvirket af regeringer, love og opdragelse. Ifølge Treschow lagde samtidens forskellige teorier primært vægt på herkomst, tungemål, miljø, religion, sæder og levemåde (dvs. natur og kultur); med andre ord et umiddelbart ”objektivt” nationsbegreb. Treschow tillagde dem alle en betydning, men fremhævede miljøet, da den nationale karakter var forbundet med naturen, som mennesket levede i en symbiose med.²

Nationerne stod på skuldrene af forfædrene, fra hvem de havde religion, levemåde og love, men de var ikke isolerede størrelser. Alle nationer var, ifølge Treschow, forbundet af en almen åndsdannelse, og interaktion mellem folk førte ikke i sig selv til sammensmeltning af nationerne. Treschows udlægning indeholder hermed keredoktrinens påstand, at om verden består af nationer med partikulære og historiske karakterer, hvilket afspejlede den generelle dansk-norske diskurs. Denne opdeling af Jorden i nationer var med til at fremme forestillingen om dem som en form for familier, hvilket bl.a. genfindes i Wergelands påstand om, at nationen var en familie, hvor skammen for slette handlinger faldt på alle dens medlemmer.³ Mere positivt formuleret så blev det nære, kærlige og konkrete fællesskab, som familien udgjorde, i samtidens sprogbrug udvidet til et abstrakt og forestillet fællesskab.

Spørgsmålet er, om denne tankegang udelukkende genfindes i det moderne samfund? Primordialister, som Pierre van der Berghe, fremhæver, at nationalisme og national identitet i sin kerne bygger på et biologisk fællesskab, mens nogle perennialister fremhæver betydning af idéen om afstamning for nationen, der kan spores langt tilbage.⁴ Med hensyn til van der Berghes påstand så forekommer den empirisk stærkt problematisk. For det første er det et faktum, at nationer ikke er etnisk/racemæssigt ”rene” – men blandede, og for det andet synes empirien hverken i Danmarks, Norges eller de fleste andre tilfælde at vise, at afstamning er den *afgørende* faktor for et nationalt

¹ Smith 1991: 75.

² Treschow 1810-11: 58-61, 64; Treschow 1811b: 4-5, 8, 13.

³ Wergeland 1811: 96.

⁴ Berghe 1978; Berghe 1995; Grosby 2005: 48-51.

fællesskab (jf. nedenfor).¹ Dette betyder ikke, at forestillinger om familie og et biologisk fællesskab er uden national betydning, og perennialisterne har ret, når de påpeger disse idéer bogstaveligt talt kan spores tilbage til historiens begyndelse (jf. Herodot 8.144). Spørgsmålet er imidlertid, om eksistens af disse tanker i førmoderne samfund automatisk betyder, der har eksisteret *national* identitet og nationalisme? Modernister vil per definition afvise dette, da de forbinder nationen med forestillinger om et politisk fællesskab og idéen om folkesuverænitet, hvilket etno-symbolisterne delvist tilslutter sig – om end de påpeger en forbindelse mellem den traditionelle og den moderne begrebsverden.

Udviklingen i Danmark-Norge hentede både sin inspiration i Den Franske Revolution, oplysningstiden og den nyere tyske filosofi med dens primordiale forestillinger og teorier. Det var Henrik Steffens, der introducerede romantikken i Danmark, men den tyske filosofis tanker om nationalitet slog først igennem med Engelstoft, Grundtvig og Christian Molbech i kølvandet på Københavns Bombardement, hvilket bl.a. ses i den øgede brug af begrebet nationalånd. De idéer om nationalisme som en sekulær religion, som man både finder hos etno-symbolister og modernister som Anderson,² blev udtrykt hos den unge filolog Christian Molbech, der så nationalånden som en idé, der burde besjæle alle og gøres til statens hjerte og nationens religion.³ Nationen blev af Molbech og andre set som en psykologisk størrelse med egen karakter,⁴ som han forbandt med en række nationale nøgletemaer (enhed, kontinuitet, autenticitet og skæbne), fælles historie og kultur (jf. nationsdefinition) og keredoktrinens krav om national loyalitet. Dette udtrykte han ved at beskrive nationen som en enhed, der som en familie byggede på slægter, der strakte sig tilbage fra den fjerneste fortid og ind i en uendelig fremtid. Med andre ord så var der tale om et historisk og biologisk skæbnefællesskab, som gik på tværs af klasser, og som blev udtrykt gennem sprog og kultur.⁵ Den ejendommelighed, som man fandt heri, mente Molbech – i tråd med Herder og romantikken – nationen burde agte og dyrke.⁶

Holdningen var udbredt blandt danske akademikere og blev tydeligt udtrykt hos Grundtvig, der i nationalromantikens ånd ønskede at ”vække” folket til selvbevidsthed ved hjælp af nationens sprog og historie (Hrochs fase B).⁷ Selvom Grundtvig var konservativ og kongetro, så var hans projekt med til at flytte fokus fra et patriarkalsk fællesskab med monarken i centrum til et folkeligt fællesskab,⁸ og hermed afspejler han det loyalitetsskred, der både i etno-symbolisters og modernisters øjne er centralt i den nationale udvikling. 1700-tallets opfattelse af nationen som en samling af enkeltindivider blev nu erstattet af romantikkens organismetankegang, hvor nationen selv blev set som

¹ Jf. Özkirimli 2000: 70-71; Smith 2001 [1998]: 147-50.

² Anderson 2000 [1991, 1983]: 5; Smith 2001: 6-7, 24, 35, 146; Smith 2003: vii, 6, 17.

³ Molbech 1814: 26-30.

⁴ Conrad 1996: 100-1.

⁵ Molbech 1815b: 2-6.

⁶ Molbech 1815b: 5.

⁷ Friisberg 2005: 231.

⁸ Jespersen 2007: 151.

”et Individ”,¹ med en række unikke personlige og kulturelle kvaliteter, der måtte forstås gennem nationens historie.² Allerede i 1810’erne ser man, at ”folket” og ”nationen” begynder at blive behandlet som *historiens* egentlig subjekt,³ hvilket bl.a. kom til udtryk i Molbech og Grundtvigs forfatterskaber. Hermed opstod der et nyt historiesyn, der adskilte det moderne samfund fra det førmoderne (jf. kapitel 15), hvilket umiddelbart understøtter afhandlingens hypotese om perioden som værende en formativ fase i den nationale udvikling.

Laurits Engelstoft var *ikke* romantiker, men det var ham, der som en overgangsfigur introducerede de nye nationale tanker med sproget i centrum i sit værk om nationalopdragelse fra 1808. Hans synspunkter er centrale i forståelsen af udviklingen af national identitet i Danmark og Norge. Mens den ældre Treschow havde et nøgternt forhold til ”det nationale”, så var den yngre Engelstoft begejstret herfor.⁴ Der fandtes imidlertid en indre spænding i hans begrebsbrug, der skyldtes den blandede fransk-tyske indflydelse på hans værk samt den dansk-norske stats struktur. Han definerer nationen som en gruppe mennesker, der havde fælles blod, stamfædre, sæder, sprog og love, samt delte en stat, en forfatning og en borgerlig indretning, der tager udgangspunkt i de naturlige tilbøjeligheder.⁵ Engelstoft opfattelse rummede både elementer af politisk og kulturel nationalisme, men på trods af et indædt tyskerhad, så forblev han tro over for helstatsidealet livet igennem. Dermed kan man ikke ud fra den strenge modernistiske definition af begrebet anskue ham som nationalist, men hans tanker indeholdt kimen til nationalstaten.

Nationsbegrebets elementer

Men præcis hvordan blev de enkelte elementer i det antropologiske nationsbegreb forstået i samtiden? Hvilken vægt blev de enkeltvist *generelt* tillagt? Fandtes der forskellige grupperinger? Og skete der en udvikling 1807-30? Ligesom den ældre Treschow tillagde den danske naturvidenskabsmand Oluf Christian Olufsen klimaet den afgørende betydning for folkekarakteren,⁶ og som en logisk følge understregede han allerede før adskillelsen stærkere end sine danske humanistiske kollegaer forskellen mellem norsk og dansk. De yngre humanister nedtonede derimod natur og biologi til fordel for kultur, hvilket afspejler forskellen mellem videnskaberne og et skred fra en verdensopfattelse præget af oplysningstiden mod en formet af romantikken. Historikerne, filologerne og filosofferne jagtede de nationale nøgletemaer enhed, kontinuitet og autenticitet, hvilket fik dem til at lægge vægt på nationen som et historisk fællesskab skabt gennem erindring og kultur, der gav den bevidsthed om dens

¹ Molbech 1814: 8; *MFL*1830, 3: 274.

² Vammen 1990, s. 289; Friisberg: 2005: 229. Böss 2008: 292.

³ Conrad 1996: 99-100.

⁴ Treschow 1810-11: 14-15, 82 ff., 172. Jf. Engelstoft 1808: 34-36.

⁵ Engelstoft 1808: 24.

⁶ Olufsen 1818: 76.

tradition og plads i historien.¹ Fortidens eksempel og de nedarvede sædvaner blev set som et afgørende fundament for fællesskabet.

De kulturelle nationalistere, som vi finder blandt de dansk-norske humanister, lagde i Herders ånd vægt på historie og sprog, når det gjaldt om at finde kernen i nationalitet. Engelstofts værk fra 1808 faldt ikke kun tidsmæssigt sammen med Fichtes *Reden an die deutsche Nation* (1808), der ligeledes beskæftigede sig med en national opdragelse, men delte også dens kobling mellem nationen og sproget, som de begge havde hentet fra Herder. Hertil kom, at både Engelstoft og Fichte skrev i skyggen af militære nederlag med det mål at genrejse nationen. Men der var også klare modsætninger, der byggede på de forskellige forudsætninger for deres nationsbygningsprojekter og forskellige opfattelser af Den Franske Revolution, der stadig inspirerede Engelstoft, mens Fichte havde forkastet den. Fichte tog i kølvandet på Preussens nederlag skridtet fuldt ud og erstatter den herskende preussiske statspatriotisme med kravet om en tysk nationalstat, mens Engelstoft ikke kunne – og måske heller ikke ville – underminere det multinationale oldenborgske monarki. I stedet placerede han sig, som det ses i hans nationsdefinition, midt mellem ideologierne. Engelstofts promovning af sproget som det afgørende element i nationsbegrebet spredte sig imidlertid som ringe i vandet.² Sammen med Herder og Fichte banede han vejen for den senere forståelse af nationen i Danmark og for at sproget efterhånden blev det vigtigste element i nationsbegrebet i Danmark.³

Disse tanker inspirerede også i Norge, gerne gennem dansk formidling, men de slog knap så kraftigt igennem. Dette bør tilskrives to ting; for det første at man modsat danskerne efter 1814 fik mulighed for at udvikle nationsbegrebet politisk; og for det andet at det sproglige fællesskab med Danmark skabte en kompleks situation, da sproget ikke på samme måde som i Danmark kunne ses som et udtryk for national autenticitet, kontinuitet og autonomi (jf. kapitel 17). Dette forhindrede ikke, at sproget også i Norge blev tillagt en stigende betydning. Den generelle norske udvikling afspejles i Treschows skrifter. I 1811 advarede han mod den tyske tendens til at forbinde sprog og nation, som han fandt overdrevet, ensidig og opfundet,⁴ mens han i 1820 kaldte sproget for et hovedmiddel til at skabe sammenhold i folket (jf. kapitel 17).⁵

Det betød ikke, at klima og geografi forsvandt fra nationsbegrebet, men i begge lande blev de delvist nedprioriteret i forhold til sprog og historie, hvilket falder sammen med overgangen fra oplysningstiden til romantikken. Det billede af et frit og modigt Norden, der blev skabt af filosoffer som Voltaire, Montesquieu, Rousseau og historikeren Paul Henri Mallet, blev anvendt af danskere og navnlig nordmænd til at hævde deres egen nationalitets fortrin.⁶ At nordmændene holdt mere fast i naturens betydning for nationen end danskerne, kan tolkes som et udtryk for, at de både havde

¹ Burgess 2003: 18.

² Jf. bl.a. Conrad 1996: 104.

³ Jf. bl.a. Molbech 1815b: 4; Molbech 1822: 1; *Conversations-Lexicon* 1820, 9: 102-3; Møller 1830: 146.

⁴ Treschow 1810-11: 59.

⁵ Treschow 1820: 17-18.

⁶ Christensen 1998: 56-57; Bø 1998: 113-14.

bedre forudsætninger – i form af geografisk beliggenhed og landskab – og at de havde et større behov for koblingen til naturen, da de kulturelt og sprogligt lå tæt på danskerne. Den almindelige opfattelse i Norge var – i tråd med Montesquieus klimalære – at den hårde natur skabte hårde nationer med en stærk frihedstrang. Jacob Aall fremhævede i overensstemmelse med den almindelige mening, at borgerskabet og almuen langs kysterne var blevet påvirket af fremmede sæder, men at den rene nationalkarakter stadig fandtes i landets indre.¹ Disse holdninger genfindes ikke alene i Danmark, men på resten af det europæiske kontinent, hvorfra tankerne stammede, og skal ses som et led i borgerskabets jagt på national autenticitet.²

Romantikens tankegang var præget af en organisk sammentænkning af race, sprog og kultur,³ hvilket til dels genspejler sig både i danske og norske kilder fra perioden, hvor en nations race og oprindelsessted blev tillagt en vis betydning. Christian Molbech forklarede i 1829, at tyrkerne umuligt kunne gøres til europæere – på trods af påvirkning fra europæisk klima og kultur, da deres oprindelse i Asien gjorde, at de for altid ville vedblive med at være asiater. Molbech mente, at der eksisterede en naturkarakter, som organisk var forenet med nationen, hvilket gjorde, at asiater og europæere lige så lidt kunne forenes som de to kontinenter.⁴ Grundtanken blev mere prosaisk formuleret i den norske oppositionspresse, hvor det hed, at hottentotten og irokeseren ikke fødtes med sydlændingens forkælede tilbøjelighed, ligesom kannibalen i vuggen lystede efter menneskekød; ”thi Arten sidder i dem, som de nedarvede fra sine Fædre”.⁵

Gennemgående synes nationen som *genos* at være blevet tildelt en mindre fremtrædende rolle i begge lande, men den findes i den almindelige analogi mellem nationen og familien. Det nære, kærlige og konkrete fællesskab, som slægten udgjorde, blev udvidet til et abstrakt og forestillet nationalt fællesskab. Idéen om, at en nations medlemmer var beslægtede, genfindes både hos danskere og nordmænd, ligesom de tre nordiske folk blev set som beslægtede og delende særlige medfødte anlæg.⁶ Enkelte danskere og nordmænd afviste imidlertid eksplicit enhver biologisk tolkning af nationsbegrebet. Treschow fremførte, at det byggede på ren spekulation, mens det førende danske tidskrift i 1820’ernes Danmark afviste den udbredte påstand, at engelsk og amerikansk succes skyldes deres danske vikingegener, som nationalegoisme.⁷

Indfødsretten

Nationalitet blev ikke *blot* set som et spørgsmål om enten en subjektiv følelse eller de ovenfor anførte objektive kriterier, der blev listet op i samtidens nationsdefinitioner; det var også et praktisk

¹ Aall 1813: 223.

² f.eks. Faber 1820b: 88.

³ Høiris 2008: 261-62.

⁴ *NTHLK* 1829, 3: 292-93, 300.

⁵ *DNN*, 11. hf., 1818: 63.

⁶ Bonnevie 1813-14: 29.

⁷ Treschow 1820: 17; *MFL* 1830, 3: 270.

spørgsmål om et individs statsretslige tilhørsforhold. Som i resten af Europas enevældige stater blev nationalitet af den dansk-norske stat tilskrevet ud fra fødested.¹ Dette skabte ikke alene problemer for nordmænd, der var født i Danmark, i 1814 (jf. kapitel 19), men også heftig norsk debat om, hvordan statsborgerskab skulle forstås i Norge.

Kampen stod mellem en statsborgerlig og en etnisk nationsopfattelse, og den blev skudt i gang i marts 1814, hvor der blev udlovet en præmie for en afhandling om, hvorvidt andre end ”norskfødte” kunne få adgang til rigsforsamlingen. Yderligere skulle der tages stilling til spørgsmål om indfødsret.² Det eneste svar på opgaven byggede på voluntarisme. Ifølge den anonyme skribent måtte enhver, som havde aflagt ed på at ”ville hævde Norges Selvstændighed”, anses som ”Norsksindet”. Staten burde ansætte de dygtigste ”Subjecter” uafhængig af fødsel.

At striden i høj grad drejede sig om danskeres adgang til embeder i Norge, fremgik tydeligt, og diskussion om indfødsretten genfindes i mange af grundlovsudkastene og adresserne til rigsforsamlingen, hvor flere satte spørgsmålstejn ved danskes og udlændinges patriotisme.³ Skellet, der her blev gjort, viser, at danskerne på en og samme tid stod inden for og uden for fællesskabet i Norge, da de ikke var norske, men heller ikke fremmede. Danskerne udgjorde dermed en særlig kategori i Norge, ligesom nordmændene gjorde det i Danmark. Pavels skrev i sin dagbog, at diskussion om adgangen til Eidsvold var overflødig, da grev Wedel var den eneste blandt de deputerede, ”som ikke er født i Norge”.⁴ Heri tog slotspræsten fejl. Af de 66 embedsmænd og købmænd på rigsforsamlingen var ni født uden for Norge – heraf de syv i Danmark. Hertil kom, at minimum 19 af de øvrige stammede fra indvandrefamilier.⁵

Udgangspunktet for, hvad der skulle vise sig at blive en af de mest ophidsede debatter på Eidsvold, var Christian 7.s lov om indfødsret (1776). Rigsforsamlingens grundlovskomite foreslog, at enhver, der havde svoret på konstitutionen, var fyldt 18 år, talte landets sprog, havde norske forældre eller boet i riget i fem år, var norsk borger. De fremmede, der allerede havde svoret forfatningen og var bosatte i landet, burde sammen med embedsmænd anses som norske borgere. Forslaget splittede forsamlingen på tværs af partiskel. Kulturnationalisterne argumenterede ud fra Lauritz Weidemanns grundlovsudkast, der byggede på, at kun indfødte kunne besidde embeder i staten. Ved indfødte blev forstået a) de, som var født eller blev født inden for statens grænser af forældre, der var statens undersåtter; b) de som blev født af norske forældre i udlandet under rejser; c) de uindfødte embedsmænd, som allerede havde svoret landet troskab. Weidemanns forslag betød, at Stortinget ikke senere ville kunne naturalisere danskere eller andre udlændinge, da man frygtede disse forblev tro over for deres fødeland, og at man risikerede igen at komme under en form for dansk regering.⁶ Hermed

¹ Jf. Göbel 2000: 37; Brubaker 1992.

² *Christiania Intelligentsedler*, 22.3.1814.

³ *Christiania Intelligentsedler*, 1.4.1814; Sverdrup, Platou & Omsen 1814, 2. bd., 6. hf.: 8-9; Sørensen 2001: 71.

⁴ Pavels 1866: 23.3.1814.

⁵ Opsahl & Sogner 2003: 383-84.

⁶ Sverdrup, Platou & Omsen 1814, 2. hf.: 41-42, 60-61, 68; Sverdrup, Platou & Omsen 1814, 3. hf.: 68-70, 98; Sibbern 1870: 43-45.

byggede argumentationen i essens på keredoktrinens krav om maksimal national autonomi (eller det modernistiske princip om et sammenfald af stat og nation), der her blev forbundet med en streng håndhævelse af en ”objektiv” nationalitetsopfattelse.

Argumenterne og modviljen blev imødegået af de ”danskisindede”, der hævdede, at staten havde en fatal mangel på embedsmænd, som det var logisk at afhjælpe ved brugen af danskere, hvis ”Folk har Sprog og Sæder fælleds med os”.¹ Resultatet blev et kompromis mellem voluntarisme, fødsel og sprog. Embeder i staten blev forbeholdt norske borgere, der bekendte sig til den evangelisk-lutherske tro, havde svoret konstitutionen og kongen troskab, talte landets sprog samt levede op til et af fire kriterier: a) at man var født i riget; b) at man var født i et fremmed land af norske forældre; c) at man (som de danske embedsmænd) havde stadig ophold i riget og ikke havde værget sig for at aflægge eden på Norges selvstændighed d) eller man havde opholdt sig i riget i 10 år. Dog var undervisere ved de højere læreanstalter samt læger undtaget herfor. Yderligere havde Stortinget mulighed for at naturalisere udlændinge. Denne magt havde man bevidst undgået at give den danskfødte konge, Christian Frederik, da man frygtede, han ville anvende den til at ansætte danskere i staten og dermed underminere den nyvundne nationale autonomi.

Debatten om indfødsretten blev vakt til live med revisionen af Grundloven efter unionen. Slaget stod om naturalisationsretten. Dårlige efterretninger og irrationel frygt fik Karl Johan til at tro, at Stortinget ville bruge retten til at hente et hobetal af danskere til Norge i kampen mod foreningen med Sverige. Omvendt gruede nordmænd for, at den nye konge med naturalisationsretten i hånd ville forsvenske det norske embedsapparat. I dette opgør var det embedsmændene, der trak sig sejrrikt ud. Den norske lovgivning var streng i den forstand, at Norge bortset fra Danmark og Storbritannien var det eneste land, der havde en indfødsret. Denne statsborgerret var dog ganske lempelig i et nutidigt perspektiv. Det var derfor delvist rigtigt, da juristen Henrik Steenbuch fastslog, at norske borgere ikke havde nogen fordel i forhold til fremmede, da varigt ophold ville gøre dem til norske borgere.² Forskellen mellem ”indfødt og ”fremmed” var, at den sidstnævnte måtte vente 5 år på stemmeret og 10 år på ret til embede i staten – forudsat han talte ”norsk”. Debatten viser, at nogle i den norske elite lagde stor vægt på fødsel, men holdningerne kan have været påvirket af standsinteresser. Frygten for først danske og siden svenske embedsmænd i Norge gjaldt ikke blot, at de kunne undergrave den nyvundne autonomi, men også at de ville tage norske job.

Mens danskerne havde mulighed for at blive nordmænd, så var der andre grupper, der ikke fik denne mulighed. Grundlovens § 2 slog fast, at lutherdommen var statens religion, og at en rigtig nordmand dermed var lutheraner. Det blev understreget ved, at kun lutheranere kunne få embeder i Norge, og naglet fast i paragraffens forbud mod jesuitter, munkeordner og jøder i Norge. Der fandtes hverken papister eller jøder i landet, men alligevel eksisterede der, ifølge præsten Niels Hertzberg, en

¹ Sverdrup, Platou & Omsen 1814: 73-75.

² *DNN*, 10. hf., 1818: 53.

foragt for jøder, der var blevet suget ind med modermælk.¹ Den bør ses ud fra patrioternes had til handelsfolk, en alm. europæisk antisemitisme og behovet for at statuere et eksempel. For hvis man tillod jøder, kunne det næste blive ”Mahomedanernes Flerkoneri”.²

Nationalismebegrebet

Begrebet ”nationalisme” blev sandsynligvis første gang brugt i Danmark i 1808. Engelstoft definerede det som en overdrevet og ensidig forherligelse af fødelandet på andre landes bekostning,³ mens N.F.S. Grundtvig brugte nationalisme til at beskrive ”Tysklands småsjæle”, der misundede Norden dets mytologi.⁴ Denne negative begrebsbrug var ikke særegen dansk, men afspejler den dårlige presse, som nationalisme altid har haft som et modbegreb til sand nationalfølelse.⁵ Nationalismebegrebet blev kun yderst sjældent anvendt i Danmark, mens det ikke har været muligt at finde i Norge før 1830. Derimod finder man ofte begreber i begge lande, der virkede som modbegreber til sand fædrelandskærlighed: nationalhad, nationalchauvinisme, nationalegoisme, overdreven national stolthed m.fl. Disse advarsler var generelt forbeholdt intellektuelle,⁶ der i Herders ånd anskuede nationer som forskellige, men ligeværdige.⁷

Det har imidlertid været muligt at finde et enkelt tilfælde, hvor begrebet blev anvendt i en positiv forstand. I et oversat tysk skrift, der indgik i den danske debat om jøders rettigheder, blev nationalisme defineret, som ”Folksegenhed”. Den bestod i den essens, der gav folket dets vilje, individualitet og sjæl, og som afviste at lade nationen fordærve af andre folkeslag i almindelighed og af jøder i særdeleshed.⁸ Udsagnet var ytret i en tysk kontekst, men denne og lignende pjecer blev oversat og anvendt i en dansk debat. Oversætteren var i dette tilfælde Thomas Thaarup, der ud over at være en af hovedkombattanterne i den skriftlige jødefejde var kendt for sine digte, der hyldede fædrelandet og en ”objektiv” nationalitetsopfattelse, der var knyttet til et etnisk hjemland.

Nationalisme i Norge

Hvis vi ser bort fra samtidens anvendelse af nationalismebegrebet, så er spørgsmålet, i hvilket omfang vi kan spore nationalisme i ”videnskabelig” forstand af begrebet i Danmark og Norge mellem 1807-30 – og i givet fald fra hvornår? Svarene afhænger af, hvorvidt man bruger den snævre modernistiske definition eller den svagere etno-symbolistiske, der selvom de begge fremhæver, at den afgørende betydning af loyalitet til nationen, er hævet over alle andre loyaliteter, adskiller markant. Mo-

¹ Opsahl & Sogner 2003: 253.

² Sibbern 1870: 16, 23; Se nærmere i Glenthøj 2008a: 69-71.

³ Engelstoft 1808: 34.

⁴ Citeret efter Adriansen 1990: 17.

⁵ Jf. Hobsbawm 2002 [1992]: 12.

⁶ f.eks. *MFL* 1830, 3: 269.

⁷ Böss 2008: 292.

⁸ Rühs 1817: 31.

dernister forbinder nationalisme med kravet om en nationalstat,¹ mens etno-symbolisterne ser nationalisme som en ideologisk bevægelse, der stræber efter enhed, identitet og autonomi, i en potentiel nations navn.²

Den modernistiske definitions krav om sammenfald mellem stat og nation blev klart og entydigt udtrykt i 1814, hvor Hroch placerer indgangen til fase B i Norge.³ Christian Magnus Falsen slog tonen an ved at fremhæve, at nordmændene hverken var svenske undersåtter eller danske rebeller, men et frit folk løst fra dets ed, der nu som enhver anden nation krævede den ret, som naturen havde givet dem.⁴ Viljen til autonomi og egen stat blev offentligt manifesteret i den ed på Norges selvstændighed, som Christian Frederik lod alle nordmænd sværge. Det selvstændighedsparti, der rejste sig i foråret 1814, må dermed betegnes som en national og ideologisk bevægelse, der satte loyaliteten til nationen over alt andet, og som arbejdede for enhed, autonomi og identitet i en norsk nationalstat. I en etno-symbolistisk forstand kan man ligeledes se unionspartiet som et udtryk for norsk nationalisme, da det ønskede den størst mulige nationale autonomi i en ligestillet union med Sverige, hvor Norge ud fra princippet om folkesuverænitet styrede sig selv. Man *kan* ligeledes argumentere for, at unionspartiets standpunkt ligeledes i en modernistisk forstand kan forbindes med nationalisme. I sidste ende afhænger det af, hvorvidt man mener, principperne om en national stat er forenelige med en union eller ej.

Efter selvstændighedspartiets undergang blev dets mål overtaget af den nationale opposition, der forsøgte at opnå dem inden for rammer af unionen med Sverige i en konstant kamp mod indre, ydre og indbildte fjender. Oppositionen kæmpede for ”det frie, selvstændige Norske Folk”, der blot ved et tilfælde havde fået samme konge som svenskerne,⁵ og som i oppositionspressen blev udtrykt gennem krav om norsk folkesuverænitet, autonomi, national enhed, absolut loyalitet over for nationen og nationen som en ramme for individets frihed (jf. keredoktrinen 2,3,4,5). Kedourie har fremhævet en manglede vilje til kompromis som et kendetegn ved nationalisme.⁶ Dette kan ikke ses at være særegent for ideologien, men der er ingen tvivl om, at mange af aktørerne i 1814 og siden i den nationale opposition var præget af en manglede fleksibilitet, der byggede på en national identitet. Den fandtes særligt på Vestlandet og ses i, at Bergens delegation i efteråret 1814 fik et bundet mandat, der forbød union med Sverige.

Krig for nationalstaten i 1814 og den efterfølgende kamp for autonomi i unionen byggede alle på centrale nationale begreber og nøglebegreber som hjemland, folk, nation, autonomi, frihed, historie, kultur, værdighed og autenticitet, der til sammen udtrykte en norsk national identitet. Begivenhederne i 1814 og den nationale oppositions efterfølgende kamp for selvstændighed gjorde, at den nor-

¹ Gellner 2002 [1983]: 1-2.

² Smith 2003: 24; Smith 2001: 9.

³ Hroch 2000 [1985]: 34.

⁴ Falsen 1814: 6.

⁵ *Patroullen*, 4.3.1824: 95.

⁶ Kedourie 1986 [1960]: 18.

ske nationalisme i høj grad var politisk, da den gjaldt forsvaret af politiske og nationale rettigheder samt en ydre og indre anerkendelse af nationen. Omvendt bør man ikke overse, at der ligeledes manifesterede sig en kamp om det norske sprogs status og fremhævelsen af forbindelsen mellem nutiden og fortidens Norge og hermed indeholdt elementer af en kulturnationalisme, hvilket vil blive vist i afhandlingens senere kapitler.

Mens der *var* norsk nationalisme fra 1814 af, så er det omstridt om den fandtes før det år, eller om den udelukkende var en følgeeffekt af den gave, som Seip har kaldt friheden.¹ Spørgsmålet har delt vandene i norsk historiografi, og svaret afhænger af den valgte definition. Før 1814 fandtes der ikke en stærk ideologisk bevægelse, der havde et entydigt mål om *fuld* national og politisk uafhængighed gennem løsrivelse fra Danmark. Dette understreges af, at man allerede i 1814 hævdede, at selvstændighedstanken først opstod med Freden i Kiel.² Dette betyder ikke, at der ikke fandtes norske nationalister før adskillelsen, der ønskede fuld selvstændighed eller indre autonomi. Til den første kategori hører officeren og videnskabsmanden Gregers Fougner Lundh, der allerede fra ”tidligste Ungdom” havde ønsket en selvstændig stat.³ Wedel-kredsen hørte til den anden kategori, ligesom der gik rygter om, at personer på Vestlandet arbejdede for at opnå engelsk støtte til løsrivelse fra Danmark.⁴

Hvis man derimod anvender Smiths definition af nationalisme, så fandtes der allerede nationalisme før 1814, da Selskabet for Norges Vel (jf. kapitel 9) må ansues som en ideologisk bevægelse, der kæmpede for enhed, autonomi og identitet i nationens navn. Forestillingen om autonomi kom allerede til udtryk i 1807, hvor grev Løvenskiold bad Frederik 6. om at lade Norge føre en selvstændig udenrigspolitik.⁵ I 1808 ses den i krigspropagandaen, der var gennemsyret af forestillingen om en selvstændig norsk nations kamp mod ydre fjender, i 1809 ses den både i Wedels konspirationer, regeringskommissionens ønske om egen udenrigspolitik og separatfred og i Aalls krav om en norsk rådgivende forsamling. På samme måde skabte Christian Fredrik i 1813 sin popularitet gennem propaganda, der slog på Norges selvstændighed som kongerige, der kan ses som et udtryk for keredoktrinens krav om maksimal national autonomi og selvudfoldelse.⁶ Fuld politisk selvstændighed var et emne, der var umuligt at diskutere på tryk under Frederik 6., men til gengæld fremføres særnorske krav, der indebar en øget autonomi i form af eget universitet, egen bank og et kommercekollegium m.v.,⁷ hvor Selskabet for Norges Vel handlede som en national bevægelse, der drev én af nationalsagerne igennem.

¹ Seip 1974 [1952].

² f.eks. Bugge 1814: 5-6; *TAE*, 2.9.1814; Pavels 1866: 31.12.1814.

³ Citeret efter Andresen 2005: 98.

⁴ Hauge 1963: 13.

⁵ Coldevin 1963: 443.

⁶ Jf. Langslet 2000 [1998]: 66.

⁷ Collett 2008: 121.

Nationale bevægelser stræber ikke *nødvendigvis* efter fuld uafhængighed, men kan i nogle tilfælde acceptere indre autonomi eller dannelsen af en føderalstat.¹ Disse tanker genfindes hos nordmænd. I 1811 argumenterede Treschow for det ved universitetsfesten i København,² mens flere af lederne af ”selvstændighedspartiet” i 1814 ønskede en ny personalunion eller føderalstat med Danmark, mens de ”svensksindede” netop arbejdede for et selvstændigt Norge i en union med Sverige. I denne svagere forstand nærmede den norske nationalpatriotisme sig allerede nationalisme fra 1807 af, og dermed synes det klare skel, som bl.a. Seip har argumenteret for i 1814, at være for håndfast. På denne baggrund bør man overveje, hvorvidt modernisternes snævre definition af nationalisme er *for* snæver, da den ikke giver de samme nuancer i analysen af en national udvikling.

Nationalisme i Danmark før 1830?

I den modernistiske forstand af begrebet fandtes der ikke nationalisme i Danmark før 1830, da man ikke finder nationale bevægelser, der krævede en dansk nationalstat. Spørgsmålet er i stedet a) fandtes der tanker, der pegede frem mod nationalstaten (dvs. nationalisme i en modernistisk forstand); b) fandtes der nationalisme i den etno-symbolistiske forstand, dvs. om der eksisterede bevægelser, der arbejdede for autonomi, enhed og identitet for nationen – ikke blot i en politisk forstand, men også i en kulturel forstand.

For den unge generation spillede Københavns Bombardement, krigen og ”tabet af Norge” en afgørende rolle. Centrale aktører, som Grundtvig, Ingemann og Molbech, har alle udtrykt, at disse begivenheder var med til at udvikle deres idéer i en national retning.³ Dette spejles i offentligheden, hvor de hyppigt anvendte begreber nation og selvstændighed blev koblet sammen og brugt forbundet med krigen som en national kamp for fortsat autonomi.⁴ Denne holdning blev senere udtrykt af Molbech, som fuldstændig i tråd med keredoktrinens krav om maksimal national autonomi, gjorde national selvstændighed til statens højeste livsprincip.⁵ Hermed var der stærke tanker om national autonomi, men blev de koblet til tanker om national enhed og identitet?

Før adskillelsen var den eneste dansker, der ud fra en national tankegang problematiserede det dansk-norske forhold, Oluf Christian Olufsen. Derimod findes der et væld af udsagn allerede før 1807, der understreger, hvordan Danmark som en nation blev afsondret fra den tyske del af staten – herunder sprogligt (jf. kapitel 5). I 1790’erne betvivlede P.A. Heiberg holstenernes loyalitet og fremhævede Ejderen som nationens grænse. Han forstod nationen som et sprogligt, kulturelt og historisk fællesskab, hvis modbegreb fandtes i den tyske nation.⁶ Christian Pram erklærede i 1790 med hen-

¹ Smith 2001: 25.

² Collett 2009c: 187-192.

³ Ingemann 1998: 280, 288; Grundtvig 1877: 361; Lundgreen-Nielsen 1992b: 14-15; Kofoed 2007: 124.

⁴ f.eks. Høegh-Guldberg 1815c: 390.

⁵ *NTHLK*, 1829: 8.

⁶ Heiberg 1884: 179.

visning til blod og historie, at Slesvig var dansk og Holsten var tysk.¹ Lignende holdninger findes hos forretningsmanden J. C. Drewsen og bankkommissær Jonas Colin, der i 1807 var enige om, at ”Danmarks rette Grændse var Eideren”,² og hos Engelstoft, hvis nationsdefinition indeholdt både *ethnos*, *genos* og *demos* og dermed peger frem mod det nationalistiske princip.

I 1810'erne byggede Molbech videre på Engelstofts tanker og nærmede sig reel nationalisme. Han fastslog, at Danmark stopper ved Ejderen, og at Gud havde besluttet, at menneskeslægten kun kunne udvikle sig gennem to ”samvirkende Former: *Nation og Stat*”.³ I 1814 skrev han:

”En Nation er bundet til Ideen om Nationaleenhed. Derfor har Naturen, der vilde, at Menneskeslægten kun i Stater og Folkesamfund skulde udvikle sig til Aandsforædling og jordisk Fuldkommenhed, nedlagt i alle Menneskers Siæl, ikke blot Drift til Selskabelighed, men Kiærlighed til det Land, det Samfund, den Stat, hvor tilværelsen oprandt for dem, hvor deres Liv, mere eller mindre ædelt og fuldkommet udviklede sig.”⁴

Molbech havde allerede udtrykt lignende tanker i 1811,⁵ men i 1814 understregede han forbindelsen mellem stat og nation. Staten var for ham en menneskeskabt konstruktion, der kunne forhøje ”sjælen” i nationens naturlige fællesskab. Staten var i stand til at overvinde naturen, ”ved at sammenstøbe forskellige Nationer i eet Statslegeme”, men hvor ”Statens Baand ikke have sammeslynget et Folkefærd, som Naturen ligesom har henviist til denne Forening; der hersker ingen fuldkommen Nationaleenhed.”⁶ Molbech var dermed ikke modstander af konglomeratstater, som Danmark-Norge og den dansk-tyske helstat – såfremt de ikke krænkede nationen. Molbechs udsagn var ikke enestående, men genfindes bl.a. i opslagsværker, som *Conversations-Lexicon* (1820), hvor nøgletemaet national enhed tydeligt blev udtrykt.

Det er især heldigt for en Nation, naar den [...] kun danner een Stat, følgelig kun eet Folk, som forenet under een Forfatning og Overherredom, stærkt og kraftigt kan modstaae enhver udvortes Fiende. Da vil og dens Nationalcharacter og Nationalære yttre sig fastere og mere bestemt uden at udslettes, eller svækkes ved Delinger og indvortes Gnidninger mellem Medlemmerne. [...] Ja en Nations Tilværelse syntes kun fuldkommen sikkert ved Statseenhed, Nationaldyd og Religion.⁷

¹ Jf. Feldbæk & Winge 1991: 97-98.

² Drewsen 1922 [1837]: 69.

³ Molbech 1815b: 2.

⁴ Molbech 1814: 31.

⁵ Jf. Molbech 1811a: 146.

⁶ Molbech 1814: 26.

⁷ *Conversations-Lexicon*, 1820, 9: 103-4.

Her udråbes det nationalistiske princip om end ikke som krav, så dog som et ideal, mens professor Dahlmann allerede i 1815 havde udtrykt tanken om en tysk nationalstat offentligt i Kiel (jf. kapitel 21).

Hvis vi kikker mod slutningen af perioden, så var der flere danskere, der i 1830 talte om en forening af Danmark og Slesvig ud fra nationale argumenter.¹ Året efter skrev Grundtvig, ”at i det *nittende Aarhundrede*, vaagne[de] aabenbar alle *Folke-Aanderne* i Europa, efter en lang Slummer”, og fremhævede, at Danmark var lykkeligt, da det modsat kunstigt opsvulmede riger som Holland netop var svundet ind. Det gjaldt i disse tider om, ”at Folk der skal gjøre Eet, virkelig høre samme, ynde og forstaae hinanden!” Hans argumentation byggede her i sin kerne på nøgletemaerne kontinuitet og enhed samt på betydning af en fælles national kultur (jf. nationsdefinitionen). Grundtvig kræver ikke udstødelsen af Holsten og oprettelse af en dansk nationalstat, men han talte om delingen af Sønderjylland ud fra en voluntaristisk nationalitetstilkendegivelse (jf. kapitel 21).²

Som det fremgår, så opstod Grundtvigs tanker i 1831 ikke ud af ingenting, men kan spores tilbage til den foregående periode, der kan anskues som en *formativ fase*. Lehmanns generation, der endte med at kræve nationalstaten, var hermed blevet opfostret med de nationale idéer som Engelstofts, Grundtvigs og Molbechs generation udviklede. I Smiths forstand kan man allerede kalde Molbech for nationalist, da han entydigt prædikede national identitet, enhed og autonomi. Han udgjorde i sig ikke nogen bevægelse, men han var langt fra alene med sine tanker, der genfindes i det humanistiske miljøes aktiviteter og selskaber i almindelighed og hos aktører som Grundtvig og Inge-mann i særdeleshed. Her ses et tydeligt ønske om at ”vække” folket og promovere nationale idéer (Hrochs fase B, jf. kapitel 15 & 16). Lorenz Rerup havde dermed ret, da han skrev, at man endnu ikke havde en politisk nationalisme, men der eksisterede ”litterær nationalisme”,³ hvilket kan ligestilles med begrebet kulturnationalisme. Eksistensen af kulturnationalisme 1807-30 understreges ved, at det eneste af keredoktrinens elementer, som i en direkte forstand manglede i offentligheden, var princippet om nationen som den eneste kilde til politisk legitimitet, hvilket må tilskrives enevældens undertrykkelse af den offentlige opinion (jf. kapitel 10).

Mange modernister vil ikke anskue dette som nationalisme, da der ikke er tale om en politisk massebevægelse og der ikke findes noget krav om en dansk nationalstat i perioden før 1830. Det er fuldt ud legitimt at definere begrebet på denne måde, men spørgsmålet er om det er, formålstjenligt at forstå begrebet så snævert. Denne definition læner sig op ad Hrochs fase C, men denne bygger i sagens natur på fase A og fase B, dvs. først intelligentsiaens/borgerskabets opdagelse af nationen og siden deres forsøg på at sprede nationale idealer til resten af befolkningen. Det er netop en del af denne *formative fase*, som man ser i årene 1807-30, og dermed forekommer en bredere og mere flek-

¹ Jørgensen 1903: 181.

² Grundtvig 1831: 59-60.

³ Rerup 1991a: 344.

sibel definition af nationalisme – der også rummer kultur og ikke blot politik – at være bedre egnet til at analysere den nationale udvikling.

Kapitel 14: Forestillinger om danskere og nordmænd

Navngivne nationer og behovet for anerkendelse

Begreberne ”dansk” og ”dansker” samt ”norsk” og ”nordmand” var nødvendige forudsætninger for eksistensen af en dansk national identitet og en norsk national identitet (jf. Smiths definition af en nation).¹ Uden et navn kan gruppen hverken erkende sig selv, tillægge den kollektive identitet positive egenskaber eller opnå ydre anerkendelse af nationen. Den nationale identitet blev både i Danmark og Norge gerne udtrykt gennem indre selvhævdelse og behovet for ydre anerkendelse. Et typisk dansk eksempel på det første var præsten Børge Knaps udsagn om, at danskernes:

Navn nævnes med Agtelse af fjerne Folkeslag – ikke fordi det har indsamlet mange af Krigens blodige Laurbær; skjøndt Dannerfolket fra de ældste Tider har erhvervet sig et stort Navn i Verdens Aarbøger, ved Mod og Tapperhed [...] men dog især fordi – det var ædelt i Fred.²

Behovet for andres anerkendelse af nationen ses bl.a. i værker, der var rettet mod et udenlandsk publikum, såsom i *Denmark Delineated* (1824), hvor man ønskede at rette op på: ”The injustice which Denmark has in general sustained from the ignorance and prejudice of foreign travellers”.³ Med andre ord: andre nationer burde anerkende og forstå danskerne som de selv gjorde.

De norske kilder efter 1814 giver både kvalitativt og kvantitativt et indtryk af et endnu større norsk behov for ydre anerkendelse end det danske, der var forbundne med de nationale nøglemotiver identitet og autonomi. Det skyldes en blanding af tre forbundne omstændigheder: udlandets uvidenhed om Norge og dets nye status som en selvstændig stat og nation,⁴ stormagternes manglende vilje til at anerkende denne status i og *efter* 1814⁵ og det norske behov for at blive anerkendt som en ligeværdig nationalstat. Betydningen af national anerkendelse kan ses i tilfælde som kurdere, hvis selvstændighed aldrig er blevet politisk anerkendt.⁶ Dette er med til at forklare de norske mediers fokus på udenlandsk omtale af Norge og dets forfatning⁷ samt af deres revselse i de tilfælde, hvor norske sager blev henført under Sverige.⁸

¹ Smith 2001: 13.

² Knap 1807: 13.

³ Feldborg 1824: I; jf. *Den nordiske Tilskuer*, 1816: 321.

⁴ f.eks. Schinnerup 1812: 27; Platou 1872: 34; *Extra-Tillæg, No. 44-45, Bergens Adressecontours-Efterretninger*, No. 77, 1827.

⁵ Berg 2005b: 181.

⁶ Lorenz 2008: 31-32.

⁷ f.eks. *Patrioten*, 28.8.1824; *DNNV*, 12.10.1821: 25.

⁸ *Tillæg til DNR*, No. 12, 1817; *Tillæg til DNR*, No. 19, 1818; *DNN*, 2. hf., 1816: 23.

I Stortinget kæmpede patrioten Pierre Flor mod den manglende udenlandske anerkendelse og opfattelse af Norge som en del af Sverige ved at kræve, at kongen skulle få stormagterne til at anerkende den norske grundlov og majestætens norske titel på linje med hans svenske. Kongen skulle ligeledes sørge for, at alle norsk-svenske ministre, agenter og konsuler i udlandet handlede i overensstemmelse med Norges selvstændighed og påtalte enhver krænkelse af det norske folk. Motivet bag kravet var, at uden udenlandsk anerkendelse af Norge kunne kongen fraskrive sig riget, udstykke det eller indlemme det i Sverige. Yderligere ville anerkendelsen sikre nordmænd imod at blive kaldt svenskere.¹ Flors krav, der vandt Stortingets opbakning, viser ikke blot den norske skepsis til kongen og Sverige, men også at den norske nationale identifikation – ligesom den danske – var forbundet med en selvrespekt, der krævede andres anerkendelse af nationen.

Forestillinger om danskeren

National identitet bygger på forestillingerne om nationens fælles karaktertræk og identifikationen hermed, men hvad identificerede borgerskabet det ”danske” med, og hvilke fællestræk blev danskerne tillagt? Det stereotype billede af danskeren indeholdt forestillinger om kongetroskab, pligtopfyldenhed og fædrelandskærlighed, som man også genfinder i Norge og andre lande, og som øvrigheden aktivt promoverede for at gøre til en del af et normsæt, men den mest prominente egenskab var fredelighed. En relevant perenniel pointe er, at idéen om en national karakter ikke er et fænomen, der først opstod i saddel-tiden, men som derimod kan spores tilbage til antikken. Både på det generelle plan og i forhold til den danske og norske empiri er det korrekt, men selvom denne type af forestillinger er en *nødvendig* forudsætning for national identitet, så er de ikke en *tilstrækkelig* forudsætning herfor – medmindre man definerer begrebet meget bredt. Som tidligere påpeget så forbandt man ikke i middelalderens Danmark og Norge folket/nationen med politisk legitimitet, forestillinger om rettigheder, pligter og solidaritet på tværs af stænder og en loyalitet, der var hævet over alle andre. Den manglende idé om folkesuverænitæt gør derfor, at man snarere bør betegne denne type af førmoderne kollektiv identitet som et udtryk for etnisk identitet – eller med den hobsbawmske (modernistiske) betegnelse: proto-national identitet.

Fred blev konsekvent forbundet med Danmark, dets folk og regering,² og som byggede på forestillingen om en særlig ”dansk vej”, der var præget af ydre fred og indre ro og harmoni, der udgjorde en del af den nationale karakter.³ Idéen gjaldt i princippet hele den dansk-norske stat,⁴ men den blev koblet sammen med det at være dansk. Dette begreb kunne naturligvis forstås i en statsborgerlig forstand, men der synes ofte at have været et nationalt element heri i praksis. Ideen om at forbinde ”dyden i midten” med den nationale identitet var ikke særegent dansk, men det afspejler ten-

¹ Flor 1818: 12-19, 32.

² Malling 1992 [1777]; jf. Feldbæk 1991c: 292.

³ Røepstorff 1808: 35; Bruun 1808a: 4.

⁴ Bregnsbo 2007b: 284-86.

densen til at koble det ekstreme med noget fremmed og ”udansk”. Det store udland med dets voldsomheder blev allerede før adskillelsen, hvor staten strakte sig fra Nordkap til Elben, stillet op over for et lille fredeligt Danmark.

Forestillingen om fredelighed, der genfindes i den norske diskurs, blev nedspillet i krigsårene til fordel for en krigerisk retorik, der dyrkede dansk mod og mandighed. Det kan tolkes instrumentelt i forhold til nationens behov, dvs. man valgte at fokusere på de temaer og værdier i fortiden og nutiden, som nationen havde brug for i den givne kontekst. Krigen ændrede ikke på, at ekspansion og erobring blev set som fundamentalt ”udansk”, og efter 1814 finder man stadig idéen om en særlig dansk fredelighed og fordragelighed, der stod i kontrast til en farlig og kaotisk omverden præget af udanske fænomener som revolution og bratte omvæltninger.¹ Den danske fredelighed forhindrede imidlertid ikke en udpræget følelse af vrede rettet mod stormagterne for at have maltrakteret landet og opdelt staten.²

Den danske nationale identitet blev forbundet med redelighed, troskab og sindighed, der blev kombineret med ydmyghed, jævnhed og beskedenhed.³ Selvhævdelse blev derimod – ligesom det ekstreme – anskuet som fundamentalt udansk, da det ikke stemte overens med danskernes ærlighed, mildhed og blyhed, som Grundtvig udtrykte det.⁴ Ud fra denne selvopfattelse var danskerne fornøjede med at være mere end de synes ”og overlade det til andre Folk: at synes mere end de ere.”⁵ Det danske folk havde ifølge sig selv alt, hvad der krævedes for at gøre det mægtigt, klogt og berømt undtagen lysten hertil.⁶ Det er i denne selvopfattelse, at man skal finde roden til Janteloven.

Den småstatsmentalitet, som her blev udtrykt, foldede sig for alvor ud i kølvandet på Freden i Kiel, hvor ”storhed” blev et modbegreb for danskerne, hvis styrke ikke skulle ses i det ydre, men i det indre.⁷ Denne selvforståelse ses tydeligt i den poesi, der knyttede sig til nøgletemaet hjemlandet, såsom i sangene *Glæde over Danmark* (1820) og *Langt højere Bjerge* (1820), hvor Danmarks fysiske lidenhed og materielle fattigdom står i kontrast til de nære, jævne og indre ”danske” værdier, der genfandt i Danmarks landskab, der ligesom folket var smukt og godt – selvom det ikke var stort eller voldsomt. Poul Martin Møllers og Grundtvigs sange kan ses som et udtryk for kulturnationalisme, og forfatterne selv kan med Hutchinsons terminologi betegnes som moralske innovatorer, der i kølvandet på en national katastrofe forsøger at genoplive nationen ved at dyrke dets indre værdier.⁸

Den danske nationale identitet blev ikke blot koblet med ”objektive” faktorer, men også med en subjektiv indstilling. Den er især blevet knyttet til Grundtvigs danskhedsbegreb, men den genfindes også hos andre samtidige skribenter, der som præsten Bone Falch Rønne talte om at være dansk ”i

¹ Bregnsbo 1997: 286.

² f.eks. Møller 1830: 150-51.

³ Møller 1830: 152; Tøxen 1819.

⁴ *Danne-Virke*, 1816, 1: 18-19.

⁵ Blom 1829: 10.

⁶ Lundgreen-Nielsen 1992b: 22.

⁷ Wilster 1820; Jørgensen 1822: 22; Blicher 1828: 16-17. Feldborg 1824: iii; Bjørn 1994: 188, 190; Bregnsbo 1997: 282-83.

⁸ Hutchinson 2005; jf. Smith 2009: 35-36.

Sind og Hu som i Gjærning”.¹ For Grundtvig var danskheden ikke et entydigt begreb, men en levende praksis og følelse, der afspejlede sig i en fælles livsstil og en sproglig tradition.² For digterpræsten var det ikke nok at tale dansk og kalde sig dansk, hvis man satte ussel mammon og udenlandske modeluner over de minder, den ånd og det sprog, som nationen havde arvet fra forfædrene. I hans øjne havde danskheden aldrig været mere truet end i 1700-tallet, hvor folket havde været præget af ligeGYldighed med dansk tænkemåde, sprog og skikke,³ men nu syntes folket at være ved at ”vågne”.

Sin danskhedsfilosofi begyndt Grundtvig først rigtigt at udarbejde i årene efter 1810, mens hans identitet før dette punkt var præget af kongetroskab, statspatriotisme og nordiskhed.⁴ Dette var almindeligt, hvilket ses i kilderne ved, at dansk ofte blev brugt i en statspatriotisk betydning, der også gjaldt statens øvrige befolkning, samt i den vekselvirkende brug af begreberne dansk og nordisk. Begrebet nordisk indeholdt i princippet både Danmark, Norge og Sverige, men i den konkrete poetiske brug ses en praksis, hvor nordisk før 1814 blev forbundet med et særligt dansk-norsk fællesskab.

De stærke følelser for det nordiske fællesskab, som Grundtvig ligesom mange andre danskere havde, gjorde, at det først for alvor var efter ”tabet af Norge”, at han skabte sin danskhedsdoktrin, der var dybt præget af nederlagets ydmygelse og kristendommen.⁵ Grundtvig selv påtagede mission træder tydeligt frem i tidsskriftet med den sigende titel *Danne-Virke* (1816-19), hvis mål – i tråd med en national ideologi – var at ”vække” danskerne til selvbevidsthed og sand kristendom samt at beskytte danskerne mod både den tyske naturfilosofi og oplysningstidens kosmopolitiske kultur, da tysk og fransk kultur var afledte versioner af den stive og dø romerske kultur. Derimod fandtes der, ifølge Grundtvig, intet mere ”christeligere *Folkeliv* end det Danske”, hvilket angiveligt sås ved Lutherdommens fremkomst, hvor det var folket selv, der havde ladet sig omvende til den sande tro, mens Christian 3. blot var folkehjertets tunge.⁶

Det nationale nøgletema skæbne genfindes i digterpræstens syn på danskerne som Guds udvalgte folk, og den smertefulde adskillelse fra Norge var ikke – som flere nordmænd mente⁷ – det danske folks døds kamp, men derimod dets fødselsveer. Med andre ord så var det ikke alene i Norge, at 1814 blev anskuet som en national genfødsel, men også i Danmark – i det mindste af kulturnationalisten Grundtvig, der ud fra en klassisk national tankegang knyttede nationalåndens opvågnen til nøgletemaer som værdighed, identitet, kontinuitet og autenticitet. Nederlaget blev vendt til en moralsk sejr, og Grundtvig fandt en storhed i det lille folks indre værdier. Danskheden blev forbundet

¹ Rønne 1807: 7. Jf. Thanch 1807: 8.

² Lundgreen-Nielsen 1992b: 11.

³ *Danne-Virke*, 1816, 1: 19, 33-34.

⁴ Lundgreen-Nielsen 1992b: 15.

⁵ Følgende bygger på Lundgreen-Nielsen 1992b: 19-28.

⁶ Grundtvig 1815a: 164.

⁷ bl.a. Wergeland 1816.

med en særlig følelse for sandhed, historie og kvindelige karaktertræk. Ifølge Grundtvig var danskerne lidt dorske og sene til at handle, men et folk med en større fædrelandskærlighed end noget andet folk og mentalt på højde eller foran alle andre. Dette kulturelle selvværd på nationens vegne var han ikke ene om, da også andre skribenter var stolte over den danske litteratur, videnskab og kunst, der var ”vor Aands Odel”,¹ der netop blomstrede i guldalderens København.

Muligvis inspireret af Fichtes forestillinger om et ursprog tillagde Grundtvig modersmålet en afgørende rolle. Det danske sprog var ikke alene det sødeste, naturligste og mest velklingende sprog, der på en gang var egnet både til høje betragtninger, dybe følelser og vittighed,² men det var ifølge Grundtvig også det eneste sprog, der i sin kerne var forblevet uforandret og dermed besad fuldkommenhed. Grundtvig forbandt ligeledes danskheden med en særlig kongetroskab, der kunne spores tilbage til oldtiden. Denne idé var ikke særlig original i Europa post-1815, hvor konservatisme var dagens orden både hos de mange, der reagerede reaktionært på Revolutionen og krigens rædsler, og hos dem, der af opportuniste hyldede enevælden. Kongetroscaben var et fast tema i Ingemanns romaner, ligesom det særlige forhold mellem kongen og folket blev fremhævet ved uropførelsen af *Elverhøi* i 1828.³

Forestillingen om nordmanden

Der eksisterede en idealforestilling om den ”rigtige” nordmand, hvis ageren skyldes en blanding af arv og miljø. Ifølge Storsveen fandtes der allerede før 1807 fire elementer, der blev forbundet med den norske nationalkarakter. For det første fremhævede man de norske bjergbeboere som enkle og ufordærvede i modsætning til det dekadente liv (jf. nøgletemaet autenticitet), der prægede København. For det andet blev nordmanden set som frimodig, hvilket blev bekræftet af, at de norske bønder – modsat de danske – gerne tog til København for at møde landsfaderen. Det tredje element var den norske frihedstrang, der blev bygget op i modsætning til de mere dvaske danskere, mens det sidste element var en *særlig* norsk kongetroskab.⁴

På denne måde blev det ”norske” defineret i modsætning til en dansk karikatur (jf. kapitel 19). At være ”ægte” norsk indebar, at man besad en række fysiske egenskaber og mentale træk. Nationen blev set som Nordens spartanere, der bestod af et folk af malmfaste bjergbeboere og kække søhelte, der udgjorde en skræk for landets fjender.⁵ Den essentielle ”norskhed” var formet af en kombination af naturen, opdragelsen, levemåden og omgangstone. Påvirkningerne skabte samlet set en originalitet i nordmandens karakter, der bestod i et åbent og simpelt væsen præget af godmodighed, raskhed, tapperhed, gæstfrihed, frihedsfølelse og fødelandskærlighed. Nordmanden besad en særlig ærlighed,

¹ Møller 1830: 146-47.

² *Danne-Virke*, 1816, 1: 19.

³ *MFL*, 1829, 1: 56.

⁴ Storsveen 1997: 46-50.

⁵ Feldborg 1814: 244; Laache 1941b: 203.

standhaftighed og trofasthed, og han talte altid uden at smigre.¹ Den rituelle gentagelse af nordmandens trofasthed blev instrumentelt anvendt som argument for opretholdelsen af unionen med først Danmark og siden Sverige, da det var imod nordmandens karakter at svigte dem, som han havde indgået et forbund med.

De fleste af disse træk finder man også i forbindelse med den danske nationale identitet, men dog ikke nødvendigvis i det samme mål. Nordmændene blev ikke alene af sig selv, men også af danskerne set som friere, hårdere og mere upolerede end de blødere, mere kultiverede og kvindagtige danskere. Ligesom hos danskerne var der hos nordmændene efter 1814 en forestilling om nationen, som et "lidet og fattigt Folk", hvilket ikke alene byggede på de hårde tider, men også på en idé om en evig norsk kamp mod landets hårde natur.² I forlængelsen af tidens jagt på autenticitet blev nordmændene både af sig selv og andre sat i bås sammen med andre bjergfolk, som de skotske "Highlanders" og de schweiziske bjergbønder, der lever i pagt med naturen og mindre spoleret af den moderne civilisation end andre folkefærd.³ Nordmændene blev set som et tarveligt og arbejdsomt folk⁴ med en "dybt indgroede Lyst for *Ligelighed*".⁵ Dette ideal, som udlændinge allerede besad før, de satte foden i de norske fjelde, stemte imidlertid ikke altid overens med rejsendes oplevelser i Norge, hvor bønderne til britten Capell Brook forfærdelse opførte sig "like true Jews".⁶

De falske landsmænd

Den positive side af den danske og norske identitet blev udtrykt gennem alle de gode egenskaber, som de borgerlige eliter i de to lande forbandt med de to nationale karakterer, men den nationale identitet medførte i sig selv forestillingen om en implicit negation, dvs. noget enten "udansk" eller "unorsk", der indeholdt alt, hvad man *ikke* ønskede forbundet med den nationale karakter. Disse to modbegreber optræder ofte i kilderne og altid som noget negativt, der burde foragtes.⁷ Selvom man forsøgte at gøre disse "unationale" træk til objektiv størrelse, så var der i sagens natur tale om en subjektiv vurdering hos en bestemt aktør eller gruppe, der bevidst brugte begreberne "udansk" og "unorsk" til at stemple en reel eller fiktiv modstander. Hermed placerede man "de andre" uden for det nationale fællesskab som personer, hvis synspunkter per definition enten var suspekte, farlige eller skadelige, og som udgjorde en trussel mod nøgletemaet: national enhed.

Brugen af denne type modbegreber var langt hyppigere i Norge end i Danmark, hvilket må tilskrives de særlige muligheder og omstændigheder i Norge efter 1814, hvor landet ikke alene fik en politisk opinion og en fri presse, men ligeledes var præget af indre splittelse og frygt for nationens

¹ Krogh 1811a: 15-16, 19-20; Schinnerup 1812: 30.

² *DNNV*, 25.1.1822: 90.

³ Brook 1823: 69f.

⁴ Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 59.

⁵ Petersen 1824: CCCCXVII.

⁶ Brook 1823: 80-81.

⁷ Jf. Bruun 1808a: 93; Manthey 1807: 152.

fortsatte overlevelse. I denne situation blev begrebet ”unorsk” brugt til at beskrive éns politiske modstandere, som mange oprigtigt frygtede enten kulturelt eller politisk forsøgte at ødelægge nationen. Dette modbegreb var især fremtrædende hos ”patrioterne” i oppositionen efter adskillelsen, der beskrev sig selv som ægte, sande og tænkende nordmænd, mens de, der havde andre holdninger, var *unorske* eller ”uægte” nordmænd. Alene det at selvstændighedspartiet og unionspartiet betegnede hinanden som ”danksindede” og ”svensksindede”, viser, at man satte spørgsmålstegn ved modstanderens norske sindelag.¹

Det viser det klare subjektive element i den norske nationalitetsopfattelse, hvilket tydeligt blev udtrykt i Wergelands krav om, at man ”af Hjerter var Normand”.² Med slet skjult henvisning til de dansksindede fremhævede han, at det ikke var nok at være norskfødt, da man kunne ”have ladet Hjertet nationaliseres udenlands.”³ Wergelands bog om *Danmarks politiske Forbrydelser* (1816) udtrykte et brændende had til Danmark og en enestående identifikation med Norge. Hans forestillinger om danske krænkelser af Norge blev her forbundet med den forhåelse, som han selv følte sig udsat for af danskere i almindelighed og juristen A.S. Ørsted i særdeleshed. Ørsteds anmeldelse af Wergelands prisopgave om et norsk universitet (*Mnemosyne* (1811)) er blandt dansk litteraturhistories hårdeste. Den var et angreb på den norske selvhævdelse, som Ørsted mente Wergeland personificerede, hvilket Wergeland som nordmændenes selvudrånkte forkæmper belønnede med at inkludere recensionen blandt Danmarks politiske forbrydelser mod Norge.

Wergelands bog og person delte vandene i Norge. De dansksindede hængte Wergeland ud som en forræder, der var købt og betalt med svenske ordner og et fedt præstekald i Eidsvold, og værket blev anklaget for at være et udtryk for personlig hævnlyst og uindløste ambitioner.⁴ Det mest interessante i kritikken var angrebene på hans ”norskhed”. Den stærkt dansksindede student M.A. Boye kaldte Wergeland ”for en uægte Søn” af Norge.⁵ Ifølge Boye viste Wergelands bog, at han ikke var nordmand, da han ikke var besjælet af den følelse, som nordmænd havde for fædrelandet.⁶ At være norsk var for ham ikke blot et spørgsmål om fødsel, men også om de rette følelser. Hermed udtrykte Boye en kombineret subjektiv og objektiv opfattelse af nationalitet, som Wergeland ironisk nok delte med ham.⁷ En anonym skribent i *Det norske Nationalblad* gik endnu længere end Boye, da han stemplede alle, der ikke fandt *Danmarks politiske Forbrydelser* for usselt, skændigt og liderligt, for ”uægte Normænd”.⁸

Den type udfald var almindelige i et norsk borgerskab, hvilket med Hutchinsons begrebsbrug gjorde nationen til en konfliktzone, hvor man udkæmpede en kamp om norskheden ud fra fortolk-

¹ Steen 1948a: 145, 204.

² Wergeland 1816: 5.

³ Wergeland 1817a: 9.

⁴ *DNN*, 5. hf., 1816: 159.

⁵ Boye 1817: 60.

⁶ Boye 1817: 14.

⁷ Wergeland 1816: 5.

⁸ *DNN*, 5. hf., 1816: 204.

ningen af den nære fortid. Wergeland og hans støtter svarede igen på beskyldninger med det samme skyts. Blandt dem, som havde anklaget Wergeland og hans værk for uvederhæftighed, var Jens Garmann, Svend B. Hersleb og Vincents Sebbelow. I et anonymt modindlæg hed det om dem: ”Hvad vil I her, I Danske Stakler? / Reis med Jer[es] tændte Sandhedspraas!”¹ Sagen var blot, at Sebbelow var den eneste danskfødte af de tre. Når Garmann og Hersleb skulle rejse ”hjem” til Danmark, så var det fordi de ved deres holdninger, handlinger og tilknytning til Danmark havde mistet deres ”norsk-hed”. Anvendelsen af modbegrebet ”unorsk” genfindes også i 1820’erne, hvor kampen om 17. maj blussede op. Et godt eksempel finder man i et indlæg i oppositionspressen, hvor en fiktiv person, der argumenterede ud fra den ”Politisk Klogskab”, dvs. kongens position, blev beskrevet, som ”en Vildtydsk, endkjønt han talte Norsk. Ja Norske ord kom fra hans Tunge, men Norsk var han ikke i Hjertet. Nei! nei! Normanden taler ikke saa sledsk.”²

Den danske bonde

For borgerskabet medførte den nationale identitet, at de i det mindste retorisk identificerede sig med hele befolkningen. Navnlig i samtidens prædikener ser man, at bønderne blev set som en del af et større forestillet fællesskab, hvilket allerede var kommet til udtryk i borgerskabet gennem støtten til landboreformerne og symboliseret ved rejsningen af frihedsstøtten, hvis indskrift fremhævede bønderne som *borgere*.³ Denne tilskrivning af ”borgerskab” til bønderne afspejler imidlertid mere det sene 1700-tals kontrakttankegang og potentiel politisk nationalisme end en kulturel nationalisme.

De nationale nøgletemaer autenticitet og kontinuitet genfindes i et mindre omfang i forbindelse med synet på den danske bonde, men standen var langt fra den national status, som den senere fik, og som de norske bønder allerede delvist nød. Grunden til, at den norske bonde lettere kunne indtage pladsen som folkets kerne, var den frihed og ufordærvethed, som den norske odelsmand blev forbundet med. De liberale holstenere begyndte ligeledes efter 1814 at anvende bondebefolkningen i Ditmarsken som et forbillede, hvor man fandt en særlig frihedsånd, demokratiske traditioner og en særlig autenticitet, som Dahlmann anvendte til at give sine nationalliberale tanker legitimitet.⁴ Den danske bonde havde derimod været underlagt det snærende stavnsbånd, og selvom dette bånd var blevet løsnet, så var det sværere for borgerskabet i og uden for København at opfatte bonden som nationens kerne. Dette gjaldt især den ”dvaske” sjællandske bonde, mens jyderne blev anskuet for at være friere og stærkere.⁵

I 1700-tallets patriotismes prisme blev bønderne set som en uuddannet og uudnyttet ressource, mens man med 1800-tallets kulturnationalisme anskuede landbefolkningen som nationens kerne og

¹ DNN, 6. hf., 1817: 206.

² Patrouillen, No. 6-7, 1826: 43.

³ Adriansen 2003, 2: 315.

⁴ Frandsen 2008: 113-18; NSK, 2.5.1829: 547-48.

⁵ Frandsen 1996: 80-81.

sjæl, da den stadig var ufordærvet af fremmede sæder og skikke.¹ Den borgerlige elite kunne således genopdage den sande nationale identitet ved at gå på opdagelse i bondens kultur. Kimen til 1800-tallets kulturnationale dyrkelse af bonden som bæreren af nationens sande værdier fandtes imidlertid allerede i præromantikken og 1700-tallets forestillinger om en oprindelig folkefrihed, der stadig levede i denne mere uspolerede del af folket (jf. nøgletemaerne autenticitet og kontinuitet).² I perioden 1807-30 finder man både den patriotiske og den kulturnationale opfattelse i offentligheden, hvor borgerskabet på en gang ønsker at opdrage, hjælpe og oplyse bonden til at forbedre deres del af ”Fædrelandet”,³ samtidig med landmanden bliver set som ”den kjerne, hvorefter det hele øvrige Samfund kan slutte sig.”⁴ Men der synes at være en udvikling i perioden, hvor unge mænd som folkemindevidenskabens danske grundlægger, Just Mathias Thiele, begynder at drage rundt og indsamle folkesagn i årene efter adskillelsen i 1814 (jf. kapitel 16), som et led i ”opdagelsen” eller ”udforskningen” af den danske folkeånd i tråd med Herders tanker og nationalromantikens organismetankegang.

Når det gjaldt bønderne selv, så synes deres nationale danske identitet – som tidligere berørt – at have været begrænset i denne periode. Landeværnets ageren i 1807 havde allerede illustreret dette, som blev understreget i en artikel i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (1829) om den ”danske landalmues Nationalanskuelse”, hvor den lokale præst fremhævede, hvordan hans sognebørn opfattede en dansk ø to mil borte som et ”fremmed Land!”⁵

Odelsretten og den norske bonde

Selvom det norske frihedsbegreb blev politisk efter 1814, så forblev dets ophav i samtidens øjne det samme: odelsbonden og odelsretten. Hermed knyttede borgerskabet ikke alene deres forestillinger til nøgletemaet identitet, kontinuitet og autenticitet, men forbandt dem også med keredoktrinens princip om folkesuverænit. Det blev udtrykt i Christian Magnus Falsens *Norges Odelsret* (1815), hvori det blev fastslået, at man havde odelsretten at takke for, at nationen ”gjennem saamange Uheld og politiske Forandringer” havde beholdt friheden i ”sin oprindelige Character”.⁶ Odelsretten var en forkøbsret, som bondeslægterne siden middelalderen havde besiddet, og som havde beskyttet dem mod, at deres jord permanent faldt i hænderne på adel eller købmænd i svære tider. Denne historiske institution blev af historikere, som danskeren Tyge Rothe, forbundet med den norske nationalkarakter. Progressive kræfter så odelsretten som et levn fra fortiden, men for et flertal i eliten var odelsret-

¹ Juliane Engelhardt 2004: 338-340; Damsholt 2002 [1999].

² Damsholt 2002 [1999]: 32

³ *FV*, No. 42., 1826.

⁴ Blom 1829: 23.

⁵ *NSK*, 2.5.1829: 548-49.

⁶ Falsen 1815b: 63-64.

ten et symbol på den ældgamle norske frihed, der sikrede en kontinuitet imellem det gamle og nye Norge. Derfor blev den også skrevet ind i Grundloven, hvor den findes den dag i dag.¹

Den norske elites syn på bondebefolkningen indeholdt både elementer af 1700-tallets patriotisme og 1800-tallets nationalisme. Det første ser man i de mange skrifter om, hvorledes det norske landbrug forbedres og norske landmænd opdrages og kultiveres,² hvilket især præsterne forsøgte på. Tendensen til at fremstille landbefolkningen som et naivt naturfolk indeholdt elementer af et nationalromantisk syn. Den norske fjeldbonde blev af nogen i eliten tilskrevet ”ualmindelige Naturanlæg”,³ men synet på bønderne var tvetydigt. Præsten Hans Jacob Grøgaard skrev, at bøndernes sjæl var som alle andre menneskebørns, men han havde hørt ”høilærde Mænd i al Alvorlighed, tillægge dem Titel af Menneskedyr.”⁴ 1700-tallets civilisationskritik og fysiokratiske tankegang gjorde det naturligt at anskue den norske bonde med hans tilknytning til jorden og naturen som selve kernen i nationen. Med andre ord så byggede den særlige status, som bonden havde, delvist på hans særlige forbindelse med nøgletemaet hjemlandet. Derfor ønskede selv rige mænd som jernværksejeren Carsten Anker og hans slægt brændende at blive odelsmænd,⁵ men hans idealer stemte ikke altid sammen med hans egne observationer af almuen som uvidende, egennyttig og forsømmelig.⁶

Efter adskillelsen hævdede nogen, at forbindelsen mellem bonden og det ”ægte” norske blev endnu stærkere. I 1816 skrev en student direkte, at kun de, hvis familie udsprang af bondestanden, kunne regnes for virkelig norske.⁷ Hans påstand blev straks imødegået fra anden side,⁸ men i løbet af 1800-tallet vandt denne holdning så stærkt frem, at man direkte talte om et Norge, der var befolket af to forskellige nationer, et synspunkt, der har udgjort et centralt element i Venstretraditionen i norsk historiografi. Man forestillede sig, at almuen var mere eller mindre upåvirket af overklassens fremmede luksus og derfor besad nordmændenes oprindelige traditioner og dyder. I bondens kultur og sprog levede forfædrenes sæder og skikke stadigt (jf. nøgletemaerne autenticitet og kontinuitet).⁹ Billedet af den frie, norske bonde havde klare paralleller til beskrivelserne af den schweiziske bonde og det enkle liv, der var genstand for en sværmerisk dyrkelse i resten af Europa. I den dansk-norske stat talte man om odelsbonden som ”vores Schweizere”, og for den norske elite udgjorde de en specifik norsk kulturel markør, som adskilte nordmændene fra danskerne.¹⁰

I hvilket omfang dette billede af bonden stemte overens med virkeligheden, er omdiskuteret. Den idylliske odelsmand fra poesien var et glansbillede, men man bør ikke glemme, at mere end halvdelen af embedsmændene selv levede som en slags storbønder i bygderne. Dermed kendte de

¹ Sørensen 2001: 67-68.

² Hyvik 2003: 102-03; *BS*, 10.5.1811: 80.

³ Blom 1860 [1823]: 35.

⁴ Grøgaard 1813: 148.

⁵ Schmitler 1914: 22.

⁶ Christian VIII 1965, 1: 237-38.

⁷ *DNN*, 5. hf., 1816: 183.

⁸ *DNN*, 6. hf., 1817: 14.

⁹ Hallager 1802: IV; Lund[h] 1958 [1812]: 22-23.

¹⁰ Lunden 1992: 102.

bønderne, som de beskrev. Præsten Peder Schinnerup hævdede i 1811, at mange af de ”konditionerede” forældre på landet ønskede at få deres sønner gjort ”til oplyste, kyndige og duelige Landmænd”.¹ Påstanden må betragtes som tvivlsom; ikke mindst i lysets af at embedsmandssønnerne i praksis fulgte i fædrenes fodspor, men de dannede nordmænds sympati for bønderne kan derfor ikke udelukkende tilskrives tidens strømninger i Europa.²

Odelsbondens status som nationalt symbol medvirkede til, at man i 1814 fik en relativt vidtgående stemmeret. Ledende aktører, som Christian Magnus Falsen, sværmede for bondestanden, mens andre, som historikeren J.C. Berg, frygtede, at bøndernes stemmeret ville føre til et pøbelvælde.³ Elitens begejstring for den norske odelsbonde kølnedes i årene efter 1814, ligesom man kan forestille sig, at eliten i 1814 brugte bønderne instrumentelt for at udbrede den nationale bevægelse i krisesituationen. Idealet og virkeligheden stod ikke mål med hinanden, og mange i eliten fortrød den indflydelse, som de havde givet bønderne. En del af årsagen hertil var, at embedsmændene ønskede at beskytte den magt, som de havde opnået i 1814, og som de ikke mente bønderne havde den fornødne uddannelse og modenhed til at dele.⁴ Ikke mindst Christian Magnus Falsen kæmpede i de første år efter 1814 for at opretholde sit idealbillede af odelsbonden, men selv han blev mere skeptisk. I 1820’erne skiftede han fuldstændig position og forsøgte at begrænse bøndernes indflydelse, hvilket fik oppositionen til at stemple ham som forræder og betvivle hans nationalitet (jf. kapitel 20). Der var flere årsager til Falsens omvendelse, men basalt set skyldtes den, at han mente, at bønderne ikke var i stand til at sætte nationens interesser over deres egne.

Bønderne blev set som en gruppe, der ikke var politisk aktiv hverken før 1814 eller i den første tid herefter.⁵ Mange i den brede befolkning gav den nye statsforfatning skylden for de dårlige tider, og man knyttede sig ikke til den nye stat,⁶ hvilket tydeligt kom frem i 1818, hvor mange bønder ikke alene nægtede at betale en ny skat, men marcherede mod Stortinget, mens de appellerede til den retfærdige kongelige landsfader. Før de nåede til Christiania, blev de stoppet af hæren og lederne anholdt, men almuens reaktionsmønster, at viser de stadig i de første år efter adskillelsen mentalt befandt sig i det traditionelle samfund.

Delkonklusion 3: Forestillinger om nationen (kapitel 13-14)

I Norge lagde man mere vægt på natur end danskerne, men generelt var nationsbegrebet i de to lande tæt knyttet til identiske og ”objektive” definitioner med elementer af både *ethnos*, *genos* og *demos*. Den ”objektive” forestilling blev imidlertid i praksis kombineret med subjektive krav om bestemte handlemåder og et bestemt sindelag. Dette var særligt tydeligt i Norge i og efter 1814, hvor de for-

¹ Schinnerup 1812: 13.

² Rian 2003: 119-20.

³ Sanness 1959: 28.

⁴ Pavels 1866: 25.2.1815.

⁵ Jensen 1971: 55; *DNN*, 9. hf., 1817: 174.

⁶ Aall 1859: 585.

skellige politiske grupperinger brugte subjektive forestillinger om ”ægte” norskhed instrumentelt imod deres modstandere. Denne indre norske kamp blev suppleret af et stærkt behov for ydre anerkendelse, der må forbindes med den unge norske nationalstats behov efter adskillelsen.

I Danmark medførte adskillelsen skabelsen af en stærk identifikation med nationen på bekostning af den statspatriotisme, der havde været koblet med det nordiske fællesskab, man følte med nordmændene. Kulturnationalister, som Grundtvig, var på denne måde med til at genrejse nationen moralsk ved at vende opmærksomheden bort fra ydre ydmygelse og mod indre værdier, som blev set som særligt danske. Denne kulturnationalisme synes at kunne genfindes efter 1814 i en større interesse for bondebefolkningens kultur, der blev modsvaret af et stigende ønske om at sprede de nationale idéer til den brede befolkning (Hrochs fase B, jf. kapitel 16). Lignende tendenser ses i Norge, men her udgjorde odelsbonden allerede før adskillelsen et nationalt symbol, og mens begivenhederne i 1814 på lidt længere sigt var med til at styrke forestillingen om almuen som folkets kerne, så synes bøndernes politiske umodenhed i praksis at have svækket forestillingen hos dele af eliten i de første år efter adskillelsen.

De fleste af keredoktrinens principper blev tydeligt udtrykt i begge lande, men i Danmark blev idéen om folkesuveræniteten kun svagt udtrykt gennem teorien om opinionsstyret enevælde, der i sig selv kun forsigtigt blev luftet i perioden. Der eksisterede hermed ingen reel politisk nationalisme syd for Skagerrak; omvendt så fandtes der allerede idéer, der pegede frem mod den. I Norge kan man ud fra Smiths definition allerede tale om norsk nationalisme før adskillelsen, mens man ud fra en modernistisk definition først kan tale om norsk nationalisme fra 1814, hvilket falder sammen med indtrædelsen af Hrochs fase B i landet. Den norske nationalisme var primært, men ikke udelukkende (jf. kapitlerne 15-18) politisk. Den forskellige udvikling i de to lande bør ses i lyset af begivenhederne under krigen og især i 1814, der betød indførelsen af en ny styreform i Norge. I empirien finder man alle de forskellige elementer i nationsdefinitionen og samtlige af de nationale nøgletemaer. Både det danske og norske borgerskab synes at have en klar identifikation med henholdsvis en dansk og norsk nation i perioden, hvis værdier, symboler og historie de dyrker, og man kan dermed tale om national identitet. Styrken af denne identitet synes at være blevet forøget i perioden i både Danmark og Norge. Denne udvikling må både i det danske og norske tilfælde ses i forbindelse med krigen og adskillelsen; ligesom den norske identitet til dels synes at være forbundet med et dansk modbegreb.

På denne baggrund kan det konkluderes, at det danske og norske borgerskabs forestillinger om nationen, danskere og nordmænd udviklede sig i en national retning i perioden 1807-30, hvilket delvist skete under en gensidig positiv og negativ påvirkning på tværs af Skagerrak. Hermed understøtter undersøgelsen også på dette punkt afhandlingens hypotese om årene som en del af en vigtig formativ fase i udviklingen af en national identitet hos de borgerlige eliter i de to lande.

Del 4: Kultur, historie og nationale symboler (kapitel 15-18)

National identitet er forbundet med identifikation med en national, unik og offentlig kultur, der giver individet en forståelsesramme, binder fællesskabet sammen og mobiliserer nationen. Kultur er med til at skabe et ”os” i forhold til ”de andre”, og studiet af nationale kulturer giver dermed indsigt i nationalismens ”indre” verden.¹ En analyse af den nationale udvikling i det danske og norske borgerskab 1807-30 må forholde sig til, hvad der i givet fald bandt henholdsvis danskerne og nordmændene sammen som nationer. Dette vil ske ved en undersøgelse af, hvilken betydning historie/myter, kultur, sprog og symboler blev tillagt af de borgerlige eliter i Danmark og Norge. Det afgørende spørgsmål i denne sammenhæng er, i hvilken grad disse forskellige temaer blev knyttet til en national forestillingsverden – eller om historien, kulturen og symboler i stedet blev forbundet med staten og kongen, og at sproget udelukkende blev anskuet som et kommunikationsmiddel. Dette spørgsmål vil blive analyseret på baggrund af nationalismeteorien forskellige definitioner, doktriner og nøgletemaer samt gennem synkrone og diakrone analyser af en række forskellige begreb for at se, hvorvidt der fandt en national forandring sted i perioden.

Dette vil ske på følgende måde. Kapitel 15 vil analysere det danske og norske borgerskabs forestillinger om historien og deres brug af den: herunder deres idéer om nationens oprindelse, dens guldaldrer, forfædrenes eksempel samt tanker om en national historie, der skulle udbredes til folket gennem bøger og museer (Hrochs fase B). Kapitel 16 vil analysere, i hvilket omfang kulturen i Danmark og Norge blev national i løbet af perioden, og i givet fald hvordan det kom til udtryk. Kulturbegrebet er vidtfavnende, og kapitlet vil ikke kaste sig over alle dets aspekter, hvoraf flere bliver behandlet separat andre steder i afhandlingen. Undersøgelsen vil i stedet begrænse sig til tre centrale elementer i en national kultur: litteratur, folkeminder og uddannelse. Navnlige blandt kulturnationalister er sproget blevet tillagt en stor betydning for en nation. Spørgsmålet i kapitel 17 vil være om man genfinder den kulturnationalistiske sprogopfattelse i Danmark og Norge 1807-30, og i givet fald hvilken styrke og betydning den havde i samtiden? Kapitel 18 vil analysere tre klassiske nationale symboler, nationalflaget, nationalsangen og nationaldagen for at se, i hvilket omfang de eksisterede og hvilken betydning de i givet fald blev tillagt og hvilke forandringer de undergik i Danmark og Norge i perioden 1807-30? Fokus vil hovedsagelig være på Norge, da en ny stat typisk må skabe symboler, der kan samle den indadtil og markere den udadtil.

Kapitel 15: Brugen af historien og myter i forhold til nationen

Nationernes oprindelse

Kernedoktrinens forestilling om en verden af nationer med individuelle karakterer er nærmest uløseligt forbundet til tanker om en nations historie og oprindelse. En oprindelsesmyte giver individet et

¹ Smith 2001: 13, 18; Smith 1999 [1986]: 26-27; Smith 2009: 64; Stoklund 2002 [1999]: 7-9.

svar på ”hvem” det er og ”hvor” det stammer fra, og hermed er forestillingen om fjerne forfædre med til at forankre nationen i tid og rum.¹ Hermed er myterne forbundet med nøgletemaerne hjemland, skæbne og værdighed og medvirker til at skabe en national identitet. På denne måde skaber nationale myter – herunder oprindelsesmyten – solidaritet og legitimitet både indadtil og udadtil. Der findes forskellige idealtyper af oprindelsesmyter, der bygger henholdsvis på dynastiets, statens og folkets oprindelse.² Den dynastiske oprindelsesmyte, der forbinder nationen med kongehuset, genfindes i det danske tilfælde i sagnene om kong Dan og kong Skjold, der henholdsvis var danskerne første konge – der lagde navn til landet – og den konge, som kongehuset nedstammede fra. Sidstnævnte var ifølge krønikerne søn af Odin, der stadig i periodens Danmark blev anskuet som en historisk person.³ De danske kilder er fyldt med henvisninger til Dan, Skjold og hans kongelige efterkommerne skjoldungerne, hvor de var med til at skabe forestillingen om en gylden fortid og en oprindelse, hvor konge og folk var tæt forbundet.⁴

I Norge fandtes der ligeledes oprindelsesmyter, der kobler nationen med den mytiske Odin og de norske konger, der enten havde samlede riget, genskabt dets selvstændighed eller givet nationen dets grundlæggende love; herunder Harald Hårfager, Håkon Adelstensfostre og Harald Hårderåde. Disse konger blev i officielle sammenhænge forbundet med først det dansk-norsk og siden svensk-norske kongehus, men i begge tilfælde spillede den dynastiske oprindelsesmyte en mere tilbagetrukket rolle i Norge, hvilket havde en genealogisk og en ideologisk årsag. Den genealogiske var, at blodets bånd ikke engang hypotetisk kunne bruges til at forbinde de norske heltekonger med periodens monarker. Hertil kom, at nordmændene ideologisk foretrak en kollektiv oprindelsesmyte, der lagde vægt på kultur, natur og folkefrihed frem for dynasti, hvilket genfindes både i Rothes, Suhms og Schønings værker (jf. nedenfor). De kollektive oprindelsesmyter var dermed mere nationale i deres karakter, ligesom de kunne anvendes til at understøtte keredoktrinens princip om, at legitim politisk magt byggede på nationen.

Den forskellige vægtning af de to typer af oprindelsesmyter genfindes i det Habsburgske imperium, hvor østrigerne (ligesom danskerne) lagde meste vægt på dynastiet/statens oprindelse, mens magyarere, tjekker og slovakker dyrkede de demokratiske idealer forbundet med en oprindelig folkefrihed.⁵ Valget og vægtningen af oprindelsesmyter i Danmark og Norge afspejler de to rigers position i staten før 1814 og deres efterfølgende forskellige politiske udviklinger, men den bør ikke overdrives, da en kollektiv oprindelsesmyte i Danmark eksisterede ved siden af den dynastiske. I periodens danske historiografi blev danskernes oprindelse knyttet til en gotisk folkevandring anført af Odin til Norden fra Kaukasus ca. 50 f.kr., hvor de blandede sig med de herboende folkefærd,

¹ Smith 1999 [1986]: 24-25.

² Smith 1999 [1986]: 58ff.

³ Broberg 1819: 3.

⁴ f.eks. Just 1822.

⁵ Heiss m.fl. 2008: 386.

hvorved danskere, nordmænd og svenskere blev skabt.¹ Det danske standpunkt var dermed, at goterne udgjorde et fælles skandinavisk ophav, mens man i Norge fandt to forskellige traditioner. Den ene mindede om den danske udlægning,² mens den anden byggede på brødrene Nor og Gor, der var indvandret i Norge fra nord. Teorien var skabt af den norske historiker Gerhardt Schøning i 1769, der foregreb Jakob Rudolf Keyzers lignende tese fra 1839, ved at promovere idéen om nordmændene som et udvalgt folk med selvstændig oprindelse, der adskilte dem fra danskerne.³

Perennialister vil her påpege, at oprindelsesmyter ikke er et moderne fænomen, men at de næsten kan findes til alle tider, mens modernister, som Harald Gustafsson, fremhæver, at disse førmoderne tanker byggede på et religiøst verdensbillede, hvor alle mennesker nedstammede fra Noahs sønner.⁴ Det modernistiske rationale forekommer umiddelbart rimeligt, men man bør være forsigtig med at opstille ét for skarpt mellem nationalisme og religion, der i praksis ofte har fungeret i et samspil (f.eks. i Serbien og Rusland). Hvis man ser konkret på Danmark, så var de tidligere religiøse oprindelsesmyter med henvisninger til Biblen, som man bl.a. finder i *Den Danske Rimkrønike* (1495), blevet opgivet i perioden 1807-30 – med en nævneværdig undtagelse. Grundtvig knyttede ikke alene danskernes ophav til gotere, men legitimerede ligeledes nationen teologisk. Grundtvig så det danske folk som Guds udvalgte og talte om det som et hjerte- eller kernefolk (ligesom Fichte så tyskerne som et urfolk), der gennem Dodanim (Javans søn og Noahs oldebarn) kunne spore deres ophav tilbage til Adam. Grundtvig forankre dermed ligesom de lærde i renæssancen og middelalderen nationen i Bibelhistorien, men omvendt adskilte han sig fra dem ved at tillægge danskerne særlige gudgivne indre værdier, en medmenneskelig mission og en dansk ånd og sprog, der ifølge Grundtvig ville spille en afgørende rolle i en universalhistorisk kontekst.⁵ På denne baggrund forekommer en etno-symbolistisk tolkning, der på en gang fremhæver en forbindelse og en forskel mellem en etnisk og national forestillingsverden, at være rimelig.

Guldalder og forfald

Forestillingen om en guldalder kan spores tilbage til antikken, hvilket umiddelbart synes at styrke en perenniel tolkning af national identitet, men her må man være opmærksom på, at der forekommer at være en vis forskellighed både i tema og i styrke i forståelsen af disse. Kulturelle nationalistes dyrkelse af en guldalder i 1800-tallet antog således ikke alene en næsten feberagtig intensivitet, men var også forbundet med troen på moralsk regenerering og en særlig national autenticitet, der indeholdt essensen af den oprindelige nationale identitet. Hermed adskiller nationalisternes idéer om en guldalder sig fra tidligere tiders. Kulturnationalisternes forestilling var, at nationens ånd i en ren form blev

¹ Laurberg 1826; Magnusen 1820; Høst 1814c; Götzsche 1822: 221-22.

² Falsen 1821a; Platou 1825; *DNNV*, 19.7.1822.

³ Magnusen 1820: 17; Keyser 1839.

⁴ Gustafsson 2002: 94.

⁵ Grundtvig 1815a; Vind 1999: 168-69; Adriansen 2003, 2: 514. Jf. Böss 2008: 294.

udtrykt i perioder, hvor nationen havde opnået store politiske, militære eller kulturelle bedrifter. Det fik nationalisterne til at udøve ”politisk arkæologi”, hvor de igennem deres studier af guldaldrene ”fandt” kernen i den nationale identitet, som de kunne bruge til at forene og mobilisere befolkningen med. Kulturnationalisternes ”genopdagelse” af en glørværdig fortid fandt typisk sted i kølvandet på store omvæltninger, hvor en guldalder kunne bruges til at genoprette nationens værdighed og danne en model for mental genopbygning og et mål for en gylden fremtid. Hvilken guldalder som de moralske innovatorer valgte, afhang af situationen og deres mål.¹

Denne form for kulturnationalisme kom tydeligt til udtryk både i Danmark og Norge 1807-30. ”Den nordiske renæssance” i anden halvdel af 1700-tallet havde allerede skabt interesse for nordisk mytologi, oldtid og vikingetiden, og med Slaget på Reden og romantikkens gennembrud forøgedes dyrkelsen af de heroiske og frie nordboer,² hvis samfund blev fremstillet som et idealsamfund, der havde kombineret monarki og demokrati. Hermed blev fortiden brugt til kritik af samtidens samfund, der splittede nationerne op i stænder, og oldtidens guldalder blev gjort til en model for samtid og et mål for fremtiden. I Rothe og Suhms skrifter finder man allerede kimen til den senere nationalromantiske dyrkning af folket og bonden, der ved at fremhæve nøgletemaer som autenticitet og kontinuitet og forestillinger om en nationalkarakter i både Danmark og Norge har virket fremmende på skabelsen af en national identitet, men deres perspektiver var generelt skandinaviske og ikke reelt nationale. Hermed har bøgerne også haft en positiv betydning i forhold til opfattelsen af danskerne og nordmændene som forbundne folkefærd. De forskellige tendenser i Suhms og Rothes værker blev imidlertid 1800-tallets begyndelse i stigende grad tolket i en national retning.³

Anderledes forholdt det sig med Schönings værker, der kom til at spille en afgørende rolle for 1800-tallets norske kulturnationalisme, da de allerede udtrykte dens centrale idéer.⁴ I hans *Norges Riiges Historie* (1771-81) var fokus ikke på kongernes historie, men på nordmandens frie, vilde og ædle karakter og Norge som frihedens hjem. Schønning forsøgte at forankre den norske nationalitet i en guldalder, der var fysisk og moralsk overlegen, og som på én gang var et forbillede og en køreplan for den norske fremtid.⁵ Oldtiden var iblandt de byggesten, som slægten fra 1814 kunne anvende i deres nationsbygning.⁶ Her kunne nordmændene – ligesom danskerne – gennem ”politisk arkæologi” genfinde folkets ”sande” karakter og kultur, der var forbundet til nøgletemaer som skæbne og hjemland (jf. ovenfor).⁷

Allerede begivenhederne i 1807 affødte en følelse af skam, der fremmede de intellektuelles dyrkelse af den nordiske guldalder.⁸ Dette ses i både det danske og norske borgerskabs diskurs, hvor

¹ Renan 1990: 52-53; Smith 1999 [1986]: 201-3; Smith 2003: xiii; 37-40, 168, 171-75, 177-78, 190, 214-15; Smith 2009: 63, 68.

² Damsholt 2000: 93-95; Steenstrup 1889: 31-32.

³ Horstbøll 2007; Friisberg 2005: 209-210.

⁴ Dahl 1970: 15.

⁵ Christensen 1998: 61-69; Sørensen 2001: 28.

⁶ f.eks. Falsen 1821a: 96.

⁷ Jf. Kohn 1946: 23; Billig 2002 [1995]: 71.

⁸ Glenthøj 2007f: 90-91; Holm 1903: 686; Adriansen 1990: 35.

man konstant talte om at vække oldtidens danske/norske/nordiske ånd fra sin slummer og genrejse nationen til fordums hæder.¹ Krigen skabte et behov for et krigerisk forbillede, og derfor vendte man sig mod oldtidens kæmper for at genrejse og styrke den nationale identitet, hvilket bl.a. resulterede i omfattende humanistisk forskning i oldtiden i Danmark under og efter krigen. Forestillingen om en nordisk guldalder blev modstillet den senere feudalismes forfald, der blev forbundet med adel og tysk indvandring, der blev set som to forbundne og fremmede fænomener, hvilket genfindes i den slaviske nationalismes germanske fjendebillede.² Rask anså det gamle Norden som et idealsamfund, Magnusen fremhævede dets ånd og kunst, mens Molbech – som kulturnationalist – pointerede, at her fandt man nationens selvstændighed, kraft, ejendommelighed og ånd upåvirket af udlandet.³

Det norske borgerskabs syn på historien forekommer at være knyttet til nøgletemaer som autonomi og værdighed, hvor man dyrkede tiden før foreningerne med Sverige og Danmark i højmiddelalderen som en friheds- og storhedstid. Tiden efter blev set som en epoke præget af forfald,⁴ hvor forfædrenes karakter, kultur og sprog forfaldt og landets børn blev fordrevet fra rigets embeder. Som danskerne tildelte også nordmændene hanseaterne en skurkerolle, der til tider udgjorde en national modidentitet, da deres handelsregime havde forarmet og underkuet landet. Udviklingen var vendt med Christian 4., der havde forbedret den indre forfatning og skabt ny velstand, men der var før 1814 en tydelig følelse af, at nationen endnu ikke var genrejst.⁵ Kritikken tog til efter adskillelsen,⁶ hvor Norge ligesom de østeuropæiske nationer og tidligere kolonier dyrkede guldalderen, før den tabte selvstændigheden.⁷ Tiden før 1350 blev hermed både før og efter 1814 brugt nationalt i kampen for en bedre fremtid, og i tråd med en klassisk kulturnationalisme blev 1814 fremstillet som nationens genfødsel, der blev direkte forbundet med storhedstiden i middelalderen.

Krigen og ”tabet af Norge” gav statspatriotismen et skud for boven og svækkede det nordiske fællesskab, som det danske borgerskab mente de havde med nordmændene. I stedet ledte man efter et nyt åndeligt grundlag.⁸ Dette ses tydeligst hos Grundtvig, hvis dyrkelse af oldnordisk mytologi blev *delvist* erstattet af en religiøs danskheds åbenbaring, der *delvist* blev fremprovokeret af (nogle) nordmænds afstandtagen fra fællestiden. Grundtvig dyrkede nu ikke længere blot oldtid som en (dansk) guldalder, men ligeledes Valdemarstidens Danmark. Digterpræsten begyndte at anskue danskerne som Guds udvalgte folk, og gennem læsninger af Saxo bandt han den danske folkeånd, mytologien og historien sammen med kristendommen.⁹ Grundtvig så sig selv som en skjald, der skulle

¹ For Danmark jf. Bruun 1808a: 93; Holst 1807: 18; Holst 1811; Paludan 1807a: 14; Paludan 1808: 11; Bärens 1808a: 25-26. For Norge jf. Flor 1813: 2, 4; *Tiden*, No. 2 1808: 9.

² Heiss m.fl. 2008: 387-88; Lorenz 2008: 38.

³ *Athene* 1816, 6: 318ff; Magnusen 1820; Bjerrum 1959: 20

⁴ Daae 1861: 63; Aall 1809: 2; 1813: 180; Flor 1813: 2, 6-9; *USA*, 1813: 318.

⁵ Aall 1809: 2-3; Aall 1813: 206-8, 211, 216-17.

⁶ Blom 1860 [1823]: 119.

⁷ Smith 2003: 214.

⁸ Adriansen 2003, 2: 513.

⁹ Grundtvig 1877: 361; Lundgreen-Nielsen 1992b: 14-15. Auken m.fl. 2008: 201-12, 217; Adriansen 1990: 35; Adriansen 2003, 2: 114-15; Friisberg 2005: 229; Holm 2001: 18-22, 90; Jørgensen 1903: 148-49

vække folkeånden ved hjælp af historien (guldaldrene), hvori han fandt idealet for danskheden – uafhængig af fremmed indflydelse.¹

Forfædre og helte

Ifølge Renan bygges en nation på forfædrenes kult og en gloriøs fortid fyldt med helte,² da deres eksempel kan bruges til at indgyde borgerne de rette værdier og mobilisere nationen. Dette gælder især i krisesituationer, hvor myter om heroiske handlinger kan bruges til få nye generationer til at ofre sig for fædrelandet.³ Dette genfindes i Danmark og Norge 1807-30, hvor borgerskabet fandt deres forbilleder i fortiden i et forsøg på at binde nationen sammen, hvilket kom til udtryk på tre måder.

Den første referenceramme var mere patriotisk end national, da den var forbundet med antikken, der i 1700-tallet udgjorde en form for kollektiv europæisk guldalder.⁴ Her identificerede Europas nationer sig selv med det antikke Grækenland og Rom og deres militære borgerdyder, mens man fremstillede sine militære fjender som et moderne Kartago fyldt med troløse punere, som dekadente persere eller som uciviliserede barbarer.⁵ Mønstrer ses ligeledes i Danmark-Norge under Englandskrigene, hvor danskere og nordmænd blev fremstillet som spartanere og athenere og Slaget på Reden lignet med Thermopylæ og Salamis, mens briterne blev fremstillet både som persere og punere. Danskere og nordmænd gjorde dermed sig selv til civilisationens forsvarere i kamp med nutidens Xerxes, Lord Nelson,⁶ men efterhånden blev den klassiske model skubbet til side for de to nationers egen ”gloriøse” fortid med danske og norske helte, sagnfigurer og begivenheder. Det understreger en national udvikling, hvor folkenes egen ”ånd” skulle bruges til at genopbygge nationerne.⁷ Denne overgang skete ikke uden sværdslag, og den oldnordiske referencemodel kæmpede i begge lande med den klassiske hele vejen op gennem 1800-tallet.⁸

Den anden måde, hvorpå nationen blev bundet til fortiden, ses i de mange henvisninger under krigen til nationernes forfædre, der blev placeret i en fjern udefineret oldtid. Hermed skabte man en national kontinuitet, enhed og værdighed. Det var en æt af heroiske krigerkæmper, der alle havde været parat til at dø for fædrelandet, og det var det mandige eksempel fra disse ”Hedenolds Helte”, som alle lige fra Oehlenschläger til bladsmørerne påkaldte sig for at opildne samtidens danskere og nordmænd til at hugge de fremmede voldsmand for fode.⁹ I Norge ses det især i den officielle krigspropaganda, der blev trykt i *Budstikken*, hvor fortiden udgjorde en fast fortolkningsramme for alle

¹ Adriansen 2003, 2: 114-15.

² Renan 1990: 52.

³ Jf. Smith 2009: 47.

⁴ Smith 2003: 176.

⁵ Bell 2007: 80-81; Hunt 2004 [1984]: 28-31.

⁶ Bonnevie 1813/1814: 34-35; Treschow 1802, s. 3; *DDT*, 1801: 164-65, 203, 332; Lyngby 2001b: 69, 192; Rubin 1970 [1892]: 157

⁷ Smith 2003: 40.

⁸ Paulsen 1826: 16-17; Magnussen 1820; Baden 1820; *DLT*, No. 45, 1820; *SV*, 1, No. 18 & 20, 1821.

⁹ Tregder 1809: 29; Jf. Marklund 2005.

begivenheder, og hvor de oldnordiske forfædres mod blev italesat som en hellig arv, der besjælede det norske folk.¹ Det samme ses i Danmark, hvor skribenterne i et væk skrev om en ”Nedstammet kiækhed”, der ikke var tabt i fredens 80 år lange søvn, og som siden ”fierneste Old luede høit i Søkrigerens Bryst”.²

Samtidens handlinger blev ikke blot set i et historisk kalejdoskop, men forklaret med en iboende ånd, der kunne spores tilbage til ”forfædrene”. Retorikken blev nedtonet med krigens afslutning, men den genfindes i poesien frem til 1830, og ses bl.a. ved de norske studenters modtagelse af nationens tabte søn, Henrik Steffens, i 1824, hvor man lyrisk forbandt de gamle kæmpers kraft med det mod, der stadig boede i nordmænds bryst.³ Denne type udsagn afstedkom ofte kritik fra de mere rabiate kulturnationalister, der netop ikke mente nutiden levede op til fortiden. De moralske innovatorer beskrev i stedet deres nutidige landsmænd som en vantreven slægt, der var døset hen og var blødgjort af grådighed, og som kun kunne blive sande helte ved at genfinde den gamle ånd.⁴ Disse idéer, der her indgik i en national selvforståelse, kan imidlertid ikke anskues som særegne for 1800-tallet, da de allerede tydeligt var kommet til udtryk i det tidligt moderne samfund, men her var de blevet forbundet med idéer om Gud og Kongen som nutidige fædre.⁵ Med andre ord så synes overgangen mellem en etnisk, kongerigsk eller proto-national identitet og en national identitet på dette punkt mere at skulle findes i forhold til den magt, kongen og kristendommen tabte i perioden, end nødvendigvis en opvurdering i almindelighed af forfædrene.

Den tredje referenceramme blev skabt ved brugen af konkrete helte og historiske begivenheder, der ligesom udenlandske ikoner, som Wilhelm Tell og Jean d’Arc, blev set som inkarnationen af nationernes dyder. Heltene blev ikke dyrket for deres egen skyld, men for den tid og de idealer, som de symboliserede. Her var det mindre vigtigt, om personer og begivenhederne var virkelige,⁶ hvilket i en dansk sammenhæng kan ses i forhold til Holger Danske. Den gamle sagnhelt blev efter 1814 anvendt af Grundtvig og Ingemann til at inkarnere den danske folkeånd og symbolisere national forsvarsvilje, og det spillede ikke nogen rolle for de to kulturnationalister, at Molbech senere kunne påvise, at Holger hverken var dansk eller havde levet i virkeligheden, da de mente, Holger tilhørte nationen, ved at folket troede på sagnene og de værdier, som han stod for.⁷ Det samme kan siges om de hyppige referencer i begge lande til guderne Thor og Odin og sagnfigurer som Palnatoke, Regnar Lodbrog og Rolf Krake.

De fleste nationale helte var dog virkelige personer, der alt efter behov blev anvendt. Under krigen havde man brug for mod, og i den ånd udgav general Johann von Ewald et værk om krigens

¹ BS, 1808: 181.

² Bruun 1807b: 11; jf. Balle 1807b: 34-35.

³ Bjerregaard 1824.

⁴ Schmidt 1811: 194-97. Jf. Munch 1813: 30-31.

⁵ Marklund 2005.

⁶ Smith 2003: 41-42; Smith 1999 [1986]: 193-96, 200.

⁷ Adriansen 2003, 2: 414; Lundgreen-Nielsen 1992a: 128-29.

helte.¹ Formålet med brugen af historiens spejl var med tidens egne ord at styrke de svag, opflamme de tapre og begejstre de ædle med forfædrenes handlinger.² Det primære arsenal af historiske eksempler fandtes i Mallings *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* (1777), der stadig udgjorde referencerammen for danskere og nordmænd frem til 1830'erne.³ Værket var statspatriotisk, men når man ser på anvendelsen af bogen 1807-14, så tegner der sig et nationalt mønster. Nordmændene henviste næsten kun til norske helte, og selvom danskerne i et mindre omfang brugte norske referencer, så var deres historiske horisont primært dansk. Hertil kom en række ”fælles” helte, som begge nationer identificerede sig med; såsom Holberg, Tordenskjold og Cort Adler. Historien var dermed allerede delvist nationalpatriotisk før 1814 med undtagelse af latinskolenes statspatriotiske læsebøger, der i Norge vedblev med at henvise til dansk historie selv efter adskillelsen. Forklaringen var praktisk, da man i Norge endnu ikke havde tekster, der kunne erstatte de gamle.

De konkrete eksempler omhandlede næsten alle personer, der havde frelst eller ofret sig for fædrelandet, hvilket man åbenlyst proklamerede med henvisning til, at det gjaldt om at fremme dyd, ære, mod, kækhed og frihedsånd.⁴ Det norske heltegalleri, der strakte sig fra de gamle heltekonger op til Anna Colbiørnsen og Peder Hovland, forblev uændret 1807-30, men især Einar Thambeskjelver var populær. I Falsens biografi om Einar bliver han fremstillet som en revolutionshelt på linje med Brutus, Niels Ebbesen og Georg Washington, der havde forsvaret folket mod kongernes tyranni,⁵ hvilket i udgivelsesåret 1815 kunne ses som en advarsel mod svensk despoti. Derudover kan det tolkes som et udtryk for, at keredoktrinens principper om politisk magt baserede sig på folket – ikke kongen – og at loyaliteten til nationen var hævet over alle andre typer af loyalitet.

Det danske panteon spændte fra vikingekongerne til søheltene Niels Juel og Peder Skram, hvilket ikke blot ses i lyrikken, men ligesom i Norge også blev udtrykt i navngivningen af kaperskibene og kanonbådene.⁶ Vikinger og admiraler blev suppleret af Niels Ebbesen, der konsekvent blev fremstillet som fædrelandets befrier og en dansk Wilhelm Tell, der havde vakt nationens kraft og banede vejen for genrejsningen af Danmark.⁷ Den historiske rollemodel var ikke begrænset til individer. I Danmark brugte man under den britiske belejring i 1807 det svenske fortilfælde i 1658-59, hvor datidens københavnere havde reddet Danmark,⁸ mens Frederikshalds borgere, der i 1716 havde brændt deres egen by af i forsvaret mod Sverige, og bønder i Gudbrandsdalen, der i 1612 nedslagede 300 skotske lejesoldater, udgjorde eksempler for nordmændene på nationalpatriotiske handlinger.

¹ Ewald 1809:

² Sander 1807: 2. Jf. Hjort 1810a: vii; Munthe 1811: 18.

³ Hjort 1810a: vii; jf. Jessen 1807: 2; Drewsen 1922 [1837]: 61; With 1819: III-IV.

⁴ *BS*, 14.7.1810: 87-88.

⁵ Falsen 1815a: 24, 31, 55.

⁶ Glenthøj 2007f: 89; Larsen 1972.

⁷ Adriansen, 2, 2003: 486. Frandsen 2008: 11-12; Blicher 1823; Jørgensen 1822: 12.

⁸ Stocholm 1807: 25, 57; Jf. Glenthøj 2007f: 86-87; Glenthøj & Rahbek 2007c: 29.

Inspireret af kirkekalenderen og det revolutionære Frankrig foreslog Laurits Engelstoft allerede i 1808 at skabe en fædrelandsk kalender, hvor hver dag blev knyttet til en af nationens store sønner.¹ Dette litterære panteon over fædrelandets helte blev først forsøgt rejst i *Clio* (1813) og siden i *Historisk Calender* (1814-17), men i begge tilfælde ses et klart nordisk/statspatriotisk element ved, at både danskere og nordmænd blev optaget, men da projektet blev genoptaget af *Dagen* i 1824, blev navnene opdelt i ”Fædrelandske” og ”Fremmede”. I samme stil havde St. St. Blicher året før fået de førende danske digtere til at rejse poetiske ”Bautastene” over fortidens helte, så ”Danske Drengene” kunne se deres ”Fædres Daad” og gennem deres handlinger opnå den samme udødelighed.² Disse initiativer vidner om en kultagtig tilbedelse af nationens helte, der inkarnerede dets værdier.

Efter adskillelsen skete der et skifte i Danmark, hvor det historiske fokus primært blev rettet på Valdemartidens store mænd i almindelighed og Absalon i særdeleshed. Bskeden var den enkle, at man skulle lade sig besjæle af deres danske ånd, vise at hvad Danmark havde været kunne det blive igen og genrejse fædrelandet fra aksen. Litterært er dette projekt blevet forbundet med Ingemann og Grundtvig (jf. kapitel 16), men de var langt fra ene om at bruge parallellen. Det historiske fokus gled efterhånden fra den nordiske oldtid til den danske middelalder (jf. nedenfor), hvilket allerede ses i annoncering af Jens Kragh Høsts foredrag om Valdemarstiden den 13. februar 1814, der henviste til, at perioden havde været en tid, hvor riget steg fra elendighedens afgrund til herlighedens spids.³ Interessen for Absalon affødte også i 1826 den første biografi om ham, der blev hyldet i pressen, der eksplicit fremhævede dets passende tema: ”Danmarks Heltetid”.⁴ Med andre ord så finder man en udvikling fra en nordisk fortid med danske og norske helte til et mere rent dansk fokus – hvilket dog ikke betød, at den nordiske identitet gik tabt.

Historie som disciplin

Når man skal vurdere forbindelsen mellem opfattelse af historie, national identitet og kulturel nationalisme, må man se på periodens historiografi, hvor de afgørende spørgsmål må være: hvordan blev historien anskuet? Blev studiet af fortiden forbundet med staten/kongerne eller nationen? Hvem blev historien skrevet for (jf. Hrochs faser)? Og hvilke normative idealer finder man?

Det officielle historiske narrative i den dansk-norske stat var ikke overraskende statspatriotisk, og i det danske tilfælde kan det ses i hele perioden.⁵ Dette faktum bør ikke overskygge, at der ved siden af dette fandtes et nationalt narrativ. I Norge kan dette spores allerede før 1814, men i det omfang de kulturnationale tendenser udartede til åben politisk kritik, blev de hårdt undertrykt.⁶ Efter adskillelsen blomstrede den nationale historiografi imidlertid uhindret i Norge. I Danmark betød Fre-

¹ Engelstoft 1808: 250ff.

² Blicher 1823: 3, 5.

³ *Dannora*, 1813-1814: 69.

⁴ Estrup 1826: forord; *DLT*, No. 22, 1828: 338; *NTHLK*, 1827, 1: 151.

⁵ Jf. Feldbæk 1991c.

⁶ Nyerup 1799; Daae 1861: 90-93; Christian VIII, II, 1965: 186, 192; Feldbæk 1994.

den i Kiel ligeledes et historiografisk skred fra fokus på staten til ét på nationen.¹ De nationalpatriotiske tendenser kan også i Danmark spores før år 1800,² og allerede under krigen efterlyste flere danskere en virkelig ”National-Historie”.³ Molbech skrev i 1813, at krigen have givet videnskaberne ny kraft, hvilket især gjaldt studiet af den nordiske oldtid, hvilket kunne bane vejen for en ny epoke i Danmarks ”*Nationalhistorie*”,⁴ mens grev Holstein symptomatisk for udviklingen efter adskillelsen i 1829 udlovede en præmie for en Danmarkshistorie, der kun berørte Norge og hertugdømmerne i det omfang, det var nødvendigt.⁵

Men hvad kendetegnede historiebrugen? Man genfinder den klassiske *Magister Vitae*-tradition, men den blev suppleret med idéen om historien som kernen i en humanistisk dannelse, erkendelse og indsigt⁶ og som et middel til at forbinde nationen og gøre individet selvbevidst. Steffens havde allerede i 1802 introduceret forestillingen om nationen som en levende organisme, der knyttede individer sammen, hvilket ikke alene knytter an til nøgletemaer som kontinuitet, autenticitet og enhed, men også adskiller sig fra en førmoderne tankegang. Forestillingen prægede i stigende grad dansk-norske historiefilosofi og dannede grundlaget for en kulturnationalisme, der forsøgte at skabe orden i det kaos, som Den Franske Revolution og Napoleon havde skabt.⁷ Navnlig i Danmark så man en kildekritisk udvikling, der i romantikkens ånd jagede en bagvedliggende sandhed og autenticitet.⁸

De traditionelle autoriteter var rystet, hvilket fik historikerne til at forankre samfundet i nationen.⁹ Historien var hermed ikke længere kongens, statens eller den lærde republiks historie, men ”Folkets Historie”.¹⁰ Idéen om historien som et afgørende redskab til at skabe indsigt i nationens ånd blev udbredt, og i tråd med den kulturnationale og historiografiske udvikling i Europa jagede man en autentisk dansk ånd i studier af oldtidens og middelalderens kultur-, ånd og folkeliv,¹¹ hvilket i sig selv underminerede statspatriotismen ideologisk. Efter sin omvendelse til danskhed hævdede Grundtvig, at intet folk i historien havde en større plads i åndernes rige end danskerne, og derfor ønskede han at rejse et åndeligt Dannevirke, der skulle vække nationen til bevidsthed og forsvare den mod fremmed indflydelse.¹² Videnskabsmændene forkastede generelt Grundtvigs sammenblanding af religion og nationalitet, men idéen om udvalgte folk var han ikke alene med i samtiden.¹³

¹ Horstbøll 1992: 118; Jørgensen 1903: 148ff.

² Horstbøll 1992: 168-69.

³ *NSK* 1808: 1070-71.

⁴ *NSK* 1813: 261.

⁵ Holstein 1829: 7-8.

⁶ Mordhorst 2002: 3-5.

⁷ Mordhorst 2002: 141-43, 192, 196, 203-5; Molbech 1815a: 47; Molbech 1819; Horstbøll 1992: 117-18; Vammen 2005: 55.

⁸ Vammen 2005: 52-54; Jf. Molbech 1821a: IV-V; Molbech 1828.

⁹ Vammen 2005: 52.

¹⁰ Paulsen 1826: 17; Molbech 1821a: IV; Molbech 1828; Holstein 1829: 1-4; Paulsen 1826: 4.

¹¹ Schanz 2002: 153; Berger 2007a: 5-9; Berger 2007b: 30; Nyerup 1807: 114-15; Nyerup 1817; *NSK*, 1813: 259; *DLT*, No. 1, 1814: 10; Molbech 1819: 12; Molbech 1828; *Danne-Virke*, 1, 1816: 21; *MFL* 1830, 4: 502; Horstbøll 1992: 182; Adriansen 2003, 2: 107.

¹² *Danne-Virke*, 1, 1816: 17, 22.

¹³ Mordhorst 2002: 192, 196, 203-5.

Den norske ”genfødsel” i 1814 skabte ligeledes en søgen efter nationens ”sande” identitet i fortiden,¹ hvor man ønskede at generobre den nationale historie, der var undertrykt og misfortolket i et statspatriotisk narrativ. Målet for norsk historie blev at skabe nationalfølelse, og derfor burde den skrives af nordmænd for nordmænd.² De centrale figurer i det norske historikermiljø var Gregers Fougner Lundh og Jens Chr. Berg, der bekæmpede fremmed indblanding i norsk historie i almindelighed og dansk i særdeleshed. I den nationale genrejsning brugte klassicister, som Georg Sverdrup, gerne antikke forbilleder, men selv hos ham blev disse idealer krydret med et stæk af kulturnationalisme.³ Historien blev set som en enhed, hvor kulturhistorien, kunsthistorien og videnskabshistorien lige så vel som den politiske historie afspejlede menneskeheden og folkets ånd.⁴

Ligesom i Danmark ledte de norske lærde efter inspiration i en guldalder før Kalmarunionen.⁵ Ud fra temaerne autenticitet og kontinuitet forbandt Falsen og andre direkte fortiden og nutiden ved at hævde, at den forfatning, som havde gjort forfædrene lykkelige i middelalderen var lig den, der var blevet genfødt i 1814, og som ville kunne ”hæve Nationen til fordums ære og Anseelse!”⁶ Historien blev både af historikerne og i offentligheden konsekvent brugt til at hævde Norges eksistens som en nation og stat på linje med alle andre, hvilket understreger det faktum, at norsk nationalisme før 1830 ikke blot var politisk, men også kulturel.⁷

National identitet kræver identifikation med nationen hos dens medlemmer, hvilket afføder spørgsmålet om, hvor udbredt den historiske interesse var hos det dansk-norske borgerskab, og i hvilket omfang de ønskede den nationale historie blev videreformidlet til ”folket” (Hrochs fase B)? I begge riger blomstrede interessen for historiefaget i perioden. I Danmark ses det i oprettelsen af historiske selskaber og i en voldsom stigning i antallet af historiske publikationer og kildeudgivelser, hvori man kunne ”finde” den nationale identitet.⁸ Grundtvig ønskede at bruge den nationale udvikling til at skabe en ”Vidskab”, der forenede studiet af mytologi, myter og historie og fjernede skellet mellem den lærde republik og folket.⁹ Denne udvikling i retning af Hrochs fase B genfindes hos andre i en mindre rabiata form, da Molbech allerede i 1812 foreslog, at yngre videnskabsmænd skulle forene sig om at ”skrive for *Folket*”.¹⁰ Denne formidlingsopgave forsøgte han bl.a. selv at realisere ved udgivelsen af *Den Danske Riimkrønike* (1825). Ligesom Grundtvig mente Molbech, at denne ”Folkebog”, der var den ældste Danmarkshistorie på dansk, var perfekt til at få menigmand i tale og

¹ Hyvik 2003: 212.

² Andresen 2005: 107-8, 150-51.

³ Andresen 1994: 85, 100.

⁴ Lassen 1823: 9-10.

⁵ Falsen 1821a, 1823-24; Berg 1860 [1823]; Berg, Keyser, Lundh & Munthe 1833: fortale; Wergeland 1834-37: 96; Svendsen 1998: 249.

⁶ Falsen 1823: IX-X.

⁷ Jf. Storsveen 1998: 243-44.

⁸ Jf. Rahbek 1821: forord; Horstbøll 1992: 106, 110; Jørgensen 1903: 162ff; Jørgensen 1961: 71-73; Holm 2001: 91; *Nordisk Tidsskrift for Historie* 1827, 1: 154; *NSK*, 1813: 561.

⁹ Jf. Schjørring 2008: 344; Holm 2001: 93-94.

¹⁰ Molbech 1956: 47.

vække ånden hos ham.¹ De samme tendenser i retning af fase B ses i det oldskriftsselskab, der blev oprettet i 1814,² samt i Det kgl. Nordiske Oldskriftsselskab fra 1825.³

Det førstnævnte selskab var involveret i periodens mest storstilede forsøg på at formidle nationernes fortid til folket. Det var blevet dannet på ruinerne af den danske afdeling af Selskabet for Norges Vel, og det overtog fra det tidligere moderselskabs projekter at oversætte Snorres kongesagaer. Hvervet var allerede tildelt Grundtvig, der senere selv betegnede sit arbejde som en ”Folke-Udgave af Norges gamle Historie”.⁴ Selve idéen om, at historien skulle være tilgængelig for almuens, lå allerede i den oprindelige opgave fra selskabet.⁵ Grundtvigs ”dankhedsåbenbaring” efter adskillelsen fik ham til at koble oversættelsen af Snorre sammen med en nyoversættelse af Saxo, da han ikke længere ønskede at bruge sine kræfter alene på Norge, når Danmark havde brug for dem.⁶ Grundtvig var ikke alene i sin higen efter en genudgivelse af Saxo, da allerede flere under krigen havde efterlyst dette.⁷ Den måde, som de to værker blev forbundet på, viser på en gang en national udvikling samt den stadige styrke af de dansk-norske bånd, da det var Grundtvigs erklærede mål med bøgerne at minde de to folk om deres åndelige ægteskab.⁸ Med andre ord så finder man lighedspunkter mellem en national retorik og den retorik, der var forbundet med det dansk-norske fællesskab. Grundtvig så de to ”Folkebøger” som de to folks ”Helligdom”, der skulle bruges til at vække de to nationers bevidsthed ved at vise dem, at de var udødelige enheder, der igen kunne, blive hvad de engang havde været.⁹

Projektet fik navnlig i Norge stor støtte, hvor nogle forventede, at oldtidens kraft i Snorres værk var det eneste, der kunne vække nordmændene fra deres døs.¹⁰ Skuffelsen var derfor tilsvarende stor, da man opdagede, at danskerens oversættelse byggede på nutidens bondesprog. I tråd med romantikken og i forlængelse af nøgletemaet autenticitet troede Grundtvig, at bøndernes sprog og skikke lå tættere på forfædrenes. Denne antagelse ville nogle nordmænd måske give ham ret i, men problemet var, at udgangspunktet for oversættelsen ikke var det norske folkesprog, men det sjællandske bondesprog, hvilket vakte vrede i Norge. Grundtvigs ”lave *Ølhuus-Stiil*” i hans Saxo-oversættelse var heller ikke populær i det danske borgerskab.¹¹ Nordmændene anfægtede aldrig værdien af Snorres værk. *Den Norske Nationalven* forslø, at det skulle læses i skolerne og bruges til at vække almuens fædrelandskærlighed (Hrochs fase B), men man ønskede en anden oversættelse.¹²

¹ Molbech 1825: V-VII; Holm 2001: 91-92.

² Pram, Treschow & Grundtvig 1814: 2-3.

³ *MFL* 1830, 4: 503.

⁴ Sturlurson 1818, s. LI-LII.

⁵ Sibbern 1866: 16.

⁶ Saxo 1818: XXX-XXXI.

⁷ Baden 1809a; *KLE*, No. 47, 1809: 747; *NSK*, 7.8.1813: 992-93.

⁸ Grundtvig 1815c: XXV.

⁹ Grundtvig 1815c: XV; Grundtvig 1924, I: 394-95; Saxo 1818: XXXIX.

¹⁰ *DNT*, 1819: 218.

¹¹ *DLT*, No. 19-20, 1820: 314.

¹² *DNNV*, No. 3-4, 1821: 10-11.

Dette ønske efterkom Lundh og Munch, da de i 1832 begyndte arbejdet herpå med henvisning til, at værkets vigtighed for nordmanden kun blev overgået af Biblens og salmebogens.¹

Grundtvigs oversættelse af Saxo blev aldrig en folkebog i Danmark,² mens udbredelsen af oversættelsen af Snorre i Norge er ukendt, men her eksisterede allerede i 1700-tallet en forestilling hos borgerskabet om, at odelsbonden var historisk velbevandret,³ og tanken om at skrive historie for menigmand genfindes allerede i Hagerups biografi af Hagen Adelsteens-Fostre (1811).⁴ Den politiske betydning, som bønderne (potentielt) fik i 1814, gjorde, at man ofte i offentligheden fremførte nødvendigheden af en historisk, national og politisk uddannelse af almuen.

Ligesom i Danmark var der i Norge en stigende historisk interesse, der gav sig udslag i udgivelse af historiske værker og kilder. Selskabet for Norges Vel stod bl.a. bag udgivelsen af afhandlinger om den norske nationalkarakter og historie,⁵ og en nationalhistorisk interesse sås tydeligt ved det norske universitets første forelæsninger i 1813.⁶ Efter 1814 kastede man sig ligesom resten af Europa over omfattende kildeudgivelser,⁷ der blev trykt i *Saga* (1816-19), *Norges gamle Love* og *Diplomatium Norvegicum*⁸ og fra 1831 *Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie*. Selvom kilderne blev tolket nationalt, så var de ofte nordiske af karakter, hvilket resulterede i drabelige sammenstød mellem de tre landes historikere over arkivalier.⁹

Museer og mindesmærker

Det 18. og 19. århundredes dyrkelse af fortiden blev konkretiseret ved oprettelsen af gallerier, museer og akademier over hele Europa. I Danmark eksisterede der kongelige og private samlinger,¹⁰ og i Norge var der i 1760'erne gjort et seriøst forsøg på at oprette en oldsagssamling,¹¹ men det var først i begyndelsen af 1800-tallet, at man under indflydelse af udlandet så reelle dansk-norske arkæologiske og museale initiativer.

Idéen om et nationalmuseum blev lanceret i 1805 af Rasmus Nyerup, og den tog den danske offentlighed med storm, der straks begyndte at sende oldsager ind til ham.¹² Det fik i maj 1807 teologen Frederik Münter til at bede Danske Kancelli om at oprette en Kommissionen til Oldsagers Bevarelse, der gjorde fredning og forvaltning af arven for oldtiden til en statslig opgave. Det nationalmuseum, som kommissionen skulle forberede, satte bombardementet, krigen og statsbankerotten en foreløbig stopper for, og det kunne derfor først slå dørene op i 1819. Det betød ikke, at der havde

¹ Pettersen 2007: 53.

² Lundgreen-Nielsen 1992a: 117.

³ Holm-Olsen 1981: 40.

⁴ Hagerup 1811.

⁵ *BS*, 24.4.1810: 24; Hasund 1941: 40-41.

⁶ *USA*, 1813: 318-20.

⁷ Jf. Iggers 1994: 136.

⁸ Lundh 1828; Petersen, Weisser, Cappelen & Halvorsen 1882: 126-28; Pettersen 2007: 51.

⁹ Andresen: 2005: 149-150.

¹⁰ Jf. Bencard 2000; Jensen 1992c: 27.

¹¹ Shetelig 1944: 23.

¹² Nyerup 1806.

været 12 år med stilstand. Kort før bombardement blev der udsendt et spørgeskema til meddelere i begge riger,¹ der blev brugt til Danske Kancellis fredningsliste over oldtidsminder.² Dette arbejde indvarslede ifølge *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (1809) en ny epoke i ”vor Nationalhistorie”, da kommissionens arbejde sammen med folkets imødekommenhed over for idéen om oprettelsen af et Nationalmuseum blev tolket som et tegn på, at fædrenes nationalkraft og ånd var ved at vågne i det danske folk.³ De bevingede ord var ikke grebet ud af den blå luft. Kommissionen selv betegnede hele sagen som et ”Nationalanliggende”,⁴ mens navnlig de danske præster indsendte indberetninger og oldsager i et langt større omfang, end det var blevet dem pålagt.⁵

Interessen gjaldt ikke kun hvad man kunne udstille på et museum, men lige så meget de mindesmærker, der udgjorde ”Nationens Eiendom” og udtrykte forfædrenes ånd.⁶ Især gravhøje blev en del af et nationallandskab og gjort til kultsteder for dyrkelsen af fædrelandskærligheden, da de varige nationale symboler knyttede folket til fædrelandet og forfædrene. Mindesmærkerne blev et emne for den historiske topografi, som indberetningerne i 1807 var et eksempel på, og som Vedel Simonsen i 1820’erne ønskede at bruge til at skabe en ”fuldstændig Nationalhistorie”.⁷ Steder som Jelling og Dannevirke blev nationale symboler, der bevidnede danskhedens ælde i den voksende nationale bevidsthed, og allerede i 1820 blev Jelling som et nationalt mindesmærke udgravet og restaureret,⁸ mens Dannevirke blev anvendt som en metafor for et nationalt værn mod det fremmede.⁹

Udviklingen var ikke indskrænket til Danmark, da kommissionens arbejde gjaldt begge riger – men ikke hertugdømmerne.¹⁰ I Christiania vakte projektet stor interesse, og en gruppe engagerede mænd med biskop Bech i spidsen begyndte i 1808 at foretage udgravninger i ruinerne af Skt. Halvards Kirke, men da Danske Kancelli efterfølgende beordrede fundene til hovedstaden, blev entusiasme afløst af bitterhed. Nordmændene ønskede, at deres oldsager blev i Norge, og ikke at de blev sendt til et ”fremmed Lands Museer”.¹¹ Det er på den baggrund, at man skal se de norske arkæologiske tiltag, som blev sat i system af Selskabet for Norges Vel. Biskop Bech i Christiania tog kort tid efter selskabets oprettelse initiativ til en indsamling af oldsager blandt landets patrioter, der skulle danne grundlaget for et antikvarisk museum, hvor Norges mindesmærker ville blive reddet fra forglemmelse og undergang og vidne om oldtidens ånd og kultur.¹²

Til denne nationalsag oprettede man en kommission, der igennem selskabets distriktsselskaber forsøgte at samle lokale fund, der på museet kunne få en fortjent plads i ”denne Nationens Hellig-

¹ I Danmark er disse udgivet (Adamsen & Jensen 1995-2003), mens meddelelserne fra Norge ikke synes behandlet.

² Jensen 1992c: 17-36; Tandrup & Ebbesen 1979: 35.

³ *NSK*, 16.12.1809: 308-9.

⁴ *Antiqvariske Annaler* 1812, 1: V-VI.

⁵ *Dagen*, No. 38, 1821.

⁶ *NSK*, 24.3 1810: 752-53.

⁷ Simonsen 1829: 5; Jf. Bruun m.fl. 1806.

⁸ Magnusen 1823: 4, 36-37.

⁹ Adriansen 2003, 2: 124-25, 138-139.

¹⁰ Jf. *Antiqvariske Annaler*, 1812; *DLT*, No. 38, 1812: 593.

¹¹ *TAE*, No.93. 1811: 2.

¹² *BS*, 21.2.1812: 25; Shetelig 1944: 24.

dom". Kommissionen forsøgte desuden at forene de allerede eksisterende norske antikvariske samlinger. Flere af disse befandt sig i Danmark, hvilket blev set som en krænkelse af forfædrenes minder og skabte ønsket om et forbud mod udførelsen af oldsager.¹ Samlingerne fik i første omgang til huse i Christiania Katedralskole, men Selskabet for Norges Vel fandt det i 1817 naturligt at overgive dem til universitet som en del af en nationalsamling. Tilbuddet blev modtaget, men interessen må have været begrænset, da genstandene først blev ordnet og givet et rum på universitet i 1828.² På dette tidspunkt var det ikke længere det eneste af sin slags i Norge, da man i Bergen åbnede sit eget museum i 1826,³ hvor oldtidens mindesmærker ligesom i Danmark blev kædet sammen med bedrifterne i sagaerne, hvilket gav dem en "historisk Identitet".⁴

Kapitel 16: Den nationale kultur

Dansk litteratur

Kernedoktrinen krav om størst mulig national autonomi og selvudfoldelse genfindes sammen med nøgletemaerne autenticitet, enhed og kontinuitet tydeligt i 1800-tallets forestillinger om litteratur. Udviklingen må ses i forlængelse af romantikken og en kulturnationalistisk tankegang, hvor litteraturen sammen med andre kunstarter blev set som udtryk for nationens ånd.⁵ Dette gjorde det både nødvendigt for en nation at have sin egen litteratur og at denne udtrykte nationens *egen* karakter. For at afklare om disse tanker genfindes i Danmark og Norge vil afsnittet analysere det overordnede syn på litteratur i de to lande samt konkrete eksempler fra dem. Den særlige dansk-norske kontekst gør, at undersøgelsen også vil beskæftige sig med forbindelsen mellem de to landes litteratur og offentlighed.

Når det gælder Danmark og tilblivelsen af en national litteraturhistorie, så er perioden 1807-30 blevet betegnet som en formativ periode.⁶ Faget fik ikke officiel støtte fra statsmagten, men den klare inspiration fra Herder, Fichte og Schlegel vidner om et gehør i det litterære borgerskab, hvor litteraturbegrebet undergik en forandring fra som i 1700-tallet at være forbundet med æstetik til at blive koblet til sprog, nation og ånd. Allerede hos Nyerup, Rahbek og Abrabramson ses tendensen, men skridtet mod en romantisk kulturnationalisme blev først taget fuldt ud af Molbech, der i sine skrifter fra 1811-15 som den første brugte begrebet nationallitteratur i Danmark, der blev set som et udtryk af nationens selvstændige ånd.⁷

¹ BS, 15.12.1810: 141-44; BS, 12.7.1811: 128, 131; BS, 11.10.1811: 225-28; BS, 27.3.1812: 104; Øverland 1909: 242-50; Hasund 1941: 55-56; Christian VIII 1965, 2: 198-99.

² Shetelig 1944: 25.

³ Shetelig 1944: 27-29.

⁴ Blom 1830: 57-58.

⁵ Jf. Nipperdey 1983: 2.

⁶ Conrad 1991a: 393ff; Conrad 1996: 109ff.

⁷ Jf. Molbech 1811a; 1813a; 1815.

De samme tanker findes i Grundtvigs *Danne-Virke* (1816-19)¹ og i Jens Møllers litteraturhistoriske bidrag til *Historisk Calender* (1814-17), der begge vidner om påvirkning fra Herder, Fichte og Schlegel. Både Molbech og Møller havde fra 1820 en ambition om at skrive et værk om dansk nationallitteratur. Selvom ingen af projekterne blev realiseret, så viser det tilbagevendende krav i offentligheden om en sådan udgivelse om en national udvikling.² Pointen understreges ved, at hverken Molbech, Møller eller offentligheden ønskede et æstetisk værk, men efterspurgte ”politisk arkæologi”, der skabte udsigt over ”Nationalaanden”, som den havde ytret sig i dansk litteratur.³ Hertil kom, at nationallitteraturen fra 1820’erne og frem fik en ny status med Molbechs forelæsninger over den og Ingemanns og Heibergs nationale undervisning i dansk litteraturhistorie ved henholdsvis Sorø Akademi og Militærhøjskolen.⁴

Folket var for Ingemann – som hos Herder – historiens egentlige subjekt, og derfor gjaldt det om at gribe nationens liv gennem studiet af dets åndelige produkter – herunder litteraturen, der stod som skriftlige mindesmærker. Litteraturhistorie skulle ikke vise individers præstationer, men nationens ånd, som på et givet tidspunkt var blevet udtrykt gennem en forfatter, hvilket gjorde folkepoesien særlig interessant, da den blev set som et kollektivt, nationalt produkt. Ingemann mente, at litteraturhistorien ligesom den politiske historie burde bruges til at minde nationen om den nationale sjæl, som var kommet til udtryk i fortidens guldalder. Herigennem mente han, at nationen kunne komme til national selvbevidsthed, hvilket var en forudsætning for dens videre vækst og fremtidige eksistens.⁵

På trods af, at det danske åndslivs inspirationskilde var tysk, så afviste man opfattelsen af danskerne som en del af et germansk kulturfællesskab, da forestillingen kunne underminere idéen om den danske nation som en selvstændig kultur med sin egen ånd. Dette blev tydeligt udtrykt i den bryske afvisning af Henrik Steffens tanker i 1819 af en nærmere forbindelse af dansk og tysk litteratur, da man frygtede ”Sprogets og Nationalitetens Opoffelse”.⁶ Konflikten synes langsomt at eskalere frem mod sit retoriske højdepunkt med Lehmanns afvisning af de tyske ”admiralstatsplaner” i 1842.

Selve den danske litteratur skrevet 1807-30 var påvirket af forestillinger om nation, sprog og historie.⁷ Romantikken blev lanceret i 1802 og havde slået afgørende igennem i 1810’erne,⁸ hvor selv den gamle kosmopolit Baggesen uden held forsøgte at dyrke modersmålet.⁹ Udviklingen må ses i forlængelse af den ”nordiskantikvariske Stemning”, der ifølge Rask beherskede Københavns videnskabsmænd,¹⁰ hvorfra den spredte sig til poesiens domæne, hvor antikken blev slået af pinden.¹ De

¹ *Danne-Virke*, 1816: 17ff; Jf. Conrad 1996: 109-10.

² Conrad 1996: 120-21; Conrad 1991a: 398

³ *Historisk Calender*, 1814: 17; Møller 1830: V-VI. Jf. Molbech 1822.

⁴ Conrad 1991a: 401-3.

⁵ Conrad 1991a: 129-34, 139.

⁶ *NSK*. 6.3.1819: 293-94.

⁷ Auken m.fl. 2008: 56.

⁸ Auken m.fl. 2008: 142.

⁹ Jf. *Dafana*, januar 1816: 2ff; . *Dafana*, august 1816: 131.

¹⁰ Rask 1941, I: 4.

fædrelandske emners litterære succes ses ikke alene i den ikoniske status, Oehlenschläger opnåede, men også i den generelle prestige som den nordiske mytologi nød kunstnerisk,² men man finder også et klart skel mellem de mænd, der var præget af begivenhederne i 1801, og de lidt yngre kunstnere, der i større grad var formet af bombardement og nederlaget i 1814.

Oehlenschläger brugte de nordiske myter som et poetisk skatkammer, der systematisk blev tømt i hans litterære produktion. Inspireret af Herder søgte han tilbage til nationens barndom for igennem folkepoesien, krøniker og sagaer at give poesien ny kraft. Sagtiden udgjorde for Oehlenschläger en tabt guldalder, hvor mennesket upåvirket af civilisationen havde været tættere på guderne, og det var denne urkraft, han som romantiker ønskede at vække til live for folket.³ Her brugte han konsekvent den nordiske mytologi, mens han forkastede den antikke, da den var bedre egnet til at vække nationens følelser for fædrelandets historie og natur. Oehlenschlägers fædrelandske projekt var fælles dansk-norsk/nordisk og ikke dansk nationalt projekt, hvilket bl.a. ses i hans fædrelandske emnevalg også var norsk.⁴ Efter adskillelsen brugte digterkongen ligesom andre skønånder sagnene til at tegne en svunden guldalder, der kunne tjene som trøst og styrke for den mishandlede danske selvforståelse med fortællinger om storhed og genrejsning, men modsat tendensen i Norge så kobbede de danske poeter stadig kongetroskab med den nationale identitet.⁵

Grundtvig og den yngre generation udviklede modsat Oehlenschläger efter adskillelsen deres nordiskhed til danskhed. Åndslivet var i tråd med store dele af Europa, men i modsætning til Norge, præget af den konservative Biedermeierkultur, hvor kunst overskyggede politik, hvilket ses i Grundtvigs, Blichers og Ingemanns værker, hvor kongetroskab blev kombineret med kulturnationalisme. Ligesom for mænd som Blicher, Molbech og Hauch⁶ så var det Københavns Bombardement, der vakte Ingemann for tanken om ”Opoffelse for Fædrelands- og Nationalitets-Ideen”,⁷ men det var ”Norges Løsrivelse fra Danmark” og det dybe ”Saar i Nationalfølelsen”, der rev ham ud fantasiens verden.⁸ Modsat Oehlenschläger og Baggesen, der havde forsøgt sig i tysk litteratur, så mente Ingemann, at en forfatter skyldte sit fædrelands litteratur alt. Han forlangte med egne ord ”intet større Publicium end det danske”.⁹ Loyaliteten over for nationen var hermed, i overensstemmelse med keredoktrinen, hævet over alle andre loyaliteter, hvilket afspejler den generelle nationale udvikling.

Den historiske digters opgave var ifølge Ingemann at ophjælpe ”Nationalitet og Folkeliv”, og mens Oehlenschläger efter hans opfattelse havde vakt folkets ”Kæmpebarndom” til live, så var middelalderen stadig en glemt epoke, som han selv med Guds hjælp ønskede at fremkalde.¹⁰ Parallellen

¹ *KLE*, No. 21, 1808: 321-22.

² Jf. Møller 1812; Magnusen 1816.

³ Auken m.fl. 2008: 108-10.

⁴ Auken m.fl. 2008: 126-27.

⁵ Christiansen 2005a: 129; Adriansen 2003, 2: 115-16, 120-21.

⁶ Jf. Kofoed 1996: 26, 29, 32, 38; Kofoed 2007: 124; Frandsen 1996: 112-13; Begtrup 1917: 238ff. Jf. Blicher 1823.

⁷ Ingemann 1998: 280.

⁸ Ingemann 1998: 288.

⁹ Ingemann 1879: 130.

¹⁰ Ingemann 1879: 224-26.

til Scott er ofte fremhævet, men selv så Ingemann Oehlenschläger som sit danske forbillede, Schiller, Shakespeare og Macpherson var hans udenlandske og folkepoesi, sagnverden og eventyr store inspirationskilder.¹

Molbech kritiserede bl.a. Ingemann for at skrive kongehistorie i stedet for som Scott at gøre folket til hovedpersonen.² Med andre ord så efterlyste han det nationale nøgletema: enhed. Molbechs anmeldelse forekommer streng, og den afveg med sikkerhed fra forfatterens intentioner, da Ingemann netop i romanerne fremhævede mændene fra folkets forskellige stænder, der tjener fædrelandet og kongemagten (og ikke kongen som person) og repræsenterer den folkeånd, som Ingemann ønskede at vække. Dette er en ånd, der i stil med Chateaubriands og Scotts forfatterskaber i kølvandet på årtiers europæiske kaos og blodbad, bygger på legitimitet og ønsket om at genskabe en treenighed mellem Gud, konge og folk.³ Genrejsningen af Danmark i Ingemanns fortællinger sker netop ikke blot ved kongernes gerninger, men ved hele folkets samlede indsats.⁴ Ingemanns kulturnationalisme fremgår af prologen til det episke digt *Valdemar den Store og hans Mænd* (1824), hvor han prøver at fremmane folkeånden for at genrejse Danmark med ordene:

Hvad Danmark var, kan det atter blive: / Endnu er fædrenes Aand i Live / Men naar den slummer i kraftløs Stund / Og glemmer Livet i døsig Blund, / Da rejs dig atter fra Altergraven / Du høie Axel med Bispestaven! / Advar os fra Udslettelsens Dom, / Og vis os hvorfra vor Frelse kom!⁵

Det store digt fra 1824 blev fulgt af romanerne *Valdemar Seier* (1826), *Erik Menveds Barndom* (1828), *Kong Erik og de Fredløse* (1833) og *Prinds Otto af Danmark* (1835) og afrundet lykkeligt med Nordens forening i digtet *Dronning Margrete* (1836). Idéen til den litterære fremstilling af Danmarkshistorien var kommet fra Grundtvig i erkendelsen af, at hans Saxo-oversættelse aldrig var blevet den folkebog, som han ønskede.⁶ Hvor Grundtvig i første omgang fejlede, lykkedes Ingemann, da romanerne blev folkebøger. Bønderne, der med skolereformen i 1814 i stigende grad kunne læse, tog bøgerne til sig og igennem folkehøjskolerne og folkebiblioteker var de med til at forkynde ”danskheden” til menigmand; herunder et historisk fjendebillede af tyskerne.⁷ Med andre ord så udtrykker intentionen bag bøgerne Hrochs fase B, mens deres virkningshistorie gennem 1800-tallet var medvirkende til skabelsen af Hrochs fase C.

¹ Ingemann 1998: 284-85.

² *NTHLK*, 2, 1828: 264ff.

³ Lundgreen-Nielsen 1992a: 122; Kofoed 1996: 34, 39, 98-99.

⁴ Lundgreen-Nielsen 1992a: 122-23; Kofoed 1996: 221.

⁵ Ingemann 1904 [1824]: 253.

⁶ Kofoed 1996: 179-80.

⁷ Jf. Rerup 1991a: 342ff; Cour 1913: 140-41; Kofoed 1996: 223.

Norsk litteratur

Det nationale nøgletema autonomi, der i andre sammenhænge tydeligt blev udtrykt i Norge, havde dårlige vilkår på det litterære område. Det skyldes, at forudsætningerne for at udvikle en nationallitteratur var fundamentalt anderledes, da norsk litteratur før 1814 ikke alene af danskerne, men også af de fleste nordmænd, blev set som en kategori i danske litteratur. Det skal ses i lyset af foreningen, der betød Norge først sent fik selvstændige kulturinstitutioner (universitetet blev åbnet i 1813 og det første professionelle teater i 1827) og en separat norsk offentlighed. Den finkulturelle fattigdom var en medvirkende årsag til, at den norske nationalisme i udgangspunktet ofte er blevet anskuet som politisk.¹

Før krigsudbruddet udgjorde Danmark-Norge et integreret bogmarked. Danske aviser og tidsskrifter havde mange af deres abonnenter i Norge, mens størstedelen af de norske skrifter blev trykt i København. I Norge eksisterede der kun fire små trykkerier, og der var hverken forlag, boghandlere eller et selvstændigt litterært miljø, hvilket gjorde, at Norge også blev hårdt ramt af krigen på denne front,² men afskåret fra Danmark tog nordmændene nu egne initiativer, og 1807 indledtes en ny epoke i Norges litteraturhistorie. Den var primært præget af udgivelsen af aviser og tidsskrifter og dermed skabelsen af en selvstændig norsk offentlighed,³ der i sig selv pegede frem mod adskillelsen, da de norske byer, der tidligere havde været vendt mod København, nu gennem medierne blev bundet sammen i et forestillet fællesskab. Overgang var dog glidende. Redaktionen på *Den Norske Rigstidende*, det tætteste man kom på et officielt regeringsorgan, skrev i 1818, at de ønskede at bringe flere indenlandske nyheder, der handlede om andet end Christiania, men travlhed og begrænset personlige synsfelt gjorde det svært.⁴ Mange af de forskellige nye blade, der ofte bar titlen ”norsk” eller ”national”, var i virkeligheden regionale.

Mens det relativt hurtigt lykkedes at skabe en selvstændig offentlighed, hvor især oppositionspresen dyrkede nationen, så var det straks sværere at skabe en national litteratur i Norge. Gang på gang kan man i det første årti efter 1814 læse udsagn som Stener Stenersens ord om: ”Norge har endnu ikke nogen egentlig Litteratur, og, saavidt menneskeligt Øie kan skue, vil det vel ogsaa vare længe, inden at dets Hjerte vorder i den Grad opvarmet og Tungebaandet saameget løsnet før *sand aandelig* Tale kan komme til at klinge imellem dets Fjelde”.⁵ Efter adskillelsen synes den norske elite at kunne vælge mellem to strategier i sproglig og litterær sammenhæng: 1) at holde fast i fællesskab med Danmark, der ville kunne bruges i en kulturel kamp mod svenske amalgamationsplaner 2) at nedbryde fællesskabet med Danmark og på dets ruiner opbygge en selvstændig nationallitteratur,⁶

¹ Andresen 1994: 49; Steinfeld 1994: 26-27.

² Beyer 1995: 17; Rian 2003: 43.

³ Jf. Ringvej 2009; Øverland 1909: 239.

⁴ *DNR*. 5.12.1818.

⁵ *Tillæg til DNR*, No. 40, 1816.

⁶ Holm-Olsen & Heggelund 1995: 622.

der udtrykte national autonomi, autenticitet og kontinuitet og gav mulighed for national selvudfoldelse (jf. kernedoktrin).

Allerede i 1814 kan man muligvis spore tendenser i den sidste retning i kulturnationalisten Lundhs forsøg på at oprette både et norsk litteraturselskab og en litterær forening.¹ Ingen af idéerne synes at være blevet realiseret, men de kan tolkes som et forsøg på en national kulturoprustning efter den politiske nationalismes *tilsyneladende* nederlag. Lundh fortsatte sit engagement op gennem 1820'erne, der i 1831 resulterede i oprettelsen af *Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie*. Tiltagene kan ligesom tidsskriftet *Saga* (1816-19) ses som forsøg på nationale dannelsesprojekter,² der var forbundet til nøgletemaerne national autonomi, enhed og autenticitet. Problemet for dem alle var, at man i det norske borgerskab hverken havde ressourcerne og for de flestes vedkomne heller ikke viljen til en fuld litterær løsrivelse. Der eksisterede endnu ikke nogen kulturel infrastruktur, da landet kun havde to boghandlere og nogle få biblioteker, der næsten kun havde danske bøger, aviser og tidsskrifter. I de første ti år efter 1814 blev der næsten ikke udgivet norske bøger,³ hvilket dog delvist må tilskrives de hårde økonomiske tider.

Der var allerede kort efter adskillelsen flere forslag til oprettelsen af biblioteker og læseselskaber; herunder idéen til et Nationalbibliotek. Men selvom pjecen *Norges Dagskjær* (1815), hvor tanken blev lanceret, var præget af anti-danske følelser, så fremførte den, at Nationalbiblioteket måtte bestå af danske bøger, da dette var en forudsætning for "Nationens literære Existents og dermed dens Selvstændighed beroer".⁴ Med andre ord så blev forestillingen om national autonomi på det litterære område stadig forbundet med den kulturelle forbindelse til Danmark. De tætte bånd ses ligeledes i professor Stenersens forsøg på at skabe læseselskaber i hele Norge ved hjælp af indkøbte danske bøger (især Grundtvigs).⁵ Omvendt argumenterede forfatteren til den populære *Nationale Fortællinger for den norske Bondestand*, Immanuel Grave, netop ud fra en national grundholdning for, at man i stedet forfattede flere norske bøger, da de danske bøger ikke passede til almuens sprog, sæder og husholdning.⁶

Man ser tydeligt en skamfølelse over at mangle en norsk litteratur, der kunne udtrykke nationens ånd, samt ønsket om, at den ville blive skabt. Dette skete først langsomt i 1820'erne, hvor man ligeledes finder idéer om et norsk litteraturtidsskrift, der var uafhængigt af Danmark, men de få fremskridt, der skete, blev ofte af nordmændene selv set som små og som eksempler på, at nationen stadig befandt sig i sin barndom.⁷ Den danske holdning i perioden var, at den danske litteratur fra før 1814 var et kollektivt gode, så længe sproget bandt de to nationer sammen. Selvom danske bøger i

¹ Andresen 2005: 135-36.

² Jf. Hyvik 2002.

³ Inglis 1829: 249-50; Nissen 1964: 187-88; Beyer 1995: 21; Pryser 1999: 134; Seip 2004: 225.

⁴ Citeret efter *Den nordiske Tilskuer*, 1816: 248.

⁵ *Tillæg til DNR*, No. 40, 1816.

⁶ *DNN*, 13. hæfte, 1818-1819: 5.

⁷ f.eks. *DNNV*, 28.9.1821: 9-11; *DNNV*, 4.1.1822: 78-79; *DNT*, 8.3.1821: 68-71; *DNT*, 22.10.1821: 331; *DT*, 11.10.1827.

Norge og norske i Danmark ikke længere var indenlandske, så kunne de aldrig være fremmede, og litteraturen burde derfor stadig ses som fælles, hvilket danskerne så som en fordel i forhold til de to landes indbyggertal, og derfor burde den litterære forbindelse holdes ved lige (hvilket bl.a. skete med lister udgivet i broderlandet).¹ Molbech mente godt nok allerede i 1815, at Norge på sigt ville skabe sin egen nationallitteratur ved at vende sig mod sagaerne, men han var enig i den almindelige danske holdning, at så længe man delte sproget, hverken burde eller kunne de to litteraturer ses adskilt, men tværtimod leve i en positiv national vekselvirkning.²

Norske kulturnationalister så i stigende grad, at den manglende danske anerkendelse af en norsk litterær autonomi blev som en krænkelse af den norske nations ret til selvdudfoldelse og værdighed (jf. keredoktrin og nøgletæmaer). Det stigende behov for anerkendelse, der i det mindste fandtes i visse dele af det norske borgerskab, blev især tydelig i slutningen af 1820'erne. I en lang artikel i *Morgenbladet* hed det, at litteraturen ikke *kun* var et produkt af et sprog, men også af folkets ånd, som den blev udtrykt gennem forfatteren.³ De romantiske tanker, som de her kommer til udtryk, kan i den borgerlige norske elite spores tilbage til de første årtier af 1800-tallet, hvor de norske professorer i København i større eller mindre grad var blevet påvirket. I det norske litterære miljø var det dog først i slutningen af 1810'erne, at den blev åbenlys hos mænd som Mauritz Hansen. Sammen med Henrik Anker Bjerregaard udgjorde han parnasset i Norge i 1820'erne, men bortset fra en vis genoplivning af bygdemålsdigtningen så blev der ikke skabt nogen nationalromantisk kulturnationalisme blandt de norske forfattere før Henrik Wergeland m.fl. tog over i 1830'erne og 1840'erne. Wergelands kulturnationalisme kom ikke alene til udtryk i hans poesi og historieskrivning, men også i hans planer for almuebiblioteker, der var velforsynede med norsk litteratur og bøger om norsk historie, geografi, lovgivning og ikke mindst Grundloven, for at gøre dem til indsigtfulde og ligeværdige norske borgere (Hrochs fase B).⁴ Det var dog først i anden halvdel af 1800-tallet, at den norske litteratur afgørende blev skilt fra den danske, og selve denne periodes store norske forfattere som Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson og Knut Hamsun udgav deres bøger i København. Før 1830 kom det litterære input i Norge fra København, og de kendteste forfattere i landet var Oehlenschläger, Baggesen, Grundtvig og Ingemann.⁵

Folkeminder

Ifølge romantikken var nationens autentiske kultur det, der gjorde den unik og adskilte den fra andre, men da åndslivet blandt de europæiske eliter var tæt forbundet, så måtte nationens ånd søges blandt bønderne i landets indre og i folkeminderne, hvor den nationale kultur og sproget endnu var ufor-

¹ Synspunkterne var alm. i Danmark; f.eks. *DLT*, No. 21. 1825: 321ff; *Athene*, 4, 1815: 89ff; *Athene*, 9, 1817: 240.

² *Athene*, 4, 1815: 67ff.

³ *MB*, 23.1.1828.

⁴ Wergeland 1830a.

⁵ *DT*, 11.10.1827; Nissen 1964: 182-83, 187; Beyer 1995: 70-73; Steinfeld 1994:20-21; Holm-Olsen & Heggelund 1995: 623.

dærvet. Disse kunne bruges til at bekræfte nationens autenticitet, kontinuitet, enhed og legitimitet og adskille den fra andre. Opfattelsen af kultur som et kollektivt produkt gjorde, at kulturnationalister så visere, sagn og eventyr som et udtryk for folkelig poesi, der kunne spores tilbage i tiden, og som indeholdt folkets ånd og moralske kodeks. Dette dannede grundlaget for de indsamlinger, der med tiden blev til folkloristik.¹

Spørgsmålet er, om der var tale om noget nyt? Perennialister vil korrekt påpege, at man allerede i 1500-tallets Danmark foretog indsamlinger af folkeminder i adelige og lærde miljøer. For at besvare spørgsmålet må man se på, hvad målet med indsamlingerne i forskellige perioder var. I tidlig moderne tid var sigtet primært at have været humanistisk og politisk, dvs. folkeminderne kunne bruges i de danske og svenske kongers kamp om, hvilket rige der var ældst. Derimod synes indsamlingerne ikke have haft nogen reel betydning i forhold til synet på ”folket” – eller med andre ord fremmede de ikke nøgletemaet national enhed. Modernister og etno-symbolister vil påpege, at denne udvikling først begyndte med Macphersons *Ossian* og Herders skrifter i 1700-tallet. Her blev indsamlingerne tillagt national betydning i en moderne forstand, hvilket var en medvirkende faktor i borgerskabets ændrede syn på folket. Denne ”politiske arkæologi” blomstrede over hele Europa under og efter Napoleonskrigene, hvilket ses i et imponerende antal udgivelser, hvor kulturnationalister mente de beviste nationernes autenticitet og ”indre” liv langt tilbage i tiden.² I Europa blev disse ”opdagelser” anvendt i kampen for at opnå national anerkendelse og skabe enhed, autonomi og identitet, men spørgsmålet er, hvorvidt den romantiske jagt på folkets kultur og/eller instrumentelle politiske brug af nationalisme genfindes i Danmark og Norge 1807-30?

Både blandt danskere og nordmænd kan man allerede i periodens begyndelse spore en interesse for folkeminder, der udsprang fra et fælles københavnsk miljø. Fra dansk side af var frontmændene W.H.F. Abrahamson, K.L. Rahbek og især Rasmus Nyerup. Selvom Nyerup tilhørte en ældre generation, så blev han påvirket af Herder og brødrene Grimm.³ De danske bestræbelser før adskillelsen kulminerede i udgivelsen af det fem bind store værk med danske folkeviser fra middelalderen (1812-14), der af udgiverne blev betegnet som en uvurderlig national skat,⁴ der afspejlede nationens ”indre liv”. Hos de norske intellektuelle finder man før adskillelsen lignende idéer, men hverken i Norge eller i Danmark havde tankerne erobret offentligheden. Til gengæld var centrale aktører, som grev Wedel, W.F.K. Christie, Georg Sverdrup, Niels Treschow, Jacob Aall og Andreas Bonnevie i et vist omfang påvirket af en herdersk opfattelse af folkekultur,⁵ hvilket bør ses i lyset af dyrkelsen af den frie odelsbonde og manglen på en separat norsk højkultur, der fremmede identifikationen med almu- en og fik flere til at tage på opdagelse i deres eget land i jagten på det ”egentlige Norge” – og dermed

¹ Elias 1994: 11; Bjørn, Sörling & Østergård 1998: 81, 84-85; Christiansen 2005a: 128-29.

² Christiansen 2005a: 125-29; Christiansen 2007b: 30-31.

³ Adriansen 1990: 22-23.

⁴ Abrahamson, Nyerup & Rahbek (udg.) 1812: XI.

⁵ Andresen 1994: 50-51.

nøgletemaet: autenticitet. Idéerne kan spores tilbage til Schøning, der vakte interessen for lokalhistorie og dialekter. Fra 1770'erne finder man en omfattende bygdemålsdigtning, der besang den norske bondekultur, og som delvist var forfattet på folkesproget. Under krigen finder man flere indsamlinger af norske sange, sagn og eventyr,¹ og i 1810 påbegyndte Christie indsamlingen af særnorske ord, der kom til at indgå i hans *Norsk Dialect-Lexicon*. Talemåderne var sammen med de fortidsminder og nationaldragter, som han også indsamlede, et bevidst forsøg på at fremme en national identitet i Norge.

Spørgsmålet er imidlertid, hvor udbredt denne type holdninger var i perioden, og dermed hvor stærk kulturnationalismen var på dette område i Norge? Interessen for folkekulturen beherskede langt fra hele den norske elite. På en forespørgsel fra den svenske forsker Arvid Afzelius i 1818 om norske folkeviser svarede statholderens sekretær Hartmansdorff, at de norske præster i almindelighed ikke nedlod sig til at indsamle dem.² Modviljen kan delvis tilskrives præsternes afsky ved folkekulturens seksualmoral (eller mangel på samme), men på trods heraf finder man en opadgående interesse fra ca. 1820, hvor eventyr efterhånden blev opgraderet fra ammestuehistorier til nationalkultur, og dermed kunne vise eksistensen af et norsk folk uafhængigt af danskere og svenskere.³ Med henvisning til danske indsamlinger blev norske lærde i *Morgenbladet* bedt om at indsende folkesagn og -viser, der kunne bevise den rodfæstede norske følelse af frihed, selvstændighed og "National-Eiendommelighed", før udlændinge bemægtigede sig denne.⁴

På samme måde som Danmark udgjorde Norges model for kulturnationalisme, så udgjorde Tyskland den danske referenceramme. Der var tætte bånd mellem det danske og tyske miljø, men med årene skabtes en spænding, der skyldes de danske forskere ikke som deres tyske kollegaer så Danmark som en germansk subkategori. Den herderske indflydelse er åbenlys i Grundtvigs arbejde efter adskillelsen, hvor han ikke alene indhentede sjællandske ordsprog til oversættelsen af Saxo og Snorre, men også til sine artikler i *Danne-Virke*. Her fremførte han, at man gennem ordsprogene ikke alene kunne afgøre sprogets oprindelse (dets autenticitet og autonomi), men også folkets moral og ånd, der udgjorde sjælen i dets historie.⁵ Det tyske tankegods var endnu tydeligere hos J.M. Thiele, der kan betragtes som den moderne folkemindesamlings far i Danmark. Den unge forsker udgav i 1817 sine første prøver af danske folkesagn, der i de følgende år blev fulgt op af fire bind, som han for en stor del selv havde indsamlet blandt danske bønder.

Ifølge Thiele var folkesagn i 1817 lidet agtet i Danmark, men brødrene Grimms arbejde muliggjorde hans danske udgivelse, og på trods af skepsis fra "Oplysningsmænd",⁶ så vandt han støtte i det

¹ Christian VIII 1965, 2: 192; Paasche 1932: 76, 78, 86.

² Laache 1941b: 88.

³ Eriksen 2002 [1993]: 101; Holm-Olsen 1981: 43; Beyer 1995: 28-30.

⁴ MB. 15.10.1819: 2299.

⁵ Adriansen 1990: 35-36; Christiansen 2007b: 33.

⁶ Thiele, I, 1917: 84, 87; Thiele 1818: II.

danske akademiske miljø (Nyerup), hos brødrene Grimm¹ og offentligheden. Tidens førende tidskrift, *Dansk Litteratur-Tidende*, sluttede op bag værkets kulturnationalisme og dets forestillinger om autenticitet, kontinuitet og enhed. Tidsskriftet tog afstand fra den rationalistiske kritik og understregede at mange læsere delte opfattelsen af nationens oprindelige ånd skulle findes i almekulturen.² Thiele sidestillede folkesagnene med Saxos krønike, da man i den næste uforanderlige bondekultur fandt danskernes ejendommelighed,³ mens Nyerup i forordet til den første udgivelse erklærede denne nye kulturhistoriske tilgang var et opgør med historiografiens endeløse lister over konger og krige. I stedet gjaldt det om at studere ”Nationen” gennem de åndsprodukter, der ikke var blevet udviklet under fremmed indflydelse, hvilket krævede man vendte sig mod folkekulturens myter, sagn, fabler, eventyr, viser og ordsprog, hvor man fandt nationens ”indvortes Liv”. Her gjaldt det angiveligt om at handle øjeblikkeligt, da denne kultur var under trussel af ydre påvirkninger.⁴ Med andre ord: det man måtte redde var det nationalt *autentiske*, og i denne proces skabte de ”moralske innovatorer” i det mindste delvist det, de ledte efter.

Thieles og Nyerups indsat var medvirkende til, at en større indsamlingsvirksomhed fandt sted i 1820’erne og 1830’erne,⁵ mens Nyerup selv i 1821 udgav et tobindsværk med danske viser fra det 16.- og 17. århundrede,⁶ som han dog ikke selv tillagde det samme værd som de middelalderlige, da nationens ånd i perioden var blevet forurennet ”af germaniske Stemmer”.⁷ Thiele begyndte i 1822 sammen med et større antal forskere et enormt indsamlingsprojekt, der først blev afsluttet årtier senere af Svend Grundtvig,⁸ men dette og andre arbejder⁹ understreger tydeligt eksistensen af kulturnationalisme blandt danske humanister før 1830, som man aktivt forsøgte at formidle til offentligheden (Hrochs fase B).

En national opdragelse

Et af kendetegnene ved den franske politiske nationalisme, der blev udviklet under revolutionen og kejserdømmet, var forestillingen om, at folket kunne formes gennem en national opdragelse, hvor et offentligt uddannelsessystem blev brugt til at styrke nationale idealer og loyalitet mod regimet.¹⁰ Fra Frankrig spredte idéen om et statsligt uddannelsessystem som et instrument til at skabe samfundsborgere sig til store dele af Europa.¹¹ I Tyskland blev universiteterne centre for national genrejsning efter nederlagene i 1806 og 1807, mens Fichte offentligt promoverede tanken om en national opdra-

¹ Jf. *DLT*, No. 37, 1818: 591; Adriansen 1990: 36.

² *DLT*, No. 13, 1819: 194ff.

³ Thiele 1818: dedication; Thiele 1820: VII.

⁴ Thiele 1817: III-VI.

⁵ Christiansen 2005a: 131.

⁶ Nyerup (udg.) 1821a; 1821b.

⁷ Nyerup (udg.) 1821a: forord.

⁸ Thiele, 1, 1917: 184-85.

⁹ F.eks. Winter 1823.

¹⁰ Grab 2007: 149.

¹¹ Floto 1996 [1985]:16-17; Korsgaard 2004: 155.

gelse i sine taler til det tyske folk.¹ Ifølge denne kulturel nationalism var skolen et instrument til at vække ungdom til bevidsthed om den nationale arv.² Med andre ord så ville man bruge uddannelsessystemet til at skabe en national identitet hos hele nationen (Hrochs fase B), hvilket i anden halvdel af 1800-tallet lykkedes (Hrochs fase C),³ men spørgsmålet er, om og i givet fald hvordan disse tanker blev udtrykt i Danmark og Norge 1807-30?

Allerede i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet blev der gennemført flere skolereformer i Danmark-Norge ud fra det statspatriotiske ideal at skabe gode og nyttige borgere, mens man aktivt modarbejdede en nationalpatriotisme, der kunne true statens sammenhængskraft.⁴ Idéerne om et offentligt uddannelsessystem blev ivrigt diskuteret både i 1790'erne og 1800'erne, men krigen drejede debatten i en mere national retning.⁵ Selvom Laurits Engelstoft langt fra var alene om at udtrykke den nye tids tanker,⁶ så kom de klartest til udtryk hos ham, hvis arbejde blev modtaget med begejstring og dannede model for den videre udvikling.⁷

Det er med rette blevet fremhævet, at Engelstofts idéer om national opdragelse var formet af den politiske nationalisme han oplevede under sit 19 måneder lange ophold i det revolutionære Frankrig,⁸ men selvom han aldrig blev romantiker, så var Engelstoft ikke fremmed for den kulturel nationalism, som han oplevede i de tyske universitetsbyer Jena, Weimar og Göttingen, hvor han mødte mænd som Herder, Goethe, Wieland og Fichte.⁹ Hans erfaringer blev første gang udtrykt i et værk fra 1802 om opdragelse til fædrelandskærlighed,¹⁰ der er blevet kaldt for en tilpasning af den republikanske borgerdyd til de enevældige danske forhold, hvor religion blev erstattet med statsborger-skabsfølelse.¹¹

Denne pjece udgjorde torsoen i hans hovedværk *Tanker om Nationalopdragelsen, betragtet som det virksomste Middel til at fremme Almenaand og Fædrelandskjærlighed* (1808), men de herderske tanker heri adskilte den fra pamfletten fra 1802. Engelstofts værk var ligesom Fichtes taler til den tyske nation et produkt af krigen, men på trods af lighedspunkter¹² var hans bog stadig præget af 1700-tallets tanker, hvilket plantede den i spændingsfeltet mellem statspatriotisme, kulturel nationalism og en udtalt politisk nationalisme.

Overordnet set så ønskede skabsdemokraten Engelstoft at bruge uddannelsessystemet til at skabe frie, lige og patriotiske borgere samt danne nationalkarakterens enhed ved at vække ungdom-

¹ Floto 1996 [1985]: 17; Korsgaard 2004: 155; Vind 1999: 117.

² Nipperdey 1983: 3.

³ f.eks. Weber 1976.

⁴ Feldbæk 1984: 284-85; Feldbæk 1991c: 260, 268, 275, 290-97; Korsgaard 2004: 185-89.

⁵ Rubin 1970 [1892]: 541; Feldbæk 1989 [1982]: 248.

⁶ f.eks. Treschow 1810-11: 110, 144, 148-49.

⁷ bl.a. Oest 1808; Bärens 1808a; *KLE*, No. 30, 1809: 473-74; Clausen 1811; Boisen 1811; Benzon 1812; *DLT*, No. 45, 1811: 705ff; Steenstrup 1889: 119.

⁸ Jf. Lyngby 2007; Engelstoft 1862: 158, 160, 192, 259-60; Wegener 1852: 29, 32, 38.

⁹ Jf. Engelstoft 1862; Korsgaard 2004: 202; Jørgensen 2000: 95.

¹⁰ Engelstoft 1899 [1802].

¹¹ Jørgensen 2000, s. 123

¹² Cour 1913; 112ff; Adriansen, 2, 2003: 31-32; Korsgaard 2004: 200.

mens bevidsthed (Hrochs fase B).¹ Den undervisning er forbundet med alle elementer i nationsdefinition – med undtagelse af økonomi – ligesom man genfinder tanker om national loyalitet, enhed og selvopofrelse. På det forstandsmæssige plan handlede det om at udbrede ungdommens kendskab til fædrelandets geografi, historie og modersmål, der skulle give eleverne en bevidsthed om den fælles nationalkarakter. Ved undervisning i geografi skulle barnet lære, at alle de goder, det forbandt med hjemstavnen, burde forbindes med hele fædrelandet, da man delte sorger, erindringer, ideer, grundsetninger og sæder med sine landsmænd. Idéen om at bruge undervisningen til at skabe et *forestillet fællesskab* genfindes i andre undervisningsbøger,² og den kendetegner en forskydning i fællesskabet fra slægt til nation i tiden.³

Det vigtigste middel for Engelstoft var modersmålet, der burde være hovedgenstanden for offentlig undervisning. Beherskelsen af modersmålet måtte være en forudsætning for at opnå de vigtigste af borgersamfundets rettigheder, embeder og æresposter,⁴ og hermed argumenterede han i realiteten for at tilføje et sprogkriterium til indfødsretten fra 1776 (og udelukke holstenere), som bør ses i forlængelse af den daniseringspolitik, som regeringen arbejdede på i hertugdømmerne, og som Engelstoft stærkt støttede (jf. kapitel 21). Nationalhistorien spillede også en vigtig rolle i opdragelsesmodellen, hvor Engelstoft kombinerede *Magister Vitæ* traditionen med forestillinger om et historisk fødselsfællesskab.⁵ Nationalhistorien skulle læres ikke blot ved forstandens, men også ved hjertets hjælp med brugen af lyrik og nationalsange, hvilket man inspireret af Engelstoft forsøgte sig med i både Danmark og Norge.⁶

Engelstoft inddrog også statsforfatningen og ligheden for loven som et middel til at skabe enhed i og kærlighed til samfundet på tværs af stænder og provinser (dvs. skabe national enhed), og Engelstofts tanker kan dermed i overensstemmelse med modernisten Ernst Gellners teori om nationalisme ses som et led i at skabe en fælles national kultur gennem uddannelsessystemet.⁷ Den afgørende forskel i denne forbindelse er, at Gellner forbandt processen med industrialisering, hvilket passer dårligt med den dansk-norske empiri. For Engelstoft var det et afgørende problem, at ungdommen ikke kendte landets love, hvilket han ønskede at afhjælpe ved udgivelsen af en borgerkatekismus. I Danmark-Norge havde lignende idéer allerede været fremme i 1760'erne,⁸ men som Engelstoft bemærkede, så var tiden først moden nu.⁹ Forslaget afspejlede en europæisk tendens efter Den Franske Revolution, hvor kontinentet blev oversvømmet af politiske katekismer, der enten forsøgte at indprente republikanske, statspatriotiske eller nationale dyder i den brede befolkning (Hrochs fase B).¹⁰

¹ Engelstoft 1808: 22-24, 38-39, 285, 295; jf. Rousseau 1994: 21ff.

² f.eks. Holst 1809: vii.

³ Korsgaard 2004

⁴ Engelstoft 1808, s. 44-45, s. 52-53

⁵ Engelstoft 1808, s. 60-61.

⁶ Jf. Zink 1810; Roverud 1815.

⁷ Engelstoft 1808: 116ff. Gellner 2002 [1983].

⁸ Baden 1766.

⁹ Engelstoft 1808, s. 133

¹⁰ Jf. Delivré 2005.

I Danmark blev handsken samlet op af P.O. Boisen, der i 1811 med henvisning til Engelstoft udgav en fædrelandskatekismus i 2000 eksemplar, der blev uddelt som præmiebøger på skolerne.¹

Men katekismer var for Engelstoft ikke nok i sig selv. Inspireret af sine oplevelser i Frankrig ønskede han symbolske og rituelle handlinger,² der knyttede individet til fædrelandet, hvilket bl.a. kunne ske ved en ungdomsfest, der markerede de unge menneskers optagelse i det patriotiske fællesskab efter endt uddannelse. Denne borgerkonfirmation, som Engelstoft nøje beskrev,³ var ikke fremmed for tiden og den genfindes bl.a. i H.C. Knudsens *Dannebrogsvalfarter* efter 1801 og under krigen 1807-14.

Det sidste element i Engelstofts opdragelsesmodel var det fysiske, der skulle styrke nationens ånd, kultur og karakter⁴ og inspireret af antikke borgerdyder og tanker om almen værnepligt gøre borgeren til fædrelandets forsvarer.⁵ En oplagt udenlandsk parallel er *Turnvater* Jahns nationalistiske gymnastikbevægelse i Tyskland, men lignende tanker kan i Danmark-Norge spores tilbage til 1788. I år 1800 havde Niels Treschow behandlet emnet i en mindre afhandling, hvis argumenter både af ham selv og andre blev genfremsat efter krigsudbruddet. Generelt afstedkom Englandskrigene en militarisering af gymnastikken, hvilket bl.a. ses i Franz Nachtegalls offentligt understøttede fysisk-militære undervisning, seminarundervisningen på Blaagaard, anordningen om folkeskolen fra 1814 samt seminarordningen fra 1818.⁶

Nationalopdragelsen sejrede ikke øjeblikkeligt i Danmark. Det skyldtes manglede ressourcer og en statspatriotisk regering, men der fandtes elementer af den i skolereformen fra 1814,⁷ og langsomt begyndte skoleundervisningen at lægge vægt på netop sprog, historie, geografi, tilknytningen til fædrelandet, der blev knyttet til bl.a. sange og gymnastik, der blev obligatorisk i folkeskolen fra 1828. På officersuddannelsen samt i undervisning på Sorø Akademi blev forestillinger om nationens ånd, sprog og kultur allerede introduceret for eleverne i 1810'erne og 1820'erne,⁸ mens skolebøgerne i almindelighed stadig hyldede kongemagten, så finder man allerede i 1820'erne nationale tendenser i dem.⁹ Johannes Steenstrup konkluderede i 1889, at overordentlig mange af Engelstofts idéer havde vundet.¹⁰

I slutningen af 1820'erne finder man udgivelsen af en velmodtaget fædrelandskatekismus for soldater¹¹ og en debat om at forbinde konfirmationsforberedelsen med en undervisning i de grundlæggende nationale principper gennem fædrelandshistorie, fædrelandssange og militær gymnastik i

¹ Boisen 1811; *DLT*, No. 45, 1811: 712-13; Larsen, 2, 1984 [1893]: 188.

² Engelstoft 1862, s. 249-50.

³ Engelstoft 1808: 222ff.

⁴ Engelstoft 1808: 148, 165, 178-79.

⁵ Engelstoft 1808: 180, jf. 182-197.

⁶ Damsholt 2000: 306; Nielsen 2002 [1999]: 191ff; Feldbæk 1991c: 275; Treschow 1807; *PH*, 2, No. 35 & 36, 1809-10: 281-84.

⁷ Jf. Feldbæk 1991c: 268.

⁸ Høegh-Guldberg 1815c: 194-95; Conrad 1991a; Conrad 1996.

⁹ Feldbæk 1991c: 277-84; 289-90; Larsen 1984 [1899]: 2; 142, 145.

¹⁰ Steenstrup 1889: 118. Engelstoft skrift fra 1802 blev genudg. af *Vor Ungdom* i 1899.

¹¹ Blom 1829; *DLT*, No. 34., 1829: 530; *MFL* 1830, 3: 98.

Engelstofts ånd.¹ Både debatten og katekismen viser, at dele af det danske borgerskab ønskede at sprede forestillingen om et nationalt fællesskab til resten af befolkningen (Hrochs fase B), der ud over kongetroskab og kristendom byggede på fødsel, afstamning, territorium, hjemland, sindelag, kultur, historie og et dansk sprog, som statens tysktalende befolkning eksplicit blev udelukket fra. Dette forestillede fællesskab var forbundet med nøgletemaet national enhed, mens man eksplicit tog afstand fra sociale og regionale skel, og det byggede på idéer om nationalitet, solidaritet og selvopofrelse. Med andre ord så ser man her næsten alle de vitale elementer i forestillingen om en nation og en national identitet. Med andre ord så tegner der sig også på dette punkt et billede af en *udvikling* i perioden bort fra statspatriotisme og i retning af nationalisme.

Inspireret af Den Franske Revolution og Engelstofts værk genfinder man idéen om en national opdragelse i Norge i 1814, hvor den blev koblet sammen med værnepligtsdebatten. Forslaget indeholdt både forestillingen om militære øvelser fra 13-årsalderen og forelæsninger over forfatning, historie og geografi.² På trods af betydelig opbakning blev planen ikke realiseret, hvilket må tilskrives en blanding af praktiske og ideologiske omstændigheder. Med krigen og omvæltningerne var det umuligt at gennemføre i 1814, mens man efterfølgende hverken havde pengene eller behovet. Hertil kom forslagens revolutionære elementer og forbindelsen til den almene værnepligt, som borgerskabet *de facto* fik fjernet. Forslaget viser imidlertid, at der hos en del af de borgerlige eliter eksisterede et ønske om at sprede national solidaritet og kultur i hele folket (Hrochs fase B).

Tankerne døde ikke på Eidsvold, og de ses i resten af perioden. Mest stålsat var Matthias Conrad Peterson, der fra 1815 og frem argumenterede for en national opdragelse og undervisning i Grundloven med direkte og indirekte henvisninger til Engelstoft, Den Franske Revolution og Eidsvold-debatten.³ Forfatningen blev især af oppositionen anskuet som en statsborgerlig katekismus, og i pressen blev det set som en borgerpligt at kende konstitutionen.⁴ Grundlovsdyrkelse fik et skær af sekulær religion, hvilket understreges af de utallige forslag om at knytte undervisningen af Grundloven ikke blot til skolerne, men også til konfirmationen, hvor man efter Engelstofts forbillede forestillede sig en rituel edsaflæggelse til forfatningen.⁵

I 1821 var Stortinget tæt på at få trykt 15.000 eksemplarer af Grundloven, da det anså befolkningens viden om værket som afgørende for nationens selvstændighed, men planen faldt på den hidtidige bogtrykkers forlagsrettigheder.⁶ Samtidig drøftede en Storkomiteé at realisere oppositionsforslaget om at knytte undervisning i Grundloven til konfirmationsforberedelsen, men på trods af principiel enighed om det gavnlige heri kunne man ikke blive enige om udførelsen eller om religion

¹ NSK, 11.4.1829; 2.5.1829; 12.5.1829.

² Sverdrup m.fl. 1814: 2. hf.: 6-7, 82-83; 2. bd., 4. hf.: 36-39; 2. bd., 6. hf.:105ff.; Christensen 1998: 71 ff.

³ Bl.a. DLTT.5.4.1815: 39-40; 26.2.1816: 237; *Bilag til Trondhjems Adressecontoirs-Efterretninger*, No. 23, 1827.

⁴ DNN, 5. hf., 1816: 194; DNN, 6. hf., 1817: 204; DNN, 8. hf., 1817: 231; DNN, 15. hf., 1819: 2.

⁵ *Patrioten*, 30.3.1824: 175-76. Castberg 1964: 31; Kaartvedt 1964: 270

⁶ Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 214-15.

og politik burde blandes, hvorefter sagen pga. tidsmangel i det kaotiske år 1821 blev henlagt.¹ Man fik imidlertid en politisk katekismus i 1825, da Falsen udgav sin *Constitutionens Katechismus*, der ligesom en lang række andre bøger og artikler med nationalpolitisk indhold specifikt var rettet mod almuen (Hrochs fase B).²

Den nationale opdragelse i Norge var ikke blot et spørgsmål om idéer, men også om konkrete ting som undervisningsbøger. Før adskillelsen var de fleste læsebøger i landet skrevet i Danmark, og selv de, der var forfattet i Norge, var fuldt ud statspatriotiske.³ De mest nationale tekster, som man finder i norske skolebøger, var uddrag af Engelstoft, hvor forbindelsen mellem sprog og nation blev fremhævet.⁴ Mønstret var det samme efter 1814, hvor patrioter klagede over manglen på norske undervisningsbøger.⁵ Selvom der kom flere norske elementer i de læsebøger, som vitterlig blev skrevet i Norge, så var teksterne stadig overvejende danske,⁶ hvor bl.a. Malling, Thaarup og Engelstoft skulle indgyde eleverne patriotisme og kulturnationalisme.⁷ Anvendelsen af danske tekster bør ikke tilskrives et ønske om at bruge danske forfattere, men snarere ses som et udslag af manglen på en norsk litteratur.

Kapitel 17: Sproget og dets nationale betydning

Dansk og norsk sprog før 1814

I Danmark-Norge kan man spore en sprogpatriotisme fra slutningen af 1600-tallet, men denne purisme var stadig i første halvdel af 1700-tallet mere af pædagogisk art, da sproget blev anskuet mere som et kommunikationsmiddel end som et nationalt symbol.⁸ Den afgørende omvæltning i Europa kom med Herders filosofi i 1770'erne, der byggede på idéen, at sproget, der blev set som udgangspunkt for al tankegang, var blevet skabt i fællesskaber, der havde udviklet sig til nationer. Disse separate nationale udvikler af sprog gjorde, at hver nation havde skabt sine egne idéer, begreber og kulturer med hver sin "ånd", og hermed formede og afspejlede sproget nationernes unikke karakterer og traditioner, der adskilte dem fra andre nationer. Sproget var dermed nationens ejendom, der forbandt levende og døde generationer på tværs af tid⁹ og forbandt sprog, nation og identitet. Spørgsmålet i dette kapitel må derfor være: genfinder man denne kulturnationalistiske sprogopfattelse i Danmark og Norge 1807-30 i form af en intellektuel bevægelse, der forsøgte at bruge sproget til at skabe enten national uafhængighed, enhed eller fremme en national identitet gennem sproget?¹⁰ For at

¹ Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weissner 1878: 215-16.

² F.eks. Schnitler 1828.

³ Platou 1813: I; Jf. Sagen 1811.

⁴ Platou 1813: 273ff.

⁵ *DNNV*, 28.9.1821: 11.

⁶ Steinfeld 1994: 35-36.

⁷ Jf. Sagen 1820; Platou 1827a.

⁸ Brunstad 2001: 63; Lund 2005: 42.

⁹ Jf. Anderson 2000 [1991, 1983]: 145.

¹⁰ Jf. Smith 2003: 24; Smith 2001: 9.

spørgsmålet kan besvares så er det nødvendigt at afklare forholdet mellem det danske og norske sprog før adskillelsen. Før 1814 anerkendte *alle*, at dansk var det fælles skriftsprog i Danmark og Norge, men når det gjaldt det talte sprog, var situationen mere kompleks.

Ligesom i andre dele af det førmoderne Europa så havde den provinsielle elite i Norge tillagt sig det samme sprog, som der fandtes i statens centrum,¹ og det var ikke ualmindeligt at norske embedsmænd talte sproget mere korrekt end danskerne eller som Georg Sverdrup fralagde sig sin dialekt til fordel for en højtidelig dansk gravrøst.² Enkelte, som skolemand Lyder Sagen, gjorde oprør herimod og bekræftede sin nationalpatriotisme ved, at gøre sin dialekt endnu tydeligere, men i skriftsproget slog han – som alle andre norske undervisere – hårdt ned på ”Norvagismer” og ”Provinzialismer”.³ Med andre ord så var skriftsprogets enhed ikke alene ukontroversielt, men hævdelser af et korrekt dansk i skrift og tale blev af mange i borgerskabet anvendt til at understrege status, dannelse og forbindelse til centralmagten.⁴ Det understreges af, at mens hverdags sproget kunne have dialektiske indslag, så blev der demonstrativt talt korrekt dansk ved officielle lejligheder.⁵ Reelt var der en flydende overgang mellem dansk og norsk i den dansk-norske elite, og i Christiania havde selv Rasmus Rask svært ved at skelne mellem danskfødte og norskfødte.⁶

Men hvordan blev talesproget anskuet videnskabeligt før adskillelsen? Eller med andre ord: blev det nationale nøgletema autonomi forbundet med norsk sprog – eller blev dette anskuet som en del af en dansk-norsk enhed, hvilket i givet fald ville understrege en fælles identitet? Her herskede der en uafklaret holdning til hvorvidt, dansk og norsk udgjorde to forskellige folkesprog eller blot forskellige dialekter.⁷ De fleste filologer i København holdt på det sidste og så norsk som en dansk dialekt, hvilket bl.a. ses i forbindelse med udgivelsen af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs ordbog (1793-1905),⁸ og i P.E. Müllers prisafhandling om islandsk, hvor nøgletemaet kontinuitet blev stærkt understreget. Müller fastslog, at tvillingerigetets beboere i et årtusind havde udtrykt deres tanker i samme tungemål, og at de gennem aviser, tidsskrifter, love, forretningen og prædikener havde skabt et fælles almensprog,⁹ der med et centrum i København udgjorde et (forestillet) fællesskab for eliten fra Nordkap til Ejderen. Engelstoft pointerede det samme, da han konkluderede: ”eet er Danskes og Norskes Sprog, som een den Aand, der besieler dem begge”,¹⁰ hvorved han blandede herderske tanker med en dansk-norsk statspatriotisme,¹¹ som han brugte i en kamp mod tysk indflydelse (jf. nedenfor).

¹ Hroch 2000 [1985]: 131.

² Torp & Vikør 2003: 134; Koht & Schnitler 1914: 254.

³ Sagen 1811: 76; Nygaard 1960: 297, 304. Jf. Angell 1813: forord.

⁴ Jf. Torp & Vikør 2003: 134-35; Sprauten 2008: 185.

⁵ Torp & Vikør 2003: 122.

⁶ Rask 1941: 131-32; Jf. Nilsson 1879: 67.

⁷ Hyvik 2008: 86.

⁸ Jf. Hyvik 2008: 75, 78, 80ff.

⁹ Müller 1813: 13-14.

¹⁰ Engelstoft 1808: 56; jf. Høst 1809: 10; Molbech 1813a: dedikationen.

¹¹ Jf. Hyvik 2008: 160.

Tendensen til at se det dansk-norske sprog som en enhed genfindes hos mange nordmænd,¹ men flere af dem mente at det fælles skriftsprog burde reformeres ved at optage dialektord; både fra dansk, norsk og islandsk, der blev set som modersproget.² Det viser betydningen af nøgletemaet autenticitet, men samtidigt at det ikke snævert blev forbundet med enten den danske eller norske nation, men med dem begge. Hallanger fremførte i 1802, at norske dialekter kunne anvendes til at ”berige og fuldstændiggjøre det fælles Skrivtsprog”, hvorved det ville vinde i ”ægte Danskhed”.³ Den samme idé synes at have været central hos Jacob Aall, der var den mest aktive norske sprogforsker før adskillelsen, da han ønskede norske og islandske skulle give det bløde dansk den nordiske styrke, som det under fremmed påvirkning havde tabt.⁴ Hermed var han principielt enig med yngre danske forskere som Rask og Müller, der ønskede at forny rigsdansk.⁵

Den interesse, der var for dialekter og det islandske sprog før adskillelsen, skal ses som et dansk-norsk projekt, hvor man i fællesskab søgte tilbage mod en tabt fortid – ligesom kulturnationale bevægelser andre steder i Europa. Aall fremhævede ligesom sine danske kollegaer, at det gjaldt om ”at rense Sproget [dvs. dansk] fra den udenlandske Mislyd, og bringe tilbage til dets egen oprindelige Skjønhed”.⁶ Nogle af de nordmænd, der støttede idé, ønskede herigennem at opgradere det norske folkesprogs status, men der fandtes ingen separatistisk nationalisme heri. Derimod ser man tydeligt i det dansk-norske fælles projekt nøgletemaerne autenticitet, kontinuitet og autonomi, der afspejlede forestillinger om en fælles identitet.

Den eneste norske undtagelse synes at have været Gregers Fougner Lundh, der i et *udkast* til en aldrig indleveret afhandling i årene 1806-08 delvist foregreb sprogmanden Ivar Aasens senere arbejde. Lundh var af den overbevisning, at sproget afspejlede folkets nationale karakter,⁷ og at tabet af det oprindelige norske sprog udgjorde et nationalt problem, der måtte afhjælpes ved at udarbejde et ”fuldkommen nationalt Skriftsprog” ud fra norske dialekter.⁸ Herved kunne man genoprette, hvad nationen havde tabt gennem foreningen med Danmark. Lundhs upublicerede arbejde brød dermed både med statspatriotismen og vanlig nationalpatriotisme til fordel kulturnationalisme, der i hans tilfælde allerede var kombineret med politisk nationalisme i form af drømmen om en norsk nationalstat. Med andre ord så benyttede han sig af de samme underliggende nationale temaer og idéer som andre norske og danske intellektuelle, men han knyttede dem blot til et rent norsk projekt og ikke et dansk-norsk fællesprojekt. På det punkt adskilte han sig radikalt fra sine landsmænd, der ikke ønskede et særnorsk sprog, hvilket bl.a. illustreres ved, at Selskabet for Norges Vels stort

¹ f.eks. Munthe 1811: 16-17; Winsnes 1807: fortale; Krogh 1811a: 22; Jf. Hallager 1802: V.

² Jf. Hyvik 2008: 138ff; Hallager 1802; Winsnes 1807; Aall 1813.

³ Hallager 1802: XXI.

⁴ f.eks. Aall 1812: 237; Hyvik 2002: 61.

⁵ bl.a. Müller 1813: 66-77, 106-07, 123.

⁶ Aall 1813: 207-08.

⁷ Lundh 1954: 39.

⁸ Lundh 1954: 37.

anlagte ordbogsprojekt fra 1810 var uden særnorske ord,¹ mens det Danske Videnskabernes Selskab paradoksalt nok samtidig indsamlede særnorske ord til deres ordbog.²

En enkelt dansker, økonomen Christian Oluf Olufsen, synes imidlertid ligeledes at have foregrebet udviklingen, da han i en tale i 1811 (først trykt i 1815) pointerede, at der eksisterede så mange ”norske Ord, Vendinger og Idiotismer, at en Dansk kun med Umag[e] vilde være i Stand til at forstaae det”.³ For Olufsen var norsk et sprog, der kun gennem statsforbindelse med Danmark blev forhindret i at udvikle sig til et selvstændigt sprog. Hvis dette ydre pres fra Danmark blev fjernet (ved statens undergang), så ville nordmændene sandsynligvis udvikle deres eget sprog og egen litteratur.⁴ Olufsens tale var gennemsyret af pessimisme på statens vegne, der i højere grad var forbundet med hans nationale fortolkningsramme end af krigen. At Olufsen fik ret i sin profeti, skyldes ikke alene, at det ”ydre” pres på Norge blev fjernet med adskillelsen, men i lige så høj grad det ”indre” pres, der opstod i form af, at norske intellektuelle begyndte at se sproget på samme nationale måde som Olufsen. Lundh og Olufsen var imidlertid de to undtagelser, der understregede reglen om, at filologerne før 1814 dyrkede en dansk-norsk-nordisk sprogpatriotisme, der selvom den opvurderede norsk snarere pegede i retning af en dansk-norsk/nordisk kulturnationalisme end en norsk kulturnationalisme.

Den filologiske jagt på autenticitet

Ifølge den kulturnationalisme, der skyldede hen over Tyskland i begyndelsen af 1800-tallet, måtte enhver nation have et originalt ursprog hvori dens identitet var bevaret.⁵ Det var netop det, som danske og i mindre grad norske forskere var på jagt efter i de første årtier af århundredet, og det var dermed med god grund, at den danske filolog N.M. Petersen i 1829 roste udviklingen i sproget i almindelighed og sprogvidenskaben i særdeleshed siden år 1800.⁶ Ordene var møttet på mænd som Rasmus Rask, Rasmus Nyerup, Christian Molbech, P.E. Müller og Finn Magnusen, der alle så samtidens islandske sprog som det ursprog, som alle de andre skandinaviske sprog var udsprunget af.⁷

Gennem studiet af sproget i almindelighed og islandsk i særdeleshed håbede man at opnå to ting, der var knyttet til nøgletemaerne autenticitet og kontinuitet samt udtrykte keredoktrinens princip om national selvudfoldelse og autonomi. For det første, så argumenterede de for, at det var det bedste middel til at skabe viden om en nations oprindelse og slægtskabet mellem folkeslag, da sproget modsat religion og traditioner i deres øjne var uforanderligt i sin grundsubstans.⁸ Rasmus Rasks syvårige rejse 1816-22 gennem Sverige, Finland, Rusland, Kaukasus og Indien havde bl.a. til formål

¹ Øverland 1909: 238.

² *Norske ordsamlingar 1810-1812* [1957].

³ Olufsen 1839: 161-62.

⁴ Olufsen 1839: 159-62.

⁵ Kedourie 1986 [1960]: 67.

⁶ Petersen 1829: fortale.

⁷ Müller 1813: 15, 26.

⁸ Rask 1818: 7.

at afklare forskellige sprogs forhold til hinanden. Ruten og endemålet var ingen tilfældighed, da man siden ”opdagelsen” af det ariske ”ursprog” sanskrit i 1780’erne havde anskuet Nordindien som menneskehedens vugge og sanskrit for det fælles europæiske ”modersmål”.¹ Rasks sprogekspedition fulgte dermed i den europæiske civilisations fodspor tilbage til dets udspring, og forskere som Nyerup og Magnusen var overbevist om, at Rask ville være i stand til at forbinde oldnordisk med sanskrit, og måske endda i Kaukasus finde det gamle Asgård og det skandinaviske sprogs og folks rødder.² Med andre ord så blev Rask rejse direkte forbundet med forestillingen om en dansk/nordisk oprindelsesmyte, der fandtes i *Eddaen*.

For det andet så håbede forskeren, at islandsk – som en form for oldnordisk – kunne bruges til at berige det eksisterende dansk-norske sprog med dets autenticitet og forfædrenes ånd.³ Undtagelsen blandt de filologisk interesserede var Grundtvig, der mente dansk var et fuldstændig selvstændigt sprog og ikke ”fordærvet” islandsk, men selve den kulturelnationalistiske idé om et autentisk ursprog delte han til fulde.⁴ I praksis fik det islandske/oldnordiske sprog en begrænset effekt på den sproglige udvikling i Danmark,⁵ men de danske filologers forskning i sproget, dets oprindelse og dets udvikling må ses som ”politisk arkæologi”, der skulle vise nationens autentiske egenart i ursproget og folkets dyb.⁶ N.M. Petersens sproghistorie (1829-30) bandt sprogets og folkets historie uløseligt sammen, og han gjorde dermed 10 år før C.F. Allen nationen til historiens egentlige aktør,⁷ mens selve værket kan ses som et monument over den herderske tankegangs endegyldige sejr i den danske offentlighed.

Ligesom i Danmark så man i Norge før adskillelsen islandsk som et ursprog,⁸ hvilket i tidens ånd skabte både interesse og initiativer, der skulle fremme det islandske sprog. Allerede kort tid efter oprettelsen af Selskabet for Norges Vel udskrev det en prisopgave om, hvordan studiet af det islandske sprog kunne fremmes og bruges til at berige det nuværende skriftsprog.⁹ Vinderen blev den danske filolog P.E. Müller, der foregreb nogle af idéerne i tidsskriftet *Saga* (jf. nedenfor) ved at lave lister over ord fra oldtidssproget, som kunne bruges i nutidssproget,¹⁰ ligesom almuesproget i Danmark og især det mere ”ufordærvede” Norge blev set som inspirationskilder til at forny skriftsproget med autenticitet ved at bringe det nærmere ursproget.¹¹ I den trykte udgave fik selskabet Müller til at

¹ Jf. Hutchinson 2005: 48.

² Nyerup 1817: 8, 15-16.

³ Jf. Molbech 1815b: 19; Rask 1818: 64; Bjerrum 1959: 20; Skautrup 1968 [1953]: 156

⁴ *Danne-Virke*, 1816: 17, 19; Holm 2001: 19.

⁵ Skautrup 1968 [1953]: 155.

⁶ Jf. Smith 2009 64ff; Böss 2008: 290

⁷ Petersen 1829-30; jf. Auken m.fl. 2008: 53ff.

⁸ Aall 1813: 190.

⁹ Sibbern 1866: 16; *BS*, 3, 12.6.1811; Hasund 1941: 44, 57-58; Paasche 1932: 76; *BS*, 1.5.1810: 31.

¹⁰ Müller 1813: 67ff.

¹¹ Müller 1813: 105ff.

tilføje, at der burde oprettes et professorat i oldnordisk i Norge, mens danskeren for egen regning tilføjede kravet om ét i København.¹

Denne idé blev et tilbagevendende krav i den offentlige debat i Norge efter 1814,² Til dette professorat var Grundtvig i flere omgange i spil med støtte fra professorerne Georg Sverdrup, Svend Hersleb og Stener Stenersen, men hans teologiske standpunkt og revselsler af norsk selvhævdelse forhindrede en ansættelse,³ der kunne have fået en stor betydning for den videre identitetsmæssige udvikling i begge lande. Uden en professor med kundskaber i islandsk blev norske filologi ved universitetet præget af nyhumanismens klassicisme frem til ansættelsen af Rudolf Keyser i 1828, der på baggrund af sine tidligere sprogstudier på Island i 1830'erne udarbejdede sin indvandringsteori (jf. kapitel 15). Uden for dets mure fandtes der imidlertid allerede i 1820'erne et nationalfilologisk miljø, der dyrkede det norske sprog og dets historie (jf. nedenfor).⁴

Sproget som nationens ejendom

Det faktum, at der i ringe grad fandtes et nationalt sprogskel mellem dansk og norsk før 1814, afholdt ikke den borgerlige elite i de to riger i at anskue sproget som et afgørende element for national identitet, men ikke overraskende så var disse tanker stærkere blandt de danske lærde i Danmark end i Norge. Dette kan forklares både ud fra påvirkning og funktionalitet. Det første kan ses ved, at det danske miljø var i tættere kontakt med Tyskland og mere direkte påvirket af den tyske romantik og kulturnationalisme end nordmændene, mens det andet skyldes de forskellige forudsætninger, som de to folk havde. Danskerne kunne bruge sprogteorien til at adskille sig fra andre nationer i almindelighed og tyskerne i særdeleshed, mens nordmændene havde sværere ved at bruge sproget som en national ”grænsevagt”. Dette afholdt dem imidlertid ikke fra at gøre det (jf. nedenfor).

Herders idéen om sproget som ét afgørende element for en nations ånd, karakter og autenticitet kan spores allerede før 1807, f.eks. i Grundtvigs *Lidet om Sangene i Edda* (1806) og Treschows forelæsninger (1806-7).⁵ Treschow var ikke enig med Herder i, hvordan sproget var opstået, men han var enig i at sprog og erkendelse var tæt forbundne, og sproget gav indsigt i nationers karakter og kultur.⁶ Den nye tids tanker slog klart og effektivt igennem med Engelstofts *Tanker om Nationalopdragelsen* (1808), hvor kærlighed til sproget og fædrelandet blev gjort til ét og hævdede, at en nation elskede sit eget sprog over alt andet, da modersmålet rummede hele folkets tankerigdom, traditioner, historie og moral.⁷ Med andre ord så indeholdt hans sprogsyn ikke alene centrale elementer af nationsdefinitionen (kultur og historie), men implicit også forestillingen om en

¹ BS, 3.4.1812: 125-26; Müller 1813: fortale, 140.

² f.eks. DNN, 2. hf., 1816: 57-61.

³ Pavels 1866: 27.1.1816; Nygaard 1960: 393.

⁴ Pettersen 2007: 1-2, 45-48, 52.

⁵ Ny *Minerva*, september 1806; jf. 1810-11.

⁶ Treschow 1809: 236, 278; Koch 2003: 162.

⁷ Engelstoft 1808: 44-45. Jf. *Kjøbenhavns lærde Efterretninger*, 1809: 471; Olufsen 1839: 162.

kærlighed eller loyalitet til nationen, der var hævet over alt andet (dvs. et princip, som både etno-symbolister og modernister forbinder med nationalisme). Ifølge Engelstoft stod og faldt nationen og sproget sammen, da hele folkets karakter og originalitet afhang af forbindelsen.¹ Hans standpunkt er ofte blevet fremhævet i forskningen som nyt,² men det er sjældent blevet bemærket, at hans synspunkt i virkeligheden afspejlede en konsensus, der allerede var ved at forme sig blandt danske intellektuelle. Dette ses bl.a. i tidens ordbøger,³ hvor forordene fremdrog forbindelsen mellem modersmålet og dansk identitet.

Hermed genfinder man i sprogopfattelsen den samme tendens, som Flemming Conrad har påvist i periodens litteraturhistorie,⁴ der afspejler en kulturnationalistisk udvikling, hvor forbindelsen mellem sprog og nation blev tautologisk i de første årtier af 1800-tallet – ikke blot i det danske borgerskab Danmark, men i det meste af Europa.⁵ Tankerne blev endnu stærkere udtrykt i Molbechs artikler og værker, der i 1815 kulminerede i pjecen *Om Nationalsprogets Hellighed*,⁶ hvor man ikke alene ser inspirationen fra Herder og Engelstoft, men ligeledes fra Fichtes taler til den tyske nation, der generelt synes at have påvirket dansk åndsliv. Molbech forbandt sproget med nationens individualitet, intellekt og moral, og så det som et levende organ hvori nationens indre liv, åndelige rod og originalitet (autenticitet) fandtes, og han mente derfor ligesom Engelstoft, at sproget og nationen stod og faldt sammen.⁷ Molbech gik imidlertid endnu længere, da han ikke alene mente, sproget var afgørende for nationens enhed og eksistens, men også at én person, der fralagde sig sit modersmålet tabte, sin nationalitet og sit fædreland.⁸

Den kulturnationalistiske tankegang kom tydeligt frem i postulatet, at der, hvor naturen havde adskilt nationer ved sprog, kunne de ikke kunstigt støbes sammen, og i udsagnet, at der, hvor man fandt et sprog, fandt man også en nation, der *kunne* have ret til at regere sig selv.⁹ Ordet ”*kunne*” svækkede udsagnet, men i praksis havde Molbech også her formuleret det nationalistiske princip, dvs. nationalisme i en modernistisk forstand af begrebet. Andre aspekter af forholdet mellem nation og sprog blev fremhævet både af Molbech og andre skribenter. Modersmålet bandt ikke alene samtids danskere sammen, men også den levende generation med de døde, hvilket gjorde sproget til en national helligdom.¹⁰ Sproget blev konsekvent koblet til opvæksten i fædrelandet, samfundet og for-

¹ Jf. Molbech 1811a: 12-13.

² Adriansen 2003, 2: 31; Feldbæk 1991b: 399-400.

³ Bl.a. Birch 1810; Heiberg 1807; Handrup 1807; Høegh-Guldberg 1813b; Molbech 1811a; Molbech 1813; Nissen 1808c; Rasmussen 1812. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab begyndt at udgive en ordbog i 1793. I 1812 udstedte selskabet en prisopgave om grundsætninger for de nordiske & germanske tungemål, som Rasmus Rask besvarede i 1815.

⁴ Conrad 1996: 465.

⁵ Skautrup 1968 [1953]: 133.

⁶ Molbech 1815b. Forinden trykt i *Athene*.

⁷ Molbech 1811a: 7-8, 12-13; *NSK*. 9.3.1811: 305-6; Molbech 1815b: 1-4.

⁸ Molbech 1815b: 3-4.

⁹ Molbech 1815b: 6, 9-10, 18.

¹⁰ Molbech 1813: dedikationen; jf. Molbech 1822: 36; Høst 1809: 10; Birch 1810 VIII-IX; Müller 1813: 2; Høegh-Guldberg 1813b: 7; *Dansk Minerva*, oktober 1817: 32.

bindelsen til familien,¹ da man lærte sproget gennem moders stemme (modersmålet), familien og socialisering i fædrelandet, hvilket blev understreget gennem metaforen om nationen som en stor familie. Molbech krævede derfor, at enhver dansker elskede modersmålet og erkendte, at ”uden dette Sprog ere vi intet”.²

Hermed finder man i Engelstofts og Molbechs opfattelse af sproget næsten alle de nationale nøgletemaer udtrykt (autenticitet, enhed, identitet, hjemland, autonomi og kontinuitet) samt flere af principperne i keredoktrinen – herunder tanker om en verden af nationer med egne historier og skæbner, hvis medlemmer identificerer sig med fællesskabet over alt andet og som kræver retten til national autonomi og selvudfoldelse (tanker, der alle helt eller delvist genfindes i en modernistisk opfattelse af nationalisme). I kølvandet på adskillelsen i 1814 finder man lignende tanker hos flere forskellige aktører, der senere hen skulle vise sig centrale, såsom N.F.S. Grundtvig og Christian Flor. Den sidstnævnte fremførte i samme ånd, at et folk kun kunne udtrykke sine tanker og følelser oprigtigt på sit eget sprog, hvori originaliteten sad,³ mens Grundtvig hævdede dansk var det mest oprindelige og ejendommelige (dvs. autentiske) tungemål, som noget europæisk folk besad.⁴ For ham var sproget nøglen til at forstå dansk nationalitet, da det var her dets åndelige virkelighed fandtes.⁵ På samme måde som Preussens nederlag i 1806-7 indskrænkede Fichtes horisont sig til Tyskland, så betød 1814, at Grundtvigs og andre centrale aktørers horisont *delvist* gik fra at være nordisk til at være dansk.

Selvstændighed af navn eller gavn

Opløsningen af den dansk-norske stat fik øjeblikkelig konsekvens for sproget. I februar 1814 bemærkede Claus Pavels i sin dagbog en tendens til, at folk talte om det norske sprog i stedet for dansk. Han kaldte det latterligt, da dansk og norsk var et og samme sprog, men hvis man læser videre i Pavels dagbog, så begyndte han selv at betegne talesproget som norsk i løbet af året.⁶ Derimod holdt han fast, at i skrift- og undervisningssproget var dansk, hvilket understregede hans – og mange dannede nordmænds – ønske om et fortsat tæt kulturelt bånd mellem de to lande.⁷

Tilbøjeligheden til at kalde sproget norsk blev officiel politik. Størstedelen af eliten frygtede en sammensmeltning med Sverige, hvilket prægede Grundloven fra november 1814, hvor § 47 og § 81 understregede og sikrede det norske sprogs status og navn.⁸ ”Sprogkuppet”, som det senere er blevet kaldt,⁹ fik Stortinget videnskabelig dækning til gennem en udtalelse fra universitetet i Christiania,

¹ Jf. Engelstoft 1808; Høegh-Guldberg 1813a: XI-XIII; Høegh-Guldberg 1813b:7-8.

² NSK. 9.3.1811: 307.

³ Flor 1817: 13-14.

⁴ *Danne-Virke*, 1816, 1: 17.

⁵ Lundgreen-Nielsen 1992b: 22, 27.

⁶ Pavels 1866: 5.2.1814, 18.8.1814, 26.11.1814.

⁷ Jf. Pavels 1866: 17.3.1815, 12.5.1816, 14.5.1816, 24.5.1818, 25.8.1818.

⁸ Jf. § 3, 7 og 10 i unionsakten. *Rigs-Act*, 1815: 7-10.

⁹ Sørensen 2004: 66.

der konkluderede, at skriftsproget var blevet udviklet i fællesskab og derfor var lige så meget norsk som dansk.¹ Der var ingen (stærk) bevægelse, der ønskede et selvstændigt norsk skriftsprog af andet end af navn i årene omkr. 1814,² men sprogkuppet var et udtryk for, at nation og sprog i et vist omfang blev kædet sammen. Da den norske nation ikke havde opnået fuld politisk selvstændighed, så var det nødvendigt at positionere sig symbolsk og begrebsmæssigt både i forhold til Sverige og Danmark. Det handlede med andre ord om ydre anerkendelse og national selvfølelse samt retten til maksimal national autonomi og selvudfoldelse (jf. keredoktrin).

Den officielle status, som det ”norske” sprog fik med Grundloven, afgjorde dog ikke sagen en gang for alle. I Danmark ønskede man at bibeholde det sproglige og litterære fællesskab ikke blot af gavn – men også af navn, og sprogkuppet var et slag mod en allerede ydmyget dansk selvforståelse.³ For danskere i hele perioden frem til 1830 var og blev norsk enten en dialekt, bondesprog i Norge eller navnet på det sprog man i middelalderen havde talt i Norge.⁴ Rask talte hånligt om ”*det kongelige norske Tungemål*”,⁵ Nyerup om det ”saakaldte norske Sprog”,⁶ mens Grundtvig kaldte det latterligt og et udtryk for en barnlig forfængelighed at give fællessproget et nyt navn.⁷ Rask understregede, at hvis nordmændene ville opdyrke deres bondesprog, så kunne dette sprog kaldes for norsk, men han lod skinne igennem, at han betragtede dette som en vanvittig idé.⁸ Med danske øjne forsøgte nogle nordmænd at underminere det åndelige fællesskab, som danskere og nordmænd gennem århundredet havde opbygget,⁹ og som sproget symboliserede og garanterede. Med andre ord så var den norske kulturelle løsrivelse med til at nedbryde en integreret del af selvforståelsen syd for Skagerrak.

Ikke overraskende var det den iltre og halvt norske Christian Molbech, der gik hårdest til stålet. I *Athene* (1815) langede Molbech ud efter betegnelsen ”norsk”, der kun taltes ”i Dialectsproget – det dannede og forædlede Sprog, Skriftsproget i Norge er og maa blive *dansk*”,¹⁰ hvilket han to år senere fulgte op med at hævde, at sprogkuppet enten måtte skyldes frygten for tabt selvstændighed eller ”Had til Alt hvad der hedder dansk.” Molbech fremhævede, at Danmark og Norge var ikke var de eneste lande, der havde et sprog tilfælles. Det samme gjaldt også de tyske stater, men det gjorde ikke, at man i Preussen talte om det *preussiske* sprog eller i Østrig om det *østrigske* sprog,¹¹ og på samme måde burde det fælles sprog kaldes dansk – eller til nød dansk-norsk eller norsk-dansk.¹² I 1822 stad-

¹ Sørensen 2004: 67.

² Sørensen 2001: 78.

³ Jf. Møller 1830: 139.

⁴ Se *NSK*, 4.3.1828; Petersen 1830: 42.

⁵ *NSK*, 4.3.1828: 298.

⁶ Daae 1887: 48.

⁷ Sturlurson 1818: LVI

⁸ *NSK*, 4.3.1828: 298, 300.

⁹ Ørsted 1951: 260.

¹⁰ *Athene*, 4, 1815: 65-67.

¹¹ *Athene*, 9, 1817: 240-42.

¹² *Athene*, 9, 1817: 242-43.

fæstede han dommen ved at understrege, at nordmændene ikke havde et sprog som deres fulde ”nationale Eiendom”.¹

Ud fra en *national* opfattelse indskrænkede Molbech dermed reelt nordmændenes ret til national autonomi og selvudfoldelse (jf. keredoktrin), hvilket afspejler sig i den intense debat, som hans udfald affødte i Norge. En skribent hævdede den norske autonomi ved at fastholde, at sproget til alle tider ”oftere har været kaldet Norsk end Dansk” i Norge. Den fælles litteratur under foreningen havde stort set været indskrænket til København, da Norge ikke havde noget universitet, og knap nok bogtrykkerier, men nu, hvor folket havde etableret sin egen regering og universitet, imødeså man en indenlandsk litteratur, hvis sprog måtte være norsk.² En anden indsender hæftede sig ved, at norsk ville fjerne sig fra dansk, da begge nationers skribenter ville vende sig mod deres respektive sprogs kilder.³

Det var dog langt fra alle nordmænd, der var enige i disse betragtninger. Mænd som litteraten Peter Treschow Hanson så sprogkuppet som yderliggående ”patrioters” værk.⁴ I den første periode efter adskillelsen opstod der ingen konsensus om sprogets navn i Norge. Efterhånden begyndte man som en slags kompromis at tale om modersmålet,⁵ men navnestriden levede videre, hvilket bl.a. ses i skolebøgerne.⁶ Den norske digter Mauritz Hansen udgav i 1820’erne flere grammatikbøger, hvor han bevidst i titlen anvendte det neutrale udtryk modersmålet, men i selve bøgerne kom han flere gange for skade at kalde sproget for dansk, hvilke prompte affødte reaktioner.⁷ I et forsøg på at imødegå kritikken ændrede han i 1828 titlen til *Grammatik i det norske og danske Sprog*. Hermed gav han med sine egne ord hver enkelt muligheden for at vælge det navn på sproget, som passede vedkommende bedst. Rent emotionelt, skrev Hansen, behagede det ham bedst at tale om det norske sprog, og på sigt regnede han med dette ville adskille sig fra det danske. Omvendt fremhævede han, at som ”Grammatiker” havde han svært ved at kalde sproget norsk, da uden et titelblad med trykkested kunne ingen afgøre om en bog var dansk eller norsk.⁸ Balancegangen affødte kun nye – og forudsigelige angreb – og i 1830’erne kapitulerede Hansen, hvor han godtog det nationale argument, at det norske folks sprog i sagens natur var norsk.⁹

Hansens kvaler fra midten af 1820’erne faldt sammen med, at sprogdebatten igen blussede op både i Norge og imellem de to riger. Mange af argumenterne var basalt set de samme, men centralt i den nye strid var spørgsmålet om navnet på det fælles sprog i oldtiden. De danske lærde stod fast på, at forfædres sprog primært var blevet kaldt *dönsk tunga* (dansk tunge). Den bagvedliggende pointe

¹ Molbech 1822: 27.

² *Tillæg til DNR*, No. 101, 1817.

³ *DNR*, 27.12.1817.

⁴ Se Sørensen 2001: 87-88.

⁵ Se f.eks. Ullmann 1903: 35.

⁶ Se Sagen 1820, 1821.

⁷ *MB*, No. 234, 1826; *MB*, No. 22, 1828.

⁸ Hansen 1828: 3-4.

⁹ *MB*, 23.1.1830; Hyvik 2008: 194.

var dobbelt: for det første fremhævedes det danske sprogs enhed, kontinuitet og autenticitet, og for det andet understregede det et åndeligt dansk herredømme i Norden – både i fortiden og nutiden, hvilket betød, at sproget i Norge var og havde altid blot været en variant af dansk.¹ Ikke overraskende provokerede det norske nationalister voldsomt, at danskerne i deres øjne forsøgte at undertrykke deres nationale autonomi og ret til selvudfoldelse (jf. keredoktrin).

Deres standpunkt var, at oldsproget var *norræna* (norrøn), hvilket for nogen ikke henviste til et fælles nordisk ophav, men til ét specifikt norsk.² Det mest yderligtgående synspunkt fandtes hos Peter Petersen, der mente, danskerne var indvandrede tyskere, der havde overtaget det norske sprog i oldtiden, hvor Danmark havde været behersket af nordmænd, og at danskerne nu efter adskillelsen ville vende tilbage til deres tyske ursprog.³ Med andre ord så forsøgte både danskere og nordmænd at erobre herredømmet over en nordisk guldalder, der tidligere havde været fælles, for at vise *deres* nations autonomi, enhed og autenticitet. Motivet bag den ”politiske arkæologi” var i begge tilfælde, at styrke samtidens nationale identitet og overlegenhed ved at tilskrive oldtiden en nationalitet, som den aldrig havde haft.

National selvstændighed var netop kernen i sprogkuppet for de norske nationalister. At nationens sprog havde sit eget navn, understregede, at man udgjorde et særskilt folk fra det danske, også selvom skriftsproget var identisk, mens det at kalde sproget dansk understregede et dansk herredømme over Norge; et mål, som danskerne – ligesom svenskerne – ifølge nationalister forsøgte at opnå med *alle* midler.⁴ Omkr. 1830 synes begrebet ”norsk”, at have vundet i offentligheden, men det var ikke uanfægtet, da der stadig fandtes nordmænd, der enten ønskede at kalde sproget dansk, dansk-norsk eller norsk-dansk, og som fastholdt, at norsk var en ”Provinsdialekt”.⁵ Disse stridigheder synes at underbygge Hutchinsons tese om nationen som en konfliktzone. Selve sprogundervisningen på universitetet hed dansk frem til 1820’erne, mens flere af latinskolerne i Norge først ændrede fagets navn til norsk i 1830’erne eller 1840’erne.⁶ Den foreløbige sejr for det ”norsk” sprog var udelukkende begrebsmæssig og ikke indholdsmæssig, hvilket man bør tilskrive den dybe frygt i borgerskabet for det, som Nicolai Wergeland kaldte for en ”ægte” norsk uafhængig, dvs. at kappe de kulturelle bånd til Danmark.⁷

Striden om tidsskriftet *Saga*

En lille indædt gruppe i den norske elite havde allerede begyndt kulturkampen mere end et årti tidligere. I *Den Norske Tilskuere* blev det bemærket, at en selvstændig nation var kendetegnet ved eget

¹ Müller 1813: 16-18; *NSK*, 4.3.1828; Petersen 1829: 15ff.; *MFL*, 1829: 122-23

² Se *MB*, No. 20-23. 1828; *MB*, No. 116, 1828; *NSK*, No. 19, 1828; *MB*, 1.1.1830.

³ Petersen 1824.

⁴ *MB*, 23.1.1830.

⁵ *MB*, 22.8.1826; *MB*, No. 359, 1829; *MB*, No. 1, 1830; *MB*, No. 21, 1830. Jf. Hyvik 2008: 196-97.

⁶ Nygaard 1960: 224.

⁷ Bergsgaard 1908: 1908: 55.

flag og sprog, og Norge havde hverken det ene eller det andet.¹ Det bagvedliggende krav synes her, som andre steder, at være keredoktrinens princip om national autonomi og selvudfoldelse. Ligesom deres danske kollegaer så anskuede nordmændene sproget som en national ”grænsevagt”, og for nogle var navneændringen ikke nok i sig selv. Dette ses tydeligst i striden om tidsskriftet *Saga* (1816-20). Bladet blev udgivet af digterpræsten Johan Storm Munch, der tilhørte kredsen rundt om grev Wedel-Jarlsberg. De skribenter, som Munch samlede om sig, bestod bl.a. af Jacob Aall og de selverklærede danskerhadere Jens Chr. Berg og Nicolai Wergeland, og denne gruppe af ”svensksindede” gjorde allerede bladet nationalt suspækt i patrioternes øjne, hvilket de har følt sig bekræftet i ved at se *Sagas* sprogprogram og danskfjendtlige tendens. Flere patrioter havde støttet sprogkuppet, men de så sprogfællesskabet med Danmark som en garant mod en forsvenskning. Svensk sprog og litteratur var næsten ukendt, hvilket i sig selv tjente som et værn mod en sammensmeltning af de to lande.²

I forordet til første bind redegjorde Munch for ideerne bag *Saga*, der gennem sit virke bl.a. skulle bidrage til en sprogranskning, der udlugede ”det fremmede Ukrudt, som” havde ”qvalt Nordens herlige Tungemaal, saa at nye og frodige Skud kunde spire frem af den gamle, uvisnelige Rod”.³ Ifølge Jacob Aall skulle sprogforskerne med deres indsigt finde nye skud på den gamle sprogstamme, der kunne forbedre det daglige sprog.⁴ Selv anvendte han derfor ord fra ”Oldsproget”, som han havde ”hørt i daglig Tale af vore Bønder”, i sine oversættelser.⁵ Både Munch og Aalls oversættelser var fyldt med regionale, islandske og oldnordiske ord samt nogle få svenske ord,⁶ ligesom Munch i sine ordlister skelnede islandske/oldnordiske, norske og danske ord. Dette var et sprogprogram, der byggede videre på den fælles dansk-norske sprogrensning fra før 1814, som Aall havde været en del af, men idéerne i *Saga* bevægede sig væk fra det fælles mål og mod forestillingen om et autentisk norsk. Målet med sagaoversættelserne, de historiske artikler og anvendelse af et ”ægte” norsk sprog var at skabe en national bevidsthed hos læsende nordmænd,⁷ ligesom ordene fra almuesproget ville mindske afstanden mellem elite og resten af folket. Hermed byggede *Sagas* sprogprogram på de nationale nøgletæmaer enhed, autenticitet og autonomi, dvs. kulturel selvstændighed i forhold til Danmark.

Sagas sprogrensning var kontroversiel.⁸ Det skyldtes ikke kun, at få i borgerskabet ønskede at tale og skrive som bønder, men først og fremmest de få svenske ord, der bl.a. faldt stortingsmanden og præsten Andreas Bonnevie for brystet. Han var glødende patriot, hvis kærlighed til Danmark blev kombineret med et indædt had til alt svensk, der i *Sagas* oversættelser og artikler så et komplot, der gik ud på at afvæne nordmændene med at tale dansk og tåle sammenblandinger med svensk, som en

¹ DNT, 1818: 69.

² Jf. *Norsk Dagskjær* (1815). Citeret efter anmeldelsen i *Den nordiske Tilskuer*, 1816: 247ff; Ullmann 1903: 37; Tidemand 1829: 14.

³ *Saga*, 1816, 1: Forerindring.

⁴ *Saga*, 1816, 1: 300.

⁵ *Saga*, 1816, 1: 3-4.

⁶ *Saga*, 1816, 1: 8, 24-25.

⁷ Hyvik 2002: 56, 62, 66.

⁸ Se Pavels 1866: 13.9.1816.

forberedelse til en forsvenskning og senere sammensmeltning.¹ *Sagas* forsøg på at skabe national autonomi blev af Bonnevie set som et forsøg på at underminere denne, hvilket fik ham til at bekrige tidsskriftet med næb og klør både fra Stortingets talerstol og i pressen. Her kæmpede han mod den stilfærdige Jacob Aall, den koleriske Nicolai Wergeland og den svenske kongelige bibliotekar P.A. Wallmark, der følte Bonnevie havde angrebet den svenske nation og dets sprog.²

Striden kulminerede i pamfletten *Nogle nødvendige Ord i Anledning af Tidsskriftet 'Saga'* (1817), hvor Bonnevies sprogopfattelse klart kom til udtryk. Sognepræsten så sproget som nationens helligdom, hvis renhed, der skulle våges over, og selvom nationalsproget muligvis kunne forædles, så burde det ske med varsomhed – især når nationens eksistens var truet. Bonnevie argumenterede for, at fædrelandets situation var hævet over sprogets udvikling, hvilket til en vis grad kan ses som et udtryk for politisk nationalisme på en kulturnationalismens bekostning.³ Omvendt så Bonnevie et ejendommeligt sprog som et Palladium, der var forbundet med national selvstændighed og trivsel, og sprogkonservatisme har for ham både været set som et kulturelt og politisk forsvar af den norske nation mod en delvist forestillet trussel. Efter en række anonyme og modsatrettede indlæg i *Nationalbladet* døde striden herefter ud, men Bonnevies skrift afspejler en tydelig inspiration fra Engelstoft og Molbech, og den fortsatte kulturelle forbindelse mellem landene.

Saga havde et klart nationalt program, men paradoksalt nok skal en del af dets manglende succes findes i, at det blev set som unationalt – både pga. dets indhold og dets svensksindede forfattere, der af patrioterne blev set som landsforrædere.⁴ Begge parter så sproget som en ”grænsevagt”, der skulle forsvare nationens autonomi, men de var uenige om, hvem fjenden var, og hvilken strategi der skulle bruges. Hos Bonnevie og hans ligesindede finder man elementer af en national sprogfilosofi, mens *Sagas* sproggranskere udøvede ”politisk arkæologi” i deres søgen efter ursproget. Hvis de to fløje havde forenet deres kræfter i årene efter 1814, så havde man allerede på dette tidspunkt fået en stærk kulturnationalisme. Men nordmændene var – og er – splittede i sprogspørgsmålet.

Kampen mod fremmedord

For borgerskabet i almindelighed og de intellektuelle i særdeleshed så gjaldt det ikke blot om at forsvare nationen fysisk, men også dens åndelige selvstændig ved at holde sproget ”rent”. I Tyskland blev det tyske sprog i slutningen af 1700-tallet i offentligheden tildelt en status som et ursprog, der direkte nedstammede fra den ariske modertunge i Nordindien. Det gav i tyske øjne det tyske folk et kulturelt lederskab i Europa i almindelighed og i det ”ariske” Nordeuropa i særdeleshed, hvor de nordiske sprog ligesom hollandsk blev set som former af tysk og oldnordisk som en del af et fælles

¹ DNR, No. 3, 1817.

² *Tillæg til DNR*, No. 13, 1817; Laache 1941b: 288-89, 307; *Tillæg til DNR*, No.18, 1817; Wergeland 1817c: 44-46

³ Andresen 1994: 61.

⁴ Hyvik 2002: 71-72.

germansk ophav.¹ Dette skabte med tiden et dansk-tysk modsætningsforhold, da danske forskere nægtede at acceptere, at deres nation blot var en sidegren på et germansk stamtræ. Striden samlede de danske intellektuelle i et forsvar mod en tysk ånds imperialisme, som de frygtede udgjorde en trussel mod nationens sprog, kultur og historie, og dermed i sidste ende mod den nationale identitet og retten til national selvudfoldelse og autonomi.² Hermed var der *visse* lighedspunkter mellem det dansk-tyske forhold og det dansk-norske forhold – blot med den markante forskel, at styrkeforholdet var vendt på hovedet.

Situationen blev forværret af, at både tyskere og danskere i samtiden følte sig politisk ydmyget af deres naboer og derfor brugte kulturnationalisme til at genrejse nationen til fordoms storhed. Det er derfor ikke overraskende, at de danske forskere anvendte sproget for at hævde nationens selvstændighed. Som tidligere anført så fandtes der allerede en modvilje hos en del af den borgerlige elite i Danmark (og Norge) mod tyskere. I stedet for den åbne og primitive konfrontation, som man finder i ”Tyskerfejden” (1789/90), så kørte periodens opgør med tysk primært i et akademisk spor, der kan spores tilbage til Abrahamsons utrykte skrift *Det nordiske Sprogs Fordærvelse* (1782),³ og som blev udtrykt i en anti-tysk konsensus i danske og norske sproghistoriske redegørelser 1807-30.

Her gik det som en rød sproghistorisk tråd, at det var tysk indvandring, tysk adel, tyske konger (som Erik af Pommern og Christoffer af Bayern), tysk kultur og Hansaen, der fra 1300-tallet og i de følgende århundrede havde fordærvet det oprindelige dansk/nordiske sprog og kultur. N.M. Petersen tilføjede i 1829 direkte forening med Holsten (i fortiden) som have værende nationalt skadelig. ”Tyskerne” havde tvunget nationen åndeligt i knæ, men en genrejsning var langsomt begyndt i kølvandet på Reformationen, udbredelsen af det danske sprog på tryk og sprogpurismen i 1600-tallet.⁴ Dette billede genfinder man overordnet i Norge, hvor man igennem den fælles dansk-norsk offentlighed og uddannelse havde indsuget det samme had til det tyske sprog. Jacob Rosteds sproghistoriske redegørelse fra 1816 tegnede et billede af et norsk sprog, der som følge af overklassens ligegyldighed og Hansaens indflydelse allerede var ved at blive ødelagt af latin og tysk i 1200-tallet.⁵ Den tyske indflydelse blev dermed både i Danmark og Norge set som en trussel mod national autonomi, autenticitet og kontinuitet.

Konsekvensen af denne opfattelse var en øget sproglig purisme, der var vendt mod tysk, men som paradoksalt nok afspejler en lignende udvikling i Tyskland, hvor man med Napoleonskrigene intensiverede den udrensning af fransk og latinsk fra sproget, der allerede var påbegyndt i 1700-tallet. Fremmedordene blev erstattet med ”urtyske” ord.⁶ I Danmark findes et identisk mønster, hvor

¹ Hutchinson 2005: 48-49; Conrad 1996: 107; Kedourie 1986 [1960]: 123; Adriansen 1990: 41-42.

² Brøndsted 1850: 43; Rask 1941: 98; Adriansen 1990: 42-43; Conrad 1996: 154-55.

³ Jf. Feldbæk & Winge 1991: 16.

⁴ Se Conrad 1996: 104; Müller 1813: 56, 61; Petersen 1829: 12-14, 189-92, 259-60, 263; Engelstoft 1808: 22, 47-51; Heiberg 1807: 10; Høegh-Guldberg 1813a: VIII-X; Molbech 1811a: 19-20; Molbech 1813: X, 62.

⁵ Se *MB*, 23.1.1830. Hyvik 2008: 200-4.

⁶ Kedourie 1986 [1960], s. 59-68.

antityske holdninger for alvor var kommet frem i 1700-tallet, blev forstærket efter år 1800 og efterhånden fik ”folkelig” tilslutning i bred forstand. Tankegangen bag var imidlertid hentet i Tyskland, hvilket ofte direkte kunne aflæses. I begge tilfælde forbandt først de intellektuelle og siden resten af borgerskabet nationens originalitet med sproget, hvilket affødte et krav om fjernelse af fremmedord for at gøre sproget mere autentisk og tættere på nationens sande ånd.¹

Ifølge Vibeke Winge kan man fra midten af 1840’erne se en pronordiske og antitysk puristisk sprogkamp,² men kampen synes allerede at være gået i gang i begyndelsen af århundredet, hvor den kan ses lige fra *Opfordring til at indsamle Ord til Videnskabernes Selskabs Ordbog* (1807) og op igennem 1810’erne og 1820’ernes litterære anmeldelser og avisnotitser, der i stor stil angreb ”germanismer”. Alene anvendelse af nogle tyske sætninger på Det Kongelige Teater kunne i 1814 blive omtalt som en trussel mod nationens helligdom (sproget) og folkets agtelse.³ Præcis i hvilket omfang og hvordan sproget burde renses var der uenighed om,⁴ mens der syntes at herske konsensus om det overordnede mål, som den aldrende Rahbek i 1816 korrekt betegnede som en omsigribende ”Purist-syge”.⁵

Det var den yngre generation med mænd som Molbech, der ønskede sproget rensat for alle unødvendige fremmede ord, der truede med at tilintetgøre det – og dermed nationens autonomi og mulighed for selvudfoldelse (jf. keredoktrinen).⁶ De samme tanker finder man hos Grundtvig, der navnlig efter adskillelsen krævede et opgør med den franske, engelske og tyske ”ånd”⁷ – ligesom latin og oldgræsk stod for skud. Molbech mente sågar tilnærmelse mellem dansk og svensk kunne udgøre en trussel imod det hellige nationalsprog, hvilket ikke alene affødte en indædt debat, men også en retssag mellem ham og Jens Kragh Høst, der håbede på en kulturel tilnærmelse mellem danskere, nordmænd og svenskere i kølvandet på 1814.⁸

Kampen mod fremmedordene foregik især i videnskaben, hvor de blev erstattet med eksisterende ”danske” ord eller nye danske kunstord, der blev smedet af ”vort Sprogs eget Malm.”⁹ Succesen var varierende.¹⁰ Bedst kendt i denne sammenhæng er H.C. Ørsted, der allerede i begyndelsen af 1810’erne udgav pjecer, hvor latinske ord i kemien blev erstattet med hans danske kunstord,¹¹ hvilket P.H. Elm med mindre held byggede videre på i 1820’erne. Hans idé var at skabe et ”nasjonalt kunst-sprog” for matematikken med henvisning til den sejrslige fremmarch, som det danske sprog og nati-

¹ Skautrup 1968 [1953]: 148-49; Winge 2000: 93; *NSK*. 9.11. 1816: 1428-29; jf. Kedourie 1986 [1960]: 67.

² Winge 2000: 93.

³ *NSK*, 17.12.1814: 1607.

⁴ Se Sporons 1807; *Dansk Minerva*, juli 1816: 24ff; *Dansk Minerva*, december 1817: 91.

⁵ *Dansk Minerva*, juli 1816: 28.

⁶ Molbech 1813: X, 62; Molbech 1815b: 20-21.

⁷ Vind 1999: 115. Grundtvig 1815a.

⁸ Se Molbech 1815b; *Den nordiske Tilskuere*, 1816: 32, 111-12; 136; 143-44, 185-87, 210-11, 257-58, 416.

⁹ *NSK*. 9.11. 1816: 1427.

¹⁰ Skautrup 1968 [1953]: 148-49.

¹¹ Andersson 2000: 139-40.

onalitet allerede befandt sig på i kampen mod fremmed indflydelse. Purismen har haft både opture og nedture, men den vandt endegyldigt over ”de døde sprog” i det 20. århundrede.¹

I Norge fandtes der en stærk nyhumanisme, der blev hamret fast med skoleloven for den lærde skole i 1818, men det hævdede ikke de klassiske sprog over kritik.² Modviljen mod fremmedord genfindes i Norge, hvor de navnlig i slutningen af perioden – utvivlsomt under indflydelse fra syd – blev set som udtryk for ringeagt mod modersmålet og trussel mod nationens ånd,³ men allerede før adskillelsen havde Selskabet for Norges Vel arbejdet med at udskifte ”tyske” ord i naturvidenskaberne med dansk-norske. I de første 5-10 år efter adskillelsen var det svensk, som de nationalsindede nordmænd anskuede som den største trussel mod det norske sprog (jf. ovenfor). Frygten, der allerede stak hovedet frem i 1814, blev vakt til live i 1818, hvor man i et forsøg på at lette fælles militære operationer mellem Sverige og Norge ændrede nogle af kommandoerne i hæren. Dette blev næsten enstemmig fordømt, og i oppositionspressen udstillet som endnu et svensk komplot, der truede nationens selvstændighed ved at underminere den kulturelt,⁴ og mediestormen resulterede i, at Stortinget forbød brugen af svenske kommandoord. Det underliggende tema i striden var endnu en gang national autonomi og forsvaret af nationens egenart.

Kapitel 18: Nationale symboler, sange og ceremonier

Nationalflaget

Flaget blev traditionelt forbundet med kongemagten, hæren og flåden og symboliserede dermed statsmagten. Dannebrog vajede fra skibenes master og fra fæstningernes flagstænger over hele staten, og det havde dermed en mening for andre end danskerne, hvilket umiddelbart peger bort fra en radikal perenniel tolkning. Omvendt så var præmoderne flag, som Dannebrog, med til at skabe forestillingen om et særligt forhold mellem et givet symbol og et samfund, der udartede til idéen om én nation ét flag, hvilket er i modstrid med en radikal modernistisk tolkning. Idéen blev forstærket med revolutionerne i Amerika og Frankrig, hvor flaget både blev et symbol for staten og nationen.⁵ Udviklingen blev fulgt i Danmark, hvor man *langsomt* fra slutningen af 1700-tallet begyndte ikke blot at se flaget som et symbol på statens uafhængighed, men også som et folkeligt symbol, der blev anvendt ved festligheder. Slaget på Reden og krigsudbruddet i 1807 gjorde, at befolkningen samlede sig yderligere om Dannebrog, der blev et fikspunkt for den statspatriotiske kult, hvilket især var tydeligt i forbindelse med skuespilleren H.C. Knudsens Dannebrogsvalfarter i Danmark i 1801 og 1807 samt hans færd i Norge i 1813.

¹ Elm 1828; jf. Skovgaard-Petersen 1976.

² Jf. Andresen 1994; Sagen 1811: III-IV; *Extra-Tillæg*, No. 15, *BAE*, 1827; *Extra-Tillæg*, No. 40, *BAE*, 1829.

³ Bergh 1823: V-VIII; *Extra-Tillæg*, No. 40, *BAE*, 1829; *DNN*, 8. hf., 1817: 159; Nygaard 1960: 230.

⁴ *DNN*, 12. hf., 1818: 65-66; *DNT*, 1818: 341, 344-45, 362, 391-92.

⁵ Adriansen 2003, 1: 127-32; Elgenius 2007: 21, 23-24, 26.

Der er ingen tvivl om, at flaget i denne periode stadig var tæt forbundet med stat, konge og flåde. Dannebrog blev anvendt på kongelige festdage,¹ ligesom det i fædrelandssange ofte blev knyttet til Frederik 6., Valdemar Sejr eller kongehuset, men samtidig var det tydeligt, at monarken ikke havde monopol på symbolet. På landeværnets Dannebrogfane stod der ”Landeværn for Kongen og Fædrelandet”,² og hermed blev det både i denne og andre sammenhænge forbundet med fædrelandet (dvs. nøgletemaet: hjemlandet) og set som en helligdom for den kollektive ære.³ Det interessante er, at den kollektive fortælling, som danskerne knyttede til Dannebrog, var en særegen dansk historie, der byggede på legenden om den himmelfaldne fane som Guds eget flag, der ”beviste” det særlige forhold mellem Gud og den danske nation.⁴ Denne nationale eller nationalpatriotiske opfattelse af flaget findes allerede før 1814 i sange og i malerier, som C.A. Lorenzens *Dannebrog falder ned fra Himlen under Volmerslaget ved Lyndanis 15. juni 1219* (1809),⁵ men den synes intensiveret efter adskillelsen. Hermed var Dannebrog som symbol knyttet til nøgletemaet: national kontinuitet.

Thomas Lyngby har fremhævet, at der allerede under krigen så småt begyndte en privat brug af flaget,⁶ men anvendelsen af det uden for en statslig ramme begyndte først at slå igennem omkr. 1820. Adriansen nævner, at den folkelige flagning i Danmark i 1820’erne kan skyldes den ophidsede flagdebat i Norge (jf. nedenfor),⁷ men det norske eksempel viser i sig selv, at nordmændene allerede før 1814 tillagde flaget en stor symbolsk betydning, hvilket gør det rimeligt at antage, danskerne gjorde det samme. I 1820’erne findes eksempler på opfattelsen af Dannebrog som et symbol på et fællesskab, der angiveligt skulle besjæle hele folket.⁸ Frederik 6., der var fremmed for nationalisme, nedlagde i 1834 forbud mod private flagninger med Dannebrog uden tilladelse, men det stoppede ikke nationalisterne i at bruge det statslige symbol nationalt. Hermed synes Dannebrog som symbol at have undergået en langvarig proces, der i perioden 1807-30 kan ses som et *led* i en national proces.

Norges særlige udvikling gør, at man tydeligt kan se, hvordan flaget blev brugt til at proklamere statens selvstændighed og bekræfte den nationale identitet. Ligesom i Danmark og resten af Europa blev der skabt en kult omkr. dette symbol, der blev tillagt en hellig status. Udadtil krævede det respekt og anerkendelse, mens det indadtil var et fikspunkt i forhold til nationens selvfølelse og selvstændighed (dvs. nøgletemaerne: national autonomi og værdighed).⁹ Modsat Dannebrog, der blev taget som noget selvfølgeligt og ukontroversielt, så opstod det norske flag gennem kamp, hvilket kun fremmede dets symbolske styrke. Det blev både et symbol på nationen og staten, mens det blev adskilt fra kongemagten, der forsøgte at forhindre det blev skabt.¹⁰

¹ Adriansen 2003, 1: 165.

² Jf. Bruhn 1949: 178.

³ Jf. Bruun 1808a: 19-20, 21. Münter 1807: 13; *NDT*, No. 69, 1807: 547; Fallesen 1807c: 12; Flor 1945: 33 ff.

⁴ Bruun 1819: 53-55; jf. Grundtvig 1815b: 9.

⁵ Jf. Heiberg 2001: 102; Adriansen 2003, 1: 162.

⁶ Lyngby 2001b: 73; Jensen 1995b: 10-13; Kjærgaard 1997: 19, 42.

⁷ Adriansen 2003, 1: 131-33.

⁸ Blom 1829: 23.

⁹ Firth 1973: 341, 356; Renan 1990: 51.

¹⁰ *DNT*, 1818: 68-69.

Under den kortvarige norske selvstændighed i 1814 fik nordmændene deres eget banner. Eller rettere sagt: De ”nationaliserede” det danske ved at forsyne det med den norske løve. Det skete som en praktisk løsning, da man i situationen hverken havde tid eller råd til at skabe et nyt, og ved at gøre Dannebrog ”norsk” byggede man ligeledes på den kærlighed til dét rød-hvide banner, som mange nordmænd så som et fælles dansk-norsk flag.¹ At flaget *de facto* blot var en variant af Dannebrog forhindrede ikke nogle nordmænd i at se det som noget *norsk*. Bekendtgørelsen om flaget medførte i Bergen en spontan fest, i Christiansund brugte man allerede i marts 1814 flaget som et norsk symbol, mens en borger i Trondhjem revsede kommandanten for stadig at bruge Dannebrog i stedet for det norske flag i april.² Omvendt så andre både Dannebrog og det nye ”norske” flag som et udtryk for danskhed og norsk denationalisering,³ men ingen satte spørgsmålstegn ved det nye ”norske” symbol på Eidsvold. Det ændrede sig med nederlaget til Sverige og frygten for sammensmeltning med nabo- riget, og på det overordentlige Storting i efteråret tog alene Johan Koren spørgsmålet om et nyt norsk flag op 83 gange.⁴ Årsagen hertil var klar: Nordmændene ønskede at bruge den samme type symbol, som andre nationer og stater, at markere deres selvstændighed og eksistens på lige linje med andre.⁵ Dette kan ses som et udtryk for keredoktrinens krav om maksimal national autonomi og retten til national selvudfoldelse.

Nordmændene følte, at de havde brug for et andet flag end Christian Frederiks provisoriske, der nu blev anset for ”unationalt”, og man nedsatte derfor en kommission, der modtog et væld af forslag. Mange af dem lå tæt op ad Dannebrog, mens andre bevidst forsøgte at konstruere et nyt *norsk* vartegn. De forskellige farver blev tillagt bestemte egenskaber, som eksempelvis grøn, der symboliserede håbet og de norske graner.⁶ På samme måde var et væld af forskellige symboler i spil lige fra træer og fjelde til drager og løver, der blev koblet til Norges natur eller historie (dvs. nøgle- temaerne: national kontinuitet, der var knyttet til et hjemland). Jagten på en autentisk norsk fortid var endnu tydeligere i en tredje kategori af forslag, hvor lærde havde søgt i gamle krøniker og sagaer for at kunne skabe kontinuitet mellem det ”gamle” og ”nye” Norge. Der havde aldrig eksisteret et norsk flag i fortiden, men farverne på forskellige konger og stormænds sejl og skjold blev gjort til de ”op- rindelige” norske farver, uden man kunne blive enig om, hvilken tolkning der var ”korrekt”.⁷

Komiteen indstillede et hvidt og grønt kompromisforslag, men måtte erkende, at modviljen i Stortinget var for stor,⁸ og man nøjedes derfor med en løfteparagraf i den nye grundlov, der fastslog Norges principielle ret til et separat handelsflag (et orlogsflag var umuligt pga. unionen med Sveri- ge). Den heftige debat fortsatte i de næste samlinger af Stortinget og i offentligheden, hvori der indgik

¹ f.eks. Falsen 1817: 116-17.

² Wallem 1874: 142; *TAE*, 1.4.1814: 1; 12.4.1814: 1; 15.4.1814: 2.

³ Sanness, 1959: 25; Nygaard 1960: 369.

⁴ Pavels 1866: 1.11.1814; Nygaard 1960: 361.

⁵ Jf. Billig 2002 [1995]: 86.

⁶ Farven grøn blev ”diskvalificeret” pga. dens brug som i karantæneflag samt associationen med Islam. Jf. *DNN*, 16.3.1821: 350-51.

⁷ Nygaard 1960: 361-62.

⁸ Jf. *DNN*, 16.3.1821: 350.

tre elementer: Behovet for et synligt norsk symbol, forholdet til Sverige samt de ”beskyttelsespenge”, man ville blive tvunget til at betale til de nordafrikanske sørøverstater, hvis man sejlede under eget flag. I Middelhavet sejlede norske skibe under svensk bekvemmelighedsflag, hvilket mange så som en skammelig ”afnationalisering” og en krænkelse af Grundlovens ord.¹ Oppositionen så både det svenske flag og unionsflaget (jf. nedenfor) som en trussel mod norske selvstændighed og glidebane mod amalgamationen, mens et norsk flag blev set som et bevis på, at nationen var fri, og sikrede, at nordmænd i udlandet ikke blev taget for svenskere, som de førhen var blevet taget for danskere.² Alligevel fandtes der købmænd, der til patrioternes vrede, selv i norske farvande anvendte det svenske flag,³ hvilket understreger den indbyggede konflikt mellem de økonomiske hensyn, som den ludfattige norske stat burde tage, og behovet for selvstændige, nationale symboler. De interne norske brydninger afspejler således en kamp mellem pragmatisk egennytte og det absolutte nationale forestillingsunivers, der var knyttet til nøgletemaet: værdighed.

Oppositionen blev yderligere ophidset ved indførelsen af det fælles svensk-norske unionsflag. Flaget, der reelt var en variant af det svenske, var bestemt i en fælles svensk-norsk unionskomité og havde kongens accept, men nordmændene vidste intet om dette flag, og da det pludseligt vajede fra Norges fæstninger udløste det vrede reaktioner i offentligheden, hvor debatten blev forstærket. Den eksisterende flagkomite anbefalede, det nye unionsflag som et fælles svensk-norsk handelsflag, hvilket blev nedstemt med et massivt flertal i Stortinget med henvisning til, at flaget var et særkende for nationens individualitet og som dens hellige, politiske ejendom.⁴ Det understreger, at Stortingets kamp for et norsk flag var en kamp for at skaffe det frie norske folk dets eget symbol som et tegn på dets autonomi. Flere samtidige observatører påpegede det paradoksale i, at det handelsflag, nationens repræsentanter uden held forsøgte at få kongen til at anerkende til sejladsen i Middelhavet, stadigvæk var et Dannebrog med en påsyet norsk løve – og ikke et norsk symbol.⁵

Frygten for en sammensmeltning blev yderligere forstærket i 1818 efter Karl Johans angreb på den norske ytringsfrihed med henvisning til de gentagende injurier mod Sverige i medierne. Hertil kom, at Karl Johan allerede fra 1814 havde ført en ”farvekrig” mod nordmændene, hvor de tidligere røde ”danske” og de grå ”norske” uniformer (fra 1814) i hæren og civiladministrationen blev udskiftet med den blå ”svenske”, hvilket blev set som en krænkende denationalisering og en bevidst forsvenskningspolitik.⁶ Det intensiverede Stortingets kamp for et nationalt flag og allerede i 1818 forsøgte man at få lovfæstet rød som den nationale norske farve, men af frygt for kongen udskød Stortinget sagen til 1821, mens de, der ønskede forhandlinger med ”Barbaresktaterne”, blev sparket til

¹ *DNN*, 9. hf., 1817: 162.

² *DNT*, 1818: 406; *DNN*, 19.3.1821: 298-302.

³ *DNT*, 1818: 218.

⁴ Munk & Birkeland 1874: 366 note.

⁵ *DNT*, 1818: 70-71; Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 144.

⁶ Jf. Glenthøj 2008a: 167

hjørne af regeringen med en teknisk begrundelse.¹ Dette fik i 1820 købmand Gabriel Kielland fra Stavanger til at udskrive en konkurrence om et nyt norsk flag. Kielland var drevet frem af ønsket om, Norge måtte få et flag, der var dets ”oprindelige Eiendom” og som adskilte det fra andre nationer, og han var derfor selv modstander af forslag, der lå op ad Dannebrog, da det symbolsk ville fastholde nationen i de gamle ”lænker”.² Med andre ord så var hans modstand forbundet med nøgletemaerne: national autonomi og værdighed.

Kiellands energi var med til at sikre en afgørelse, men det nye norske flag viste hvor tæt forbundne flertallet af borgerskabet stadig var til det gamle fællesskab af kærlighed og den nye union af nødvendighed. Manden bag det sejrende rød, hvide og blå korsflag, Frederik Meltzer fra Bergen, begrundede forslaget dobbelt. På den ene side havde flaget ”frihedens farver”, da de var de samme som i trikoloren. På den anden side henviste det blå til unionen med Sverige, mens rød og hvid var de farver, som ”oprindeligen tilhørte Norge.”³ Her spillede han ikke kun på tilknytningen til Dannebrog, men også den udbredte opfattelse, der først for alvor var kommet frem efter 1814, at farven rød i middelalderen havde været forbundet med den norske stat.⁴ Lovforslaget om det norske flag i 1821 blev enstemmigt vedtaget i Stortinget, men Karl Johan gav kun tilladelse til, at det norske handelsflag kunne benyttes på ”korte farvande”, mens man på længere sejlads blev tvunget til at benytte et unionshandelsflag.

Sagen var et fortsat problem for det svensk-norske forhold i resten af århundredet,⁵ men Norge havde nu et flag som alle andre nationer. Spørgsmålet er, hvorvidt man på modernistisk vis bør tolke skabelsen af det nye norske flag som et rendyrket eksempel på en ”opfunden tradition”? Der var utvetydige elementer af en bevidst konstruktion i de forskellige forslag til et norsk flag, hvor forbindelsen til fortiden enten var fraværende eller byggede på søgte og uholdbare tolkninger. Hermed vil det ikke være urimeligt at tale om en ”opfunden tradition”, men omvendt bør man ikke overse, at nordmændene i sidste ende valgte et flag, der i allerhøjeste grad understregede historisk kontinuitet og som byggede videre på eksisterende følelser. Symbolikken var slående, da det norske reelt var et dansk flag med et overlagt blå kors. Flaget viser med al tydelighed en ung nationalstat, der var kulturelt og historisk bundet til Danmark. Flagsagen indeholdt både elementer af politisk nationalisme, der afspejlede sig i behovet for anerkendelse og autonomi, og kulturnationalisme, hvilket ses i den store betydning som norsk historie, kultur og natur blev tillagt.

¹ Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 144-45; Nygaard 1960: 375; Tidemand 1881: 206.

² Kielland 1897: 270-79.

³ Laache 1941b: 138; Sørensen 2001: 83.

⁴ bl.a. Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 145.

⁵ Birch-Reinenwald, Cappelen, Petersen & Weisser 1878: 146-47; Ensrud 2005: 149-50.

Nationalsange

Sange er et enestående middel til at skabe identifikation med et kollektiv og agitere for dets værdier, da de ved rim, rytme og fællesskab hensætter deltagerne i en følelse af tryghed.¹ En nationalsang var i perioden et tvetydigt begreb, der både kunne henvise til en almindelig fædrelandssang og til en specifik sang, der skulle virke som et nationalt symbol. I den sidste forstand er nationalsangen et stykke musik, der ved et dekret eller sædvane er blevet valgt som et lyrisk udtryk for nationen. Der findes tre idealtyper: kongesangen (*God Save the King*, 1745), revolutionsmarchen (*La Marseillaise*, 1792) og ”folkesangen”, der i herderske vendinger beskriver folket, historien og natur (f.eks. *Der er et yndigt land*, 1823).²

Man finder fædrelandssange i Danmark-Norge før år 1800, som den krigeriske og anti-svenske *Kong Christian* (1779) af Johannes Ewald og Johan Nordahl Bruns forbudte nationalpatriotiske *For Norge, Kjæmpers Fødeland* (1771), men deres antal eksploderede med Slaget på Reden, i hvis kølvand der blev skrevet op mod 150 patriotiske sange og viser, hvoraf enkelte, som *Vi alle dig elske, livsaglige Fred*, fik ikonisk status og blev tillagt den samme betydning for danskerne som *La Marseillaise* for franskmændene.³ Det var krigslyrik, der kombinerede forestillinger om borgerdyd, døden for fædrelandet og kongetroskab. Sangene var fyldte med henvisninger til den nordiske oldtid, svenskerkrigenes søhelte og samtidens dansk-norske mod og retfærdige sag.⁴ Sangene blev ofte afsunget ved store fællesoptrin eller på teateret, hvorved deltagerne fik en følelse af fællesskab og enhed. Mønsteret gentog sig ved krigsudbruddet i 1807, hvor man både så et væld af nye sange og genoptrykning af værkerne fra 1801.

Samtiden var sig yderst bevidst om, hvilke effekt sangene kunne have på befolkningen, hvor de kunne skabe en følelse af enhed og identitet. Engelstoft foreslog med direkte henvisning til *La Marseillaise* fædrelandssange som en del af nationalopdragelsen, da sangene talte direkte til følelserne og opflammede til kærlighed og dyd.⁵ Hans tanker synes her at udtrykke den almene holdning, og de genfindes flere steder både i teori og praksis i Danmark⁶ og i Norge efter adskillelsen i Roveruds værk fra 1815 om at bruge musik til at fremme nationalånden i Norge.⁷

I 1814 fandtes der hverken i Danmark eller Norge *én* sang, der havde status som et nationalt symbol, hvilket ikke synes at have været et problem, før det blev gjort til ét af de danske officerer blandt besættelsestropper i Nordfrankrig i 1818, der følte det pinligt, at de modsat andre staters soldater ikke besad en officiel nationalsang. Anført af prins Frederik af Hessen indsamlede officererne en præmie og fik det semi-statslige *Selskabet for de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse*

¹ Adriansen 2003, 1: 96-97.

² Conrad 1991b: 150; Koudal 2007: 98-102; Adriansen 2003, 1: 96-97, 173-74.

³ Hatting 1988: 25; Lyngby 2001a: 54.

⁴ Jf. Conrad 1991b: 229.

⁵ Engelstoft 1808: 34, 96-113.

⁶ F.eks. Zink 1810; Rahbek 1810a.

⁷ Roverud 1815: 4-6, 9-10.

til at være dommere i en konkurrence om en officiel dansk nationalsang. Kravene til sangen var, at den skulle vække kærlighed til fædrelandet, troskab til kongen og passe til alle tider og stænder samt at den skulle være forfattet i det danske sprog, ligesom musikken skulle være af en indenlandsk komponist.¹ Med andre ord, så ønskede man sig en kongesang, hvilket blev understreget af, at officerne eksplicit henviste til *God Save the King* og *Vive Henry quatre*, men man tog ikke hensyn til statens tysksprogede indbyggere.

Både dommernes smag og de indsendte bidrag var præget af en klassicisme, der i ordnet sekvens hyldede kongen, fædrelandet og danskerne, men som allerede i 1819 var gammeldags. Sange- ne fremhævede det særlige forhold mellem fyrsten og folket, landskabet blev i grove træk nævnt, mens sproget som symbol var fraværende. Bidragene mindede på mange måder om krigslyrikken - med den forskel, at Norge ikke længere blev nævnt.² Vinderen var den angiveligt mindst ringe *Dan- nemark! Dannemark! – hellige Lyd!* af Juliane Marie Jessen.³

Den indgående skildring af konkurrencen, som Flemming Conrad har givet i *Dansk identitets- historie*, er blevet kritiseret af Bernard Eric Jensen, der ser konkurrencen som et fejlslået forsøg på at indgyde kongetroskaben og statspatriotismen fornyet kraft, hvilket ikke længere var muligt, mens der endnu ikke eksisterede nogle alternativer. Derfor afskriver han konkurrencen som irrelevant i forhold til en opfattelse af national identitet.⁴ Jensen har uden tvivl ret i, at sangene var et produkt af enevæl- den og uden en fremtid,⁵ men han overser hvad der skete i *forbindelse* med konkurrencen, hvilket både gælder offentligheden og de alternative og ”moderne” nationalsange, der blev skabt i en her- dersk tradition.

I pressen og pjecer latterliggjorde man ikke alene vinderen, men man indledte også en offentlig diskussion af begrebet nationalsang,⁶ hvor det ses, at der i borgerskabet fandtes et ønske om, at man ligesom andre nationer havde en sang, der kunne stå som et ”Nationalmonument” for folket.⁷ Den borgerlige opfattelse var, at en nationalsang burde vække stærke følelser, minde folket om fortiden og være forståelig for *hele* nationen; inkl. bonden bag plogen.⁸ Her blev det diskuteret, om national- sangen (og dermed identiteten) burde bygge videre på krigeriske idealer eller om man i stedet i en romantisk stil skulle have ånd, ro og fred som idealet. Det sidste skete med direkte henvisning til Herder, ligesom man finder ønsket om nationalsangen burde minde folk om familie, fædrelandets herlige egne og lykken ved netop at være født i fædrelandet.⁹

¹ Conrad 1991b: 153-54, 158; Koudal 2007: 104.

² Conrad 1991b: 229.

³ Jessen 1819. jf. Jessen 1807; 1808.

⁴ Jensen 1992a: 340.

⁵ Jf. Conrad 1991b: 196.

⁶ Jf. Conrad 1991b: 170ff.

⁷ Colding 1820b: forerindring; *NSK*, 24.8. 1819. Bagge 1819: 4.

⁸ *NSK*, 12.6. 1819.

⁹ *NSK*, 1.12.1818; *NSK*. 26.12.1818.

Dette alternativ – ”folkesangen” – kom netop til udtryk i flere sange skrevet af samtidens kendte digtere i årene omkr. 1820, hvor man – som en reaktion på nederlaget i 1814 – vendte sig bort fra krig, storhed (i samtiden) og mod det nære, trygge og ydmyghed ved dyrkede indre kvaliteter og naturen.¹ Allerede i 1816 skrev Ingemann *Dannevang* (1816), der blev trykt under titlen *Nationalsang*,² hvor danskerne – på trods af heroiske forfædre – bliver fremstillet som et fredeligt og kærligt folk, der bor i et idyllisk dansk landskab, som var deres sande moder. Kongen blev her, som i anden nationalromantiske poesi, nævnt som fader, men temaet virkede mindre væsentligt i denne sang. Forestillingen om det lille fredelig land, der var materielt fattigt, men åndeligt rigt, går igen både i Poul Martin Møllers *Glæder over Danmark* (1820) og i Grundtvigs *Danmarks trøst* (1820) – bedre kendt som *Lang højere bjerge*, hvor digterpræsten både slår den danske egalitarisme fast med ordene om få har for meget og færre for lidt samt den danske bondementalitet (janteloven) med strofen om ”Ved jorden at blive, det tjener os bedst”. Med andre ord, så ser man en national proces i perioden, hvor man i stigende grad fremhævede de nationale nøgletemaer enhed, kontinuitet og hjemland.

Bedst kendt er Oehlenschlägers *Der er et yndigt land*, der blev udgivet i 1823, men som muligvis allerede blev skrevet i 1819 i forbindelse med konkurrencen.³ På trods af en vis portion kongetroskab, så var sangen skrevet i en nationalromantisk herdersk tradition, hvor et idyllisk *dansk* landskab (med gravhøje, bøgetræer og bølgetoppe) bliver forbundet med en fjern heroisk fortid, folket, kulturen, sproget og flaget i en organisk enhed i et selvtilfreds, stabilt og (generelt) fredeligt Danmarksbillede. Med andre ord så var nationen også på den kunstneriske front en konfliktzone mellem krigs- og kongesange, der fandtes i lyrikken 1801-14, konkurrencebidragene 1818-19 og nationaloperetten *Elverhøi* (1828) og så den fredelig nationalromantik, der ses fra slutningen af 1810’erne, hvor folket, historien og landskabet forherliges som en organisk enhed. På trods af, at der blev skabt ny krigslyrik (1848-51, 1864) og konservative kræfter holdt fast i kongesangene i 1800-tallet, så sejrede det nationalromantiske Danmarksbillede i løbet af 1840’erne⁴ og indgik i grundlaget for nutidens nationale identitet.

Det er umuligt at vide, hvorfor de herderske nationalsange ikke var repræsenteret i konkurrencen, men nogle bud kunne være modviljen mod det klassicistiske selskab og dets dommere, frygten blandt de allerede kendte digtere for at tabe samt idéen om at skabe kunst for en pengepræmie og ikke af kærlighed til fædrelandet.⁵ Denne kritik genfinder man i Norge,⁶ hvor man i 1820 var blevet inspireret af den danske konkurrence. I *Den Norske Tilskuer* blev nødvendigheden af konkurrencen anfægtet, da man mente, at Nordahl Bruns, Zetlitzs og Storm Munchs fædrelandssange allerede udfyldte denne rolle – uden at skelne mellem fædrelandssange og *én* nationalsang, der alene skulle

¹ Albertsen 1975: 39; Lundgreen-Nielsen 1992a: 119.

² Ingemann 1816.

³ Adriansen 2003, 1: 182.

⁴ Koudal 2007: 107.

⁵ Jf. *NSK*, 26.12.1818; Tøxen 1819.

⁶ *DNT*, 1820: 114ff; *DNT*, 1821: 2-3.

symbolisere nationen. Mere interessant var det, at tidsskriftet mente, at tingenes nedtrykte tilstand i 1820 umuliggjorde, at man skrev en rask og frejdig nationalsang.¹

Andre, som oppositionspolitikeren Hans Nansen, mente tværtimod, at tidens omvæltninger med frihedens genfødsel og Grundlovens indførelse kaldte på nye idéer og sange om Norge og det at være norsk.² Det afgørende motiv bag konkurrencen synes at være, at den norske nation måtte besidde den samme type nationale symboler som andre anerkendte nationer. Vinderen blev den unge Henrik Anker Bjerregaard med *Sønner af Norge*,³ Sangens kunstneriske kvaliteter efterlod en del, men nordmændene tog i langt højere grad deres nye ”kronede” nationalsang til sig end danskerne, og den var populær frem til, den blev fortrængt som nationalsang af *Ja, vi elsker dette landet* (1859-68),⁴ der ligesom sine andre nordiske sidestykker bygger på den nationalromantiske tradition.

Det mest interessante ved konkurrencen var det Norgesbillede, der blev malet, hvor man så mange af de samme elementer som i de danske sange, men vægtningen var anderledes. Stærkest står forbindelsen til oldtiden, forfædrene og den norske natur. Her var ikke tale om virkelig romantisk opfattelse, som man fandt det i Danmark, men man ser tydeligt nationale nøgletemaer som kontinuitet, værdighed og hjemland, der blev knyttet til keredoktrinens forskrift om loyaliteten til nationen var hævet over alle andre. Norge blev ikke blot omtalt som fødelandet, men som nordmandens moder. Kongen og troskaben til ham blev fremhævet, men monarken spillede ikke en så dominerende rolle som de to andre temaer, og i næsten halvdelen af sangene glimrede monarken ved sit fravær. I enkelte af nationalsangene finder man også slet skjulte trusler mod Sverige, kongehuset og potentielle ”quislinger”, hvis de skulle antaste den norske frihed,⁵ der var et andet centralt tema, som til dels blev knyttet til det nye nationale symbol, Grundloven.⁶ Fra 1824 begynder temaet 17. maj at indgå i fædrelandssangene, ligesom man der begynder at komme referencer til det nye flag.⁷

Nationaldage

Nationaldage er fejringen af begivenheder, der er mindeværdige for fællesskabet: f.eks. forfatnings- eller revolutionsdage. Festens mål er at bevidstgøre deltagerne om dagens betydning for nationen, ved at man lægger daglige gøremål og sociale skel bag sig og viser national solidaritet og følelserne for fædrelandet igennem iscenesatte ritualer, der med tiden bliver faste nationale traditioner og som gennem sin landsdækkende karakter skaber forestillingen om et nationalt (og politisk suverænt) fællesskab.⁸ Med andre ord, så skaber fester national enhed, der er forbundet med forestillinger om hjemland og folket.

¹ DNT, 1820: 114ff.

² DNT, 1821: 4, 9-10.

³ Se Schwach 1977: 325.

⁴ Nissen 1964: 182.

⁵ *Den lille Norske Visebog*, 1824: 41-43.

⁶ *Norraena* 1821.

⁷ bl.a. *Den lille Norske Visebog*, 1824; *Udvalgte nationale Sange*, 1827.

⁸ Jf. Billig 2002 [1995]: 44-45, 51; Adriansen 2003, 1: 211, 237, 239.

I Danmark-Norge havde man i 1807 ikke faste nationaldage i denne moderne forstand. Til gengæld fejrede kongehusets fødselsdage i almindelighed og kongens i særdeleshed. Majestæten fødselsdag blev konsekvent betegnet som den eneste nationaldag i staten, som borgerskabet i hele Danmark-Norge anvendte til afholdelsen af patriotiske fester, hvor kongen blev anvendt som et fikspunkt for fædrelandet og nationen.¹ ”Nationalfesten” bestod i de større byer ofte i taler på latinskolen, prædikener i kirken og teaterstykker med (national)patriotiske temaer – inkl. prologer, epiloger og tableauer. De fattige blev bespist, mens borgerskabet afholdt store middagsselskaber med et væld af sange og skåler med trompeter og pauker, der hyldede kongen, kongehuset og fædrelandet i nævnte rækkefølge, mens der efterfølgende blev afholdt bal. Normalt havde selskaberne en bekranset buste af majestæten, mens man i vinduerne havde tableauer (sindsbilleder). Udenfor blev byen illumineret med lamper, mens man affyrede salutter ved skålerne og fyrværkeri. Den store mængde lejlighedsprosa blev sammen med talerne trykt i aviser, tidsskrifter og pjecer, hvilket havde den dobbelte effekt at understrege det forestillede fællesskab (i byen, riget og staten) samt at fremme de patriotiske embedsmænds karrierer. Hermed tjente de rosende ord til tider som et vikarierende motiv.

Kongen var i sagens natur ikke til stede i hvert enkelt by, og fejringerne af majestæten var derfor af abstrakte idealer, der ikke alene indebar kongetroskab, men især borgerdyd og fædrelandskærlighed (enten i statspatriotiske eller nationalpatriotiske gevandter), der skulle fremkaldes og vedligeholdes i deltagernes hjerter. Folkefesten for kongen var i hans rolle som landsfader, og fejringens mål var at minde individet om monarkens velgerninger, og hvad man skyldte ham samt at erindre borgeren om at man var medlem af den store familie, som staten udgjorde og hvad man skyldte dette fællesskab, hvilket man viste ved at hædre den person, der styrede staten og beskyttede borgersamfundet. Fødselsdagen bidrog til at oprethold forestilling hos folket om kongens betydning.² Denne treenighed af kongetroskab, fædrelandskærlighed og borgerdyd kom forskelligt til udtryk i taler og skåler alt efter sted, tidspunkt og foredragsholder. I nogle tilfælde var majestæt næsten fraværende, mens enten nationen, staten eller borgersamfundet trådte i forgrunden som det reelle objekt for fejringen, mens man i Danmark fra ca. 1820 ser fejring af kongen som det naturlige midtpunkt i kraft af hans danskhed.³ Med andre ord så kan man se udviklingen i Danmark som en proces, hvor kongen blev forsøgt gjort til et særegent *nationalt* symbol – delvist mod sin vilje.

Hvad der på overfladen ustrålede et harmonisk forhold mellem kongen og folket, var til tider mere problematisk, da man her finder aktører, der i henhold til keredoktrinen placerede loyaliteten over for nationen over hengivenheden for kongen. I Norge nægtede Johan Storm Munch i 1809 at skrive en sang til Frederik 6.s fødselsdag, da han mente, kongens politik førte Norge mod afgrundens rand, og i Danmark ville J.M. Thiele i 1820 ikke gøre sig til ”offentlighedens tolk” pga. det spændte

¹ Feldbæk 1998: 275; Adriansen 2003, 1: 39.

² Jf. bl.a. Rosted 1813: 252-54.

³ *Dansk Minerva*, januar 1819: 92-94.

forhold mellem københavnernes og monarken under jødefejden,¹ mens man i *nogle* norske taler fra 1820'erne på Karl Johans fødselsdag understregede norsk frihed og en loyalitet mod majestæten, der afhang af monarkens troskab mod forfatningen.² Navnlige i begyndelsen af Karl 13.s regering synes de kongelige fødselsdage i Norge at være en skygge af sig selv, hvor fædrelandet trådte i forgrunden i fejringen.³

Det forbedres med Karl Johans tronbestigelse, men man fik aldrig den gamle veneration, som der havde været for det oldenborgske kongehus. I en notits om en norsk fejring af Frederik 6.s fødselsdag *efter* adskillelsen, at den var blevet holdt med sandhed og varme følelser, mens at ikke "alle sange i Anledning af *Fødselsdage* [læs: sange til Karl Johans] indeholde Sandhed".⁴ Det betød dog ikke, at der ikke var mange, der oprigtigt elskede kongen, der af nogle blev set som helten fra syd og fremtidens mand.⁵ Mønstrer for de kongelige fødselsdage i Norge efter adskillelsen ændrer sig kun ved, at fremhævelsen af den kærlige dansk-norske forening blev udskiftet med hyldesten af den broderlige svensk-norske union.

Hvis vi vender os fra de royale fester, så opstod nationalfesterne i en moderne forstand med revolutionerne i Amerika og Frankrig, hvor man allerede på den første årsdag begyndte at højtidelig holde henholdsvis uafhængighedserklæringen 4. juli 1776 og Stormen på Bastillien 14. juli 1789. I en dansk-norsk sammenhæng var det mønstret fra den store føderationsfest i Paris 1790 og dens opfundne traditioner, der kom til at danne inspiration.⁶ Ligesom ved de kongelige fødselsdage så var det abstrakte idealer, som frihed, lighed og broderskab samt selvopofrelse for fædrelandet, der blev iscenesat. Ved denne første nationalfest svor tusinder af nationalgardister troskab til fædrelandet ved et alter for dette, hvilket blev efterlignet ved lignende ceremonier over store dele af Frankrig. På denne måde blev nationen bundet sammen i forestillingen om folket som et politisk og suverænt fællesskab. Ceremonier skulle virke moralsk forbedrende samt skabe og vedligeholde patriotisme ved gennem taler, sange, tableauer, ritualer og symboler at tale til individets følelser og skabe et nationalt rum, hvor sociale skel blev erstattet af solidaritet.

I Danmark-Norge kom lignende tanker til udtryk både i teori og praksis. Det første ses først og fremmest i Engelstofts to afhandlinger fra 1802 og 1808, hvor den unge historiker byggede på sine erfaringer fra det revolutionære Frankrig i 1798-99. Han fremhævede netop, hvordan sang, musik og ceremonier skulle bruges til at indprente selvopofrelse og fædrelandskærlighed,⁷ hvilket ikke alene skulle ske ved de tidligere nævnte borgerkonfirmationer, men ligeledes ved fire fester, der skulle fejres af hele det dansk-norske fædreland: en Unionsfest (for Danmark og Norge), en Reformations-

¹ Munch 1874: 8-9; Thiele 1917, 1: 130-31.

² F.eks. Schulz 1821.

³ Kielland 1897: 186.

⁴ *TAE*, 16.3.1824.

⁵ Wallem 1874: 349-50; *TAE*, 4.10.1816; 11.10.1816.

⁶ Jf. Damsholt 2000: 144-46.

⁷ Engelstoft 1899 [1802]: 57.

fest (for protestantismens indførelse), en Constitutionsfest (for enevældens indførelse) samt en fest på kongens fødselsdag. Danskerne skulle yderligere have en særlig frihedsfest, hvor de fejrede stavnsbåndets løsen,¹ hvilket kan ses som et eksempel på nøgletemaet national enhed på tværs af stænder og nationsdefinitionens vægtning af fælles rettigheder og pligter i nationen.

Disse idéer vakte genklang i Danmark og Norge,² hvilket må tilskrives den eksisterende patriotiske ideologi, Slaget på Reden 1801 og skuespilleren H.C. Knudsen. Begivenhederne på Københavns red den ”glorværdige” 2. april havde gjort et uudsletteligt indtryk på unge danskere og nordmænd. I Christiania holdt Treschow taler til dens ære på årsdagen i 1802, Matthias Conrad Peterson i Trondhjem forsøgte at få gjort den til en årlig nationalfest, og så sent som 1830 talte danskeren Jens Møller stadig om 2. april som den eneste dag, der ved siden af kongens fødselsdag kunne gøres til en nationaldag.³

Skuespilleren og superpatrioten H.C. Knudsen havde smedet, mens jernet var varmt, ved ikke blot at foretage patriotiske optrin midt i kampens hede i 1801, men også med sine Dannebrogsvalfarter efter Slaget på Reden i 1801, Københavns Bombardement i 1807 og i Norge i 1813, der må ses som kollektive, offentlige manifestationer, som han selv omtalte som nationalfester. Her indsamlede Knudsen store beløb til fædrelandet ved teaterstykker og masseoptrin med fædrelandske sange og taler, hvor han anvendte en piedestal med en urne på omgivet af Dannebrogspaner som symbolet på fædrelandets alter. Ved disse ceremonier kunne publikum kom langt over 1.000 personer fra alle stænder, hvorved der ideelt set opstod en national eller statspatriotisk solidaritet på tværs af sociale lag (jf. nationsdefinition).⁴ I Norge blev oprettelsen af universitetet i 1811 fejret ved en nationalfest i kirke og selskaber, hvor man ser en tydelig fransk inspiration med dyrkelsen af abstrakte begreber som frihed og visdom.⁵ Den tydelige bevidsthed om festen var landsdækkende gjorde sammen med udgivelsen af de mange forskellige taler, at man finder et forestillet nationalt norsk fællesskab i forbindelse med festen.⁶

I Danmark vedblev kongens fødselsdag med at være samfundets eneste ”Nationalfest” i perioden.⁷ Dette skyldtes ikke, at der ikke stadig var røster, der talte for denne type ceremonier i forbindelse med andre datoer,⁸ men snarere kongens modvilje imod alt, hvad der kunne fremkalde minder om det revolutionære Frankrig og reformerne i Danmark før 1799. På 50-årsdagen for stavnsbåndets ophævelse i 1838 afslog Frederik 6. en markering af de reformer, som han selv havde stået i spidsen for.

¹ Engelstoft 1808: 233, 245-50, 257-60.

² *NDT* 1808, No. 36, 47, 48; *Strøm* 1808: 29; *KLE*, No. 32, 1809: 503; *Boisen* 1811: 22, 172-76.

³ Treschow 1802; Aarnes 1994a: 13; Møller 1830: 154-55.

⁴ Se Lyngby 2001b; 2004; 2007.

⁵ Aarnes 1994a: 14.

⁶ Platou 1812.

⁷ *Dansk Minerva*, januar 1819: 89-90.

⁸ *SV*, No. 9. 1822; Holm 1844: 93-94.

17. maj

I Norge forholdt det sig anderledes. Her var det ikke spørgsmålet, om man skulle have en nationalfest, men hvilken dato det skulle være, hvad man fejrede og hvordan det skulle foregå. Her ser man ikke alene de gamle stridigheder mellem patrioter og svensksindede nordmænd, men ligeledes forskellige politiske opfattelser mellem konservative, liberale og potentielt radikale demokrater, der i 1820'erne var med til at gøre nationen til en konfliktzone, når det gjaldt fortolkningen af den nære fortid og den samtidige politiske udvikling. De to vigtigste datoer, der var i spil, var 17. maj og 4. november, der henholdsvis var årsdagene for vedtagelsen af Grundloven samt kongevalget af Christian Frederik på Eidsvold og den modificerede Grundlov, der var nødvendig for unionen med Sverige. Fejringen af begge dage kunne udlægges som forfatningsfejring, men ingen af datoerne var politisk neutrale. Det var et sammenstød mellem to underliggende historiske narrativer – et royalt og et nationalt, der *delvist* kan genfindes i norsk historiografi (jf. kapitel 3).

Det første hævdede, at det var Karl Johan, der havde givet nordmændene deres frihed i gave – for enden af et sværd, da han med Freden i Kiel brød nordmændenes lænker og lagde grundlaget for en norsk forfatning. Hvad var sket på Eidsvold, skyldtes ifølge Karl Johan danske rænker og et misforstået nationalhad mod Sverige, og fejringen af 17. maj var at jage en dolk i hjertet på ham og en fornærmelse af det svenske folk. Hans holdning var, at der skulle trækkes et evigt slør hen over denne dato, hvis fejring i moralsk forstand udgjorde en borgerlig krigserklæring. 4. november var derimod en dag, som man burde fejre, ikke alene for foreningen af de to dele af den skandinaviske halvø, men også for den nuværende grundlov. Denne fortolkning blev aktivt støttet og promoveret af det ”officielle Norge”; dvs. statholderskabet, regeringen og de øverste embedsmænd.¹ Ifølge *Patrouillen* fejrede næsten alle klubber i de norske købstæder 4. november på en værdig måde,² og så sent som i 1864 overgik fejringerne af dagen samtidens 17. maj-fest.³ Rent liturgisk mindede foreningsdagen langt mere om den traditionelle kongefejring med middagsselskaber, transparente og musik, der hyldede kongen og broderskabet mellem Norge og Sverige, end den mere moderne nationaldag 17. maj.⁴

I den nationale udlægning var det folket, der havde skabt sin egen frihed og forfatning, og som for at sikre denne af fornuft havde indgået unionen med Sverige. 17. maj var for dem datoen, der markerede Norge ikke længere var en dansk provins eller underkastet enevældens jernscepter, men en genfødt og selvstændig nation og stat med en fri forfatning, der var den mest liberale i Europa, og Eidsvold gav dermed et lille fattigt folk noget at være stolte af. I denne fortolkning var 4. november en sekundær dato, der kunne fejres som en unionsfest ved siden af konstitutionsfesten 17. maj. Et indicium på, at glæden ved 4. november har været begrænset for nogle nordmænd, er, at beskrivelser

¹ Petersen, Weisser, Cappelen & Halvorsen 1882: 12-15, 18; Bjerregaard 1859; Møller 1829: 12-13, 19-20; *TAE*, 2.5.1826.

² *Patrouillen*, 1.12.1827: 102.

³ Aarnes 1994a: 17.

⁴ f.eks. *Extra-Tillæg*, No. 52, *BAE*, No. 94, 1827.

af festlighederne 4. november i medierne var yderst begrænset – i oppositionspresen direkte fraværende. Den folkelige fortolkning vandt ikke alene frem i næsten hele pressen, men ligeledes i Stortinget, der i 1820'erne befandt sig i en forfatningskamp med kongemagten, men både i pressen og blandt politikerne blev det konsekvent understreget, at fejringen af 17. maj hverken var vendt mod kongen, de svenske brødre eller skyldtes hengivenhed for Christian Frederik.¹ Kernen i fortællingen var tæt forbundet med idéer om folkesuverænitet, national værdighed og national autonomi (jf. nøgletemaer og keredoktrin), og den understregede en klar national udvikling.

Selve fejringen af dagen skulle først finde sin form, og her delte meninger sig mellem traditionister, der ønskede private selskaber, hvor eliten ligesom på kongens fødselsdag kunne markere nationaldagen uden at være belemret af hoben, og fortalere for en folkelig fejring i stil med de franske nationaldage. Til at begynde med fulgte man det gamle mønster, men der skete en hurtig glidning i retning af en moderne kollektiv fejring. Professor Steenbuch talte allerede i 1824 for, nationaldagen skulle foregå i det fri med taler og nationalsange,² og han var ikke alene. Fortalerne herfor argumenterede for, at nationaldagen skulle være et folkepædagogisk middel til at vække *hele* folket politisk ved at gøre dem bevidst om forfatningen, nationen og borgerrettighedernes betydning.³ Flere udtrykte ønsket om, at der måtte herske ”fuldkommen Lighed og Frihed, og vi bør Alle være Normænd – Intet Andet end Normænd.”⁴ Udsagn som dette viser en solidaritet på tværs af klasser (jf. nationsdefinition), at den nationale identitet her blev sat over alle andre (jf. keredoktrin) samt at mænd, som Peterson, var klar over, man måtte vinde den traditionelt kongetro almue, hvis man skulle forsvare Grundloven mod Karl Johan.⁵ At disse idéer blev udtrykt gennem folkefest, gjorde, at man på dette punkt kan se perioden som en del af Hrochs fase B, hvor liberale og radikale kræfter forsøgte at mobilisere og bevidstgøre folket til en politisk nationalisme. De mere radikale, som studenterforeningens formand Ludvig Daa, understregede, at man holdt modstandsånden i live (dvs. at modsætte sig snigende absolutisme og udhuling af borgerrettigheder).⁶ P.A. Heiberg påpegede direkte i 1828, at undertrykkelsen af 17. maj var grundlovsstridig og åbnede døre for, at kongen kunne udråbes til en ”Despot”.⁷

At disse forestillinger var inspireret af Den Franske Revolution og Engelstofts skrifter, ses i selve fejringerne i 1826 og 1827 og i de artikler, hvor de bagvedliggende idéer blev diskuteret.⁸ En typisk fejring af 17. maj i disse år var forbundet med kanonsalutter, nationalsangen, musik og hurra-råb for konstitutionen og en omfattende flagning med både det norske flag og faner, der henviste til

¹ Petersen, Weisser, Cappelen & Halvorsen 1882: 16-18; *Patrioten*, 26.5.1824: 74; *Patouillen*, 1. hf., 1826: 44-47; *DT*, 15.5.1826, 26.6.1828; *Tillæg til MB*. No. 115, 1828; Daa 1831; *TAE*, 5.5.1826.

² Bjerregaard 1859.

³ *DT*, 15.5.1826, 3.5.1827; Bilag til *MB* No. 135, 1827; *Bilag til TAE*, 20.3.1827; Daa 1831: 12-13; Bjerregaard 1859: 8.

⁴ *MB*, 2.2.1828.

⁵ Jf. Mykland 1955: 299.

⁶ Daa 1831.

⁷ *Extra-Tillæg*, No. 28-29, *BAE*, No. 15, 1829.

⁸ F.eks. *TAE*. 13.7.1824; *Bilag til TAE*, 20.3.1827, *DT*, 16.4.1827.

Eidsvold. Om eftermiddagen mødtes borgerskabet i selskaber, hvor man skålede for konstitutionen før kongen. Hertil kom fejringen af ”Constituenterne”, i dag bedre kendt som eidsvoldsmændene, der ligesom de amerikanske *founding fathers* blev hyldet som grundlæggere af det genopståede Norge. Ud på aftenen brød folk op fra deres selskaber og blandede sig med hinanden – folkeklasser på tværs – i gaderne, der blev oplyst af brændende tæretønder. Her var der ofte sang og dans til den lyse morgen. Festlighederne indeholdt flere steder den traditionelle bespisning af fattige, baller samt i Christiania i 1827 opførelsen af en festforestilling.

Navnlig i Trondhjem fandt der store optog sted i gaderne, der varede i timevis med musik, fædrelandsange og hurraråb fra vinduerne, mens man i andre byer fejrede dagen med en picnic. Det kunne være i private selskaber, men mange steder, som f.eks. Porsgrund, Moss og Frederikshald, var det stor offentlige fester for enhver indbygger. Ifølge kilderne så var ikke alene alle folkeklasser velkomne, men man festede og dansede på tværs af stand og uden rangorden. Fejringen af 17. maj viser således tydeligt Hrochs fase B og nøgletemaet national enhed – ikke blot i teori, men i en storstilet praksis, hvor i hvert fald den brede befolkning synes at have været modtagelig over for det nationale budskab (dvs. en *vag* tendens i retning af Hrochs fase C). I Trondhjem blev det udtrykt i 1828 ved, at den brede befolkning modsatte sig myndighedernes nedrivning af det opstillede frihedstempel (jf. nedenfor) og i 1829 ved forsøget på at forhindre fejringen af kongens fødselsdag, så længe 17. maj var forbudt.¹

Et gennemgående træk ved beretningerne er følelsen af entusiasme. At 17. maj havde en så overvældende effekt, skyldes ikke alene dens politiske og nationale betydning og festlighedernes omfang, men også at man med held appellerede til følelserne, tilsidesatte classeskel og anvendte hele arsenalet af nationale symboler som nationalsangen, flaget, forfatningen, Stortinget, eidsvoldsmændene, historien – og sågar kongen. De borgerlige frihedsidealer og forbindelsen til Den Franske Revolution fremstod klart i symbolbrugen, bl.a. ved utallige referencer til frihedstræer og frihedstempler. I Trondhjem tog man skridtet videre, da man i 1828 byggede et frihedstempel af gran til den ikke gennemførte 17. maj fest,² på Moss rejste man en obelisk, hvis fod symboliserede borgernes fædrelandskærlighed og dens tre sider for magtens tredeling,³ mens der i Ringeriget blev bygget en pyramide på 16 alen.⁴ Det mest markante symbolsprog kom imidlertid til udtryk i optøget i Trondhjem i 1827, hvor vognmandslavet red til hest med hvide faner, på hvilke der bl.a. var trykt Thor, der kørte en frihedssolvogn, og en norsk løve. Til fods var unge hvidklædte og bekransede piger, håndværksmestrene bar faner af Nora i et vildt norsk landskab med Grundloven i hånden og den norske løve med stridsøkse, mens svendene og drenge gik med faner med frihedstræer, hvoraf nogle med

¹ Mykland 1955: 304-5.

² TAE, 23.5.1828.

³ MB, 19.6.1826.

⁴ MB, 1.6.1827.

indskrifter, der slet og ret fortalte, at Grundloven var det norske frihedstræ.¹ Den norske nationaldag inkarnerede forestillingen om nationalisme som en sekulær religion, hvor folket utilsløret tilbad sig selv og dets værdier i form af Grundloven, og i national forstand havde 17. maj den samme funktion, som juleaften havde i kristendommen, da man fejrede nationens (gen)fødsel, hvor selve ritualet var med til at skabe et fællesskab blandt de troende.

I forbindelsen med 17. maj må man ikke overse avisernes rolle. Det var i høj grad gennem dem, at selve idéen om en nationalfest spredte sig gennem opfordringer, debat og beskrivelsen af andre byers fester (i nogen tilfælde trykt i særnumre, der dækkede hele landet), der ikke alene tjente som inspiration, men ligeledes underbyggede forestillingen om politisk, suverænt og nationalt norsk fællesskab. Dette ses direkte i et væld af de samtidige kommentarer, hvor det ikke alene bliver understreget, at dette var en nationalfest, der strækker strakte sig fra Nordkap til Lindenæs, men også at det gav deltagerne en særlig følelse at vide, at deres landsmænd over hele Norge deltog i den samme fest på det samme tidspunkt. Med Petersons ord så synes Trondhjem ved nationalfesten i 1827 at være blevet én familie; en følelse der blev forstærket af bevidstheden om, at alle nordmænd fejrede 17. maj, hvorved hele nationen blev til ”een Familie”.²

Fra officiel side forsøgte man sig med et væld af forskellige kompromisforslag, der gav oppositionen muligheden for en separat konstitutionsfest, uden denne faldt sammen med årsdagen for kongevalget af Christian Frederik. Forslagene strakte sig fra et væld af datoer i april og maj (der var forbundet med Eidsvoldsgrundloven) til de uspiselige som 14. august (konventionen på Moss) og 20. oktober (beslutningen om foreningen med Sverige). Karl Johan fortalte i fortrolighed Stortinget, at han var parat til at opgive unionsfesten 4. november, hvis 17. maj fejringen blev opgivet samtidigt.³ Flertallet i den offentlige opinion stod imidlertid stejlt på datoen for underskrivelsen af Eidsvoldsforfatningen, da de forbandt den med Grundloven som nationalt symbol og som den dato nationen havde fået sin autonomi tilbage (jf. nøgletemaer).

Oppositionen fremstillede sig selv, som *sande* nordmænd, der elsker fædrelandet, friheden og forfatningen, mens de konservative, pragmatikerne og embedsmænd, der lå under for kongens pres, i oppositionspressen blev udstillet som enten sleske hofsnoge og uægte nordmænd med trællesind, der ved deres holdning denationaliserede sig selv,⁴ eller som mænd, der i det skjulte arbejdede for ”Almagamationen”.⁵ Med andre ord så ser man her endnu en gang et subjektivt element i den norske nationsopfattelse, hvor de ”rette” handlinger navnlig for oppositionen var afgørende for, hvorvidt man var ”ægte” norsk. Fra oppositionens side byggede dette på en forestilling om absolut loyalitet mod nationen (jf. keredoktrinen). Enkelte konservative kastede sig i pressen ud i kamp med opposi-

¹ TAE, 29.5.1827; Patrouillen, 6.6.1827: 207-10; TAE, 29.5.1827.

² Bilag til TAE, 29.4.1828.

³ Petersen, Weisser, Cappelen & Halvorsen 1882: 12-13.

⁴ Extra-Tillæg, No. 18-20 til BAE, No. 41, 1827; Patrouillen, 1. hf., 1826: 43; DT, 3.5.1827; Bilag til MB No. 135, 1827.

⁵ DT, 3.5.1827, 23.6.1828; TAE, 7.4.1826.

tionen om nationaldagen. I et længere indlæg i *Morgenbladet* (1829) fremstillede en anonym skribent de liberale som demagoger, der udøvede et åndstyranni, og som med sofismer og løgne forsøgte at skabe had til kongen og svenskerne samt skabte en afgudsdyrkelse omkr. fejringen af 17. maj.¹ Indlægget resulterede ikke alene i en læserstorm, men også i en rituel ”henrettelse” på Galgebjerget uden for Christiania af tillægget, hvori kritikken var trykt, hvilket på sin vis blot understregede pointen i kritikken.² Samtidig fremhæver striden endnu en gang, at den norske nation udgjorde en konfliktzone.

Men hvordan opstod de to festdage, og hvordan kom kampen mellem dem til udtryk uden for avisspalterne? De udsprang i sagens natur af 1814. Allerede på Eidsvold finder man idéen en Nationalfest, der bliver koblet til idéen om religion og nationalopdragelse (og indirekte til Engelstoft).³ Begivenhederne 17. maj 1814 blev markeret over hele Norge, så snart nyheden nåede frem, men her overskyggede kongevalget fuldstændig Grundloven. I 1815 begyndte 4. november-fejringen, mens der i Danmark var en indirekte markering af 17. maj (jf. kapitel 10). I Norge blev 17. maj-fejringen født i Trondhjem. Med henvisning til forslaget om en nationalfest og nationalopdragelse på Eidsvold foreslog den gamle republikaner Peterson i 1815 en fejring af forfatningen,⁴ der byggede på keredoktrinens princip om, at legitim politisk magt byggede på folket. Spørgsmålet er imidlertid om fejringen, som Mykland har antydnet, allerede begyndte dette år eller ej.⁵ Vi ved intet med sikkerhed før 1823, hvor flere aviser omtaler højtideligholden af 17. maj i klubben Harmonien i Trondhjem, hvor man på en gang hylder konstitutionen, Karl Johan – og *Christian Frederik*.⁶

I *Patrioten* (1824) blev det hævdet, at trønderne hvert år siden 1814 havde fejret 17. maj,⁷ mens Bjerregaard i en senere beretning anførte, at man i Trondhjem havde markeret dagen og hyldet Christian Frederik i flere år før 1824. I en ikke navngiven tysk rejseberetning var det blevet udlagt som en fest udelukkende for den detroniserede konge, hvilket var blevet misforstået eller udnyttet af dagens modstandere.⁸ De private trønderske fejring før 1824 var af mindre betydning. I en politisk forstand blev 17. maj vigtig som nationaldag, da oppositionen i anledningen af 10-årsdagen for Grundloven og dette års Storting ønskede at bruge dagen som et led i den konstitutionelle kamp imod Karl Johan. I aviserne blev der, bl.a. med henvisning til amerikanernes 4. juli,⁹ skrevet opfordringer til at fejre dagen, mens forskellige selskaber, klubber og studenterne blev enige om at fejre 10-årsdagen i private rammer. Stærk officiel modstand fik imidlertid alle med undtagelse af studenterne til at opgive planerne i Christiania.¹⁰ Selvom regeringen i de følgende år forsøgte at undertrykke ud-

¹ *Tillæg til MB No. 210*, 1829.

² *MB*, No. 213, 1.8.1829.

³ Sverdrup, Platou & Omsen 1814: 2. hf.: 82-83.

⁴ *DLTT*. 5.4.1815: 39-40.

⁵ Mykland 1955: 298-99.

⁶ *TAE*, 20.5.1823; *DNR*, 30.5.1823.

⁷ *Patrioten*, 3.6.1824: 100.

⁸ Bjerregaard 1859: 2.

⁹ *Patrioten*, 26.5.1824: 74.

¹⁰ Bjerregaard 1859.

viklingen, så spredte fejringen af 17. maj sig geografisk og voksede i omfang, hvor man gik til private selskaber til offentlige fejring.

Allerede i 1826 var fejringen reelt landsdækkende, mens festlighederne i 1827 overgik alt, hvad man tidligere havde set i Norge. Selvom det politiske miljø i hovedstaden spillede en stor rolle, så var det trønderne, der tog teten. At festlighederne foreløbig toppede i 1827 skyldtes delvist, at den svenske statholder i Christiania, Baltazar von Platen, havde misforstået Karl Johans holdning til sagen og efterfølgende lod de norske embedsmænd forstå, at kongen modvilligt accepterede fejringen. Fejlen kostede von Platen stillingen. Karl Johan kunne til nød acceptere private markeringer, men ikke offentlige fejring. Situationen blev kun gjort værre af fejringen af 4. november på teateret i Christiania endte i en pibekonzert. Det skyldtes sandsynligvis mere stykkets manglende kvaliteter end had mod foreningen, men det var dråben, der fik bægeret til at flyde over. I 1828 udsendte den nye statholder et brev til samtlige embedsmænd om ikke at markere årsdagen for 17. maj, hvilket senere blev fulgt op af et åbent brev fra Karl Johan til alle nordmænd med utvetydige trusler,¹ der blev bakket op af kongens tilstedeværelse i hovedstaden med 2.000 soldater. I flere byer var der private markeringer af årsdagen,² men alle offentlige festligheder blev aflyst, og den ivrige dyrkelse heraf i medierne forsvandt som dug for solen.

Myndighedernes resolute holdning, det øgede politi- og militærberedskab, loyalitet til kongen og almindelig frygt gjorde, at man kun fandt få i de kommende år, der trodsede Karl Johans vilje. I Trondhjem var der forsøg på at boykotte kongens fødselsdag i 1829, mens studenterne gjorde 17. maj til deres årlige festdag, hvilket i sidste ende resulterede i en retssag ved højesteret, som studenterne vandt.³ Mere alvorligt var ”Torveslaget” samme år, hvor militæret efter oplæsning af oprørsparagraffen i Grundloven blev sat ind mod en fredelig menneskemængde i Christiania. På trods af enkelte hurraråb for 17. maj,⁴ så synes de færreste af disse mennesker at have forsøgt at markere konstitutionsdagen – og ”slaget”, der var uden nogle reelt tilskadekomende, vakte stor harme mod øvrigheden i Norge, hvilket nødvendiggjorde en undersøgelseskommission. I 1830 finder man forskellige gadeopløb,⁵ og i løbet af 1830’erne begyndte dagen igen at blive fejret, men på trods af utallige appeller fra Stortinget var det først efter Karl Johans død i 1844, at nationaldagen kunne fejres uden hindringer.⁶

Delkonklusion 4: Kultur, historie og nationale symboler (kapitel 15-18)

Analysen af det danske og norske borgerskabs forestillinger om historie, kultur, sprog og nationale symboler viser, at der fandt en national udvikling sted i perioden 1807-30. Det er imidlertid vigtigt at

¹ Petersen, Weisser, Cappelen & Halvorsen 1882: 14-15.

² *DT*, 2.6.1828; *TAE*, 27.5.1828, 2.1.1829.

³ Mykland 1955: 304-5; Langeland 2005: 218-19.

⁴ *Tillæg til MB No. 210*, 1829.

⁵ *MB*, 215.1830.

⁶ Aarnes 1994a: 17.

understrege, at der var tale om en *formativ fase* og *ikke* en altomfavnende massenationalisme (Hrochs fase C). Kilderne viser tydeligt eksistensen af en fælles myte, historie og offentlig kultur i Danmark og Norge (jf. nationsdefinition), som akademikere i begge lande brugte i deres ”politiske arkæologi” til at skabe nationen som et historisk fællesskab. Billedet var dog ikke statisk, da der klart ses en udvikling fra klassicisme og statspatriotisme i retning af en historie, der sætter nationen og national bevidsthed i centrum. I denne proces spillede forfædrenes eksempel og forestillingen om guldalderen en markant rolle, da deres ”ånd” og nationale værdier udgjorde en model for samtidens nation. Den nationale udvikling ses i skiftet fra en fælles dansk-norsk dyrkelse af en nordisk oldtid til identifikationen med henholdsvis en dansk og en norsk storhedstid før foreningen, der blev brugt som inspiration for en national genrejsning. Den ændring bør ses i lyset af krigen og de politiske omvæltninger i perioden, der underminerede de traditionelle autoriteter, og som blev erstattet af nationen.

I Danmark ser man i perioden en tydelig udvikling af kulturnationalisme inden for litteraturen og folkemindesamlingen, hvor man både i teori og praksis forbandt begge med udtryk af nationens ånd, som på romantisk vis ikke alene blev indsamlet, dyrket og studeret. Hos de danske forfattere ser man et tydeligt skel mellem den, der er blevet præget af begivenhederne før krigsudbruddet i 1807, og dem, der er blevet brændermærket af årene 1807-14. Førstnævnte forblev primært nordisk orienteret, mens de sidstnævnte udviklede en særskilt dansk litteratur. Udviklingen i Norge er mere kompliceret, da samme kulturnationale idéer – ofte formidlet fra Danmark – genfindes i landet, men først i slutningen af perioden så småt fik praktisk betydning. Enkelte norske forfattere begyndte at udtrykke en romantisk kulturnationalisme fra ca. 1820, og man kan se ønsket om en selvstændig norsk litteratur forbundet med nationens ånd, men Norge var stadig en dansk litterær provins i 1830. Tanker om at bruge skolerne til at styrke nationaliteten blev allerede i begyndelsen af perioden udtrykt i Engelstofts forslag om en national opdragelse (jf. Hrochs fase B). Idéerne synes både at have påvirket udviklingen i Danmark og i Norge, men på forskellige måder. Hvor danskerne primært tog de kulturnationale forslag til sig, så promoverede man i den norske offentlighed særligt den politiske nationalisme, som man fandt i hans værk, hvilket afspejler den betydning som de strukturelle vilkår og begivenhederne i 1814 havde for de forskellige udviklinger i Danmark og Norge.

I 1807 havde det dansk-norske borgerskab et sprog med et navn, der især i Danmark blev forbundet med nationen. Koblingen fandtes også i Norge, men den var svagere, da sproget netop ikke kunne ses som selvstændigt. Forbindelsen mellem sprog og nation blev styrket i begge lande gennem perioden ved en omfattende ”politisk arkæologi”, der især blev dyrket af humanistiske forskere, hvis sprogstudier stræbte efter enhed, autonomi og identitet i nationens navn. I deres hænder blev sproget gjort til et instrument i forsøget på at regenerere nationen ved at fjerne fremmedord og forny det ved hjælp af ord fra ”ursproget” og folkesproget. Projektet var i udgangspunktet et dansk-norsk projekt, der i sig havde kimen til en nordisk kulturnationalisme, men adskillelsen skubbede nordmændene i en separat retning. Sprogkuppet i 1814 var både et udslag af frygten for en forsvenskning i Norge

samt et første skridt på vejen mod en kulturel uafhængighed fra Danmark, der blev set som værende nødvendig for en rigtig nation. Spørgsmålet om en ”fornorskning” var imidlertid med til at gøre nationen til en konfliktzone, da der i borgerskabet eksisterede forskellige kulturelle og politiske fjendebilleder.

Det norske forsøg på at løsrive sig sprogligt blev bekæmpet aktivt fra dansk side. Striden mellem danske og norske kulturnationalister om sprogets navn, de to nationers indbyrdes status og den norske selvstændighed blev ikke alene udkæmpet i samtiden, men også i studierne af den fælles nordiske guldalder, som begge parter gjorde krav på, og som de begge ønskede at bruge til at bekræfte deres egen nations autenticitet. Især i det danske tilfælde ses der en tydelig forbindelse til den romantiske kulturnationalisme i Tyskland, der på en gang udgjorde en inspirationskilde og et fjendebillede, da tyske forskere – ikke uden lighedspunkter med den dansk-norske konflikt – forsøgte at gøre danskerne til en germansk subkategori. Både nord og syd for Skagerrak blev sproget i perioden i øget grad gjort til en ”grænsevagt” i kampen for nationen, der blev anvendt til at støtte en nationalistisk ideologi.

Analysen af de tre klassiske nationale symboler (nationalflaget, nationalsangen og nationaldagen) illustrerer for alle tres vedkommende en national udvikling, hvor de gik fra primært at være tilknyttet en konglomeratstat og kongemagt til primært (men ikke udelukkende) at referere til et nationalt fællesskab. Processen var ikke lineær eller entydig, og på trods af en klar inspiration på tværs af Skagerrak så ser man også tydelige forskelle i forløbene, der skyldtes de forskellige forudsætninger, de to lande havde efter 1814. I Danmark fremmede omstændighederne den kulturelle nationalisme, der ses i de nye herderske folkesange, mens Frederik 6. slog ned på folkets forsøg på at tilegne sig statens symboler i form af flaget og nationale politiske fester. I Norge havde man politisk bedre muligheder, og her blev nationen til en konfliktzone mellem kongetro konservative og liberale nationalister, hvor flaget og nationaldagen indgik i en symbolsk, politisk og national kamp.

I den skabelse af nye og ændring af gamle symboler, der fandt sted i perioden, var der en tydelig inspiration både fra Den Franske Revolution og den tyske romantik, da det gjaldt – navnlig i Norge – at bevise, man var en anerkendelsesværdig nation på linje med alle andre ved at besidde den samme type nationale symboler. De problemer, som det unge Norge havde med at finde dets egne ben at stå på, har en del lighedspunkter med afkolonialiseringen et århundrede senere. Eliten i Norge i det 19. århundrede og i Afrika i det 20. århundrede var begge tæt knyttede til de tidligere magthavere og deres kultur. For nogle betød dette, at mange forsøgte at skabe den nye nation i billedet af den gamle forbindelse med Danmark. Omvendt var der andre i overklassen både i Afrika og Norge, der ønskede et radikalt brud med de eksisterende traditioner og tilknytningsforhold. I stedet søgte man gennem historien, myterne og arkæologien tilbage til tiden før, man havde tabt selvstændigheden. Ud fra forestillingerne om denne fortid kunne man konstruere fundamentet for en ny fremtid, der hvilede på et mere ”oprindeligt” og ”ægte” nationalt fællesskab. Omvæltninger i 1814 dannede et nyt funda-

ment, der med en ny fortælling kunne tjene til at skabe en ny national, social og politisk orden, hvorpå man kunne bygge den moderne norske nation.

I samtlige fire kapitler genfinder man næsten alle de nationale nøgletemaer, de fleste af kerne-doktrinens principper og de forskellige elementer i nationsdefinitionen og klare eksempler på politisk nationalisme (i Norge) og kulturnationalisme (navnlig Danmark, men også i Norge). Den nationale ideologi blev i begge varianter forsøgt formidlet af borgerskabet til resten af befolkningen, hvilket både ses i forbindelse med de to nationers historie, kultur og nationale symboler – herunder 17. maj-fejringen. Hermed ser man i begge lande tydeligt en overgang fra Hrochs fase A til Hrochs fase B i perioden. På denne baggrund kan det konkluderes, at den kulturelle udvikling i Danmark og Norge tydeligt var national i perioden 1807-30. Processerne i de to lande var i et vist omfang påvirket af hinanden, og hermed støtter analyserne foretaget i kapitlerne 15-18 afhandlingens hypotese om, at årene udgjorde en formative fase i udviklingen af en national identitet i borgerskabet i Danmark og Norge i et aktivt samspil og modspil på tværs af Skagerrak.

Del 5: Fællesskaber og modidentiteter (kapitel 19-21)

Danmark og Norge indgik på trods af adskillelsen i 1814 i hele perioden 1807-30 i unioner, der indeholdt mere end en nationalitet. Spørgsmålet er, hvordan disse fællesskaber påvirkede udviklingen af en national identitet i de to lande? Denne del af afhandlingen vil analysere dette spørgsmål gennem en undersøgelse af det dansk-norske forhold, det norsk-svenske forhold og det dansk-tyske forhold i årene omkr. 1814. I henhold til afhandlingens hypotese så vil der primært blive lagt vægt på, hvilken betydning samspillet og modspillet mellem borgerskabet i Danmark og Norge havde i forhold til udviklingen af national identitet i perioden. National identitet må som alle andre identiteter forestilles og defineres i forhold til andre lignende størrelser, dvs. en modidentitet eller et modbegreb, hvis anderledeshed kan bruges i konstruktionen af forestillingen om ens egen nations nationale ”autenticitet”.

I kapitel 19 vil det dansk-norske forhold blive analyseret. Herunder: hvilke stereotyper man havde af hinanden og især hvordan ”den anden” blev brugt i identitetskonstruktionen. En del heraf vil være at undersøge de norske holdninger til Danmark og danskerne hos de såkaldt ”danksindede” og ”svensksindede” nordmænd samt de danske reaktioner på disse og adskillelsen i almindelighed. Kapitel 20 vil analysere den borgerlige norske elites forhold til Sverige i perioden, og hvordan forskellige partier i borgerskabet anvendte svenskerne i deres identitetskonstruktion. Kapitel 21 vil bestå i en analyse af det komplicerede forhold mellem danskere, slesvigere, holstenere og tyskere. Spørgsmålene vil her være, i hvilket omfang og i givet fald hvordan krigen og adskillelsen påvirkede dette, og hvilken betydning dette havde i forhold til udviklingen af en national identitet i Danmark.

Kapitel 19: Det dansk-norske forhold omkring 1814

Det dansk-norske forhold før 1814

Brugen af begreberne ”tvillingeriget” og ”tvillingerigerne” om Danmark-Norge er i eftertiden blev udlagt som et instrument, som statsmagten anvendte til at skabe en forestilling om lighed mellem de to riger.¹ Der er ingen tvivl om at begreberne, der kan spores tilbage til Kingo,² blev anvendt på denne måde, men omvendt bør man ikke undervurdere, at mange i det dansk-norske borgerskab vitterlig så sig som ”brødre”. De fleste i de borgerlige eliter følte sig som en del af et dansk-norsk fællesskab, der ikke alene blev forbundet af konge, flåde, administration, lovgivning og handel, men også af kulturelle og kødelige bånd som familie, venskab, sprog, uddannelse, historie, myter, litteratur og offentlighed.³ Hertil kom, at de mange krige mod Sverige havde skabt en fælles arvefjende, der stadig blev set som en trussel og som stod centralt i en fælles historie præget af territoriale tab.

Det dansk-norske fællesskab blev imidlertid opfattet forskelligt i de to riger. I det danske borgerskab regnede man i forlængelse af keredoktrinens principper nordmændene som et selvstændigt folk med en nationalkarakter,⁴ som de i en positiv forstand forbandt med frihedstrang og kongetro, mens den i negativ forstand blev forbundet med stejlhed og selvhævdelse. Omvendt så nedspillede danskerne ofte forskellen mellem dansk og norsk, og som den halvt norske E.C. Werlauff skrev, så betragtede man i København nordmændene ”aldeles som Danske”.⁵ Styrken af fællesskabet og den flydende overgang mellem dansk og norsk afspejler sig i, at man finder både danske og norske eksempler på brugen af et dansk-norsk folkebegreb.⁶ De to folk havde et fælles ophav, historie og kultur, der udgjorde et homogent nordisk element, der stod i modsætning til den tyske befolkning i staten. Følelsen af ”nordiskhed” og den udbredte brug af begreberne Norden og nordisk i offentligheden betegnede i praksis et dansk-norsk fællesskab, der ikke altid synes at indeholde Sverige. Det skal ses i lyset af den nordiske renæssance og det romantiske gennembrud, der før 1814 i lige så høj grad dyrkede nordiskhed som danskhed. På samme måde som England og engelsk til tider blev brugt som synonym for britisk, så blev begreberne Danmark, dansk og danskhed i nogle sammenhæng anvendt om både danskere og nordmænd. Holsten blev i visse tilfælde inddraget i denne begrebsbrug, mens det andre gange udgjorde et modbegreb.⁷

Båndene mellem de to søsterriger gjorde, at Jens Kragh Høst foreslog, at man ligesom England og Skotland skabte et fælles navn for foreningen, der kunne inderliggøre den evige sammensmeltning af rigerne. Selv foreslog han *Dannora*, mens andre kom med navnet *Dannorig*.⁸ Den dansk-fjendtlige historiker Jens Chr. Berg hævdede senere, at der i 1808 eller 1809 havde eksisteret danske

¹ Rian 2003: 2003: 65; Heiberg 2004: 35.

² Kingo 1671.

³ Müller 1813: 13-14.

⁴ Høegh-Guldberg 1809b: 31-32; Munthe 1811: 17; Pram 1811: 1; *KLE*, 1809: 469.

⁵ Werlauff 1873-74: 319-21.

⁶ Bl.a. Winsnes 1807: fortale; Platou 1813: I.

⁷ Hellfried 1808b: 4; *DLT for 1811*: 604-5; Storsveen 1997: 26-27.

⁸ *Dannora*, 1813: 1, 26.

planer om at udskifte ”Norges Navn med Navnet Nord-Danmark og derved tilintetgjøre det.”¹ Det har ikke været muligt at bekræfte påstanden, der bør nok tilskrives periodens rygter og konspirations-teorier. Omvendt bør man ikke undervurdere, at udsagnet bygger på en norsk opfattelse i samtiden, der bl.a. kom til udtryk i pressen i Trondhjem, hvor der i 1811 sarkastisk blev henvist til danskernes forsøg på at gøre nordmændene til ”Nord Daner”.² Det betyder ikke, at regeringen havde de planer, som Berg hævdede, men derimod at mange i det norske borgerskab har set et element af danisering i regeringens politik. Denne norske frygt har yderligere kunnet finde næring i den ”daniseringspoli-tik”, der vitterlig fandt sted i Slesvig og Holsten efter 1806 (jf. kapitel 21). Statsmagts politik i hertugdømmerne og Norge bør imidlertid ikke tolkes ud fra 1800-tallets nationalisme, men som en videreførelse af først den oplyste enevælde og siden Revolutions- og Napoleonstidens ønske om at skabe administrativ og kulturel enhed i staten.

Det til tider manglende skel mellem dansk og norsk provokerede nogle nordmænd – og ikke uden grund. Nicolai Wergeland var langt fra alene i at mene, at den danske begrebsbrug var en trussel mod norsk identitet.³ Det ulige styrkeforhold mellem dansk og norsk fik nationalpatrioterne til at frygte, de to identitet ville smelte sammen, og at det ”norske” dermed ville blive udslettet i en imperialistisk dansk omfavelse. Nordmændene var nærmest tvunget til at hævde sig selv som norske og fremhæve deres ”anderledeshed” i forhold til det danske. Den norske selvhævdelse, som danskerne konstant påtalte, kan ses som en nødvendighed for at beholde en selvstændig norsk identitet. Med andre ord så medførte de norske nationalpatrioters ønske om øget national autonomi behovet for at gøre danskerne til et modbegreb. Når danskerne blev provokeret af nordmændene, så skyldtes det ikke blot den norske tendens til at være ”storskrydende”, men at den fandt sted på danskernes be-kostning, da nordmændene brugte den tæt beslægtede danske identitet som en modidentitet i kon-struktionen af en norsk identitet.⁴

Ønsket om et norsk universitet skyldtes ikke kun hensyn til økonomi, familie og nøgletemaet national værdighed, men for nogle i det norske borgerskab også frygten, at for norske studerende blev akklimatiserede og daniserede under studierne i København. Med andre ord så udgjorde det dansk-norske fællesskab i *nogle* nordmænds øjne en trussel mod den norske nationalkarakters auten-ticitet. Norge kunne ikke måle sig kulturelt med Danmark (dvs. København), og derfor anvendte man fra norsk side samtidens klimateori og civilisationskritik til at fremhæve den norske natur og moral-ske overlegenhed i forhold til den dekadente og usunde hovedstad, der blev beskrevet som Sodoma og Gomorra. Oplevelserne i København og hjemve skabte for nogle nordmænd en endnu stærkere følelse af at være norsk, mens andre studenter omfavnede, hvad de fandt og indledte et livslangt kær-

¹ Olufsen 1839: 146.

² TAE, 19.11.1811: 1-2.

³ Wergeland 1811: 59.

⁴ Jf. Barth 1969; Eriksen 2002 [1993]: 28-29, 37-38.

lighedsforhold til hovedstaden og den danske kultur (eller måske rettere fælleskulturen). Mange norske embedsmænd henregnede deres lykkeligste dage til årene i København.¹

Konflikter og krige kan skabe en belejringsmentalitet, der styrker og gør stereotyper mere rigide.² Krigsudbruddet fremmede – ligesom i 1801 – den norske solidaritet med deres danske brødre, hvor man på trods af den ødelæggende handelskrig med Storbritannien bakkede op bag staten,³ men regeringens politik, krigens udvikling, afsavnene, sulten og følelsen af at kunne stå på egne ben vendte i mange kredse solidariteten og loyaliteten til vrede og bitterhed, der gav styrke til den norske nationalpatriotisme og de negative stereotyper af Danmark og danskerne.⁴ Den danske søofficer Hans Birch Dahlerup, der var stationeret i Bergen, bemærkede et markant stemningskifte. Tidligere havde ”Nationalitetsadskillelse [...] neppe kiendt imellem de to Broderfolk”, men det ændrede krigen.⁵ Alle diskussioner blev politiske, og deres omdrejningspunkt var Norges tilsidesættelse og modviljen mod Danmark, kongen og den ”patriotiske Jyde”.⁶

I Danmark havde man i 1808 entusiastisk støttet op bag de norske brødres kamp mod Sverige, hvilket blev udtrykt i pressen og ved indsamlinger, lyrik og teaterstykker som *Anna Colbjørnsen*, *Trondhjems Befrielse*, *Skottekrigen*, *Peder Skram*, *Tordenskjold i Marstrand* m.fl.,⁷ der alle bevidst fremhævede norsk mod, kongetroskab og statspatriotisme. Men efterhånden som rygterne om den norske utilfredshed og separatisme spredte sig, slog stemningen om, hvilket Jacob Aall mærkede under sit ophold i hovedstaden i 1809, hvor den normale danske velvilje over for nordmænd var blevet erstattet af tilbageholdenhed.⁸ Situationen blev forbedret af licensfarten og oprettelsen af det norske universitet, men Wergelands prisskrift, Ørsteds anmeldelse og Grundtvigs revselse af nordmændene i et digt til Frederik 6. var med til at bekræfte stereotyperne på begge sider.⁹ Ikke alene svenske agenter, der led af akut ønsketænkning, men også danskere i Norge fortalte om en udbredt anti-dansk holdning, og Carsten Anker skrev til Christian Frederik i marts 1813, at man i Norge ikke alene ventede en opløsning af staten, men ligefrem ønskede den.¹⁰ Kort efter kom tronfølgeren til Norge, hvilket forbedrede stemningen og igen vandt mange for kongehuset,¹¹ men krigen spændte båndet mellem ”brødrene” i de to landes borgerlige eliter til bristepunktet og svækkede den statspatriotiske og nordiske identitet på bekostning af nationale identiteter.

¹ Prahl 1813: 5; Aall 1859: 2; Schwach 1816: 167.

² Billig 2002 [1995]: 81; Eriksen 2002 [1993]: 28.

³ *EOK*, 1807; Munch 1813: 6; *Tiden*. No. 18, 1808: 141; Ræder 1847: 53.

⁴ Wergeland 1816: 125-26; *PH*, 1808, 1: 5ff; *DNN*, 12. hf, 1818: 88; Pavels 1866: 15.1.1818; Aall 1859: 93, 136, 162; Blom 1860 [1823]: 27, 41, 66-67.

⁵ Dahlerup 1908: 223-27.

⁶ *BS*, 14.8.1812: 348; Nygaard 1960: 94ff; Aall 1813: 177-236, 235-36; Steen 1948a: 193.

⁷ Jf. *NSK*, 1.1.1830

⁸ Feldbæk 1998: 343.

⁹ Wergeland 1811; *DLT*, No. 38-43, 1811; Grundtvig 1812.

¹⁰ Christian VIII 1965, 1: 235.

¹¹ Mykland 1978: 246ff; Daae 1891: 365; Christian VIII 1965, 1: 235-37.

Norge i 1814

I slutningen af 1813 stod det klart i Norge, at Sverige ville forsøge at bemægtige sig landet ved invasionen af Jylland.¹ Spørgsmålet var, hvor mange nordmænd der ønskede det – eller overhovedet havde evnen til at forestille sig, hvad et brud med Danmark ville betyde. Præsten Jacob Neumann skrev kort efter adskillelsen, at trods alle de norske klager ville Norge aldrig skille sig fra Danmark. ”At Danmark vilde skille sig ved Norge – hvem kunde det falde ind?”² Nyheden om freden vakte sorg hos mænd som Jacob Aall. Han var stærkt påvirket af ”skilsmissen”, som han betragtede som en katastrofe, der burde få ethvert norsk hjerte til at bløde, og han skrev senere, at glæden ikke siden adskillelsen boede i hans sjæl.³ Aall skrev i et brev til en dansk ven: ”Jeg ophører ikke at være dansk Undersaat. En lille Eiendom i Danmark berettiger mig til denne Tittel, og jeg føler mig glad ved endnu for en Deel at tilhøre [det] Land, som jeg skylder alt hvad der kaldes Lykke i Verden.”⁴

Hans sorg stod i skærende kontrast til andres glæde, nu hvor lænken til Danmark var blevet brudt, men de mest udbredte følelser var forbløffelse, vrede og skuffelse over, at danskerne ikke engang havde kæmpet for Norge. Selvom flere skelnede mellem det danske folk og den forhadte danske regering, så blev både danskerne i Danmark og de danskfødte embedsmænd i Norge lagt for had. De sidstnævnte repræsenterede et ilde lidt styre, der nu var blevet fjernet.⁵ Holdningen skyldtes ikke mindst, at flere nordmænd frygtede, at de danskfødte i kulisserne arbejdede for en genforening. Præcis hvad danskerne i Norge ønskede, er umuligt at sige. Nogle ønskede utvivlsomt foreningen genoprettet, mens andre modarbejdede det. Nogle var konservative og kongetro, mens andre var liberale, der først og fremmest ønskede sig en forfatning, som Frederik 6. aldrig ville kunne godtage.

Flere af valgadresserne til rigsforsamlingen i foråret 1814 udtrykte sorg over adskillelsen fra Danmark og kongen.⁶ Netop på Eidsvold blev kampen om et af tidens mest brændende spørgsmål udkæmpet: skulle Norge genforenes med Danmark? Norske historikere har været uenige om, hvorvidt nordmændene ønskede det i foråret 1814. Nogle har hævdet, at de fleste nordmænd ønskede fuld selvstændighed, mens andre har ment at selvstændighedsmænd ville hilse en ny union med Danmark velkommen.⁷ At dansksindede mænd som Carsten Anker, Svend Hersleb, Georg Sverdrup, Andreas Bonnevie og Claus Pavels ønskede en genforening er indiskutabelt, men de ønskede helt andre vilkår. Det samme gjorde Jacob Aall, der så en genforening under en ny forfatning som det bedste udfald, men også det mindst realistiske. Andre, som Christian Magnus Falsen, håbede på en nordisk union under Christian Frederik. Omvendt står det klart, at flere af patrioterne ikke ønskede en ny

¹ Platou 1872: 2-3.

² Citeret efter Nygaard 1960: 62.

³ Steen 1948a: 195, 205.

⁴ Jeg takker Gunnar Molden fra Jernverksmuseet for denne henvisning. Privatarkiv 15 (A. Faye)/ Riksarkivet – Pakke 29/legg merket ”IX 24”.

⁵ Platou 1872: 37-38; Schnitler 1911: 36; Nygaard 1960: 345.

⁶ Bergsgård 1943-46: 16, 29-30.

⁷ Jf. Nygaard 1960: 75, 84; Sørensen 2001: 54-55; Steen 1945: 30.

forening, og at en ny forbindelse med Danmark ville være ”saare Mange meget imod”.¹ Flere ”svensksindede”, som Wergeland, kæmpede eksplicit imod selvstændighedsbevægelsen, da den blev ledet af en dansk prins omgivet af danske embedsmænd, og de frygtede, at de smukke ord om ”Norges Selvstændighed” dækkede over en politik, der ville føre landet tilbage under Danmark.²

Et endegyldigt svar er umuligt at give, men man må erkende det faktum, at valget af Christian Frederik og udformningen af Grundloven i 1814 ikke alene muliggjorde, men også sandsynliggjorde en genforening på sigt. I de trykte forhandlinger fra Eidsvold kunne man med Wergelands ord læse, at forsamlingen ”deels *haabede* deels *frygtede* en Gjenforening med Danmark.”³ Her argumenterede mænd som Sverdrup og Falsen for, at selvom unionen med Danmark havde haft sine skyggesider, så ville en ny forening i fremtiden både være nyttig og nødvendig.⁴ Det kan forstås sådan, at valget stod mellem Sverige og Danmark, og at sidstnævnte var det mindste af de to onder,⁵ men det er ikke usandsynligt, at et andet forhold kan have spillet ind i overvejelserne om en genforening med Danmark. Rygterne svirrede på Eidsvold om en forestående revolution og ny forfatning i Danmark,⁶ hvilket blev understøttet af, at danskere sendte udkast til en norsk forfatning over Skagerrak. Derfor eksisterede der en forventning om, at en ny forening ville blive fundamentalt anderledes. Alligevel kæmpede et stort mindretal på Eidsvold imod enhver ny forbindelse. Wergeland ønskede et forbud indskrevet som Grundlovens § 2, men hans forslag faldt med et brag til jorden med kun 11 stemmer ud af 108.⁷ Omvendt blev præsten Jacob Neumanns forslag i november 1814, om at Grundloven skulle forbyde offensiv krig mod Danmark,⁸ forkastet.

Efter konventionen på Moss forsvandt muligheden for og ønsket om genforening hos de fleste, men der var undtagelser, som den gamle Carsten Anker, der var parat til at rejse til Wienerkongressen for at arbejde for den dansk-norske sag.⁹ Den dansksindede student M.A. Boye antydede i 1817 et håb om en genforening, mens Andreas Bonnevie kaldte det en sød drøm, der ville være Norges sande held.¹⁰ Mange havde det nok som en anonym skribent i *Nationalbladet*, der i 1816 skrev, at han uden misfornøjelse tænkte tilbage på den tid, hvor han havde nydt held og hæder som dansk undersåt, men han ønskede aldrig en genforening.¹¹ For de nordmænd, der stadig håbede herpå, var det eneste realistiske håb en skandinavisk union. Skandinavisterne i den norske elite talte mænd som Frederik Schmidt, Ludvig Mariboe og Nicolai Tidemand samt Niels Treschow, der uden held forsøg-

¹ Platou 1872: 36.

² *Et Blik paa Norges nærværende Stilling*, 1814: 14.

³ Wergeland 1817a: 12-13.

⁴ Sibbern 1870: 31-32.

⁵ Nygaard 1960: 77.

⁶ Jf. Schmidt 1966: 355.

⁷ Birkeland 1867: 10.

⁸ Munk & Birkeland 1874: 160, jf. 161.

⁹ Anker 1904: 409.

¹⁰ Boye 1817: 15, 63; Laache 1941b: 391.

¹¹ *DNN*, 3. hf., 1816: 89-90.

te at skabe unionen gennem et ægteskab mellem de to kongehuse. I flere nordmænds øjne var det tilmed danskernes eneste håb, hvis de ikke både kulturelt og politisk skulle blive en del af Tyskland.

Danmark i 1814

På trods af den udprægede krigstræthed var det stadig muligt at ophidse sindene i København. Det gjaldt ikke mindst hos de studerende, der tilbød kongen at drage til Jylland for at kæmpe for fædrelandet og foreningen med Norge, men deres anmodning blev afslået i en venlig, men bestemt tone, og kort efter kunne de læse om Norges afståelse.¹ Reaktionen var en følelse af dansk vanære og forbitrelse mod kongen, mens den norske rejsning under Christian Frederik samlede selv de mest konservative embedsmænds bag ”den norske sag”.² På trods af at Danmark var et land uden forsamlingsfrihed, der traktatligt var forpligtet til at støtte de svenske krav på Norge, så blev der afholdt støttearrangementer for nordmændene og dannet en Nordmandsforening. Visuelt udtrykte københavnernes deres sympati ved at bære grønne armbind (en farve, der blev forbundet med Norge),³ mens der i klubber og selskaber blev skålet for Christian Frederik og gamle Norge og sunget den forbudte *For Norge, Kæmpers Fødeland*, der blev trykt på dansk og engelsk.⁴

Begejstringen og støtten skyldtes ikke blot kærlighed til Norge og had til Sverige, men håbet om genforeningen af tvillingerigerne.⁵ Christian Molbech omtalte stadig nordmændene som sine landsmænd, mens Grundtvig kaldte ”Tvillingnorden” for sit sande fædreland.⁶ I et brev til en norsk ven skrev prof. Reinhardt, at nordmændene ikke måtte bedømme danskerne ud fra regeringens vaklende og kraftløse politik. Hans politiske bekendelse var a) Norges selvstændighed b) genforeningen c) Nordens forening.⁷ Denne holdning var han ikke ene om i 1814, hvor håbet blev forenet i Christian Frederiks person.

Under overfladen blev mange danskere dog såret af den norske kritik af Danmark og foreningen, og Grundtvig revsede nordmændene for, at de med deres overdrevne nationalfølelse og udfald imod Danmark forspildte muligheden for en genfødsel af de to lande. Han ønskede, at nordmændene skulle opgive alle forestillinger om en konstitution (som han forbandt med Den Franske Revolutions blodbad) og egen konge og i stedet erklære deres troskab til Frederik 6. og i Guds navn udkæmpe en nådesløs guerillakrig fra fjeldene. I så fald ville Herren give nordmændene sejren over selv den største hær. Den opfordring bad han sine norske venner om at trykke, hvilket de klogeligt undlod, da de rettelig anså den for politisk galimatias. For Grundtvig var det et udtryk for den norske ”*Folkelast*”: stolthed og hovmod. Med Norges militære nederlag og efterfølgende forening med Sverige slog

¹ Jf. Grundtvig 1814.

² Schmidt 1966: 344-45.

³ Jørgensen 1903: 11; Christian VIII 1914: 202.

⁴ Nathan-David 1814; *Athene*, juli 1814: 67; Lyngby 2004: 184.

⁵ Grundtvig 1814: I-II.

⁶ *Athene*, 1814, 1:322; Grundtvig 1924: 224-26.

⁷ Daae 1876: 217-18.

stemningen i Danmark om både blandt danskere og herboende nordmænd, og støtten til Norge blev til skuffelse og bitterhed.¹ Danskerne var i foråret blevet hånet af nordmændene for deres manglende kampvilje. Efter våbenhvilen i Norge efter 14 dages krig betalte man nu tilbage med samme mønt.

Danskere og nordmænd i broderlandet

I enevældens Europa blev nationalitet forstået ud fra fødsel, og Danmark-Norge var ingen undtagelse, hvilket tydeligt fremgår af de forskellige cirkulærer, som Danske Kancelli udformede til embedsmændene i Danmark og Norge i forbindelse med adskillelsen. Alle danskfødte tjenestemænd og officerer i Norge blev hjemkaldt til deres fødeland, mens tilsvarende norskfødte, der havde tjenestested i Danmark, inden for fire uger skriftligt skulle give til kende, om de ønskede at forlade eller forblive i dansk tjeneste.² På trods af, at nordmændene var underrepræsenteret i centraladministrationen, så udgjorde Danmark-Norge et integreret arbejdsmarked, og adskillelsen medførte svære valg for danskfødte og norskfødte i broderlandet, hvor forskellige loyaliteter, identiteter og praktiske hensyn var i spil.

Problemet blev ikke mindre af, at enevældens ”objektive” definition af nationalitet ud fra fødsel ikke altid stemte overens med individets ”subjektive” selvforståelse. En kategori, der kom i klemme i denne sammenhæng, var embedsmænd og officerer, der var blevet født af norske forældre i Danmark, hvoraf mange i 1814 boede i Norge og så sig selv som norske. For dem bragte adskillelsen spørgsmål om kongetroskaben, national identitet, ære, karrierer og familie i spil. Et eksempel var den danskfødte nordmand kaptajn Johan Christopher Ræder, der var parat til at lystre kongens bud og drage til Danmark i foråret 1814 for at undgå en afsked i vanære, hvilket Christian Frederik imidlertid forhindrede ham i med henvisning til hans forpligtelser til Norge.³ Christian Magnus Falsen, ”Grundlovens far”, var norskfødt, men havde danske forældre, og havde boet længere i København end i Norge, men modsat den ene af sine brødre – Jørgen Conrad Falsen – valgte han Norge, hvilket ligesom i Ræders tilfælde understreger det subjektive valg i identiteten.

Et fremragende eksempel herpå var den danskfødte P.A. Heiberg, der i 1817 erklærede, han var norsk med henvisning til faderen og hans familie, hvilket var en overraskelse i København, hvor ingen tidligere havde opfattet ham som norsk.⁴ En mulighed kan være, at statsomvæltningen i Norge fik den gamle samfundsrevser til at identificere sig med sit norske ophav. Indskriften på hans gravsten henviser imidlertid til både hans danske og norske landsmænd, hvilket viser den tvetydige identitet, der eksisterede før adskillelsen. Den flydende overgang mellem dansk og norsk ses intet sted bedre end hos forfatterinden Christiane Birgitte Koren, der ikke kunne skelne mellem Danmark og Norges interesser, og som uden problemer talte om ”vi danske” og ”vi nordmænd”, uden at det for

¹ Schwach 1977: bilag 35; jf. *DNN*, 16 hf., 1819: 71; Pavels 1866: 24.7.1815.

² Gøbel 2000: 46-47.

³ Ræder 1916: 35-38.

⁴ Heiberg 1817: VI-VII; Heiberg 1828; VII-VIII; *Athene*, 1817, 2: 250-51.

hende indebar nogen modsætning.¹ For Koren var 1814 en katastrofe, som hun aldrig kom sig over, og hun døde nedbrudt i 1815. Den danskfødte nordmand Frederik Schmidt forblev efter adskillelsen og nederlaget til Sverige splittet mellem sine to fædrelande – da han, som han skrev, hverken var dansk eller norsk, men enten dansk-norsk eller norsk-dansk. Han slog sig ned på Sjælland i 1820, men adskillelsen forblev et åbent sår for ham.² Koren og Schmidt var måske ekstreme tilfælde, men deres følelser var i større eller mindre grad delt af mange danskere og nordmænd, der var præget af tiden før 1807. Oehlenschläger skrev i sine erindringer, at han stadig betragtede ”nordmændene som mine Landsmænd og Norge som mit halve Fædreland.”³

Men selv i de tilfælde, hvor fødestedet og den subjektive nationalitet faldt sammen, var valgene langt fra afgjort på forhånd. Mange norske søofficerer i Norge ønskede først at træde i norsk tjeneste, efter de enten havde fået en afsked i nåde eller tilladelse til at gå i ”fremmed”, norsk tjeneste, og før de var sikre på at være løst fra dansk tjeneste, var det de færreste af dem, der ønskede at sværge Norge troskab.⁴ De fleste af officererne i den norske hær, der modsat flåden havde udgjort en selvstændig norsk enhed, følte sig ikke bundne i samme omfang, men mange fandt det alligevel nødvendigt personligt at skrive til Frederik 6. Dette skyldtes oprigtig loyalitet og hengivenhed til majestæten samt ønsket om at opnå afsked i nåde.⁵ Når man ser på de danskfødte officerer, søofficerer og embedsmænd i Norge, så valgte langt de fleste at blive i Norge, hvilket især må tilskrives karrierer, familie og for nogle unge officerers vedkommende forestillingen om, at man her tjente det fælles fædreland bedst. Hermed finder vi på dette punkt et mønster, der afviger fra keredoktrinens krav om, at loyaliteten til nationen skulle være hævet over alle andre former for troskab.

Nyheden om Freden i Kiel ramte nordmændene i Danmark hårdt, som oberst Nicolai Tidemand, der blev ”electriseret” af vrede.⁶ I København oprettede Christen Pram, Jonas Anton Hielm og brødrene Peter og Jørgen Herman Vogt Nordmandsforeningen, så byens nordmænd kunne hjælpe, opmuntre og vejlede hinanden.⁷ Foreningen erklærede på én gang, at nordmændenes sande og rette fædreland var Norge, og at nordmænd, der stadig var medborgere i Danmark, i handling og ytring var forpligtet over for det danske samfund og dets konge.⁸ Frederik 6. lod nordmændene forstå, at han af frygt for svenskerne ønskede selskabet opløst. Dette skete til fordel for en ny forening, der mere diskret støttede nordmænd i Danmark.⁹

Misfornøjelsen med Frederik 6. var stor både blandt nordmænd og danskere i København, hvilket kun gjorde det lettere for mange nordmænd at søge tilbage til fædrelandet for at opnå embe-

¹ Koren 1915, 1: VIII.

² Jf. Nygaard 1960: 284-86; Winsnes 1924: 427.

³ Citeret efter Brøndsted 1953: 60.

⁴ Larsen 1881: 5-6, 13; Christian VIII 1914: 176.

⁵ Jf. *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1902, 9: 162-65.

⁶ Tidemand 1881: 132.

⁷ *Vedtægter for Normands-Foreningen*, 1814: 3.

⁸ *Vedtægter for Normands-Foreningen*, 1814: 3-5.

⁹ Winsnes 1924: 458.

der her.¹ På Eidsvold skrev Nicolai Wergeland om de jævnlige ankomne unge, norske jurister fra København, der håbede på en ansættelse i den endnu ”ufødte Stat”.² Det var primært fædrelandskærligheden, der drev disse mennesker hjem, men betydningen af karrieremuligheder bør ikke underkendes. Statistikken tegner et tydeligt billede, hvor det var de yngre norske embedsmænd og officerer, der rejste hjem, mens de, der sad i gode stillinger, havde ejendom og havde stiftet familie i Danmark, ligesom de danskfødte i Norge valgte at blive, hvor de var.³ Hermed ser man igen, at andre former for kærlighed end loyalitet i forhold til nationen i et vist omfang påvirkede de valg, som man traf i 1814.

Norges union med Sverige fik strømmen af mennesker til at gå den modsatte vej. De nordmænd, der herefter drog til Norge, blev nu betragtet med den største forbitrelse som ”svenske”. Den konservative reaktion, der skyldede hen over hele Europa inklusivt Danmark, skabte hos nogle en modvilje imod nordmænd i Danmark, da man frygtede, de havde liberale tendenser.⁴ Stemningen var dog ikke bedre i Norge. I forbindelse med edsafleggelsen til Karl 13. nægtede et mindre antal officerer at aflægge eden. Nogle besindede sig,⁵ mens de tre unge brushoveder Olaf Rye, Frederik Schleppegrell og Hans Helgesen selv efter arrest, trusler og løfter stod ved deres afskedsbegæring og drog til Danmark, hvor de under 1. Slesvigske Krig 1848-51 skrev sig ind i de danske historiebøger. Især i den norske embedsstand var der flere, der efter 1814 overvejede at udvandre (især til Danmark), herunder Jacob Aall, George Sverdrup og Carsten Anker, men det var få, der som Frederik Schmidt, gjorde alvor af det, mens andre, som Andreas Bonnevie, blev forhindret heri af Frederik 6.s frygt for at ansætte ”revolutionære” nordmænd.⁶

Opgøret af statens bo

I årene efter adskillelsen blev forholdet mellem Danmark og Norge forgiftet af en række konkrete problemer i forbindelse med opgøret af boet efter foreningen. En af sagerne handlede om den lille orlogsflåde, som det var lykkedes at opbygge i Norge under krigen, som danskerne som statsejendom krævede udleveret, hvilket fra norsk side blev sammenlignet med briternes ran af den dansk-norske flåde i 1807.⁷ Nordmændene så det ikke uden grund som hyklerisk, at Danmark, som havde beholdt størstedelen af den fælles ejendom, krævede en af de få ting, som nordmændene havde beholdt. Situationen blev kun gjort værre af, at nordmændene så flåden som et nationalt symbol, der viste Norges autonomi og herredømmet over egne farvande. I sidste ende måtte nordmændene betale for deres egne skibe, hvilket øgede modviljen mod Danmark, mens selve forhandlingerne paradoksalt nok

¹ Aall 1859: 420.

² Wergeland 1830b: 61.

³ Gøbel 2000: 47-51; Ræder 1968: 114-15; Reske-Nielsen 1950-1952: 117-18.

⁴ Ræder 1968 [1912]: 115; Essen 1867: 100-1. Tidemand 1881:143, 148; Werlauff 1968: 75.

⁵ Hansen 1861: 14-15; Essen 1867: 68, 70, 75-76; Nygaard 1960: 350.

⁶ Jf. Glenthøj 2008a: 123-24.

⁷ DNN, 2. hf., 1816: 161.

viste de tætte norsk-danske forbindelser, da de norske forhandlere enten var danskfødte, i familie med den danske forhandler eller havde boet store dele af livet i Danmark.

Ved Freden i Kiel havde Sverige på Norges vegne lovet, at nordmændene ville betale en del af den fælles statsgæld, hvilket frem til 1821 forpestedede forholdet mellem Norge og Danmark i en grad, at flere nordmænd og danskere talte om krig. Frygten herfor var overdrevet, men det ændrer ikke ved de følelser, som sagen skabte. Der fandtes nordmænd, som den første norske forhandler i sagen, Jørgen Herman Vogt, der fandt de danske krav rimelige, men han var klar over, at holdningen hos flertallet af nordmændene var en anden.¹ Christen Pram, der stadig var embedsmand i København, behandlede allerede kort efter adskillelsen emnet i en afhandling, hvor han slog fast, at nordmændene ikke var bundet af den svenske konges løfter. Prams ord blev aldrig trykt i Danmark, men de var kendte, og de afspejlede den almene norske holdning.² I efteråret 1814 anerkendte Stortinget nødvendigheden af et gældsopgør med Danmark, men dette skulle ikke tage udgangspunkt i Freden i Kiel, men i en total opgørelse af statens aktiver og passiver. Nordmændene krævede deres gamle skattelande tilbage, erstatning for Orkneyøerne og Shetlandsøerne, compensation for de norske penge, der var gået til opbygningen af danske slotte, samt alle andre statslige institutioner placeret i Danmark. Hertil tilføjede man senere den flåde, briterne havde stjålet, og Øresundstolden. *Nationalbladet* satte trumf på med kravet om Norges andel i de fælles kolonier i Ost- og Vestindien.³ Alt i alt mente Stortinget, at det var Danmark, der skyldte Norge penge.⁴

Sagen trak i langdrag og var kendetegnet ved bevidst norsk og svensk obstruktion, men at slippe for gælden var urealistisk, da stormagterne var på dansk side. Truslen om krig hang over nordmændenes hoveder, og et løst rygte ville endda vide, at stormagterne var parate til at give Norge tilbage til Danmark.⁵ I sidste ende kom Norge til at betale et væsentlig mindre beløb end det, som var blevet aftalt imellem Danmark og Sverige, hvilket dog ikke formildede den offentlige mening i landet. Nogle mente, at Sverige eller kongen måtte betale for det løfte, de havde givet, andre var parate til krig mod både Danmark, Stormagterne og Sverige, mens den tredje – og i sidste ende største – gruppe fandt det nødvendigt at betale. Deres argumentation byggede på nøgletemaet autonomi, da de mente, at hvis Norge lod kongen eller svenskerne betale, ville det underminere nationens selvstændighed. Resultatet blev, at Stortinget i 1821, der var under stærkt pres fra Karl Johans svensk-norske troppeøvelser uden for hovedstaden, under protest anerkendte den indgåede konvention, men sagen styrkede oppositionen og øgede modviljen mod Danmark, Sverige og kongen.⁶

¹ Vogt 1871: 48.

² Nygaard 1960: 248.

³ *DNN*, 15. Hf., 1819: 170-80.

⁴ Munk & Birkeland 1874: 189; Nielsen 1873: 29-30; Vogt 1871: 46.

⁵ Holst 1876: 79; Pavels 1866: 25.10.1818.

⁶ Nielsen 1873: 92; jf. Pavels 1866: 27.10.1819, 4.11.1819. *DNN*, 15. hf, 1819: 123-24.

Det norske forhold til Danmark efter adskillelsen

Renan og Leersen har fremhævet, hvordan følelsen af undertrykkelse, nederlag og uretfærdighed, som f.eks. i det irske tilfælde, kan være med til at styrke et fællesskab, mens Lorenz har påpeget, at traumatiske begivenheder kan gøre en del af nationens fortid til et modbegreb.¹ Begge ting er tydelige i Norges nationsbygning, hvor mange igennem afstandtagen både til Danmark og den ukritiske norske tilpasning før adskillelsen styrkede deres nationale identitet. Hermed lagde man en national tolkningsramme ned over fortiden, hvor man ikke havde levet op til to af samtidens nøgletemaer: national værdighed og autonomi. Det ses allerede i pamfletten *Norges Dagskjær* (1815), hvor både Danmark og ”a-nationale” nordmænd under ”firehundredårsnatten” blev brugt til at opbygge den nationale identitet. Modstillingen af en norsk genfødsel i 1814 og *danskenatten* blev mere og mere almindelig, men selv i årene hen mod 1830 skiltes vandene mellem dem, der talte med henrykkelse om adskillelsen, og dem, der mindedes den broderlige forening.²

Det skyldtes forskellige tolkninger af fortiden og de politiske begivenheder i 1814, der havde skabt dybe kløfter i samfundet. På Eidsvold hadede flere patrioter Danmark af et godt hjerte og ønskede fuld selvstændighed, men som hovedregel var den negative holdning til danskerne forbundet med en positiv eller pragmatisk holdning til unionen med Sverige. Modsætninger, der var blevet skabt på Eidsvold, prægede de følgende års forbitrede debatter, og de mange angreb på danskerne i denne periode var, som M.A. Boye fremhævede, et led i et internt norsk opgør.³ Omvendt så handlede det i Norge, som i andre nye stater, om at hævde sig i forhold til den tidligere statsdannelse.

Andre faktorer, som alder og karrierer, havde også en betydning. Der var til dels et generatiosskel mellem de yngre, der ikke kendte tiden før 1807, og derfor dømte foreningen hårdere, og den ældre generation, hvoraf navnlig de, som havde klarede sig godt og havde stærke bånd til Danmark, dømte foreningstiden mildere.⁴ Kedourie har bemærket, at der blandt tyske nationalister var mange forsmåede yngre embedsmænd og intellektuelle, der ikke havde fået den karriere, som de følte sig berettiget til.⁵ Det samme kan delvist observeres blandt de mest prominente ”danskerhadere”, som Berg, Storm Munch og Wergeland, der følte sig karrieremæssigt forsmåede samtidig med, at de kombinerede en stærk identifikation med Norge med en veludviklet selvforståelse. Denne problemstilling afspejler sig i, hvordan Ørsteds angreb på Wergeland i 1811 fem år senere blev en af *Danmarks politiske forbrydelser mod Norge*.⁶ En af præstens modstandere skrev spottende: ”Ja Danmark! Din Forbrydelse er stor: / Du Wergeland ei til Professor gjorde”.⁷ At Wergelands opgør var personligt, er ubetvivleligt.

¹ Renan 1990; Leersen 2001: 217-21; Lorenz 2008: 25.

² *Tillæg til MB*, No. 210, 1829.

³ Se bl.a. Boye 1817: 24, 26.

⁴ Jf. Sanness 1959: 27.

⁵ Kedourie 1986 [1960].

⁶ Wergeland 1816: 115-16.

⁷ *DNN*, 5. hf., 1816: 159.

De ”danksindede” og ”svensksindede” skabte to forskellige stereotyper af ”danskeren”, der byggede på en følelse af (fin)kulturel norsk underlegenhed. De førstnævnte havde og vedligeholdte et positivt billede af dansk kultur, som de så som del af en fælles ballast fra foreningstiden. København var ”Nordens Athen” og for nordmændene en port til omverdenen, der åbnede sig i kraft af fællesskabet. Arven og den vedvarende inspiration fra den gamle hovedstad kunne og burde derfor bruges i opbygningen af det nye Norge og i kampen mod svensk indflydelse. Det faktum provokerede de ”svensksindede” og andre kulturnationalister, der mente, at den politiske løsrivelse fra Danmark skulle følges af en kulturel. Både interessen og ambivalensen over for Danmark fremgår af *Den Norske Rigstidende* fra 1818, hvor redaktionen redegjorde for, hvor svært det var at tilfredsstille læserne, da en del af læserne ønskede mange danske nyheder – mens andre modsatte sig det kraftigt. Den samme splittelse genfindes i forhold til nyheder fra Sverige.¹

Mænd som Jens Chr. Berg frygtede stadig den danske indflydelse, der virkede fordærvende på nordmændene og holdt dem i deres lænker.² Denne holdning førte nogle steder til en slet behandling af ”jyderne”, mens man andre steder fandt mange danskfødte og danksindede, der levede godt om end til tider med en længsel efter fortiden.³ Wergeland og hans ligesindede brugte årene efter adskillelsen på at svælge i det, som Norge havde lidt under i foreningstiden, hvor den indestængte vrede nu fik frit løb og piskede en selvforstærkende hadsk stemning op. Her bør man ikke være blind for, at mens det nu var legitimt at kritisere Danmark og enevælden, så skulle man holde sig mere i agt i forhold til kritik af Sverige og det nye kongehus. Angrebene på fortiden kunne dermed tjene som en slet skjult advarsel i forhold til foreningen med Sverige og en kongemagt med absolutistiske ambitioner.

Nicolai Wergeland opfandt i 1814 ordene ”danomani”, ”danoman” og ”danksindet” til at betegne den i hans øjne unaturlige forkærlighed, som mange nordmænd havde til Danmark, som hans forsøgte at gøre op med i sin bog *En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge fra 955 til 1814* (1816). Værket var gammeldags i stil, men var kendetegnet ved en ”politisk arkæologi”, der bestod i at bruge alt i historien, der passede ind i en national tolkning, mens alt andet blev ”glemt” eller bortforklaret som forræderi.⁴ Fortiden var ikke kun et spejl for nationen, men en slagmark og et våben i et norsk opgør med Danmark, og værket var med Wergelands ord et synderegister, der var lige så langt som Nordens historie.⁵ Bogen var for Wergeland et oplysningsprojekt, der skulle åbne nordmændenes øjne, og i 2. udgaven blev det understreget, at den var ment som en bevisførelse, der skulle vise Danmarks forbrydelser for hele Europa og få nordmændene til at se, at Norge før den ulykkelige Kalmarunion havde været en stolt nation. For ham var der tale om en national fejde om den politiske sandhed, som blev udspillet mellem ægte nordmænd

¹ *DNR*, 5.12.1818; jf. *DNN*, 9. hf, 1817: 179-80.

² Paasche 1932: 29.

³ Bergsgård 1945: 76; Nygaard 1960: 109; Pavels 1866: 30.6.1816.

⁴ F.eks. Wergeland 1816: 71; jf. Billig 2002 [1995]: 38; Renan 1990: 11.

⁵ Wergeland 1816: 7.

og dem, der elskede Danmark højere end deres eget fædreland.¹ Med andre ord så genfinder her hos Wergeland keredoktrinens forestilling om, at loyalitet til nationen var hævet over alle andre former for loyalitet.

Wergelands historieskrivning fik ikke lov at stå uimodsagt. En lang række dansksindede angreb ham i heftige vendinger, mens andre forsvarede Wergeland og ønskede værket oversat til hovedsprogene, så andre nationer kunne anerkende de norske lidelser – og hermed denne nations eksistens og autonomi.² Umiddelbart tabte Wergeland slaget i offentligheden, men i de følgende årtier tog mange hans parti, hvilket må forbindes med en national udvikling, der satte nøgletemaet værdighed i centrum. Det mest ekstreme eksempel i perioden var et værk af Peter Petersen fra 1824, hvor hele den kendte norske historie blev fremstillet som resultatet af en bevidst dansk forvanskning. Ved hjælp af en omfattende ”politisk arkæologi”, godtgjorde Petersen på denne måde, at norske høvdinge i oldtiden havde behersket det tyske folkefærd danerne. Hermed lagde han ikke alene en konspiratorisk og national forståelsesramme hen over oldtiden, men vendte også det historiske styrkeforhold på hovedet i et forsøg på at bortvaske en national skam og genskabe en national værdighed.³ Med andre ord så var historien i Norge en slagmark i den nationale konfliktzone, hvor parterne så hinanden som indre fjender.

De ”dansksindede” var ikke blinde for ulemperne ved den tidligere forening, og navnlig tiden før 1660 dømte de hårdt, men de fremhævede fordelene ved den milde danske regering, de borgerlige friheder og den lange fred. Foreningen havde i deres øjne været gavnlig for Norge, men kun få af dem ønskede den genoplivet efter 1814. Professorerne på universitetet, der enten var dansksindede eller danskfødte, blev stærkt påvirket af adskillelsen. Uafhængig af individuelle opfattelser af den tidligere kongemagt så skelnede de mellem det danske folk og den tidligere regering, som var den eneste, de mente kunne bebrejdes noget. Disse nordmænd var formet af deres liv i Danmark, og de elskede landet, folket og kulturen, som de selv var en del af.

Med Herslebs ord så man danskerne som en agtværdig nation, som nordmændene var knyttet til med hjerterne. Det var et folk, med hvem man delte sprog og minder, og som man stadig var forenet med gennem venskab, familie og kærlighed. Hertil kom, at der stadig boede mange danskere i Norge. Alt dette hverken kunne eller burde adskillelsen og foreningen med Sverige ændre på. Så nøje var de to nationer forbundet, og så nøje var familierne forenet, at hvad der ramte det ene folk, ramte også det andet.⁴ Den rabiante dansksindede M.A. Boye, der havde danskfødte forældre, erklærede ligefrem, at hverken en fri forfatning eller en svensk konge kunne ændre på, at nordmænd og danskere var ét folk, forbundet af et bånd, der strakte sig ind i den fjerneste fremtid.⁵

¹ Wergeland 1817b: VIff; Wergeland 1816: 4.

² *DLTT*, 11.6.1817: 7.

³ Petersen 1824.

⁴ Hersleb 1817: 15.

⁵ Boye 1817: 4-5.

Hersleb og andre dansksindede reagerede instinktivt på udsagn, som de betragtede som urimelige og hadske. I et brev til sin danske ven, filosofen F.C. Sibbern, skrev han, at hvert et bittert ord mellem danskere og nordmænd smertede ham mere end nogen personlig forhåelse.¹ Teologen Steiner Stenersen skrev i *Nationalbladet*, at han så det som sin pligt at påtale den tåbelige og ækle tale om nordmænds kraft og ”skammelige Skraal mod Danmark, som var det alle vore Ulykkes Kilde”.² På samme måde fremførte Hersleb, at de anti-danske holdninger, der gemte sig bag nationalfølelsens maske, var udtryk for hovmod og egenkærlighed, og han mere end antydede, at nordmændene oven på skuffelsen i 1814 forsøgte at skyde skylden for egne fejl over på danskerne.³ Med andre ord så fortæller det norske borgerskabs opfattelse af Danmark langt mere om den indre splittelse og nationsbygningen i Norge end om deres tidligere danske ”brødre”.

Danskernes forhold til Norge i årene efter adskillelsen

Som det fremgår af de foregående kapitler, så ønskede mange i det danske borgerskab stadig en tæt kulturel forbindelse mellem de to broderland, men den skulle som før 1807 være på danske præmisser. Finn Magnusen talte stadig i 1819 om et dansk-norsk folk, som endnu var ét i tro og sprog, mens Grundtvigs udgivelse af Snorre og Saxo sammen var et forsøg på at minde de to folk om det åndelige ægteskab, som de ifølge digterpræsten og andre danskere befandt sig i.⁴

Bruddet på den politiske forbindelse resulterede i sig selv i en udbredt og intens sorg – navnlig hos akademikerne, hvilket ses tydeligt både i tidsskrifter, aviser, pjecer og brevvekslinger. Hos det ældre slægtsled finder man disse følelser helt frem til periodens afslutning.⁵ Det er derfor ikke overraskende, at man i de første år efter 1814 i poesi, prosa og brevveksling genfinder håbet om en genforening. I T.C. Bruuns digt *Dannemark* (1816) blev det fremhævet, at kærligheden mellem de to ”søstre” var så stærk, at en genforening måtte ske.⁶ Dette håb ændrede sig med tiden og blev enten omformet til skandinavisme og/eller forestillingen om adskillelsen – ud fra tanken om det nationalistiske princip – havde været nødvendig. Processen fra nordiskhed til en (subjektiv) dansk nationalitet ses tydeligt hos Grundtvig. I digtet *Thryms kvide* (1815) ligestilles tyveriet af Thors hammer med Sveriges ran af Norge, men i Grundtvigs allegori ender historien lykkeligt med Danmark og Norges genforening.⁷ Dette håb var forsvundet i 1831, hvor digterpræsten direkte så adskillelsen som et gode, da den havde gjort det klart hvem, der af egen fri vilje ønskede at være en del af (det danske) fællesskabet.⁸

¹ Sibbern 1866: 49.

² *DNN*, 5. hf., 1816: 75-76.

³ Hersleb 1817: 5-6.

⁴ Daae 1887: 48; Grundtvig 1815c: XXV; jf. Grundtvig 1924: 495-96; Dahl 1909: 23.

⁵ Blicher 1828: 17; Møller 1830: 130ff.

⁶ Bruun 1816. Jf. Feldborg 1817: III-IV; Kielland 1897: 305.

⁷ Adriansen 2003, 2: 103.

⁸ Grundtvig 1831: 59-60.

Rent politisk var forestillingen om en genforening utopi. Dette skyldes ikke alene Sverige, stormagterne og norsk modstand, men også de to forskellige styreformere. Norge udgjorde et forbillede for de yngre liberale i Danmark, men et skræmmebillede for Frederik 6. Danmark blev – ligesom de fleste andre europæiske lande – ramt af den konservative reaktion efter 1815, der resulterede i nordmænd næsten pr. definition blev mistænkeliggjort som potentielle revolutionære.¹ Sammen med gældsopgøret skabte det ondt blod mellem ”brødrene”. De nye tider og krisen betød yderligere, at handelsforbindelserne blev svækket, mens det fælles arbejdsmarked for akademikere blev nedbrudt af dansk revolutionsfrygt og politiske krav om loyalitet til Karl Johans dynasti ved ansættelse i Norge.²

Der var to andre afgørende faktorer, der var med til at skubbe det danske borgerskab bort fra nordmændene: vrede og fornægtelse. Adskillelsen var en ydmygelse af Danmark og den borgerlige elites selvforståelse, der kun blev gjort værre af den norske fornægtelse af det med danske øjne lykkelige fællesskab i fortiden, den fælles kultur og sprog.³ Danskerne kendte til de norske klager fra tiden før adskillelsen, og flere havde forståelse for dem. Omvendt var mange danskere sandsynligvis enige med juristen A.S. Ørsteds i, at de norske klager til tider var overdrevne eller byggede på misforståelser.⁴ Vreden imod Norge var ofte stærkest blandt de yngre, der ikke havde erfaringer med foreningen fra tiden før 1807.⁵ Misforholdet i erindringen af fællestiden mellem danske og nordmænd kan sammenlignes med Peter Burkes observationer af det engelsk-irske forhold og Uffe Østergårds observationer af det dansk-færøske forhold, hvor man i begge tilfælde ser, at den ”stærke” part husker de gode sider og glemmer de dårlige, mens det forholder sig omvendt med den ”svagere” part. Denne *sociale amnesi*, som Burke kalder det, afspejler de to nationers forskellige behov i nationsbygningen, men skaber bitterhed hos modparten.⁶

Wergelands værk gjorde, at han blev inkarnationen af alt hvad danskerne hadede ved det ”nye” Norge. Man finder mange sarkastiske bemærkninger i tidsskrifter og breve til Wergelands skrift,⁷ men med en enkelt undtagelse kom der aldrig noget ”svar” på hans anklager fra dansk side. Undtagelsen var idéen om en kornindsamling for at hjælpe det nødlidende Norge i 1817 med eksplicit henvisning til Wergelands værk, hvor motivationen synes at være en kombination af broderkærlighed og en måde at markere en moralsk overlegenhed.⁸ Det sidste går igen hos Olufsen, der i 1819 tegnede et billede af kulturelt overlegne danskeres overbærenhed med bondske nordmænd.⁹ Denne fremstilling passer dog dårligt med danskerne nidkære kamp mod sprogekuppet, og vi ved med sikkerhed, at der

¹ Daae 1887: 53, 56-57; Kielland 1897: 297.

² Jf. Dahl 1909: 67; Høst 1835: 119-20.

³ Jf. bl.a. Møller 1830: 140-41; Dahl 1909: 40-41.

⁴ Se f.eks. Ørsted 1951: 256-58.

⁵ Brøndsted 1953: 56.

⁶ Jf. Burke 1989; Østergård 2000 [1998]: 23-24.

⁷ Sturlurson 1818: LV; *DLT*, No. 8-9, 1825: 118; *NSK*. 7.1.1817; *Historisk Calender*, 1817: 3-7; *Den nordiske Tilskuere*, 1816, s. 215; 247; Werlauff 1873-74: 325; *Danne-Virke*, 1817: III-IV; Møller 1830: 143-44.

⁸ *NSK*. 8.3.1817: 289-94.

⁹ Olufsen 1819: 47-48.

var flere af de akademiske ”gladiatorer” i Danmark, der ønskede at tage Wergeland i skole.¹ Årsagen til, at dette ikke skete, må findes i Frederik 6.s modvilje mod diskussion af politik i almindelighed og hans norske traume i særdeleshed.

Den officielle politik i Danmark var, at Norge skulle ”glemmes” og fællesskab fortrænges, hvilket de norske provokationer kun gjorde lettere. Allerede i 1814 havde man fra øvrigheden forsøgt at påvirke den offentlige opinion gennem pamfletter udgivet under pseudonymer. Disse bestillingsarbejder argumenterede for, at ”tabet af Norge” i virkeligheden var en skjult velsignelse, da Norge havde været en økonomisk byrde for Danmark,² hvilket var en lodret løgn, da tabet af det norske marked udgjorde et stort problem for dansk økonomi.³

Det interessante element i disse skrifter er parallellerne til udviklingen efter 1864, da man ser de samme tanker om, hvad udad tabes, skal indad vindes, der også genfindes i Sverige efter tabet af Finland i 1809.⁴ Mens de kulturelle nationalister, som Grundtvig og Ingemann, gjorde det ved *delvist* at udskifte den nordiske oldtid med den danske middelalder, så finder man i disse skrifter tanken om at genrejse Danmark ved at ophjælpe landbrug og industri. Hertil kom, at man mente, det i sidste ende ville være sundt for danskerne blot at være ”sig selv”.⁵ Skiftet i fokus ses også i pressen. Før 1814 blev begivenheder i broderlandene beskrevet i danske og norske aviser under ”indland”, hvor nyhederne fra København fyldte mere i de norske medier end de ”nationale” begivenheder, mens nyheder fra de største norske byer ofte fik en mere fyldig omtale i de københavnske blade end de jyske. Dette ændrede sig med adskillelsen, hvor nyhedsstrømmen fra Norge i danske aviser faldt til en brøkdel, mens jyske og holstenske begivenheder fik en plads, de aldrig tidligere havde haft i hovedstadspressen. Det var symptomatisk, at den tilbagevendende rubrik om kulturlivet i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* efter 1814 skiftede navn fra ”Til en Ven i Norge” til ”en Ven i Jylland”. 1814 hjalp således, hvad Steen Bo Fransen har kaldt *Opdagelsen af Jylland* (1996), på vej.

Kapitel 20: Det norske syn på Sverige omkring 1814

Forholdet til Sverige 1808-13

Nordmændene ønskede ikke krigen med Sverige i 1808, men den ydre fjende skabte et indre sammenhold. I medierne, lyrikken og fra prædikestolen mødte nordmændene konstant en *propaganda*, der skabte et ”os” mod et ”dem”, hvor svenskerne (”Fienden”) blev forbundet med ondskab, vold og snedighed,⁶ dvs. modbegreber til alt det positive forbundet med at være norsk. Efter den svenske offensiv var blevet slået tilbage, blev det imidlertid sværere at mobilisere nordmændene, og fjendebilledet synes at være svækket.

¹ Nygaard 1960: 34; Berg 1873: 13; Daae 1887: 47, 73; Pavels 1866: 15.3.1817; *Den nordiske Tilskuer*, 1816: 215.

² Jørgensen 1903: 34-35; Trojel 1814; Olufsen 1819: 32-35; 37-38; 46-48; 51; Cortsen 1815; Keilhau 1929: 169-70.

³ Hybel 1990: 38.

⁴ Sandström 2008.

⁵ Cortsen 1815; Olufsen 1819.

⁶ Jf. *BS*, 1808: 3.

Regeringstro embedsmænd retfærdiggjorde krigen ved at tegne et billede af den svenske kong Gustav 4. Adolf som en ond monark, der var i ledtog med de engelske mordbrændere, hvilket gjorde den dansk-norske krig mod Sverige til en retfærdig sag.¹ Enkelte, som redaktøren på *Tiden* Niels Wulfsberg, udfordrede det officielle billede ved at anfægte påstandene af typen som, at Sverige altid havde uret i krigene med Danmark og Norge. Han argumenterede for, at man i stedet for at håne den ædle, kække og oplyste svenske nation burde forsøge at forklare, hvorfor den svenske regering bortlejede ”de frie og brave Gother til det herskesyge Bretland”.² Det aktive skel mellem den svenske nation, der som et beslægtet folk bliver tillagt positive egenskaber, og så den svenske regering og adel, der blev beskrevet som inkarnationen af alt ondt, var et tilbagevendende tema i løbet af krigen. Det blev kombineret med en skandinavisme, der begynder at kunne spores i anden halvdel af 1808, hvor enkelte nu åbent talte om Sverige ikke som fjenden, men derimod som ”Naboe-Trillingeriget”.³ Denne udvikling blev forstærket med revolutionen i Sverige, hvor de nye politiske muligheder ikke alene svækkede fjendebilledet,⁴ men også gjorde det politisk ubekvemt.

Personlige og finansielle hensyn spillede en væsentlig rolle for købmændenes og storbøndernes holdninger, især på Østlandet, hvor grev Wedel fik en vis opbakning til sin idé om en svensk-norsk union. Nordmændene ønskede fred, og den danskfødte Platou skrev om at forny det gamle venskab mellem svenske, norske og danske brødre. Sammen udgjorde de et trillingefolk, hvis fosterland var Skandinavien.⁵ Den skandinavistiske tendens blev forstærket med freden og Christian Augusts valg som svensk tronfølger. Svenskerne blev nu kaldt et tappert folk og Sverige for broderlandet. Krig mellem Nordens stater var unaturlig, og de to nationer burde være venner og aldrig igen fjender.⁶ Forestillingerne om en svensk-norsk forening levede stadig, men med Christian Augusts pludselige død blev de afløst af vrede og negative stereotyper, da mange troede på rygter om, at det var den forhadte svenske adel, der havde taget livet af den elskede prins,⁷ og med valget af Karl Johan vendte selv grev Wedel sig midlertid bort fra idéen om en forening med Sverige.

Den svenske propagandaoffensiv, der blev sat ind i anden halvdel af 1812, forsøgte at forberede en forening af Norge og Sverige ved at spille på de nationale nøgletemaer autonomi og værdighed. Det skete med løfte om ligestilling, en konstitution og en norsk nationalforsamling. De fleste afviste den, men navnlig i Østlandet var man lydhør.⁸ Norges hårde kår i 1813 vakte foreningstanker til live i Wedel-kredsen, men idéen var drevet mere af politisk nødvendighed og modvilje mod Danmark – end af kærlighed til Sverige. Omvendt var Sveriges deltagelse i Hungersblokaden af Norge med til at forøge andres ”nationalhad” til Sverige, ligesom frygten for de ”reelle” svenske

¹ *PH*, 1808: 321, 326-27.

² *Tiden*, No. 20, 1808: 153.

³ Platou 1808, s. 4.

⁴ Jf. Koren 1915, I: 118.

⁵ Platou 1809: 10-11.

⁶ Munk 1810b.

⁷ Steen 1948a: 77; Aall 1859: 244; Koren 1915, I: 195; Rask 1941, I: 131-32.

⁸ Pavels 1866: 2.8; 3.8; 21.8; 25.8; 12.9.1812; Mykland 1978: 252; Christian VIII 1965, I: 235-36; Lyngby 2004: 183.

planer for Norge blev koblet til et stærkt fjendebillede af det svenske aristokrati.¹ Modstanden imod unionen med Sverige blev ikke alene udtrykt med politiske og økonomiske argumenter,² men også med en hadsk offentlig retorik. For Claus Pavels var begreberne ”Sverige” og ”svensk” blevet afskyelige,³ mens Andreas Bonnevie i slutningen af 1813 i poesi og prosa beskrev Sverige som et vanslågtet land af ufrie dværge, der havde svigtet sit nordiske ophav (og dermed Norge og Danmark) og sin nationale karakter, da det havde kastet sig i armene på en herskesyg adel, en uværdig konge og en sydlandsk kronprins.⁴ Udfaldet afspejlede ikke blot Bonneviens ukontrollable temperament, men også en udbredt følelse hos en del nordmænd.⁵

Foråret 1814

Freden i Kiel var uacceptabel for det norske borgerskab, der ikke ønskede det såkaldt ”svenske åg”. Få troede på Sveriges løfter, der fremstod ekstra utroværdige, da disse ”oprof” senere blev oversat til et ringe dansk.⁶ Christian Magnus Falsen påpegede i en af tidens utallige pjecer, at de svenske løfter blev fulgt af kravet om svenske tropper på de norske fæstninger, hvilket ifølge ham ville bane vejen for et ”fransk” militært despoti. Falsen malede et billede af et kulturelt folkemord, hvor alt norsk ville blive udryddet, Norge indlemmet i Sverige og nordmænd gjort til den svenske adels slaver i deres eget land.⁷ Han spillede dygtigt på allerede eksisterende fjendebilleder, der blev koblet til den nye situation. Frygt for den svenske adel og udryddelsen af ”norskhed” var temaer, der vedblev med at dukke op hos patrioterne – navnlig i krisesituationer – i resten af perioden.

Det faktum, at ordlyden i traktaten i Kiel gjorde Norge til den svenske konges ejendom, og at Sverige var villig til at gøre deres krav gældende med magt, samlede nationen mod den ydre trussel. Det betød, at Sverige blev fremstillet som alt, hvad Norge ikke var: aggressiv, imperialistisk, autoritær og militaristisk. Mange patrioter så blot erobringen som det første led i en svensk plan om generhvervelsen af Finland ved hjælp af norske bondesoldater,⁸ hvilket var med til at føde et ubændigt had og en imponerende evne til at fornærme enhver svensk udsending.⁹

Der eksisterede rundt om grev Wedel et ”svensksindet” parti, der på en gang forsøgte at mane fjendebilledet i jorden, påvise det svensk-norske broderskab og det ”naturlige” i en union af den skandinaviske halvø to riger samt den politiske nødvendighed heraf. I deres tolkning var det ”nationale” had imellem svenskere og nordmænd udelukkende et resultat af en instrumentel ”dansk” politik, der havde haft til formål at holde nordmændene i skak. Wedel-kredsens argumenter havde ingen

¹ Bugge 1886: 34; Pavels 1866: 5.5.1813; 4.9.1813.

² Morgenstjerne 1813.

³ Pavels 1866: 1.8.1813.

⁴ Bonnevie 1813; Bonnevie 1813/1814.

⁵ Jf. Hjort 1867: 14-16.

⁶ Blom 1860 [1823]: 135.

⁷ Falsen 1814.

⁸ Falsen 1814: 13-15; Blom 1860 [1823]: 123-24.

⁹ Daae 1891: 376.

effekt på det nationalt berusede borgerskab,¹ mens Christian Frederiks mænd dygtigt udnyttede nationalhadet til svenskerne, der med Jacob Aalls ord boede i bondens sjæl og deltes af størstedelen af borgerne.²

Aviser, tidsskrifter, pjecer, taler, sange og digte var alle med til at skabe en entydig negativ stereotyp af ”svensken”, som en fremmed voldsmand, der ønskede at undertrykke Norge. Teksternes mål var, at over for denne trussel måtte nationen mobiliseres mentalt og fysisk. Patrioternes aktivitet var ikke blot rettet mod den ydre fjende, men også mod den ”indre” fjende i form af svensksindede nordmænd og svenskere bosat i Norge, der blev forfulgt som defaister eller landforrædere. De svensksindede holdt i stigende grad en lav profil; ikke mindst efter deres aktiviteter på rigsforsamlingen resulterede i slet skjulte trusler om vold,³ der ikke blot var forbeholdt gadens parlament, mens også blev udtalt af prominente patrioter, som Jonas Rein, der angiveligt mente hele oppositionen skulle hænges uden for rigssalen på Eidsvold.⁴ Hermed havde al politik en tendens til at blive forstået i absolutte nationale termer, der var koblet til keredoktrinens krav om en ubetinget loyalitet over for nationen og dennes autonome status.

Mange svensksindede ønskede fuld selvstændighed, men fandt den ikke realistisk, mens andre ønskede unionen som et værn mod genforeningen med Danmark eller af frygt for Rusland.⁵ Fra dette synspunkt var Sverige det mindst af to onder, da svenskernes ”anderledeshed” netop forhindrede en sammensmeltning af de to nationer, mens norsk og dansk med Wergelands ord var som to dråber vand, ”der vil flyde sammen ved den ringeste Berørelse.”⁶ Foreningen kunne dermed anskues som et kulturelt forsvar af nationen, men den var kun acceptabel, hvis den i henhold til keredoktrinen sikrede Norge indre autonomi og størst mulig frihed til national selvudfoldelse. Dermed ønskede de ”svensksindede” (med få undtagelser) på ingen måde en amalgamation af de to nationer.

Efteråret 1814

Mens krigen i 1814 efterlod de fleste i borgerskabet fortvivlede, så fik den Wergeland til at stå næsten triumferende frem, da han uden tilladelse holdt en politisk tale til det norske folk fra prædikestolen i Christiansand, der allerede blev udgivet ugen efter. Nøgletemaet var national enhed, hvilket kom til udtryk i en belæring af befolkningen om dens virkelige venner. Talen fastslog, at det gjaldt om at skabe en national enhedsfront, der åbent og ærligt forhandlede med svenskerne ud fra *sande* norske interesser. Samtidig understregede han, at man ikke burde hade den svenske nation, da kristendom forbød nationalt had.⁷

¹ Essen 1867, s. 25.

² Aall 1859: 341, 354.

³ Nielsen 1901: 153; Pavels 1866: 17.4.1814.

⁴ Blom 1888: 26. Jf. Nielsen 1901: 229.

⁵ Nygaard 1960: 89, 91; Blom 1860 [1823]: 126.

⁶ Wergeland 1841-43: 286.

⁷ Wergeland 1814.

Allerede her blev Wergeland mistænkt for at stå i svensk sold, men sandheden var, at han slet ikke kendte nogle svenskere. Hans tale byggede på egen overbevisning, oprigtig fædrelandskærlighed og uudslukkeligt had til Danmark, og han benyttede lejligheden til at give de dansksindede og idéen om genforeningen skylden for krigen i 1814. Wergelands tale afspejlede Wedel-kredsens synspunkter, men den fandt den unødigt triumferende og politisk uklog på dette tidspunkt, og dens medlemmer holdt stadig lav profil, da hetzen imod dem stadig var pågående.¹ Der, hvor svensksindede trådte offentligt frem som i Trondhjem, førte det til skriftlige, juridiske og fysiske sammenstød. Tendensen genfindes i den generelle valgproces til det overordentlige Storting i efteråret 1814, der resulterede i en jordskredssejr til patrioterne.² Hermed var offentligheden stadig behersket af det nationalistiske princip med kravet om en norsk nationalstat.

De delegeredes fortsatte modstandsvilje blev imidlertid udfordret, da de mødte op på Stortinget i Christiania i oktober, hvor de i byen kunne mærke et stemningsskifte. Officeren Peter Motzfeldt fra Bergen noterede, at tonen her var en helt anden end i resten af landet, da man talte om nødvendigheden af forening med Sverige og det umulige i at forsvare Norge. Nu sagde folk, at der var forskel ”paa at blive svensk og at faa en svensk Konge.”³ Stemningen påvirkede de delegerede, der modvilligt skiftede holdning for at redde nationen og sikre den størst mulig autonomi i unionen.

Den senere centrale oppositionspolitik, Hans Nansen, talte om det sørgelige og unaturlige i hadet mellem de to nationer og påpegede muligheden for, at nordmændene med tiden kunne lære at elske svenskerne som brødre; ligesom de tidligere havde gjort det med danskerne. I et billedsprog, der var stærkt inspireret af forening med Danmark, redegjorde han for, at nordmænd og svenskere havde fælles oprindelse, de var omgivet af den samme natur, havde en kultur, der lignede hinandens, og talte næsten samme sprog. Hermed anvendte Nansen en lang række af de ”objektive” elementer, der indgik i samtidens nationsdefinition, hvilket bør ses som et forsøg på at sælge foreningen ved at vise, at svenskerne *næsten* var ligesom nordmænd. Han forestillede sig derfor, at de to nationer som tvillingebrødre med en fælles fader levede i fuldkommen lighed, enighed og broderkærlighed.⁴ Navnlig kravet om lighed skulle – ligesom det havde været tilfældet i den dansk-norske forening – komme til at ride den svensk-norske union som en mare, indtil det i 1905 førte til dens opløsning.

Karl 13. blev valgt som norsk konge med ordene, at den skandinaviske halvøes to gamle kongeriger, der fra naturens side var forenet, nu blev knyttet sammen af et uopløseligt bånd, og en lykkelig tid ville følge, hvor nordmænd og svenskere omfavnede hinanden som brødre.⁵ Der var dog en klar politisk erkendelse af, at panegyriske fanfarer ikke med ét slag kunne udslette generationens fordomme.⁶ Nok var der en nødtvungen forsoning på Stortinget i efteråret 1814, men politisk og sym-

¹ Laache 1941b: 187ff, 229-232.

² Mykland 1955: 89-90.

³ Motzfeldt 1888: 24.

⁴ Munk & Birkeland 1874: 129-30.

⁵ Munk & Birkeland 1874: 184.

⁶ Munk & Birkeland 1874: 136-37.

bolsk skabte stortingsmændene alle de ”grænsevagter” mellem nationerne, som de kunne. Udviklingen gjorde imidlertid de svensksindede stuerene, og grev Wedel kunne prædike fra tagene, hvad han tidligere havde hvasket i lønkamrene.¹ Den tilbageholdenhed, som han og hans kreds havde udvist, blev erstattet af angreb på selvstændighedsmænd, danskere og den slagne Christian Frederik, der som salt i et åbent sår var medvirkende til, at nationen vedblev med at være en konfliktzone. De svensksindede, der tidligere – som f.eks. Wergeland – havde hyldet oldenborgerne, blev nu udskreget som hyklere og poetiske lejesvende,² mens grev Wedel af mange stadig blev set som en landsforræder.

Det nye ”broderskab”

I de næste år var aviser og tidsskrifter fyldt med indlæg, digte og lejlighedssange, hvor det hjertelige nye broderskab på den skandinaviske halvø blev lovprist med en retorik, der var næsten identisk med den, man havde beskrevet den dansk-norske forening med. De svensksindede ønskede efter foreningen, at man samlet burde arbejde for at genopbygge Norge. Et nationalt had til svenskerne stod i vejen for den udvikling, der uundgåeligt indeholdt unionen med Sverige. De prædikede derfor forsoning, fremhævede det svenske folks fortræffeligheder og ønskede det nye fosterbroderskab blev nordmanden lige så helligt, som det gamle med Danmark havde været.³ Disse besværgelser blev rituelt gentaget ved alle offentlige lejligheder, hvor broderskabet blev begrundet med henvisning til fælles afstamning, den skandinaviske halvø som en ”naturlig” enhed – og det gamle fjendskab som en dansk konstruktion.

Der er ingen tvivl om mange – måske efterhånden flertallet – af deltagerne i disse selskaber vitterlig mente meget af, hvad de sang, skrev og sagde, men den poetiske forbrødring var så massiv, pludselig og formanende, at den ikke bør tages for pålydende. Ligesom før 1814, så blev lyrikken produceret af embedsmænd, der ønskede at fremme deres karrierer. Unge mænd, som digterne Henrik Anker Bjerregaard, Conrad N. Schwach og Mauritz Hansen, lod offentligt pennen hylde foreningen og kongen, men privat lagde de ikke skjul på deres oppositionelle synspunkter. Bjerregaard blev smidt ud af et værtshus for at have skålet på svenskernes undergang, mens Hansen og Schwach betegnede Sverige som Norges evige fjende.⁴

Sandheden var mere kompleks end det poetiske glansbillede, og en forsoning kom det ikke til i de første år efter foreningen. Unionsvennerne sad sammen med moderate patrioter på regeringsmagten, mens de uforsonlige selvstændighedsfolk var godt repræsenteret i Stortinget og kontrollerede en stor del af pressen. Kun i kredsen omkr. Wedel og få andre steder fandt man oprigtig glæde over foreningen. Mange nordmænd sørgede over, at de var tvunget ind i unionen, og de skammede sig over den måde, det var sket på. Nogle indtog en opgivende holdning efter 1814, mens andre mente, at man

¹ Pavels 1866: 9.10.1814.

² Laache 1941b: 264.

³ *Tillæg til DNR*, No. 18, 1818.

⁴ Pavels 1866: 30.1.1815; Andresen 2005: 159; Laache 1941b: 134-35.

nu måtte få det bedste ud af situationen. Omvendt var danskfødte og dansksindede næsten født ind i opposition til det ny styre, hvilket skyldtes både deres holdning og den automatiske mistænksomhed, som svenskerne havde til dem.

Nogle tidligere selvstændighedsmænd blev ”omvendt” efter besøg i Stockholm og så i unionen politiske, kulturelle og økonomiske muligheder – samt egen interesser og karrieremæssige perspektiver, som de sammen med de oprigtig svensksindede priste til skyerne. Det gjorde ikke nødvendigvis forholdet bedre, men understregede problemet som værende internt norsk, da de rabiater patrioter så dem, der arbejdede for en tættere forening, som forrædere, og hermed skærpedes den indre konflikt i nationen. De tidligere moderate patrioter fra Bergen Peter Motzfeldt og W.F.K. Christie blev i de første år af foreningen udskudt i deres egen hjemby, hvor de blev mistænkt for at være ”svenske”.¹ I *Nationalbladet* blev de svensksindede konsekvent hængt ud som mænd, der var købt og betalt med klingende mønt, fede embeder eller svenske ordner.² Nogen patrioter gik så langt, at de ikke blot betegnede deres modstandere som svensksindede, men som *svenskere*.³ Den enøjede vrede gjorde, at de svensksindede ofte skrev under pseudonymer eller anonymt, hvilket fik patrioterne til at stille deres modstandere spørgsmålet: ”Er De en Svensk eller en Normand?”⁴

De fleste betragtede unionen som et påtvungen fornuftsægteskab, som man måtte få det bedste ud af. De støttede status quo, men de var og blev følelseskolde over for alle svenske tilnærmelser.⁵ I 1823 blev den første norske bog om Sveriges historie udgivet af Matthias Bergh med ønske om, at nordmændene lærte deres svenske brødre at kende.⁶ Bogen er i sig selv et indicium på, i hvor ringe grad hans lærde landsmænd ønskede det, da siderne i Universitetsbibliotekets eksemplar først blev adskilt i 2008, hvilket afspejler en generelt manglende nysgerrighed i forhold til Sverige og en orientering mod Danmark hos åndseltiten. På universitetet forsøgte professorerne aktivt at få danskere ansat, mens svenskere konsekvent blev afvist,⁷ og studenter demonstrativt udviste en liberal og ofte anti-svensk holdning.

Det var symptomatisk, at politiske og nationale modsætninger blev blandet sammen i en konflikt. Liberale og radikale forsvarede forfatningen mod reelle som indbildte trusler, der politisk blev forbundet med frygten for absolutisme og nationalt med et forsvar mod en sammensmeltning med Sverige. I denne kamp mente de ikke blot, at de bekæmpede politiske modstandere i form af konservative nordmænd, men til tider også potentielle landsforrædere og ”svenskere”. Da Christian Magnus Falsen, lederen af selvstændighedspartiet i 1814, i løbet af Stortinget 1821 ud fra rationelle kalkuler skiftede side og tilsluttede sig en mere pragmatisk kurs i forhold til gældsopgøret, blev han af oppo-

¹ Motzfeldt 1888: 97-98.

² *DNN*, 6. hf., 1817: 53; Boye 1817: 15-16; *DNN*, 9. hf., 1817: 210.

³ *DNN*, 11. hf., 1818: 60; *DNN*, 9. hf., 1817: 219.

⁴ *DNN*, 11. hf., 1818: 47-48.

⁵ Pavels 1866: 9.9.1815, 30.4.1815; Steen 1948a: 224-25.

⁶ Bergh 1823.

⁷ Andresen 2005: 154-55.

sition stemplet som ”svensk”.¹ Hans profetier fra 1814 om en snigende forsvenskning af Norge efter en forening blev nu brugt imod ham i *Nationalbladet*, hvor han blev udstillet som en agent for, hvad han selv havde advaret imod. Hetzen bekræftede kun Falsen i hans opfattelse af oppositionen som uansvarlig og bønderne, som han tidligere havde set som nationens kerne, som politisk umodne. Frihedshelten og svenskehaderen fra 1814 blev en kongetro og nidkær repræsentant for systemet og foreningen, hvilket imidlertid ikke gjorde ham mindre norsk. Oppositionen brugte hermed instrumentelt stemplet ”svensk” i dens kamp mod politiske modstandere. De nationale angreb kan anskues som et vikarierende motiv, hvilket det muligvis også til tider har været, men omvendt bør man ikke undervurdere styrken af den frygt og vrede, som oppositionen nærrede mod Sverige og Karl Johan.

Lighed og mediekrig

Nøgletemaet autonomi er centralt for enhver nation, hvilket tydeligt ses i det norske eksempel, hvor uligheden i unionen var et tilbagevendende punkt i oppositionens kritik af Sverige, foreningen og kongen. Den manglende lighed blev ikke alene set som nationalt krænkende, men også som potentielt farligt for nationens overlevelse. Kampen blev ikke blot udkæmpet med nationale symboler (jf. kapitel 10 & 18), men også i forhold til udenrigspolitik, forsvar og handel samt i forbindelse med kongens residens og statholderskabet.

Før 1814 havde nordmændene givet kongens bopæl i det fjerne København og (det danske) embedsværk skylden for Norges ringe kår i foreningen, hvorved man undgik at kritisere den ”retfærdige” majestæt. Mønstret var det samme i den nye union, men i det nu stærkt politiserede Norge var der i endnu højere grad tale om en taktisk manøvre. En anonym konservativ skribent observerede korrekt i 1829, at oppositionen i dens kamp mod kongen gav svenske hofsnoge skylden for hans handlinger.² Det underliggende tema var, at den svenske adel aldrig havde opgivet sine onde planer om at indlemme Norge i Sverige, udrydde nationen kulturelt og tvinge et feudalt åg ned over odelsbonden, der symboliserede norsk frihed og den autentiske norske nationalkarakter.

Statholderembedet var ligeledes en torn i øjet på den nationale opposition og deres forestillinger om national værdighed, da embedet understregede Norges underordnede status i forhold til Sverige. Den nationale ydmygelse blev gjort større ved, at embedet frem til 1829 blev beklædt af svenske adelsmænd, der udgjorde et modbegreb til den norske nationale identitet, der blev forbundet med lighed. Både opinionen og Stortinget krævede embedet nedlagt, hvilket ikke lykkedes, men klagerne medførte, at embedet stod ubesat frem til 1836, hvor grev Wedel fik det.

Den nationale opposition hævdede konsekvent, at hvis Sverige brød grundlaget for foreningen, så ville Norge ikke længere være bundet af troskab til Sverige og forsvare nationens selvstændighed til sidste blodstråbe. Det blev ikke nødvendigt, men til gengæld vogtede oppositionspresen nidkært

¹ f.eks. *DNN*, 10.5.1821: 258, 270.

² *Tillæg til MB No. 210*, 1829.

over medierne i broderlandet, hvor den hæftede sig ved alt, der kunne tolkes som nationalt nedværdigende (jf. nøgletemaer), og intet fremprovokerede stærkere reaktioner, end når svenske aviser foreslog en større politisk, økonomisk eller militær enhed i unionen, da det af norske nationalister straks blev opfattet som et angreb på norsk autonomi ud fra skumle motiver, og derfor hævdede *Patrouillen*, at det var norske publicisters pligt at overvåge alt, som kunne ses som et forsøg på amalgamationen.¹

De mange norske angreb på Sverige affødte svenske modangreb på den norske opposition, hvilket i 1820'erne til tider kunne minde om en national mediekrig, der navnlig spidsede til i perioder, hvor der var politisk krise i Norge. Enhver intern konflikt i Norge skabte automatisk udfald imod Sverige, hvilket affødte modreaktioner på den anden side af Kjøløen. Hermed havde man næsten en evighedsmaskine af nationale udfald og fjendebilleder, der cementerede de nationale stereotyper af "den anden", som henholdsvis aggressive, imperialistiske aristokrater og utaknemmelige, paranoide bønder, hvilket blot styrkede den nationale identitet. Det var dog ikke kun i Sverige, at man havde et problem med den hyperaktive oppositionspresse i Norge. Moderate nordmænd frygtede majestæten, ville bruge den som undskyldning for at indskrænke nationens rettigheder – især trykkefriheden, mens de konservative mente, der skulle slås hårdt ned på uromagere i den uansvarlige opposition.

Amalgamationsfrygten

Kernedoktrinen om maksimal national autonomi og selvudfoldelse går som en rød tråd gennem konflikterne i den svensk-norske union, da store dele af den norske elite vogtede nidkært over, hvad der kunne undergrave dette. Der var imidlertid enkelte i borgerskabet, der ønskede en tættere union – og måske endda på langt sigt en sammensmeltning af de to nationer,² hvilket for nogen begrebsmæssigt blev afspejlet sig i, at de ligesom svenskere anvendte navnet Skandinavien om Norge og Sverige (uden Danmark).³ De fleste svensksindede så dog hverken amalgamationen som ønskelig eller realistisk, og derfor frygtede de den ikke, men det var der andre, der gjorde, og ikke helt uden grund. Sveriges mål havde været at indlemme Norge i Sverige, og flere svenskere ønskede stadig dette. I 1815 talte både et svensk konstitutionsudvalg og den svenske politiker Silfwerstolpe om en sammensmeltning af de to folk, hvilket udløste kraftige reaktioner i de norske aviser og Stortinget, hvor det blev set som et forsøg på at tilintetgøre den norske forfatning og den ældgamle, hellige norske nation.⁴ De svenske udtalelser fra 1815 hjemsøgte efterfølgende det svensk-norske forhold, da oppositionen gang på gang i 1820'erne hev dem frem som et bevis på svenskernes sande hensigter.⁵

¹ *Patrouillen*, No. 17-18, 1826: 147.

² Steen 1948a: 219-220.

³ Sanness 1959: 26-27; *Saga*, 1, 1816: 262-63.

⁴ *DNN*, 1. hf., 1815: 5ff.

⁵ f.eks. *Patrouillen*, No. 17-18, 1826: 142-45.

Mange svenskerne forstod ikke, at det var de færreste nordmænd, der ønskede et tæt broderskab, og at den svenske charmeoffensiv faldt på klippegrund.¹ Navnlig i de første år følte de svenske statholdere og de svenske embedsmænd i Norge sig som i et fjendtligt land omgivet af et vildt og mørkt folk, der hadede dem.² Selvom fordommene over for Sverige ikke forsvandt, så indrettede mange sig efter realiteterne og udnyttede de muligheder, som et godt forhold til kongen og Sverige bød på for en embedsmands karriere og en købmands pengepung. Modtagelsen af Karl Johan og den svenske delegation i 1818 var et eksempel på, hvordan man, selv i den oppositionelle højborg Trondhjem, tilpassede sig de nye tider. Desværre kom den svenske deputation ved afrejsen til at udtrykke ønsket om en nærmere svensk-norsk forening, hvilket udløste en forudsigelig vred norsk reaktion.³ En tættere forening med Sverige blev ikke kun set som en national trussel, men også som en politisk. Nordmændene mente, at de befandt sig på et højere politisk stade, da den norske Grundlov og offentlighed var friere end i Sverige, hvor man ikke havde trykkefrihed, og der stadig var en stærk adel og en stænderinddelt *Riksdag*. Den stereotype fremstilling af dette faktum blev brugt til at bekræfte nordmændene i opfattelsen af dem selv som et exceptionelt frit og lige folk.⁴

For det norske militær betød unionen, at hæren blev halveret og flåden tilpasse Sveriges behov, hvilket dog mest af alt skyldtes landets økonomiske situation. Disse institutioner var imidlertid forbundet med nøgletemaerne national værdighed og autonomi, og det udgjorde derfor et stort problem, at de svenske statholdere bevidst lod norske fæstninger forfalde eller administrativt nedlægge uden Stortingets accept.⁵ Selvom mange i den norske elite i 1820'erne havde forkastet den gamle stereotyp af svenskerne, så gav de utallige kriser den konstant ny næring. Sammenstødene mellem Storting og kongemagt blev af oppositionen næsten altid sat ind i en svensk-norsk forståelsesramme med en underforstået trussel i form af et svensk aristokrati med skumle planer. I *Patrioten* (1825) hævdede en afhandling, at der rent logisk *måtte* eksistere et hemmeligt selskab, der arbejdede for amalgamationen,⁶ mens P.A. Heiberg i flere omgange fastslog eksistensen af en fraktion i Sverige, der bar på et udødeligt had, ikke blot til konstitutionen, men til den norske nation i almindelighed. Deres ønske var at gøre Norge til en provins i Sverige eller til et svensk Irland.⁷ Nicolai Tidemand skrev, at frygten for og hadet til de svenske sammensmeltningsplaner rodfæstede sig mere og mere i den norske elite, og at forbitrelsen var så stor, at han frygtede en sprængning af unionen, hvis svenskerne insisterede på at knytte de to lande tættere sammen.⁸

Angsten for Sverige og hadet til svenskerne var på mange måder det, som bandt den norske opposition sammen og gav næring til et væld af konspirationsteorier, og på denne måde blev Dan-

¹ Nygaard 1960: 349.

² Essen 1867: 133; Nielsen 1887.

³ *DNN*, 13. hf., 1818-1819: 147; *DNN*, 13. hf., 1818-1819: 186ff.

⁴ f.eks. *DNN*, 10. hf., 1818: 180ff.

⁵ Berg 2001: 28, 37.

⁶ *Patrioten*, 4.10.1825: 2ff.

⁷ Heiberg 1821: 5; *Extra-Tillæg*, No. 27, *BAE*, No. 14, 1829.

⁸ Tidemand 1881: 180-81.

mark og Sverige af norske nationalister gjort til syndebukke for alle Norges dårligdomme. Det norske pengevæsens dårlige forfatning blev ikke alene tilskrevet den tidligere (danske) regerings politik, men ifølge oppositionskredse også at svenskerne forsøgte at få økonomien til at bryde sammen for lettere at kunne gennemføre amalgamationen.¹ Tidemand overdrev, da han talte om muligheden af en sprængning af unionen i 1820'erne, men de holdninger, han beskrev, var til stede. En anonym fabel truede direkte med oprør mod det svenske åg,² mens Jacob Aall beskrev norsk politik som gennemsyret af mistillid til regeringen, had til svenskerne og en bagvaskelse af alle statsrådets handlinger.³ Dette afspejler endnu en gang, at den norske nation udgjorde en konfliktzone, hvor forholdene i unionen indgik i det norske borgerskabs kamp om den nationale identitets udformning.

Kapitel 21: Danskernes syn på tyskerne omkring 1814

Danskere, slesvigere, holstenere og tyskere

Forholdet mellem Danmark og Holsten adskilte sig fra den dansk-norske forening, da det kulturelle fællesskab mellem de førstnævnte betød mindre i forhold til det administrative og statslig tilknytning, der gavnede begge parter. Før 1807 sikrede fællesskabet holstenerne stabilitet og handelsmuligheder i et krigshærget Europa, ligesom det liberale borgerskab i det mindste frem til århundredskiftet kunne anskue regeringen i hovedstaden som progressiv. Disse forhold blev ødelagt med krigen, i hvis kølvand den ruinerede og reaktionære danske stat hverken var økonomisk eller politisk attraktiv.

Det forhindrede ikke holstenerne og slesvigerne i både før og efter 1814 at føle en tilknytning til den danske stat og den fælles fyrste, da der eksisterede en statspatriotisme i hertugdømmerne, der levede arm i arm med de regionale identiteter. Det ses i det dobbelte fædrelandsbegreb, hvor enten det ene eller begge af hertugdømmerne blev anskuet som det naturlige fædreland, mens hele staten blev anskuet som det statsborgerlige fædreland. Den regionale identitet var stærkest hos hertugdømmernes traditionelle aristokratiske elite, ridderskabet, der ifølge Ruth Hemstad (1996) besad en *Landspatriotismus*, der var knyttet til hertugdømmerne som et historisk territorium med juridiske rettigheder, hvilket man med Smiths terminologi kan betegne som en lateral *ethnie*.⁴ Denne identitet udgjorde i 1700-tallet ikke et problem for staten, da ridderskabet var repræsenteret i regeringen og deres rettigheder stod uantastede (*Reichspatriotismus*). I Holsten begyndte man at fremhæve sin tyskhed, men holstenerne var ligesom slesvigerne gode statspatrioter, der politisk orienterede sig mod København og kulturelt mod Tyskland, og som uden problemer betegnede sig selv som "Dänen", og i andre tyskers øjne var halvt danske og halvt tyske.⁵

¹ Berg 1873: 11; ¹ Pavels 1866: 20.9.1815, 15.6.1817.

² DNN, 10. hf., 1818: 62-64; DNN, 11. hf., 1818: 78-82.

³ Aall 1894: 4.

⁴ Smith 2009: 53-54.

⁵ Frandsen 2008.

Krigen og ”daniseringen”

Slesvig-holstenernes statspatriotisme blev umiddelbart bekræftet med Slaget på Reden i 1801 og krigsudbruddet i 1807, hvor de som gode borgere støttede op bag regenten. I begge tilfælde blev der dannet borgerkorps og studenterkorps til at forsvare fædrelandet, og borgerne i Altona var blandt de største bidragydere ved indsamlingen til fordel for københavnernes efter bombardementet.¹ Den pro-engelske og anti-franske holdning, der byggede på solidaritet med de tyske brødre syd for grænsen, og en udbredt afsky ved de revolutionære franskmænd gjorde imidlertid, at kronprins Frederik allerede i 1807 måtte indskærpe, at de holstenske embedsmænd ikke offentligt måtte vise glæde over fjendens fremskridt på slagmarken. Situationen blev ikke gjort bedre af, at kongens svoger, hertugen af Augustenborg, i 1809 åbenlyst støttede Østrig mod statens allierede Napoleon, mens regionens embedsmænd så gennem fingre med smugleriet, hvis de ikke direkte selv tog del i det.

Ligesom i Norge så forsvandt den umiddelbare entusiasme i hertugdømmerne, der på samme måde følte sig ramt af regeringens politik og evigt truet af Napoleon, der ifølge rygterne hver dag kunne finde på at indlemme Holsten i imperiet. Erfaringerne med Bernadottes gennemmarcherende korps, fastlandsspærringen og ikke mindst toldmuren, som Frankrig skabte mellem Nordtyskland og hertugdømmerne, havde en ødelæggende effekt på den statspatriotiske opbakning, der yderligere led under statsbankerotten og den efterfølgende sammenlægning af pengevæsenet mellem Kongeriget og hertugdømmerne. Med andre ord så var krigen ligesom i Norge med til at underminere forholdet mellem Danmark og hertugdømmerne, hvor man i krigens sidste år var præget af mismod, modvilje mod regeringen og en mangel på vilje for at kæmpe for Norge.

Processen var allerede begyndt før krigsudbruddet, da kronprins Frederik først forsøgte at modernisere og siden at indlemme hertugdømmerne i Danmark, hvilket A.S. Ørsted senere gav en stor del af skylden for helstatens undergang.² Reformerne begyndte allerede i årene efter 1800 med en ensretning af hæren, skattelovgivningen og afskaffelse af livegenskabet. Det blev efter opløsningen af Det Tysk-Romerske Rige i 1806 fulgt op med indlemmelsen af Holsten i Kongeriget, hvilket i de følgende år medførte en lang række ændringer, der især fremmede det danske sprogs administrative status. Forordninger kom nu på begge sprog, udnævnelser skete på dansk og embedsmænd, der talte dansk, blev foretrukket til stillinger i hertugdømmerne, ligesom der blev oprettet et professorat i dansk ved Universitetet i Kiel. Fra et nationalt synspunkt var det potentielt mest langtrækkende skridt sprogskriptet fra 1810, der fastslog dansk som kirke-, skole- og retssprog de steder i Slesvig, hvor det var folkesproget.

---

¹ Engelhardt 2001: 37-38.

² Frandsen 2008: 94.

Reskriptet blev af uafklarede årsager aldrig realiseret på trods af, at kræfter i kancelliet arbejdede for det skulle udbredes enten til hele Slesvig eller begge hertugdømmer.¹ Den stærkeste offentlige fortaler for at gøre dansk til et enhedssprog i staten var prinsesse Carolines lærer og Ove Høegh-Guldbergs søn, Frederik Høegh-Guldberg, der mente, et første skridt burde være at gøre dansk til undervisningssprog i Holsten.² Denne holdning gjorde ham til en yndet skydeskive i hertugdømmerne, hvor man ikke offentligt kunne kritisere kongen for hans daniseringspolitik. Selvom man i Høegh-Guldbergs sprogskrifter finder kulturnationale tendenser, var han ikke nationalist, og han argumenterede aldrig for et sammenfald mellem stat og nation. For ham som for Frederik 6. gjaldt det om at skabe enhed i staten,³ hvilket skal forstås som et led i en statsbygning og harmonisering, der var en central tanke hos både den oplyste enevælde i 1700-tallet og i Napoleonstidens Europa. Ud fra samtidens præmisser og et enevældigt synspunkt var indlemmelsen en logisk og progressiv udvikling, der blev muliggjort af omstændighederne.

Problemet var, at jagten på enhed og modernisering på *danske* præmisser stødte eliterne i hertugdømmerne bort fra kongemagten. Fra et regionalt synspunkt var det et overgreb, der truede de traditionelle rettigheder i hertugdømmerne. Hidtil havde de adskilt sig statsretsligt ved, at kongen *ikke* regerede enevældigt, men derimod som hertug herskede i fællesskab med ridderskabet. Det forhold havde reformerne og indlemmelsen ødelagt, og modstanden fra aristokratiets side var dermed mere regional og standsmæssig end national, da ridderskabet følte, deres nedarvede rettigheder blev truet af centralisme og absolutisme. Med indlemmelsen og ”daniseringen” ødelagde Frederik sin traditionelle magtbase i hertugdømmerne, han stødte sin svoger, hertugen af Augustenborg, fra sig ved at krænke hans arverettigheder og han skabte splid i regeringen, hvor flere tilhørte ridderskabet. Det sidste var en medvirkende faktor til, at de tyske ministre i regeringen blev udskiftet med danske og norske i løbet af krigen.

Indlemmelsen, der byggede på idéen om en ”stordansk” enhedsstat, synes kun at have gjort et relativt begrænset indtryk på det danske borgerskab. I de danske skolebøger blev Holsten enten forbigået eller stadig betegnet som en del af Tyskland,⁴ mens A.S. Ørsted benægtede, at Holsten var blevet ”en særskilt Deel af Kongeriget Danmark”.⁵ Andre lagde imidlertid ikke alene mærke til udviklingen, men støttede den. Professor Olufsen så netop indre splittelse som den største fare i staten, og han bakkede derfor op bag alt, der kunne skabe enhed – ikke mindst sprogligt,⁶ mens Engelstoft gav Høegh-Guldbergs idéer og regeringens politik sin fulde opbakning.⁷ Navnlig tanken om at udbrede dansk i Slesvig synes populær, og det aldrig realiserede sprogreskript synes at være det, der fik

¹ Fabricius 1937-39: 60-62; Hemstad 1996: 84.

² Høegh-Guldberg 1809a; 1809b: 8-9, 18-20.

³ Winge 1991b: 147; Conrad 1991a: 399; Rubin 1970 [1892]: 410-11.

⁴ Thornboe 1809b: 14; Munthe 1806; Soldin 1806. Jf. Frandsen 2008: 49.

⁵ *DLT*. No. 41, 1811: 642-43.

⁶ Olufsen 1839: 148, 160-61.

⁷ Jf. Engelstoft 1862: 352-53.

den største virkningshistorie på dansk side som et fast referencepunkt i hævde af nationens sproglige rettigheder i Slesvig, mens Høegh-Guldbergs såkaldte ”Ultrapatriotisme” ikke vandt den store støtte i hovedstaden.¹ Både før og efter krigen er det muligt at finde mange henvisninger til holstenerne som brødre og landsmænd, men de anti-danske holdninger under krigen og den til tider åbenlyse støtte til statens fjender har uden tvivl fremmet den modvilje, som flere i det danske borgerskab allerede havde i forhold til holstenerne og styrket deres opfattelse af, at de var og blev tyskere.

Reaktioner på 1814 i hertugdømmerne

Krigen, statsbankerotten og ”daniseringen” havde svækket statspatriotismen i hertugdømmerne, men ikke mere end at Karl Johans forsøg på at skabe et cimbrisk rige i 1814 systematisk blev afvist, ligesom drømme om en tysk forening kun fandt grobund hos en lille gruppe intellektuelle i Kiel. Dahlmanns Waterloo-tale i Kiel i 1815 om en tysk nationalstat affødte endnu kun latter hos holstenerne og vrede hos slesvigerne. Man ønskede stadig foreningen med Danmark, men det skulle være en personalunion, hvilket helt frem til 1848 var den bærende idé for den slesvig-holstenske bevægelse. Der eksisterede i realiteten ikke noget tysk alternativ, ligesom mange holstenerne og endnu flere slesvigere følte sig presset af de nationale og sprogfikserede bevægelser fra både nord og syd, der truede deres traditionelle regionale identitet.²

Her gav medlemskabet af det nyoprettede Tyske Forbund og dets løfteparagraf om en forfatning holstenerne nye muligheder. Frygten for et nyt pres fra Kongeriget skabte en uheldige alliance i Holsten mellem *en del* af borgerskabet og intellektuelle, som Dahlmann, på den ene side og aristokraterne på den anden side. Det reaktionære ridderskab arbejdede for genoprettelse af den gamle landdag og håndhævelse af deres rettigheder, og deres tyskhed var udelukkende kulturel. Men i dele af borgerskabet og især hos professorer og studenter i Kiel så man så småt forestillinger, der pegede i retning af en tysk nationalisme.³

Den slesvig-holstenske bevægelse, der begyndte at forme sig i årene efter 1814, var et overklassefænomen,⁴ og for langt de fleste indebar den ikke en sprængning af staten. Et af dens mest prominente medlemmer, retshistorikeren og slesvigeren Nicolai Falck, forfægtede idéer om en regional identitet, personalunion og kongetroskab, der havde mange ligheder med forestillingerne i den dansksindede Nordslesvigske bevægelse. Men på tværs af forskellige skel i eliteerne, så skete der en politisering, og mange af de senere aktører på begge sider i den nationale kamp blev politisk og nationalt vakt i årene mellem 1814 og 1830 – heriblandt den såkaldt første sønderjyde, Christian Paulsen.⁵

¹ Werlauff 1873-74: 318.

² Frandsen 2008: 44-45; Bonderup, Buschk, Mannicke, Petersen & Østergård 1979-81: 92.

³ Feldbæk 1998: 373; Hemstad 1996: 56ff; Frandsen 2008: 112-20.

⁴ Hansen 2005: 103.

⁵ Hansen 2005: 110.

Ridderskabets argumenter i kampen for en fælles slesvig-holstensk forfatning var ikke nationale, men historiske og juridiske. Efter opfordring indsendte de slesvigske købstæder ud fra økonomiske og statsretslige motiver i 1816-17 petitioner til kongen til støtte for dette krav,¹ men ridderskabets forsøg på at skabe en fælles slesvig-holstensk forfatning havde langt fra entydig opbakning i Holsten, hvor mange med rette frygtede, at dette underminerede muligheden for en holstensk konstitution. Hele forfatningssagen blev lagt død efter ridderskabets klage over kongens manglende respekt for deres skatteprivilegier blev afvist af Det Tyske Forbund i 1823.² Kampen fortsatte imidlertid frem mod 1848, hvor de liberale miljøer i hertugdømmerne og i hovedstaden havde tætte kontakter og kæmpede sammen for fælles politiske mål.

Reaktioner på 1814 i Danmark

Før Freden i Kiel udgjorde den tysktalende del af statens befolkning 25 %, mens den efter adskillelsen fra Norge kom op på 40 %, ³ og hermed skabte 1814 en fundamental forskydning i staten, der i de følgende år blev understreget ved at København mistede sin økonomiske position, da hertugdømmerne og store dele af Kongeriget i stadig stigende grad orienterede sig mod Hamborg. Det danske borgerskab følte ikke uden grund, at staten og deres egen position var truet efter ”tabet af Norge”, hvilket kun blev understreget af, at i det mindste *dele* af den norske elite nu afviste et kulturelt og sprogligt fællesskab på danske præmisser. Det hul, som adskillelsen havde efterladt, blev ud fra økonomiske, politiske og kulturelle motiver delvist forsøgt udfyldt ved at se mod syd, men det var ikke en entydig strategi. Der kan dog spores to hovedvarianter. En, der forsøgte at inkludere begge hertugdømmer, dvs. et statsbygningsprojekt, og en, der var interesseret i Slesvig og et sprogligt dansk fællesskab, dvs. et nationsbygningsprojekt.

Tanken om en integration af hertugdømmerne var ikke fuldstændig død, og man fandt stadig fortalere i den danske offentlighed for en ”national” enhed i en statslig forstand af begrebet. Holdningen var ligesom før 1814, at hvis statens harmonisering skulle være effektiv, så skulle den ikke blot være juridisk og økonomisk, men også sproglig. I denne sammenhæng er det interessant, at Jens Møller så sent som 1830 argumenterede for det med direkte henvisning til den tidligere forening med Norge og hullet, adskillelsen havde efterladt.⁴ ”Daniseringspolitikken” var imidlertid reelt død i dens aggressive form, og i 1820’erne fjernede det danske borgerskab sig fra illusionen om, at Holsten kunne blive ”dansk”, hvilket ikke var et angreb på tanken om helstaten, men en erkendelse af, at den danske stat ikke kunne blive en enhedsstat.⁵

¹ Hansen 2005: 119ff.

² Frandsen 2008: 106ff.

³ Due-Nielsen, Feldbæk & Petersen 2002: 513.

⁴ Jf. *NSK*. København 1816: 1266ff; Møller 1830: 146ff.

⁵ Frandsen 2008: 50.

Det udelukkede ikke et tættere kulturelt fællesskab og broderskab med respekt mellem statens forskellige dele, hvilket man både finder fortalere for i hertugdømmerne og i hovedstaden. På samme tid, som man fra dansk side kæmpede for at opretholde forestillingen om en fælles dansk-norsk litteratur, så var der holstener, der argumenterede for et tættere kulturelt fællesskab i den dansk-tyske stat. Opfordringen til større samkvem og litterær integration blev pænt modtaget fra dansk side,¹ og man ser her et forsøg på at give hertugdømmerne den kulturelle plads, som Norge tidligere havde haft i statsfællesskabet.

Både nord og syd for Kongeåen tog medierne større notits af den litteratur, der udkom på den anden side, og i holstenske klubber og læseselskaber abonnerede man i stigende grad på danske tidsskrifter, blade og bøger.² Det bedste udtryk for denne ånd var tidsskriftet *Eidora* (1823-26), der havde bidrag fra holstenerne, slesvigere og danskere både på tysk og dansk. Årbogen blev i tidens førende danske litteraturtidsskrift betegnet som en ”germanisk-skandinavisk Najade”, der bidrog til at forme det åndelige samkvem mellem de to venskabeligt forbundne og beslægtede folk.³ I *Eidora* fandt man ikke alene den kronede nationalsang i både dansk og tysk version, lovprisninger af Valdemarerne og Absalon, men også en tysk hyldest af Niels Ebbesen, der få årtier senere blev selve symbolet på dansk modstand mod tysk indtrængen.⁴ Man var også i et vist omfang i stand til at samles om en fælles fortid med fælles ofre, hvilket i Holsten symbolsk blev udtrykt ved indvielsen af mindesmærket i 1822 for Slaget ved Sehested i 1813 til afspilningen af den nye nationalsang og taler om det statsborgerlige fædreland, den gamle Dannebrogsfane og den troskab, man skyldte det.⁵

Samtidig gjorde dampskibsfarten mellem København og Kiel fra 1819, at man fysisk kom tættere på hinanden, hvilket med Molbechs ord gjorde Holsten ”mindre fremmed [...] end det hidtil i Almindelighed var”.⁶ I rejseskildringer gav både han og Rahbek udtryk for, at de anskuede holstenerne som deres landsmænd og Holsten som en del af fædrelandet. Molbech ønskede, at danskerne – uden hverken de eller holstenerne gav slip på deres egen nationalitet – lærte at betragte Holsten som en integreret del af fædrelandet – og omvendt.⁷ Her bør man imidlertid være opmærksom på, at præmissen for udsagnet var, at det ikke var tilfældet. Hertil kommer, at Molbech selv var tvetydig i opfattelsen af holstenerne, da han betegnede universitetet i Kiel som tysk med tyske studenter.⁸

Det at Holsten vedvarende blev opfattet som tysk, gjorde, at andre i borgerskabet vendte sig mod det danske hertugdømme Slesvig – eller Sønderjylland, som de nationalsindede i disse år bevidst begyndte at kalde landskabet. I 1814 var det stadig i København normen at kalde alt syd for Kongeåen for Holsten, men det begyndte at blive påtalt af nationalpatrioter, der fremhævede forskel-

¹ *DLT*, No. 15, 1815: 237-39.

² *Hesperus*, 1. bd., 6. hf., 1819: 87-88.

³ *DLT*, No. 52., 1822: 818.

⁴ Jf. Jørgensen 1903: 69-70.

⁵ Jørgensen 1903: 70.

⁶ Molbech 1821b: 10-11.

⁷ Molbech 1821b: 11.

⁸ Molbech 1821b: 8-9, 19, 21, 33.

le mellem de to hertugdømmer med henvisning til Sønderjylland som en ældgammel og integreret del af Danmark. Det var dog ikke kun historien, men også sproget, kulturen, lovene og folkets karakter, der gjorde sønderjyderne danske.¹ Det åbenlyse tema var, at nationen her var truet indefra af ”ty-skere” – både sprogligt, kulturelt og territorielt, hvilket blev aktualiseret af forsøget i hertugdømmerne på at få Slesvig med i Det Tyske Forbund. Samtidig var det næppe en tilfældighed, at fokus blev rettet mod syd, efter det politiske fællesskab med nordmændene var opløst og det kulturelle muligvis under afvikling.

Spirene til den danske nationale bevægelse i Nordslesvig findes netop i årene efter tabet af Norge med udgivelsen af pastor Knud Aagaards *Beskrivelse af Tørring Lehn* (1815). Aagaard havde sit embede i Sønderjylland, men han var nørrejde, og dermed var han ligesom de i den københavnske intelligentsia, der tog sprogsagen op, ikke indfødt sønderjde. I Slesvig blev dansk primært talt af almuen, der ikke tillagde sproget en national status, men en social og kulturel betydning, hvor tysk kom til at stå for modernitet, urbanitet og social opstigning.² Sprogsnobberiet var en del af, hvad Aagaard angreb, da han betragtede højtysk (delvist i modsætning til plattysk) som et fremmedsprog i Slesvig, der fortrængte de indfødte sprog og krænkede deres ret. Han mente, at embedsmænd, der spiste ”dansk Brød” på dansk grund, burde kunne administrere det danske folk på dansk, ligesom Aagaard brugte de kendte danske anklager mod det tyske sprogs og den tyske indvandrings negative indflydelse. Værst var det, at det tyske kirkesprog gik længere mod nord end folkesproget og at retssproget overalt var tysk, hvilket betød, bønderne ikke kunne forstå Guds ord og manglede retssikkerhed, hvilket fik ham til at argumentere for en administrativ inddeling af hertugdømmerne ud fra sproggrænsen. Aagaard var ikke nationalist, men han var nationalpatriot, der mente enhver sønderjde i princippet burde kunne dansk, og han ønskede et tættere forhold mellem Slesvig og Kongeriget. Selvom Aagaards sprogsyn ikke var så nationalt som Engelstofts eller Molbechs, så var det første gang, at denne tankegang konsekvent var blevet anvendt på Slesvig i en afhandling, hvilket umiddelbart peger i retning af en national udvikling i perioden.

I hertugdømmerne var der ingen, der lagde mærke til Aagaards værk, men i København blev det ivrigt læst af Engelstoft, der sandsynligvis var bagmanden bag den prisopgave, som etatsråd Sca-venius på baggrund af Aagaards værk udskrev.³ Opgaven byggede på tre spørgsmål: a) hvor langt mod syd var dansk blevet talt i fortiden, b) hvorfor var dansk blevet trængt tilbage, c) hvordan kunne Sønderjylland igen gøres sprogligt til ”en dansk Provinds”.⁴ Førsteprisen gik til historikeren E.C. Werlauff for hans besvarelse *Eidora Romani terminus imperii*, der blev udgivet med et forord af Engelstoft, der kom med udfald mod tysk sprogimperialisme og argumenterede for forbindelsen mellem sproget og nationens skæbne (jf. nøgletemaer).

¹ NSK. 12.2.1814; 5.3.1814.

² Dragsbo 2007: 56-58.

³ Fabricius 1937-39: 119-20.

⁴ Werlauff & Outzen 1819: V-VI.

Werlauffs afhandling var forsigtig og nøgtern. Han betragtede Slesvig som et grænseområde, hvor det beslægtede saksiske, angelske og jyske mødtes, men han fastslog, det var en del af ”vort danske Fædreland”,¹ og at Sønderjylland fra 9. århundrede med sikkerhed var dansk, da angler, saksere og jyder var sammensmeltet med de skandinaviske danskere, der gav fællesbetegnelsen til folket og dets sprog.² Han argumenterede for et tættere forhold til Kongeriget og styrkelse af det danske sprog, men Werlauff manglede konkrete handlingsplaner for, hvordan dansk skulle genvinde sin stilling i Slesvig, som ellers blev efterlyst i prisopgaven. Ellen Jørgensen har påpeget det påfaldende heri og tilskriver rimeligt det embedsmandens hensynstagen til kongemagtens ønsker i den prekære sag.³

Allerede i Engelstofts værk fra 1808 var koblingen mellem sprog og nation blevet forbundet med forholdene i hertugdømmerne, men ansporet af Aagaards værk fandt tankerne vej til danske medier. Samtidig med udgivelsen af prisopgaven i 1819 krævede Grundtvig undersøgelser af sprogforholdene i Angel, og han forudsagde selv, at et sammenstød mellem dansk og tysk på dette punkt var uundgåeligt.⁴ I *Dansk Litteraturlidende* (1820) blev der utvetydigt bakket op bag kampen mod det ”uvæsen”, som den sønderjyske sprogforvirring var,⁵ mens anonyme skribenter krævede, at sproget, som nationens helligdom, blev forsvaret i Sønderjylland. Det skete med henvisninger til det danske sprogs historiske ret og de bevidste tyske forsøg på at udrydde det. Tysk blev set som en udefrakommende trussel mod nationen i grænselandet, og her som andre steder henviste man til de sprogreformer, der var blevet lovet, men aldrig virkelig realiseret under krigen.⁶

Holdninger som disse var endnu begrænsede i offentligheden, men omvendt bør man være opmærksom på, at 1810’ernes og 1820’ernes debat var hæmmet af enevælden, der i stigende omfang var bange for nationale idéer. De dæmninger, der havde været for ytringsfriheden, blev delvist nedbrudt med omvæltningerne i helstaten efter revolutionen i Frankrig i 1830, og ligesom det havde været tilfældet i Norge efter 1814, så skete der en hidtil ukendt politisering i Danmark og hertugdømmerne, hvor man fra begge sider krævede national/regional autonomi (jf. keredoktrinen). Tankerne fandtes ikke blot i Lornsens berømte skrift om hertugdømmernes forfatning fra 1830, men også i Danmark. Landvæsenskommissær K. Dalgas foreslog samme år en forening af Sønder- og Nørrejylland med henvisning til det danske sprog, lektor Hector Estrup fremhævede i 1831 Ejderen som Danmarks grænse,⁷ mens Grundtvig i et politisk skrift fra 1831 fremhævede sproget som et skel mellem Danmark og Holsten, som intet menneske kunne nedrive. Det var ikke en aggressiv nationalisme, der kom til udtryk i værket, hvor Grundtvig udtrykte forståelse for den holstenske modvilje –

¹ Werlauff & Outzen 1819: 14-20.

² Werlauff & Outzen 1819: 24.

³ Jørgensen 1943: 61.

⁴ Fabricius 1937-39: 126.

⁵ *DLT*, No. 34-35, 1820.

⁶ *NSK*. 1.1.1819: 8ff.

⁷ Jørgensen 1903: 181.

som *tyskere* – mod en sammensmeltning med Danmark. Ud fra en klassisk herdersk tankegang og i forlængelse af nøgletemaet autenticitet forsvarede han deres ret til at beholde deres nationale ejendommelighed. Grundtvig talte om, slesvigerne ideelt set måtte vælge mellem Holsten og Danmark ud fra et sindelagsprincip, dvs. en subjektiv nationalitets opfattelse, hvor han forventede, at de ville vælge førstnævnte, da hertugdømmerne hang historisk sammen og sønderjyderne normalt gav udtryk for betydningen heraf (jf. nøgletemaet: kontinuitet).¹

Af endnu større betydning var det, at tankerne også begyndte at bundfælde sig blandt sønderjyder som Christian Paulsen, der i 1832 talte for indførelsen af dansk kirke-, rets- og skolesprog i Nordslesvig ved – i tråd med Molbech i 1815 – at pege på sproget som folkets helligdom, hvori dets ånd og ejendommelighed kom til udtryk. Inge Adriansen har bemærket, at der ikke er langt fra den type udsagn til konklusionen, at sprog, nationalitet og stat ideelt faldt sammen,² hvilket Molbech allerede i 1815 havde argumenteret for – uden at tage konsekvensen heraf. Den holdning, man finder hos Paulsen og hans ligesindede i disse år, kan dermed direkte kobles tilbage til den nationalfilologi, som Molbech og andre havde været med til at forme 15-20 år tidligere.

Modviljen mod ”tyskerne”

Polarisering mellem dansk og tysk havde ikke kun sine rødder i sammenstødet over Slesvig, men trak på det danske fjendebillede af tyskerne, der kan forekomme paradoksalt i forhold til den enorme indflydelse, som den tyske kultur havde på det danske åndsliv. Det bør ses i lyset af, at dele af det danske borgerskab – ligesom de norske nationalister i forhold til danskerne – ønskede at gøre op med, hvad der blev set som overlegenhed, kulturimperialisme og nedbrydelsen af nationale ”grænsesvagter”. Selvom man ikke finder den negative spiral, der eksisterede mellem den norske oppositionspresse og nogle svenske aviser, så finder man mange påtaler fra dansk side af alt tysk, der kunne opfattes som krænkende for den danske nation og dens nationalkarakter. Mange følte, at den danske nation blev nedvurderet af arrogante tyskere, og man indtog derfor en defensiv position, hvor man forsvarede sig med næb og klør.

Det var dog langt fra alt ved danskerne, der blev kritiseret fra tysk side, tværtimod. Herder beskrev i 1769 Danmark som en del af Tyskland og det tyske kulturliv,³ hvilket som tidligere nævnt kan ses som en ikke ualmindelig holdning blandt tyske intellektuelle, der som brødrene Grimm tolkede den danske/nordiske historie med dens myter og sprog som en del af et fælles germansk ophav. Fra dansk side blev det ikke alene set som en provokation, men som en direkte trussel mod danske national identitet, da danskerne blev gjort til en germansk sub-kategori. Dette gjaldt ikke alene spørgsmålet om sprog og oprindelse, men også det historiske og juridiske forhold mellem de Tyskland og Danmark. I den tidligere middelalder havde danske konger i kortere perioder erkendt kejse-

¹ Grundtvig 1831: 56-62.

² Jf. Adriansen 2003, 2: 33.

³ Vammen 1997: 9.

rens overhøjhed, hvilket affødte tyske argumenter om, at Danmark havde været et tysk len – en påstand, der fra dansk side blev set som et angreb på nationens autonomi.¹ På samme måde som norske kulturnationalister følte sig truet af danske akademikers forsøg på at gøre norsk sprog og kultur til en variant af dansk/nordisk, så forsvarede danske filologer og historikere sig indædt imod alt, hvad der kunne tolkes som tyske overgreb på dansk sprog og historie. Historien og sproget blev dermed gjort til nationale ”grænsevagter” mod naboen i syd. Danske intellektuelle argumenterede ud fra nøgletemaerne autenticitet og kontinuitet. De så ikke deres nation som en germansk nation, men som en nordisk nation, der nok var beslægtet med tyskerne, men som havde sin egen selvstændige oprindelse, historie og kultur.

Vibeke Winge har beskrevet perioden 1800-20 som et tidsrum, hvor der herskede en rimelig ro mellem dansk og tysk i København,² hvilket hun med rimelighed tilskriver Napoleonskrigene og det stærke fjendebillede, der blev opbygget af briterne. Men det modsætningsforhold, der var kommet til udtryk i 1700-tallet, var på ingen måde forsvundet. I pressen var det almindeligt at finde små skarpe udfald mod brugen af tysk eller manglende danskkundskaber i det offentlige rum, hvor tysktalende ofte blev beskrevet stereotypt som arrogante, nedladende og smådumme. Hos Laurits Engelstoft var anti-tyskheden et gennemgående træk, mens man hos professorerne K.L. Rahbek, R. Nyerup og P.O. Brøndsted finder en afstandtagen fra tysk og dets indflydelse på dansk. Det blev kun tydeligere hos den yngre generation, hvor mænd som Johan Ludvig Heiberg og N.M. Petersen opbyggede en utvetydig modvilje mod ”det tyske”.³ Engelstoft skabte allerede i 1808 et billede af tyskerne som en historisk fjende, der blev forbundet med slaveri, undertrykkelse og feudalisme,⁴ mens mange i 1807 gav brødrene Bernstorff skylden for Københavns Bombardement og i 1813 tilskrev statsbankerotten Ernst Schimmelmann med ordene ”Al vor Fortræd er tydsk”;⁵ en vending fra Johannes Ewalds *Harlequin Patriot* (1772), der var udbredt i samtiden.⁶

Med andre ord så nedtonede Englandskrigene modviljen mod ”tyskerne”, men nationalpatrioterne vedligeholdt fjendebilledet. Brugen af briterne som et modbegreb til det danske blev mindre brugbart efter 1814, mens det gamle arvefjendeforhold til Sverige langsomt blev afløst af skandinavisme, da man ikke længere sloges om Norge. Det efterlod ”tyskerne”, der både var en indre og ydre trussel, alene tilbage på valpladsen, og modviljen blev kun styrket af den øgede tyske selvbevidsthed, der var vågnet med Napoleonskrigene. Fichte og andre tyske nationalister tjente ikke kun som en inspiration for deres danske kollegaer, men med deres hævvelse af tyskheden ligeledes som et fjendebillede. I *Statsvennen* (1821) blev der argumenteret for, at midt i de hårde tider kunne man glæde sig over at den kamp, der for alvor blevet indledt mod tyskheden og tyskeriets vælde med fejden i

¹ Faber 1820a; Schlegel 1827; *MFL*, 1829: 125.

² Winge 1991b: 143.

³ Conrad 1996: 154-55.

⁴ Engelstoft 1808: 51.

⁵ Engelstoft 1862: 393.

⁶ Dreyer 1993: 505-6.

1789, nu ubetvivlet havde resulteret i en sejr for danskheden. De ting, der var blevet påtalt i de sidste årtier af 1700-tallet, var først blevet ændret i de første årtier af 1800-tallet, hvor ministre, der var danske af fødsel og sprog, nu stod i spidsen for statens styrelse, og der kun var én tysk professor ved universitetet.¹

Den ukendte skribent havde fat i noget centralt. Den tidligere tyske forfatterkoloni i København var forsvundet, og kun få skrifter blev længere udgivet på tysk. Der fandtes en tysk kulturkreds i København, der var forbundet til centraladministrationen, men den svandt hele tiden ind, da tyskerhadet efterhånden gjorde, at det tysk-holstenske aristokrati enten forlod landet (som Bernstorff-brødrene) eller trak sig tilbage til deres godser i hertugdømmerne. Det havde en negativ og selvforstærkende effekt på den tyske kultur, det tyske sprog og de tyske institutioner i statens hovedstad, da indfødsretten forhindrede et nyt indryk af tyske aristokrater. De tyske kirker gik over til dansk, og de tyske skoler forsvandt eller skiftede sprog, mens tysk litteratur i et vist omfang blev oversat til dansk i stedet for læst på tysk, hvilket dog ikke ændrede på, at sproget stadig var det næst vigtigste for danskerne.² Rasmus Rask skrev i 1811, at man engang havde sat en ære i at tale tysk i Danmark, men den tid var for længst forsvundet, og at man i det gode selskab så skævt til enhver der talte tysk.³

En af tyskhedens hårdeste kritikere i 1820'ernes København var studenten Carl Holger Visby, der sammenlignede de herboende tyskere med jøder. Ifølge den unge akademiker havde jøderne historisk set snyltet på staten og aldrig tilpasset sig det samfund, som de levede i, hvilket var årsagen til, at de var blevet lagt for had over hele Europa. Men ifølge Visby var jøderne nu ved at integrere sig i det danske samfund – hvilket var det stik modsatte af, hvad tyskerne gjorde. For ham udgjorde tyskerne i hovedstaden en koloni, der nød godt af statens gaver samtidig med, den opstillede en skarp grænse mellem sig selv og det danske, som den foragtede.⁴ Angrebet byggede på Visbys påstand, at lærerne ved den tyske Skt. Petri Skole bevidst lærte deres elever at hade dansk sprog og kultur og fysisk afstraffede dem, hvis de talte dansk. Det fik Visby til at opdele tyskerne i hovedstaden i budne og ubudne gæster. De sidste var som en indre fjende, der nød landets brød samtidig med, de hånedes sprog og satte lighedstegn mellem ”*dänische*” og dum. Mænd som Jens Kragh Høst og Christian Winter bakkede henholdsvis offentligt og privat Visby op, mens den tyske kulturkreds omkr. Skt. Petri svarede igen med erklæringer, bandbuller og injuriersager.⁵

Det er vanskeligt at afgøre, om Visbys udfald var grebet ud af den blå luft eller ej. Orla Lehmann, der var elev på skolen på dette tidspunkt, bekræfter i sine erindringer, at Skt. Petri blev drevet som en pan-germansk forpost og propagandavirksomhed, hvilket førte den på kollisionskurs med myndighederne og det danske borgerskab. Sammenstødet mellem skolens ledelse og Visby betegne-

¹ *SV*, No. 28, 1821.

² Winge 2000: 85-86, 90; Skautrup 1968 [1953]: 133-37.

³ Rask 1941: 71.

⁴ *SV*, No. 44., 1821.

⁵ *NSK*, 16.10.1821; 23.10.1821; 3.11.1821; 10.11.1821; 17.11.1821; 24.11.1821; 1.12.1821; 8.12.1821; 15.12.1821. *SV*, No. 44, 51-52., 1821; No. 45., 1822; Winter 1974: 16, 24-25.

de Lehmann som en forpostfægtning i striden mellem dansk og tysk.¹ Her bør man tage forbehold for Lehmanns nationale danske tendens, men det forekommer rimeligt at se episoden som et tegn på en vis spænding mellem dansk og tysk i hovedstaden. Dette fjendebillede har kun kunnet skærpe det danske borgerskabs modvilje mod, hvad der efterhånden blev set som ”tyske” overgreb på nationen i Sønderjylland.

Delkonklusion 5: Fællesskaber og modidentiteter (kapitel 19-21)

Borgerskabet i Danmark og Norge var tæt forbundne gennem kultur, institutioner og familie, hvilket gjorde overgangen mellem dansk og norsk nationalitet flydende, og selvom både objektive faktorer og pragmatiske hensyn spillede ind, så var der også et subjektivt element i valget mellem dansk og norsk. Nogle danskere nedspillede skellet og brugte fællesskabet i konstruktionen af en dansk-nordisk identitet, der stod i modsætning til et tysk modbegreb, mens norske nationalpatrioter frygtede, et tæt fællesskab ville nedbryde en separat norskhed, hvilket fik dem til at dyrke forskellene. Spørgsmålet om en genforening var med til at splitte det norske borgerskab i foråret 1814, og selvom nederlaget til Sverige udelukkede en ny union, så vedblev forholdet til Danmark med at gøre den norske nation til en konfliktzone. Wergeland og hans ligesindede ønskede at nedbryde ”danomanien” i Norge og på dens ruiner bygge en selvstændig norsk nation, mens de dansksindede både af kærlighed og nødvendighed ønskede at bibeholde fælleskulturen i forsvaret af nationen mod Sverige. Dette gjorde, at den nationale identitet i Norge efter 1814 til en vis grad blev konstrueret ud fra et had-kærlighedsforhold til danskerne. I det danske borgerskab ønskede man umiddelbart at bibeholde fælleskulturen, der indgik i den danske selvforståelse, men vel at mærke på danske præmisser. Adskillelsen var en dansk ydmygelse, og den stigende norske selvhævdelse og fornægtelse af ”broderskabet” skabte vrede, hvilket var en medvirkende faktor i, at den borgerlige elite i Danmark vendte sig fra nordiskhed mod en separat danskhed.

Forbindelsen blev ikke alene svækket kulturelt, men også ved tabet af samhandel, gældsopgøret og separate politiske systemer. Udviklingen blev hjulpet på vej af Frederik 6., for hvem Norge både udgjorde et personligt traume og en politisk trussel, og hvilket fik ham effektivt til at undertrykke debatten om Norge og adskillelsen, mens fremvæksten af en ny generation, der ikke kendte fællestiden før 1807, skubbede de to lande bort fra hinanden. I Norge vedblev Danmark for mange at være et kulturelt forbillede, men et politisk fjendebillede, mens Norge i Danmark udgjorde et politisk forbillede eller fjendebillede alt ud fra alder og politisk overbevisning, mens man kulturelt følte sig overlegne. Basalt set så fik adskillelsen borgerskabet i begge lande til at vende sig indad og skabe en moderne national identitet, der var mere uafhængig af det tidligere fællesskab. I Norge brugte nogle nordmænd eksplicit danskerne som en modidentitet i denne konstruktion, mens danskerne blev sig

---

¹ Lehmann 1872: 18-19.

selv nok og de intellektuelle i København vendte øjnene fra Norge mod Jylland i deres identitetskonstruktion.

Det norske borgerskabs forhold til Sverige var ligeledes komplekst, men byggede ikke på de samme tætte kulturelle bånd, som det norsk-danske forhold gjorde. Mange nordmænd besad et nedarvet fjendebillede af svenskerne, mens andre agerede ud fra rationelle kalkuler, de politiske forhold og materielle interesser. Under krigen fandtes der stærkt varierende holdninger til Sverige, der fulgte de militære og politiske konjunkturer, og som spændte over uforsonligt had og skandinavisme til ønsker om en svensk-norsk union. I foråret 1814 var den altovervejende stemning utvetydig anti-svensk, og Sverige blev set som en trussel mod nationens eksistens. Det bastante stereotyp af svenskerne, der byggede på et reaktionært, militaristisk og magtfuldt svensk aristokrati, blev aktivt anvendt i konstruktionen af den norske nationale identitet som værende forankret i frit, fredeligt og lige. Her brugte *nogle* af de såkaldt ”svensksindede” både før og efter 1814 idéen om unionen med Sverige som et led i et opgør med Danmark.

Foreningen skabte en mere pragmatisk holdning blandt mange, og der skete en vis forsoning, der blev udtrykt gennem rituelle forsikringer om broderskab, og mange accepterede relativt hurtigt tingenes tilstand og indrettede sig derefter, men det var de færreste – inkl. majoriteten af de såkaldt ”svensksindede” – der ønskede en tættere union. Især den nationale opposition var konstant på vagt over for svenske amalgamationsplaner, og de kombinerede deres frygt for Karl Johan med at gøre svenskerne til den norske modidentitet. Patrioterne så stadig i 1820’erne de svensksindede som en potentielt indre fjende, hvis nationalitet og loyalitet åbenlyst blev betvivlet. Den interne norske kamp og frygten for et svensk komplot understreger to væsentlige elementer i keredoktrinen; at loyaliteten til nationen er hævet over alle andre samt kravet om national autonomi. Det sidste ses ligeledes i den norske kamp for fuld lighed i unionen, som i sidste ende førte til sprængningen af foreningen i 1905.

Forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne var både ældre, tættere og *umiddelbart* stærkere end forholdet Sverige og Norge, men man finder en stigende spænding og problematisering af forbindelsen. Man finder i perioden 1807-30 både et aggressivt statsbygningsprojekt, et federalt statsbygningsprojekt og et nationsbygningsprojekt i den dansk-tyske stat. Den aggressive statsbygning prøvede 1806-14 at skabe et Stordanmark med en danisering af Holsten. Projektet var ikke nationalt, men enevældens forsøg på at skabe enhed i staten, men selvom det mislykkedes, så gav det sammen med erfaringerne fra krigen senere nationalister på begge sider ammunition. Efter 1814 forsøgte man både fra holstensk og dansk side en tilnærmelse, der byggede på gensidig respekt og en federal statsopfattelse med et dobbelt fædrelandsbegreb. Projektet nød en vis fremgang, og der fandtes både i Kongeriget og Hertugdømmerne mange gode statspatrioter, der betragtede hinanden som landsmænd. Omvendt fandtes der stadig et stærkt tysk fjendebillede, der efter 1814 blev styrket af en vågnende tysk nationalisme og fortøningen af den britiske og svenske modidentitet.

Situationen blev forværret af tyske forsøg på kulturel omklamring, der styrkede en dansk kulturnationalisme, hvor man tydeligt ser en hævde af centrale punkter af keredoktrinen, nationale nøgletemaer og brugen af nationsdefinitionens elementer som ”grænsevagter” i forsvaret af nationen mod en fjende, der på en gang var ydre og indre; herunder kan nævnes forestillingen om national autonomi, kultur, autenticitet, hjemland, sprog, historie, oprindelse, enhed og identitet. I København nedbrød den anti-tyske holdning langsomt den fremtrædende tyske koloni, der havde været i byen. Følelsen af at være truet fra syd faldt sammen med, at flere danske akademikere efter ”tabet af Norge” vendte blikket mod Sønderjylland, hvor man ønskede at forsvare nationens autonomi. Det var med til at fremme forestillingen om Holsten som et fremmedelement i staten, og man ser allerede enkelte artikulere ønsket om at indlemme Slesvig i Kongeriget i 1830 med henvisning til nationens sprog, historie og kultur. Den slesvigske blandingskultur, der ikke havde været et problem i 1807, blev gjort til et af kulturnationalismen, og de forskellige regions- og nationsbygningsprojekter, der opstod i perioden, hvilket affødte politiske krav, der pegede frem mod det nationalistiske princip. Udviklingen i forholdet mellem danskere, slesvigere, holstenere og tyskere i perioden 1807-30 – herunder betydningen af adskillelsen – spillede dermed en tydelig rolle i konstruktionen af en national dansk identitet.

Sammenfattende kan man hermed konkludere, at de gennemførte analyser af det dansk-norske, norsk-svenske og dansk-tyske forhold viser, at der skete en national udvikling i perioden 1807-30, og at denne til dels skete i et samspil mellem borgerskabet i de forskellige nationer. Hermed støtter empirien også på dette punkt afhandlingens hypotese om, at perioden skal ses som en del af en formativ fase i udviklingen af en national identitet i et aktivt samspil og modspil mellem nationerne.

Kapitel 22: Konklusion

Afhandlingens mål har været at undersøge, om og i hvilket omfang perioden 1807-30 udgjorde en vigtig del af en formativ fase i udviklingen af dansk og norsk national identitet og hermed at gøre op med det forskningsmæssige sorte hul, som perioden har udgjort særlig i den danske nationalismehistoriografi. Herudover har den forsøgt at rette op på slagsiden i den nationale historiografi i Norge og især i Danmark, hvor man kun i mindre grad har set på forbindelsen mellem dansk og norsk historie. Der er i den sammenhæng blevet argumenteret for, at den nationsbygning, der fandt sted i perioden i både Norge og Danmark, bør ses i samspil og modspil mellem borgerskabet i de to lande. Denne hypotese er blevet testet op imod definitioner på de centrale nationale begreber i nationalismeforskningen i almindelighed og i den etno-symbolistiske paradigme i særdeleshed samt blevet undersøgt ud fra synkrone og diakrone analyser af en række relevante begreber. Dette kapitel vil på baggrund af de teoretiske redskaber opsummere og konkludere, om hvorvidt hypotesen står til troende. Dette vil ske ved:

- at holde de valgte definitioner på nationen, nationalisme m.fl. op imod den dansk-norske realia.
- at se på identitet hos borgerskabet i Danmark og Norge i forhold til definitionen på national identitet. Herunder vil der blive set på samspillet og modspillet mellem udviklingen i de to lande samt betydningen af det norske forhold til Sverige og det danske til Holsten og Tyskland.
- at diskutere om og i givet fald hvorfor, at en etno-symbolistiske tilgang er bedre til at indfange og give en nuanceret viden om udviklingen i dansk og norsk national identitet og nationalisme i perioden 1807-30.
- at se på de begrebsmæssige ændringer i perioden som en del af en sadde-tid.

Dette vil blive afrundet med en sammenfatning og en perspektivering.

Nationen

Nationen er ifølge den her anvendte definition et navngivet menneskeligt fællesskab, der besidder et hjemland, der har fælles myter og en delt historie, en fælles offentlig kultur, en fælles økonomi og fælles rettigheder og pligter for alle dens medlemmer.¹ Spørgsmålet er, hvorvidt denne forestilling tydeligt kom til udtryk hos borgerskabet i Danmark og Norge 1807-30?

- 1) Det første krav kan let godtgøres, da navnene dansk og norsk havde eksisteret i tusind år.
- 2) Den borgerlige elite havde i begge lande en klar idé om henholdsvis Danmark og Norge som deres hjemland, der udgjorde et helligt centrum for deres fællesskab. Der fandtes en forestilling om et symbiotisk forhold mellem nationen og hjemlandet, der blev forbundet med fødsel, familie og historie, og i hvis navn borgerskabet var villigt til at yde ofre. Herudover finder man idéen om, at nationer er adskilt af ”naturlige” grænser og en kulturnationalistisk konstruktion af et nationalt landskab, hvor folket, historien og naturen begynder at smelte sammen til ét. Disse idéer var påvirket af den generelle politiske og intellektuelle udvikling i Europa, men også af samspil og modspil mellem det danske og norske borgerskab.
- 3) Kilderne viser tydeligt eksistensen af fælles myter og en historie i henholdsvis Danmark og Norge, som akademikere i begge lande brugte i deres ”politiske arkæologi” til at skabe nationen som et historisk fællesskab. I denne proces spillede forfædrenes eksempel og forestillingen om guldaldre en markant rolle, da deres ”ånd” og nationale værdier udgjorde en model for samtidens nation. Den nationale udvikling ses i skiftet fra en fælles dansk-norsk dyrkelse

---

¹ Smith 2001: 13.

af en nordisk oldtid til identifikationen med henholdsvis en dansk og en norsk storhedstid før foreningen, der blev brugt som inspiration for de to landes nationale genrejsning.

- 4) I begge lande var der klare idéer om en fælles offentlig national kultur hos borgerskabet. I Danmark ser man i perioden en tydelig udvikling af kulturnationalisme inden for litteraturen og folkemindesamlingen, der på romantisk vis blev forbundet med nationens ånd. De kulturnationale idéer genfindes i Norge, men det var først i slutningen af perioden, de for alvor slog igennem. Inspireret af Engelstoft genfinder man i begge lande tanker om en nationalopdragelse, men tankerne synes at have påvirket de to lande på forskellig måde. I begge lande ser man ligeledes, at sproget – i forlængelse af en kulturnational tankegang – bliver tillagt en stigende betydning i forhold til en national identitet. Udviklingen af en national kultur genfindes ligeledes i centrale symboler som nationalflaget, nationalsangen og nationaldagen. Udviklingen af en norsk national kultur og nationale symboler var tydeligt formet både af en dansk inspiration og hos nogle ligeledes af et behov for at adskille sig fra danskerne.
- 5) De nationalpatriotiske selskaber, der blev oprettet under krigen, byggede ikke alene på stærke nationale modidentiteter, men også på idéen om national økonomisk autonomi og enhed. Hermed adskiller selskaberne sig fra klassiske patriotiske selskaber, og som bevægelser viser de en national udvikling i perioden, da fokus bliver fjernet fra staten og rettet mod nationen og dens modbegreber. Dette gælder i særdeleshed Selskabet for Norges Vel, der ud fra en etno-symbolistisk definition kan betegnes som et udtryk for nationalisme.
- 6) Analysen af det danske og norske borgerskabs samfundssyn viser, at på trods af, der stadig fandtes et hierarkisk samfundssyn, så fandt man også især i teorien og til dels i praksis en solidaritet på tværs af stænder samt tanker om rettigheder og pligter forbundet med at være borger eller medlem af nationen. Det patriotiske fællesskab blev i udgangspunktet forstået som staten, men der fandtes i begge riger en nationalpatriotisk variant, hvor borgernes loyalitet i højere grad var rettet mod nationen, hvilket gav mulighed for en udvikling i retning af nationalisme. Den borgerlige ideologi indeholdt stærke forestillinger om offervilje og forsvar, der rituelt og symbolsk blev udtrykt i dyrkelse af selvopofrelse og døden for fædrelandet, der netop synes at indeholde de elementer af en sekulær samfundsreligion, der i forskningen bliver forbundet med nationalisme.

Nationale nøgletemaer, keredoktrin og nationalisme

Et af de træk, der kendetegner nationalister og nationale bevægelser, er deres hyppige brug af nationale nøgletemaer, hvor nationen bliver koblet til idéer om autonomi, enhed, identitet, autenticitet, et hjemland, værdighed, kontinuitet og skæbne. Alle de nævnte koncepter er i større eller mindre omfang blev fundet i de analyser, der er blevet foretaget i løbet af afhandlingen, hvor de er blevet forbundet med nationen som en kulturel, historisk, politisk og økonomisk enhed, hvilket støtter den

fremsatte hypotese; især da man ofte ser enten et samspil eller et modspil imellem den danske og især norske brug af disse temaer. Afhandlingen har ligeledes løbende undersøgt, i hvilket omfang man kunne spore elementer af den nationale keredoktrin, som består af følgende:

- 1) menneskeheden er inddelt i nationer med hver sin karakter, historie og skæbne
- 2) den eneste kilde til politisk magt er nationen
- 3) loyalitet til nationen er vigtigere end alle andre loyaliteter
- 4) for at være frie må mennesker tilhøre en nation
- 5) nationer kræver maksimal autonomi og mulighed for selvudfoldelse
- 6) global fred og retfærdighed må bygge på mangfoldigheden af frie nationer

Punkterne 1, 2, 3, og 5 er trådt klart og tydeligt frem i kilderne. Punkt 4 har kun i yderst begrænset omfang været til stede, mens punkt 6 har været fuldstændig fraværende i det omfattende dansk-norske kildemateriale fra perioden. Den ekstremt hyppige forekomst af de fire af seks punkter synes umiddelbart at styrke afhandlingens hypotese, der *ikke* hævder, at perioden 1807-30 udtrykte en fuldt udviklet dansk eller norsk massenationalisme (i betydning af Hrochs fase C), men derimod at den udgjorde en del af en formativ fase af en national identitet og nationalisme i de to lande (dvs. Hrochs fase B). Navnlig eksistensen af punkt tre og fem, der hævder, nationen bør have den størst mulige autonomi, og at loyaliteten til nationen er hævet over alle andre loyaliteter, peger mod en national ideologi.

Dette leder til spørgsmålet, om der fandtes nationalisme i Danmark og Norge i perioden – og i givet fald fra hvornår? Her afhænger svaret af, hvorvidt man bruger den hårde modernistiske definition, der bygger på kravet om en nationalstat,¹ eller etno-symbolisternes svagere definition, som henviser til en ideologisk bevægelse, der stræber efter enhed, identitet og autonomi, i en potentiel nations navn – hvor autonomi ikke nødvendigvis er ensbetydende med en nationalstat. Hvis man ser på Norge, så finder man et klart og utvetydigt krav om en nationalstat i 1814, og dermed kan man her indiskutabelt tale om norsk nationalisme, der i de forskellige grupperinger blev formet i opposition enten til Sverige, Danmark eller dem begge. Derimod finder man ikke før adskillelsen en nationalisme i en modernistisk forstand, da der ikke fandtes en stærk ideologisk bevægelse, der havde et entydigt mål om *fuld* national og politisk uafhængighed gennem løsrivelse fra Danmark. Ud fra den modernistiske definition kan man imidlertid allerede før 1814 finde eksempler på nationalister, der ønskede en norsk nationalstat. Hvis man omvendt anvender Smiths definition af nationalisme, så fandtes der allerede nationalisme før 1814, da Selskabet for Norges Vel (1809-10) må anskues som en ideologisk bevægelse, der kæmpede for enhed, autonomi og identitet i nationens navn. Skellet bliver endnu større, hvis man holder den etno-symbolistiske opfattelse op imod

---

¹ Gellner 2002 [1983]: 1-2.

radikale modernister, der som Eric Hobsbawm reelt indskrænker nationalismebegrebet til Hrochs fase C, dvs. nationalisme som en politisk massebevægelse, som ikke fandtes i perioden.¹

Hvis vi vender os mod Danmark, så kan man ikke tale om, at en bevægelse, der kæmpede ud fra det nationalistiske princip om nationen, skulle have sin egen stat før 1830, men vi ser til gengæld idéen udtrykt som et princip – først implicit hos Engelstoft (1808), mere direkte hos Molbech (1811-15) og fuldstændig eksplicit i opslagsværker fra 1820'erne. Idéer, som det politisk var umuligt at argumentere åbenlyst for i enevældens Danmark, eksisterede dermed allerede i princippet som idealer – ligesom man finder forestillingen om folkesuverænitæt, et kulturelt nationsbegreb og en mere vaklende kongetroskab end hidtil antaget. Perioden 1807-30 banede således ideologisk vejen for den senere politisk-nationale bevægelse og nationalisme i en modernistisk forstand af begrebet. I Smiths forstand af nationalisme, så kan man allerede tale om danske nationalister før 1830, da Molbech, Grundtvig, Ingemann m.fl. i det intellektuelle miljø både som personer og i selskaber prædikede enhed, autonomi og identitet som en ideologi, de forbandt med nationens navn, som man aktivt forsøgte at sprede til "folket". Hermed kan man i *princippet* allerede tale om nationalisme i Danmark før 1830.

Men hvilke typer af nationalisme var det, som eksisterede i Danmark og Norge 1807-30? De tendenser, der kan spores i retning af politisk nationalisme i Danmark, blev hårdt undertrykt, og det, man finder, er derfor primært en kulturnationalisme, hvor især forskere og kunstnere søgte at vække folket. De virkede som "moraliske innovatorer", der gennem "politisk arkæologi", dvs. historiske og filologiske studier af nationale guldaldre og bondekulturen, søgte at afdække nationens autentiske ånd. Den norske kulturnationalisme var væsentligt svagere end den danske, hvilket netop bør ses i lyset af de tætte bånd til Danmark, men den eksisterede allerede før 1830, og den opstod dermed *før* "det nationale gennembrud" (placeret ml. 1830 og 1850). Til gengæld finder man en stærk politisk nationalisme, der ikke alene kom til udtryk ved hævdelser af nationens politiske autonomi i unionen med Sverige, men også i nationens forsvar af sine politiske rettigheder, der blev angrebet af kongemagten. Den politiske nationalisme kom til udtryk i dyrkelse af Grundloven, 17. maj og Stortinget samt i konstruktionen af andre nationale symboler som flaget og nationalsangen, der udgjorde en form for politisk surrogatreligion, hvor nationen blev set som et helligt fællesskab af borgere. Denne form for *civic religion* bliver både af etno-symbolister og nogle modernister netop forbundet med nationalisme.²

Hvis man applicerer Hrochs trefasemodel på Danmark og Norge, så synes det på baggrund af de omfattende humanistiske studier i nationens fortid rimeligt at konkludere, at man allerede finder fase A i periodens begyndelse i begge lande. Spørgsmålet er, hvorvidt man nåede fase B i de to lande før 1830? Det har ikke været muligt at finde norske historikere, der har anvendt Hrochs model, men

¹ Hobsbawm 2002 [1990]: 12.

² Anderson 2000 [1991, 1983]: 5; Smith 2001: 6-7, 24, 35, 146; Smith 2003: vii, 6, 17.

Hroch selv har placeret overgangen til fase B i Norge med Grundloven i 1814.¹ Det er en yderst rimelig konklusion, hvortil man kan tilføje, at denne udvikling synes at være blevet forstærket i 1820'erne med 17. maj-fejringen, der specifikt havde til formål at inddrage "folket" i nationen. I Danmark har Adriansen, som tidligere nævnt, placeret fase B mellem 1830-40, mens Schultz Hansen har anbragt den i slutningen af 1830'erne.² Disse stedfæstelser er forståelige og forsvarlige, men de bygger på en tolkning af Hroch, hvor der kræves en meget udbredt national agitation, før man kan tale om fase B. Denne afhandling har argumenteret for, at fase B allerede var indtrådt i Danmark før 1830. Engelstofts idé om en nationalopdragelse af alle drenge i Danmark i 1808 kan ses som et tidligt udtryk for fase B, Molbech argumenterede allerede fra 1812 og fremefter for, folkets bevidsthed skulle vækkes, hvilket han selv forsøgte at gøre med udgivelsen af Rimkrøniken i 1825. Grundtvig arbejdede ligeledes for en folkevækkelse allerede i årene efter adskillelsen, hvor hans oversættelse af Saxo (1818) er et utvetydigt forsøg på national agitation rettet mod den brede befolkning. At forsøget var mislykket, ændrer ikke, som Hroch selv påpeger,³ på intentionen, der i denne sammenhæng er den afgørende. Hertil kommer Ingemanns historiske romaner, der blev udgivet fra 1820'erne og fremefter, og som bevidst og effektivt spredte de nationale idéer til "folket". Hermed bør man snarere placere *begyndelsen* af Hrochs fase B i Danmark til perioden 1814-30. Hroch selv anskuer fase B som en *formativ fase*,⁴ og hermed styrker eksistensen af denne fase i både Norge og Danmark af handlingens hypotese.

National identitet

Analyserne i afhandlingen samt de ovenstående sammenfatninger gør det fuldt ud rimeligt at konkludere, at der fremvoksende en dansk og en norsk national identitet hos borgerskabet i perioden 1807-30. Udviklingen i perioden bør ses i et dobbelt perspektiv. Krigen og adskillelsen tvang med deres politiske og økonomiske omvæltninger borgerskabet i Danmark og Norge til at forholde sig til staten og samfundet på en ny måde, der påvirkede det dansk-norske forhold. Denne problemstilling var ikke dansk-norsk, men europæisk. Hele kontinentet var kastet ud i kaos efter Den Franske Revolution, og de nye idéer, som den skabte i Frankrig og Tyskland, blev konsumeret af det danske og norske borgerskab. Udviklingen af national identitet i Danmark og Norge bør derfor ses som et led i almen europæisk reaktion på tidens omvæltninger, der netop i 1807 for alvor kom til Norden.

Den nationale identitet hos borgerskabet i Danmark og Norge byggede på forestillingen om en national karakter, hjemland, historie, oprindelse, sprog og kultur, som man identificerede sig med og reproducerede. Før adskillelsen blev disse idéer især optaget, skabt og promoveret af et aktivt samspil mellem danske og norske intellektuelle i København, mens især den norske udvikling efter 1814

¹ Hroch 2000 [1985]: 34.

² Adriansen 2003, 1: 22; Rerup 1991a: 351; Hansen 1990: 392-95.

³ Hroch 2000 [1985]: 23.

⁴ Hroch 2000 [1985]: 23.

til stadighed var påvirket af impulserne fra den gamle hovedstad. I Danmarks tilfælde finder man mange eksempler på ”politisk arkæologi” og kulturel nationalism, der tjente som inspiration for nordmændene. Afhandlingen har vist et mønster på, hvordan det norske borgerskab ofte hentede den nationale idéer fra resten af Europa i almindelighed (England, Frankrig og Tyskland) og fra Danmark i særdeleshed. Den nationale ideologi var imidlertid på ingen måde en dansk opfindelse, men derimod en ideologi som man havde hentet og tilpasset dels ud fra den kulturel nationalism, der fandtes i Tyskland, og dels fra den politiske nationalism, der var kommet til udtryk i Frankrig efter 1789.

I samtidens definitioner på nationer og national identitet henviste man primært til objektive nationale markører, men man stødte ofte på et subjektivt krav om identifikation med nationen og den rette nationale indstilling, der i det norske tilfælde delvist blev bygget op i forhold til et dansk og et svensk modbegreb. Det subjektive element i den nationale identitet gjorde, at det ikke var nok i sig selv blot at være født i landet og tale dets sprog, men at det krævede, man handlede på en bestemt måde. De særlige politiske omstændigheder i Norge, der blev affødt af krigen, omvæltningerne og modsætningerne, der blev skabt i 1814, og den efterfølgende grundlovs-kamp og nationsbygning gjorde, at patrioterne/de dansksindede (de to kategorier faldt ofte, men langt fra altid sammen) og de svensksindede i deres kamp om nationsformationen bevidst forsøgte at denationalisere modstanderne ved at udråbe modstanderne som indre fjender og landsforrædere. Hermed levede Norge i perioden til fulde op til Hutchinsons tese om nationen som en konfliktzone, hvilket styrker afhandlingens hypotese om perioden som en del af en formativ fase i nationsbygningen i Norge. På trods af mange litterære fejder forekommer der ikke at have været lige så stærke interne modsætningsforhold i Danmark i perioden. Det skyldtes, at de politiske begivenheder ikke havde splittet det danske borgerskab på samme måde samt at enevælden undertrykte enhver form for politisk debat. I senere perioder, såsom under forfatningskampen i slutningen af 1800-tallet og i nutidens debat om danskhed, synes metaforen om nationen som en konfliktzone derimod at være fuldt ud berettiget i forhold til udviklingen i Danmark.

Det subjektive element i den nationale identitet ses ligeledes ved den flydende overgang mellem dansk og norsk, hvor en far kunne være norsk og hans søn dansk – eller omvendt, og for nogle aktører afstedkom det et personligt dilemma i 1814 og et vedvarende afsavn efter adskillelsen. Nogle danskere nedspillede skellet mellem dansk og norsk og brugte fællesskabet i konstruktionen af en dansk-nordisk identitet, der stod i modsætning til et tysk modbegreb, mens norske nationalpatrioter frygtede, et tæt fællesskab ville nedbryde en separat norskhed, hvilket fik dem til at dyrke forskellene og fremhæve betydningen af den norske natur på nationalkarakteren. Det forhold bør tolkes ud fra de to rigers forskellige stilling i staten, hvor Danmark (dvs. København) udgjorde centrum, mens Norge udgjorde en del af periferien. Det nødvendiggjorde et dobbelt fædrelandsbegreb for det norske borgerskab, hvor der blev skelnet mellem et statsborgerligt fædreland og et ”naturligt” fædreland. Behovet for at skelne var ikke påtrængende for den danske borgerlige elite i en stat, der i samtiden bar

samme navn som deres fødeland: Danmark. Her er det imidlertid værd at bemærke, at fædrelandsbegrebet allerede før adskillelsen ofte blev forbundet med fødelandet i Danmark, og at denne begrebsforståelse blev styrket efter 1814.

Man ser en klar nationalpatriotisme i begge lande før 1814. På aktørniveau kan man tale om national identitet før adskillelsen i Norge, men Freden i Kiel var et afgørende vendepunkt i udviklingen i begge lande. I Norge betød det ganske enkelt, at det dobbelt fædrelandsbegreb døde og at nation og stat smeltede sammen i ét. Adskillelsen, den norske nationale identitet og den norske udfordring af fælleskulturen og fællessproget styrkede den danske nationale identitet på bekostning af statspatriotismen, der ikke længere kunne forbindes med nordiskhed i samme omfang. Nogle intellektuelle vendte sig bort fra en dyrkelse af nordiskhed, der blev forbundet med en fælles dansk-norsk guldalder i oldtiden og vikingetiden, og mod en separat dansk guldalder i middelalderen, hvor Valdemarstiden blev anvendt som en model for national genrejsning efter en katastrofal nedgangsperiode. Den samme tendens kan genfindes i Norge, hvor man allerede i 1814 begyndte at plante det ”genfødte” Norge i en selvstændig norsk guldalder i middelalderen. Kulturnationalisme blev ligeledes udtrykt ved indsamlingen af folkeminder, der i Danmark begyndte før adskillelsen, men først for alvor brød igennem efter 1814. Lignende tendenser ses i Norge, men her udgjorde odelsbonden allerede før adskillelsen et nationalt symbol. Omvendt fremgår det tydeligt, at den norske elite til stadighed hentede inspiration til deres nationsbygning fra Danmark.

I den unge norske nationalstat var der et tydeligt behov for at opnå anerkendelse på linje med andre nationer og stater, hvilket bl.a. gav sig udslag i en omfattende konstruktion af nationale symboler, men ligesom i andre nyligt uafhængige lande blev den borgerlige elite splittet i to, hvor den ene halvdel forsøgte at skabe den nye nation i billedet af det gamle fællesskab, mens den anden halvdel forsøgte at skabe en national kultur, der stod i modsætning til det gamle statsfællesskab, og som i stedet byggede på ”ægte” og uafhængig norsk guldalder. Nicolai Wergelands kamp mod ”danomani” er et af de mest slående eksempler herpå, men de samme tendenser ses andre steder, hvor man forsøgte at løsrive Norges historie og sprog fra fælleskulturen. Det sidste ses i sprogkuppet og *Sagas* mislykkede forsøg på en fornorskning af sproget, der foregreb den senere udvikling. Det norske forsøg på at løsrive sig sprogligt blev bekæmpet aktivt fra dansk side. Striden mellem danske og norske kulturnationalister om sprogets navn, de to nationers indbyrdes status og den norske selvstændighed blev ikke alene udkæmpet i samtiden, men også i studierne af den fælles nordiske guldalder, som begge parter gjorde krav på, og som de begge ønskede at bruge til at bekræfte deres egen nations autenticitet. Hermed udviklede dansk og norsk national identitet sig i et aktivt samspil og ikke mindst modspil.

Især blandt danske akademikers jagt på national autenticitet ser man en tydelig forbindelse til den romantiske kulturnationalisme i Tyskland, der på en gang udgjorde en inspirationskilde og et fjendebillede, da tyske forskere forsøgte at gøre danskerne til en germansk subkategori. Danske og

norske nationalistes kamp for at vise nationens autenticitet, kontinuitet og enhed blev bl.a. udtrykt i brugen af sproget som et ”objektivt” bevis på nationens autonomi, da man både nord og syd for Skagerrak gjorde det til en ”grænsevagt”. I det norske tilfælde måtte det ske i form af en sproglig løsrivelse fra Danmark enten blot af navn (”sprogkuppet”) eller både af navn og gavn (dvs. ved fornorskning), hvilket man fra dansk side aktivt – men uden held – forsøgte at bekæmpe. Udviklingen i det dansk-norske forhold bør også ses i et politisk og økonomisk perspektiv med tabt samhandel, gældsopgør, en formindsket kontaktflade og forskellige styreformere. Frederik 6. gjorde alt, hvad han kunne, for at Norge blev ”glemt”, da tabet af riget udgjorde et personligt traume, og de konstitutionelle tanker i Norge en politisk trussel. Omvendt brugte oppositionen i Norge bevidst enevælden i Danmark – og dermed den nære fortid – som et skræmmebillede i skabelsen af det nye liberale Norge, i kampen mod Karl Johan og mod indbildte såvel som reelle svenske planer om en tættere union. Svenskerne udgjorde for den norske opposition et eksplicit norsk modbegreb, som man opbyggede sin identitet i modsætning til (navnlig politisk), mens andre nordmænd udkæmpede en kulturel løsrivelseskamp fra Danmark.

På samme måde ser man betydningen af det ambivalente danske forhold til tyskerne i og uden for staten. Man finder i perioden 1807-30 både et aggressivt statsbygningsprojekt, et føderalt statsbygningsprojekt og et nationsbygningsprojekt i den dansk-tyske stat. Det første blev relativt hurtigt opgivet i årene efter 1814, mens man både finder holstenere og danskere, der efter 1814 arbejdede på en tilnærmelse, der byggede på gensidig respekt og en føderal statsopfattelse med et dobbelt fædrelandsbegreb. Projektet nød en vis fremgang, og der fandtes både i Kongeriget og hertugdømmerne mange gode statspatrioter, der betragtede hinanden som landsmænd. Omvendt fandtes der stadig et stærkt tysk fjendebillede, der efter 1814 blev styrket af en vågnende tysk nationalisme og fortoningen af den britiske og svenske modidentitet. Situationen blev forværret af tyske forsøg på kulturel omklamring, der styrkede den danske kulturnationalisme. I København nedbrød den anti-tyske holdning langsomt den fremtrædende tyske koloni, der havde været i byen. Følelsen af at være truet fra syd faldt sammen med, at flere danske akademikere efter ”tabet af Norge” vendte blikket mod Sønderjylland, hvor man ønskede at forsvare nationens autonomi. Det var med til at fremme forestillingen om Holsten som et fremmedelement i staten, og man ser allerede enkelte artikulere ønsket om at indlemme Slesvig i Kongeriget i 1830 med henvisning til nationens sprog, historie og kultur. Den slesvigske blandingskultur, der ikke havde været et problem i 1807 blev gjort til et af den kulturnationalisme og de forskellige regions- og nationsbygningsprojekter. Overordnet set så fik adskillelsen borgerskabet i begge lande til at vende sig indad og skabe en moderne national identitet, der var mere uafhængig af det tidligere fællesskab, hvilket igen styrker afhandlingens hypotese. I Norge brugte nogle nordmænd eksplicit danskerne som en modidentitet i denne konstruktion, mens danskerne blev sig selv nok, og de intellektuelle i København vendte øjnene fra Norge mod Jylland i deres identitetskonstruktion.

Nationalismeforskningen

I afhandlingen er der primært blevet anvendt en etno-symbolistisk tilgang, men både perennielle argumenter og modernistiske teorier og definitioner blev drøftet undervejs. Spørgsmålet er, hvorvidt den tilgang har været den mest hensigtsmæssige? Nationalismeforskning er i sig selv en konfliktzone, og dermed vil der uden tvivl være dem, som er uenige i dette valg. I sidste ende bygger uenigheden på, hvordan man anskuer og ikke mindst definerer fænomener som national identitet og nationalisme. Her bør man ikke, som anført i kapitel 2, se en etno-symbolistisk, modernistisk eller perenniel definition af begreberne som enten sand eller falsk, men som mere eller mindre egnet til at afspejle og *analysere* den historiske virkelighed. I forhold til *denne* afhandlings problemstilling har en perenniel tilgang et grundlæggende handikap i forhold til begrebsbrugen og definitionen af de centrale begreber. Afhandlingens hypotese består i, at 1807-30 udgjorde en formativ fase i udviklingen af en national identitet i Danmark og Norge, men de definitioner, som man finder hos perennialister, er så brede og omfattende, at de vanskeliggør en reel undersøgelse af den transformation. Her står både etno-symbolisme og modernisme stærkere, da man her finder klarere definitioner og mulighed for at undersøge udvikling.

Perennialisternes standpunkt og brede definition af national identitet – og i nogle tilfælde også af nationalisme – gør, at de på forhånd har accepteret eksistensen af national identitet i Danmark og Norge i perioden 1807-30, og at de derimod vil bestride dette som noget nyt. Erik Opsahl har i denne forbindelse talt om den modernistiske fejlslutning, hvorved han forstår modernisternes (og etno-symbolisternes) tendens til at sætte et lighedstegn mellem national identitet og 1800-tallets nationalisme.¹ Undervejs i afhandling er der blevet fremført forskellige perennielle argumenter og eksempler på nationale forestillinger i perioden 1807-30, som man ifølge perennialisterne kan spore tilbage til enten middelalderen eller antikken. I nogle af tilfælde er disse argumenter ubetvivleligt korrekte, men her er det vigtigt at understrege to forhold. Det første er, at man må skelne mellem *nødvendige* og *tilstrækkelige* forudsætninger for en national identitet. Denne diskussion falder tilbage på selve definitionen af nationen, national identitet og nationalisme, hvor etno-symbolisterne og især modernisterne kræver mere, før de mener, man kan bruge disse begreber. I begge de sidstnævnte paradigmer fremhæver man således, at en national identitet er forbundet med en særlig loyalitet til nationen, der er hævet over hensyn til konge og kirke, at der skal være en stærk solidaritet på tværs af stænder og at folket direkte eller indirekte skal anskues som fundamentet for legitim politisk magt. Det andet element er, at en del begreber (som f.eks. nationen) over tid har ændret betydning. Alt dette diskvalificerer ikke endegyldigt en perenniel opfattelse, men det demonstrerer, at den ikke er en særlig nyttig tilgang til at analysere en udvikling af national identitet i perioden 1807-30. Omvendt kan de forskel-

¹ Opsahl 2002: 102, 105. Jf. Rian 2002: 23.

lige perennielle pointer bruges til at problematisere en radikal modernisme, der ser nationalisme og national identitet som moderne fænomener uden rødder.

En modernistisk analyse ville have været mulig og legitim, men efter min overbevisning ville den ikke have kunnet få de samme nuancer frem, da den ”hårde” definition af nationalisme, som man finder blandt modernisterne, ikke indfanger den nationale forestillingsverden, som denne afhandling har analyseret. Hertil kommer, som påpeget i kapitel 2, at det modernistiske paradigme er en samlende betegnelse for et væld af forskellige tilgange, der ofte har en tendens til at lægge vægt på *én* specifik faktor, som enten politik, økonomi eller uddannelse. I denne sammenhæng er bl.a. Ernst Gellners og Michael Hechters modeller blevet berørt. I begge tilfælde kunne de bidrage med indsigter, men Gellners kobling mellem nationalisme og industrialisering strider mod den danske og norske empiri, mens Hechters økonomiske tilgang ikke var anvendelig i forhold til danske realia og forekom for reduktionistisk i forhold til den norske empiri. Hermed kan ingen af de to teorier forklare den dansk-norske udvikling i perioden.

Lignende indvendinger kan fremføres mod reduktionen af nationalisme og national identitet til spørgsmålet om folkesuveræniteten. Dette er ikke for at stille spørgsmålstegn ved forbindelsen mellem de to fænomener, men derimod blot for at påpege, at nationalisme har en kulturel side, som i det mindst nogle modernister har en tendens til at overse. Betydningen af den ”indre” nationale idéverden, de følelser og handlinger, som den i praksis har resulteret i, bliver navnlig misforstået af de modernister, der lægger stor vægt på den instrumentelle brug af nationalisme. Der kan ikke herske nogen tvivl om, at nationalisme har været og stadig bliver brugt instrumentelt – eller med Seips udtryk: som et vikarierende motiv. Det er en vigtig indsigt, men den instrumentelle brug af nationale argumenter ville sjældent finde sted, hvis retorikken ikke havde en klangbund. Hertil kommer, at den modernistiske definition af nationalisme, der udelukkende forbinder fænomenet med politiske krav, i en dansk sammenhæng gør det vanskeligere at analysere og redegøre for, hvad der i denne afhandling er blevet kaldt for kulturnationalisme i Danmark i perioden 1807-30. Yderligere kan det påpeges, at denne definition i forhold til Norge gør skellet mellem 1814 og udviklingen i de foregående år for skarpt (jf. ovenfor), og at den i en radikal modernistisk udformning, hvor nationalisme reelt bliver indskrænket til politiske massebevægelser, er uanvendelig i forhold til forståelsen af perioden 1807-30.

Med andre ord så er der vigtige indsigter at hente i modernismen, der bestemt bør anvendes, men umiddelbart forekommer en etno-symbolistisk tilgang at give et mere nuanceret billede – og navnlig giver den en bedre forståelse af nationalisternes ”indre” verden. Det er ikke ensbetydende med, at paradigmet er hævet over kritik. Herunder kan man problematisere den udvikling, som man finder i forfatterskabet hos etno-symbolismens *grand old man*, Anthony D. Smith. I hans nyere værker som *Ethno-symbolism and Nationalism* (2009) og *Chosen Peoples* (2003) har der således været en stigende tendens til at udviske skellet mellem national og etnisk identitet. Udviklingen har styrket

sagen hos de modernister, der anskuer etno-symbolisme som en variant af perennialisme. At stemple Smith og etno-symbolismen blot som en form for perennialisme forekommer at være en fejlfortolkning, men omvendt synes Smith at have bevæget sig tættere på perennialismen i løbet af de sidste år, hvilket er årsagen til denne afhandling delvist har benyttet sig af Smiths ældre definitioner i stedet for nogle af de nyere.

Nationale begrebsændringer

I perioden ser man klare begrebsmæssige forandringer, der ikke blot afspejlede politiske omvæltninger, der var fundet sted, men forberedte hvad der senere skete, og man kan derfor med rimelighed se perioden 1807-30 som en del af en saddeletid i Danmark og Norge. Dette ses ikke alene ved, at man begyndte at anvende andre begreber, men også i, de blev givet et nyt indhold. Begrebet *Danmark* blev i stigende grad forbundet med fødelandet i stedet for det statspatriotiske fædreland, der gennem poesien og malerkunsten var forbundet med et særligt dansk landskab. Præcis det samme kan ses i den norske nationsbygning, hvor nationen og naturen blev set som levende i en symbiose, der allerede i slutningen af perioden blev udtrykt i en nationalromantisk kunst.

Politisk var det afgørende, at nationsbegrebet og idéen om folkesuverænitet i Norge indtog den plads, som kongebegrebet tidligere havde haft, og dermed lagde grunden for en politisk surrogatreligion og en moderne national identitet. I Norge blev både begreberne borger, patriot og patriotisme politiseret og forbundet med opposition, samtidig med de blev koblet til nationen, der i det norske tilfælde både kunne forstås som et politisk og kulturelt begreb. I Danmark gik begreberne patriot og patriotisme efterhånden af brug, og i det omfang, man finder dem, henviste de i mindre grad til staten og i højere grad til nationen i en kulturel forstand. Udviklingen i fædrelandsbegrebet viser ligeledes den nationale udvikling, da det statspatriotiske fædreland forsvandt til fordel for "det naturlige" fædreland/fødelandet, der var identisk med den norske nationalstat. Derimod finder man stadig tvetydigheden i fædrelandsbegrebet i Danmark, men også her vandt den nationale tolkning af fædrelandet frem på bekostning af den statspatriotiske. I begge lande vandt begrebet nation frem, men mod slutningen af perioden blev dette så småt udskiftet med folkebegrebet.

Sammenfatning

Hvis man ser på afhandlingens fem dele – 1) Samfundet; 2) Fædrelandet, Danmark og Norge; 3) Forestillinger om nationen, danskerne og nordmændene; 4) Kultur, historie og nationale symboler; og 5) Fællesskab og modidentiteter – så har de hver på deres måde været med til at afklare afhandlingens hypotese:

- del 1: viste, at samfundssynet var under forandring, og at det traditionelle samfunds hierarkiske samfundsorden ved at blive nedbrudt til fordel for forestillinger om fælles rettigheder,

pligter og solidaritet på tværs af stænder, der blev forbundet med idéer om enten staten eller nationen.

- Del 2: viste, at Danmark og Norge ikke alene blev anskuet som historiske enheder, men ligeledes blev afskåret af andre nationer ud fra forestillinger om ”naturlige” grænser. Den nationale udvikling blev understreget ved ændringen i fædrelandsbegrebet og i periodens ”nationalisering” af landskabet i Danmark og Norge.
- Del 3: viste, at der fandtes klare og tydelige forestillinger om national identitet og nationer i begge riger, og at disse blev tillagt en stor betydning. Yderligere blev det godtgjort, at man i Norge udviklede nationalisme i årene omkr. 1814 (afhængig af definition, jf. ovenfor) og at man i Danmark ikke alene udviklede kulturnationalisme, men allerede på dette tidspunkt udformede politisk nationalisme som et ideal.
- Del 4: viste den kulturelle nationalismes styrke, omfang og udtryksmåder i både Danmark og Norge gennem analyser af historie/myter, kultur (litteratur, folkeminder og undervisning), sprog og symboler.
- Del 5: viste betydningen af fællesskaber og modidentiteter i udviklingen af dansk og norsk identitet, hvilket i særdeleshed gjaldt det dansk-norske forhold, men også hvordan forholdet til Sverige påvirkede norsk national identitet og hvordan forholdet til hertugdømmerne og Tyskland påvirkede udviklingen af den danske nationale identitet.

På baggrund af de overstående sammenfatninger konkluderes det, at afhandlingens hypotese står til troende, og at perioden 1807-30 udgjorde en vigtig formativ fase i udviklingen af dansk og norsk national identitet, hvor samspillet og modspillet mellem borgerskabet nord og syd for Skagerrak spillede en væsentlig rolle. Denne konklusion skal imidlertid ikke forveksles med, at der fandtes en fuldt udviklet national identitet og massenationalisme i den danske og norske befolkning (Hrochs fase C). Hermed passer den dansk-norske udvikling ind i en bredere europæisk udvikling, hvilket imidlertid aldrig i den hidtidige danske historiografi er blevet underkastet en selvstændig analyse, hvor man ofte har fokuseret på udviklingen efter 1830.

Rent historiografisk betyder det, at der er opnået en række nye indsigter og lavet en række korrektioner i forhold til den eksisterende historieskrivning. I forhold til den danske historiografi har afhandlingen påvist, at der blev udviklet en national identitet og kulturnationalisme i perioden. Man kan finde lignende antagelser blandt nogle danske historikere, men disse gisninger er aldrig blevet reelt undersøgt. Andre danske historikere har ud fra et mere eller mindre eksplicit modernistisk standpunkt afvist, at der eksisterede en national tankegang i perioden. Gennem en primært etnosymbolistisk tilgang har afhandlingen ligeledes skabt en indsigt i nationalisternes ”indre” verden, der ikke tidligere er blevet givet i en dansk sammenhæng. Herudover er det for første gang blevet påpeget, at det nationalistiske princip (dvs. politisk nationalisme med krav om en nationalstat) allerede

eksisterede som et ideal i Danmark i denne periode. Hertil kommer, at der mere systematisk end tidligere er blevet sat spørgsmålstegn ved den traditionelle tolkning af perioden 1815-30 som en tid præget af rendyrket kongekærlighed og reaktion. Afhandlingen har yderligere, som den første behandlet betydningen af adskillelsen fra Norge i en dansk sammenhæng. Dette i sig selv er et paradoks, der afspejler styrken af den nationale historiografi, da ”tabet af Norge” ikke alene udgør det største territorielle, men også det største befolkningsmæssige tab i den danske stats historie. Hertil kommer, at afhandlingen er den første, der har set på betydningen af samspillet mellem dansk og norsk identitet – fra begge sider – i denne periode, og dens betydning for udviklingen af national identitet i de to lande.

Når det gælder den norske 1814-historiografi, så har denne afhandling primært bidrager med ny viden i forhold til måden, hvorpå den nationale identitet kom til udtryk samt argumenterede imod en række forestillinger i den norske historiografi. For det første så synes standpunktet, at kulturnationalismen først kom til Norge med det nationale ”gennembrud”, uholdbart – uafhængigt af om man placerer dette i 1830, 1840 eller 1850. For det andet så er der her i afhandlingen blevet argumenteret for, at 1814 hverken bør ses som *enten et spørgsmål om brud eller kontinuitet i norsk historie, men derimod som et udtryk for både og*. Denne tolkning, der til dels bygger på den etno-symbolistiske tilgang, afviser den rent modernistiske tolkning af nationalisme som udelukkende forbundet med kravet om en nationalstat, der ofte får begivenhederne i 1814 til at fremstå mere løsrevne fra den foregående udvikling, end de nødvendigvis er. På den anden side så bør analysen ligeledes ses som en afvisning af venstretraditionens stærke fremhævelse af kontinuitet og kobling af den nationale identitet til bondebefolkningen i perioden.

Perspektivering

At analysere virkningshistorien af den nationale udvikling i Danmark og Norge 1807-30 vil i sig selv kræve en afhandling, men her vil der kort blive antydnet *noget* af den betydning, som omvæltningerne i perioden har haft en *indflydelse* på. Årene var i begge lande med til at skabe en national forestillingsverden, der på godt og ondt stadig præger nutiden. Både det danske og norske samfund bygger således på idéen om folkesuveræniteten, der for Norges vedkommende kan spores tilbage til Eidsvold. Dette princip bygger på tanken om en nation, men siger i sig selv intet om, hvad denne omfatter. Det indhold, som man i dag finder i nationsbegrebet, kan *til dels* føres tilbage til årene 1807-30, hvor nationsbygningen for alvor begyndte i de to lande. Hvis man ser på den afgørende betydning, som sproget i Danmark og Norge har for den nationale identitet, så blev grunden herfor i høj grad lagt i disse år. Hvis man ser specifikt på den særlige sprogsituation i Norge, så blev nynorsk først opfundet af Ivar Aasen i 1840’erne og 1850’erne, men selve idéerne bag kan spores tilbage til tidsskriftet *Saga* (1816-19), det fælles dansk-norske sprogrensningsprojekt fra før 1814 og Gregers Fougner Lundhs afhandling fra 1806-8.

Det samme kan fremføres for den nationale historieskrivning, der til stadighed præger offentligheden i de to lande. Et sigende kulturnationalt eksempel herpå er den betydning, den nationale historie bliver tillagt i de danske indfødsretsprøver og folkeskolens historiekanon,¹ der i høj grad understreger forestillingen om national kontinuitet og enhed. Den nationale historiografi slog måske først for alvor igennem med Henrik Wergeland i Norge og C.F. Allen i Danmark i 1830'erne og 1840'erne, men selve idealet bag den store nationale fortælling blev på mange måder allerede udviklet i de to foregående årtier. Hertil kom, at det var adskillelsen i 1814, der både i Norge og Danmark fik akademikerne til at vende sig fra en fælles nordisk guldalder og mod henholdsvis en norsk og dansk guldalder i middelalderen.

Hvis man ser på det nationale landskab, så forbinder man det ofte både i Danmark og Norge med malerier malet efter 1840, men som påpeget i kapitel 12, så var den nationale landskabsopfattelse ikke alene allerede foregrebet af poeterens pen og også allerede blevet malet af mænd som J.C. Dahl før 1830. Det nationale landskab, der til dels er en mental konstruktion, har stadig en stor betydning for selvforståelsen i begge lande. Et slående eksempel herpå finder man på Dansk Folkepartis landsmøde 2009, hvor åbningstalen var udformet som en *tour de force* gennem et nationalromantisk dansk guldalderlandskab, der blev forenet med henvisninger til dansk historie, dansk kultur, danske traditioner, danske mindesmærker, et dansk skæbnefællesskab og national selvopofrelse i en ubestemt fortid og en bestemt nutid (Afghanistan).² Næsten samtlige af elementerne i talen afspejler en forestillingsverden, der var under udvikling i årene 1807-30.

Dette betyder naturligvis ikke, at det er den eneste måde at se den danske nation på. Som tidligere påpeget, så kan nutidens danskhedsdebat ses som et udtryk for, at nationen er en konfliktzone, hvor flere forskellige forestillinger slås om hegemoni. Præcis det samme kan påpeges i forhold til Norge, hvor ikke alene sprogsituationen, men også Stortingsvalget i 2009 tydeligt viste forskellige opfattelser af nationen. Debatten om indfødsretten på Eidsvold i 1814, der var tæt forbundet med forskellen mellem en "objektiv" (kulturel) og "subjektiv" (politisk) forståelse af nationalitet, synes dermed til stadighed at kunne genfindes i dagens Norge og Danmark. Et konkret eksempel på denne fortsatte brydning var den norske debat i 2006 om begrebet "etnisk nordmand", der af *Språkrådet* blev defineret langs etnisk/kulturelle linjer og i modsætning til indvandrede norske borgere, hvilket affødte en mediestorm, der til sidst fik rådet til at beklage og trække den tilbage igen.³ Lignende begreber og debatter kan genfindes i Danmark, men her synes den statsborgerlige nationalitetsopfattelse i højere grad at være i defensiven end i Norge.

¹ <http://www.indfodsretsprove.dk/> ; <http://www.danskhistorie.dk/emner/historiekanon/> (det er i den sammenhæng sigende, at 1807 og ikke 1814 indgår i historiekanon). I forhold til en national kultur kan de samme forhold findes i kulturkanonen.

<http://www.kulturkanon.kum.dk/>

² Kjærsgaard 2009.

³ *WA, Ideer*, 16.11.2007: 6.

Hvis man vender sig bort fra periodens betydning for nutidens nationalitetsopfattelse og i stedet vender sig imod det dansk-norske forhold efter 1830, så er det vigtigt at understrege, at det kulturelle fællesskab på mange måder bestod frem til begyndelsen af 1900-tallet.¹ Norske malere, billedhuggere og musikere, der havde yderst begrænsede muligheder for at udvikle deres talent hjemme, søgte helt naturligt til Danmark. Frem til ca. 1850 var der stadig tale om en ensporet kulturel forbindelse mellem de to lande, og det såkaldte nationale gennembrud med indsamling af norske folkeeventyr og skabelsen af landsmålet ændrer ikke ved, at de store norske forfattere i anden halvdel 1800-tallet havde hentet deres primære kulturelle ballast i den danske guldalderkunst. Hertil kom, at Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Alexander Kielland og Knut Hamsun m.fl. udgav deres bøger i København.

De norske forfatteres talent og popularitet i Danmark ændrede det interne styrkeforhold mellem danske og norske kunstnere. Henrik Pontoppidan påpegede korrekt, at det nu var nordmændene, der dominerede fælleskulturen. Selvom der bestemt var dem iblandt de norske kunstnere og intellektuelle, der havde en til tider fjendtlig indstilling i forhold til Danmark og foreningstiden, så så de fleste af de store forfattere den fortsatte forbindelse med danskerne som et gode. Parlamentarismens sejr i Norge i 1884 var muligvis en inspiration for det danske Venstre, men det norske Venstres kulturelle politik var en enorm skuffelse for de progressive norske forfattere, der tidligere havde støttet partiet, og den var et søm i ligkisten på det dansk-norske kulturfællesskab. De norske bønder, der nu kom til magten, førte en konsekvent national og pietistisk politik, der undertrykte forfatterens ytringsfrihed og sidestillede landsmålet (nynorsk) med rigsmålet (bokmål). Bjørnstjerne Bjørnson, der forsvarede den tættest mulige sproglige forbindelse skrev: ”vi må ikke afbryde samkvemet med Danmark. Danskerne er Verdens mest oplyste folk. Derfor er de også de dygtigste”.² Dette er jo et udsagn, der kan diskuteres, men der er ingen tvivl om, at Bjørnson og hans ligesindede så Danmark som en port til omverdenen. Deres nationalfølelse gav plads til et kosmopolitisk udsyn, mens Venstres agrarnationalisme var indadvendt og nærmest så demokrati som et særligt norsk fænomen, der kunne føres tilbage til vikingetiden. Parlamentarismen synliggjorde dermed en indre norsk splittelse mellem land og by, som stadigvæk kan ses den dag i dag.

Venstres nationale linje underminerede den svensk-norske forening og banede vejen for den fulde norske selvstændighed med unionssprængningen i 1905. Danskerne støttede fuldt og fast nordmændene i deres nationale kamp, men det styrkede ikke det dansk-norske forhold – tværtimod kan 1905 betegnes som kulturfællesskabets Waterloo. Den politiske frihed og den nationale begejstring fik mange nordmænd til at kræve et kulturelt opgør med *dansketiden* og den vedvarende forbindelse med Danmark. Ligesom i tidligere kolonier forsøgte man at udrydde historiens a-nationale spor. Dette skete bl.a. ved at ændre bynavnene, især de steder hvor byerne var opkaldt efter ”danske” konger. I 1907 påbegyndtes den første af en række retskrivningsreformer, der fjernede norsk fra dansk, men uden man har været i stand til at forene nynorsk og

¹ Det følgende afsnit bygger på: Haugen 1997; Feldbæk 1998: 389ff; Aarnes 1994b; Garton 1999.

² Citeret efter Feldbæk 1998: 398.

bokmål.¹ Den nationale oprustning medførte bl.a. også nye krav om udleveringer af norsk arkivmateriale fra rigsarkivet i København, norske forlags tilbagekøb af rettighederne til de norske forfatters værker samt kampen om (Øst)grønland, som nordmændene mente, var blevet frarøvet dem i 1814. I denne sammenhæng blev Nicolai Wergelands famøse bog genudgivet i Norge.

Der skulle en verdenskrig til for at forbedre det dansk-norske forhold. Mens Danmark slap nådigt igennem sin besættelse, så led man i Norge. I nordmændenes gamle hovedstad påbegyndte man derfor under krigen at sende nødhjælp til børnene nord for Skagerrak. Som tak tog nordmændene efter krigen initiativet til oprettelsen af den dansk-norske samarbejdsfond, der til stadighed arbejder for en tæt forbindelse mellem de to lande. Den forbrødring og det nordiske samarbejde, der fandt sted efter 1945, blev imidlertid svækket ved, at Danmark og Norge i 1972 valgte at gå i forskellige retninger i forhold til Europa, hvilket til dels kan tilskrives Norges noget belastede erfaringer med unioner. De engang så tætte bånd mellem Danmark og Norge er langsomt ved at gå i glemmebogen. Alt dette ændrer dog ikke på det faktum, at den danske og norske historie er uløseligt forbundet, hvilket de to sprog til stadighed bevidner.

Resumé

Den nationale idéverden og dens begreber er ligesom de fleste andre moderne politiske og sociale begreber et produkt af de samfundsmæssige ændringer, der fandt sted imellem midten af 1700-tallet og midten af 1800-tallet. Her blev nye ord skabt og gamle givet ny betydning.² På denne baggrund kan det forekomme paradoksalt, at de første tre årtier af 1800-tallet stort set ikke er blevet behandlet i den danske nationalismeforskning. Dette paradoks bliver kun større i lyset af to forhold. For det første bliver Revolutions- og Napoleonskrigene (1792-1815) samt den efterfølgende Restaureringsperiode (1815-1830) i den internationale forskning normalt anskuet som en afgørende formativ periode i nationalismens historie, og for det andet led den danske stat det største territoriale og befolkningsmæssige tab i dens historie med ”tabet af Norge” i 1814.

Adskillelsen af Danmark og Norge udgør i sig selv et sort hul i historiografien. I mere end fire århundreder var de to lande forenet, hvilket har haft en afgørende rolle for dansk og norsk historie i almindelighed og *udviklingen af den nationale identitet i særdeleshed*. Norge udgjorde et ”nordisk” element i den danske stat, der af samtidens nationalsindede danskere blev anskuet som en vigtig modvægt i forhold til den tyske indflydelse i staten. Der eksisterede en samfølelse, der gjorde, at det danske borgerskab i slutningen af 1700-tallet dyrkede en fælles nordisk fortid sammen med den specifikt danske. Omvendt blev navnlig den norske elite præget af dansk kultur, sprog og dannelse i et omfang, der historisk er kommet til udtryk i norskhedsdebatten. Dette udgør baggrunden for afhandlingens problemstilling. Hypotesen, der er blevet undersøgt, har været, *at perioden 1807-1830 udgjorde en formativ fase i udviklingen af både dansk og norsk national identitet, hvor mange af byg-*

¹ Fjeldstad & Cramer 2001 [1992]: 138ff.

² Jf. Christiansen 2005b; Koselleck 2002c; Koselleck 2007a: 63ff.

gestenene til de to nationsbygninger blev formet i et aktivt samspil og modspil mellem de tæt forbundne borgerlige eliter og offentligheden i Danmark og Norge. Denne hypotese er blevet testet op mod en omfattende dansk-norsk empiri ved hjælp af en række teoretiske redskaber og definitioner hentet fra nationalismeforskningen samt ved hjælp af synkrone og diakrone begrebshistoriske analyser. Dette er konkret sket ved at undersøge fem centrale områder i forhold til national identitet og nationalisme. Disse har været: 1) Samfundet; 2) Fædrelandet, Danmark og Norge; 3) Forestillinger om nationen, danskerne og nordmændene; 4) Kultur, historie og nationale symboler; og 5) Fællesskaber og modidentiteter. På baggrund af disse analyser har det følgende billede tegnet sig.

Den nationale udvikling i perioden 1807-30 bør ses i et dobbelt perspektiv. Krigen (1807-14) og adskillelsen (1814) tvang med deres politiske og økonomiske omvæltninger borgerskabet i Danmark og Norge til at forholde sig til staten og samfundet på en ny måde. Dette var ikke en dansk-norsk problemstilling, men en almen europæisk, da hele kontinentet var kastet ud i et politisk kaos efter Den Franske Revolution (1789). De nye nationale idéer, der blev skabt i Frankrig og Tyskland, blev konsumeret af det danske og norske borgerskab, og udviklingen af en national identitet i Danmark og Norge bør derfor ses som et led i almen europæisk reaktion på de omvæltninger, der netop for alvor kom til Norden med krigsudbruddet i 1807. Dette fremmede udviklingen af en national identitet hos borgerskabet i Danmark og Norge, der byggede på forestillingen om en national karakter, hjemland, historie, oprindelse, sprog og kultur, som man identificerede sig med og reproducerede. I Danmarks tilfælde finder man mange eksempler på ”politiske arkæologi” og kulturnationalisme, der tjente som inspiration for nordmændene. Afhandlingen viser et mønster på, hvordan det norske borgerskab ofte hentede de nationale idéer fra resten af Europa i almindelighed og fra Danmark i særdeleshed. Den nationale ideologi var imidlertid på ingen måde en dansk opfindelse, men derimod en ideologi, som man havde hentet og tilpasset dels ud fra den kulturnationalisme, der fandtes i Tyskland, og dels fra den politiske nationalisme, der var kommet til udtryk i Frankrig efter 1789.

I samtidens definitioner på nationer og national identitet henviste man primært til ”objektive” nationale markører, som sprog, historie og kultur, der blev kombineret med et subjektivt krav om identifikation med nationen og den rette nationale indstilling, der i det norske tilfælde delvist blev bygget op i forhold til et dansk og et svensk modbegreb. Det subjektive element i den nationale identitet gjorde, at det ikke var nok i sig selv blot at være født i landet og tale dets sprog, men at det krævede, man handlede på en bestemt måde. De særlige politiske omstændigheder i Norge, der blev af født af krigen og de politiske modsætninger, der opstod i forbindelse med omvæltningerne i 1814 og i den efterfølgende grundlovs kamp, gjorde, at det norske borgerskab blev delt i to modsatrettede lejre. Patrioterne/de ”danksindede” (de to kategorier faldt ofte, men langt fra altid sammen) og de ”svensksindede” forsøgte i den forbindelse bevidst at denationalisere deres politiske modstandere ved at udråbe dem som indre fjender og landsforrædere.

Det subjektive element i den nationale identitet ses ligeledes ved den flydende overgang mellem dansk og norsk, hvor en far kunne være norsk og hans søn dansk – eller omvendt. Nogle danskere nedspillede før 1814 skellet mellem dansk og norsk og brugte fællesskabet i konstruktionen af en dansk-nordisk identitet, der stod i modsætning til et tysk modbegreb, mens norske nationalpatrioter frygtede, et tæt fællesskab ville nedbryde en separat norskhed, hvilket fik dem til dyrke forskellene og fremhæve betydningen af den norske natur på nationalkarakteren. Det forhold bør tolkes ud fra de to rigers forskellige stilling i staten før 1814, hvor Danmark (dvs. København) udgjorde centrum, mens Norge udgjorde en del af periferien. Det nødvendiggjorde et dobbelt fædrelandsbegreb hos det norske borgerskab, hvor der blev skelnet mellem et statsborgerligt fædreland og et ”naturligt” fædreland. Behovet for dette skel var derimod ikke påtrængende for den danske borgerlige elite i en stat, der i samtiden bar samme navn som deres fødeland: Danmark. Her bør det imidlertid bemærkes, at fædrelandsbegrebet i det danske borgerskab allerede før adskillelsen ofte blev forbundet med fødelandet, og at denne begrebsforståelse blev styrket efter 1814.

Man ser en klar nationalpatriotisme i begge lande før 1814. På aktørniveau kan man tale om national identitet før adskillelsen i Norge, men Freden i Kiel var et afgørende vendepunkt i udviklingen i begge lande. I Norge betød det, at det dobbelt fædrelandsbegreb døde, og at nation og stat smeltede sammen i ét. Adskillelsen, den norske nationale identitet og den norske udfordring af fælleskulturen og fællessproget betød en klar styrkelse af den danske nationale identitet på bekostning af statspatriotismen, der ikke længere kunne forbindes med nordiskhed i samme omfang. Nogle intellektuelle vendte sig bort fra en dyrkelse af nordiskhed, der blev forbundet med en fælles dansk-norsk guldalder i oldtiden og vikingetiden, og mod en separat dansk guldalder i middelalderen, hvor Valdemarstiden blev anvendt som en model for national genrejsning efter en katastrofal nedgangsperiode. Den samme tendens kan genfindes i Norge, hvor man allerede i 1814 begyndte at plante det ”genfødte” Norge i en selvstændig norsk guldalder i middelalderen. Kulturnationalisme blev ligeledes udtrykt ved indsamlingen af folkeminder, der i Danmark begyndte før adskillelsen men først for alvor brød igennem efter 1814. Lignende tendenser ses i Norge, men her udgjorde odelsbonden allerede før adskillelsen et nationalt symbol.

I den unge norske nationalstat var der et tydeligt behov for at opnå anerkendelse på linje med andre nationer og stater, hvilket bl.a. gav sig udslag i en omfattende konstruktion af nationale symboler, men ligesom i andre nyligt uafhængige lande blev den borgerlige elite splittet i to. De ”danskisindede” forsøgte at skabe den nye nation i billedet af det gamle fællesskab, mens de ”svensksindede” forsøgte at skabe en national kultur, der stod i modsætning til det gamle statsfællesskab, og som i stedet byggede på ”ægte” og uafhængig norsk guldalder. Nicolai Wergelands kamp mod ”danomani” er et af de mest slående eksempler herpå, men den samme tendens ses andre steder, hvor man forsøgte at løsrive Norges historie og sprog fra fælleskulturen, hvilket aktivt blev bekæmpet fra dansk side. Striden mellem danske og norske kulturnationalister om sprogets navn, de to nationers

indbyrdes status og den norske selvstændighed blev ikke alene udkæmpet i samtiden, men også i studierne af den fælles nordiske guldalder, som begge parter gjorde krav på, og som de begge ønskede at bruge til at bekræfte deres egen nations autenticitet. Hermed udviklede dansk og norsk national identitet sig i et aktivt samspil og ikke mindst modspil.

Især i danske akademikers jagt på national autenticitet ser man en tydelig forbindelse til den romantiske kulturnationalisme i Tyskland, der på en gang udgjorde en inspirationskilde og et fjendebillede, da tyske forskere forsøgte at gøre danskerne til en germansk subkategori. Danske og norske nationalistes kamp for at vise nationens autenticitet, kontinuitet og enhed blev bl.a. udtrykt i brugen af sproget som et ”objektivt” bevis på nationens autonomi, da man både nord og syd for Skagerrak gjorde det til en ”grænsevagt”. Udviklingen i det dansk-norske forhold bør også ses i et politisk og økonomisk perspektiv med tabt samhandel, gældsopgør, en formindsket kontaktflade og forskellige styreformere. Frederik 6. gjorde alt, hvad han kunne for at Norge blev ”glemt”, da tabet af riget udgjorde et personligt traume og de konstitutionelle tanker i Norge en politisk trussel. Omvendt brugte oppositionen i Norge bevidst enevælden i Danmark – og dermed den nære fortid – som et skræmmebillede i skabelsen af det nye liberale Norge, i kampen mod Karl Johan og mod indbildte såvel som reelle svenske planer om en tættere union. Svenskerne udgjorde for den norske opposition et eksplicit norsk modbegreb, som man opbyggede sin identitet i modsætning til (navnlig politisk), mens andre nordmænd udkæmpede en kulturel løsrivelseskamp fra Danmark.

På samme måde ser man betydningen af det ambivalente danske forhold til tyskerne i og uden for staten. Man finder i perioden 1807-30 både et aggressivt statsbygningsprojekt, et federalt statsbygningsprojekt og et nationsbygningsprojekt i den dansk-tyske stat. Det første blev relativt hurtigt opgivet i årene efter 1814, mens man både finder holstenere og danskere, der efter 1814 arbejdede på en tilnærmelse, der byggede på gensidig respekt og en federal statsopfattelse med et dobbelt fædrelandsbegreb. Projektet nød en vis fremgang, og der fandtes både i kongeriget og hertugdømmerne mange gode statspatrioter, der betragtede hinanden som landsmænd. Omvendt fandtes der stadig et stærkt tysk fjendebillede, der efter 1814 blev styrket af en vågnende tysk nationalisme og fortoningen af den britiske og svenske modidentitet. Situationen blev efterhånden forværret af tyske forsøg på kulturel omklamring, der styrkede den danske kulturnationalisme.

I København svækkede de anti-tyske holdninger den fremtrædende tyske koloni, der havde været i byen. Følelsen af at være truet fra syd faldt sammen med, at flere danske akademikere efter ”tabet af Norge” vendte blikket mod Sønderjylland, hvor man ønskede at forsvare nationens autonomi. Det var med til at fremme forestillingen om Holsten som et fremmedelement i staten, og man ser allerede enkelte artikulere ønsket om at indlemme Slesvig i Kongeriget i 1830 med henvisning til nationens sprog, historie og kultur. Den slesvigske blandingskultur, der ikke havde været et problem i 1807, blev gjort til et af den kulturnationalisme og de forskellige regions- og nationsbygningsprojekter. Overordnet set så fik adskillelsen borgerskabet i begge lande til at vende sig indad og skabe

en moderne national identitet, der var mere uafhængig af det tidligere fællesskab. I Norge brugte nogle nordmænd eksplicit danskerne som en modidentitet i denne konstruktion, mens danskerne blev sig selv nok og de intellektuelle i København vendte øjnene fra Norge mod Jylland i deres identitetskonstruktion.

Det leder til spørgsmålet, om der fandtes nationalisme i Danmark og Norge i perioden – og i givet fald fra hvornår? Her afhænger svaret af, hvilket paradigme inden for nationalismeforskningen, som man henter definitionen på nationalisme fra: den ”hårde” modernistiske definition, der bygger på kravet om en nationalstat, eller etno-symbolisternes ”svagere” definition, som henviser til en ideologisk bevægelse, der stræber efter enhed, identitet og autonomi, i en potentiel nations navn. Hvis man ser på Norge, så finder man et klart og utvetydigt krav om en nationalstat i 1814, og dermed kan man her indiskutabelt tale om norsk nationalisme. Derimod finder man ikke før adskillelsen en nationalisme i en modernistisk forstand, da der ikke fandtes en stærk ideologisk bevægelse, der havde et entydigt mål om *fuld* national og politisk uafhængighed gennem løsrivelse fra Danmark. Ud fra den modernistiske definition kan man imidlertid allerede før 1814 finde eksempler på nationalister, der ønskede en norsk nationalstat. Hvis man derimod anvender en etno-symbolistisk definition af nationalisme, så fandtes der allerede nationalisme før 1814, da Selskabet for Norges Vel (1809-10) må anskues som en ideologisk bevægelse, der kæmpede for enhed, autonomi og identitet i nationens navn.

Hvis vi vender os mod Danmark, så kan man ikke tale om en bevægelse, der kæmpede ud fra det nationalistiske princip om, at nationen skulle have sin egen stat før 1830, men tankerne eksisterede. Idéer, som det politisk var umuligt at argumentere åbenlyst for i enevældens Danmark, fandtes som idealer – ligesom man finder forestillingen om folkesuveræniteten, et kulturelt nationsbegreb og en mere vaklende kongetroskab end hidtil antaget. Perioden 1807-30 banede således ideologisk vejen for den senere politisk-nationale bevægelse og nationalisme i en modernistisk forstand af begrebet. I den etno-symbolistiske forstand af nationalisme så kan man allerede tale om danske nationalister før 1830, da Molbech, Grundtvig, Ingemann m.fl. i det intellektuelle miljø både som personer og i selskaber prædikede enhed, autonomi og identitet som en ideologi, de forbandt med nationens navn, som man forsøgte at sprede til ”folket” (Hrochs fase B). Hermed kan man i *princippet* tale om nationalisme i Danmark før 1830.

Men hvilke typer af nationalisme var det, som eksisterede i Danmark og Norge 1807-30? De tendenser, der kan spores i retning af politisk nationalisme i Danmark, blev hårdt undertrykt, og man finder derfor primært en kulturnationalisme, hvor især forskere og kunstnere søgte at vække folket. Den norske kulturnationalisme var svagere end den danske, hvilket bør ses i lyset af de tætte bånd til Danmark, men den eksisterede allerede før 1830, og den opstod dermed *før* ”det nationale gennembrud” (placeret ml. 1830-1850). Til gengæld finder man en stærk politisk nationalisme, der ikke alene kom til udtryk ved hævdelser af nationens politiske autonomi i unionen med Sverige, men også i

nationens forsvar af sine politiske rettigheder, der blev angrebet af kongemagten. Den politiske nationalisme kom til udtryk i dyrkelse af Grundloven, 17. maj og Stortinget samt i konstruktionen af andre nationale symboler som flaget og nationalsangen, der udgjorde en form for politisk surrogatreligion, hvor nationen blev set som et helligt fællesskab af borgere.

På baggrund af den overstående sammenfatning kan det konkluderes, at afhandlingens hypotese står til troende, og at perioden 1807-30 udgjorde en vigtig formativ fase i udviklingen af dansk og norsk national identitet, hvor samspillet og modspillet mellem borgerskabet nord og syd for Skagerrak spillede en væsentlig rolle. Denne konklusion skal imidlertid ikke forveksles med, at der fandtes en fuldt udviklet national identitet og massenationalisme i den danske og norske befolkning (Hrochs fase C). Hermed passer den dansk-norske udvikling ind i en bredere europæisk udvikling, hvilket imidlertid aldrig i den hidtidige danske historiografi er blevet underkastet en selvstændig analyse, hvor man ofte har fokuseret på udviklingen efter 1830.

English Summary

Nationalism and concepts connected to it was like most other modern political and social concepts a product of the societal changes that occurred between the mid-1700s and mid 1800s. Here new words were created and old ones given new meanings. Against this background it may seem paradoxical that the national developments of the first three decades of the 19th Century have not yet been addressed by Danish historians and social scientist. This paradox becomes even more evident in the light of the historical context. First of all, the French Revolution, the Napoleonic Wars and the subsequent Restoration Period (1792-1830) are normally in the international historiography seen as a crucial formative period of nationalism. Secondly, the Danish State suffered its largest territorial and demographic loss in its history with ‘the loss of Norway’ in 1814.

The separation of Denmark and Norway in itself constitutes a *terra incognita* in Danish historiography. For more than four centuries the two countries were united in a political union which has played a decisive role for Danish and Norwegian history in general and *for the development of national identity in particular*. There existed an affinity which meant that Danish intellectuals and burghers at the end of the 18th Century cultivated a common Norse history as a part of their Danish identity. On the other hand the Norwegian elite were characterized by having a Danish education and by being a part of Danish culture, speaking and writing in Danish.

This constitutes the background for my dissertation. The hypothesis is that the period 1807-1830 was a formative stage in the development of a national identity in both Denmark and Norway, and that many of the building-blocks for these two countries’ nation-building were created in an interaction between the closely related elites North and South of Skagerrak. This hypothesis has been comprehensively tested against a Danish-Norwegian source material by applying a series of theoretic-

cal tools and definitions taken from the field of nationalism studies and by conducting both synchronous as well as diachronic conceptual analysis on key national concepts. This has specifically been done by examining five key areas in relation to national identity and nationalism. These are: 1) Society; 2) The Fatherland, Denmark and Norway; 3) Perceptions of the nation, the Danes and Norwegians; 4) Culture, history and national symbols, and 5) Relationships with other nations and national counter-identities. After a thorough investigation the following picture has emerged.

The national development in the period 1807-1830 should be viewed from a dual perspective. The war with Great Britain (1807-1814) and the separation of Denmark and Norway in 1814 caused widespread political and economic upheaval and forced the burghers and intelligentsia in both countries to look at the state and society in a new way. This was not a specific Danish-Norwegian phenomenon, but a general European one. The continent had been plunged into political chaos following the French Revolution. The new national ideas, created in France and Germany, were adopted by the elite amongst the Danish and Norwegian burghers. Thus the development of a national identity in Denmark and Norway should be seen as a part of a general European reaction to the turmoil of the era. The political, economic and philosophical developments promoted ideas of a national identity amongst the intelligentsia and burghers in both countries based on concepts of a national character, a common national origin, a national history, a national language and a national culture. In the Danish case there were widespread examples of a 'political archeology' and a cultural nationalism that served as an inspiration for the Norwegians.

The contemporary conceptions of the nation and national identity were primarily connected to 'objective' concepts such as language, history and culture. However, these definitions were combined with a 'subjective' demand for an identification with the nation and specific national sentiments that in the Norwegian case partly was held up against Denmark and Sweden as national counter-concepts. The 'subjective' elements to the national identity meant that it was not enough to be born in the country and speak its language, but one also had to act in a certain way and subscribe to certain values. However, the upheaval of 1814 and the following period of political struggle meant that there were opposing views within the Norwegian elite on how to act and to which values one should subscribe. The burghers were split into two opposite camps: the patriots / the 'Danish-minded' (these two categories often, but not always, coincided) and the 'Swedish-minded', who tried to 'denationalize' one another by proclaiming that their opponents were betraying the nation in either a political or a cultural sense.

The 'subjective' elements of the national identity are also seen in the smooth transition between the two nationalities, where a father could be Danish and his son Norwegian and where people quite literally chose their nationality. Prior to 1814 elements within the Danish elite played down the differences between Danish and Norwegian nationality as a part of the construction of a Danish-Nordic identity, this was contrasted to a German counter-concept. However, some Norwegian na-

tional-patriots believed that the close cultural community between Denmark and Norway constituted a threat to a separate and 'authentic' Norwegian identity. This led them to the cultivation of all that was seen as inherently Norwegian. This state of affairs should be interpreted in the light of the very different positions that the two countries had with the Danish composite state prior to 1814 where Denmark (i.e. Copenhagen) served as the center and Norway constituted a part of the periphery. This made the Norwegian elite create a complex double concept of the fatherland, distinguishing between the fatherland as the state and the 'natural' fatherland (i.e. the homeland). The Danes apparently did not have the same need to make this distinction since their homeland and the state bore the same name: Denmark. However, an analysis of the Danish burghers' use of the concepts shows that they already prior to 1814 and especially after the separation from Norway associated the fatherland primarily with their homeland.

Prior to 1814 one sees a clear national-patriotism in both countries. However, the Treaty of Kiel was the turning-point for the general development of a national identity in both countries. In Norway, the creation of a nation-state meant that the different concepts of the fatherland merged into one. The separation from Norway and the general Norwegian challenge to the common Dano-Norwegian culture and language in the wake of 1814 strengthened a Danish national identity at the expense of state patriotism, which no longer could be associated with a common Nordic heritage. Some intellectuals turned away from the widespread Nordic cult, associated with a common Dano-Norwegian Golden Age in Viking times, and towards a separate Danish Golden Age in the Middle Ages that was associated with a national rebirth. The same pattern can be found in Norway where the elite from 1814 and onwards began to associate the "new" Norway with the "old" Norway and a perceived Golden Age prior to the union with Denmark. This growth of cultural nationalism was also reflected in the collection of folklore in wake of the separation.

The elite in the young Norwegian nation-state displayed a strong need for national recognition and acceptance by other states. This resulted in an extensive construction of national symbols. However, as is often the case in newly independent nations, the country's elite was divided on how to do it. The 'Danish-minded' Norwegians tried to create the 'reborn' Norway in the image of the former Danish-Norwegian state and the common Danish-Norwegian culture whereas the 'Swedish-minded' tried to create a national culture in contrast to the former state, seeking their inspiration in a 'truly' and 'independent' Norwegian past. The most striking example of this was the priest, Nicolai Wergeland, who fought against what he termed 'Danomania', but the trend was widespread. In this way a part of the Norwegian elite tried to separate Norwegian history, culture and language from the common Dano-Norwegian culture. Danish intellectuals actively fought against this development, but often only succeeded in alienating the Norwegians further. The clashes between Danish and Norwegian cultural nationalists over the name of the language, the relationship between the nations and the Norwegian cultural independence was not only fought in the present, but also in the past through

‘political archaeology’ where both sides tried to claim the common Nordic past as their own. In this way, Danish and Norwegian national identity developed in interaction. In the Danish academics’ hunt for national ‘authenticity’, one sees especially a clear link to the romantic, cultural nationalism in Germany which constituted both a source of inspiration and a threat, since the German scholars perceived the Danes to be a Germanic subcategory.

The development in the Danish-Norwegian relationship should also be seen in a political and economic perspective with the loss of trade, the settlement of debt between the two states, a reduced contact and different forms of government driving the two countries apart. Frederick 6th did all he could to make the Danes ‘forget’ Norway since the loss of the kingdom of Norway not only was a personal trauma but also through its constitution and liberal form of government posed a potential political threat to absolutism in Denmark. Conversely, the opposition in Norway used the Danish absolute monarchy and the former union with Denmark as a bogey in their promotion of liberal ideals, in their fight against King Charles John’s authoritarian tendencies and the perceived Swedish plans for an amalgamation of Norway into Sweden.

In a similar vein, one sees the importance of the ambivalent Danish relationship to the Germans both within and outside of the state in the Danish nation-formation. The period 1807 - 1814 saw an aggressive state-building project, a federal state-building project and a nation-building within the Danish composite state. The first was relatively quickly abandoned in the wake of the defeat in 1814, while the second in the name of state-patriotism enjoyed some progress in both Denmark and Holstein. However, after 1814 the strong Danish animosity towards the British and the Swedes slowly receded leaving the Germans as the primary enemy in the eyes of Danish nationalists. This development was further strengthened by the awakening of German nationalism in the period and the clashes between Danish and German cultural nationalists.

The feeling of a looming threat to the nation from the south coincided with a growing interest amongst Danish academics for Schleswig in the wake of the ‘loss of Norway’. In this way, the multinational Danish duchy slowly became a battleground between Danish, German and a traditional regional identity. This development promoted the idea of Holstein as a ‘foreign’ German element with the state. These national ideas were already publicly expressed by in 1830 with some elements arguing for the incorporation of Schleswig into the Kingdom of Denmark by referring to strong historical, cultural and linguistic ties between them. The regional and nationally mixed culture of Schleswig had not been a problem in 1807, but by 1830 it had been made into one by the cultural nationalists. On the whole, the separation of Denmark and Norway in 1814 resulted in the burghers and the intelligentsia in both countries turning inwards to create a national identity in the modern sense of the concept, which to an increasing degree was separated from the former common culture. In Norway, some Norwegians used the Danes as counter-identity in their construction of a Norwe-

gian national identity, while the intellectuals in Copenhagen turned their attention to the west having ‘discovered’ Jutland in their nation-building.

This leads to the question of whether or not nationalism existed in Denmark and Norway in the period 1807-1830; and if so when did it start? The answer depends on from which paradigm within the field of nationalism studies the definition of nationalism is applied: the ‘strict’ modernist definition that consists in the nationalist demand for a nation state or the ‘weaker’ ethno-symbolist definition that refers to an ideological movement that strives for unity, identity and autonomy in the name of a potential nation. If we turn to Norway, we will find a clear and unequivocal demand for a nation state in 1814 and thereby a case of nationalism in a modernist sense. However, prior to the separation that year there were no strong ideological movement that demanded *full* national independence and secession from Denmark, but we do find *individual* cases of nationalism amongst Norwegians. If one instead applies the ethno-symbolist definition the result changes, since nationalism in this sense is to be found within the Society for the Welfare of Norway (1809-1810). If we look at Denmark there was no nationalist movement in the modernist sense of the term prior to 1830. However, the idea of a nation state as an ideal was created in that period. Thus the years 1807-1830 paved the way for the subsequent political and national movements in Denmark. Furthermore, in the ethno-symbolic sense of nationalism, we can already talk of Danish nationalism prior to 1830, since key Danish intellectuals formed cultural societies that preached national unity, autonomy and identity as an ideology which they tried to pass on to the ‘people’ (Hrochs phase B).

In the light of the above summary it can be concluded that the dissertation’s hypothesis stands. Period 1807-1830 was a formative stage in the development of a national identity in both Denmark and Norway where many of the building-blocks for the two countries’ nation-building were created in an interaction between the closely related elites North and South of Skagerrak.

Litteraturliste

Forkortelser

- BAE: *Bergenske Adressecontoirs Efterretninger.*
- BS: *Budstikken.*
- DDT: *Den danske Tilskuer.*
- DFPT: *Det Fyenske patriotiske Selskabs Tidsskrift.*
- DLT: *Dansk Litteratur-Tidende.*
- DLTT: *Den lille Trondhjemske Tilskuer.*
- DNN: *Det norske Nationalblad af blandet indhold.*
- DNNV: *Den Norske Nationalven af blandet Indhold.*
- DNR: *Den Norske Rigestidende.*
- DNT: *Den Norske Tilskuer.*
- DT: *Drammens Tidende.*
- EOK: *Efterretninger og Opmuntringer angaaende de nærværende Krigsbegivenheder.*
- FV: *Fædrelandsvennen. Et Ugeskrift for alle Stænder. Udgivet og forlagt af Major N. v. Fogh.*
- KLE: *Kjøbenhavnske lærde Efterretninger.*
- MB: *Morgenbladet. En daglig Avis af alle Slags Indhold.*
- MFL: *Maanedsskrift for Litteratur.*
- NTHLK: *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst.*
- NDT: *Nye danske Tilskuer.*
- NSK: *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn.*
- PH: *Politik og Historie. Et Tidsskrift. Udgivet af Bredo Henrich v. Munthe af Morgenstjerne.*
- SV: *Statsvennen. Udgivet og forlagt af J.L. Beeken.*
- TAE: *Trondhiems borgerlige Skoles alene privilegerede Adressekontoirs Efterretninger.*
- USA: *Universitets og Skole-Annaler.*
- WA: *Weekendavisen.*

Arkivalier

- Privatarkiv 15 (A. Faye)/ Riksarkivet – Pakke 29/legg merket ”IX 24”.
- Suffolk Record Office, Ipswich, HA/93/6/1/2031. FO 22/62 – CHARLES FENWICK 1811-1813.

Opslagsværker

- Arntzen, Jon Gunnar (red.): *Norsk biografisk leksikon*, 2. udgave, Oslo 1999-2005.
- Bech, Sv. Cedergreen (red.): *Dansk biografisk leksikon*, 3. udgave, Bind 1-16, København 1979-84.
- Blangstrup, Chr. (red.): *Salmonsens Konversations Leksikon*, bind 1-26, København 1915-1930.
- Bricka, C.F. (udg.): *Dansk biografisk Leksikon*, 1. udgave, Bind 1-27, København 1887-1905.
- Bull, Edvard, Anders Krogvig og Gerhard Gran (udg.), *Norsk biografisk leksikon*, 1. udgave, Oslo 1923-83.
- *Conversations-Lexicon, eller encyclopædisk Haandbog over de i selskabelig Underholdning og ved Læsning forekommende Gjenstande, Navne og Begreber, med Hensyn til Folke- og Menneske-Historie, Politik, Diplomati, Mythologie, Archæologie, Jordbeskrivelse, Naturvæsen, handel, de skønne Kunster og Videnskaber, indbefattende tillige de ældre og nyere mærkværdige Tidsbegivenheder, oversat efter den tydske Originals sidste Oplag, med adskillige Forandringer og Tillæg, af H. A. Kofod*, bind 1-28, København 1816-1828.
- Engelstoft, Paul (red.): *Dansk biografisk leksikon, grundlagt af C.F. Bricka, red. af Povl Engelstoft under Medvirken af Svend Dahl*, 2. udgave, København 1933-1944.
- Dal, Erik: *Bibliotheca Danica 1482-1830 og Catalog over det store kongelige Bibliotheks danske og norske Afdeling*, København 1971.
- *Ordbog over det danske Sprog – i dansk i perioden 1700-1950*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 1915-2005, her anvendt på <http://ordnet.dk/ods>
- Petersen, Hjalmar: *Bibliotheca Norvegica. Norsk boglexikon*, bind I-IV, København 1972-73.

Aviser og tidsskrifter

- *Adresse-Avisen*, København 1807.
- *Antiqvariske Annaler. Udgivne ved Den Kongelige Commission i Kjøbenhavn for Oldsagers Opbevaring. Første Bind*, København 1812.
- *Athene. Et Maanedsskrift*, København 1813-1817.
- *Bellona. 2den Aargang. Udgivet af Hans Thorsen Bachrud*, Christiansand 1808-1809.
- *Bergenske Adressecontours Efterretninger*, Bergen 1807-1830.

- *Borgeren og Politiet. Et almennyttigt Ugeblad. Udgivet og forlagt af L. Beeken, København 1817.*
- *Budstikken. Udgiven af Falsen efter Regjerings-Commissionens Approbation, København 1808.*
- *Budstikken. Udgives af Overlærer L. Stoud Platou med Regjerings-Commissionens Approbation, Christiania 1809-1810.*
- *Budstikken. Udgives af det Kongelige Selskab for Norges Vel ved af Overlærer L. Stoud Platou, Christiania 1811-1812.*
- *Budstikken. Et Ugeblad af statistisk-oekonomisk Indhold. Første Aargang 1817. No. 1 og 2. Redigeret af L. Stoud Platou og Jens Kraft, Christiania 1817.*
- *Christiania Intelligentsedler, Christiania 1807-1817.*
- *Dafana. Et Maanedsskrift af Jens Immanuel Baggesen, København 1816.*
- *Dagen, København 1807-1830.*
- *Danne-Virke, et Tids-Skrift, af N.F.S. Grundtvig, København 1816-19.*
- *Dannora: Et Ugeblad. Udgivet af Jens Kragh Høst, København 1813-1814*
- *Dansk Litteratur-Tidende, Kjøbenhavn 1811-1830.*
- *Dansk Minerva, København 1816.*
- *Danske Magazin, I, 1745.*
- *Den danske Tilskuer. Et Ugeskrift. Udgivet ved Knud Lyne Rahbek, København 1800-1806.*
- *Den lille Trondhjemske Tilskuer. Udgives ugentlig af Andreas Steen og trykt i E. M. Angells Officin, Trondhjem 1815-1817.*
- *Den nordiske Tilskuer: et Ugeblad af blandet Indhold. Udgivet af Jens Kragh Høst, København 1816*
- *Den Norske Nationalven af blandet Indhold, Christiania 1821-23.*
- *Den Norske Rigstidende, Christiania 1815-1821.*
- *Den Norske Tilskuer, et Ugeblad, udgivet af J. Rein, C. M. Falsen, H. Foss, Bergen 1817-1821.*
- *Det Fyenske patriotiske Selskabs Tidsskrift, Odense 1811.*
- *Det norske Nationalblad af blandet indhold, Christiania 1815-1821.*
- *Drammens Tidende, et offentligt Blad af blandet Indhold, 1816-1830.*
- *Eidora: Taschenbuch auf das Jahr 1823-26, Schleswig/Altona 1823-26.*
- *Efterretninger og Opmuntringer angaaende de nærværende Krigsbegivenheder, samlet og forlagt af [Niels] Wulfsberg, Christiania 1807.*
- *Fortid og Nutid. Et Ugeblad udgivet af M. Møller, København 1808.*

- *Fædrelandsvennen. Et Ugeskrift for alle Stænder. Udgivet og forlagt af Major N. v. Fogh, København 1826-1828.*
- *Hesperus. For Fædrenelandet og Litteraturen. Udgivet af K.L. Rahbek, København 1819-1822.*
- *Historisk Calender. Udgiven af L. Engelstoft og J. Møller, København 1814-1817.*
- *Kjøbenhavnske lærde Efterretninger, 1807-1810.*
- *Maanedsskrift for Litteratur. Udgivet af et Selskab, Kjøbenhavn 1829-30.*
- *Minerva et Maanedsskrift. October, November og December 1792, København 1792.*
- *Morgenbladet. En daglig Avis af alle Slags Indhold, Christiania 1819-1830.*
- *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet ved Christian Molbech, København 1827-1829.*
- *Nye danske Tilskuer. Udgivet af K. L. Rahbek, København 1807-1808.*
- *Ny Minerva. Udgivet af K. L. Rahbek, København 1806-1807.*
- *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn, København 1807-1830.*
- *Patrioten. Et Tidsskrift for Norges Vel, Christiania 1824-26.*
- *Patrouille, Drammen 1824-25.*
- *Patrouillen, Christiania 1826-30 (fortsættelse af ovennævnte).*
- *Penia eller Blade for Skole-, Industrie-, Medicinal- og Fattigvæsen, København 1807.*
- *Politik og Historie. Et Tidsskrift. Udgivet af Bredo Henrich v. Munthe af Morgenstjerne, Christiania 1807-10.*
- *Saga. Et Fjerdingaars-Skrift udgivet af Johan Storm Munch, Christiania 1816-19.*
- *Statsvennen. Udgivet og forlagt af J.L. Beeken, Kjøbenhavn 1821-1824.*
- *Søndagsbladet. Udgivet af Doctor Juris Høst, København 1817-18.*
- *Tiden. Et offentligt Blad af blandet Indhold af N. Wulfsberg og forsendes med de Kgl. Eideposter, Første Aargangs første Bind, eller No.1 til 52, Christiania 1808-1810.*
- *Tidsskrift for Nordisk Oldkyndighed, Udgivet af Det kongelige nordiske Oldskriftselskab, bind 2, Kjøbenhavn 1829.*
- *Trondhiems borgerlige Skoles alene privilegerede Adressekontoirs Efterretninger, Trondhjem 1807-1830.*
- *Universitets og Skole-Annaler. Udgivet af L. Engelstoft, København 1807-1813.*
- *Weekendavisen, 2007.*

Litteratur

- Abrahamson, W.H.F.: *Kiøbenhavn's Borgere. Ballade*, København 1807.
- Abrahamson, W.H.F., Rasmus Nyerup & Knud Lyne Rahbek (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny af Abrahamson, Nyerup, og Rahbek. Iste Del*, København 1812a.
- Abrahamson, W.H.F., Rasmus Nyerup & Knud Lyne Rahbek (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny af Abrahamson, Nyerup, og Rahbek. 2den Del*, København 1812b.
- Adamsen, Christian & Vivi Jensen (red.): *Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807, I-V*, Højbjerg 1995-2003.
- Adeler, J.: *Bemærkninger ved en Reise giennem en Deel af Danmark, Tydskland, Holland og Frankrig i Aarene 1801 og 1802 især med hensyn til Veiledning for mine reisende Landsmænd*, København 1803.
- Adler, J. G. & C. M. Falsen: *Udkast til en Constitution for Kongeriget Norge*, Christiania 1814.
- Adriansen, Inge: *Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet. Brug af folkeminder og folkesprog i nationale identitetsprocesser – især belyst ud fra striden mellem dansk og tysk i Sønderjylland*, Sønderborg 1990.
- Adriansen, Inge: *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000. Fra fyrstestat til nationalstater*, bind I-II, København 2003.
- *Afsjunget ved Høitideligheden paa Odense Gymnasium i Anledning af Hs. Majestæts høje Fødselsdag den 28de Januar 1825*; Odense 1825.
- Agøy, Nils Ivar: "Å holde på sitt: Det dansk-norske arkivspørgmålet i mellomkrigstiden", anmeldelse i, (*norsk*) *Historisk tidsskrift*, bind 86, nr. 2, 2007.
- Albeck, Gustav og F. J. Billeskov Jansen: "Fra Runerne til Johannes Ewald", Traustedt, P.H. (red.): *Dansk litteratur historie*, bind 1, København 1964.
- Albeck, Gustav; Oluf Friis og Peter P. Rohde: "Fra Oehlenschläger til Kierkegaard", Traustedt, P.H. (red.): *Dansk litteratur historie*, bind 2, København 1965.
- Albertsen, Leif Ludvig: *Sang og Slagkraft med et udblik over nationallyrikken under Englandskrigene*, København 1975.
- Albrechtsen, Esben: "Fællesskabet bliver til", *Danmark-Norge 1380-1814*, Bind I, Oslo 1998.

- Alenäs, Stig, Karl Bergman, Harald Gustafsson & Jens Lerbom: "När Östdanmark blev Sydsverige. Integration, interaktion och identiteter", *Vid gränsen. Integration och identitet i det förnationella Norden*, Göteborg 2006.
- Allen, C.F.: *Haandbog i Fædrelandets Historie med stadigt henblik paa Folkets og Statens indre Udvikling. 1. udgave*, København 1840.
- Allen, C.F.: *Haandbog i Fædrelandets Historie med stadigt henblik paa Folkets og Statens indre Udvikling. 8. udgave*, København 1881.
- Alm, Mikael & Britt-Inger Johansson (eds.): *Scripts of Kingship. Essays on Bernadotte and Dynastic Formation in an Age of Revolution*, Uppsala 2008.
- Andenæs, Tønnes: *Grunnloven vår*, Oslo 1976.
- Andersen, Christoffer Schrøder: *Trende Taler og Afhandlinger udgivne til Bedste for Fædrelandets Flaade*, Odense 1809.
- Andersen, Dan H.: "1807. Napoleon besætter Jylland", Dahlberg, Rasmus (red.): *En anden historie. Ni alternative Danmarkshistorier*, Viborg 2001.
- Andersen, Helge: *Orlogsskibet "Prinds Christian Frederik". Skibet og dets togter 1807-1808 og dets dramatiske endeligt ved Sjællands Odde*, Holstebro 1981.
- Andersen, Niels Åkerstrøm: *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*, København 1999.
- Andersen, Vilh.: "Aandslivet i den første halvdel af det 19. Aarhundrede", Friis, Aage; Axel Linvald og M. Mackeprang: *Schultz Danmarkshistorie. Vort folks historie gennem tiderne skrevet af danske historikere. Bind IV*, København 1942.
- Andersen, Øvind: "'Det klassiske foldekast': Romere og nordmenn omkring 1814", Elsa Reiersen og Dagfinn Slettan (red.): *Mentalitetshistorie: muligheder og problemer*, Trondheim 1986.
- Anderson, Benedict: *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition*, London 2000 [1991, 1983].
- Andersson, Henrik: "H.C. Ørstedts bidrag til det danske sprog", Bencard, Mogens (red.): *Krydsfelt. Ånd og natur i Guldalderen*, København 2000.
- Andresen, Anton Frederik: "Luksusliv og samfunnsånd – John Collett og opplysningstidens patriotisme", Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. En elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
- Andresen, Anton Fredrik: *Nytte, dannelse, vitenskap? Universitetet og økonomifaget i det nye Norge 1811-1840. Avhandling for dr. philos.-graden. Det historisk-filosofiske fakultet Universitetet i Oslo 2005*, Oslo 2005.
- Andresen, Anton Fredrik: *Opplysningsidéer, nyhumanisme og nasjonalisme i Norge i de første årene etter 1814. Nytt lys på vår første skoledebatt*, Oslo 1994.

- Angell, Henrik August: *Ledetraad ved Mundtlig Underviisning i det danske Sprogs Retskrivning for Trøndere*, Trondhiem 1813.
- Anker, C. J. (udg.): *Christian Frederik og Carsten Ankers Brevveksling 1814 samt Uddrag af deres Breve fra 1801-183 og fra 1815-17*, Christiania 1904.
- Anker, Peter: "Om kunstsituasjonen i Norge omkring 1800", Ormhaug, Knut; Peter Anker, Jan Askeland og Gunnar Danbolt (red.): *Jan Christian Dahl 1788 – 1857. "Du Bergens Stolthed, Norges Hæder"*, Bergen 1988.
- Anning-Petersen, P.C.: "Den matematiske skole i Kristiania 1750-1814", *Officerskoler i tidsrummet 1691-1918. Udgivet i anledning af hærens officersskoles 50 aars jubilæum dem 1. maj 1918*, København 1918.
- Anning-Petersen, P.C.: "Landkadetakademiet", *Officerskoler i Tidsrummet 1691-1918. Udgivet i Anledning af Hærens Officersskoles 50 Aars Jubilæum den 1. Maj 1918*, København 1918.
- *Anordning for Dannebrogsmændene, Given den 28de Januarii 1809*, København 1809
- Arnesen, Poul: *Bidrag til at bedømme Christiania som tilkommende Sæde for Norges Universitet*, København 1812.
- Aronsson, Peter; Narve Fulsås; Pertti Haapala & Bernard Eric Jensen: "Nordic National Histories", Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Astrup, Friderich: *Tale ved Anledning af Kiøbenhavns Beleyring holdet for Domkirkens Menighed i Viborg den 14de Søndag efter Trinitatis over Davids den 46de psalme, Vers 2,3*, Viborg 1807.
- Auken, Sune m.fl.: *Dansk litteraturs historie 1800-1870*, bind 2, København 2008.
- Bache, Niels: *Den Helsingørske Færgemand Lars Bache. Hans by og hans hjem. Hans søns optegnelser*, København 1966.
- Baden, Gustav Ludvig: *De danske Kongers, af det oldenborgske Huus, fra Kristian den Første til Frederik den Femte, Karakteristiker*, København 1809a.
- Baden, Gustav Ludvig: *Dr. G. L. Baden til Hr. Geheime-Konferentseraad F. v. Moltke, om vor Danske Histories Fader Saxo Grammatikus og trangen til en ny Udgave og Oversættelse af Saxos paa Latin skrevne Danske Historie*, Odense 1809b.
- Baden, Jacob: *Forsøg til en moralsk og politisk Catechismus for Bønder-Børn*, København 1766.
- Baden, Torkel: *Om den nordiske Mythologies Ubrugbarhed for de skønne Kunster*, Kiøbenhavn 1820.

- Bagge, O.G.F.: *Et Par Ord til Formeneren om Nationalsangen*, Aarhus 1819.
- Bagge, Oluf Olufsen: *Fredens Flugt. Elegie i Anledning af Krigen med England 1807*, København 1807.
- Bagge, Povl: ”Akademikere i dansk politik i det 19. århundrede. Nogle synspunkter”, *Historisk Tidsskrift*, Bind 12. række, 4, 1969-1970.
- Bagge, Povl: [Anmeldelse uden titel af skrifter fra professorkonkurrencen i 1936], *Historisk Tidsskrift*, Bind 10. række, 6, 1942-44, 1.
- Bagge, Povl: ”Nationalisme, anationalisme og nationalfølelse i Danmark omkring 1900”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 3, Folkets Danmark 1848-1940*, København 1992.
- Bagge, Sverre & Knut Mykland: *Norge i dansketiden. Politikens Danmarks Historie*, København 1987.
- Bagger: *Ved Høitideligheden, som, efter allerhøieste Befaling, holdes paa Rosenborg Slot den 28 Januarii førstkommende, vil følgende Bestemmelser blive at iagttage*, København 1813.
- Baggesen, Jens: *Flaskebrev fra Knud Vidfadme, hin Sjællandsfar, til sine Landsmænd d. d. 28 Januar 1808. Opkapret, atter udleveret, og endelig afsendt til Dannemark*, København 1811.
- Baggesen, Jens Immanuel: *Til Dannerkongen, Frederik den Siette, d. 28 Januar 1816*, København 1816.
- Balle, Nic. Edinger: *Bøn som skal holdes fra Prædikestolene ved offentlige Gudstieneste i Sjællands Stift under nærværende Krigs-Uroligheder*, København 1807a.
- Balle, Nic. Edinger: *Bøn til Gud i Jesu Navn under Engelskmandens Anfald paa Kiøbenhavn, til huuslig Brug for hver, som vil*, København 1807b.
- Balle, Nic. Edinger: ”Trøstegrunde til Beroligelse for os i vore nærværende Trængsler. Anpriste i Høimesse-Prædiken for Frue Menighed i Trinitatis Kirke, paa tyvende Søndag efter Trinitatis, den 11. Octbr. 1807”, Balle, Nic. Edinger: *Bøn til Gud i Jesu Navn under Engelskmandens Anfald paa Kiøbenhavn, til huuslig Brug for hver, som vil*, København 1807c.
- Bang, J.: *Hvad der skal opmuntre et Folk, naar det cængstes af Krigens Rædsler. En Prædiken, holden i Krarup Kirke 13de Søndag efter Trin. 1807, samme Dag som Krigens Udbrud mellem Danmark og Engelland forkyndtes Menigheden*, Odense 1807.
- Bang, Peter Fibiger: ”Fædrelandets Fader”, *Weekendavisen. Ideer*, Nr. 34, 22. august 2008.
- Barth, Fredrik: “Ethnic Groups and Boundaries”, Sollers, Werner (ed.): *Theories of Ethnicity*, London 1996 [1969].

- Bartholdy, Nils G.: ”Forandringen i det danske kongevåben 1819”, Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Baycroft, Timothy: *Nationalism in Europe 1789-1945*, Cambridge 1998.
- Bech, Frederik Julius: *Bøn, som efter Hans Kongelige Høiheds Kronprinds Frederiks umiddelbare Befaling til Undertegnede er udarbejdet, og skal bedes hver Søndag paa Prædikestolen, saalænge nærværende Krig med England vedvare*, Christiania 1807.
- Bech, Frederik Julius: *Forslag til at danne Almuens Ungdoms Lærere smat Ideer og Vink til de paa Landet i Norge omgaaende Almue-Skolelæreres hensigtsvarende Dannelse*, Christiania 1810a.
- Bech, Frederik Julius: *Tale holden i vor Frelser Kirke af Dr. Theol. Biskop Bech, Ridder og dannebrogsmænd, paa Festsdagen den 28de Mai i den dobbelte Anledning, da Hans Durchlauchtighed Prinds Friderich af Hessen, snart skulde forlade Norge, og Hans Høihed Prinds Christian Frederik til Danmark og Norge, nylig var ankommen dertil*, Christiania 1813.
- Bech, Frederik Julius: *Tale, holdt i Det Kongelige Selskab for Norges Vel Onsdagen den 6te Febr. 1822 paa Cathedralskolens Auditorium*, Christiania 1822a.
- Bech, Frederik Julius: *Tale i Anledning af den ved Foreningen af Norge og Sverrig tilbagevendte Fred. Afholdt i Vor Frelser Kirke i Christiania den 13de Novbr. 1814 i Nærværelse af Deres Kongelige Høiheder Norges og Sverrigs Kronprinds samt Rigernes Arveprinds*, Christiania 1814.
- Bech, Frederik Julius: *Tale, paa Kathedr. Skolens store Høresal i Christiania, den 29de Januar 1806*, Christiania 1806.
- Bech, Frederik Julius: *Tale paa Cathedralskolens store Høresal i Christiania den 28de Januar 1809*, Christiania 1809.
- Bech, Frederik Julius: *Udsigt over Biskop Dr. Frederik Julius Bechs's Levnetsløb. (Uddraget af den Afdødes Optegnelser og aftrykt for Venner, der fulgte hans Støv til dets Hvilested paa Opsloe Kirkegaard, den 27de December 1822*, Christiania 1822b.
- Bech, Frederik Julius: *Vejledning for Districts-Selskaber i Norge, til Jorddyrkingens, Husflidens, Culturens og Sædelighedens Fremme. Et Priisskrift. Udgiven af Selskabet for Norges Vel*, Christiania 1810b.
- Bech, Marcus Christian: *En kjøbenhavnsk Grosserers Ungdomserindringer, 1787-1816*, København 1968.

- Bech, Sv. Cedergreen: *Københavns Historie bind 3 1728-1830. Storhandelens by*, København 1981.
- Bech, Sv. Cedergreen: *Københavns Historie gennem 800 år*, København 1967.
- Beeken, L. (red.): *Samling af Krigssange. 2.-4. Stykke*, København 1807.
- Beenfeldt, H. G.: *Kongen af Sverrige, med kort Udsigt over det Svenske Rige, samt en kort Beskrivelse om Anledningen til Krigen imellem Sverrige og Danmark*, København 1808.
- Begtrup, Holger: *Det danske folks Historie i det 19. Aarhundrede. Anden udgave*, København 1917.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1808 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1810*. København 1808.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1809 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1811*, København 1809.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1810 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1812*, København 1810.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1811 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1813*, København 1811.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1812 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1814*, København 1812.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1813 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1815*, København 1813.
- *Bekjendtgørelse fra det kongelige danske Videnskabers Selskab, angaaende de i Aaret 1814 indkomne Premie-Eskninger og dets andre Forhandlinger, samt nye Priis-Opgaver for Aaret 1816*, København 1814.
- Bell, David A.: *The First Total War. Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know it*, Boston 2007.
- Bencard, Mogens: "Adam Wilhelm Hauch og museerne", Bencard, Mogens (red.): *Krydsfelt. Ånd og natur i Guldalderen*, København 2000.

- Bendix, Peter Christian: *Ligtale over S. T. Hr. Generalauditeur og Overbefalingsmand Hans Jacob Lindahl, ved hans Bisættelse i Vestervig Kirke 1812, 31te Marts, Viborg 1812.*
- Benzon, Jens: *Den fratrædende Præsident Amtmand Jens Benzons Tale i det fynske patriotiske Selskabs Sommermøde den 24. Juni 1812, Odense 1812.*
- Berg, J. Chr., R. Keyser, G.F. Lundh & G. Munthe: ”Fortale”, *Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, udgivne af Et Samfund*, 1. bd., Christiania 1833.
- Berg, Jens Christian: *Nogle Breve til J. Chr. Berg 1816-1817*, Christiania 1873.
- Berg, Johannes H.: ”Det norske flagget av 1821”, Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Berg, K. C.: *Hans Rostgaard og hans Kone eller brave Landboeres Forhold under Kiøbenhavns Beleiring i Aaret 1658*, København 1808.
- Berg, Ludvig: *Indlæg i Sagen angaaende Modersmaalet og dets Retskrivning. Udgivet som Indbydelse til den offentlige Examen ved Nykiøbing Cathedralskole*, Kiøbenhavn 1827.
- Berg, Roald: ”Fra den norsk-svenske grenselinjes historie 1814-1914”, Øystein Sørensen og Torbjörn Nilsson (red.): *Norsk-svenske Relasjoner i 200 år*, Oslo 2005a.
- Berg, Roald: ”Mobilisering og militære vurderinger i 1905”, (*norsk*) *Historisk tidsskrift*, bind 84, nr. 2, 2005b.
- Berg, Roald: *Norsk forsvarshistorie, Bind 2. Profesjon – Union – Nasjon: 1814-1905*, Bergen 2001.
- Berger, Stefan & Chris Lorenz: “Introduction. National History Writing in Europe in a Global Age”, Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Berger, Stefan: ”Introduction: Towards a Global History of National Historiographies”, Berger, Stefan (ed.): *Writing the Nation. A Global Perspective*, New York 2007a.
- Berger, Stefan: ”The Power of National Pasts: Writing National History in Nineteenth- and Twentieth-Century Europe”, Berger, Stefan (ed.): *Writing the Nation. A Global Perspective*, New York 2007b.
- Berggreen, Brit: *Da Kulturen kom til Norge*, Oslo 1989.
- Bergh, Mathias: *Udtog af Kongeriget Sveriges Historie, fra de ældste Tider indtil Kong Gustav den Tredies Død, i Aaret 1792*, Christiania 1823.

- Berghe, Piere van der: "Race and ethnicity: a socioobiological perspective", *Ethnic and Racial Studies*, 1, 4, 1978.
- Berghe, Piere van der: "Does race matter?", *Nations and Nationalism*, volume I, part 3, 1995.
- Bergsgaard, Arne: *Nicolai Wergeland. Litteraturhistorisk studie. Smaaskrifter fra det litteraturhistoriske seminar. Udgivet af Gerhard Gran*, Kristiania 1908.
- Bergsgård, Arne: "Valdressene til Christian Frederik", *Norsk Historisk Tidsskrift*, 33. bd., Oslo 1943-46.
- Bergsgård, Arne: *Året 1814: Unionen*, bind 2, Oslo 1945.
- Bergstøl, Jostein, Arne Aleksej Perminow og Ann Christine Eek: *Kulturhistorier i sentrum. Historisk Museum 100 år*, Oslo 2004.
- Best, Geoffrey: *Humanity in Warfare*, New York 1980.
- Beyer, Edvard: ""Slekten fra 1814" og Henrik Wergeland", Beyer, Edvard (red.): *Norges litteratur historie. Fra Wergeland til Vinje*, II, Spydeberg 1995.
- Bierchwald, H. C.: *En nye opmuntrende Krigssang for Fædrelandets Forsvarer i alle Stænder*, København 1807.
- Billig, Michael: *Banal Nationalism*, London 2002 [1995].
- Birch, David Seidelin: *Veiledning til Underviisning i Modersmaalet. Et Forsøg, udarbejdet til Brug for Almueskolelærere*, København 1810.
- Birch-Reinenwald, J. H. Cappelen, Siegwart Petersen og J. A. Weisser (udg.): *Stortingets-Efterretninger 1814-1833 udgivne efter offentlig Foranstaltning. 2det Bind, indeholdende tredje ordentlige Storthing 1821, andet overordentlige Storthing 1822 samt fjerde og femte ordentlige Storthing 1824 og 1827*, Christiania 1878.
- Birkeland, M.: "Norge i 1815-16", M. Birkeland: *Historiske Skrifter, I*, Kristiania 1919.
- Birkeland, M.: *To Foredrag om Skandinavisme og Norskhed*, Christiania 1867.
- Biørnsen, F. H.: *Anmærkninger over hans britanniske Majestæts i Sept. 1807 udgivne Erklæringer*, København 1807.
- Bjerke, Ernst: "Folkeopplysning. Reiser og undervisning", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009a.
- Bjerke, Ernst: "Selskabet for Norges Vel i det selvstendige Norge", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009b.

- Bjerke, Ernst: "Selskabet for Norges Vel og norsk kultur", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009c.
- Bjerke, Ernst: "Selskabet for Norges Vels organisation og virkekrets", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009d.
- Bjerke, Ernst: "Selskabet for Norges Vels program", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009e.
- Bjerke, Ernst: "Selskabet for Norges Vels virksomhet. En selvforsynet norsk økonomi på kort og på langt sikt", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009f.
- Bjerke, Ernst: *Uavhengighet gjennom Vitenskap. Naturhistorien som økonomisk og politisk redskap i opplysningstidens Danmark og Norge*, Mastergradsavhandling i historie Institutt for arkeologi, konservering og historie Våren 2008.
- Bjerke, Ernst: "Uavhengighet gjennom vitenskap? Selskabet for Norges Vels økonomiske politikk under den engelske handelsblokaden", Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009g.
- Bjerregaard, Henrik Anker: *Folkefesten den 17de Mai. Prolog af H. A. Bjerregaard, med Sang og Dands Opført paa Christiania offentlige Theater samme Dag 1827*, Christiania 1827.
- Bjerregaard, Henrik Anker: *Magnus Barfods Sønner, Historisk Skuespil i 3 Acter*, Christiania 1830.
- Bjerregaard, Henrik Anker: *Sang, afsjungen af Studenterne ved det Norske Frederiks Universitet ved Professor Steffens's Nærværelse i Christiania den 8de August 1824*, Christiania 1824.
- Bjerregaard, Henrik Anker: *Syttende Mai 1824. Af Bjerregaard Antegnelser over Gjenstanden vedkommende Norges Historie fra 1814. Aftryk af Morgenbladet*, Christiania 1859.
- Bjerrum, Marie: *Rasmus Rasks afhandlinger om det danske sprog. Bidrag til forståelsen af Rasks tænkning*, København 1959.
- Bjørn, Claus: *1848. Borgerkrig og revolution*, København 1998.
- Bjørn, Claus: *Bonde, herremand, konge*, København 1981.

- Bjørn, Claus: "Fra reaktion til grundlov", Olaf Olsen (red.): Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. bind 10, København 2003 [1990].
- Bjørn, Claus: "Fra skyfrit til tordenvejr – hovedlinier i forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne ca. 1780-1848 – en skitse", *Meddelelser fra Thorvaldens Museum 2001*.
- Bjørn, Claus: "From Danish Patriot to Patriot Dane: C. D. F. Reventlow and the Development of Danishness in the Early Nineteenth Century", Bjørn, Claus, Alexander Grant and Keith J. Stringer (ed.): *Social and Political Identities in Western History*, Copenhagen 1994.
- Bjørn, Claus: *Lovene gives kraft – en biografi af Christian Colbiørnsen*, Odense 1995.
- Blicher, N.: "Foreslag til reg[e]lfast Eensformighed i Modersmaalets Retskrivning", *Dansk Minerva*, oktober 1817.
- Blicher, S. S.: (udg.): *Bautastene samlede af S. S. Blicher*, Odense 1823
- Blicher, Steen Steensen: "Fædrelandssang uden navn", i Elmquist, A. F. (udg.): *Dan. Samling af Fædrelandssange*, Aarhus 1820.
- Blicher, St. St.: *Danmarks nærværende Tilstand kortelig fremstillet i Anledning af Deres kongelige Højheders, Prinds Frederik Carl Christians og Prinsesse Wilhelmine Maries, Formæling, den første November 1828*, Randers 1828.
- Blikrud, Liv: *Den smilende makten. Norske Selskab i København og Johan Herman Wessel*, Oslo 1999.
- Blom, Gustav Peter: *Bemærkninger paa en Reise i Nordlandene og igjennem Lapland til Stockholm, i Aaret 1827. Første Hæfte*, Christiania 1830.
- Blom, Gustav Peter: *Bidrag til Kundskab om Nærings-Friheden i Norge i 1815; og et mærkværdigt Exempel paa hvad Odelstaxt er, og hvordan den værner om Eiendomsretten*, Christiania 1816.
- Blom, Gustav Peter: *Gustav Peter Bloms Dagbog under Rigsforsamlingen paa Eidsvold. Udgiven af Ludvig Daae*, Kristiania 1888.
- Blom, Gustav Peter: *Norges Statsforandring i Aaret 1814*, Christiania 1860 [1823].
- Blom, P. J.: *Katechismus for den Danske Krigsmand; hvori kortelig findes afhandlet de Pligter, som paaligge ham, naar han med Gud og Æren vil drage udi Strid. Affattet med nærmest Hensyn paa Menigmands Tarv*, Kjøbenhavn 1829.
- Boisen, P. O.: *Forsøg til en Fædrelands-Katechismus eller kort Indbegreb af Pligterne mod Konge og Fædreland*, København 1811.
- Bonderup, Gerda: "Hvad protokollen gemte. Forrædere, homofile og terrorister i Frederik 6.s tid", *Siden Saxo*, Nr. 1, 2007.

- Bonderup, Gerda, Steen Busck; Jens Chr. Mannicke, Erik Stang Petersen og Uffe Østergård: ”National udvikling og borgerliggørelse”, *Historie*, bind ny række, 13, 1979-1981.
- Bonnevie, Andreas: *Min Mening om det Svenske Folks Gjævhed i Aaret 1813, med Hensyn paa dets Forhold til Danmark og Norge; foranlediget ved No. 2. af Bladet Dannora og helliget mine Medborgere*, København u.å. (1813 eller 1814).
- Bonnevie, Andreas: *Nora til Svea 1813*, København 1813.
- Bork, Ole: *Geographisk og historisk Læsebog for Landsbyeskolerne. Med Hensyn til Europas Forfatning ved Slutningen af 1814*, Randers 1814.
- Borkenstein, Carl Friedrich: *Om Marine-Etablisementet paa Horten og om den Norske Flaade*, Christiania 1824.
- Bourgois, Eric Lerdrup: ”De dansk-franske planer for invasion af Skåne i 1808 – baggrund, beslutninger og bevægelser”, *Krigshistorisk Tidsskrift*, nr. 3, november 2006.
- Bourgois, Eric Lerdrup: ”I fælles interesse – de dansk-franske relationer 1789-1807”, Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding: ”Indledning”, Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Boye, C. J.: *Prolog i Anledning af Deres Kongelige Høiheders Prinds Frederik Carl Christians og Prindsesse Wilhelmine Maries Formæling*, Kiøbenhavn 1828.
- Boye, Else M.: *Christiania 1814-1905. Byen og menneskene*, Oslo 1976.
- Boye, Johannes: *Om Industri. Meest i Anledning af Hr. Etatsraad og Livmedicus Brandis's Bog over samme Materie*, København 1812.
- Boye, Johannes: *Om Krigen med England. Med tanker om samme Materie. Af det tydsk oversatte efter Archenholzes Minerva*, Fredericia 1809.
- Boye, M. A.: *Gjenmæle og Commentar til Anonymens ”Sandfærdige Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge fra Aaret 955 indtil 1814, eller fra Hakon Adelsteens Krig med Harald Blaatand, indtil Fredslutningen i Kiel”*, Kjøbenhavn 1817.
- Boyesen, Thyge og N. Holten: *Regnskab over de os betroede frivillige Gaver til Forfriskninger for Söe og Landdefensionerne for Staden Kiöbenhavn*, København 1807.
- Blüdnikow, Bent: ”Folkelig uro i København 1789-1820”, *fortid og nutid*, bind XXXIII, 1986.
- Bramsen, Henrik: *Ny dansk kunsthistorie, bind 3. Fra rokoko til guldalder*, København 1994.

- Brasen, Ole: *Fædrelandske Betragtninger, anstillede i Trende Prædikener*, København 1808.
- Bregnsbo, Michael: ”Caroline Mathilde. Magt og skæbne – En biografi”, København 2007a.
- Bregnsbo, Michael og Kurt Villads Jensen: *Det danske imperium. Storhed og fald*. København 2004.
- Bregnsbo, Michael: ”Det danske imperium og napoleonskrigene”, Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Bregnsbo, Michael: *Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen: danske præsters deltagelse i den offentlige opinionsdannelse vedrørende samfundsorden og statsmagt i Danmark 1750-1848*, København 1997.
- Bregnsbo, Michael: ”The Danish Way: Freedom and Absolutism. Political Theory and Identity in the Danish State ca. 1784-1800”, Haakonssen, Knud & Henrik Horstbøll (eds.): *Northern Antiquities and National Identities. Perceptions of Denmark and the North in the Eighteenth Century*, Copenhagen 2007b.
- Brekstad, K: *Kaptein Dreyer. Slaget ved Trangen 1808*, Leksvik 2007.
- Breuille, John: *Nationalism and the State. Second Edition*, Manchester 1998 [1993].
- ”Breve af Provst Nils Hertzberg i 1814. Meddelt af Sogneprest O. Olafsen.”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 5. rk. 3. bd., Kristiania 1916.
- *Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Heiberg ved Morten Borup, Første bind 1806-1825*, København 1946.
- Broberg, Jørgen: ”Mod Norden der blomstrer mit Fødeland”, *Samling af Danske Folkesange. Af de bedste og nyeste Forfattere. Første Hefte*, Aalborg 1820.
- Broberg, Jørgen: *Prøve til en Folkesagn*, Kjøbenhavn 1819.
- Broch, Johan Jørgen: *Politiske Aphorismer eller Bemærkninger over Statsforfatninger i Almindelighed, over den Norske Statsforfatning i Særdeleshed, og over de til Afgjørelse paa førstkommende ordentlige Storthing fremsatte Constitutionsforslage*, Christiansand 1823.
- Bromé, Janrik: *Jämtlands och Härjedalens Historia*, 3. Del, Stockholm 1954.
- Brook, A de Capell: *Travels through Sweden, Norway, and Finmark to the North Cape*, London 1823.
- Brorson, Christian: *Moral for Krigere. Til Brug i de militære Skoler, Et Forsøg*, København 1807.
- Brovoll, Asle K.: *Mathias Bonsach Krogh 1754-1828*, Heglølands Blad 2004.

- Brubaker, Rogers: *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard 1992.
- Bruhn, Helge, *Dannebrog og danske Faner gennem Tiderne*, København 1949.
- Brun, Christen: *Prædiken, holden til Højmesse i Korskirken anden Søndag efter Paaske*, Bergen 1810a.
- Brun, Johan Nordahl: *Advarsel og Trøst mod overvældende Bedrøvelse i en Tale, holden i Bergens Domkirke Fastelavns Mandag, den 21de Februar 1814*, Bergen 1814a.
- Brun, Johan Nordahl: *Christelig Enstemmigheds Vigtighed i Lidelsers Dage. En Tale, holden Fastelavns Mandag i Domkirken den 29de Februar 1808*, Bergen 1808.
- Brun, Johan Nordahl: *Den 18de September 1814, festligholdt i Bergens Korskirke. Andet Oplag*, Bergen 1814b.
- Brun, Johan Nordahl: *Festen i Ørken, Tale til Højmesse i Domkirken tredje Søndag i Advent*, Bergen 1811.
- Brun, Johan Nordahl: *Norwegian National Song. Written by Bishop Nordahl Bruun, and translated by an English Lady*, København 1814c.
- Brun, Johan Nordahl: *Tale holdne i Bergens Domkirke, Fastelavns Mandag 1813, den 1ste Marts*, Bergen 1813.
- Brun, Johan Nordahl: *Til Nordmænd om Troeskab mod Kongen og Kierlighed til Fædrelandet, i Anledning af Einer Tambeskiælver, Trondheim 1773*.
- Brun, Johan Norda[h]: *Velkomsten, fremsagt fra Korskirkens Prædike-Stoel, af J. N. Brun, da Bergens Indvaanere havde anrettet et Hjemkomst-Maaltid for de, fra Grændsen tilbagekomne, Officerer og Soldater, hvilke sidste, omtrent 600, ginge lige fra Kirken derhen, hvor de skulle beværtet*, Bergen 1810b.
- Brunstad, Endre: *Det reine språket. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk. Avhandling til doctor artium-graden. Nordisk institutt. Det historisk-filosofiske fakultetet, Universitet i Bergen*, Bergen 2001.
- Bruun, Conrad Malthe: *Aristokraternes Catechismus, eller kort og tydelig Anviisning til den aleene saliggjørende politiske Troe. Med et Anhang af aristokratiske Psalmer. Til Troens Bestyrkelse hos de Genfoldige og de Vantroendes Omvendelse*, København 1796. Fundet på:
http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.aspx?p_udg_id=355&p_sidenr=1&hist=fm&nnoc=adl_pub (besøgt 3. oktober 2009).
- Bruun, Johan Jacob, Chr. Levin Sander, Rasmus Nyerup & Gerh. Ludv. Lahde: *Dannemarks Kiøbstæder og Slotte i Kobber; historisk-topographisk beskrevne og udgivne af Sander, Nyerup og Lahde*, København 1806.

- Bruun, N.T.: *Borgerfesten. Lyrisk Forspil i Anledning af Hans Majestæt Kongens høie Fødselsdag den 28de Januari 1818. Til Brug for det dramatiske Selskab i Helsingør og til Musik af Schulz*, Helsingør 1818.
- Bruun, Niels Thorup: *Borgertroskab. Cantate, opført i det kongelige musikalske Akademie*, København u.å. [trykt før 1811].
- Bruun, Niels Thorup: *Danneriget Held, lyrisk digt*, København 1810.
- Bruun, Niels Thorup: *Erindringer fra Overfaldet og de tre Nætter*, København 1808a.
- Bruun, Niels Thorup: *Fædrelandskierlighed. Et lyrisk Digt – Sat i Musik af hr. Concertmester Schall*, København 1811.
- Bruun, Niels Thorup: *Fædrelandske Smaadigte*, København 1808b.
- Bruun, N.T.: *Fædrelandets Skaal! Den 25de September 1817*, København 1817.
- Bruun, Niels Thorup: *Gravsang ved Kongelig Livjæger Jørgen Theilmann's Jordfærd den 15 Februar 1808*, København 1808c.
- Bruun, N.T.: *Kroningsfesten den 31te Juli 1815*, København 1815.
- Bruun, Niels Thorup: *Sørge-Cantate over Hædersmanden, den faldne Fædrelandsforsvarer Capitain Conrad Otto August von Restorff*, København 1807a.
- Bruun, N. T.: *Norge i September 1813*, København 1813.
- Bruun, Niels Thorup: *Tvillingrigets Lyksalighed. Lyrisk Digt. Skrevet til Kongens Fødselsdag den 28 Januar 1812*, København 1812.
- Bruun, Th.: *Dannebrog. Digt i sex Sange*, København 1819.
- Bruun, Thomas: *Toget til Sicelland og Københavns Beleiring*, København 1807b.
- Bruun, T. C.: *Dannemark. Et Digt*, København 1816.
- Brøndsted, Mogens: *Danske i Norge en rejse gennem rejseskildringerne*, København 1953.
- Brøndsted, P.O.: *Breve fra P.O. Brøndsted 1801-33*, København 1974.
- Brøndsted, Peter Oluf: *Uddrag af P.O. Brøndsteds Reise-Dagbøger samlet og udgivet af N.V. Dorph*, København 1850.
- Bugge, Peter Oluvarius: *Bøn, som hver Søndag skal aflæses i Kirkerne i nærværende Krigstider. Efter Hans Kongl. Høiheds, Kronprindsens naadigste Befaling*, Trondhiem 1807.
- Bugge, Peter Olivarius: *Fra Biskop Bugges Haand. Breve og Taler udgivet af D. Thrap*, Kristiania 1886.
- Bugge, Peter Olivarius: *Trøstegrunde for Norges sande Venner. Fremsat i en Tale paa Kongens Fødselsdag, den 18de September 1814*, Trondhjem 1814.
- Bull, Edvard: *Jemtland og Norge*, Oslo 1927.

- Bull, Francis: *Norges litteratur. Fra reformation til 1814*, Norsk litteraturhistorie, 2, Oslo 1928.
- Bull, Ida (red.): *Trøndelags Historie. Bind 2. Fra Pest til Poteter 1350-1850*, Trondheim 2005.
- Burgess, J. Peter: "Jacob Aall and the Two Faces of Dano-Norwegian Patriotism", Jens Johan Hyvik: *"Fædrelandske Ideer". Jacob Aalls nasjonsforståelse 1799-1814*, Kristiansand 2003.
- Burke, Peter: "History as Social Memory", Butler, T. (ed.) *Memory: history, culture and the mind*, Oxford 1989.
- Burke, Peter: *Language and Communities in Early Modern Europe*, Cambridge 2004.
- Bülow, Johan von: *Fra hoffet og Byen. Stemninger og tilstande 1793-1822*, København 1966 [1906].
- Bärens, Joh. Hendr.: *Hvorledes kan Regjering og Folk sikkerst og værdigen forskaffe de under dansk Styrelse forenede Stater fuld Erstatning for hvad de ved Englands uretfærdige Overfald have lidt, og længe endnu ville lide?*, København 1808a.
- Bärens, Joh. Hendr.: *Rigernes Tronarving som agtværdig for hver oplyst Danneqvinde. Tale holden i det Harmoniske Selskab den 28de Januar 1808*, København 1808b.
- Bø, Gudleiv: "Land og lynne" – norsk diktere om nasjonal identitet", Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Børresen, E.: *Forslag til Forøgelse af Norges Bankfond ved frivilligt Indskud. Fremsat i Odelstinget den 31te Marts 1827*, Christiania 1827.
- Böss, Michael: "Romantikerne og den nationale idé", Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikkens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
- Bøgh, M.F.G: *Dansk Retskrivningslære, foredraget som selvstændig videnskabelig Lære; et Forsøg*, Kjøbenhavn 1822.
- Bøyesen, Ulrik Frederik: *Taler paa den anordnede høitidelige Bededag, holdne i Leirdals Hovedkirke, den 18 Marts 1814*, Christiania 1814.
- Baagøe, Jette: "... det står med brede bøge", Bencard, Mogens (red.): *Krydsfelt. Ånd og natur i Guldalderen*, København 2000.
- Calhoun, Craig: "National Traditions: Created or Primordial?", Øystein Sørensen (red.): *Nasjonal identitet – et kunstprodukt?*, Oslo 1994.

- Cantor, Norman: "Ideological and Cultural Foundations of European Identity in the Middle Ages", McGuire, Patrick (ed.): *The Birth of Identities. Denmark and Europe in the Middle Ages*, Copenhagen 1996.
- Carl, Horst: "Religion and the Experience of War: A Comparative Approach to Belgium, the Netherlands and the Rhineland", Forrest, Alan; Karen Hagemann and Jane Rendall (eds.): *Soldiers, Citizens and Civilians. Experiences and Perceptions of the Revolutionary and Napoleonic Wars, 1790-1820*, Palgrave Macmillan 2009.
- Cassirer, Ernst: *The Philosophy of the Enlightenment*, Princeton 1979 [1951].
- Castberg, Frede: *Norges statsforfatning*, 3. udg., I, Oslo 1964.
- Christensen, Dorte: "Den danske enevælde og korrupsion blandt herredsfogder", *Den Jyske Historiker. I statens tjeneste. Korrupsion, bestikkelse og underslæb blandt enevældens embedsmænd*. Nr. 104, 2004.
- Christensen, Hans Dam: "Billedkunsten. Om kunsthistorien, N.L. Høyen og folkets billedkunst", Christiansen, Palle Ove (red.): *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005.
- Christensen, Lars Vangen: "Bombarderet med rygter. Fortællinger om frygt og forhåbninger i det belejrede København", Henningsen, Peter (red.): *København 1807. Belejring og bombardement*, Jyllands-Postens Forlag 2007.
- Christensen, Olav: "En nasjonal identitet tager form. Etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger", Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på udviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Christensen, Olav: *Skiidrett før Sondre. Vinterveien til et nasjonalt selvbilde*, Oslo 1993.
- Christian, VIII: *Kong Christian VIII.s Breve 1796 – 1813. Udgivet af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie, ved Axel Linvald under medvirken af Albert Fabritius, Bind 1-2*, København 1965.
- Christian, VIII: *Kong Christian VIII.s Breve 1813-1814. Augustenborgerne, Louise Augusta og Caroline Amalie. Udgivet af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie ved Otto Madsen under medvirken af Anders Monrad Møller, 1. bind*, København 2005.
- Christian VIII: *Kong Christian Frederiks Dagbok fra hans ophold i Norge i 1814. Udgitt som tillæg til "Riksforsamlingens Forhandlinger" efter det franske originalhaandskrift av Sorenskriver Arnet Olafsen og oversat til Norsk af Overlærer Jens Raabe*, Kristiania 1914.
- Christian Frederik: *Oppfordring til almindelig Bevæbning af Norges vaabendyktige Mandskaber. Christiania den 9. Juni 1814*, Christiania 1814.

- Christiani, C. J. R.: *Bemærkninger ved Herr. C. G. Rafns Indbydelse til alle Danmarks og Norges Mænd, forenede at understøtte de indenlandske Manufakturere, og skade Fienden, ved høitideligen at forpligte sig til, ikke herefter at købe engelske Varer*, København 1808.
- Christiansen, Niels Finn: "Arbejderbevægelsen mellem internationalisme og national stolthed 1871-1940", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 3, Folkets Danmark 1848-1940*, København 1992a.
- Christiansen, Niels Finn: "Danmarks historie – 20 år efter", *Historie*, 2008a, 1.
- Christiansen, Niels Finn: "Folkets danskhed 1864-1920", Lundgreen-Nielsen, Flemming (red.): *På sporet af dansk identitet*, København 1992b.
- Christiansen, Niels Finn, Henrik Jensen, Jens Anker Jørgensen og Knud Wentzel: *Rødder. Nutidens værdier i historisk lys*, København 2008b.
- Christiansen, Niels Finn: "Socialdemokratiet og folket – fra Grundtvig til Stauning", Palle Ove Christiansen & Jens Henrik Koudal (red.): *Det ombejlede folk. Nation, følelse og social bevægelse*, C.A. Reitzels Forlag 2007a.
- Christiansen, Palle Ove: "Den folkelige kultur. Almuens nye betydning som dansk og national", Christiansen, Palle Ove (red.): *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005a.
- Christiansen, Palle Ove: "Efterskrift. Perspektivering til dagens debat", Christiansen, Palle Ove (red.): *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005b.
- Christiansen, Palle Ove: "Folket – både fundet og opfundet. Folkets og folkekulturens rolle i dansk og europæisk nationalitet 1770-1900", Palle Ove Christiansen & Jens Henrik Koudal (red.): *Det ombejlede folk. Nation, følelse og social bevægelse*, C.A. Reitzels Forlag 2007b.
- Christiansen, Palle Ove & Jens Henrik Koudal: "Om folket og det nationale", Palle Ove Christiansen & Jens Henrik Koudal (red.): *Det ombejlede folk. Nation, følelse og social bevægelse*, C.A. Reitzels Forlag 2007c.
- Clausen, Holg. P.: *Nogle Betænkninger om det Spørgsmaal: Er en Frihandel for fremmede nationer paa Island skadelig for Danmark og Island?*, København 1816.
- Clausen, Johannes: *Pligter mod Staten og Fædrelandet*, København 1811.
- Clausen, Henrik Nikolai: *Optegnelser om mit Levned og min tids Historie*, København 1877.
- Cold, Christian Magdalus Thestrup: *Tale, holden i det Kongelige Kjøbenhavnske Skydeselskabs og danske Broderskabs Forsamling, paa tredje Juledag 1811*, København 1812.

- Cold, Christian Magdalus Thestrup: *Tale ved Ordens-Höitidelighederne den 28de Januarii 1811*, København 1811.
- Coldevin, Alex: "Enevoldstiden", Dahl, Thorleif; Alex Coldevin og Johan Schreiner (red.): *Vårt folks historie*, V, Oslo 1963.
- Colding, Johan Peter [under pseudonym Jesper Oldfux]: *En splinterny dansk National-Sang, forfattet til den forventede Melodie paa Frøken Jessens kronede National-Sang og forsynet med Anmærkninger af Jesper Oldfux*, København 1820a.
- Colding, Johan Peter [under pseudonym Jesper Oldfux]: *Rigsbankens Hæder, en ny dansk National-Sang, forfattet som Parodie No. 2 paa Frøken Jessens kronede National-Sang*, København 1820b.
- Colin, Jonas: *Mindetale holden i det Kongelige danske Landhuusholdningsselskab den 23 Februar 1815 over Selskabets afdøde medlemmer: Christian Colbiørnsen og Thomas Bugge*, København 1815.
- Collett, John Peter: "Christianiapatrisiatet og nasjonen: Aksjonen for et norsk universitet i 1790-årene", Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
- Collett, John Peter: "Grunnleggelsen av Selskabet for Norges Vel. Tiden og forutsetningene", Collett, John Peter & Ernst Bjerke: *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009a.
- Collett, John Peter: *Historien om Universitetet i Oslo*, Oslo 1999.
- Collett, John Peter: "Radikaliseringen av de nasjonale særkravene. Kampen for et norsk universitet 1809-1811", Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009b.
- Collett, John Peter: "Selskabet for Norges Vel og opprettelsen av Det Kongelige Frederiks Universitet", Collett, John Peter og Ernst Bjerke (red.): *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*", Oslo 2009c.
- Collett, John Peter & Ernst Bjerke (red.): *Vekst gjennom kunnskap. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1814*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel 2009.
- Collett, John Peter og Bård Frydenlund: "Christianias handelspatrisiat i norsk historie", Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
- Collett, Jonas: *Tvende Breve angaaende Begivenhederne i Norge 1814. Udgivet af Thorvald Boeck*, Kristiania 1870.
- Colley, Linda: *Britons: Forging the Nation 1707-1837*, New Haven & London 1992.

- Conrad, Flemming: ”Den nationale litteraturhistorieskrivning 1800 – 1861”, Feldbæk, Ole (red.): Dansk identitetshistorie, bind 2, Et yndigt land 1789-1848, København 1991a.
- Conrad, Flemming: ”Konkurrencen 1818 om en nationalsang”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 2, Et yndigt land 1789-1848*, København 1991b.
- Conrad, Flemming: *Smagen og det nationale. Studier i dansk litteraturhistorieskrivning 1800-1861*, København 1996.
- Conradsen, P.: *Borger-Krandsen*, Kjøbenhavn 1828.
- Conradsen, P.: *Fædrelandssang*, Kjøbenhavn 1826.
- *Constitutions-Committeens Betænkninger og Indstillinger angaaende de paa 3die ordentlige Storthing fremsatte Constitutions-Forslag der vare udsatte til Afgjørelse paa det 4de ordentlige Storthing. Med et Anhang*, Christiania 1824.
- Copleston, Frederick S. J.: *A History of Philosophy – Volume VI: Wolff to Kant*. London 1960.
- Copleston, Frederick S. J.: *A History of Philosophy – Volume VII: Fichte to Nietzsche*. London 1963.
- Cortsen, Frederik [Frederik Stoud]: *Tanker ved Taber af Norge til Medborgeres eftertanke*, København 1815.
- Countryman, Edward: *The America Revolution*, New York 2000 [1985].
- Cour, Vilh. la: *Fædrelandet. Grundtræk af danskhedsfølelsens vækst*, København 1913.
- Cour, Vilh. la: *Mellem Brødre. Dansk-norske problemer i det 18. århundredes helstat*, Birkerød 1943.
- *Critik over det i Patrioten, Iste Hefte, No. 13 indrykkede Stykke, med Overskrift: ”Om Forandringer i Grundloven, hvem det tilkommer at foretage dem, samt om og hvorvidt Konge heri har nogen Deel.”*, Christiania 1824.
- Dahl, F.P.J.: *Breve fra 1815 til 1817 vedrørende F. P. J. Dahls Ophold i Christiania som Docent i Filosofi. Meddeelt af hans Søn F. C. B. Dahl*, København 1909.
- Dahl, F. P. J.: ”En Fjældfærd fra Kristiania over Drammen og Kongsberg til Rjukan Fas og Gousta i Telemarken i Sommeren 1817 (I Brevform)”, *Nordslesvigske Søndagsblad, Folkelige Del*, Flensborg 1911.
- Dahl, Ottar: *Norske historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Kristiansand 1970 [1959].
- Dahlerup, Hans Birch: *Mit Livs Begivenheder 1790-1814. Udgivet af hans sønnesøn Joost Dahlerup*, København 1908.

- Dahlerup, Hans Birch: *Mit Livs Begivenheder 1815-1848. Udgivet af Hans Sønnensøn Joost Dahlerup*, København 1909.
- Dahlerup, Troels: "Danish National Identity, c. 700–1700", Bjørn, Claus (ed.): *Nations, Nationalism and Patriotism in European Past*, Copenhagen 1994.
- Dam, Hans Peter: *Den i engelsk Krigsfangenskab værende Sømand, Hans Peter Dams korte Efterretning om hvorledes Kongens Fødselsfest helligholdtes sidste 28de Januar 1810 af de danske Krigsfanger paa Fangeskibet Bahama, ledsaget med en Fortale af Prof. F. Høegh-Guldberg*, København 1810.
- Dam, J. Chr.: *Forsøg til en Læsebog for Almueskolerne i Danmark*, Kjøbenhavn 1826.
- Dampe, J.: "Friheden. En Ode.", *Dana. Poetisk Lommebog for 1820. Udgivet af Andreas Peter Liunge*, Kjøbenhavn 1820.
- Damsholt, Tine: "At gøre folk – nordiske statsborger- og medborgerskabsceremonier i det 21. Århundrede", *Nordnytt. Nordisk tidsskrift for etnologi og folkloristik*, Nr. 102, november 2007a.
- Damsholt, Tine: *Fædrelandskærlighed og Borgerdyd – patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*, København 2000.
- Damsholt, Tine: "En national turist i det patriotiske landskab", *Fortid og Nutid*, marts, 1999.
- Damsholt, Tine: "Om begrebet "folk"", Bjarne Stoklund (red.): *Kulturens nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale*, København 2002 [1999].
- Damsholt, Tine: "Udvorteshedens triumf – fransk og dansk politisk kultur", Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007b.
- *Dana. Poetisk Lommebog for 1820. Udgivet af Andreas Peter Liunge*, Kjøbenhavn 1820.
- *Danafesten, et allegorisk, pantomimisk Divertisement i Anledning af Deres Kongelige Høiheder, Prindsesse Wilhelmine Marias og Prinds Frederik Carl Christians høie Formælingsfest. Opført paa Moerskabstheatret paa Vesterbro den 4de November 1828*, Kjøbenhavn 1828.
- Darre, Jacob Hersleb: *J. H. Darres Dagbog under Rigsforsamlingen paa Eidsvold. Meddelt af Consul Chr. Thaulow*, Kristiania 1876.
- Darwall, Stephen: *Philosophical Ethics*, Oxford 1998.
- Davidsen, Øyvin: *Mathias Conrad Petersen. En forgrunnsskikkelse I konstitusjonskampen og I den norske presses historie*, Oslo 1950.

- Debes, P. G.: *Kritiske Bemærkninger i Anledning den værende Hungersnød i Norge, og Dagens skrivende Patrioter*, Christiania 1808.
- Deichmann, Jacob: *Fortegnelse over de bøger, som i Aaret 1814-16 ere udkomne i de tre nordiske Riger, 1. bind*, København 1815-17.
- Delivré, Emile: "The Pen and the Sword: Political Catechisms and Resistance to Napoleon", Esdaile, Charles J. (ed.): *Popular Resistance in the French Wars. Patriots, Partisans and Land Pirates*, Palgrave Macmillan 2005.
- *Den Danske Riimkrönike efter Gotfrid af Ghemen Udgave af Aaret 1495, trykt paa ny, med afgivende Læsemaader i sildrigere Udgaver, og Ordfortolkninger. Udgivet af Christian Molbech*, Kiøbenhavn 1825.
- *Den lille Norske Visebog*, Christiania 1824.
- "Deputeret i slesvigholstenske Kancelli A. B. Rohtes betænkning om udførelsen af Kong Frederik VI.s reskript af 15. decbr. 1810", *Danske Magazin*, 7. række, 4. bind, København 1943-48.
- "Det britiske Overfald paa Kjøbenhavn 1807, fremstillet i et engelsk Skrift", *Archiv for Historie og Geographie. Nye Samling. Udgivet af J.C. Riise. Tredje Bind*, Kiøbenhavn 1830.
- Detering, Heinrich: "Gyldne dage i Kiel. Danmarks anden universitetsby i Guldalderen" ", *Meddelelser fra Thorvalsens Museum* 2001.
- Dons, M. F.: *Pligter for Underofficerer og Soldater ved den danske og norske Arme, af Infanterie Regeimentets 3die Deel. Oversat og efter hans Excellence den kommanderende General von Kroghs Ordre til Trykken befordret af M. F. Dons, Kapitaen og Kompagniechef ved det 2det Trondhiemsleik Infanterie regiment.*, Trondhiem 1808.
- Dragsbo, Peter: "At være eller vælge. Sprog og national identitet. Sprog og national identitet som kulturelement – med sprogskiftet på Angel 1800-50 som eksempel", *Nordnytt. Nordisk tidsskrift for etnologi og folkløristik*, Nr. 102, november 2007.
- Drewsen, Johan Christian: *Strandmøllen – Optegnelser af Johan Christian Drewsen*, København 1922 [1837].
- Dreyer, Kirsten: *Kamma Rahbeks brevveksling med Chr. Molbech*, bind 1, København 1993.
- Due-Nielsen, Carsten, Ole Feldbæk & Nikolaj Petersen (red.): *Dansk udenrigspolitisk historie bind 2. Revanche og Neutralitet 1648–1814*, København 2002.
- Due-Nielsen, Carsten, Ole Feldbæk & Nikolaj Petersen (red.): *Dansk udenrigspolitisk historie bind 3. Fra Helstat til Nationalstat 1814–1914*, København 2003.
- Dwyer, Philip G. (ed.): *Napoleon and Europe*, Harlow 2001.

- Dyrberg, Gunnar og Kai Centervall: *Holmens Kanal – fra vandvej til pengestrøm*, København 1996.
- Dyrvik, Ståle: ”Jens Johan Hyvik: Fædrelandske Ideer. Jacob Aalls nasjonsforståelse 1799-1814. Med en innledning av J. Peter Burgess”, anmeldelse i, *norsk) Historisk tidsskrift*, bind 84, nr. 1, 2005a.
- Dyrvik, Ståle og Feldbæk, Ole: *Norges historie bind 7. Mellom Brødre 1780-1830*, Oslo 1996.
- Dyrvik, Ståle: ”Truede tvillingriker 1648-1720”, *Danmark-Norge 1380-1814*, Bind III, Oslo 1998.
- Dyrvik, Ståle: ”Vegar til sjølvstende”, *Norsk historie 1625-1814*, bind 3, Oslo 1999.
- Dyrvik, Ståle: *Året 1814*, Oslo 2005b.
- Dørum, Knut: ””Den gamle kongetroskab sættes stadig mere paa prøve.” Fant det sted et skifte i den norske allmuens syn på konge og regjering i 1807-1814?”, Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Daa, Ludvig Kr. [skrevet anonymt]: *Syttende Mai og Politiet. En Politisk Betragtning i Anledning af Christiania Politirets Dom, afsagt den 20de December 1830 over de, formedelst Constitutions-Dagens Begivenheder f. A. Tiltalte*, Christiania 1831.
- Daae, Ludvig (udg.): ”Af Nicolai Wergelands utrykte Christianssands Beskrivelse”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 2. rk. 3. bd., Christiania 1882.
- Daae, Ludvig (udg.): *Breve fra Danske og Norske, især i Tiden nærmest efter Adskillelsen*, København 1876.
- Daae, Ludvig: *Det gamle Christiania 1624-1814*, Christiania 1891.
- Daae, Ludvig: ”Stemningen i Danmark og Norge i Anledning af og nærmest efter Adskillelsen”, *Vidar. Tidsskrift for Videnskab, Literatur og Politik*, Christiania 1887.
- Daae, Ludvig (udg.): *Udvalg af Breve hovedsagelig fra bekendte Nordmænd, til Professor R. Nyerup. Udgivne som Bidrag til Norges nyere Historie*, Christiania 1861.
- Ebbesen, M. A.: ”Begivenheder i Sorø Amt under krigen med Englænderne 1807-14”, *Aar bog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1941*, Sorø 1941.
- Eckersberg, C. W. [red., udvælgelse og katalogisering: Bjørn Weste]: *Tegninger af C.W. Eckersberg*, København 1983.
- Edensor, Tim: *National Identity, Popular Culture and Every Life*, Oxford 2002.

- *Efter Hs. Majestet Kongens allerhöieste Befaling bliver ved Elefant- og Dannebrog-Ordenernes høitidelige Forsamling paa Rosenborg Slot den 28de Januar 1809 følgende at iagttage*, København 1809.
- *Efter Hs. Majestet Kongens allerhöieste Befaling bliver ved Elefant- og Dannebrog-Ordenernes høitidelige Forsamling paa Rosenborg Slot den 28de Januar 1811 følgende at iagttage*, København 1811.
- *Efter Hs. Majestet Kongens allerhöieste Befaling bliver ved Elefant- og Dannebrog-Ordenernes høitidelige Forsamling paa Rosenborg Slot den 28de Januar 1812 følgende at iagttage*, København 1812.
- *Efterretninger fra Selskabet for indenlandsk Kunstflid, I*, København 1812.
- Elias, Norbert: "Om nasjonalisme", Norbert, Elias og Jürgen Habermas: *Nasjonalisme og nasjonal identitet*, Oslo 1994.
- Elgenius, Gabriella: "The origin of European national flags", Eriksen, Thomas Hylland and Richard Jenkins (eds.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, New York 2007.
- Eliassen, Finn-Einar: "Krigen og de norske byene. Militarisering, folketap og en overklasse foran undergangen", Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Ellis, Geoffrey: "The Nature of Napoleonic Imperialism", Dwyer, Philip G. (ed.): *Napoleon and Europe*, Harlow 2001.
- Elm, P. H.: *Forsøg til at angive et nasjonalt kunstsprog i den lavere matematik*, Kjøbenhavn 1828.
- Elmquist, A. F. (udg.): *Dan. Samling af Fædrelandssange*, Aarhus 1820.
- Elviken, Andreas: "The Genesis of Norwegian Nationalism", *The Journal of Modern History*, Vol. 3, No. 3, 1931.
- *En mærkelig Samtale imellem tvende Bønder, under deres Fodreise til en Valgforsamling i Aaret 1820. Oversat fra Bondesproget af en medvandrende rolig Tilhører*, Christiania 1821.
- *En Svensk Mands Sysselsættelse den 17de Mai i Anledning af Constitutionsfestens Høitideligholdelse i Norge paa denne Dag (Oversat.) Tilligemed et par Norske Efterretninger samme Dag angaaende*, Christiania 1828.
- Engberg, Jens: *Dansk Guldalder eller Oprøret i Tugt., Rasp- og Forbedringshuset i 1817*, København 1976 [1973].
- Engelhardt, Juliane: "'Adel er arvelig, men Dyd maae erhverves': Den patriotiske bevægelse i det danske monarki 1780-1799", *Fortid og nutid*, hæfte 3, 2002.

- Engelhardt, Juliane: ”Borgerskab og fællesskab. De patriotiske selskaber i den danske helstat 1769-1814”, *Historisk Tidsskrift*, Bind 106 Hæfte 1, 2006.
- Engelhardt, Juliane: *De patriotiske selskaber i den danske helstat 1769-1914. Borgerskab, foreningssociologi og statstænkning*, Ph.d.-afdeling, Institut for Historie, Københavns Universitet 11.6.2004.
- Engelhardt, Juliane: *Statspatriotisme og national identitet i den dansk-tyske helstat 1814-1839*, upubliceret prisopgave, Københavns Universitet 1998.
- Engelhardt, Juliane: ”’Überhaupt glauben wir uns als dänische Bürger’. Slesvig-holstensk helstatspatriotisme 1784-1814”, *Meddelelser fra Thorvalsens Museum* 2001.
- Engelhardt, Paul Engelhardt: *Skåne mellem dansk og svensk. En undersøgelse af de nationale brydninger i Skåne stift i årene 1658 til 1679. Holdninger hos biskoppen og i præsteskabet*, København 2007.
- Engelstoft, Laurits: *Engelstoftiana*, *Historisk Tidsskrift*, 5. række, 1880-81.
- Engelstoft, Laurits: ”Laurids Engelstofts Dagbogsoptegnelser fra 1807 og 1808. Meddelte efter Forfatterens Haandskrift paa Universitetsbiblioteket ved A. Petersen”, Chr. Brun; O. Nielsen og A. Petersen (udg.): *Danske Samlinger for Historie, Topographi, Personal- og Literaturhistorie*, III, København 1867-68.
- Engelstoft, Laurits: *Om den Indflydelse, Opdragelse, især den offentlige, kan have paa at indplante Kiærlighed til Fædrelandet. Et Statspædagogisk Forsøg*, København 1899 [1802].
- Engelstoft, Laurits: *Tanker om Nationalopdragelsen betragtet som det virksomste Middel til at fremme Almeenaand og Fædrelandskiærlighed*, København 1808.
- Engelstoft, Laurits: *Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter, Tredje bind*, København 1862.
- Engelstoft, Povl og Frantz Wilhelm Wendt: *Haandbog i Danmarks politiske Historie fra Freden i Kiel til vore Dage*, København 1964 [1934].
- Engman, Max: ”Finland mellan Stockholm och Petersburg”, Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
- Engman, Max: ”Finns and Swedes in Finland”, Sven Tägil (ed.): *Ethnicity and Nation Building in the Nordic World*, London 1995.
- Ensrud, Per Egil: ”Flaggsaken, Norges selvstendighet og unionens oppløsning”, Mestad, Ola og Dag Michalsen (red.): *Rett, nasjon, union. Den svensk-norske unionens rettslige historie 1814-1905*, Oslo 2005.

- Eriksen, Thomas Hylland: *Ethnicity and Nationalism. Anthropological perspectives. Second Edition*, London 2002 [1993].
- Eriksen, Thomas Hylland: "Some questions about flags", Eriksen, Thomas Hylland and Richard Jenkins (eds.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, New York 2007.
- Eriksonas, Linas: *National Heroes and National Identities. Scotland, Norway and Lithuania*, Brussels 2004.
- Ersland. Geir Atle og Terje H. Holm: *Norsk forsvarshistorie, Bind 1. Krigsmagt og kongemakt 900-1814*, Bergen 2000.
- Esdaile, Charles J.: "Patriots, Partisans and Land Pirates in Retrospect", Esdaile, Charles J. (ed.): *Popular Resistance in the French Wars. Patriots, Partisans and Land Pirates*, Palgrave Macmillan 2005.
- Esmark, Jens: *Reise fra Christiania til Trondhjem op igjennem Österdalen, og tilbage over Dovre, samt en Tour til Jemteland*, Christiania 1829.
- Essen, H. H. von: *Breve fra Grev H. H. Essen til H. K. H. Kronprinds Carl Johan, indeholdende Bidrag til Norges og Sveriges Historie 1814-1816. Udgivet af Yngvar Nielsen*, Christiania 1867.
- Estrup, H.F.J.: *Absalon som Helt, Statsmand og Biskop. Et biographisk Forsøg*, Sorøe 1826.
- "Et Brev fra Bombardementet 1807. Meddelt af P. Købke", *Historiske Meddelelser om København. Tredje Bind*, København 1911-12.
- *Et ydmygt Forsvar for Hans Kongelige Majestæt Kongen af Sverrige og Norge, i Anledning af det falske Rygte om et Oprør i Christiania. Af det engelske Blad Cornwall gazette, Falmouth packet and Plymouth journal. No. 1375, 7de November 1829*, Christiania 1829.
- Ewald, Johann v.: *Veiledning i Krigen, angaaende især den lille Krig, ved Exempler af store Helte, kloge og tapre Mænd. Med Anmærkninger*, København 1809.
- Faber, P.D.: *Frihed den ædleste Steen i Danmarks Krone. En kort Undersøgelse om Kongeriget Danmark nogensinde har været Lehn af det Tydske Rige. Som Læsning for Ulærde*, Kjøbenhavn 1820a.
- Faber, P.D.: *Nogle Bemærkninger, i Anledning af de Opløb mod Jøderne, som i nogle Lande har fundet Sted*, Kjøbenhavn 1820b.
- Fabricius, A.: *Illustreret Danmarkshistorie for Folket. Anden Deel*, København 1855.
- Fabricius, A.: *Illustreret Danmarkshistorie for Folket. 4. udgave. II. bind – Den nyere Tid*, København 1915.

- Fabricius, Knud: *Skaanes Overgang til Sverige: Studier over Nationalitetsskiftet i de skaanske Landskaber i de nærmeste Slægtsled efter Brømsebro og Roskildefredene*, bd. 1-4, København 1906-58.
- Fabricius, Knud: *Sønderjyllands Historie. Fremstillet for det danske folk, IV, Tidsrummet 1805-1864*, København 1937.
- Fahrenheitz, Georg: *Taksigelses-Prædiken til Mordbrænderguden Moloch, paa Britternes Bededag holden for det store Ministerium i London af den molochiske Ministeralpræst, og nu af det molochiske Sprog oversat*, København 1808.
- Fahrmeir, Andreas: "Defining the Citizen", Dwyer, Philip G. and Alan Forrest (eds.): *Napoleon and His Empire. Europe, 1804-1814*, Palgrave Macmillan 2007.
- Fallesen, Lorenz Nikolai: *Afskedsprædiken, holdet for Frue Menighed til Aftensang i Trinitatis Kirke paa 2. S. efter Hell. 3 K. Over Apg. 20, 32*, København 1808a.
- Fallesen, Lorenz Nikolai: *Den Trøst og Beroligelse, Religionen kan forskaffe os i store Trængsler. En Prædiken holden til Aftensang paa 17de Søndag efter Trinitatis den 20. Septbr., da Frue Menighed første Gang holdt sin Gudstieneste i Trinitatis Kirke*. København 1807a.
- Fallesen, Lorenz Nikolai: *Kjøbenhavn Efteraar 1807. En Prædiken holdet paa 21de Søndag efter Trinitatis, til Aftensang i Trinitatis Kirke for Frue Menighed*, København 1807b.
- Fallesen, Lorenz Nikolai: *Tiltrædelsesprædiken, holdet for Trinitatis Menighed til Høimesse paa Søndagen Septuagesima over det sædvanlige Evangelium Math. 20, 1-16*, København 1808b.
- Fallesen, Lorenz Nikolai: *Vaager og beder, at i vore nuværende Trængsler ikke forsynde Eder hverken mod Gud eller Eders Medmennesker. En Prædiken holden under Kiøbenhavns Beleiring, paa 14de Søndag efter Trinitatis, til høimesse i Frue Kirke, over Math. 26, 41*. København 1807c.
- Falsen, Christian Magnus: *Aftvunget Forsvar fra Generalprocureur Falsen i Anledning af Constitutions-Comiteens Bedømmelse af hans paa Stortinget 1821, under 27de Juni, indleverede Forslag om Forandring i Grundlovens 76de §.*, Christiania 1824a.
- Falsen, Christian Magnus: *Constitutionens Katechismus eller den Norske Grundlov, saaledes som den blev given den 17de Mai 1814 og nærmere bestemt den 4de November 1814, fremsat i Spørgsmaal og Svar*, Christiania 1825.
- Falsen, Christian Magnus: *Bemærkninger i Anledning af Constitutions-Forslaget om Kongens Veto*, Christiania 1824b.

- Falsen, Christian Magnus: Bemærkninger over skriftet: ”*En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge fra 955 til 1814. En historisk Skisse.*”, Christiania 1817.
- Falsen, C.M.: *Geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge, og Udsigt over dette Lands ældste Historie og Forfatning, som en Indledning til Norges udførligere Historie*, Christiania 1821a.
- Falsen, Christian Magnus: *Hvad har Norge at haabe, hvad har det at frygte af en Forbindelse med Sverrig, og under hvilken Betingelse kan denne Forening ene være ønskelig? Et Par Ord til mine Landsmænd*, Christiania 1814.
- Falsen, Christian Magnus: *Einar Thambeskjelver, Nordens Helt*, Bergen 1815a.
- Falsen, Christian Magnus: *Norges Historie under Haarfager og hans mandlige Descendenter. Første Deel, indeholdende Norges Historie fra de ældste bekjendte Tider til Kong Magnus I, de Godes, Tronbestigelse 1036*, Christiania 1823.
- Falsen, Christian Magnus: *Norges Historie under Haarfager og hans mandlige Descendenter. Fjerde Deel, indeholdende Norges Historie, fra Hertug Sules Død, 1240, indtil Kong Hakon VI Magnussøn Haleggs Død, 1319, da Norge forendes med Sverige*, Christiania 1824c.
- Falsen, Christian Magnus: *Norges Odelsret, med Hensyn paa Rigets Constitution*, Bergen 1815b.
- Falsen, Enevold: *Enevold Falsens Skrifter. Samlede og udgivne af Ludv. Stoud Platou, 1 bind*, Christiania 1821b.
- Fangel, Jens Christian: *Tale holden efter Anmodning i Hornbæk Kirke den 20de December 1809*, København 1810.
- Faye, Andreas: *Statholder Severin Løvenskiold. Efter Hs. Excellences efterladte Optegnelser*, Christiania 1857.
- Feddersen, Oscar: ”Fra den gamle Krig. (Efter en Samtidigs Beretning.)”, *Dannebrog. 1884.*
- Feldborg, Andreas Andersen: “An appeal to the English nation in behalf of Norway”, *The Pamphleteer*, London 1814.
- Feldborg, Andreas Andersen: *Cursory Remarks on the meditated attack on Norway: comprising Strictures on Madame de Stæel de Holstein’s “Appeal to the Nations of Europe”; with some historical and statistical fragments relating to Norway, 2. ed.*, London 1813.
- Feldborg, A. Andersen: *Denmark Delineated; or, Sketches of the Present State of That Country. Illustrated With Engravings From the Designs of Eminent Danish Artists*, Edingburgh 1824.

- Feldborg, Andreas Andersen: *Optegnelse paa de Bidrag, som indkomme til Bedste for Krigsfangerne i England, i Anledning af den offentlige Fremstilling af en Orlogs-Tredækker paa 106 Kanoner, forfærdiget i Greenlaw-Fængsel ved Edinburgh, af Been, hvis Kiød tiende Danske og Norske Sömcænd til Föde*, København 1810.
- Feldborg, Andreas Andersen: *The History of Norway from the earliest Times, by G. Ll. Baden, LL.D, and form The Union of Calmar by Baron Holberg. Translated for the Danish and continued to the present Time*, by A. Andersen Feldborg, London 1817.
- Feldbæk, Ole: "Borgerskabets danskhed, 1720-1800", Flemming Lundgreen-Nielsen (red): *På sporet af dansk identitet. Syv humanistiske forskere fortæller om, hvordan vi gennem tiderne er blevet os bevidste som danske*, København 1992a.
- Feldbæk, Ole: "Danmark i tusind år?", *Skalk*, 1, 1996a.
- Feldbæk, Ole: *Danmarks historie. Bind 4. Tiden 1730-1814*, København 1989 [1982].
- Feldbæk, Ole: "Dansk identitetshistorie", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, København 1991a.
- Feldbæk, Ole: "Dansk identitetshistorie. En replik", *Historisk Tidsskrift*, Bind 92, 16. række, bd. 1, 1992b.
- Feldbæk, Ole: "Dansk og norsk. Fællestidens sidste slægtled", Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Feldbæk, Ole: "For Norge, Kjæmpers Fødeland. Norsk kritik og identitet 1770-3", (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift*, 1994.
- Feldbæk, Ole: "Fædreland og indfødsret – 1700tallets danske identitet", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, København 1991b.
- Feldbæk, Ole: "Is there such a Thing as a Medieval Danish Identity?", McGuire, Brian Patrick (ed.): *The Birth of Identities. Denmark and Europe in the Middle Ages*, Copenhagen 1996b.
- Feldbæk, Ole: "Kærlighed til Fædrelandet – 1700tallets nationale selvforståelse", *Fortid og Nutid* bind XXXI, 1984.
- Feldbæk, Ole: "Nærhed og adskillelse 1720-1814", *Danmark-Norge 1380-1814*, Bind IV, Oslo 1998.
- Feldbæk, Ole: "Skole og identitet 1789 – 1848. Lovgivning og lærebøger", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie bind 2. Et yndigt land 1789-1848*, København 1991c.
- Feldbæk, Ole: *Slaget på Reden*, København 1985.

- Feldbæk, Ole og Vibeke Winge: ”Tyskerfejden 1789-1790. Den første nationale konfrontation”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie bind 2. Et yndigt land 1789-1848*, København 1991.
- ”Ferdinand Henrik Jahn som dansk historisk Forfatter. (Oplæst i det Kongl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog.)”, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet af Christian Molbech. tredje Bind*, 1829.
- Fientzentz, Liv Borch: *Tale holdt i Nordrehougs Hovedkirke ved National-Festen den 11. December 1811 i Anledning af, at Hans Majestæt Kong Frederik den Sjette allernaadigst har sanctioneret et fuldstændigt Universitets Oprettelse i Norge, tilligmed de ved samme Leilighed afsjungne Ord, samt en Efterretning, Festen vedkommende*, Christiania 1812.
- Firth, Raymond: *Symbols. Public and Private*, New York 1973.
- Fishmann, J.A.: *Language and Nationalism. Two Integrative Essays*, Rowley 1973.
- Fjeldstad, Anton: ”Nasjon og nasjon, fru Winsnes”, *Syn & Segn, hefte 2*, 1990.
- Fjeldstad, Anton & Jens Cramer: *Norsk for dansker*, Århus 2001 [1992].
- Flor, Christian: *Forsøg paa at vise Hensigten med de gamle Sprogs Studium og Umuligheden af at kunne erstatte originalerne ved Oversættelse. Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Borgerdydskolen i September 1817*, København 1817.
- Flor, M. R.: *Bidrag til Kundskab om Naturvidenskabens Fremskridt i Norge. et Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Christiania Kathedralskole i September 1813*, Christiania 1813.
- Flor, Kai: *Om Dannebrog jeg ved ... Dannebrogshistorie*, København 1945.
- Flor, Pierre: *Motion i Kongeriget Norges Storthing, den 17de Marts 1818, med dertilhørende Deduction m. m.*, Christiania 1818.
- Floto, Inga: *Historie. En videnskabelig undersøgelse*, København 1996 [1985].
- Foersom, P.: ”Dannersproget. Frem sagt af afdøde Foersom paa hans andet Deklamatorium”, *Dansk Minerva*, oktober 1817.
- Forrest, Alan; Karen Hagemann and Jane Rendall: “Introduction: Nations in Arms – People at War”, Forrest, Alan; Karen Hagemann and Jane Rendall (eds.): *Soldiers, Citizens and Civilians. Experiences and Perceptions of the Revolutionary and Napoleonic Wars, 1790-1820*, Palgrave Macmillan 2009.
- Forrest, Alan: ”The Military Culture of Napoleonic France”, Dwyer, Philip G. (ed.): *Napoleon and Europe*, Harlow 2001.
- *Fortegnelse over de indenlandske Kunstflids-frembringelser som i Juli 1816, efter opfordring af Selskabet for indenlandsk Kunstflid, ere indleverede til offentlig*

- Udstilling i Kogens Klubs værelser i Gaarden No. 14 paa Østergade, København 1816.*
- *Fortegnelse over de ved det Kongelige Maler- Billedhugger- og Bygnings-Academie udstillede Konst-Arbeider, København 1807.*
  - *Fortegnelse over de ved det Kongelige Maler- Billedhugger- og Bygnings-Academie udstillede Konst-Arbeider, København 1808.*
  - *Fortegnelse over de ved det Kongelige Maler- Billedhugger- og Bygnings-Academie udstillede Konst-Arbeider, København 1809.*
  - *Fortegnelse over de ved det Kongelige Maler- Billedhugger- og Bygnings-Academie udstillede Konst-Arbeider, København 1810.*
  - *Fortegnelse over de ved det Kongelige Maler- Billedhugger- og Bygnings-Academie udstillede Konst-Sager, København 1811.*
  - *Fortegnelse over en Samling Mynter og Medailler, som Hendes Naade Sal. Frue grevinde Georgine Moltke, fød Buchwald, har givet som Biedrag til en nye Flaade, og som efter nærmere Bekiendtgjørelse vil blive solgt ved offentlig Auction, København 1809.*
  - ”Fortegnelse paa de akademiske Forelæsninger i det Kongelige Frederiks Universitets første halve Aar fra Begyndelsen af Augusti Maaned 1813”, Engelstoft, Laurits (udg.): *Universitets og Skole-Annaler*, København 1813.
  - Foslund, Halvor: *Forsøg til en Mindetale over den norske Konge, Sverre Sigurdson*, Christiania 1825.
  - Frandsen, Steen Bo: ”Helstaten mellem nord og syd (1800-1820)”, Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
  - Frandsen, Steen Bo: *Holsten i helstaten. Hertugdømmet inden for og uden for det danske monarki i første halvdel af 1800-tallet*, København 2008.
  - Frandsen, Steen Bo: *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-1864*, Århus 1996.
  - *Frederik den Sjettes fortrolige Breveveksling med Norge i Aaret 1809. Udgiven af Carl Th. Sørensen*, København 1889.
  - Frederiksen, Ulla Schiøtt: *Napoleonsbilledet i dansk presse 1812-1814*, upubliceret speciale, Københavns Universitet 1995.
  - Frey, Hugo & Stefan Jordan: ”National Historians and the Discourse of the Other: France and Germany”, Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.

- Friedell, Egon: *Den nyere tids kulturhistorie*, bind 2, København 2000 [1936-1937].
- Fries, Jac. Fr.: *Om Forskjellen mellem Jøder og Jødedom, og om dettes Tilintetgjørelse, som nødvendig for Tydskernes Velstand og Characteer. Oversat efter Hamburgisches Morgenblatt for Juli 1816*, København 1816.
- Friisberg, Claus: *En nations dannes. Danmark og danskerne til 1920*, Varde 2005.
- Frimann, Claus: ”Phoebe, eller Det Norske Universitet, fremlysende i den Kongelige Sanction af 2den September 1811. Et Digt”, *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Første Bind*, Christiania 1812.
- Frisenberg, Christian Frederik: *Fra krigen 1807-14. En dansk officeers optegnelser*, København 1894.
- Frost, Søren: ”Fædrelandsfølelsen i landsoldaters breve til hjemmet 1848-51?”, Palle Ove Christiansen & Jens Henrik Koudal (red.): *Det ombejlede folk. Nation, følelse og social bevægelse*, København 2007.
- Frost, Søren J.C.: *Fædrelandskærlighed – i landsoldaters breve fra krigen 1848-51?*, København 2008.
- Frydenlund, Bård: ”Anker-familien og nye elitedannelser i Christiania på slutten av 1700-tallet”, Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
- Frydenlund, Bård: ”... at den danske Regjering villigere vilde høre paa de Klager, som vi Nordmænd have at fremføre.” Den østnorske handelselitens politiske interessesfære 1807-1814”, Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Frydenlund, Bård: *På vei inn i unionen. Anker-familien og Sverige*, Oslo 2005.
- Fuglsang, Niels Studsgaard: *Mindetale over Danmark og Norges Konge Høilovlig Ihukommelse Christian den Syvende holden i Slagelse St. Mikkels Kirke 7de Søndag efter Trinitatis den 24de Julii 1814*, København 1814.
- Fumex, David: ”Danmark set med franske øjne”, Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon, Hovedland 2007*.
- Furre, Berge: ”Sundagen var annleis. Prekesundagen som ritual og institution”, Christoffersen, Svein Aage (red.): *Moralsk og moderne? Trekk av den kristne moraltradisjon i Norge fra 1814 til i dag*, Oslo 1999.
- Fürst, Nikolai Nathan: *Korsbanneret eller Dannebrogens Himmelfald. Et Digt*, København 1812.
- Galletti: *Lærebog i Historien for Skolerne*, København 1811.
- Galskiøt, T.M.B.: *Den bedste Regieringsform*, Slagelse 1823.

- Galster, Kjeld: *Stiftamtmand Fr. Moltke og Rektor Emmanuel Tauber i Aalborg*, Kolding 1958.
- Garbrecht, J.: *Borgersange*, Kjøbenhavn 1827.
- Garde, Hans Georg: *Efterretninger om den danske og norske Sømagt*, bind 4, København, 1835.
- Garton, Janet: "Why do Norwegians hate Denmark so much?: National Consciousness in Amalie and Erik Skrams' Correspondence", Robinson, Michael & Janet Garton (eds.): *Nordic Letters 1870-1910*, Norwich 1999.
- Geertz, Clifford: "Centers, Kings, and Charisma: Reflections on the Symbolics of Power", Ben-David, Joseph and Terry Nichols Clark (eds.): *Culture and Its Creators Essays in honor of Edward Shils*, Chicago 1977.
- Gellner, Ernst: *Nationalism*, London 1998 [1997].
- Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*, Oxford 2002 [1983].
- Gesner, J. L.: *Gud velsigne Kongen! Prædiken holden den 28de Januar 1827*, Maribo 1827.
- Gilje, Nils og Tarald Rasmussen: *Tankeliv i den lutherske stat, Norsk idéhistorie*, bind 2, Oslo 2001.
- Glenthøj, Rasmus: "Den danske stat og det naturlige fædreland. Fædrelandsopfattelsen og national identifikation hos danskere og nordmænd 1807-1814", *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab*, 2007a.
- Glenthøj, Rasmus: *En moderne nations fødsel. National identifikation hos norske embedsmænd og borgere 1807-1820*, Odense 2008a.
- Glenthøj, Rasmus: "En smertefri skilsmisse? Det norske syn på Danmark i årene efter adskillelsen", *Fortid*, 5. årgang, nr. 2, 2008b.
- Glenthøj, Rasmus og Jens Rahbek Rasmussen: "Engelskmanden den forbandede tyv – fjendebillede af Storbritannien i samtidig og eftertid", Glenthøj, Rasmus og Jens Rahbek Rasmussen (red.): *Det venskabelige bombardement. Københavns bombardement i samtid og eftertid*, København 2007b.
- Glenthøj, Rasmus: "Et fædreland og et fødeland – Loyalitet og identitet i Danmark-Norge 1807-1814", Bård Frydenlund og Glenthøj, Rasmus (red.): *1807 og Danmark-Norge – på vei mot atskillelsen*, Oslo 2009a.
- Glenthøj, Rasmus og Jens Rahbek Rasmussen: "Fra Slaget på Reden til freden i Kiel. Københavns bombardement i perspektiv", Rasmus Glenthøj og Jens Rahbek Rasmussen (red.): *Det venskabelige bombardement. København 1807 som historisk begivenhed og national myte*, København 2007c.

- Glenthøj, Rasmus: ”I forfædrenes fodspor. Patriotisme, fortidens eksempel og døden på fædrelandets alter”, Bård Frydenlund, Rasmus Glenthøj & Morten Nordhagen Ottosen (red.): *Samfunn i krig – Norden 1808*, Oslo 2009b.
- Glenthøj, Rasmus: ”Imellem venner og fjender. Den danske offentligheds opfattelse af franskmænd og englændere under Napoleonskrigene”, Rasmus Glenthøj og Gertrud With (red.): *Magtspillet. Danmark og Napoleon*, Det Kongelige Bibliotek 2005a.
- Glenthøj, Rasmus: ”Mellem brødre. Had og kærlighed mellem danskere og nordmænd efter 1814”, Sissel Bjerrum Fossat, Anne Magnussen, Klaus Petersen & Nils Arne Sørensen (red.): *Transnational historie*, Odense 2009c.
- Glenthøj, Rasmus: ”Nationale ”byggesten” i den nye norske selvopfattelse 1814”, Palle Ove Christiansen og Jens Henrik Koudal (red.): *Det ombejlede folk. Nation, følelser og sociale bevægelser*, København 2007d.
- Glenthøj, Rasmus: ”... Nationen er det norske Folk”. Den norske nationsopfattelse i teori og praksis anno 1814”, *Nord-Nytt. Nordisk tidsskrift for etnologi og folkloristik*, nr. 102, november 2007e.
- Glenthøj, Rasmus: ”Portal til den nationale skole i Danmark. Laurits Engelstoft om opdragelse til ’Almeenaand og Fædrelandskjærlighed’”, *Uddannelseshistorie 2005 - Årbog for Selskabet for Dansk Skolehistorie*, 2005b.
- Glenthøj, Rasmus: *På Fædrelandets alter – National identitet og patriotisme hos det danske borgerskab 1807-1814*, København 2007f.
- Gliemann, Theodor: *Den Danske Stats Geographiske Beskrivelse. Første Bind*, København 1817.
- Goiske, P. Rosenstand: *Søe-Etatens General-Auditeur P. Rosenstand Goiskes Forestilling til Over-Krigs-Commissionen i Sagen angaaende Kiøbenhavns Capitulation*, København 1808.
- Grab, Alexander: ”Public Education in Napoleonic Italy”, Dwyer, Philip G. and Alan Forrest (eds.): *Napoleon and His Empire. Europe, 1804-1814*, Palgrave Macmillan 2007.
- Grave, Immanuel Christian: *Nationale Fortællinger for den Norske Bondestand*, Christiania 1811.
- Greenfeld, Liah: *Nationalism. Five Roads to Modernity*, Harvard University Press 1995 [1992].
- Gregersen, H. V.: *Slesvig og Holsten før 1830*, København 1981.

- Grimnes, Ole Krisitan: "Nationalism and Unionism in nineteenth-century Norwegian flags", Eriksen, Thomas Hylland and Richard Jenkins (eds.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, New York 2007.
- Grosby, Steven: *Nationalism. A Very Short Introduction*, Oxford 2005.
- Grundtvig, N.F.S.: *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig, I (1807-1820)*. Udgivet af Georg Christensen og Stener Grundtvig, København 1924.
- Grundtvig, N.F.S.: *Er Nordens Forening ønskelig? Et Ord til det svenske Folk*, København 1810a.
- Grundtvig, N.F.S.: *Europa, Frankrig og Napoleon en dansk historisk Betragtning*, København 1815a.
- Grundtvig, N.F.S.: "Freden. (Et Brudstykke 1813)", *Heimdall. Danske Nyaars-Gave for 1816*, København 1816.
- Grundtvig, N.F.S.: *Fædrene-Aaret. Dannekvad til Hans Majestæt Kong Frederik den Siette*, København 1815b.
- Grundtvig, N.F.S.: *Helligtrekongerlyset eller tre Dages hændelser paa Dannemarks Høiskole. En Beretning ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig*, København 1814.
- Grundtvig, N.F.S.: *Mands Minde*, København 1877.
- Grundtvig, N.F.S.: *Maskeradballet i Danmark 1808. Et Syn*, København 1808a.
- Grundtvig, N.F.S.: *Nordens Mytologi eller udsigt over Eddalæren for dannede Mænd, der ei selv ere Mytologer*, København 1808b.
- Grundtvig, N.F.S.: *Nordens Mythologi eller Sinds-billede-Sprog historisk-poetisk udvikling og oplyst*, København 1832.
- Grundtvig, Nik. Fred. Sev.: *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen*, København 1831.
- Grundtvig, N.F.S.: *Prøver af Snorros og Saxos Krøniker i en ny Oversættelse samt et Ord til Danske og Norske*, København 1815c.
- Grundtvig, Nik. Fred. Sev.: *Sørgekvad ved Prinds Kristians Død*, Christiania 1810b.
- Grundtvig, N.F.S.: *Til Dannerkongen Frederik hin Sjette paa Hans Fødselsdag den 28de Januarii 1812*, København 1812.
- Grundtvig, N.F.S.: *Til Fædrenelandet om dets Tarv og Fare*, København 1813.
- Grüner, Elias Laur.: *Mindetale over höysalig Kong Kristian den Syvende, holdet i Slots- og Ganisonskirken i Helsingör, 7de Söndag efter Trefoldighed, den 24 Juli 1814*, Helsingör, 1814
- Grøgaard, Hans Jacob: "Omveien eller Forslag til Oplysningens Fremme i de Norges Egne, hvor faste Skoler ei kunne have", *Historisk-Philosophiske*

Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Andet Bind, Christiania 1813.

- Guldberg, Ove Høegh: *Ove Høegh Guldberg og arveprins Frederiks brevveksling med Peter Christian Schumacher 1778-1807*, København 1972.
- Gumbrech, Hans Ulric: ”Åndens pyramider – om den begrebshistoriske bevægelse hastige fremkomst, dens usynlige dimensioner o pludselige aftagen”, *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, forår 2007, nr. 48.
- Gundelach, F.C.: *Sang i Anledning af Hs. Majestæt Kongens Fødselsdag den 28de Januar 1819*, Viborg 1819.
- Gundelach, Frederik Christian: *Til Fædrelandets Forsvarere*, København 1807.
- Gustafsson, Harald: *Gamla riken, nya staer, statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Stockholm 2000.
- Gustafsson, Harald: ”Identiteter i Danmark-Norge. Refleksjoner över Øystein Rians refleksjoner över mina reflexioner”, (Norsk) *Historisk Tidsskrift*, bind 80, nr. 2, 2001.
- Gustafsson, Harald: ”Reflexioner över Danmark-Norges historia”, (Norsk) *Historisk Tidsskrift*, bind 78, nr. 4, 1999.
- Gustafsson, Harald: ”The Eight Argument. Identity, Ethnicity and Political Culture in Sixteenth-Century Scandinavia”, *Scandinavian Journal of History*, vol. 27, No. 2, 2002.
- Gutfeld, F. C.: *Sørge-Tale over Justitiarius i Højesteret Geheime-Conferentsraad, Storkors af D. og Dannebrogsmænd Christian Colbiørnsen, ved Hans Bisættelse i Holmens Capel den 24 Decbr. 1814*, København 1815.
- Gutfeld, [F. C.]: ”Tale i Anledning af Kongens Fødselsdag, 1818”, *Dansk Minerva*, januar 1818.
- Gutfeld, [F. C.]: ”Tale i det forenede Selskab i Anledning af Kongens Fødselsfest den 28de Januari 1816, af Provst Gutfeld, R.[idder] af D.[annebrog]”, *Dansk Minerva*, marts 1816.
- Gøbel, Erik: *De styrede rigerne. Embedsmændene i den dansk-norske civile centraladministration 1660-1814*, Odense 2000.
- Götzsche, Henn. Christoph.: *Forsøg til en Læsebog for Almueskolerne i Danmark*, Odense 1822.
- Haffner, M.: *Generalstaben 1814-22.Mai-1914*, Kristiania 1914.
- Hagerup, Eyler: *Om Hagen Adelsteens-Fostre, Norges Konge. En Læsebog for Menigmand*, København 1811.

- Hagerup, M.: *Kristian den 4des Minde. Et Forsøg i den historiske Veltalenhed, ledsaget med oplysende Anmærkninger*, København 1809.
- Hall, Edith: *Inventing the Barbarian. Greek Self-Definition through Tragedy*, Oxford 1989.
- Hall, Jonathan M.: *Ethnic Identity in Greek Antiquity*, Cambridge 1997.
- Hallberg, Peter: ”Mirrors of the Nation. The Construction of National Character and Difference in the Historical Writings of E. G. Geijer”, *Scandinavian Journal of History*, vol. 26, No. 1, 2001.
- Hallberg-Croich, Karl Theodor Maria Hubert von: *Resa genom Skandinavien (Danmark, Sverige, Norrige) År 1817. Öfversättning af Carl Eric Rademine*, Stockholm 1820.
- Hallager, Laurents: *Norsk Ordsamling eller Prøve af Norske Ord og Talemaader, tilligemed et Anhang indeholdende endeel Viser, som ere skrevne i det norske Bondesprog*, København 1802.
- Hammeleff, H.M.: *Dannemarks Skytsengel i Roeskilde Domkirke, Natten mellem den 27de og 28de Januarii 1818. Et Digt i Anledning af Hans Majestæt Kongens allerhøieste Fødselsdag*, København 1818.
- Handrup, Poul: *Den lille Ordbog. Samlet og udgivet med Hensyn til Brug i de danske Skoler*, København 1807.
- Hansen, A.C.: *Kjøbenhavns Leirkrands for Aaret 1807, eller udførlig Efterretning om Alt hvad der er skeet, saavel i og uden for Kjøbenhavn, som i England, i Anledning af Krigen imellem Danmark og Storbritannien, fra den 21 Julii til September Maanedes Udgang*, København 1807a.
- Hansen, C.P.: *Danriget eller den danske Stat. En geographisk-statistisk fremstilling af det danske Monarkies Lande og Besiddelser i og udenfor Europa, til Brug ved den voxnere Ungdoms Underviisning, som og til almeennyttig Læsning for den danske Borger- og Almuesmand*, Slesvig 1830.
- Hansen, Dorthe Vejen: ”Embedslivsform – om at navigere mellem civilsamfund og stat”, *Den Jyske Historiker. I statens tjeneste. Korruption, bestikkelse og underslæb blandt enevældens embedsmænd*. Nr. 104, 2004.
- Hansen, Hans Schultz: ”Den danske bevægelse i Sønderjylland”, *Historie. Jyske Samlinger*. Ny række, bd. 18.3.1990.
- Hansen, Hans Schultz: *Hjemmetyskheden i Nordslesvig 1840-1867 – de slevig-holstenske bevægelse*, bind 1: 1840-1850, Aabenraa 2005.
- Hansen, Jan Tønnes: ”Identitet og integritet – Aspekter ved unges identitetsdannelse i en kulturel frisat samfundsepoke”, *Psykologisk set*, 27, 1997.

- Hansen, Jørn Ørum: ”Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken!” *En tekstsamling om 1807 i samtid og i erindring*, Århus 1983.
- Hansen, M. C.: *Digtninger*, Christiania 1816a.
- Hansen, Mauritz Chr.: *Forsøg til en Grammatik i Modersmaalet*, 1. Udg., Christiania 1822.
- Hansen, Mauritz Chr.: *Forsøg til en Grammatik i Modersmaalet*, 2. Udg., Christiania 1826a.
- Hansen, Maurits Chr.: *Grammatik i det norske og danske Sprog*, Christiania 1828.
- Hansen, Mauritz: ”Luren”, Mauritz Hansen: *Fortællinger. Luren. Keadan eller Klosterruinen. Den Myrdede Brudgom*, Bergen 1969 [1819].
- Hansen, Mauritz Chr.: *Udtog af Modersmaalets Grammatik til Brug for de første Begyndere og i Almueskoler*, Christiania 1826b.
- Hansen, P.: *Bøn i den nuværende Krigens Tid, at bedes ved den offentlige Gudstjeneste, i Fyens og Langelands Stift 1807. Efter høieste Befaling forfattet af Biskoppen*, Odense 1807b.
- Hansen, P.: *Opfordring til at væрге for Fædrelandet tilegnet alle danske Vaaben- og Værgedygtige Mænd i Fyens Stift*, Odense 1807b.
- Hansen, P.: *Vor Handtering, en Komædie om Jøderne, upartisk bedømt, tilligemed et Par ord om Hofraad Meiers Biographie*, København 1816b.
- Hansen, P. Botten (udg.): *Tvende Breve om Begivenhederne i Norge 1814*, Christiania 1861.
- Harbsmeier, Michael: ”Danmark: nation, kultur og køn”, *Stofskifte. Tidsskrift for antropologi*, 1986.
- Hartley, Janet: ”The Patriotism of the Russian Army in the ’Patriotic’ or ’Fatherland’ War of 1812”, Esdaile, Charles J. (ed.): *Popular Resistance in the French Wars. Patriots, Partisans and Land Pirates*, Palgrave Macmillan 2005
- Hartvig, Peter: *Odden kirke*, Oddens Menighedsråd 1979.
- Hasse, L.: *Franzosernes Synderegister i Tydskeiland*, Odense 1815.
- Hastings, Adrian: *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*, Cambridge 2003 [1997].
- Hasund, S.: *Det Kongelige Selskap for Norges Vel, II*, Gjøvik 1941.
- Hatting, Jørgen: *For kongen og staden. Studenterkorpset 1801-1864*, København 1988.
- Haugan, Jørgen: ”København som Norges kulturelle hovedstad”, Lundgreen-Nielsen, Flemming (red.): *København læst og påskrevet. Hovedstaden som litterær kulturby*, København 1997.

- Hauge, Yngvar: *Morgenbladets historie. Bind I. 1819-1854*, Oslo 1963.
- ”Have vi endnu ikke Blade nok? (Til Læseren, som en Indlending til og Forsvar for dette nye Blad.)”, *Borgeren og Politiet. Et almennyttigt Ugeblad. Udgivet og forlagt af L. Beeken, Hofboghandler. No. 1. Løverdagen den 12te Juli 1817*,
- Heber, Carl Vilh.: *Oplysningens Værd for Borgersamfundet. En Tale holden paa Folkefesten i Anledning af et Norsk Universitets Oprettelse den 11te December 1811*, Christiania 1812.
- Hechter, Michael: *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development 1536-1966*, London 1975
- Hedegaard, E.O.A.: *Frederik den sjette og ”de røde fjer”*, bind 1-2, København 1975.
- Hedegaard, E.O.A.: *Krigen på Sjælland 1807*, Helsingør 1970.
- Heger, Jens Steph.: *Ariston eller dansk-historiske Skildringer af menneskelig Sjelsstorhed og Hjertensgodhed til at vække Fromhed og Fædrelandskjerlighed i de unge Hjerter. Med 24 lithographerede Afbildninger*, Kjøbenhavn 1830.
- Heger, Jens Steph.: *Ariston eller dansk-historiske Skildringer af menneskelig Sjelsstorhed og Hjertensgodhed til at vække Fromhed og Fædrelandskjerlighed i de unge Hjerter. Anden Samling. Med 12 lithographerede Afbildninger*, Kjøbenhavn 1833.
- Heiberg, [Ludvig]: ”Nogle faa Ytringer i Anledning af Hr. Pastor Blichers Forslag i October Maanedes Minerva 1817 angaaende det danske Sprog”, *Dansk Minerva*, december 1817.
- Heiberg, Ludvig: *Undersøgelse om hvor meget Forældre eller de, som staae i Forældres Sted, kunne med Hensyn til vore offentlige Skoler bidrage til deres Börns eller Myndligners Vel, og lette Lærerne i deres Arbeide. Et Indbydelses-Skrift til den offentlige Examen i Odense Cathedral-Skole den 16. October 1809*, Odense 1809.
- Heiberg, Ludvig: *Undersøgelse om Sprogets højeste Grundlov, især med Hensyn paa det danske Sprog. Et Indbydelses-Skrift til Odense Katedral-Skoles Højtidelighed paa Kongens Födelsfest den 29. Jan 1807*, Odense 1807.
- Heiberg, P.A.: *Enevoldsmagtens Indførelse i Aaret 1660. Historisk og kritisk Undersøgelse af P. A. Heiberg*, Drammen 1828.
- Heiberg, P.A.: *Om Adel i Norge – foranlediget ved de foregaaende Storthings Beslutninger om denne Gjenstand*, Christiania 1821.
- Heiberg, P.A.: *Politiske Aphorismer*, Christiania 1826.
- Heiberg, P. A.: *Udvalgte Skrifter*, København 1884.

- Heiberg, Steffen: ”Det oldenborgske monarki. Danmark og Norge 1536-1814. Et rids”, Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Heiberg, Steffen: ”Modet værger. Kongetjeneste og borgerdyd”, Mentz, Søren (red.): *Kampen i Kongedybet – Slaget på Reden*, København 2001.
- *Heibergske Familiebreve. Udgivne af Morten Borup*, København 1943.
- Heiss, Gernot; Árpád v. Klimó, Pavel Kolář and Dušan Kováč: Habsburg’s Difficult Legacy: Comparing and Relating Austrian, Czech, Magyar and Slovak National Historical Master Narratives”, Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Heivoll, Geir: ”En introduksjon til Kants begrep om statsforfatning”, Michaelsen, Dag (red.): *Forfatningsteori møter 1814*, Oslo 2008.
- Hellfried, C. F. v.: *Forsøg til en politisk Overskuelse af Englands Overfald paa Danmark i Aaret 1807*, København 1808a.
- Hellfried, C. F. v.: *Indbydelse til Danmarks og Norges patriotiske Mænd og Qvinder, fra Selskabet for indenlandsk Kunstflid*, København 1808b.
- Helm, Michael: *Det kvalte demokrati. Guldalderens glemte systemkritikere*, København 1986.
- *Hemmelige Efterretninger om Napoleon Bonaparte af en Mand, der i 15 Aar har opholdt sig hos ham*, Randers 1815.
- Hemstad, Ruth: *Historie og nasjonal identitet. Kampen om fortiden i det dansk-tyske grenseland 1815-1840*, KULTs skriftserie nr. 57, Oslo 1996.
- Hemstad, Ruth: ”Proto-skandinavisme og opptakten til skandinavisk samarbeid”, Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
- Hemstad, Ruth: ”Skandinavisme og skandinavisk samarbeid”, Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Henneberg, K.: *Hiemkomsten. Et originalt Syngestykke i een Act. Forfattet som en Prolog for det dramatiske Selskab i Aalborg paa Kongens Fødselsdag, den 28de Januar 1816*, Aalborg 1816.
- Henneberg, Knud: *Tempel for Fædrelandet. En Prolog paa hans Majestæt Kongens Fødselsdag, den 28de Januari 1817. For det dramatiske Selskab i Aalborg*, Aalborg 1817.

- Henningsen, Peter: ”Ukristelig vindesyge. Handelsetik og moralsk økonomi i Danmark og Vesteuropa, ca. 1200-1800 – et bidrag til det førmoderne forretningslivs kulturhistorie”, *Fortid og Nutid*, nr. 4, december 2008.
- Herder, Johann Gottfried: *Endnu en historiefilosofi til menneskehedens dannelse*, Frederiksberg 2002 [1774].
- Herder, Johann Gottfried: ”Essay on the Origin of Language”, *On the Origin of Language*, Chicago 1986 [1772].
- Hermann, Peter: *Sange for Kongens Livjæger-Korps*, København 1807.
- Hermansson, Hanna: ”Om lärde män och de nordiska spåken”, Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
- Herodot: *Herodots historie I-II, bog I–IV*, Gyldendal 1997.
- Hersleb, S. B.: *Affordret Beviis for at Skriftet: ”sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Norge” – fortjener enhver retsindig Normands Uvillie og Foragt*, Christiania 1817.
- Hertz, Jens Michael: *Mindetale over Højsalig Kong Christian den Syvende, holden i Roeskilde Domkirke paa syvende Søndag efter Trefoldighed, den 24 Juli 1814*, København 1814a.
- Hertz, Jens Michael: *Religionens Trøst og Raad til den danske Kristne under Fædrelandets nærværende Stilling. En Prædiken, holden i Roeskilde Domkirke til Høimesse den 4de Søndag efter Hellig tre Konger*, København 1814b.
- Hertz, Jens Michael: *Tale og Sange, hvorved et Selskab høitideligholdt Hendes Majestæts, Dronningens, Fødselsdag den 28 Octbr. 1808, paa det kongelige Palais i Roeskilde*, København 1808.
- Hettne, Björn, Sverker Sörlin og Uffe Østergård: *Den globala Nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*, Stockholm 1998.
- Hjelholt, Holger: *En kritisk redegørelse for, hvorledes Forbindelsen mellem Danmark og Norge i det 18. Aarhundrede virkede paa de to Folk*, København 1936.
- Hjort, P.: *Udvalg af Breve fra Mænd og Qvinder skrevne gjennem en lang Række År til P. Hjort og nu udgivne med biografiske og literærhistoriske Anmærkninger af Modtageren, 2. bind*, København 1867.
- Hjort, Viktor Kristian: *Bisp Hjorts Afskedsprædiken i Holmens Kirke 1811 og hans ved Bisperordinationen oplæste Levnetsløb*, København 1811.
- Hjort, Viktor Kristian: *En ny Vise om hvorlunde de danske Søemænd slaaes drabelig med de mægtige Britter*, København 1808a.

- Hjort, Viktor Kristian: *Folkesang i Anledning af Fægtningen i Flinterenden den 9de Juni 1808*, København 1808b.
- Hjort, Viktor Kristian (red.): *Sangbog for Haandværksstanden til Brug i Søndagsskolerne*, København 1809.
- Hjort, Viktor Kristian: *Sang for Københavns Forsvarere i August 1807*, København 1807a.
- Hjort, Viktor Kristian: *Sangbog for Soldaterstanden*, København 1810a.
- Hjort, Viktor Kristian: *Sang til Opmuntring for Københavns Forsvarere i August 1807*, København 1807b.
- Hjort, Viktor Kristian: *Tale holden paa Nyeholm, da Orlogskibet Phoenix løb af Stabelen den 5te December 1810*, København 1810b.
- Hobsbawm, Eric: "Introduction: Inventing Traditions", Hobsbawm, Eric og Terence Ranger (red.): *The Invention of Tradition*, Cambridge 2002 [1983].
- Hobsbawm, Eric J.: *Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth, Reality. Second Edition*, Cambridge 2002 [1992].
- Hoffmann, Birthe (red.): *Den tyske forbindelse – kulturelle udvekslinger gennem 400 år*, Gyldendal 2004.
- Holm, Anders: *Historie og efterklang. En studie i N.F.S. Grundtvigs tidsskrift Dannevirke*, Odense 2001.
- Holm, Andreas Krag: *Tale, da Orlogskibet Danmark løb af Stabelen paa Nyholm den 29de Juli 1817*, København 1817.
- Holm, Edvard: *Danmark-Norges historie fra den store nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814). Den udenrigspolitiske historie 1800-1807*, del 1, København 1912.
- Holm, Edvard: *Danmark-Norges historie fra den store nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720-1814). Den udenrigspolitiske historie 1807-1814*, del 2, København 1912.
- Holm, Edvard: *Danmarks Riges Historie. Bind 5. 1699-1814*, København 1903.
- Holm, Edvard: *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norsk Stat i Slutningen af det 18de Aarhundrede (1784-1799)*, København 1975 [1888].
- Holm, Edvard: *Holbergs Betydning for Aandsliv og Videnskab*, København 1884.
- Holm, Edvard: *Nogle Træk af Forholdet mellem Danmark og Norge under Enevoldskongerne indtil Rigernes Adskillelse*, København 1892.
- Holm, Edvard: *Om det syn paa Kongemagt, Folk og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norsk Stat i Midten af 18de Aarhundrede (1746-1770)*, København 1975 [1883].

- Holm, J. A. L.: *Frederik Adolph Greve af Holstein. En biographisk Fremstilling*, København 1844.
- Holm-Olsen, Ludvig og Kjell Heggelund: "Fra runene til norske selskab", Edvard Beyer (red.): *Norges litteratur historie.*, I, Spydeberg 1995.
- Holm-Olsen, Ludvig: *Lys over norrøn kultur. Norrøne studier i Norge*, Oslo 1981.
- Holmqvist-Larsen, Niels Henrik: "Saxo Grammaticus in Danish Historical Writing and Literature", McGuire, Patrick (ed.): *The Birth of Identities. Denmark and Europe in the Middle Ages*, Copenhagen 1996.
- Holst, Chr.: *Det Kongelige Norske Frederiks Universitets Legater, samt Aktstykker, vedkommende Universitetets Oprettelse, dets Donationer m. m.*, Christiania 1851.
- Holst, Paul Christian: *Efterladte Optegnelser om sit Liv og sin Samtid*, Christiania 1876.
- Holst, Peder: *At Fædrelandet især i vore nærværende Dage bør være den ene store Gienstand for vor Opmærksomhed. Tale holden ved Concerten i St. Mortens Kirke i Nestved den 28de April 1811 til Bedste for de Faldnes Efterladte ved Anholdt og udgivet til sammes Fordel*, København 1811.
- Holst, Peder: *Fædrelandet eller en kort Statistik over det danske Monarkie. Til Brug for Almueskoler*, Odense 1809.
- Holst, Peder: *Tvende Prædikener holdne med Hensyn til nærværende Tids Omstændigheder*, Sorø 1807.
- Holstein, Frederik Adolf: *Bidrag til Danmarks Krønike for Aaret 1828*, Slagelse 1829.
- Hornemann, Henrik: "Henrik Hornemanns brev til Ebbe Carstensen i 1814", *Norsk Historisk Tidsskrift*, 44. bd., Oslo 1965.
- Hornung, Peter Michael og Kasper Monrad: *C.W. Eckersberg – dansk malerkunsts fader*, København 2005.
- Horstbøll, Henrik: "Civilisation og nation 1760-1830", Nanna Damsholt m.fl. (red.): *Danmarks historie bind 10. Historiens historie*, København 1992.
- Horstbøll, Henrik: "Enevælde, opinion og opposition", *Historie*, Bind Ny række, 17, 1, 1987.
- Horstbøll, Henrik: "Northern Identities and National History – Paul-Henri Mallet, Peter Frederik Suhm and Tyge Rothe", Haakonssen, Knud & Henrik Horstbøll (eds.): *Northern Antiquities and National Identities. Perceptions of Denmark and the North in the Eighteenth Century*, Copenhagen 2007.

- Hroch, Miroslav: ”Europeisk nasjonalhistorie”, Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Hroch, Miroslav: *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, New York 2000 [1985].
- Hubbard, William H.; Jan Eivind Myhre; Trond Nordby and Solvi Sogner: ”Introduction”, Hubbard, William H.; Jan Eivind Myhre; Trond Nordby and Solvi Sogner (ed.): *Making a Historical Culture – Historiography in Norway*, Oslo 1995.
- Hunt, Lynn: *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*, Berkeley 2004 [1984].
- Hunt, Lynn: *The Family Romance of the French Revolution*, Berkeley 1993 [1992].
- Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, London 1998 [1996].
- Hunæus, P. F.: *Bidrag til Oplysning om de engelske Troppers lumpne Opførsel, slette Krigstugt og Røverier*, København 1807.
- Hutchinson, John: ”Cultural Nationalism and Moral Regeneration”, Hutchinson, John & Anthony Smith (eds.): *Nationalism*, Oxford 1994
- Hutchinson, John & Anthony Smith (eds.): *Nationalism*, Oxford 1994.
- Hutchinson, John: *Nations as Zones of Conflict*, London 2005.
- Hviid, A. C.: *Udtog af en Dagbog, holden i Aarene 1777-78 paa en Reise igennem Tydskland, Italien, Frankrig og Holland*, København 2005 [1787].
- ”Hvilke ere Hovedpunkterne i den nærværende Frihedskamp imellem græske Christne og Osmaner?”, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet af Christian Molbech. tredje Bind*, 1829.
- Hybel, Ole: ”Den teknologiske udvikling i Danmark”, Flemming Mikkelsen (red.): *Produktion og arbejdskraft i Danmark gennem 200 år*, København 1990.
- Hyvik, Jens Johan: ”... en Forbrydelse mod Nationen”. *Tidsskriftet Saga* (1816-19), et nasjonalt dannelsesprosjekt som mislyktes”, *Norsk Historisk Tidsskrift, bind 81.*, 2002.
- Hyvik, Jens Johan: *”Fædrelandske Ideer”. Jacob Aalls nasjonsforståelse 1799-1814. Med en innledning av J. Peter Burgess*, Kristiansand 2003.
- Hyvik, Jens Johan: *”hvorfor har Norge ikke et eget nasjonalt Sprog?”. Språk og nasjonale førestellingar i Noreg 1739-1850. Ph.d.-avhandling 2007. Det humanistiske fakultetet. Universitetet i Oslo*, Oslo 2008.

- Høegh-Guldberg, Frederik: *Betragtninger over Dannersprogets Retskrivning og Toneklang*, København 1813a.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Borgersang efter Dannerkongens Gjenkomst til Fædrelandet 1815*, København 1815a.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Dannersprogets Retskrivning og Toneklang*, Kiel 1809a.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Efteraaret. 1814.”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815b.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Fremsagt paa Artillericadetinstituttet d. 6. Oct. 1813, da jeg der i Corpsets Officierers overværelse begyndte Underviisningen i Modersmaalet”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815c.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Grundlæg ved grammaticalske Forelæsninger for Ungdommen*, København 1814.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Kortfattet Veiledning til Begreber om Dannersprogets Retskrivning og Toneklang. Indrettet til Skoleunderviisningsforedrag*, København 1813b.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Patrioten. Tale i Anledning af Kongens Fødselsdag, holden den 29de Januar 1809*, Kiel 1809b.
- Høegh-Guldberg, Frederik (red.): *Patriotiske Digte af blandet Indhold for Aaret 1807*, Kiel 1807a.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Psalme, Morgenen før et Slag”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Anden Deel*, København 1815d.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Psalme, paa Valpladsen efter et Slag”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Anden Deel*, København 1815e.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Regnskab over Beløbet og Anvendelsen af de Penge, han, ved sine Medborgeres redelige Bistand, har været lykkelig nok til at kunne lindre nogle lidende Kjøbenhavneres Nød med*, Kiel 1807b.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Sang for danske Krigere”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Anden Deel*, København 1815f.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Synet. Kiel, i August 1807”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815g.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Tale, holden den 28de Januar 1809”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815h.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Til Dannerførsten Frederik, Kiel, i September 1807”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815i.

- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Til Dannerkongen ved hans Gjenkomst til Fædrelandet, 1815”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815j.
- Høegh-Guldberg, Frederik: *Til Dannerkongen! Ved Tilbagekomsten fra Hærtugdømmerne 1823*, Kjøbenhavn 1823.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Til den danske Soldat udenfor Sjælland. Kiel, i September 1807”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815k.
- Høegh-Guldberg, Frederik: ”Til Folket, Kiel, i August 1807”, *Samlede Smaating, i bunden og ubunden Tale. Første Deel*, København 1815l.
- Høffding, Niels: ”På vej mod ”Feernes land””, Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Høffding, Niels: ”Det danske dobbeltmonarki mellem de europæiske stormagter 1750-1815”, Giertsen, Anette og Hans Jørgen Knudtzon (red.): *Norsk købmandskultur fra Thorvaldsens tid*, København 1993.
- Høigaard, Jørgen Eskild: *Tapperhed Ærer. En Peter Willemoes biografi*, København 1997.
- Høiris, Ole og Thomas Ledet: ”Indledning”, Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
- Høiris, Ole: ”Naturfolk, kulturfolk og træk af verdens historier”, Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
- Höjer, Henrik: ”Nationens nya tillgänglighet”, Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
- Hørby, Kai: *Den nationale historieskrivning i Danmark*, København 1978.
- Høst, Jens Kragh: *Anekdoter til Skildring af Napoleon, hans Dynasti, Feltherrer og Samtidige; Fra Tydsk oversat af J. Kragh Høst, I*, København 1814a.
- Høst, Jens Kragh: *Christen Henriksen Pram. Et biografisk Omrids*, København 1820.
- Høst, Jens Kragh: *Clio. Et Bidrag til Læsning for den fædrelandske Histories Yndere*, København 1813.
- Høst, Jens Kragh: *De Franskes Keiser Napoleons Levnet, I*, København 1810a.
- Høst, Jens Kragh: *De Franskes Keiser Napoleons Levnet, II*, København 1814b.
- Høst, Jens Kragh: *Erindringer om mig og mine Samtidige*, København 1835.

- Høst, Jens Kragh: *Fædrelandet. Forsøg til en kort Beskrivelse af den danske Stat. For alle Stænder*, København 1816.
- Høst, Jens Kragh: *Historiske Efterretninger om Kroninger og Salvinger i Danmark samt med dem forbundne Højtideligheder i ældre og nyere Tider*, København 1815.
- Høst, J. Krag: *Indtoget i Kjøbenhavn den 31 October 1809. I Breve til en Ven*, København 1809.
- Høst, J. Krag: *Mærkværdigheder i Dannerkongen Christian den Syvendes Levnet og Regjering*, København 1810b.
- Høst, Jens Kragh: *Udsigt over Fædrelandets Historie. Anden forbedrede udgave*, København 1814c.
- Ifversen, Jan: "Begrebshistorie efter Reinhart Koselleck", *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, forår 2007, nr. 48.
- Iggers, George G.: "Changing Conceptions of National History since the French Revolution", Lönnroth, Erik, Karl Molin & Ragnar Björk (reds.), *Conceptions of National History*, Stockholm 1994.
- Iggers, George G.: *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, University Press of New England 1997.
- Ilsøe, Harald: "Danskerne og deres fædreland – holdninger og opfattelse ca. 1550 – 1700", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, København 1991.
- Ilsøe, Harald & Kai Hørby: "Historie", Jensen, Povl Johns. (red.): *Københavns Universitet 1479-1979. Bind X. Det filosofiske Fakultet 3. Del*, København 1980.
- Imsen, Steinar: "Det norske grenselandskapet Jemtland", Gustafsson, Harald & Hanne Sanders (red.): *Vid gränsen. Integration och identitet i det förnationella Norden*, Göteborg 2006.
- Ingemann, B.S.: *Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann, udgivne af V. Heise*, København 1879.
- Ingemann, B.S.: "Danskes Sang i Syden", *Dana. Poetisk Lommebog for 1820. Udgivet af Andreas Peter Liunge*, Kjøbenhavn 1820.
- Ingemann, B.S.: *Levnetsbog I-II og Tilbageblik paa mit Liv og min Forfatter-Periode fra 1811 til 1837*, København 1998.
- Ingemann, B.S.: *Nationalsang*, København 1816.
- Ingemann, B.S.: "Sang for de danske Krigere i Frankrig (Den 28de Jan. 1817)", *Dansk Minerva*, april 1817.
- Ingemann, Bernard Severin: *Valdemar den Store og hans Mænd, et historisk Digt i to Dele*, København 1904 [1824].

- Inglis, Henry David: *A personal Narrative of a Journey through Norway, part of Sweden and the Islands and States of Denmark*, Edingburgh 1829.
- Jansson, Torkel: "Between Two Worlds. Nordic Political Cultures in a Comparative Perspective", Alm, Mikael & Britt-Inger Johansson (eds.): *Scripts of Kingship. Essays on Bernadotte and Dynastic Formation in an Age of Revolution*, Uppsala 2008.
- Japsen, G.: *Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814*, Tønder 1968.
- Japsen, Gottlieb: "Statspatriotisme og nationalfølelse i Sønderjylland før 1848", *Historie*, bind ny række, 13, 1979-1981.
- Jelstrup, Anna Margreta: *Dansk Folkesang*, Kiøbenhavn 1825.
- Jelstrup, Anna Margrete: *I Anledning af Hans Majestæt Kong Frederik den 6tes høie Fødselsfest den 28de Januarii 1818*, U.st. 1818.
- Jensen, Bernard Eric: "Danmarkshistorie – en genre i opløsning?", Jensen, Bernard Eric, Carsten Tage Nielsen, Søren Schou og Anne Birgitte Richard (red.): *Danmarkshistorier – en erindringspolitisk slagmark*, Frederiksberg 1997.
- Jensen, Bernard Eric: "Danmarkshistorier som identitetspolitik", *Historie*, 1, 2008a.
- Jensen, Bernard Eric: "Diskussion. Dansk identitetshistorie", *Historisk Tidsskrift*, bind. 92. hæfte 2 1992a.
- Jensen, Bernard Eric: "Et gensvar", *Historisk Tidsskrift*, Bind 92, 16. række, hæfte 2, 1992b.
- Jensen, Bernhard Eric: "Oversigt over Dansk identitetshistorie", *Historisk Tidsskrift*, bind 95. hæfte 1, 1995a.
- Jensen, Hans: *Dansk-norsk Vekselvirkning i det 18. Aarhundrede*, København 1936.
- Jensen, Hans: "Enevældens afslutning 1814-1848", Friis, Aage; Axel Linvald og M. Mackeprang: *Schultz Danmarkshistorie. Vort folks historie gennem tiderne skrevet af danske historikere. Bind IV*, København 1942.
- Jensen, Johan Fjord; Morten Møller; Toni Nielsen og Jørgen Stigel: "Patriotismens tid 1746-1807", *Dansk litteratur historie*, 4, København 1990 [1983].
- Jensen, Jørgen: "Arkæologien. Da oldforskningen blev national", Christiansen, Palle Ove (red.): *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005.
- Jensen, Jørgen: *Thomsens Museum*, København 1992c.
- Jensen, Kurt Villads: "Samtidighed og forsinkelse i Danmarkshistorier", *Historie*, 1, 2008b.
- Jensen, Magnus: *Norges historie. Unionstiden 1814-1905*, Oslo 1971.
- Jensen, Ole Lisberg: "Dannebrog som statsflag", Hjermand, Jesper og Kristian Melgaard (red.): *Om Dannebrog jeg ved*, Viborg 1995b.

- Jensen, Thorkild Borup: ”Besættelsestidens digte og sange som udtryk for national oplevelse og bevidsthed”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 4: Danmark og Europa 1940-1990*, København 1992d.
- Jensen, Sigurd: ”’Liberalisme contra patriarkalisme’. En episode af striden mellem land og by i det 19. århundrede”, *Historiske Meddelelser om Staden København*, 4.rk., VI., København 1959.
- Jensen, Sigurd: ”Stands- og klasseforhold i Danmark i tiden mellem slutningen af 1700-tallet og i dag”, *Ståndssamhällets upplösning i Norden. Nordiska historikermötet i Åbo 3-6 Augustri 1954*, Åbo 1954.
- Jensen, Thorkild Borup: *Danskernes identitet, antologi til belysning af danskernes selvforståelse*, København 1993.
- Jensen, Thorkild Borup: *Danskhed i litteraturens kalejdoskop 1920-1990*, Lundgreen-Nielsen, Flemming (red.): *På sporet af dansk identitet*, København 1992d.
- Jersild, Morten: *Store Magleby kirke 1611 - 1961*, København 1961.
- Jespersen, Knud J.V.: *Historien om danskerne 1500-2000*, København 2007.
- Jessen, Juliane Marie: *Dansk National-Sang*, København 1819.
- Jessen, Juliane Marie: *De danske Qvinder til Danmarks Forsvarere*, København 1807.
- Jessen, Juliane Marie: *Ved Tidende om min Broder Capitain Jessens Kamp med de Engelske paa Orlogskibet Prinds Christian Frederik*, København 1808.
- Jetsmark, J.: *Fædrelandssang*, Kjøbenhavn 1819.
- Jetsmark, J.: *Fædrelandssang. Forfattet af J. Jetsmark. Sat i Musik af F. W. Simonsen*, Kjøbenhavn 1821.
- Johansen, Jens: *Frederik VI.s Hær 1784-1814*, København 1948.
- Johnsen, Gisle: *Et Par Ord til Moderlandet Norge, 2den Udgave – med indledning af Idar Handagard*, Nidaros 1922 [1815].
- *Journal for Rigsforfatningen, Lovgivning Politie. Redigeret og forlagt af N. Wulfsberg*, 1ste Binds 1ste Hæfte, Christiania 1814.
- Juhasz, Lajos: ”Stortingsvalget i Christiania i 1817”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 47. bd., Oslo 1968.
- Just, A. F.: *Samling af nye Krigssange for Danmarks Værn og Venner*, Viborg 1807.
- Just, A.F.: *Sang til Hans Majestæts Kongens Fødselsdag den 28de Januar 1822*, Viborg 1822.
- Jørgensen, A. D.: *Danmarks Riges Historie. Bind 6. 1814-1864*, København 1903.
- Jørgensen, Claus Møller: *Humanistisk videnskabs og dannelse i Danmark i det 19. århundrede – reform, nationalisering, professionalisering*, Århus 2000.

- Jørgensen, Harald: ”Jens Baggesen og F. J. Kaas i 1814”, *Personalhistorisk Tidsskrift*, 63de årgang, 11. række, 3. bind, 1942.
- Jørgensen, Harald: *Tidsskriftpressen i Danmark indtil 1848*, København 1961.
- Jørgensen, Harald: *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*, København 1944.
- Jørgensen, J.W.: *Overblik over enkelte Dele af Fødelandets Historie, som Middel til rigtig at bedømme og tillidsfuld at betragte dets nærværende Tilstand. Tale holden i Anledning fa Borgerfesten den 28de Januari 1822 paa Gymanisiet i Odense*, Odense 1822.
- Jørgensen, Ellen: *Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede*, København 1943.
- Jørgensen, Frank: ”Københavnske Foreninger 1820 til 1848”, *Historiske Meddelelser om København*, 4. række, V bind, 1957-59.
- Jørgensen, Sven-Aage: ”Litteraturbyen København i holstensk-tysk perspektiv”, Lundgreen-Nielsen, Flemming (red.): *København læst og påskrevet. Hovedstaden som litterær kulturby*, København 1997.
- Kampmann, Tage, Ingrid Markussen, Ellen Nørgaard og Vagn Skovgaard-Petersen: *Et folk kom i skole 1814-1989*, København 1989.
- Kedourie, Elie: *Nationalism. Third edition*, 1986 [1960].
- Kegan, Robert: *Paradiset og magten. Amerika og Europa i den nye verdensorden*. København 2003.
- Keilhau, Wilhelm: ”Tidsrummet 1814 til omkring 1840”, Bull, Edvard; Wilhelm Keilhau; Haakon Shetelig og Sverre Steen (red.): *Det norske folks liv og historie gennem tiderne*, bind VIII, Oslo 1929.
- Kershaw, Ian: *The ‘Hitler Myth’. Image and Reality in the Third Reich*, Oxford 1989 [1987].
- Kennedy, James C.: ”Religion, Nation and European Representations of the Past”, Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Keyser, [Jacob] R[odolf].: *Historisk heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag*, Christiania 1842.
- Keyser, Jacob Rudolf: *Om nordmændenes Herkomst og Folk-Slægtskab*, Christiania 1839.
- Kielland, Axel: *Familien Kielland med dens kognatiske ascendants*, Christiania 1897.

- Kierulf: *Forsøg over 2 Spørgsmaale: 1) Er Krigs-Tilstanden uværdig for Menneskets moralske Natur? 2) Er en billig Fred at vente fra Engelland, med mindre et vældigt Stød udenfra tvinger det dertil?*, *Det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter. Tredje Aargangs Andet Bind*, København 1807.
- Kingo, Thomas: *Hosianna, Eller: Aller-underdanigste oc allerydmygeligste Hiertis Lyk-ynske Til den Stoormægtigste oc Høybaarne Monark oc Ene-Volds-Herre, Christian dend Femte, Konge til Danmark oc Norge ... etc*, København 1671.
- Kjærheim, Steiner: "Henrik Hornemanns brev til Ebbe Carstensen Hornemann i 1814", *Norsk Historisk Tidsskrift*, 44. bd., Oslo 1965.
- Kjærgaard, Thorkild: ""... At sætte den største Værdighed i, ingen udvortes Værdighed at have." Jens Juels portrætter og 1700-tallets individualisme", *Billedkunst*, nr. 2. 1996.
- Kjærgaard, Thorkild: *Fremskridtets Mænd. En udstilling af skydeskiver fra Det Kongelige Kjøbenhavnske Skydeselskab og Danske Broderskab*, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg 1997.
- Kjærsgaard, Pia: Årsmødetale 2009, http://www.danskfolkeparti.dk/Årsmødetaler_tekst_video.asp#again (besøgt 21.1.2010, kl. 17.14).
- Klüwer, Lorentz Diderich: *Norske Mindesmærker, aftegnede paa en Reise igennem en Deel af det Nordenfjeldske, og beskrevet af Lorentz Diderich Klüwer, Capitane og Divisions-Adjutant, Medlem af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Udgivet af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Tronhjem*, Christiania 1823.
- Klæstrup, C. J.: *Udsigt over de vigtigste Begivenheder i Danmark fra 1801 til 1820 inclus.*, København 1820.
- Knap, Børge Hendr.: *Ved tro Opfyldelse af vore Pligter skulle vi, i nærværende sørgelige Tid, forberede os Glæder i Fremtiden. En Prædiken holden i Brahetrolleborg Kirke paa 19de Søndag efter Trinitatis, den 4de Octbr. 1807*, København 1807.
- Knudsen, Anders Leegaard: "Interessen for den danske fortid omkring 1300. En middelalderlig dansk nationalisme", (*dansk*) *Historisk Tidsskrift*, bind 100, hæfte 1, 2000.
- Knudsen, Anders Leegaard: "The use of Saxo Grammaticus in the Later Middle Ages", McGuire, Patrick (ed.): *The Birth of Identities. Denmark and Europe in the Middle Ages*, Copenhagen 1996.
- Knudsen, Hans Christian: *Den 16de Martii 1808*, København 1808a.
- Knudsen, Hans Christian: *Krigssang den 16de Martii 1808*, København 1808b.
- Knudsen, Hans Christian: *Sømandssang*, København 1808c.

- Knudsen, Hans Christian: *Til Dannerkongen Frederik den Siette. Den 28de Januari 1812*, København 1812.
- Knudtzon, Hans Jørgen: ”Knudtzon i Trondhjem – merkantilt og kulturelt”, Giertsen, Anette og Hans Jørgen Knudtzon (red.): *Norsk købmandskultur fra Thorvaldsens tid*, København 1993.
- Koch, Carl Henrik: *Den danske filosofis historie, bind 3, Dansk oplysningsfilosofi*, København 2003.
- Koch, Carl Henrik: *Den danske filosofis historie, bind 4. Den danske idealisme 1800-1880*, København 2004.
- Koch, Karl Henrik: ”Enevælde af Guds nåde”, Svend Erik Stybe (red.): *Politiske ideologier. Fra Platon til Mao*. København 1972.
- Kofod, Børge Poscholan: *Prædiken paa fjerde Fredag efter Paaske 1808 over Apost. Gjerninger Cap. 13, v. 38-41, holdt i Helligjæstes Kirke, og efter Venners Anmodning udgivet*, København 1808.
- Kofod, H. A.: *Geographie for Begyndere, efter de sidste Forandringer 1814 og 1815*, København 1815.
- Kofod, H. A.: *Nyere Historie. Første Deel*, København 1811.
- Kofoed, Niels: *Den ukendte Ingemann. Intertekstuelle problemer og arketyperiske mønstre i B.S. Ingemanns forfatterskab*, København 1996.
- Kofoed, Nina og Rune Haahr Petersen: ”Indledning”, *Den Jyske Historiker. I statens tjeneste. Korruption, bestikkelse og underslæb blandt enevældens embedsmænd*. Nr. 104, 2004.
- Kohn, Hans: *The Idea of Nationalism. A Study in Its Origins and Background*, New York 1946.
- Koht, Halvdan: ”Bonde mot borgar i nynorsk historie”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 5 rk. 2. bd., Kristiania 1912.
- Koht, Halvdan: ”Dansk og svensk i norsk historie”, Koht, Halvdan: *Norsk vilje*, Oslo 1933 [1920].
- Koht, Halvdan og Carl W. Schnitler: ”Eidsvolds-Mændene”, *Eidsvold 1814. Jubilæumsverket*, Kristiania 1914.
- Koht, Halvdan: ”Frihetskjæringen paa Eidsvold”, *Eidsvold 1814. Jubilæumsverket*, Kristiania 1914.
- Koht, Halvdan: ”Grundspørgsmaalet i 1814”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 4. rk. 1. bd., Kristiania 1901.
- Koht, Halvdan: ”J. E. Sars”, Koht, Halvdan: *Norsk vilje*, Oslo 1933 [1917].

- Koht, Halvdan: ”Liner i norsk historie”, Rian, Øystein (red.): *Historiske perler. Norsk historieskrivning gjennom 800 år*, Oslo 1998 [1929].
- Koht, Halvdan: ”Trongen til demokrati i 1814”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 34. bd., Oslo 1946-48.
- Koht, Halvdan: *Unionssprenginga 1814 i vershistorisk samanheng*, Kristiania 1910.
- *Kong Christian den Syvendes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for Aar 1807*, København u.å.
- *Kong Christian den Syvendes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for Aar 1808*, København u.å.
- *Kongeligt aabent Brev, angaaende Dannebrog-Ordenens Udvidelse*. København den 28de Juni 1808.
- *Kong Frederik den Siettes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for 1809*, København u.å..
- *Kong Frederik den Siettes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for 1810*, København u.å.
- *Kong Frederik den Siettes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for 1811*, København u.å.
- *Kong Frederik den Siettes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for 1812*, København u.å.
- *Kong Frederik den Siettes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for 1813*, København u.å.
- *Kong Frederik den Siettes allernaadigste Forordninger og aabne Breve for 1814*, København u.å.
- Koren, Christiane Birgitte: ”*Moer Korens*” dagbog ved Sofie Aubert Lindbæk, bind I, 1808-1810, Kristiania 1915.
- Koren, Christiane Birgitte: ”*Moer Korens*” dagbog ved Sofie Aubert Lindbæk, bind II, 1813-1815, Kristiania 1915.
- Korsgaard, Ove: ”Hvad fortæller ordbøgerne? Bidrag til en teoridannelse om dansk identitet”, *Nordnytt. Nordisk tidsskrift for etnologi og folkloristik*, Nr. 102, november 2007.
- Korsgaard, Ove: ”Gymnastik og romantik – med Pehr Henrik Lign som optik”, Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikkens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
- Korsgaard, Ove: *Kampen om folket*, København 2004.

- Koselleck, Reinhart: "Begrëbshistorie og socialhistorie", Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København 2007a.
- Koselleck, Reinhart: "Begriffsgeschichte and social history", *Economy & Society*, London 1982.
- Koselleck, Reinhart: "Concepts of Historical Time and Social History", Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002a.
- Koselleck, Reinhart: "Dannelsens antropologiske og semantiske struktur - til minde om Carl Dahlhaus", *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, forår 2007[b], nr. 48.
- Koselleck, Reinhart: "'Erfaringsrum' og 'forventingshorisont' – to historiske kategorier", Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København 2007c.
- Koselleck, Reinhart: "Erindringsluser og erfaringslag. Verdenskrigenes indflydelse på den sociale bevidsthed", Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København 2007d.
- Koselleck, Reinhart: "Historiske kriterier for det moderne revolutionsbegreb", Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København 2007e.
- Koselleck, Reinhart: "Om asymmetriske modbegrebs historisk-politiske semantik", Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København 2007f.
- Koselleck, Reinhart: "Richtlinien für das Lexikon politisch-socialer Begriffe der Neuzeit", *Archiv für Begriffsgeschichte*, Vol. 11, 1967.
- Koselleck, Reinhart: "Social History and Conceptual History", Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002b.
- Koselleck, Reinhart: "The Eighteenth Century as the Beginning of Modernity", Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002c.
- Koselleck, Reinhart: "The Temporalization of Utopia", Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002d.
- Koselleck, Reinhart: "The Unknown Future and the Art of Prognosis", Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002e.
- Koselleck, Reinhart: "Three *bürgerliche* Worlds? Preliminary Theoretical-Historical remarks on the Comparative Semantics of Civil Society in Germany,

- England, and France”, Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002f.
- Koselleck, Reinhart: ”Time and History”, Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002g.
  - Koselleck, Reinhart: ”War Memorials: Identity Formations of the Survivors”, Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002h.
  - Koudal, Jens Henrik: ”Musikken. På sporet af ’originale nationaltoner””, Christiansen, Palle Ove (red.): *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005.
  - Koudal, Jens Henrik: ”Nationalsange – kongehymner, revolutionsmarcher eller folkesange?”, Palle Ove Christiansen & Jens Henrik Koudal (red.): *Det ombejlede folk. Nation, følelse og social bevægelse*, C.A. Reitzels Forlag 2007.
  - Kraft, Jens: *Topographisk-statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge. Første Deel*, Christiania 1820.
  - Kraft, Jens: *Topographisk-statistisk Beskrivelse over Jarlsbergs og Laurvigs Amt. Særskilt aftryk af Topgraphisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge. Anden Deel*, Christiania 1822.
  - Kragh, Helge: ”H.C. Ørsted, Ludvig Colding og den romantiske naturopfattelse”, Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
  - Kristensen, Rasmus Salbøg: ”Byfoged, enevælde og korrupsion”, *Den Jyske Historiker. I statens tjeneste. Korrupsion, bestikkelse og underslæb blandt enevældens embedsmænd*. Nr. 104, 2004.
  - Kristiansen, Kristof K: ”Forord”, Kristiansen, Kristof K. og Rasmussen, Jens Rahbek (red.): *Fjendebilleder & Fremmedhad*, Holme Olstrup 1988.
  - Krogh, M. B.: *Bemærkninger, foranledigede ved den 100de § i Norges Riges Grundlov, samt Hs. Kongl. Majestæts naadigste Proposition om et Additament til Rigsacten*, Christiania 1821.
  - Krogh, Math.: *Forslag til Stortinget*, Christiania 1815.
  - Krogh, Matthias Bonsac: ”Forsøg til Besvarelse af de fremsatte Priis-Spøgsmaal om et Norsk Universitet”, *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Anden Deels Andet Bind*, Christiania 1811a.
  - Krogh, Matthias Bonsach: *Om Kierlighed til Fædrelandet. En Tale ved Anledning af den i Viklems Hovedkirke paa Ørelandet ophængte Mindestavle, holden 14de Søndag efter Trinitatis*, Trondhiem 1801.

- Krogh, Matth. Bons.: *Om Taknemmelighed imod Regent og Stat. En Tale paa syvende Søndag efter Trefoldighed, i Anledning af den Nordlands Indvaanere givne Kongelige Understøttelse*, Christiania 1811b.
- Kruuse, M. P.: *Danmarks brudte Fred. Et Digt*, København 1807.
- Kryger, Karin: *Allegori og Borgerdyd – Studier i det nyklassicistiske gravmæle i Danmark 1760-1820*, København 1985.
- Kryger, Karen: ”Dansk identitet i nyklassicistisk kunst”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, København 1991.
- Krøyer, Henrik: *Erindringer af Henrik Krøyers Liv 1821-1838. Efter Forfatterens efterladte Haandskrift*, København 1870.
- Kuhn, Hans: ”The Farmer and the Viking: Forms of Romantic Nationalism in Nineteenth-Century Scandinavia, Eade, J. C. (ed.): *Romantic Nationalism in Europe*, Australian National University 1983.
- Kuhnle, Stein: ”Stemmeretten i 1814. Beregninger over antall stemmerettskvalifiserte etter Grunnloven”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 51 . bd., Oslo 1972.
- Kühne, E: *Eneste fuldstændig autentisk Efterretning om den franske Armees Tilbagetog fra Moskau i October og November 1812*, København 1814.
- Kvist, Kjertil og Martin Kvist: *Medaljekatalogen 1804-1905*, Oslo 2002
- Kaartvedt, Alf: *Det Norske Storting gjennom 150 år, Bind 1, Fra Riksforsamlingen til 1869 med en innledning av Sverre Steen*, Oslo 1964.
- Lahde, Gerh. Ludv.: *Fortegnelse over en Udstilling af Malerier, arrangeret af Gerh. Ludv. Lahde*, København efter 1808.
- Lange, H.: *Dagbog i anledning af Urolighederne i Danmark. Begyndt den 10. August 1807*, København 1807.
- Langeland, Nils Rune: *Siste Ord. Høgsterett i norsk historie 1814-1965. Bind I, 1814-1905*, Oslo 2005.
- Langen, Ulrik: ”Fjenden iblandt os. Engelske borgere i det belejrede København”, Henningsen, Peter: *København 1807. Belejring og Bombardement*, København 2007.
- Langen, Ulrik: ”Rygtets Kaabe – sagen om justitsråd Westmanns døde pige”, Langen, Ulrik og Jakob Sørensen (red.): *Rygternes magt*, København 2004.
- Langslet, Lars Roar: *Den glemte konge. Christian VIII. Konge af Norge, Konge af Danmark. På dansk ved Peter Nielsen*, København 2000 [1998].

- Larsen, Carsten U.: ”Glimt af 200 år – og kig frem”, *Nationalmuseets Arbejdsmark 1807-2007*, København 2007.
- Larsen, Janne: ”Danmarks politiske forbrydelser”. *En analyse af konstruktionen af Danmark som fjendebillede i norsk historieskrivning 1814-45 og fjendebilledets betydning for udviklingen af en norsk national identitet*, Speciale ved Historisk Institut, Aarhus Universitet, August 2002.
- Larsen, Joakim: *Bidrag til Dansk Skolehistorie 1784-1818. bind 2*, København 1984 [1893].
- Larsen, Joakim: *Bidrag til Dansk Skolehistorie 1818-1898. bind 3*, København 1984 [1899].
- Larsen, J. E., C. Molbech, N. M. Petersen, P. V. Jacobsen & H. M. Velschow: ”Fortale”, *Historisk Tidsskrift*, 1, I, III-XVII, 1840.
- Larsen, Joh. Henr.: *Forsøg til en militair Forsvarsplan for Kongeriget Dannemark*, København 1808.
- Larsen, Joh. Henr.: *Tale holden i Kronprindsens Klub i Aarhus i Anledning af Høitideligheden ved Hs. Maj. Kongens Fødselsdag 1811*, Aarhus 1811.
- Larsen, Kay: *Danmarks Kapervæsen 1807-1814*, 2. udgave, Leuterhausen 1972.
- Larsen, N.A.: *Fra Krigens Tid (1807-1814). Bidrag til den norske Marines Historie*, Christiania 1878.
- Larsen, N. A.: *Fra Aaret 1814. Den norske Marine umiddelbart efter Adskillelsen*, Kristiania 1881.
- Lassen, Albert: *Forsøg paa en Fremstilling af Historiens Formaal, samt denne Videnskabs stof. Et Indbydelsesskrift til den offentlige Examen ved Christiania lærde Skole i Juli 1823*, Christiania 1823.
- Lassen, Albert: *Udtog af den almindelige Historie, til Brug for de lærde Skolers lavere Classer og Borgerskoler*, Christiania 1829.
- Laurberg, P.: *Kortfattet Fædrelandshistorie tilligemed et Anhang af Fædrelandets Geographie. Anden gjennemseete og lidet forøgede Udgave*, Odense 1826.
- Laursen, John Christian: ”Humanism vs. Cynicism: Cosmopolitan Culture and National Identity in Eighteenth-Century Denmark”, Haakonssen, Knud & Henrik Horstbøll (eds.): *Northern Antiquities and National Identities. Perceptions of Denmark and the North in the Eighteenth Century*, Copenhagen 2007.
- Leersen, Joep: ”Monuments and trauma: varieties of remembrance”, McBride, Ian (ed.): *History and Memory in Modern Ireland*, 2001.

- Leerssen, Joep: "Nation and Ethnicity", Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Lehmann, Orla: *Efterladte Skrifter. Udgivne af Hother Hage og Carl Ploug*, I, 1872.
- Leib, Jonathan and Gerald Webster: "Rebel with(out) a cause? The contested meanings of the Confederate battle flag in the American South", Eriksen, Thomas Hylland and Richard Jenkins (eds.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, New York 2007.
- Lewis, Bernard: *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response*, Oxford 2002.
- Lind, Gunnar: ""Danmark" som objekt, "Danmark" som ramme", *Historie*, 1, 2008.
- Lind, Gunnar: "Gamle patrioter. Om kærlighed til fædrelandet i 1600-tallets Danmark", Jeppesen, Hans, Anders Monrad Møller, Henrik S. Nissen og Niels Thomssen (red.): *Søfart, politik, identitet, tilegnet Ole Feldbæk*, København 1996.
- Lindbæk, Sofie Aubert: *Fra Det norske Selskabs kreds*, Kristiania 1913
- Lindbäck-Larsen, Odd: *Den norske hær og 1814*, Oslo 1945.
- Lindeberg, Lars: *Arveffenden. Dansk-svenske landskampe på slagmarker og fodboldbaner fra sagntid til nutid*, København 1985.
- Lindeberg, Lars: *De så det ske. Englandskrigene 1801-1814*, København 1974.
- Lindecrone, Louise Hegermann: *Danske Fortællinger*, Kjøbenhavn 1825.
- Linvald, Axel: "En journalists genvordigheder. Bidrag til den københavnske presses historie 1799-1811", *Historiske meddelelser om København*, 2. række, I, 1923-24.
- Linvald, Axel: "Oplysningens Tidsalder", Friis, Aage; Axel Linvald og M. Mackeprang: *Schultz Danmarkshistorie. Vort folks historie gennem tiderne skrevet af danske historikere. Bind IV*, København 1942.
- Lornsen, Uwe Jens: *Über das Verfassungswerk in Schleswigholstein*, Kiel 1830.
- Lorenz, Chris: "Representations of Identity: Ethnicity, race, Class, Gender and Religion. An Introduction to Conceptual History", Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Lorenzen, G.: *Beretning om Selskabet for indenlandsk Kunstflid for Aaret 1818*, Kjøbenhavn 1819.
- *Love for Selskabet for Asker Præstegjelds Vel, oprettet den 14de September 1808*, Christiania 1809.

- *Love vedtagne af det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog*, København 1813.
- Lund, G.: *Har Staden Kiøbenhavn forsvaret sig som den burde og kunde i 1807? Frimodigen besvaret i et Brev til en Ven i Holsteen*, København 1807.
- Lund, Jørn: "Danskerne og deres sprog 1945-1990. Kritik og tolerance", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 4: Danmark og Europa 1940-1990*, København 1992.
- Lund, Jørn: "Sproget. Kulturens spejl og udtryk", Christiansen, Palle Ove (red.): *Vejne til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005.
- Lunden, Kåre: "'Friheten i gave'? Den norske revolusjonen i 1814", Rian, Øystein (red.): *Historiske perler. Norsk historieskrivning gjennom 800 år*, Oslo 1998 [1984].
- Lunden, Kåre: "History and Society", Hubbard, William H.; Jan Eivind Myhre; Trond Nordby and Solvi Sogner (ed.): *Making a Historical Culture – Historiography in Norway*, Oslo 1995.
- Lunden, Kåre: *Nasjon eller union? Refleksjonar og røynsler*, Oslo 1993.
- Lunden, Kåre: *Norsk grålysning. Norsk nasjonalisme 1770-1814 på allmenn bakgrunn*, Det Norske Samlaget 1992.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming: "Danskhed i krige og kriser 1800-1864", Flemming Lundgreen-Nielsen (red.): *På sporet af dansk identitet*, København 1992a.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming: "Grundtvig og danskheden", Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 3, Folkets Danmark 1848-1940*, København 1992b.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming: "Hovedstaden København", Lundgreen-Nielsen, Flemming (red.): *København læst og påskrevet. Hovedstaden som litterær kulturby*, København 1997a.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming: "København: Dødsfjende-Hjertenskær", Lundgreen-Nielsen, Flemming (red.): *København læst og påskrevet. Hovedstaden som litterær kulturby*, København 1997b.
- Lund[h], Gregers Fougner og Leopold von Buch: *Christiania, eller Bidrag til nøiere Kundskab om denne Stad: et Brudstykke af von Buchs Reise durch Norwegen und Lappland, oversat og med Anmærkninger ledsaget af Gr. Fourgner-Lund*, Oslo 1958 [København 1812].
- Lundh, Gregers Fougner: "Ny Samling af norske ord og talemaader 1806-1808", *Skrifter fraa Norsk Maalføreakriv 4*, Oslo 1954.
- Lundh, Gregers Fougner: *Specimen diplomatarii Norvagici, exhibentis monumenta diplomatic, historiam populi, linguæ, morum et familiarum, necnon et juar*

Norvegiæ illustrantia, ab vetustioribus inde temporis usque ad finem Seculi XVI. Prøve af et norskt Diplomatrium etc., København 1828.

- Lyngby, Thomas: ”Dansk patriotisme i franske gevandter – Laurids Engelstoft og de franske normer for fædrelandskærlighed i helstaten”, Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Lyngby, Thomas og Mette Skougaard: ”Den patriotiske rørelse i 1801”, Mentz, Søren (red.): *Kampen i Kongedybet – Slaget på Reden*, København 2001a.
- Lyngby, Thomas: *Den sentimentale patriotisme. Slaget på reden og H. C. Knudsens patriotiske handlinger*, København 2001b.
- Lyngby, Thomas: ”Skuespiller H. C. Knudsens patriotiske offensiv efteråret 1813. Et forspil til Eidsvoll”, Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Lütken, O.: *Om Peter Willemoës. Udgivet i anledning af hundredaars-dagen for Peter Willemoës fødsel den 11. Mai 1883 af Sølieutenant-selskabet i Kjøbenhavn*, København 1883.
- Løve, Anders: *Indenlandsk Konstflid, 1811. (Et pøetisk Forsøg) med Anmærkninger*, København 1812a.
- Løve, Anders: *Industrimagasinet for qvindelige Haandarbejder af den finere Slags. Forsættelse af mit pøetiske Forsøg om indenlandsk Konstflid*, København 1812b.
- Løvenskiold, Sverin: ”Løvenskiolds dagbok från Riksforsamlinga på Eidsvoll. Ved professor dr. Arne Bergsgård”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 33. bd., Oslo 1943-46.
- Laache, Rolv: *Et og annet om Norge og Sverige i de første år av Unionen*, Oslo 1941a.
- Laache, Rolv: ”Om Evindvirkpresten Niels Dahl. Bidrag til Norges Historie i Carl Johans regjeringstid. I”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 31. bd., Oslo 1937-40.
- Laache, Rolv: *Nordmenn og svensker efter 1814. Spredte trekk som bidrag til unionens historie*, Oslo 1941b.
- MacDonald, James: *Travels through Denmark and part of Sweden during the Winter and Spring the Present Year 1809. Containing Authentic Particulars of the domestic Condition of those Countries, the Opinions of the Inhabitants, and the State of Agriculture*, I-II, London 1809.
- Magnusen, Finn: *Antiqvarisk-Historiske Bemærkninger angaaende de hedenske Nordboers Kultur og Karakter. Aftrykt af Maanedsskrivet Minerva for Juli 1818*, København 1818a.

- Magnusen, Finn: *Antiqvarisk-Historiske Bemærkninger angaaende de hedenske Nordboers Kultur og Karakter. Andet Stykke. Aftrykt af Maanedsskriftet Minerva*, København 1818b.
- Magnusen, Finn: *Bidrag til nordisk Archæologie meddeelte i Forelæsninger ved Finn Magnusen*, Kiøbenhavn 1820.
- Magnusen, Finn: *Eddalæren og dens Oprindelse eller Nøiagtig Fremstilling af de gamle Nordboers Digtninger og Meninger om Vindens, Gudernes, Aandernes og Menneskenes Tilblivelse, ...*, I-IV, København 1824-26.
- Magnusen, Finn: *Efterretninger om Mindesmærkerne ved Jellinge og de derved i Aarene 1820 og 1821 foretagne Undersøgelser m. m.*, Kjøbenhavn 1823.
- Magnusen, Finn: ”Indledning til Forelæsninger over den ældre Edda’s mythiske og ethiske Digte”, *Athene*, 6, 1816.
- Magnusen, Finn: *Sang paa Kongens Fødselsfest 1819*, Kiøbenhavn 1819.
- Malečková, Jitka: ”Where Are Women in National Histories”, Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Malling, Ove: *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*, København 1992 [1777].
- Manniche, Jens Chr.: ”Historieskrivningen 1830-1880”, Nanna Damsholt m.fl. (red.): *Danmarks historie bind 10. Historiens historie*, København 1992.
- Manthey, J. D. T.: *Er det lykkets England, at retfædiggiøre sit Røvertog imod Dannemark? En Undersøgelse, foranledet ved den engelske Declaration af 25. Sept. 1807*, Kiel 1807.
- Manthey: *Tale, holden i Selskabet for Efterslægten, paa dets Stiftelsesdag, den 4de Marts 1815*, København 1815.
- Maribo, Ludvig: *Nogle Ord om almindelig Værnepligt og et Forslag til, paa den mindst bekostelige og mindst byrdefulde Maade at underholde et Land- og Søeværn i Norge*, Christiania 1815.
- Marklund, Andreas: ”På fædres skuldre. Fadersymboler, mandighed & patriotisk fællesskab under Store nordiske Krig”, *1066 – Tidsskrift for historie*, 35. årgang, nr. 3 2005, september.
- Markussen, Ingrid: *Til Skaberens Ære, Statens Tjeneste og Vor egen Nytte. Pietistiske og kameralistiske ideer bag fremvæksten af en offentlig skole i landdistrikterne i 1700-tallet*, Odense 1995.
- *Meddelelser fra Krigsarkiverne. Udgivet af Generalstaben*, Bind 1-9, København 1883-1902.

- Meijer, C: *Kriget emellan Sverige och Danmark åren 1808 och 1809*, Stockholm 1867.
- Mentz, Søren: "Frederik VI og Napoleon – en umage alliance", Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007a.
- Mentz, Søren: "Kronprins Frederik. En kæk soldat i den retfærdige sags tjeneste", Henningsen, Peter: *København 1807. Belejring og Bombardement*, København 2007b.
- Mentz, Søren: "Københavns bombardement i kunstens optik. Krigsbilleder som erindring, propaganda og salgsobjekt", Glenthøj, Rasmus og Jens Rahbek Rasmussen (red.): *Det venskabelige bombardement. Københavns bombardement i samtid og eftertid*, København 2007c.
- Mentz, Søren: "Købmændene, Kronprinsen og Slaget på Reden", Mentz, Søren (red.): *Kampen i Kongedybet – Slaget på Reden*, København 2001.
- Mentz, Søren: "Mellem verdensmarked og helstat. Norges dynamiske eksportøkonomi", Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004a.
- Mentz, Søren: "Neutralitetens sammenbrud: skæbneåret 1807", Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Mentz, Søren: "Rygterne i København før og efter Slaget på Reden 1801", Langen, Ulrik og Jakob Sørensen (red.): *Rygternes magt*, København 2004b.
- Messel, Nils: "Da fjellet ble oppdaget", Messel, Nils (red.): *Oppdagelsen av fjellet*, Oslo 2008.
- Mestad, Ola: "Næringsfridom i 1814-grunnlova. Adam Smith, Schlegels naturrett eller bondekrav på Eidsvoll?", Michaelsen, Dag (red.): *Forfatningsteori møter 1814*, Oslo 2008.
- Mestad, Ola, og Dag Michalsen: "Rett, nasjon, union 1814-1905", Mestad, Ola og Dag Michalsen (red.): *Rett, nasjon, union. Den svensk-norske unionens rettslige historie 1814-1905*, Oslo 2005.
- Michaelsen, Christian: *Sange for Kongens Livjægerkorps, i Anledning af Krigen mellem Danmark og England 1807*, København 1807.
- Michalsen, Dag: "Forfatningshistorie og 1814", Michalsen, Dag (red.): *Forfatningsteori møter 1814*, Oslo 2008.
- Michalsen, Dag: "Nasjon eller union? Norsk unionsrettsforskning 1814-1905", Mestad, Ola og Dag Michalsen (red.): *Rett, nasjon, union. Den svensk-norske unionens rettslige historie 1814-1905*, Oslo 2005.

- Minken, Anne: ”Norsk og svensk identitet før nasjonalismens epoke”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 82. bd., Oslo 2003.
- Molbech, Christian: *Christian Molbechs brevveksling med svenske forfattere og videnskabsmænd, ved Morten Borup, I, 1812-24*, København 1956.
- Molbech, Christian: *Dansk Haand-Ordbog til Retskrivnings og Sprogrigtigheds Fremme med Grundtræk af den danske Retskrivningslære*, København 1813.
- Molbech, Christian: *Dansk poetisk Anthologie, eller Udvalg af danske og norske lyriske Digteres Arbejder, efter Tidsfølgen, og ledsaget med biographiske-kritiske efterretninger*, København 1830.
- Molbech, Christian: *Europa i Middelalderen, en historisk Skildring*, København 1819.
- Molbech, Christian: *Historisk Udsigt over de danske Ordbogsarbejder i det 17de og 18de Aarhundrede af Geheimeraad Matthias Moth, Conferentsraad Fr. Rostgaard og Etatsraad J. Langebek*, København 1827.
- Molbech, Christian: *Indledning til Forelæsninger over det danske Sprog og den danske National-Litteraturs Historie, med en Fortegnelse og efter Tidsfølgen over de vigtigste Sprogværker og Forfattere i Modersmaalet*, København 1822.
- Molbech, Christian: *Indledning til Forelæsninger over Universalhistorien*, København 1815a.
- Molbech, Christian: *Kong Erik Plogpenninges Historie. En Prøve paa den danske Histories Fortælling*, København 1821a.
- Molbech, Christian: ”Kritiske Bemærkninger over: Valdemar Seier, en historisk Roman af B.S. Ingemann”, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet af Christian Molbech. andet Bind*, 1828.
- Molbech, Christian: ”Om den europæiske Politik, med Hensyn paa Tyrkiet og Grækenlands Uafhængighed”, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet af Christian Molbech. tredje Bind*, 1829.
- Molbech, Christian: *Om den ny-svenske Skrivemaade i dansk Skrift, og Urigtigheden af de for sammes Antagelse givne historiske Grunde*, København 1825.
- Molbech, Christian: *Om Dialecter eller Mundarter og Samling af danske Landskabsord med en Indledning om Kiærlighed til Modersmaalet og en Indbydelse til det danske Sprogs Venner*, København 1811a.
- Molbech, Christian: *Om Nationalsprogets Hellighed. Med en Efterskrift til det danske Publicum*, København 1815b.

- Molbech, Christian: *Om Statens Væsen, Statskraft, Nationalaand og om det, som er Statens Støtte og Nationens Styrke i Farens Tid*, København 1814.
- Molbech, Christian: *Reise giennem en Deel af Tydskland, Frankrige, England og Italien i Aarene 1819 og 1820. Første Bind*, Kiøbenhavn 1821b.
- Molbech, Christian: *Ungdomsvandringer i mit Fødeland, bind 1*, København 1811b.
- Molbech, Christian: *Ungdomsvandringer i mit Fødeland, bind 2*, København 1815c.
- Moltke, Frederik: ”Tale holden paa Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 28de Januar 1818”, *Dansk Minerva*, februar 1818.
- Monrad, Kasper (ed.): *Danish Painting. The Golden Age*, London 1984.
- Monrad, Kasper: *Dansk Guldalder. Hovedværker på Statens Museum for Kunst*, København 1994.
- Monrad, Kasper: *Hverdagsbilleder. Dansk Guldalder – Kunstnerne og deres vilkår*, København 1989.
- Monrad, Kasper: *Mellem guder og helte. Historiemaleriet i Rom, Paris og København 1770-1820*, København 1990.
- Monrad, Kasper & Olsen, Henning Roving: *The Golden Age of Danish Painting*. København 1994.
- Mordhorst, Mads: *På sporet af historien, bind 2: Da historien blev skabt: Historiografiske læsninger 1770-1840*, Ph.d.-afhandling ved Københavns Universitet januar 2002.
- Morgenstjerne, Bredo: ”Universitetet fra 1813 til 1991”, *Det kongelige Fredriks Universitet 1811-1911*, Kristiania 1911.
- Morgenstjerne, B. H. von Munthe af: *Antikritik eller et Par Ord til Publicum i Anledning af Hr. Procurator Debes's kritiske Bemærkninger o.s.v.*, Christiania 1808a.
- Morgenstjerne, Bredo Henrich v. Munthe af: ”Hvad er Patriot?”, *Politik og Historie. Et Tidsskrift. Andet Bind*, No. 25 og 26, Christiania 1809a.
- Morgenstjerne, Bredo Henrich v. Munthe af: *Hvilke vare rimeligvis Aarsagerne til de danske Troppers Sammentrækning i Holsten, i Aarene 1803 og 1805; men især til Armeens Ophold i Holsten paa den Tid det engelske Angreb paa Sjælland i Aaret 1807 fandt Sted; og kan denne Omstændighed ansees som Aarsag til den danske Flaades Tab, og Kjøbenhavns Ödelæggelse? Et Politisk-historisk Forsög*, Christiania 1809b.
- Morgenstjerne, B. H. von Munthe af: *Nogle bemærkninger i Anledning af Norges og Sverrigs nuværende gjensidige politiske Forhold*, Christiania 1813.

- Morgenstjerne, Bredo Henrich von Munthe af: *Velmente Raad til den norske Jordbrugerisær Almuemanden, med Hensyn til nærværende Krig*, Christiania 1808b.
- Motzfeldt, Peter: *Breve og Optegnelser af Peter Motzfeldt. Udgivet af K. Motzfeldt med Forfatterens Portræt og hans Biografi af Udgiveren*, København 1888.
- Munch, A.: *Barndoms- og Ungdoms-Minder*, Christiania 1874.
- Munch, Johan Storm: *Fjeldblomster*, Christiania 1813.
- Munk, H. & M. Birkeland (udg.): *Storthings-Efterretninger 1814-33 udgivne efter offentlig Foranstaltning. Iste bind indeholdende Rigsforsamlingen og det overodentlige Storthing 1814 samt de to første ordentlige Storthing 1815-16 og 1818, bearbejdede af H. Munk og M. Birkeland*, Christiania 1874.
- Munk, Johan Storm: *Mindetale over Christian August, holden paa Frederikshald den 10de August 1810*, Christiania 1810a.
- Munk, Johan Storm: *Norges Farvel til Hans Kongelige Højhed Christian August, Svearigets Kronprinds*, Christiania 1810b.
- Munch-Petersen, Thomas: *Defying Napoleon. How Britain Bombarded Copenhagen and Seized the Danish Fleet in 1807*, Sutton Publishing 2007.
- Munch-Petersen, Thomas: "The secret intelligence from Tilsit. New light on the events surrounding the bombardment of Copenhagen in 1807". *Historisk Tidsskrift*, 102, hæfte 1, 2002.
- Munthe, Eiler: *De vigtigste indenlandske Tildragelser og de mærkeligste danske og norske Personers Levnetsbeskrivelser fra de ældste Tider indtil vore Dage. En Læse- og Lærebog i Fædrelandets Historie for Begyndere og Ustuderede*, Købehavn 1806.
- Munthe, Eiler: *En Tale i Anledning af Kongens Fødselsdag, holden i Nyborg lærde Skole den 28 Januar 1811*, Odense 1811.
- Mülertz, A. F.: "Kantate ved Nyborg lærde Skoles Højtidelighed paa Nationalfestdagen den 28 Januar 1811", Munth, E.: *En Tale i Anledning af Kongens Fødselsdag, holden i Nyborg lærde Skole den 28 Januar 1811*, Odense 1811, s. 25-31.
- Müller, Peter Erasmus: *Critisk Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagnhistorie eller om Troværdigheden af Saxos og Snorros Kilder*, Kjøbenhavn 1823.
- Müller, Peter Erasmus: *Om det Islandske Sprogs Vigtighed*, København 1813.
- Müller, Peter Erasmus: *Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger. Første Bind*, København 1817.
- Müller, Peter Erasmus: *Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger. Andet Bind*, København 1818.

- Müller, Peter Erasmus: *Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger. Tredie Bind*, København 1820.
- Müller, P.E.: *Tale holden paa Efterslægtsselskabets Stiftelsesdag den 4de Marts 1816*, København 1816.
- Münter, Frederik: *Københavns Belejring. Sommer 1807*. København 1807.
- Münter, Frederik (udg.): *Vor Frue Kirkes Indvielse første Pintsedag den 7. Junii 1829*, København 1829.
- Mykland, Knut: "Grunnlovens far og kongemaktens forsvarer (1964)", Kjelland, Arnfinn (red.): *Norske historikere i Utvalg IX. Studier i norsk historie omkring 1814 ved Steiner Supphellen*, Oslo 1983.
- Mykland, Knut: *Norges historie, 9, Kampen om Norge 1784-1814*, Oslo 1978.
- Mykland, Knut: *Trondheim bys historie, III: Fra Søgaden til Strandgaten*, Trondheim 1955.
- Mynster, J. P.: *Meddelelser om mit Levnet. Andet Oplag*, København 1884.
- Møller, Hans: *Hvilken af 17de Mai eller 4de November 1814 er dagen hvorpaa Norges nugjeldende Grundlov blev given, og hvilken af disse bør vi, om enten af dem skal feires, at feire som Nationalfest i Landet? En historisk, juridisk Undersøgelse*, Christiania 1829.
- Møller, Jan: *1807 – en by i flammer*, Viborg 1982.
- Møller, Jens: *Mnemosyne. Eller Samling af fædrenelandske Minder og Skildringer*, Kjøbenhavn 1830.
- Møller, Jens: *Om den nordiske Mythologies Brugbarhed for de skjønnede Kunster*, København 1812.
- Møller, Jens: "Optegnelser om mit Levnet", *Kirkehistoriske Samlinger*, 4. rk., IV, 1895-97.
- Møller, P.L.: "Skizzer fra Norge", *Gæa: æsthetisk Aarbog*, København 1846.
- Møller, Per Stig: "Forord i form af en forhistorie", Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Møller, S. [Pseudonym for Kristian Kristensen]: *Krigstildragelser, ædle og uædle Handlinger samt Anecdoter i Anledning af Englændernes Overfald paa Sieland i August 1807*, København 1808.
- Mølsted, Hans Kristian: *Hvad lærer Jesu Religion os til Trøst, naar vi lide? Prædiken holden til Høimesse paa 16de Søndag efter Trinitatis 1807, i Almindelig Hospitals og Abel Cathrines Stiftelses Kirke*, København 1807.
- Mølsted, Simon Christian: *Høst-Prædiken holden paa 15 Søndag efter Trinitatis 1809 for Hersted-Øster og Hersted-Vester Menigheder*, København 1809.

- Mønster, P.H.: *Tale i Anledning af Efterslægts-Selskabets 31te Aarsfest den 4de Martii 1817*, København 1817.
- Mørch, J. C. [F. Halderen]: *Et Ord til almeen Eftertanke for Nutidens Nordmænd*, Bergen 1814.
- Nairn, Tom: *Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*, London 1977.
- Nansen, Hans Leirdahl: *Tvende Motioner, fremsatte paa Norges ordentlige Storting, den 2den August 1815*, Christiania 1815.
- Nathan-David, David: *Gamle Norges Skaal*, København 1814.
- Nathanson, M.L.: *Historisk fremstilling af Jødernes forhold og Stilling i Danmark, navnlig Kjøbenhavn*, Kjøbenhavn 1860.
- Neergaard, Jon: *En Odelsmands Tanker om Norges nærværende Forfatning tilligemed en Samtale indeholdende Veiledning for Bønder til en rigtigere Fremgangsmaade ved Udkaarelsen af Valgmænd og Repræsentanter*, Christiania 1820.
- Neiiendam, Robert: *Skuespiller og Patriot. Uddrag af H. C. Knudsens Dagbøger*, København 1925.
- Nerbøvik, Jostein: ”Den norske kulturnasjonalismen”, Øystein Sørensen (red.): *Nasjonal identitet – et kunstprodukt?*, Oslo 1994.
- Neumann, Jacob: *Norske Landvæsens-Samlinger*, 1, Christiania 1809.
- Neumann, Jakob: *Plan til et Bygde-Magazin for Asker Præstegield*, Christiania 1810.
- Nevers, Jeppe og Niklas Olsen: ”Indledning”, Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København 2007a.
- Nevers, Jeppe: ”Spørgsmåls politik – Kari Palonen og den nyere begrebshistorie”, *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, forår 2007[b], nr. 48.
- Nielsen, A. [pseudonym for Andreas Christian Gjerlew]: *Nordens Gjenforening. Et Ønske til det Svenske Folk, i Anledning af den forestaaende Rigsdag den 23de Julii 1810*, København 1810.
- Nielsen, Niels Kayser: ”Idræt og nationsdannelse i de nordiske lande. Forskelle og fællestræk”, Stoklund, Bjarne (red.): *Kulturens nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale*, København 2002 [1999].
- Nielsen, Yngvar: *Af Norges nyere Historie: Grev Sandels's Statholderskab 1818-1827*, Kristiania 1873.
- Nielsen, Yngvar: ”August von Hartmansdorff i Norge, 1816-1821”, *Vidar. Tidsskrift for Videnskab, Literatur og Politik* Christiania 1887.
- Nielsen, Yngvar: *Bidrag til Norges Historie i 1814, II*, Christiania 1886a.

- Nielsen, Yngvar: *Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans samtid 1779-1840, Iste del 1779-1814*, Kristiania 1888.
- Nielsen, Yngvar: *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg. Amtmand, Medlem af Rigsforsamlingen paa Eidsvold, Statsraad, Storthingsmand, Statholder og Prokansler ved det Kgl. Frederiks Universitet – 1779-1840. Anden deel 1813-1814*, Christiania 1901.
- Nielsen, Yngvar: *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg. Amtmand, Medlem af Rigsforsamlingen paa Eidsvold, Statsraad, Storthingsmand, Statholder og Prokansler ved det Kgl. Frederiks Universitet – 1779-1840. Tredje deel 1815-1840*, Christiania 1902.
- Nielsen, Yngvar: *Stormagternes Forhold til Norge og Sverige 1815-1819*, Christiania 1886b.
- Nilsen, J. J.: *En kort Fremstilling af Lehns greve Frederik Adolf Holstein-Holsteinborgs Liv og Virke*, København 1925.
- Nilsson, Kjeld B., *Skåne - Vort Glemte Land*, Bogans Forlag 1991.
- Nilsson, Sven: *Dagboksanteckningar under en resa från södra Sverige till Nordlanden i Norge 1816*, Lund 1879.
- Nilsson, Torbjörn: ”Sverige och 1905 – glömska eller forträngning?”, (*norsk*) *Historisk tidsskrift*, bind 84, nr. 2, 2005.
- Nipperdey, Thomas: ”In Search of Identity: Romantic Nationalism, its Intellectual, Political and Social Background”, Eade, J. C. (ed.): *Romantic Nationalism in Europe*, Australian National University 1983.
- Nissen, Bernt A.: ”Det nye Norge grunnlegges”, *Vårt folks historie*, bind VI, Oslo 1964.
- Nissen, Hans Nicolai: *Den sande Fædrelandskjærlighed, som en Følge af en viis og god Regering. En Tale paa Kongens Fødselsdag den 29de Januarii 1808, holden paa Sorøe Akademie*, Sorø 1808a.
- Nissen, Hans Nicolai: *Indbydelse til at fejre Konges Fødselsdag 1808 paa Sorøe Akademi*, Sorø 1808b.
- Nissen, Henrik S.: ”Danskeren 1972. Billeder og budskab”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 4: Danmark og Europa 1940-1990*, København 1992a.
- Nissen, Henrik S.: ”Folkelighed og frihed 1933. Grundtvigianernes reaktion på modernisering, krise og nazisme”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 3, Folkets Danmark 1848-1940*, København 1992b.

- Nissen, N. Lange: *Grundtræk af Dansk Sproglære, med en Forberedelse til Samme for de første Begyndere*, København 1808c.
- Njåstad, Magne, Espen Andresen, Sonja Englund & Tord Theland: "Landet i midten: Jemtland fra unionsperiferi til grenseprovins", Imsen, Steinar (red.): *Grenser og grannelag i Nordens historie*, Oslo 2005.
- *Nogle Breve fra E.C. Werlauff og I. Chr. Berg. Meddelte af L. Daae*, Kristiania 1870.
- Nordby, Trond: "Stat- and Nation-Building", Hubbard, William H.; Jan Eivind Myhre; Trond Nordby and Solvi Sogner (ed.): *Making a Historical Culture – Historiography in Norway*, Oslo 1995.
- *Norraena. En Samling af Forsög til norske Nationalsange*, Christiania 1821.
- *Norske ordsamlingar 1810-1812 til Videnskabernes Selskabs danske ordbog. Skrifter fraa Norsk Maalførearkiv, 10*, Oslo 1957.
- Nyerup, Rasmus (udg.): *Edda eller Skandinavernes hedenske Gudelære. Oversat af R. Nyerup*, København 1808.
- Nyerup, Rasmus: *Indledning til Forelæsninger paa Universitetsbibliotheket over den nordiske Mythologies Studiums Skjebne. (Et særskilt Aftryk af Maanedsskriftet Athene*, København 1817.
- Nyerup, Rasmus: *Nørreris. Niels Ebbesens Minde. Text til den Hans Kongelige Majestæt allerunderdanigst tilegnede kobberstukne Forestilling af de endnu synlige levninger af Niels Ebbesens Borg*, København 1811.
- Nyerup, Rasmus: "Om Edda. Begyndt at skrives i Februar 1808", *Det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter. Tredje Aargangs Andet Bind*, København 1807[?].
- Nyerup, Rasmus: *Om Literaturens Tilvæxt under de tre danske konger Frederik V, Christian VII, og Frederik VI. Et, i Anledning af den høje Formælingsfæst den 1 Novbr. 1828, ved Samfundet til den danske Literaturs Fremme udsat Priispørgsmaal*, Kjøbenhavn 1828.
- Nyerup, Rasmus: *Oversyn over Fædrenelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillede i et tilkommende National-Museum. Et Forsøg*, København 1806.
- Nyerup, Rasmus & Knud Lyne Rahbek (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny af Nyerup og Rahbek. 3die Del*, København 1813a.
- Nyerup, Rasmus & Knud Lyne Rahbek (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne*

Samlinger udgivne paa ny af Nyerup og Rahbek. 3die Del. 2det afsnit eller 4de Tome, København 1813b.

- Nyerup, Rasmus & Knud Lyne Rahbek (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Middelalderen; efter A. S. Vedels og P. Syvs trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny af Nyerup, og Rahbek. 5te Tome, København 1814.*
- Nyerup, Rasmus (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til henimod Midten af det 18de med Melodier. I Forening med Auditeur P. Rasmussen udgivet af R. Nyerup. En Fortsættelse af de i Aarene 1812-1814 udgivne Kjæmpeviser. Første Del, København 1821a.*
- Nyerup, Rasmus (udg.): *Udvalg af Danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til henimod Midten af det 18de med Melodier. I Forening med Auditeur P. Rasmussen udgivet af R. Nyerup. En Fortsættelse af de i Aarene 1812-1814 udgivne Kjæmpeviser. Anden Del, København 1821b.*
- Nyerup, Rasmus (udg.): *Suhmiana, København 1799.*
- Nygaard, Knut: *Nordmenns syn på Danmark og danskene i 1814 og de første selvstendighedsår. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist. Filos.-Klasse. 1960. No. 1, Oslo 1960.*
- Nykjær, Mogens: *Kundskabens billeder. Motiver i dansk kunst fra Eckersberg til Hammershøi, Aarhus 1991.*
- Nyrop, C.: *Bidrag til Den Danske Industris Historie, København 1873.*
- Nørregård, Georg: "På jagt efter sammensværgelser i Jylland 1821", *Jyske Samlinger*, Bind Ny række, 1, 1950-52.
- Nørregård-Nielsen, Hans Edvard: *Dansk kunst. Tusind års kunsthistorie, København 2006 [2003].*
- Oehlenschläger, Adam: *Danrigets Lykønskninger. Allegorier i Anledning af Deres Kongelige Høiheders Prinds Frederik Carl Christians og Prindsesse Wilhelmine Marias Ægteforening, Kjøbenhavn 1828.*
- Oehlenschläger, Adam: *Deres Majestæters Kong Frederik den Siettes, og Dronning Maria Sophia Frederikas Kroningsfest. Den 31te Julii 1815, København 1815.*
- Oehlenschläger, Adam: *Folkesang ved Deres Majestæters Kong Frederik den Siettes og Dronning Maria Sophia Frederikas Kroningsfest, København 1815.*
- Oehlenschläger, Adam: *Oehlenschlägers Erindringer, København 1872.*
- Oehlenschläger, Adam: *Oehlenschlägers Levnet fortalt af ham selv. Anden Deel, København 1974.*
- Oest, Niels Christian: *Forslag til at danne en uovervindelig Hær, og Anmærkninger om Anciennitet, Generalstab og Hæderstegn, København 1808.*

- Oftedahl, L.: *Almindelig Grammatik eller Indledning til Underviisning i alle Sprog, fremsat efter en ny Methode: et Forsøg*, Christianssand 1820.
- Olden-Jørgensen, Sebastian: ”Magtstatens transformationer. En begrebshistorisk og historiografisk undersøgelse”, *Historisk Tidsskrift*, Bind 108, Hæfte 1, 2008.
- *Oldnordiske Sager efter den af det nordiske Oldskrift-Selskab udgivne Grundskrift oversatte af Carl Christian Rafn. Første Bind. Konge Olaf Tryggvesøns Saga. Første Deel*, København 1826.
- Oldrup, Thomas: ”For den historiske fuldstændigheds skyld. To københavnske avisers indhold i septemberdagene 1807”, Henningsen, Peter (red.): *København 1807. Belejring og bombardement*, Jyllands-Postens Forlag 2007.
- Ollila, Anne: ”Perspectives to Finnish Identity”, *Scandinavian Journal of History*, vol. 23, Nos. 3-4, 1998.
- Olsen, A.: *Ønskekvad til Fædrenelandet paa Nytaarsmorgen 1816*, Bergen 1816.
- Olsen, Albert: *Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede*, København 1936.
- Olsen, B. E.: *Epilog fremsagt i Anledning af Hendes Majestæts Høie Fødselsfest den 30 October 1808 ved jfr. B. E. Olsen efter Forestillingen af Anna Colbiørnsen, Nationaldrama ved K. L. Rahbek*, København 1808.
- Olufsen, Christian: *Bidrag til en Oversigt af National-Industrien i Danmark*, København 1819.
- Olufsen, Christian: *Bidrag til en Statsoeconomisk Oversigt af Danmark*, København 1818.
- Olufsen, Oluf Christian: ”O. Chr. Olufsens Skildring af den dansk-norsk-holsteenske Stat i Aaret 1811”, *Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, udgivne af Et Samfund, Sjette Bind*, Christiania 1839.
- Opsahl, Erik: “Norge [...] thette rige som vort federne rige og land”. Norsk identitet i Lydriketida (1537-1660)”, (*Norsk) Historisk Tidsskrift*, bind 81, nr. 1, 2002.
- Opsahl, Erik og Sølvi Sogner: *Norsk innvandringshistorie, Bind 1, I kongernes tid 900-1814*, Oslo 2003.
- Ostenfeld, J. Ostenfeld, J. S. M.: *Studier over stemninger og tilstande i Holsten (1815-30)*, København 1909.
- Ottosen, Morten Nordhagen: ”Bondevæpning i norske grenseområder 1807–1814”, Bård Frydenlund og Glenthøj, Rasmus (red.): *1807 og Danmark-Norge – på vei mot atskillelsen*, Oslo 2009a.

- Ottosen, Morten Nordhagen: "Fra Fontainebleau til Jönköping: Et overblikk over krigen mellom Danmark-Norge og Sverige 1808-09", Glenthøj, Rasmus og Morten Nordhagen Ottosen (red.): *1808 – samfunn i krig*, under utgivelse [2010a].
- Ottosen, Morten Nordhagen: "Kollaborasjon, forræderi og landssvikoppgjør i Norge 1808—09", Glenthøj, Rasmus & Morten Nordhagen Ottosen (red.): *Samfunn i krig – Norden 1808*, under utgivelse [2010b].
- Ottosen, Morten Nordhagen: "Patriotisme, fedrelandskjærlighet og folkekrig: Krigen mellom Danmark-Norge og Sverige 1808-09 i en europeisk kontekst", Arstad, Knut P. L. (red.), *Krig i Norden 1807-10*, Oslo 2009b.
- Ousager, Asger: "Nationernes denationalisering", *Scancia – tidkrift för historisk forskning*, LX, 1994.
- Overskou, Thomas: *Af mit Liv og min Tid* bind 1: 1798-1818, København 1961 [1868].
- Oxaal, Astrid: "Folkedrakt som uniform", Øystein Sørensen (red.): *Nasjonal identitet – et kunstprodukt?*, Oslo 1994.
- Paludan, J.: *Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverige*, København 1885.
- Paludan, Johan Lønborg: *Hvad er i den nærværende Fejdes Tid det Tjenligste for os til vor Redning? En Prædiken holden i Trinitatis Kirke den 23de August 1807*, København 1807a.
- Paludan, Johan Lønborg: *Hvilke Betænkninger og Beslutninger ere efter ustanden Møje og Trængsel for os de trøsteligste og gaunligste? En Prædiken holden i Trinitatis Kirke den 20de September 1807*, København 1807b.
- Paludan, Johann: *Undersaaternes Pligtskyldighed til at forsvare Fædrelandet med væbnet Arm og christeligt Heltemod. En Prædiken paa Nytaarsdag 1808 over den sædvanlige Text, holdet i Phanefjord Kirke paa Møen (Særskilt aftryk af det theologiske Maanedsskrift)*, København 1808.
- Paulsen, Christian: *Om Gavnligheden af Kundskab om Oldtiden i Almindelighed, og om, den ældre Retstilstand i Særdeleshed*, Kjøbenhavn 1826.
- Paulsen, Johannes: *Kjøbenhavns Trængsler i Aaret 1807, eller Efterretninger om det Engelske tog til Sjælland samt Kjøbenhavn Beleiring og Bombardement m.v.*, København 1807.
- Pavels, Claus: *Afskedsprædiken holden ofr Nikolai Menighed i Kjøbenhavn ved dens sidste offentlige Gudstjeneste 20. Junii 1805 til Aftensang*, København 1805.
- Pavels, Claus: *Biskop Claus Pavels' Autobiographi. Udgivet af C.P. Riis*, Christiania 1866. Læst på Claus Pavels Dakbøger 1812-1822:
<http://www.dokpro.uio.no/litteratur/pavels/frames.htm> (læst 2.11.2009)

- Pavels, Claus: ”Pavels tale i kirken”, Munch, Johan Storm: *Norges Farvel til Hans Kongelige Højhed Christian August, Svearigetets Kronprinds*, Christiania 1810.
- Pavels, Claus: *Tale holden i Aggers Kirke den 28de januar 1812*, Christiania 1812.
- Pedersen, Sune Christian: *Brudte Segl. Spionage og censur I enevældens Danmark*, Post & Tele Museum 2008.
- Pedersen, Sune Christian: ”Prinsens grå kabinet. Brev censur og postspionage i efteråret 1807”, Henningsen, Peter (red.): *København 1807. Belejring og bombardement*, Jyllands-Postens Forlag 2007.
- Pedersen, Tord: *Norge i 1814. Uddrag af kilderne*, 1-2, Kristiania 1904.
- Penrose, Jan: ”Nations, states and homelands: territory and territoriality in nationalist thought”, *Nations and Nationalism* 8 (3), 2002.
- Pentz, Peter: ”... skønt ikke nordisk, dog er opgravet i en Del af den danske Stat”. Om Werner Hans Frederik Abrahamson og en af Nationalmuseets første erhvervelser”, *Nationalmuseets Arbejdsmark 1807-2007*, København 2007.
- Petersen, Erling Ladewig: ”Nationalhistorisk linier”, Nanna Damsholt m.fl. (red.): *Danmarks historie bind 10. Historiens historie*, København 1992.
- Petersen, Hans Rud.: *Kanonaden ved Kronborg d. 10de November sidst imellem vore Kanonbaade og Kapere og en engelsk Kanonbrig, en Kutterbrig og 3 Kanonbaade, hvilke søgte at afskiære vore Kanonbaade, men fik en lang Næse, og Briggerne vore Kugler at smage, med videre som Efterretningen indeholder*, København 1808a.
- Petersen, Hans Rud.: *Røverkongens Død, bekendtgiort i England ved Sækkepiber og Rumlepottes i et harmonisk Skraal af Røvernationens pludselig afskedigede Ulve-Ministerium, der tudede saa højt ved hans Dødsfald, at hele Europa har hørt det*, L. S. Winding 1808b.
- Petersen, N. M.: *Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsprog. Første del. Det danske Sprog*, København 1829.
- Petersen, N. M.: *Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsprog. Anden del. Det norske og svenske Sprog, samt sprogprøver*, København 1830.
- Petersen, P.: *Betænkning over (2det) ”Udkast til en Lov, angaaende Bergverkerne, affattet i Committeeen for Kongeriget Norges Lovgivning, Christiania, 1824,” med forudskikket Forklaring over Grundlovens Principer*, Christiania 1824.
- Petersen, Peter: *Norges Thing*, Christiania 1827.
- Petersen, Siegwart, J. A. Weisser, J. Cappelen og H. A. Halvorsen (udg.): *Stortingets-Efterretninger 1814-1833 udgivne efter offentlig Foranstaltning. 3diæt*

Bind, indeholdende tredje overordentlige Storting 1828 samt sjette og syvende ordentlige Storting 1830 og 1833, Christiania 1882.

- Pettersen, Trond Werner: *Fra dannelse til forskning. Filologien ved Det Kongelige Fredriks Universitet 1811-1864*, Hovedoppgaveserien. Forum for Universitetshistorie nr. 9, Oslo 2007.
- Planert, Ute: "Conscription, Economic Exploitation and Religion in Napoleonic Germany", Dwyer, Philip G. and Alan Forrest (eds.): *Napoleon and His Empire. Europe, 1804-1814*, Palgrave Macmillan 2007.
- Platou, Ludvig Stoud: *Chrestomathie eller Læse- og Declamations-Øvelser i Modersmaalet for Ungdommen. Tredje forøgede Oplag*, Christiania 1827a.
- Platou, Ludvig Stoud: *Dansk Chrestomathie eller Læse- og Declamations-Øvelser for Ungdommen*, Christiania 1813.
- Platou, L. St.: "Forsvarstanden til Land og Vands", Munk, Johan Storm: *Norges Farvel til Hans Kongelige Højhed Christian August, Svearigets Kronprinds*, Christiania 1810.
- Platou, L. Stoud: *Fredshaabet eller Trilling-Søstrene i Nord. En Prolog*, Christiania 1809.
- Platou, Ludvig Stoud: *Historisk Udsigt over Norges Skiebne i den syvaarige nordiske Krig. Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Christiania Kathedralskole den 19 September 1808*, Christiania 1808.
- Platou, Ludvig Stoud (udg.): *Indberetninger om National-Festen den 11te December 1811, i Anledning af Hans Majestæts Kong Frederik den Sjettes Befaling om et Universitet i Norge*, Christiania 1812.
- Platou, Ludvig Stoud: *Lærebog i Historien. Andet forøgede Oplag*, Christiania 1830.
- Platou, Ludvig Stoud: "Professor (senere Statssekretær) Ludvig Stoud Platous Optegnelser for Aaret 1814. Meddelt af Carl Stoud Platou", *Norsk Historisk Tidsskrift, 1. rk. 2. bd.*, Kristiania 1872.
- Platou, Ludvig Stoud: *Udtog af Geographien for Begyndere. Sjette Oplag*, Christiania 1824.
- Platou, Ludvig Stoud: *Udtog af Geographien for Begyndere. Syvende Oplag*, Christiania 1827b.
- Platou, Ludvig Stoud: *Udtog af de Skandinaviske Rigers Historie*, Christiania 1825.
- Pontoppidan, Børge: *De Grunde, som opfordre os til, med Mod og uovervindelig Standhaftighed at trodse enhver Fare, som Fremtiden maatte føre os i – Forestillet i en*

- Prædiken for de i og om Odense kantonnerende Tropper; i St. Hans Kirke i Odense den 27. September 1807*, Odense 1807.
- Popper, Karl Raimund: *The Open Society and Its Enemies, 1, The Spell of Plato*, London 1999 [1945].
  - Popper, Karl Raimund: *The Open Society and Its Enemies, 2, The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx and the Aftermath* [1945], London 1999.
  - *Poul Møller og hans Familie i Breve ved Morten Borup, I, 1810-1829*, København 1976.
  - *Poul Møller og hans Familie i Breve ved Morten Borup, II, 1830-1838*, København 1976.
  - Prahl, Bendix Djurhus: *En Sang om Thor Hovland med Tilegnelse til de norske Soldater*, København u.å.
  - Prahl, B.: ”Forsøg paa at udvikle de Fordele for Universitetets Anseelse og Indflydelse paa Nationen, som vilde følge af dets Oprettelse i Christiania. Et Priisskrift”, *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Andet Bind*, Christiania 1813.
  - Pram, Christen Henriksen: *Cantate til Høitideligholdelsen af Kronprindsens Fødselsdag i Rønne 1808. Musik af Frue amtmandinde Thaarup. Texten af Justicraad Christian Pram, commiteret i General- Land- Oeconomie- og Commerce-Collegio*, indbundet sammen med Henr. Kr. Zahrtmann: *Forsøg til Kirkebønner under nærværende Krigs-Uroligheder: Efter højeste Befaling forfattede til Brug for Viborg Stifts Gejstlighed*, Viborg 1807.
  - Pram, Christen Henriksen: ”Fædreland, Fødeland og Fædreland”, *Minerva et Maanedsskrift. October, November og December 1792*, København 1792.
  - Pram, C.; F. Treschov og N. F. S. Grundtvig: *Kundgiørelse fra den forrige Kiøbenhavnske Afdeling af Det Kongelige Selskab for Norges Vel*, U. St. 1814.
  - Pram, Christen Henriksen: *Om Befolkningen i Skandinavien og dens tilvæxt i Tidsløbet 1769-1800*, København 1809.
  - Pram, Christen Henriksen: *Tale paa Kongens Fødselsdags-Høitid 1811 med oplysende anmærkninger*, København 1811.
  - Pryser, Tore: ”Fra standssamfunn mot klassesamfunn”, *Norsk historie 1814-1860*, bind 4, Oslo 1999.
  - Paasche, Frederik: *Fra 1814 til 1850-aarene, Norges Litteratur*, III, Oslo 1932.
  - Rafn, Carl Christian: *Oldnordiske Sagaer efter den af det nordiske Oldskrift-Selskab udgivne Grundskrift oversatte af Carl Christian Rafn. Første Bind. Kong Olaf Tryggvesøns Saga*, Kjøbenhavn 1826.

- Rahbek, Knud Lyne: *Dana, Prolog, fremsagt paa den kongelige danske Skueplads i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag 1815*, København 1815a.
- Rahbek, Knud Lyne: *Danske og Norske historiske Mindesange, samlede og med oplysende Indledninger*, København 1810a.
- Rahbek, K. L.: *Dansk og Norsk Nationalværk, eller Almindelig ældgammel Moerskabslæsning. Paa ny udgivet og gennemseet, samt forøget med historisk-litteariske Noticer*, Første Bind, Kjøbenhavn 1828.
- Rahbek, K. L.: *Dansk og Norsk Nationalværk, eller Almindelig ældgammel Moerskabslæsning. Paa ny udgivet og gennemseet, samt forøget med historisk-litteariske Noticer*, Andet Bind, Kjøbenhavn 1829.
- Rahbek, K. L.: *Dansk og Norsk Nationalværk, eller Almindelig ældgammel Moerskabslæsning. Paa ny udgivet og gennemseet, samt forøget med historisk-litteariske Noticer*, Tredie Bind, Kjøbenhavn 1830.
- Rahbek, K.L.: *Nordiske Fortællinger. Første Bind*, Kiøbenhavn 1819.
- Rahbek, K.L.: *Nordiske Fortællinger. Andet Bind*, Kiøbenhavn 1821.
- Rahbek, Knud Lyne: ”Ogsaa et Par Ord om den skandinaviske Litteratureenhed”, *Dansk Minerva*, Juli 1815b.
- Rahbek, Knud Lyne: ”Om Forretningsgangen i Staten. Et Fragment”, *Dansk Minerva*, Juli 1815c.
- Rahbek, Knud Lyne: ”Om vort Sprogs Mishandling”, *Dansk Minerva*, juli 1816.
- Rahbek, Knud Lyne: *Skottekrigen, eller Bondebrylluppet i Guldbrandsdalen, Nationaldrama i tre Optog, med Sange, af K. L. Rahbek, Professor og Theaterdirecteur, bestemt at opføres af den kongelige dramatiske Skole i Anledning af Hs. Majestæts høie Fødselsfest den 28de Januari 1810*, Kiøbenhavn 1810b.
- Rahbek, K. L.: *Sorgen, Gravsang over de norske krigere, som faldt i Attaqven ved Bergen den 16. Mai 1808, U. St. o. A. 1 Bl., Fragment.* (U. B). 1808.
- Rahbek, Knud Lyne: *Trondhiems Befrielse. Et Nationaldrama i fire acter*, København 1809.
- Rask, Rasmus: *Breve fra og til Rasmus Rask, I-II. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab*, København 1941.
- Rask, Rasmus: ”Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære med Hensyn til Stamsproget og Nabosproget”, *Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed, udgivet af Det nordiske Oldskriftselskab*, bind 1, Kjøbenhavn 1826.
- Rask, Rasmus: ”Om Benævnelsen *norsk* Sprog i Anledning af Morgenbladet 1828 Nr. 20-23.” (af Københavns Skilderi 1828, Nr. 19), tryk i Rask, Rasmus: *Samlede tildels forhen utrykte Afhandlinger af R. K. Rask*, bind 3, København 1838.

- Rask, Rasmus: *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse. Et af det Kongelige Danske Videnskabers-Selskab kronet Prisskrift*, København 1818.
- Rasmussen, Jens Rahbek og Nils Arne Sørensen: *Briterne og Europa*, København 1997.
- Rasmussen, Jens Rahbek: "Love and Hate among Nations. Britain in the Scandinavian Mirror, 1800-1920", *European Journal of English Studies* 2004, vol. 8, no. 2, s. 219-32.
- Rasmussen, Jens Rahbek: *Modernitet eller åndsdannelse? Engelsk i skole og samfund 1800-1935*, København 2003.
- Rasmussen, Jens Rahbek: "Patriotic Perceptions. Denmark and Sweden, 1450 – 1850", Bjørn, Claus, Alexander Grant & Keith J. Stringer (eds.): *Nations, Nationalism and Patriotism in the European Past*. København 1994.
- Rasmussen, Jens Rahbek: "The Danish Monarchy as a Composite State, 1770-1830", Sørensen, Nils Arne (ed.): *European Identities. Cultural Diversity and Integration in Europe since 1700*, Odense 1995.
- Rasmussen, Jens Rahbek: "Var København 1807 historiens første civile terrorbombardement?", Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Rasmussen, P. E.: *Dansk Kortskrivning. Et eene bestaaende Heelt, eller Første Trin til et höiere Maal; for Hver som kiender sædvanlige Retskrivning; ogsaa anvendbar i Prent paa flere Sprog end det danske*, København 1812.
- Rasmussen, P. Hertel: "Dansk udenrigspolitik 1812-1813", *Historisk Tidsskrift*, Bind 13. række, 4, 1977, 1.
- Rasmussen, Tarald: "Det indre og det ytre. Noen hovedtemaer fra luthersk moraltradisjon", Christoffersen, Svein Aage (red.): *Moralsk og moderne? Trekk av den kristne moraltradisjon i Norge fra 1814 til i dag*, Oslo 1999.
- Rawert, Ole Jørgen: *Bornholm beskrevet paa en Reise i Aaret 1815. Med et geognostisk Kort og et Landskab*, København 1819.
- Rist, P. Fr.: *Olaf Ryes Saga. Optegnelser, Dagbøger og Breve*, København 1899.
- *Regnskab over indkomne ædle Bidrag og sammes Anvendelse til det private Understøttelses-Fond, begyndt under 18de August 1807*, København 1809.
- Renan, Ernst: "What is a Nation?", Geoff Eley and Ronald Gregor Suny (eds.): *Becoming National – a Reader*, Oxford, 1990.
- Rerup, Lorenz: *Elitær og emancipatorisk nationalisme. Skrifter udgivet af Institut for historie- og samfundsforhold*, Roskilde Universitetscenter. Nr. 23. 1992a.

- Rerup, Lorenz: ”Folkestyre og danskhed. Massenationalisme og politik 1848-1866”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 3, Folkets Danmark 1848-1940*, København 1992b.
- Rerup, Lorenz: ”Fra litterær til politisk nationalisme – udvikling og udbredelse fra 1808 til 1845”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 2, Et yndigt land 1789-1848*, København 1991a.
- Rerup, Lorenz: ”Hovedtræk i nationalisme forskningen – en kommenteret bibliografi”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, København 1991b.
- Rerup, Lorenz: ”Nationalisme og skandinavisme indtil Første Verdenskrigs udbrud”, *Den jyske historiker*, 69-70, 1994.
- Reske-Nielsen, Erik: ”Nationale og sociale forhold i Søofficerskorpset 1660-1919”, *Jyske Samlinger*, Bind Ny række, 1, 1950-1952.
- Reventlow, Chr. D. F.: *Min Reise i Norge 1811*, Oslo 1955.
- Reynolds, Susan: *Kingdoms and Communities in Western Europe 900-1300*, Oxford 1984.
- Rian, Øystein: ”Christiania-elitens politiske betydning i det dansk-norske eneveldet – med hovedvekt på forholdet til imperiehovedstaden København”, Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008a.
- Rian, Øystein: ”Den aristokratiske fyrstestaten 1556-1648”, *Danmark-Norge 1380-1814*, Bind II, Oslo 1998a.
- Rian, Øystein: ”Den frie norske og stolte norske bonden”, Winge, Harald (red.): *Lokalsamfunn og øvrighet i Norden ca. 1550-1750*, Oslo 1992.
- Rian, Øystein: *Embetsstanden i dansketida*, Oslo 2003.
- Rian, Øystein: *For Norge, kjempers fødeland. 12 portrett frå dansketida*, Oslo 2007.
- Rian, Øystein: ”Gamle og nye perspektiv på dansketida”, *Fortid*, Nr. 2, 2008b.
- Rian, Øystein (red.): *Historiske perler. Norsk historieskrivning gjennom 800 år*, Oslo 1998b.
- Rian, Øystein: ”Nasjonal identitet i dansketiden”, *P2-akademiet / Kulturredaksjonen NRK P2*, Bind V, 2002.
- Rian, Øystein: ”Norsk identitet i den dansk-dominerte oldenburgstaten. Svar Nr. 2 til Harald Gustafsson”, *Norsk Historisk Tidsskrift, bind 80*, 2001.

- Rian, Øystein: "Norway in Union with Denmark", Hubbard, William H.; Jan Eivind Myhre; Trond Nordby and Solvi Sogner (ed.): *Making a Historical Culture – Historiography in Norway*, Oslo 1995.
- Rian, Øystein: "Oppfatning av Norge fra seinmiddelalderen til 1814", Storsveen, Odd Arvid m.fl.: *Norsk patriotisme før 1814, Kult skriftserie nr. 88*, Oslo 1997.
- Rian, Øystein: "Danmark-Norges historie. Refleksjoner over Harald Gustafssons refleksjoner", (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift*, bind 80, nr. 3, 2000.
- *Rigs-Act, oprettet imellem Norges Riges Storthing og Sveriges Riges Stænder indeholdende Bestemmelse af de imellem begge Riger opkomne constitutionelle Forhold. Sanctioneret af Hs. Majestæt Kongen den 26de August 1815*, Christiania 1815.
- Ringvej, Mona: "Københavns nyhetsmonopol ved veis ende. Christianias første nyhetsavis *Eftertninger og Opmuntringer angaaende de nærværende Krigsbegivenheder* bliver til", Bård Frydenlund & Rasmus Glenthøj (red.): *1807 og Danmark-Norge. På vei mot atskillelsen*, Oslo 2009.
- Robbins, Keith: "Ethnicity, Religion, Class and Gender and the 'Island Story/ies': Great Britain and Ireland", Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Rockstroh, K. C.: *Udviklingen af den Nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede, III, tiden 1709-1808*, København 1926.
- Roosen, Carl B.: *Betragtninger i Anledning af Normændenes Folkefest: Den 17de May. Af en Normand*, Christiania 1829.
- Roosen, Carl B.: *Christiania og Omegn. Beskreven, især til Veiledning for Reisende*, Christiania 1828.
- Roosen, Carl B.: *Nogle Ord til Besvarelse af de tvende Spørgsmaale: 1. Hvad militairet Værd har Fæstningerne Frederikssteen og Kongsvinger? 2. Kan Norges forandrede politiske Forfatning gjøre en Sløifning, eller Noget lignende, med dem nødvendig?*, Christiania 1827.
- Rosted, Jac.: *Indbydelsesskrift om de gamle Sprogs Rigdom paa Former og Fordelene derved*, Christiania 1814.
- Rosted, Jacob: *Indbydelsesskrift til Eksamen ved Christiania Cathedralskole*, Christiania 1826.
- Rosted, Jacob: "Om den Skik, at høitideligholde sin egen og Andres Fødselsdag, dens moralske og, med Hensyn paa Fyrsterne Fødselsdage, ogsaa politiske Værd.",

Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Andet Bind, Christiania 1813.

- Rosted, Jac.: "Om Patriotismens Begreb og Væsen", Laurits Engelstoft (udg.): *Universitets og Skole-Annaler*, bd. 1, København 1811.
- Rothe, Tyge: *Tanker om Kiærlighed til Fædrelandet*, København 1759.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Discourse on Political Economy and The Social Contract (Oxford World's Classics)*, Oxford 1994.
- Rousseau, Jean-Jacques: "Essay on the Origin of Languages which Treats of Melody and Musical Imitation", *On the Origin of Language*, Chicago 1986 [1781].
- Rousseau, Jean-Jacques: *The Social Contract and Other Later Political Writings*, Cambridge 1997.
- Roverud, L.: *Et Blik paa Musikens Tilstand i Norge, med Forslag til dens almindelige Udbredelse i Landet, ved et Instituts Anlæg i Christiania*, Christiania 1815.
- Rowe, Michael: "Napoleon and State Formation in Central Europe", Dwyer. Philip G. (ed.): *Napoleon and Europe*, Harlow 2001.
- Rubin, Marcus: *1807-1814. Studier til København og Danmarks historie*, København 1970 [1892].
- Rubin, Marcus: *Frederik VI's Tid. Fra Kielerfreden til Kongens død*, København 1895.
- Ruppenthal, Roland: "Denmark and the Continental System", *The Journal of Modern History*, Vol. 15, No. 1 (March, 1943).
- Ryge, J. C.: *Ideer til en national Smag i dansk Klædedragt, oplyste ved kobbestukne Figurer*, Kiøbenhavn 1827.
- Rühs, Frederich: *Christendommens og Det tydske Folks Rettigheder. Forsvarede mod Jødernes Fordringer og deres Forfægtere. Oversat af Thomas Thaarup*, København 1817.
- Rühn, Friedrich: *Om Jødernes Fordringer paa Borgerret, eller: bør Jøderne gives Borgerret i kristne Stater; og, i saa Fald, under hvilke Betingelser? Oversat efter Forfatterens Haandskrift ved G. T. Bang*, København 1816.
- Rynning, F. B.: *Tvende Taler; den første forfattet og fremsagt ved Hr. Oberstlieutenant von Ræders Jordfærd den 21 November, 1808; den anden ved Hr. Kapitain v. Halcks Jordfærd den iste December, 1808*, Trondhiem 1809.
- Ræder, J. [Thode] v.: *Danmarks Krigs- og Politiske Historie, fra Krigens Udbrud 1807 til Freden i Jönköping den 10de December 1809*, bind 1, København 1845.

- Ræder, J. [Thode] v.: *Danmarks Krigs- og Politiske Historie, fra Krigens Udbrud 1807 til Freden i Jönköping den 10de December 1809*, bind 2, København 1847.
- Ræder, J. [Thode] v.: *Danmarks Krigs- og Politiske Historie, fra Krigens Udbrud 1807 til Freden i Jönköping den 10de December 1809*, bind 3, København 1852.
- Ræder, Jacob Thode: *Oberst Jacob Thode Ræders barndoms- og ungdomserindringer*, København 1968 [1912].
- Ræder, Johan Christopher: ”Paa Kongsvinger i 1814”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 5. rk. 3. bd., Kristiania 1916.
- Røepstorff, U. W.: *Bemærkninger over det Engelske Tog mod Kjøbenhavn, forvoldet af dets Ministre, og udført af deres Klientere udi Aaret 1807. Skrevet blot for Bønder*, Odense 1808.
- Rønne, B. F.: *Brev fra højærværdige Herr Stifts-Provst Plum til Pastor Rønne, og dennes erklæring over samme, i Anledning af Sidstnævntes Forhold under Krigen mod Engelland i August og følgende Maaneder 1807*, København 1807.
- Rønne, Hans Nicolai: *Gud, Kongen og Folket. Tale holdt i Stadsbøigdens Kirker, 28de Januar 1810*, Trondhiem 1810.
- Sagen, Lyder og H. Foss: *Bergens Beskrivelse*, Bergen 1824.
- Sagen, Lyder: *Dansk Stilebog, eller Stof til skriftlige Forstands- og Sprog-Øvelser for Børn og Ungdommen*, Bergen 1811.
- Sagen, Lyder: *Dansk Stilebog eller Stof til skriftlige Forstands- og Sprog-Øvelser for Børn og Ungdommen. Andet, forøgede Oplag*, Bergen 1821.
- Sagen, Lyder: *Dansk Læsebog for Børn og Ungdommen. Andet forøgede Oplag*, Christiania 1820.
- Sagmo, Ivar: ”Norge – et forbilde eller et utviklingsland?. Folk og land i første halvdel av 1800-tallet – sett med tyske reisendes øyne.”, Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Sahlins, Peter: *Boundaries. The Making of France and Spain in the Pyrenees*, Berkley 1991 [1989].
- *Samling af Danske Folkesange. Af de bedste og nyeste Forfattere. Første Hefte*, Aalborg 1820.
- Sandberg, O.R.A.: ”Forsøg til Besvarelse af de opgivne Priis-Spørgsmaal om et Universitets Oprettelse i Norge”, *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Anden Deels Andet Bind*, Christiania 1811.
- Sander, L. C.: *Danmarks Befrielse eller Niels Ebbesen fra Nørreriis: et Sørgespil i fem Akter*, København 1799.

- Sander: "Fædrelandssang uden navn", Elmquist, A. F.: *Dan. Samling af Fædrelandssange*, Aarhus 1820.
- Sander, L. C.: *Nye Krigssange for 1807 og 1808*, København 1808.
- Sander, L. C.: *Standhaftighed. En Sang af Professor Sander den 20 August 1807*. Med tillæg: *Københavns Forsvar i Aarene 1658-1659, et Beviis paa Dansk Standhaftighed, ved Conferensraad Malling*, København 1807.
- Sanders, Hanne: *Efter Roskildefreden 1658. Skånelandskapen och Sverige i krig og fred*, Makadam Förlag 2008.
- Sanders, Hanne & Ole Vind (red.): *Grundtvig – Nyckeln till det Danska?*, Göteborg 2003.
- Sandstedt, E. G. A.: "Ett brev från Nicolai Wergeland till J. O. Wallin", Rudberg, Yngve: *Västgöta-Ungdomens Julbok*, Vänersborg 1932.
- Sandström, Åke: "Den nordiska rockaden 1809-1814", Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
- Sandström, Åke: "Sökandet efter en ny svensk identitet. Om svensk självsyn och synen på Finland 1808-1860", Engman, Max & Nils Erik Villstrand (red.): *Maktens Mosaik. Enhet, särart och självbild i det svenska riget*, Stockholm 2008.
- *Sang paa Hs. Majestæt Kongens Fødselsdag den 28de Januar 1820. Afsjunget i et Selskab i Viborg*, Viborg 1820.
- *Sange i Anledning af Hans Majestæt Kongens høie Fødselsdag den 28de Januar 1822. Afsjungne af 2det Livregiments Officier-Corps*, Kjøbenhavn 1822.
- Sanness, John: *Patrioter, intelligens og skandinaver. Norske reaksjoner på skandinavismen før 1848*, Oslo 1959.
- Sars, Ernst: "Historisk Indledning til Grundloven (1882)", Kjelland, Arnfinn (red.): *Norske historikere i Utvalg IX. Studier i norsk historie omkring 1814 ved Steiner Supphellen*, Oslo 1983a.
- Sars, Ernst: "Historisk Indledning til Grundloven, Afslutning (1882)", Kjelland, Arnfinn (red.): *Norske historikere i Utvalg IX. Studier i norsk historie omkring 1814 ved Steiner Supphellen*, Oslo 1983b.
- Sars, Ernst: "Tidsrummet 1814-1884", Bugge, A.; E. Hertzberg, Osc. Alb. Johnsen, Yngvar Nielsen, J. E. Sars og A. Taranger (red.): *Norges Historie*, Bind VI, første del, Kristiania 1913.
- Sather, Lee: "Prince Christian August: Hero, Dupe or Traitor?", Arstad, Knut Peter Lyche (red.): *Krig i Norden 1807-1810*, Oslo 2009.

- Saxo Grammaticus: *Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig*, Første Deel, København 1818.
- Saxo Grammaticus: *Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig*, Anden Deel, København 1819.
- Saxo Grammaticus: *Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig*, Tredje Deel, København 1822.
- Schanz, Hans-Jørgen: *Europæisk idehistorie. Historie, Samfund, Eksistens*, København 2002.
- Schaumburg-Müller, Sten: "Savigny – retsvidenskabens romantiker", Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikkens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
- Schinnerup, Peder: "Plan til Et Norsk Universitet. Et med Accesit kronet Priisskrift", *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Anden Deels Første Bind*, Christiania 1812.
- Schive, Jørgen: *Paalidelige Skildringer isærdeleshed af den constitutionelle Frihed i fortrolige Breve til danske og norske Venner fra Aar 1820 til 1851. Første Hefte*, København 1852.
- Schjern, J.: *Fædrelandets Stemme til Kongen: Troskab og Kjerlighed. Samt indeholdende: Scener og Tildragelser fra Borgerkrigens Skueplads. Helliget Enhver god Patriot i Dannerstaten*, Kjøbenhavn 1830.
- Schjørring, Jens Holger: "Grundtvig – poet – præst – politiker", Høiris, Ole og Thomas Ledet (red.): *Romantikkens verden. Natur, menneske, samfund, kunst og kultur*, Århus 2008.
- Schjøtt, Peter Ulrich Frederik: *Dania*, Kjøbenhavn 1828.
- Schlegel, Johan Fred. Wilhelm: *Danmark og Hertugdømmenes Statsret med stadigt Hensyn til deres ældre Forfatning*, Kjøbenhavn 1827.
- Schlegel, Johan Frederik Wilhelm: *Naturrettens eller den almindelige Retslæres Grundsætninger*, 2. del, København 1805 [1798].
- Schmidt, Frederik: *Provst Frederik Schmidts dagbøger. Udgivet ved Ole Jacobsen og Johanne Brandt Nielsen, bind 1, 1794-1814*, København 1966.
- Schmidt, Frederik: *Samlede Digte*, København 1811.
- Schmidt, Olaus: "Den slesvigske indflytning til Trondhjem på 1600' og 1700'tallet", *Norsk slekthistorisk tidsskrift*, III, 1932.
- Schmidt-Phiseldek, C.F. von: Om den jødiske Nations hidtil værende Forhold til det christne Borgersamfund, og dets Omdannelse i Fremtiden. To Afhandlinger, læste i det Kongl. Videnskabernes Selskab, København 1817.

- Schnitler, Brostrup Müller: *Betragtninger over Fædrelandet Norge som selvstændig Stat uden nogen forholdsmæssig Vaabenmagt. Tilegnet Bønder og læge Folk, der som vordende Storthings-Mænd synes at bør tale i Statsager*, Christiania 1828.
- Schnitler, Brostrup Müller: *Frederikssteen i Beleiringen 1814. En officiel Rapport med historiske Bemærkninger, af en Norsk Officier*, Christiania 1826.
- Schnitler, Carl W.: ”Carsten Anker og hans slegt”, *Eidsvold 1814. Jubilæumsverket*, Kristiania 1914.
- Schnitler, Carl W.: *Slegten fra 1814. Studier over norsk embedsmandskultur i klassicismens tidsalder 1814-1840. Kulturformene*, Kristiania 1911.
- Scholten, F.: *Forslag til taknemmelige Medborgere og en Æresstøtte for høiselig Kong Christian den VII, Kbh., januar 1822*.
- Schroeder, Paul W.: *The Transformation of European Politics 1763-1848*, Oxford 1996.
- Schrøder, Hans (red.): *Oberstlieutenant Jens Christian Schrøders erindringer. Fra svunden tid. Norske breve, erindringer og dagbøger 3. bind*, Kristiania 1924.
- Schultz, N. Stockfleth: *Hvorledes kunne vi styrke vort Haab og vor Frimodighed ved de mørke Udsigter i det begyndte Aar? En Prædiken holden til Aftensang i Garnisonskirken i Kjøbenhavn paa Søndag efter Nytaarsdag den 3 Jan. 1808*, København 1808.
- Schulz, N. S.: *Tale holdne i det Kongelige Norske Videnskabers Selskab paa Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 26de Januarii 1821*, Trondhjem 1821.
- Schwach, Conrad N.: *Nor. En poetisk Nytaarsgave for 1816*, Christiania 1816.
- Schwach, Conrad N.: *Erindringer af mit Liv indtil Ankomsten til Thronhjem, nedskreven i Aaret 1848*, Oslo 1977.
- Schwach, Conrad N.: *Samlede Digte, bind 1*, Christiania 1837.
- Schytte, E. G.: ”Nogle faa rare norske Ord, efter den Dialect, som i Lofoten’s Fogderie i Nordlandene, er brugelig”, *Det Skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter. Tredje Aargangs Andet Bind*, København 1807.
- Schæffer, Herman: *practisk erfaret og fremstillet af Krigsassessor Herman Schæffer. Udgivet i juni 1825*, Christiania 1825.
- Schøning, Gerhard: *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som indledning til den Norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle Nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider*, Kjøbenhavn 1769.
- Scotti-Douglas, V., Regulating the Irregulars: “Spanish Legislation on *la guerilla* during the Peninsular War”, Esdaile, Charles (red.): *Popular Resistance in the French Wars*, London 2005.

- Sebbelov, W.: *Hvad bör Nationen ønske, enten Krig eller Fred med Engelland? Nogle Bidrag til dette Spørgsmaals Besvarelse*, Christiansand 1810.
- Sebbelow, Wincenz: *Kong Christian Frederik mishandlet. Beviser derfor i aftyungne Ord om Capellanen Hr. Nicolaj Wergeland, og hans Flyveblad, "Et Ord til Publikum" mod Sebbelow*, Christiania 1815.
- Sebbelow, W.: *Om Kapere og Priser*, Christiansand 1808.
- Sebbelow, Winc.: *Svar paa det fremsatte Spørgsmaal om Norges tilkommende Regjeringsform*, Christiania 1814.
- Seidelin: *Sørge-Tale ved Generalmajor Falbes Bisættelse i Dreslette Kirke den 15 Juni 1814*, Odense 1814.
- Seip, Anne-Lise: "Det norske "vi" – kulturnasjonalisme i Norge", Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Seip, Anne-Lise: "Johan Sebastian Welhaven – en "danoman" i København", i: Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Seip, Jens Arup: "Fra embedsmannsstat til ettpartistat", Seip, Jens Arup: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo 1974 [1963a].
- Seip, Jens Arup: "Friheden i gave", Seip, Jens Arup: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo 1974 [1952].
- Seip, Jens Arup: "Halvdan Koht 90 år", Seip, Jens Arup: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo 1974 [1963b].
- Seip, Jens Arup: "Nasjonalisme som vikarierende motiv", Seip, Jens Arup: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo 1974 [1962].
- Seip, Jens Arup: "Patrioter i nød", Seip, Jens Arup: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo 1974 [1954].
- Seip, Jens Arup: *Teorien om det opinionsstyrte enevelde*, Oslo 1958.
- Seip, Jens Arup: *Utsikt over Norges historie. Bind 1: Tidsrommet 1814- ca. 1860*, Oslo 1974.
- Sejersted, Francis: "1905 i norsk historie. Minner og myter", (*Norsk Historisk tidsskrift*, bind 84, nr. 2, 2005.
- Sejersted, Francis: "Den vanskelige frihet", *Mykland, Knut: 1814-1851. Norges historie, 10*, Oslo 1978.
- Seton-Watson, Hugh: *Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Boulder 1977.

- Shetelig, Haakon: *Norske museers historie. Festskrift til Thor B. Kielland på 50-årsdagen 9.12. 1944*, Oslo 1944.
- Sibbern, F. C.: *Breve til og fra F. C. Sibbern. Udgiven af C. L. N. Mynster*, I-II, København 1866.
- Sibbern, F. C.: ”Om Englændernes Tog til Kiøbenhavn i Aaret 1807”, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet af Christian Molbech. andet Bind*, 1828.
- Sibbern, Valentin Christian Wilhelm: *V. C. W. Sibberns Dagbog paa Eidvold. Fra 10de April til 17de Mai 1814. Udgivet af M. Birkeland*, Kristiania 1870.
- Sirevåg, Tønnes: *Niels Treschow. Skolemann med reformprogram – det fire Norges første kirkestatsråd ved aktstykker opplyst*, Oslo 1986.
- Simonsen, Vedel: *Nytten og Nødvendigheden samt den hensigtsmæssigste Indretning af Historiske Topographier. Et Indbydelsesskrift, tilegnet enhver Fædrelandsven i Almindelighed, men i Særdeleshed Videnskabsmændene i Hovedstaden og Embedsmændene i Fyen*, Odense 1829.
- Simpson, Georgina R.: *Herder's Conception of "Das Volk"*, Chicago 1921.
- Sinding-Larsen, Fr.: *Den Norske Krigsskoles Historie i ældre Tider. Udarbeidet efter offentligt opdrag som festskrift i anledning af Krigsskolens 150-aars jubilæum 16. dcbr. 1900*, Kristiania 1900.
- Skautrup, Peter: *Det danske sprogs historie, tredie bind. Fra Holbergs komedier til H. C. Andersens eventyr*, København 1968 [1953].
- Skjæveland, Yngve: *Nasjonal retorikk i Det Norske Nationalblad 1815-1821, KULTs skriftserie nr. 62*, Oslo 1996.
- Skougaard, Mette: ”Det norske haveteater”, Skougaard, Mette (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Skovgaard-Petersen, Inge: ”Saxo's Denmark”, McGuire, Patrick (ed.): *The Birth of Identities. Denmark and Europe in the Middle Ages*, Copenhagen 1996.
- Skovgaard-Petersen, Vagn: *Tiden 1814-1864. Danmarks historie bind 5*, København 1985.
- Skovgaard-Petersen, Vagn: *Dannelse og demokrati: fra latin- til almenskole: lov om højere almenskoler 24. april 1903*, København 1976.
- Slagstad, Rune: ”Da fjellet ble dannet”, Messel, Nils (red.): *Oppdagelsen av fjellet*, Oslo 2008.
- Smidth, J. H.: ”Om Danske Ordsprog og Talemaader”, *Nyt Aftenblad*, d. 12te August 1826.
- Smith, Anthony D.: *Chosen Peoples*, Oxford 2003.

- Smith, Anthony D.: *Ethno-Symbolism and Nationalism: A cultural approach*, London and New York 2009.
- Smith, Anthony D.: *National identity*, Reno 1991.
- Smith, Anthony D.: *Nationalism. Theory, Ideology, History*, Polity 2001.
- Smith, Anthony D.: *Nationalism and Modernism*, London 2001 [1998].
- Smith, Anthony D., John Breuilly, Susan-Mary Grant & Aviel Roshwald: "Fourth Nations and Nationalism debate on Aviel Roshwald's *The Endurance of Nationalism*", *Nations and Nationalism*, Volume 14, part 1, 2008.
- Smith, Anthony D.: *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1999 [1986].
- Smith, Anthony D.: *Theories of Nationalism. Second Edition*, New York 1983.
- Smith, Anthony D.: "Hen is a Nation?", *Geopolitics*, 7 (2), 2002.
- Smith, R.: *Notes made during a tour in Denmark, Holstein, Mecklenburg-Schwerin, Pomerania, the Isle of Rügen, Prussia, Poland, Saxony, Brunswick, Hannover, the Hanseatic Territories, Oldenburg, Friesland, Holland, Brabant, the Rhine Country and France, interspersed with some observations on the foreign corn trade*, London 1827.
- Sneedorff, H. C.: *Kontraadmiral H. C. Sneedorff's efterladte Breve fra 1807-14 i uddrag ved C. J. Anker*, Christiania 1899.
- Sommer, Magnus: *Tale holden i Sorø Kirke paa den første Dag i Aaret 1809*, Sorø 1809.
- Soldin, Salom: *Patriotiske Handlinger af Danske og Norske. En Exempelbog for Ungdommen*, København 1806.
- Sperber, Jonathan: *The European Revolutions, 1848-1851*, Cambridge 2005 [1994].
- Sporons, Bej. Georg: *Eentydige Danske Ords Bemærkelse, oplyst ved Betragtninger og Exempler. Udgivet i alphabetisk Orden med nogle faa Tillæg af M. Ludvig Heiberg*, København 1807.
- Sprauten, Knut: "Om byidentitet i det gamle Christiania", Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
- Stabell, F.N.: *Tale holden den 1ste Februari 1826 i Anledning af Hs. Majestæt vor allernaadigste Konges Fødselsdag og den i Middelfart Kjøbstad opførte nye Raadstuebygningens Indvielse*, Odense 1826.
- Stabell, F. W. B.: "General F. W. B. Stabell's autobiografi. Meddelt af fhv. Bureauchef Willhelm Lassen", *Norsk Personalhistorisk Tidsskrift, Hefte 2*, Christiania 1907.

- Stadius, Peter: ”Himmel eller helvete? Mentala bilder av Norden”, Sandström, Åke (red.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonskrigen*, Visby 2005.
- Stalin, Josef: ”The Nation”, Hutchinson, John & Anthony D. Smith (eds.): *Nationalism*, Oxford 1994 [1913].
- *Statistisk Tabelværk, udgivet af den dertil allernaadigst anordnede Commission. Første Hæfte, indeholdende en tabellarisk Fremstilling af Folkemængden i Danmark den 18de Februar 1834, en summarisk oversigt over samme folkemængde den 1st Februar 1801 og Tabeller over Antallet af Ægtevielser, Fødsler og Dødsfald i Danmark, i Aarene 1801 til 1833*, København 1835.
- Steen, Sverre (udg.): *Breve fra slekten Aalls arkiver 1738-1905; med forord av Sverre Steen*, Oslo 1948a.
- Steen, Sverre: ”Hvordan Grunnloven blev til”, Berg, Paal, Frede Castberg og Sverre Steen: *Arven fra Eidsvoll. Norges Grunnlov*, Oslo 1945.
- Steen, Sverre: ”Hvordan Norges Storting ble til”, Alf Kaartvedt: *Det Norske Storting gjennom 150 år, Bind 1, Fra Riksforsamlingen til 1869 med en innledning av Sverre Steen*, Oslo 1964.
- Steen, Sverre: *Kristiansands Historie 1641-1814*, Oslo 1941.
- Steen, Sverre: *Kristiansands Historie 1814-1914*, Oslo 1948b.
- Steen, Sverre: ”Tidsrummet 1770 til omkring 1814”, Bull, Edvard; Wilhelm Keilhau; Haakon Shetelig og Sverre Steen (red.): *Det norske folks liv og historie gjennom tiderne*, bind VII, Oslo 1933.
- Steenbuch, Henrik: *Angaaende Ophævelsen af Grundlovens 79de §.*, Christiania 1823.
- Steenbuch, Henrik: *Bemærkninger over Norges Grundlov af 4de November 1814*, Trondhjem 1815.
- Steenbuch, Henrik N.: *Svar paa de hos Bogtrykker Lehmann udkomne Bemærkninger om Kongens Veto*, Christiania 1824.
- Steenstrup, [fornavn ukendt]: ”Tale paa Kongens Fødselsdag 1815, i Selskabet til Oplysningens og Industriens Fremme i Lolland-Falsters Stift, om Fordelene af eller det fortrinlige i Medborgeres frivillige Samvirken til det almene Vels Fremme”, *Dansk Minerva*, maj 1816.
- Steenstrup, Johannes C. H. R.: *Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801-1863). Et Festskrift udgivet af den danske historiske Forening i Anledning af dens halvhundredaarige Bestaaen den 14de Februar 1889*, København 1889.

- Steinfeld, Torill: "Fra dansk til norsk nasjonallitteratur. Dansk litteratur i det 19. århundres norske skole", Aarnes, Sigurd Aa. (red.): "*Laserne*". *Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814*, Oslo 1994.
- Stochholm, Jens: *Advarsel mod Demagogernes bedragerske Forestillinger. Stilet mod Folkeforførererne i alle Lande*, Randers 1820.
- Stochholm, Jens: *Troeskabs-Pligt mod Regjeringen i Farens Tid – En Prædiken over Evang. paa 15 S. e. Trinit.*, Viborg 1807.
- Stoklund, Bjarne: "Bonden som nationalt symbol og musealt objekt", Skougaard, Mette (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Stoklund, Bjarne: "Kulturens nationalisering – et kapitel i Europas kulturhistorie", Stoklund, Bjarne (red.): *Kulturens nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale*, København 2002.
- Storsveen, Odd Arvid: "Evig gammel. Henrik Wergeland, P.A. Munch og historiens nasjonale funksjon", Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- Storsveen, Odd Arvid: "Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet". En analyse av norsk patriotisme mellom 1784 og 1801", Storsveen, Odd Arvid m.fl.: *Norsk patriotisme før 1814, Kult skriftserie nr. 88*, Oslo 1997.
- Struwe, Lars Bangert: "Allieret eller neutral? Dansk sikkerhetspolitikk 1740-1807", Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Strøm, Christian Ludvig: *Om Opdragelse til Mandighed. En afhandling oplæst i det skandinaviske Litteraturselskab*, København 1808.
- Ström, P.: *Om Forbindelsen mellem Norge og Sverrig*, Christiania 1814.
- Stubberud, Tore Asmund: "Allmenn verneplikt – konflikt mellom ideal og praksis", *Forsvarsstudier*, nr. 2, 2005.
- Sturlurson, Snorre: *Norges Konge-Krønike af Snorro Sturlesøn, fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig. Første Deel*, København 1818.
- Suhm, Peter Frederik: *Historien af Danmark, Norge og Holsten udi tvende udtog til den studerende Ungdoms Bedste*, København 1776.
- Stybe, Svend Erik: *Dansk idehistorie – første bind*, København 1978.
- Stybe, Svend Erik: *Dansk idehistorie – Andet bind*. København 1981.

- Svandal, Trond: ”En fysisk Umuelighed? Hærens providering og det sivile samfunn krigsåret 1808”, Glenthøj, Rasmus & Morten Nordhagen Ottosen (red.): *Samfunn i krig – Norden 1808*, Oslo 2009.
- Svee, Niels Olsen: *Sange til Opbyggelse*, Bergen 1824.
- Sveen, Dag: ”Prospektet og prospektmaleriet i Norge”, Ormhaug, Knut; Peter Anker, Jan Askeland og Gunnar Danbolt (red.): *Jan Christian Dahl 1788 – 1857. “Du Bergens Stolthed, Norges Hæder”*, Bergen 1988.
- Svendsen, Åsmund: ”Konfliktlinjer i historiefaget 1860-1905”, Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998.
- ”Svenske Reisebreve fra Norge i 1818”, Vidar. *Tidsskrift for Videnskap, Literatur og Politik*, Christiania 1887.
- Sverdrup, G., L. Stoud Platou & Omsen (red.): *Den Norske Rigs-Forsamlings Forhandlinger paa Eidsvold i Aaret 1814. Udgivne efter Hoved-Protocollen ved undertegnede af Rigs-Forsamlingen udnævnte Redacteurer. G. Sverdrup, L. Stoud Platou og Omsen. Første Bind, 1ste, 2det og 3die Hæfte*, Christiania 1814.
- Søllinge, Jette D. & Niels Thomsen: *De danske aviser 1634-1989. Bind 1, 1634-1847*, Odense 1989.
- Sørensen, Carl Th.: *Kampen om Norge i Aarene 1813 og 1814. Et bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie. Anden Deel*, København 1871.
- Sørensen, Christian: *Prædiken holdne til Højmesse i Christiansands Domkirke den 13 Søndag efter Trinitatis 1807*, Christiansand 1807.
- Sørensen, Kurt: *Søslaget ved Sjællands Odde 1808*, Ursula 2000.
- Sørensen, Nils Arne: ”European Identities: An Introduction”, Sørensen, Nils Arne (ed.): *European Identities. Cultural Diversity and Integration in Europe since 1700*, Odense 1995.
- Sørensen, Øystein: ”Colbjørnsen-tradisjonen i norsk historie 1770-1940”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 67. bd., Oslo 1988.
- Sørensen, Øystein: ”Det nye Norge i det nye Norden 1814-1850”, Engman, Max og Åke Sandström (red.): *Det nya Norden efter Napoleon. 25:e Nordiska historikermötet. Stockholm den 4-8 augusti 2004*, Stockholm 2004.
- Sørensen, Øystein: ”Ernst Sars’ teori om 1814 – et forvar verdt?”, *Norsk Historisk Tidsskrift*, 66. bd., Oslo 1987.
- Sørensen, Øystein: ”Hegemonikamp om det norske. Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945”, Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det*

- norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998a.
- Sørensen, Øyestein: *Historien om det som ikke skjedde. Kontrafaktisk historie*, Oslo 2005a.
  - Sørensen, Øyestein: ”’Hvad vi har manglet, er politisk religiøsitet’ – kompromissløsheten i 1905”, (*norsk*) *Historisk tidsskrift*, bind 84, nr. 2, 2005b.
  - Sørensen, Øyestein: *Kampen om Norges sjel, Norsk idéhistorie bind III*, Oslo 2001.
  - Øyestein Sørensen: ”Når ble nordmenn norske?”, Sørensen, Øyestein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998b.
  - ”Tale, holden i Anledning af vor Konges Fødselsdag, i Selskabet Den nye Forening, den 1ste Febr. 1819”, *Dansk Minerva*, 1819.
  - Tandrup, Ruth og Klaus Ebbesen: *Forhistoriens historie. Med vor ældste udgravningsberetning*, Århus 1979.
  - Taylor, Charles: “Atomism”, Taylor, Charles (ed.): *Philosophical Papers, vol. 2*. Cambridge 1985.
  - Teige, Ola: ”James Collett og etableringen av et engelsk-norsk handelshus i Christiania”, Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
  - Teige, Ola: ”Kassemangel og malversasjon. Staffeforfølgelse av misligheter i det norske embetsverket under eneveldet”, (*norsk*) *Historisk tidsskrift*, bind 85, nr. 2, 2006.
  - Thalbitzer, Sophie Dorothea: *Grandmamas Bekiendelser, (Memoirer og Breve IV, udg. af Julius Clausen)*, København 1966.
  - Thanch, W. v. Capitain: *De merkverdige og tilforladeligste Tildragelser i Sjælland og Lolland under Beleiringen 1807, eller nøiagtig Beskrivelse over Slaget ved Kiøge, Landværns Mændenes Opførsel m. m. i Breve til en Ven*, København 1807.
  - Thrap, D.: *Norske Studenter fra Kjøbenhavns Universitet i det kgl. Frederiks Universitets Stiftelsesaar, 1811*, København 1911.
  - Thiedecke, Johnny: *For folk og fædreland: historien om Danmark i krig 1800-1945*, København 1998.
  - Thiele, Just Mathias: *Af mit Livs Aarbøger*, bind 1, 1795-1826, København 1917.
  - Thiele, Just Mathias: *Af mit Livs Aarbøger*, bind 2, 1826-1874, København 1917.
  - Thiele, J.M.: *Danske Folkesagn. Første Samling*, København 1818.
  - Thiele, J.M.: *Danske Folkesagn. Anden Samling*, København 1819.
  - Thiele, J.M.: *Danske Folkesagn. Tredje Samling*, København 1820.

- Thiele, J.M.: *Danske Folkesagn. Fjerde Samling*, København 1823.
- Thiele, J. M.: *Prøver af Danske Folkesagn, samlede af J. M. Thiele. Med en Fortale af Professor R. Nyerup*, København 1817.
- Thijs, Krijn: "The Metaphor of the Master: 'Narrative Hierarchy' National Historical Cultures of Europe", Berger, Stefan & Chris Lorenz (eds.): *The Contested nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, Palgrave Macmillan 2008.
- Thorlacius, B.: *Bemærkninger over de i Danmark endnu tilværende Hedenolds-Höie og Steensætninger*, København 1809.
- Thornboe, Peter: *Almue-Sange til Brug i Landsbyskoler*, København 1809a.
- Thornboe, Peter: *Fædrenelandets Beskrivelse til Brug i Landsbyskoler*, København 1809b.
- Thornum, N.: *1822. Det lykkelige Danmark. Til Opmuntring for Danske. Begynder saaledes: Nu heldige Danmark som ligger i Nord*, Ribe 1822.
- Thorsen, Hans Bacherud: *Fortegnelse over nogle i det danske Sprog forekommende fremmede Ord og Talemaader med deres Oversættelse og Udtale*, Christiansand 1808.
- Thue, Frederik W.: "Knut Mykland som nasjonal forteller", *Norsk Historisk Tidsskrift*, bind 85, nr. 4, 2006.
- Thaarup, Thomas: "Danskens Sind", Bramsen, Jens Andreas: *Sange for Ungdommen af begge Kjøen til Brug i Kjøbsted- og Landsbyskoler*, København 1815.
- Tidemand, Nicolai: *Oberst Nicolaj Tidemands Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Norge og Danmark 1766-1828*. Udgivet ved C. J. Anker, Christiania 1881.
- Tidemand, Nicolai: *Om de sammensatte Staters Foreningsmaade tilligemed et politisk Blik paa Regjeringsformerne af en Normand*, Christiania 1829.
- Tiemroth, Jens Henrik: "Folk og Nation", Nanna Damsholt m.fl. (red.): *Danmarks historie bind 10. Historiens historie*, København 1992.
- Tilly, Charles: *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992*, Cambridge MA 2003 [1990].
- Tjelmeland, Hallvard: "Øystein Sørensen (red.): Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen af en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet", Gyldendal, Oslo 1999, 404 s.", (*Norsk*) *Historisk Tidsskrift*, bind 78, nr. 3, 1999.
- Tocqueville, Alexis de: *Lighed og frihed. Uddrag fra "Demokratiet i Amerika" ved Poul A. Jørgensen*, Faaborg 1978.
- Torp, Arne og Lars S. Vikør: *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 3 udg., Oslo 2003.

- Tranberg, Anna: ”Gaver fra det norske folk til hæren 1807-1809”, Glenthøj, Rasmus og Morten Nordhagen Ottosen (red.): *1808 – samfunn i krig*, Oslo [2010], Underudgivelse.
- Traustedt, P. H. (red.): *Dansk litteratur historie*, bind 1. *Fra Runerne til Johannes Ewald*, København 1964.
- Traustedt, P. H. (red.): *Dansk litteratur historie*, bind 2. *Fra Oehlenschläger til Kierkegaard*, København 1965.
- Tregder, Eiler Hagerup: *Den norske Budstikke fra Marts til September 1808. Et poetisk Forsøg*, Christiania 1809.
- Treschow, Niels: *Elementer til Historiens Philosophie i Forelæsninger holdne Vinteren 1806-7*, København 1811a.
- Treschow, Niels: *Kultur forbinder Nationer, men smelter dem ikke sammen. En tale holden d. 10 Januari 1811, i Anledning af sidste aarlige Examen i den jødiske Frieskole*, København 1811b.
- Treschow, Niels: *Lovgivnings-Principier, eller om Staten i Forhold til Religion, Sæder og Cultur*, Christiania 1820.
- Treschow, Niels: *Moral for Stat og Folk*, København 1810-11.
- Treschow, Niels: ”Om Fædrelandets Forsvar og gymnastiske Øvelser”, Laurits Engelstoft (udg.): *Universitets og Skole-Annaler*, bd. 2, København 1807.
- Treschow, Niels: *Om Gud, Idee- og Sandhedsverdenen samt de første Aabenbarelse i den sidste. Et filosofisk Testamente, tilligemed Forfatterens Levnet som Fortale. Første Bog*, Christiania 1831.
- Treschow, Niels: ”Om Sprogenes Oprindelse og Fremgang”, *Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter*, København 1809.
- Treschow, Niels: *Politisk Catechismus*, Stockholm 1817.
- Treschow, Niels: *Tale til Minde af Søeslaget d. 2den April 1801 holdt Aarsdagen derefter paa Katedral-Skolen i Christiania*, Christiania 1802.
- Trojel, F W.: *Hvad bør vi Danske tænke om Freden med Sverrig?*, København 1814.
- Tveite, Stein: ”Trelasthandelen og Christiania-patrisiatet”, Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.): *Christianias handelspatrisiat. Den elite i 1700-tallets Norge*, Oslo 2008.
- Tønnessen, Joh. H.: *Kristiansand 1810-1830. En undersøkelse av byens sjøfart og handel, sociale og økonomiske forhold under og efter krigen 1807-1814*, Oslo 1935.

- Tøxen, Blok: *Ret og Frihed eller: fem danske og tre tyske, efter Tidsfølgen ordnede, verdensborgerlige Digte. Andet, forandrede Oplag. (Uden Afdrag til Bedste for Grækerne.)*, Kjøbenhavn 1827.
- Tøxen, Blok: *Et Par Ord om Pengebegeistring og Folkesange*, København 1819.
- *Udkast til Statuter for den Norske Ridderværdighed, affattet i Overeenstemmelse med den 23de § i Kongerigets Norges Grundlov, Christiania Aar 1814, den 17de Mai og 4de November, jævnført med det 23 Capitel i den Norske, af Kong Magnus Hakonson, Sverres Sønnesøns Søn, forbedrede Statslov, Hirdskraa, Tønsberg Aar 1273, den 25de Januar, Christiania 1827.*
- *Udtog af Christianias Avis for 9de Julii 1813, indeholdende en i Norge indsendt Svensk Proclamation samt en Oversættelse af Svenske Aviser, begge Dele med Norske Anmærkninger*, København 1813.
- *Udvalgte nationale Sange, til Brug ved Festligholdelsen syttende Mai*, Christiania 1827.
- Ullmann, Vilhelmine: *Fra tyveaarene og lidt mere. Med et forord af Otto Andersen*, 2. oplag, Kristiania 1903.
- Ussing, Rasmus: *En gammel Landsbypræsts Ungdomsminder*; København 1973.
- Ussing, T. Algreen: *Napoleon den Eneste af Sandheds Elskeren*, Scandinavien [i.e. Christiania] 1817.
- Vadenbring, Jojan: ””Om vi bliver svensk...””, *Vid gränsen. Integration och identitet i det förnationella Norden*, Göteborg 2006.
- Vammen, Hans: ”Bourgeois Mentalitet in Denmark 1730-1900”, Stråth, Bo (ed.): *Language and the Construction of Class Identities. The Struggle for Discursive Power in Social Organisation: Scandinavia and Germany after 1800*, Gothenburg 1990.
- Vammen, Hans: ”Grundlaget for det moderne Danmark? Hovedlinjer i dansk politisk idehistorie 1750-1850”, *Historisk tidsskrift*, Bind 84, 14. række, bind V, 1984.
- Vammen, Hans: ”Historien. Om fagets histories rolle mellem nationen, staten og videnskaben fra 1800 til i dag”, Christiansen, Palle Ove (red.): *Veje til danskheden. Bidrag til den moderne nationale selvforståelse*, København 2005.
- Vammen, Hans: *J. F. Schouw som politiker. Besvarelse af Københavns Universitets prisspørgsmål i historie B for 1966*, København 1966.
- Vammen, Hans: ”Kritisk romantik – om opfattelsen fa den danske guldalder. I anledning af en disputats om N. L. Høyen”, *Historisk tidsskrift*, Bind 87, 15. række bind 2, København 1987.

- Vammen, Hans: "National Internationalism – The Danish Golden Age Concepts of Nationality", *Thorvaldens Museum Bulletin* 1997.
- Vammen, Hans: "Schouw er velsignet..." En professor og hans guldaldernetværk", Bencard, Mogens (red.): *Krydsfelt. Ånd og natur i Guldalderen*, København 2000.
- Vasstveit, Oddvar: "Bergensrepresentantene og det bundne mandat på det overordentlige storting 1814", *Norsk Historisk Tidsskrift*, 62. bd., Oslo 1983.
- Vaupell, O.: *Generalerne Rye's og Bülow's Levnetsløb*, København 1877.
- *Vedtægter for Normands-Foreningen i Kjøbenhavn. Antagne i Forsamlingen den 22 Febr. 1814*, København 1814.
- *Velkomst-Sang Deres Høikongelige Majestæt Kong Frederik den Sjette af Slagels Byes Indvaanere allerunderdanigst helliget den 31 Maii 1815*, Slagelse 1815.
- "Vi er alle fra Copenhagen, Denmark", *KBH*, No. 40, februar 2009.
- Vibæk, Jens: "Reform og fallit 1784-1830, Politikens Danmarks historie, bind 10, København 1978.
- Vind, Ole: *Grundtvigs historiefilosofi*, København 1999.
- Vogel-Jørgensen, T.: *Berlingske Tidende gennem to hundrede aar 1749-1949*, bind 1, København 1949.
- Vogt, Jørgen Herman: *Jørgen Herman Vogts Optegnelser om sit Liv og sin Embedsvirksomhed 1784-1846, udgivne af den norske historiske Forening*, Christiania 1871.
- *Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn Før og Efter Branden i Aaret 1807. Fra commissionen for Kirkens gjenopbygning*, København 1818.
- Wagner, Adam: *National identitet. Skåne i det 17de århundrede*, Dansk-Skaansk Forenings rundskrivelse 1999.
- Wallem, Fredrik M.: *Bergen og Bergenserne i 1813-1814*, Bergen 1874.
- Wallem, Frederik B.: *Det Norske Studenter Samfund gjennem Hundrede Aar 1813 – 2. Oktober – 1913*, bind 1, Kristiania 1913.
- Walström, Pehr: *Et Blik paa Norges nærværende Stilling og Interesse, samt den hele Scandinaviske Halvøes herpaa grundede Forventlinger og Haab*, Frederikshald 1814.
- Weber, Eugen: *Peasants Into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1880-1914*, Stanford 1976.
- Weber, Max: "Nationen", Max Weber: *Udvalgte tekster*, bind 2, København 2003.
- Wedel, J. P.: *Prædiken holden Nyt-Aars Dag Aar 1808 i Thorup Kirke*, København 1808.
- Wedel Jarlsberg, F. C.: *Fædrelandske Betragtninger*, København 1807.

- Wegener, C. F.: *Biographiske Antegnelser om Laurids Engelstoft*, København 1852.
- Wenneberg, Søren Barlebo 2002: *Socialkonstruktivisme – positioner, problemer og perspektiver*. København.
- Wergeland, Henrik: *For Almuen. Udgivet af det Kongl. Selskab for Norges Vel*, Christiania 1830a.
- Wergeland, Henrik: *Norges Konstitutions Historie*, I-III, Christiania 1841-43.
- Wergeland, Henrik: *Samlede skrifter: Avhandlinger, Opplysningskrifter*, 2, Christiania 1834-37.
- Wergeland, Henrik: *Vademecum*, 1824, <http://www.nb.no/vademecum/>
- Wergeland, Nicolai: *Anden Fegtning. Nederlag i det fiendtlige Centrum eller Tilintetgjørelse af Hr. Amtmand Falsens Anmærkninger over det omtvistede Skrift*, 1817a.
- Wergeland, Nicolai: *En politisk Tale til Det Norske Folk. Med Bilag af dem, Forfatteren fremsagde i Rigsforsamlingen paa Eidsvold*, Christiansand 1814.
- Wergeland, Nicolai: *En Sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge fra Aaret 955 indtil 1814, eller fra Hakon Adelsteens Krig med Harald Blatand, indtil Fredslutningen i Kiel*, Norge 1816.
- Wergeland, Nicolai: *En Sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forhold imod Kongeriget Norge fra Aaret 955 indtil 1814, eller fra Hakon Adelsteens Krig med Harald Blaatand indtil Fredsslutningen i Kiel. En historisk Skisse, Andet forbedrede og forøgede Oplag*, Christiania 1817b.
- Wergeland, Nicolai: *Fortrolige Breve til en Ven, Skrevne fra Eidsvold i Aaret 1814 af Et Medlem af Rigsforsamlingen*, Christiania 1830b.
- Wergeland, Nicolai: "Mnemosyne. Et Forsøg paa at besvare den af det Kongl. Selskab for Norges Vel fremsatte Opgave om et Universitet i Norge. Første og Anden Deel", *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af Det Kongelige Selskab for Norges Vel. Første Deels Første Bind*, Christiania 1811.
- Wergeland, Nicolai: "Svar til Rescensenten i Litteratur-Tidende 1811 No. 38-42.", *Dansk Litteratur-Tidende for Aaret 1812, No. 7-8*, København 1812.
- Wergeland, Nicolai: *Tilintetgjørelse af alle fiendtlige Anfald paa det af Sandheden selv befæstede Skrift: "Beretning om Danmarks politiske Forhold imod Norge" o.s.v. ved Forfatteren til bemeldte Skrift. I flere Fegtninger*, Norge 1817c.
- Werlauff, E. C.: *Af min Ungdoms Tid. Danske, især Kjøbenhavnske, Tilstande og Stemninger ved og efter Overgangen til det 19. Aarhundrede. Efterladte Optegnelser ved Hans Degen*, København 1954.

- Werlauff, Eric Christian: *Bemærkninger i Anledning af den, til de nordiske Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission*, København 1808.
- Werlauff, Eric Christian: ”Danske, især kjøbenhavnske, Tilstande og Stemninger ved og efter Overgangen til det nittende Aarhundrede. Efterladte Optegnelser”, *Historisk Tidsskrift*, 4. Række 4. 1873-74.
- Werlauf, E.C.: *Erindringer af mit Liv*, København 1968.
- Werlauff, Eric Christian: *Forsøg til det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig. Et Priisskrift*, København 1819.
- Werlauff, E. C.: ”Om Krigen imellem Danmark og Norge i Slutningen af det trettede og Begyndelsen af det fiortende Aarhundrede; med nogle Bemærkninger over de tidligere Forhold mellem Rigerne.”, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst. Udgivet af Christian Molbech. andet Bind*, 1828.
- Werlauff, E. C. & N. Outzen: *Priisskrifter angaaende det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig*, København 1819.
- Westergaard, Erik: ”Lykkelig den som rejser i Norge. Christian 6. og Frederik 5.s rejser til Norge 1733 og 1749”, Mette Skougaard (red.): *Norgesbilleder. Dansk-norske forbindelser 1700-1905*, København 2004.
- Westergaard, J.C.: *Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Vordingborg lærde Skole i September 1823. Nogle Bemærkninger om Modersmaalet og dets Retskrivning i to Breve af Adjunkt J. C. Westergaard*, Kjøbenhavn 1823.
- Wewer, Christian: *Afskedsprædiken i Citadellet Frederikshavns Kirke den 5te Søndag efter Paaske 1808*, København 1808.
- Wichmann, C.F.: *Margaretha, Dronning til Danmark, Norge, Sverrig*, Kiøbenhavn 1824.
- Wilster, Christian: *Digtninger*, København 1827.
- Wilster, Chr. Fr.: ”Fædrelandssang uden navn”, Elmquist, A. F.: *Dan. Samling af Fædrelandssange*, Aarhus 1820.
- Winge, Vibeke: ”Dansk og tysk i 1700-tallet”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, København 1991a.
- Winge, Vibeke: ”Dansk og tysk 1790-1848”, Feldbæk, Ole (red.): *Dansk identitetshistorie, bind 2, Et yndigt land 1789-1848*, København 1991b.
- Winge, Vibeke: *Pebersvend og poltergejst. Tysk indflydelse på dansk*, København 2000.
- Winsnes, A. H.: *Det norske selskab 1772-1812*, Kristiania 1924.
- Winsnes, Hans Monsen: *Vinteraftener, anvendt paa Betragtninger over Tvillingfolkets Sprog mellem gode Venner*, København 1807.

- Winter, Christian: *Breve fra og til Christian Winther ved Morten Borup*, I, 1805-49, København 1974.
- Winter, M.: *Danske Folkeeventyr. Samlede af M. Winther. Første Samling*, København 1823.
- With, J.P.: *Danske og Norske Sø-Heltes Bedrivter fra Aar 1797 til 1813*, København 1819.
- Wolke, Lars Ericson: ”De dansk-franske relationer i et svensk perspektiv”, Bourgois, Eric Lerdrup og Niels Høffding (red.): *Danmark og Napoleon*, Hovedland 2007.
- Woloch, Isser: ”The Napoleonic Regime and French Society”, Dwyer. Philip G. (ed.): *Napoleon and Europe*, Harlow 2001.
- Worm-Müller, Jacob S.: *Norge gjennom nødsaarene 1807-10*, Kristiania 1918.
- Wulfsberg, Jacob: *En gammel Normands frimodige og velmeente Skrivelse til de Norges Mænd, der ere udvalgte til Repræsentanter ved det 4de ordentlige Storting fra 1ste Februar 1824*, Christiania 1824
- Wulfsberg, Niels: *Den 29 Novbr. 1814*, Christiania 1814.
- Wulfsberg, Niels: *Tolv-Prædiken, holdne i Vor Frelzers Kirke i Christiania paa den almindelige Bededag 1813. Tilegnet Det Norske Folk og dets ædle Styrere, der alle behøve, frem for Alt, Troen og Haabet paa Gud*, Christiania 1813.
- Wøldike, Andreas: *Fredsprædiken 2. Søndag i Fasten 1814, og Fragment af en Prædiken ved Bispevisitatz 6te Søndag efter Trinitatis 1814*, København 1814.
- Wøldike, Andreas: *Prædikener hvortil Nutidens Begivenheder gave Anledning*, København 1808.
- Wøldike, Andreas: *Tale holden i et Venneselskab paa Deres Majestæts Kong Frederik den Sjettes Fødselsdag den 28de Januari 1817. Underdanigst tilegnet Deres Kongelige Høihed Prinsesse Wilhelmine Maria*, København 1817.
- Zahrtmann, Henrik Kr.: *Forsøg til Kirkebønner under nærværende Krigs-Uroligheder. Efter Højeste Befaling forfattede til Brug for Viborgs Stifts Gejstlighed*, Viborg 1807.
- Zetlitz, Jens: *Prædikener og Lejlighedstaler af J. Zetlitz*, Christiania 1822.
- Zetlitz, Jens: *Reyse fra Stavanger til Wigedahl i Aaret 1800*, Stavanger 1968 [1800].
- Zetlitz, Jens: *Sange for Den Norske Bondestand. Anden rettede og forøgede Udgave*, Christiania 1812.
- Zetterberg, Kent: ”Sveriges deltagande i napoleonkrigen 1805-1814. En säkerhetspolitisk och strategisk studie”, Glenthøj, Rasmus og Morten Nordhagen Ottosen (red.): *1808 – samfunn i krig*, Oslo 2009.

- Zink, H. O. C.: *Frimodige Ytringer over Musikens gavnligste Anvendelse i Staten ved offentlig og grundig Underviisning og Dyrkelse*, København 1810.
- Ørsted, Anders Sandøe: *Af mit livs og min tids historie*, København 1951.
- Ørsted, Anders Sandøe: "Recensentens Svar", *Dansk Litteratur-Tidende for Aaret 1812*, No.8, København 1812.
- Øst, H. C.: *Hædersminde over Jyden Niels Ebbesen fra Nørreris*, København 1797.
- Østergaard, Bent: *Indvandrerne danmarkshistorie*, København 1983.
- Østergård, Uffe: "'Denationalizing' National History. The Comparative Study of Nation-States", *Culture & History*, 9/10, 1991.
- Østergård, Uffe: *Europa. Identitet og identitetspolitik*, København 2000 [1998].
- Østergård, Uffe: *Europas ansigter: nationalstater og politiske kulturer i en ny, gammel verden*, København 1992.
- Østergård, Uffe: "Nordic Identity between "Norden and Europe", oprindeligt i Luis Beltrán, Jarvier Maestro, Liisa Sal-Lee (eds.): *European Peripheries in Interaction. The Nordic Countries and the Iberian Peninsula*, Universidad de Alcalá: Servicio de Publicaciones 2002.
- Østergård, Uffe: "Stat, nation og national identitet", Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.): *Klassisk og moderne samfundsteori*, København 2007.
- Østergård, Uffe: "Peasants and Danes: The Danish National Identity and Political Culture", Eley, Geoff and Ronald Grigor Suny (ed.): *Becoming National. A Reader*, Oxford 1996.
- Østerud, Øyvind: *Det moderne statssystem og andre politisk-historiske studier*, Oslo 1987.
- Østerud, Øyvind: *Hva er nasjonalisme?*, Oslo 1994.
- Øverland, O. A.: *Det kgl. Selskab for Norges Vels Historie 1809-1909*, bind 1, Oslo 1909.
- Øverland, O.A.: *Oberst Hans Helgesen*, Kristiania 1903.
- Özkirimli, Umut: *Theories of Nationalism – A Critical Introduction*, Palgrave 2000.
- Aagaard, Knud: *Beskrivelse over Tørring Lehnn. Et Bidrag til Kundskab om Hertugdømmet Slesvig*, København 1815.
- Aall, Jacob: *Breve fra Jernværkseier Jacob Aall til Sorenskriver (tilsidst Amtmand) G. P. Blom 1815-1840. Udgivet af L. Daae*, København 1894.
- Aall, Jacob: *Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815*, 1. Udgave, I-II, Christiania 1844-45.

- Aall, Jacob: *Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815. Anden Udgave i eet Bind udgivet med nogle Rettelser og Tillæg af Christian C. A. Lange*, Christiania 1859.
- Aall, Jacob: *Fædrelandske Ideer*, Christiania 1809.
- Aall, Jacob: "Om Culturen i Norge med Hensyn til det Norske Universitet", *Historisk-Philosophiske Samlinger. Udgivne af det Kongelige Selskab for Norges Vel. Tredje Deels Andet Bind*, Christiania 1813.
- Aall, Jacob: "Slutningstale af Nedennæs-Districts Formand", Platou, Ludvig Stoud (udg.): *Indberetninger om National-Festen den 11te December 1811, i Anledning af Hans Majestæts Kong Frederik den Sjettes Befaling om et Universitet i Norge*, Christiania 1812.
- Aaslestad, Katherine: "Revisiting the Continental System: Exploitation to Self-Destruction in the Napoleonic Empire", Dwyer, Philip G. and Alan Forrest (eds.): *Napoleon and His Empire. Europe, 1804-1814*, Palgrave Macmillan 2007.
- Aaslestad, Katherine B.: "War without Battles: Civilian Experiences of Economic Warfare during the Napoleonic Era in Hamburg", Forrest, Alan; Karen Hagemann and Jane Rendall (eds.): *Soldiers, Citizens and Civilians. Experiences and Perceptions of the Revolutionary and Napoleonic Wars, 1790-1820*, Palgrave Macmillan 2009.
- Aarnes, Sigurd Aa.: "Oppfinnelsen av 17. mai", *Nytt Norsk Tidsskrift*, Nr. 1 1994[a], 11. Årgang.
- Aarnes, Sigurd Aa (red.): "*Laserne*". *Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814*, Oslo 1994b.
- Aarsleff, Hans: "Three Danish Texts of the 1760s by P. F. Suhm, T. E. F. von Finecke and Jens Kraft", Haakonssen, Knud & Henrik Horstbøll (eds.): *Northern Antiquities and National Identities. Perceptions of Denmark and the North in the Eighteenth Century*, Copenhagen 2007.
- Aasen, Astri: "Datidens Trondhjem", Giertsen, Anette og Hans Jørgen Knudtzon (red.): *Norsk købmandskultur fra Thorvaldsens tid*, København 1993.